

Angyal Béla ♦ Érdekvédelem és önszerveződés

NOSTRA TEMPORA, 6.

Sorozatszerkesztő  
Tóth Károly



FÓRUM INTÉZET  
Jelenkutatási Részleg  
Oddelenie výskumu súčasnosti  
Current Affairs Research Department  
Galánta–Galanta

Angyal Béla

# ÉRDEKVÉDELEM ÉS ÖNSZERVEZŐDÉS

Fejezetek a csehszlovákiai magyar  
pártpolitika történetéből 1918–1938

Fórum Intézet  
Lilium Aurum Könyvkiadó  
Galánta – Dunaszerdahely  
2002

Lektorálta:  
Fedinec Csilla  
Filep Tamás Gusztáv

A kötet a Fórum Társadalomtudományi Intézet és a Teleki László  
Intézet közös könyvkiadási programja keretében készült

A könyv kiadását támogatták:  
Oktatási Minisztérium Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Program  
„Kulturális külpolitika és nemzeti identitás” alprogramja  
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Budapest  
Nemzeti Kulturális Alapprogram, Budapest



© Fórum Intézet, 2002  
© Angyal Béla, 2002  
ISBN 80-8062-117-9

# Tartalom

Bevezetés .....	11
I. Az új Csehszlovákia .....	15
1. A hatalomváltás első hónapjai .....	15
2. A Csehszlovák Köztársaság politikai intézményrendszere .....	20
3. A magyar és a német kisebbség társadalomstatistikai jellemzői Szlovákiában és Kárpátalján .....	28
II. A hatalomváltástól a trianoni békeszerződés becikkelyezéséig .....	39
1. A magyarság vezetői az új közéletben .....	39
2. A felvidéki magyarsággal foglalkozó magyarországi szervezetek és intézmények .....	44
3. Tervek a Felvidék katonai visszafoglalására .....	51
4. Tuka Béla szerepe .....	53
5. Az első nemzetgyűlési választások Csehszlovákiában ....	56
6. Az első nemzetgyűlési választások eredményei .....	59
7. A nemzetgyűlési választásoktól a Vezérlőbizottság létrehozásáig .....	63
8. A magyarországi anyagi támogatás kezdetei .....	75
9. A Bethlen-kormány hivatalba lépése .....	78
III. A húszas évek elejétől a második nemzetgyűlési választásokig .....	83
1. A Rákóczi Szövetség .....	83
2. A csehszlovák állam diszkriminatív intézkedései a húszas években .....	90
3. A Központi Iroda és a <i>Prágai Magyar Hírlap</i> létrehozása .....	93
4. A Csánki-párt .....	96

5. A községi, járási és megyei választások 1923-ban .....	98
6. A magyarországi anyagi támogatás keretei a Rákóczi Szövetség feloszlása után .....	102
7. A magyarországi anyagi támogatás és a magyar pártok a húszas években .....	106
8. Pótválasztások Kárpátalján .....	112
9. Pártszakadás az Országos Keresztényszocialista Pártban .....	112
10. Az Országos Parasztpárt .....	118
11. A Magyar Nemzeti Párt megalakulása .....	120
12. A második nemzetgyűlési választások .....	126
 IV. Szüllő Géza elnökségének időszaka .....	131
1. Az új polgári koalíció kormányzása .....	131
2. Magyar kisebbségi politika a nemzetgyűlési választások után .....	133
3. A Magyar Nemzeti Párt a réalpolitika útján .....	138
4. Tervek a két párt együttműködésére és a községi választások .....	152
5. A községi választások után .....	155
6. Az Országos Magyar Kisgazda, Iparos és Munkáspárt .....	158
7. Az első tartományi választások 1928-ban .....	159
8. Tuka Béla pere .....	163
9. A harmadik nemzetgyűlési választások .....	166
10. A nemzetgyűlési választások után .....	169
11. A fiatal magyar nemzedék .....	172
12. A Masaryk Akadémia .....	174
13. A községi választások 1931-ben .....	175
14. Szüllő Géza lemondása .....	176
 V. A pártegyesítés .....	181
1. A világgazdasági válság hatásai Csehszlovákiában ....	181
2. Esterházy János elnökké választása .....	182
3. Jaross Andor befolyásának növekedése a Magyar Nemzeti Pártban .....	188
4. Újabb kísérletek az autonomista blokk létrehozására a harmincas évek elején .....	190
5. A magyarok és a szudétanémet kisebbség .....	192
6. Nemzetgyűlési, tartományi és járási választások 1935-ben .....	195

7. A választások utáni helyzet és Beneš köztársasági elnökké választása .....	199
8. Az Egyesült Magyar Párt megalakulása .....	202
9. Az anyaországi támogatás a harmincas években .....	205
10. Az anyaországi gazdasági támogatás .....	207
VI. A revízió felé .....	215
1. Az első Csehszlovák Köztársaság utolsó évei .....	215
2. A pártegyesítés után .....	217
3. Az 1938-as községi választások .....	225
4. München után .....	228
VII. Összefoglalás .....	233
Rövidítések jegyzéke .....	247
Jegyzetek .....	249
Irodalom, források .....	292
Névmagyarázatok és névmutatók .....	298
Magyar–szlovák helységnévjegyzék .....	340
Summary .....	344

## Táblázatok jegyzéke

1. táblázat.	<i>Szlovákia magyar és német nemzetiség által lakott járásainak, valamint Kárpátalja nemzetiségi adatai az 1930. évi népszámlálás alapján .....</i>	33
2. táblázat.	<i>Az 1920. évi képviselőházi választások eredményei .....</i>	60
3. táblázat.	<i>A csehszlovákiai magyar intézmények költségvetése 1921–1930 között ezer egységben .....</i>	85
4. táblázat.	<i>Az 1923. évi megyei választások eredményei .....</i>	105
5. táblázat.	<i>Az 1925. évi képviselőházi választások eredményei .....</i>	129
6. táblázat.	<i>Az 1928. évi tartományi választások eredményei .....</i>	161
7. táblázat.	<i>Az 1929. évi képviselőházi választások eredményei .....</i>	167
8. táblázat.	<i>Az 1935. évi képviselőházi választások eredményei .....</i>	196



# Ábrák jegyzéke

1. ábra.	<i>Szlovákiai népszámlálási és választási eredmények</i>	239
2. ábra.	<i>Kárpátaljai népszámlálási és választási eredmények</i>	240
3. ábra.	<i>Pozsony város népszámlálási és választási eredményei</i>	240
4. ábra.	<i>Kassa város népszámlálási és választási eredményei</i>	240
5. ábra.	<i>Az Eperjesi járás népszámlálási és választási eredményei</i>	241
6. ábra.	<i>A Dunaszerdahelyi járás népszámlálási és választási eredményei</i>	241
7. ábra.	<i>A Feledi járás népszámlálási és választási eredményei</i>	241
8. ábra.	<i>A Késmárki járás népszámlálási és választási eredményei</i>	242
9. ábra.	<i>A Komáromi járás népszámlálási és választási eredményei</i>	242
10. ábra.	<i>A Párkányi járás népszámlálási és választási eredményei</i>	242
11. ábra.	<i>A Somorjai járás népszámlálási és választási eredményei</i>	243
12. ábra.	<i>A Szobránci járás népszámlálási és választási eredményei</i>	243
13. ábra.	<i>A Losonci járás népszámlálási és választási eredményei</i>	243
14. ábra.	<i>A Besztercebányai járás népszámlálási és választási eredményei</i>	244
15. ábra.	<i>A Nyitrai járás népszámlálási és választási eredményei</i>	244
16. ábra.	<i>A Királyhelmeci járás népszámlálási és választási eredményei</i>	244

17. ábra.	<i>A Tornaljai járás népszámlálási és választási eredményei .....</i>	245
18. ábra.	<i>A Zselizi járás népszámlálási és választási eredményei .....</i>	245
19. ábra.	<i>Az Érsekújvári járás népszámlálási és választási eredményei .....</i>	245
20. ábra.	<i>A Kassa-vidéki járás népszámlálási és választási eredményei .....</i>	246

## Bevezetés

A csehszlovákiai magyarság két világháború közötti történelmének feltárásával mindmáig adós maradt a történettudomány. Ezen belül a csehszlovák polgári demokrácia húsz éve alatt létezett magyar politikai pártok működése, fejlődése is még nagyrészt feltáratlan. A korszakot bemutató munkák között csupán az utóbbi évtizedekben tűntek fel levéltári kutatásokra támaszkodó tanulmányok. Az eddig megjelent munkák többsége a korábbi publikációkra és a korabeli sajtóra támaszkodik, ezek azonban különböző színvonalúak, és gyakran befolyásolták őket a nemzeti szempontok és a kor, amelyben íródtak.

A régebbi publikációk közül kiemelkedik a *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938* című tanulmánykötet.<sup>1</sup> Korábbi tanulmánykötetek anyagából ad válogatást a *Vagyunk és leszünk. A szlovenszkoí magyarság társadalmi rajza 1918–1945* című kötet.<sup>2</sup>

Közvetlenül a bécsi döntés után több, az egész korszakot átfogó tanulmány is született, melyek értékelték az akkor lezárult időszak politikatörténetét. A szerzők úgy tekintettek a csehszlovákiai magyarság húszéves történelmére, mint egy véglegesen lezárt fejezetre. Mindegyik tanulmány úgy ábrázolta az elszakított kisebbségi magyarság történelmét, mint szakadatlan küzdelmet a felszabadulásért, amely során egységbe forrt a magyarság. A magyar pártok belső fejlődéséről, egymáshoz való viszonyáról és valós választói támogatottságáról azonban ezekben a tanulmányokban nem esik szó.<sup>3</sup>

A szlovák történetírás elsősorban a magyar kisebbség és vezetőinek Csehszlovákia szétverésében játszott szerepét emeli ki. A szocialista időszak szlovák történetírása a magyar burzsoázia védelmezőiként mutatta be a magyar pártokat, és túlhangsúlyozta a kommunista párt két világháború közötti szerepét.<sup>4</sup>

A pozsonyi Kalligram Kiadó az 1990-es évek elején keletkezett tanulmányokból jelentetett meg tanulmánykötet a korszakról.<sup>5</sup> A korszak egyik legújabb monografikus feldolgozása Popély Gyula munkája.<sup>6</sup>

A korábbi történelmi munkák inkább a kisebbségi sérelmek feltárására összpontosítottak. A csehszlovákiai magyar kisebbség történetének sok részlete maradt homályban, illetve különböző feltételezések láttak napvilágot. Nincsenek feltárva a magyar politikai pár-

tok választási eredményei országos viszonylatban, nem tisztázott, milyen súllyal rendelkeztek ezek a pártok a csehszlovák politikai életben. A vizsgált időszak választási eredményeinek komplex, átfogó elemzésére csupán néhány város, település esetében került sor az utóbbi egy-két évtizedben. Ezek a történelmi munkák egy-egy városban átfogóan és folyamataiban írják le és elemzik a politikai élet eseményeit, a választási eredményeket és azok okait.<sup>7</sup> Nem ismeretek a kisebbségi pártok fejlődésének, a kisebbségi intézmények kiépítésének egyes mozzanatait, indítékait. Ennek egyik oka az, hogy a magyar kisebbség történetének kutatói nem szenteltek figyelmet a Magyarországhoz fűződő viszonyoknak<sup>8</sup>, holott a magyar pártok magatartása nem értelmezhető helyesen ezeknek a kapcsolatoknak a fel-tárása nélkül.

A határon túli magyarság anyaországi támogatása a legutóbbi évekig tabunak számított a magyar kisebbségekkel foglalkozó szakirodalomban. Ennek részben politikai okai voltak. A történészek attól tartottak, hogy a magyarellenés, nacionalista körök újabb történelmi érveket kaphatnak a jelenlegi kisebbségi pártok és intézmények elleni támadásokhoz. Másrészt az anyagi támogatás kérdését mindig titkosan kezelték, a dokumentumok jelentős részét megsemmisítették, és csupán töredékes iratanyag maradt ránk, megnehezítve a téma részletes feltárását.

Munkámban a csehszlovákiai magyar pártok két világháború közötti történetének eddig ismeretlen területeit igyekszem feltárni a monografikus összefoglalás igénye nélkül. Mindenekelőtt az adatfeltárássra összpontosítottam, az ideológiai háttér bemutatása további tanulmányok feladata lesz.

1. Elsősorban arra keresem a választ, hogyan épült ki egy addig nem létezett társadalmi csoport politikai intézményrendszere, hogyan hozta létre a kisebbségbe került magyarság politikai pártjait, s hogy ebben a folyamatban milyen szerepet játszottak az egyes felvidéki magyar politikusok, ill. milyen stratégiákat követtek az egyes pártok, hogyan alakult a pártok egymáshoz való viszonya, milyen belső erők, csoportok voltak jelen az egyes pártokban.

2. Vizsgálom továbbá, hogy milyen volt a viszony a magyarországi kormány és a csehszlovákiai magyar pártok között. Ez a kérdés elválaszthatatlan az anyaországi anyagi támogatás kérdésétől. A rendelkezésemre álló adatok alapján bemutatom a Csehszlovákiába irányuló magyarországi anyagi támogatás rendszerét és hatását.

3. Azt is vizsgálom, hogy a magyar pártok milyen választói támogatottságot élveztek a magyar közösségen belül. Ehhez feltárom és bemutatom a választási eredményeket. Elsősorban a képviselő-választási eredményekre támaszkodom, de az 1923-as megyei és az

1928-as tartományi választások eredményeivel is részletesen foglalkozom. Szólok az egyes községi választások eredményeiről is, ezek részletes ismertetése azonban meghaladja e kötet lehetőségeit.

A csehszlovákiai magyarság helyzetét elsősorban Szlovákiában vizsgálom, de érintőlegesen foglalkozom a kárpátaljai viszonyokkal és az ottani választási eredményekkel is. A magyar pártok szorosan együttműködtek a szepességi németekkel, illetve az Országos Keresztényszocialista Pártnak német osztálya is volt, ezért a szlovákiai németiséget is bemutatom.

A kisebbségi politika számos területével csupán érintőlegesen foglalkozom, ilyen a magyar pártok képviselőinek munkája a Nemzetgyűlésben vagy az egyes önkormányzatokban. A kisebbségi sérelmek feltárása már nagyrészt megtörtént, így ezek csak kisebb szerepet kapnak ebben a munkában. Külön kutatást igényelne a Csehszlovák Köztársaság korabeli magyarságpolitikája is, így ezzel a témával sem foglalkozom.

Munkám megírása során nagymértékben támaszkodtam a magyarországi és a szlovákiai levéltári adatokra, amelyek feldolgozása még nem történt meg. A magyarországi levéltárakban elsősorban a Miniszterelnökség és a Külügyminisztérium iratanyagát vizsgáltam át, mivel ezek az intézmények foglalkoztak a határon túli magyarsággal a két világháború között. Ezt a területet titkosan kezelték, tehát feltételezhető, hogy sok iratot maguk a hivatalok megsemmisítettek egy idő után. Több erre utaló megjegyzést is találtam a dokumentumok között.<sup>9</sup> Ennek ellenére ezek a források feltétlenül hitelesek, és értékes forrásai a csehszlovákiai magyarság történetének. Számos korabeli csehszlovákiai magyar pártvezér által írt jelentés található közöttük. Ezekben a politikusok közvetlenül mondják el véleményüket, nézeteiket, szólnak a problémákról és terveikről.

Fontos forrásai voltak munkámnak a csehszlovákiai rendőrségi jelentések a pozsonyi és a prágai levéltárakban. A magyar pártok vezetőit és tevékenységét állandó rendőrségi megfigyelés alatt tartották. A rendőrség széles körű detektívhálózattal rendelkezett, továbbá informátorai voltak a magyar pártok legfelsőbb vezető köreiből is. Terjedelmes jelentések találhatók az egyes pártok által szervezett tanácskozásokon elhangzottakról, sőt találtam jelentést személygépkocsiban elhangzott beszélgetésről is. A beérkezett jelentéseket rendszeresen értékelték, elemezték a rendőr-igazgatóságon, majd az ezek alapján elkészített összefoglalókat elküldték a magasabb államigazgatási hivatalokba. Értékelve ezeket a jelentéseket, összefoglalókat, összevetve egyéb forrásokkal, nagyrészüket hitelesnek és pontosnak kell tekinteni. Ez még akkor is igaz, ha érezhető bennük a magyar pártokkal szembeni ellenszenv, és a jelentések össze-

foglalói gyakran túlhangsúlyozták az egyes pártok belső ellentéteit, válságait. Ezzel mintegy saját vágyaikat építették bele írásaikba. Érezhető rajtuk továbbá az a meggyőződés, prekoncepció, hogy a magyar pártokat teljes egészében Magyarországról irányítják, mindent Budapesten döntenek el. A pártok vezetői által meghozott döntések mögött mindig a magyar kormány utasításait keresik.

A korabeli sajtóból elsősorban *Prágai Magyar Hírlap* és a *Komáromi Lapok* voltak a segítségemre, melyek összes évfolyamát feldolgoztam a kutatás során.

E kötet több részlete önálló tanulmány formájában már megjelent nyomtatásban, és még van kéziratban található dolgozat is.<sup>10</sup> Kiemelt helyet kapott ebben a munkában szülővárosom, Gúta, mivel számomra ez a leginkább ismert és feltárt terep, a korszak számos jelenségének hatásait itt tudtam megismerni és bemutatni a legjobban.

Dolgozatom kéziratából szakmai vitát rendezett 2002 februárjában Budapesten a Teleki László Intézet Közép-Európai Tanulmányok Központja. A vitában az egyes szakemberek részéről elhangzott észrevételeket figyelembe vettem munkám végső változatának elkészítésénél.

# I. Az új Csehszlovákia

## 1. A hatalomváltás első hónapjai

Az észak-magyarországi területeken a helyzet 1918 októberében és novemberében egyre ellenőrizhetetlenebbé és áttekinthetlenebbé vált. A Csehszlovák Köztársaság megalakulásának október 28-i prágai deklarálása, majd az október 30-án a Szlovák Nemzeti Tanács által kiadott turócszentmártoni deklaráció, amely a szlováklakta területek csatlakozását mondta ki az új államhoz, nem hozott azonnali fordulatot. A hosszú háborúban kimerült, elkeseredett tömegek, megerősödve a frontokról hazatérő katonákkal, megtámadták és elzavarták a jegyzőket, csendőröket, az állami hatalom képviselőit. Üzleteket, raktárakat fosztottak ki, nem ismertek el semmilyen hatalmat. Sok faluban, egész vidékeken, hatalmi vákuum keletkezett.<sup>11</sup> Az eseményeknek nem elsősorban nemzeti mozgalmi, hanem inkább katonai lázadás, szociális nyugtalanság jellege volt.<sup>12</sup>

A Károlyi-kormány 1918. október 31-i megalakulása után Magyar Nemzeti Tanácsok jöttek létre, amelyek igyekeztek a rendet fenntartani. A magyar kormány ellenőrzése alá vonta a még meglévő katonaságot, fenntartotta a vasúti és a postai forgalmat – Liptó megyét kivéve, ahol a Szlovák Nemzeti Tanács bírt vezető szereppel, s az első hetekben a vármegyei közigazgatást is sikerült befolyása alá vonnia.<sup>13</sup> A három nemzetiség lakta Szepességben is a magyar kormány fennhatóságát ismerték el.<sup>14</sup> Erre a területre Lengyelország is igényt tartott, és decemberben lengyel megszálló csapatok érkeztek ide. Ezzel több hónapig kétségesse tették a terület hovatartozását.<sup>15</sup>

Közben kísérletek történtek a szlovák önállósodási törekvések befolyásolására. A magyar kormány támogatásával 1918. december 11-én Kassán Dvortsák Győző (Viktor Dvorčák) Sáros megyei főlevéltáros vezetésével kikiáltották a csehektől Független Tót Köztársaságot. A háború utáni összeomlás e felvidéki epizódjáról alig vannak hiteles adataink. A „független” köztársaság kikiáltása csupán néhány Kassa környéki városban váltott ki megmozdulást. Két hét múlva a bevonuló cseh csapatok vetettek véget a mozgalomnak.<sup>16</sup> Dvortsák Magyarországra, majd a Tanácsköztársaság kikiáltása után Lengyelországba menekült. A magyar kormány szolgálatában évtizedeken keresztül külföldön fejtett ki propagandát egy Magyarországon belüli szlovák autonóm állam létrehozása érdekében.

A szlovák nemzeti mozgalom erőtlensége következtében a terület Csehszlovákiához történő csatolására csak 1918. decembere és 1919. januárja között katonai megszállás útján került sor. Ekkor érkeztek meg az olaszországi csehszlovák légiók, amelyek olasz tisztjeik vezetésével elfoglalták a Párizsban, a nagyhatalmak által kijelölt demarkációs vonalat. Ezt a vonalat a Vix alezredes, az antant budapesti katonai missziójának vezetője által 1918. december 24-én átadott jegyzék jelölte ki Magyarországgal szemben. A vonal a Dunát, illetve az Ipoly folyót követte, s Losonc alatt Rimaszombaton át, majd Kassa alatt vezetett az Ung folyóig, és ezt követte a határig. Magyarország az ettől északra fekvő területet a jegyzék értelmében köteles volt kiűriteni és átengedni Csehszlovákiának.<sup>17</sup> A magyar kormány tudomásul vette a döntést, és megkezdte a csapatainak kivonását.

A csehszlovák csapatok ezután olasz parancsnokaik vezetése alatt ellenállás nélkül sorra foglalták el az északi városokat. 1918. december 29-én vonultak be Kassára, 1919. január 1-jén Pozsonyba. Az olasz légiók 39. ezrede 1919. január 10-én foglalta el Komáromot, és a következő napokban a katonaság birtokba vette a mai Szlovákia déli részét.<sup>18</sup> Január 13-án kerül sor Ungvár megszállására. Az egyes belső területek elfoglalása még napokig eltartott.

A még mindig nagyon képlékeny helyzet stabilizálása érdekében a prágai kormány teljhatalmú minisztert nevezett ki Szlovákia élére Vavro Šrobár személyében. A teljhatalmú miniszter által vezetett minisztérium feladata elsősorban az volt, hogy megszervezze az új csehszlovák közigazgatást a katonailag megszállt területeken. Az új állam határait véglegesen az 1919–1920-ban lezajlott békekonferenciák alapították meg. Kárpátalját (akkori közismert elnevezése alapján Ruszinszkót) csupán utólagosan csatolták Csehszlovákiához.

A magyarlakta vidékek lakossága az újonnan előállt helyzetet katonai megszállásként, nem pedig hatalomváltásként értelmezte, és csupán ideiglenesnek tekintette. A megszállás előtt az egyes vidékeken felfegyverzett bandák garázdálkodtak, így a polgárság egy része megnyugvással vette tudomásul a légiók megérkezését és a rend helyreállítását. Komárom polgármestere, Gaál Gyula a következőképpen fogalmazott a megszálló csapatok parancsnokához intézett első beszédében: „...most fegyvertelenül és védtelenül, csakis a nagy nyugati hatalmak igazságérzetébe és az önök jóindulatába és lovagiaságába vetett bizalommal önkényt nyitjuk meg városunk kapuit az ön csapatai előtt, mert parancsnok úrban és csapataiban nem ellenséget látunk, hanem az ántánt hatalmak hadseregének megszálló csapatait, melyeknek feladata a közrend és közbiztonság fenntartása. Azért kérjük a közrend és közbiztonság népörségünkkel karöltve leendő fenntartását, a személy és vagyonbiztonság, a ma-



gánlakások és háztűzhely védelmét, a magyar közigazgatás és igazságszolgáltatás, az iskolai oktatás magyarságának biztosítását...”<sup>19</sup>

Néhány városban egyenesen a megfélemlített lakosság hívta be rendteremtés céljából a csehszlovák légiókat. Nyitrán 1918 novemberében, amikor kitört a forradalom, a környékbeli csőcselék betört a laktanyákba, és fegyvereket zsákmányolt. Batthyány Vilmos nyitrai püspök felkérte a titkárárt, Jozef Tisót, a későbbi neves szlovák politikust és egy nyitrai ügyvédet, hogy menjenek a közelben táborozó csehszlovák légió elé, és hívják segítségül, hogy a város közbiztonságát a csőcseléktől megvédjék. A két parlamente el is ment, december 8-án a cseh csapatok meg is érkeztek Nyitrára, és megszállták a városházát, elfoglalták a középületeket.<sup>20</sup>

A megszálló csapatok a közrend védelmét és a magyar törvények fenntartását ígérték. „A szövetséges katonaság – mint az összlakosság különbség nélküli barátja jött ide, feladata a rend fenntartása az okupált területen és ellenőrzése a fennálló törvényeknek” – hirdette a hadsereg főparancsnoka, Piccione tábornok által kiadott plakát.<sup>21</sup>

A magyar közigazgatás megszüntetése és helyébe a csehszlovák közigazgatás megszervezése azonban hamarosan elkezdődött. Šrobár miniszter rendeleti úton felfüggesztette a vármegyék önkormányzatát, és élükre zsupánokat, azaz megyefőnököket nevezett ki. A zsupánok rendkívül széles jogkörrel felruházott állami tisztviselők voltak.<sup>22</sup> Első intézkedéseik közé tartozott a magyar megyei köztisztviselőktől hűségfogadalmat kérni. A 64/1918. sz. törvény 2. paragrafusa értelmében: „A Magyar Királyság összes állami-, önkormányzati és egyházi funkcionáriusai, hivatalnokai és alkalmazottai egyelőre az eddigi járandóságaikkal a hivatalaikban meghagyatnak, ha a csehszlovák köztársaság iránti engedelmességi fogadalmat leteszik és ha a kormány meghatalmazottja úgy találja, hogy egyébként is megfelelnek feladataiknak.” A törvény 3. paragrafusa kimondta, hogy Szlovákiában a hivatalok nyelve a szlovák.<sup>23</sup> Itt fel kell hívni a figyelmet arra, hogy nem hűségeskü letételéről volt szó, hanem a köztársasággal szembeni engedelmességi fogadalom aláírását követelték meg a közhivatalnokoktól.<sup>24</sup>

A magyar kormány hozzájárult a tisztviselők hűségnyilatkozatának letételéhez, ezért ez többnyire zökkenőmentesen megtörtént. A magyar belügyminiszter 1918. november 13-án értesítette a kövendő magatartásról a tisztviselőket: „Tudomás és miheztartás céljából értesítem, hogy a kormány felszólítja az összes közhivatalokat, hogy helyükön maradjanak a cseh-szlovák és román nemzeti tanácsokkal igyekezzenek egyetértésben működni, de esküt és fogadalmat csak abban a végső esetben tegyenek le ha őket erre kényszerítik. A kikényszerített esküt a kormány nem fogja az állampolgári hű-

ség és a hivatali kötelesség megszegésének tekinteni, de nyomatékosan hangsúlyozva, hogy az esküre csak végső esetben határozhatják el magukat.”<sup>25</sup> A belügyminiszter rendeletére hivatkozva a Komárom vármegyei alkalmazottak 1919. február végén egyhangúlag elfogadták a fogadalom letételét.<sup>26</sup> A hatalomváltást követő első hónapokban, a vármegyék legfőbb vezetőit leszámítva, a hivatalnoki kar gyakorlatilag a helyén maradt.<sup>27</sup> Erre azért volt szükség, mivel a közhivatalt ellátni képes, nemzeti öntudattal rendelkező szlovákság száma olyan csekély volt, hogy az első időkben kénytelenek voltak a teljesen szlovák vidékeken is meghagyni a régi magyar hivatalnoki kart. Ez nemegyszer elégedetlenséget váltott ki a szlovák vidékek lakosságában.<sup>28</sup> A magyar köztisztviselői kar tagjainak lecserélésére az új állam szemszögéből megbízhatóbbakkal, de ekkor is elsősorban cseh nemzetiségűekkel, csak hónapokkal később került sor. A magyar befolyás rendkívül erős volt a szlovákság körében. A nemzeti öntudattal rendelkező szlovákok számát mindössze kétezerre becsülték ebben az időben. A szlovák középiskolák elindítása is rendkívüli nehézségeket okozott, mindössze 20 olyan tanár jelentkezett, aki képes volt szlovák nyelven oktatni. A hiányzó értelmiségi és hivatalnokréteget csehekkel pótolták az első években.<sup>29</sup> Az új állam első éveiben mintegy 120 ezer cseh nemzetiségű hivatalnok, tanító, vasutas, csendőőr, katona és kereskedő telepedett le Szlovákiában, hogy pótolja a hiányzó szlovák értelmiséget, polgárságot.<sup>30</sup>

Az új hatalom megszilárdulása nem volt problémamentes. Február elején kéthetes vasutas- és postássztrájk tört ki a Felvidék megszállt területein, amellyel a Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium (Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska) Pozsonyba költözése ellen tiltakoztak. Több városban általános sztrájkot hirdettek. Pozsonyban az ellenállás egyik gócpontja a tudományegyetem volt, amelynek tanácsa határozatban mondta ki, hogy nem vesz részt a csehszlovák kormánysszervek hivatalos fogadásán. Zoch Samuel pozsonyi zsupán erre a határozatra a következő magyar nyelvű levéllel válaszolt: „Utalással az egyetem rektorának f. hó 21-én kelt értesítésére az egyetem tanácsának azon határozatát, hogy az egyetem a Cseh-szlovák kormány fogadtatásán nem vesz részt tudomásul vettem... Talán szabad hivatkoznom arra is, hogy az egyetem karától, mely hivatva van arra, hogy a várost szellemi tekintetben vezesse, elvárhattam volna, hogy látván a város minden rendes polgárával szemben tanúsított humánus eljárási módot, személyemre való tekintetből, ha nem is vettek volna részt a fogadáson, legalább nem hozták volna meg ezt a határozatot. Hangsúlyozom, hogy az egyetem karát teszem felelőssé azért, ha más eszközökhöz kell folyamodnom.

Az egyetem karával a következőket tudatom:

1. Az egyetemet a mai napon bezárom, s megtiltom az egyetemen való minden előadást.
2. Az egyetemi tanácsnak a mai naptól kezdve nem engedélyezem semmiféle ülés tartását.
3. Az egyetem tanári karának – kivéve az orvosi kart – megtiltok mindennemű működést, az orvosi karnak meghagyva, hogy kórházi munkáját végezze úgy mint eddig.
4. Az egyetem tanárai csak mint magán személyek tartózkodhatnak Pozsonyban, rendőri felügyelet alá helyeztetnek és a legcsekélyebb áthágása ezen rendeletemnek a legszigorúbb rendszabályokat fogja maga után vonni.
5. Az egyetem felszereléséért az egyetem tanári kara továbbra is felelős.

6. A továbbiakra vonatkozólag kikérem kormányom intézkedését.”<sup>31</sup>

A február 3-án kitört sztrájk ellenére nagy rendőri erők bevonásával sikerült a teljhatalmú miniszter pozsonyi bevonulását biztosítani február 4-én. Az általános sztrájkot a pozsonyi városi rendőrség alig egy hónapja kinevezett új szlovák vezetője így írta le: „Általános sztrájk!! A gazdasági élet teljesen megbénult, nem voltak közlekedési eszközök, minden üzlet zárva, a hivatalok is üresek, de még a bírói hivatalok is letették a munkát, a telefonnál és a telegráfnál olyan jelenségek, amelyek közel állnak a szabotázshoz. A város a szó szoros értelmében mintha kihalt volna, az élet teljesen megállt.”<sup>32</sup>

Pozsonyban február 12-én a legionáriusok a békés tüntető tömegbe lőttek: a sortűz 7 halálos áldozatot és 23 sebesültet követelt.<sup>33</sup> Komáromban is egy halálos áldozata volt a városban kitört általános sztrájkknak.<sup>34</sup> A lakosság tiltakozása ellenére 1919 tavaszára az új államhatalom megszilárdulni látszott. Az új zsupánok a megszállt területeken mindenütt átvették a közigazgatás irányítását, és a tisztviselői kar nagyrészt letette a fogadalmat, hogy az új állammal szemben lojálisak lesznek, és a hivatali teendőiket továbbra is ellátják. A párizsi béketárgyalásokon 1919 nyarára véglegesen eldőlt, hogy a megszállt területeket Csehszlovákiához csatolják.<sup>35</sup> Az új hatalom képviselői ezt a tényt minden alkalommal hangsúlyozták, a magyarság vezetői azonban arra hivatkozva, hogy a békeszerződést még nem írták alá, mindezt hivatalosan még nem ismerték el.

Magyarországon 1919. március 21-én megalakul a Forradalmi Kormányzótanács, és hamarosan fegyveres konfliktus tört ki a Felvidék birtoklásáért a Magyar Tanácsköztársaság és Csehszlovákia között. Ezért a Magyarországtól elcsatolt területeken június 5-én kihirdetették a statáriumot. A statáriumot csak fokozatosan oldották fel 1921 végéig, Kárpátalján 1922. február végéig volt érvényben.<sup>36</sup> A hagyományosan jó olasz–magyar viszony miatt a parancsnoki tiszt-

ségeket ellátó olasz tiszteket néhány hónappal a megszállás után franciák váltották fel, akik sokkal pozitívabban viszonyultak az új államhoz. Masaryk köztársasági elnök, aki a haderők legfőbb parancsnoka volt, ideiglenesen lemondott erről a tisztségéről, és a hatásköreit Pellé francia tábornokra ruházta át. A francia főtisztek látták el Szlovákia és Kárpátalja katonai irányítását egészen 1925-ig.<sup>37</sup>

A csehszlovák csapatok 1919. április 27-én támadást indítottak a Magyar Tanácsköztársaság ellen. Átlépték a demarkációs vonalat, és elfoglalták Ózdot, Miskolcot, Putnokot, és bevonultak Kárpátaljára. A tanácskormányt a hadseregvezetés is támogatta az ország területének védelmében, és május 9-én megindult az északi hadjárat, amelynek során visszafoglalták az északi területek egy részét. Bevonulnak Miskolcra, Kassára, Fülekre, Losoncra, Lévára és Érsekújvárra. A magyar csapatok június 10-én elérik a lengyel határt, és Eperjesen június 16-án kikiáltják a Szlovák Tanácsköztársaságot. Az antanthatalmak nyomására azonban magyar csapatok június 24-én megkezdték a kivonulást az elfoglalt területekről.<sup>38</sup>

## 2. A Csehszlovák Köztársaság politikai intézményrendszere

Csehszlovákia létjöttében hatalmas szerepe volt a cseh és szlovák emigráció kicsi és kezdetben kevésbé jelentős csoportjának, a T. G. Masaryk, Edvard Beneš és Milan Rastislav Štefánik alkotta triónak. A háború alatt arról győzték meg az antanthatalmak vezetőit, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia egységének fenntartása helyett sokkal kívánatosabb apró nemzetállamok létrehozása a térségben. Az emigráció súlyát növelte, hogy a cseh és kisebb mértékben szlovák hadifoglyokból és katonaszökevényekből cseh (csehszlovák) légiók alakultak Oroszországban, Franciaországban és Olaszországban. A háború utolsó évére már olyan helyzet állt elő, hogy az antanthatalmak elismerték a Csehszlovák Nemzeti Tanácsot mint Csehszlovákia jövődöbéli kormányának alapját<sup>39</sup> és mint harcoló felet. Ez a nemzetközi jogban egyedi esetnek számított, hiszen Csehszlovákia területe még nem volt körülhatárolva, és azelőtt ilyen állam soha nem létezett.

Az ország határainak kialakításában is fontos szerep jutott ennek az emigráns csoportnak, amely az antantkormányoknál folytatott kitartó előszobázással gyakorlatilag elérte, hogy a békekonferencián teljesítsék minden területi követelését. Az 1919-es párizsi békekonferencián benyújtott csehszlovák igények két teljesen különböző és összeegyeztethetetlen elven alapultak. A történelmi határok elvét Cseh- és Morvaországban, valamint Sziléziában hirdették a szudétanémet és lengyel nemzeti törekvések ellenében. A nemzeti elvet

Szlovákia és Kárpátalja esetében Magyarország történeti határai ellen használták fel érvként. Ennek ellenére a győztes hatalmak teljesítették a cseh kívánságokat, de már akkor érezhetően kételkedtek az újonnan létrejött területi rendezés tartósságában. A békekonferencián a csehszlovák küldöttség számára a legbonyolultabb kérdést Těšín (Teschen) hovatartozása jelentette. Szilézia e kis szöglete ipara, szénkincse és közlekedési hálózata miatt rendkívül fontos volt Lengyelország számára is. A területről csak 1920-ban született döntés a békekonferencián; ekkor Csehszlovákiának ítélték. Lengyelország azonban a lakosság etnikai összetétele miatt továbbra is igényt tartott rá.<sup>40</sup>

Az új állam határai közé került különféle területek azelőtt sohasem alkottak közös államot, de még csak nem is tartoztak soha más nagyobb állam kötelékébe mint önálló adminisztratív egység. Különböző történelmi múlttal, kulturális és etnikai jellegzetességekkel rendelkező területeket forrasztottak össze egy állam keretébe. A nyugati, cseh országrészekben összpontosult a Monarchia iparának több mint kétharmada, a keleti, korábban Magyarországhoz tartozó területei inkább mezőgazdasági jellegűek voltak. Az ország nyugat-keleti irányban csaknem 1000 km hosszan nyúlt el, határainak hossza 4120 km volt, katonailag nehezen védhető formációt alkotott, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy Romániát leszámítva minden szomszédjával területi vitája volt. Szlovákia azonban geopolitikai szempontból nagy jelentőséggel bírt, melyet Milan Hodža szlovák politikus a következőképpen fogalmazott meg: „Cseh-Szlovákia számára Szlovákia területe biztosította az összeköttetést Közép-Európa testével. Nélküle Cseh- és Morvaország csupán elszigetelt nyúlvány lett volna, körülzárva Németországgal északról, nyugatról és délről. Nélküle Cseh- és Morvaország elvesztette volna a Dunára a kijáratot. Azt lehet mondani, hogy Szlovákia tette a köztársaságot közép-európai állammá.”<sup>41</sup>

Csehszlovákia volt Európa összes állama közül etnikailag a legkevertebb. Állampolgársággal bíró lakóinak száma 1921-ben 13 374 364 volt, ebből 8 760 937 (65,51%) csehszlováknak, 3 123 568 (23,35%) németnek, 745 431 (5,57%) magyarnak, 461 849 (3,45%) pedig ruszinnak (ruténnek, oroszoknak, ukránnak) vallotta magát. Az egyéb nemzetiségűek – zsidók, lengyelek, románok, cigányok – 2,12 százalékát alkották a lakosságnak. Rajtuk kívül több mint 238 ezer lakos élt az országban, akik nem rendelkeztek csehszlovák állampolgársággal.<sup>42</sup> A „csehszlovák” nemzethez tehát a lakosság nem egész kétharmada tartozott. A legnagyobb számú kisebbséget a németek alkották, amelynek túlnyomó többsége a cseh országrészekben élt. Ezt a mintegy hárommillió népeiséget

nevezték szudétanémetnek. A németek által lakott területek elsősorban az Ausztriával és Németországgal határos részekben voltak találhatók. Több helyen jelentős cseh lakosság által lakott szigetek ékelődtek be ezekbe a területekbe. 1918. október végétől a Birodalmi Államtanács csehországi német tagjainak kezdeményezésére ezen a területeken létrejött a Deutschböhmen és a Sudetenland tartomány, amelyek kinyilvánították csatlakozásukat Ausztriához. A cseh csapatok decemberben bevonultak ezekre a területekre. A német lakosság azonban abban reménykedett, hogy népszavazás dönt majd a terület hovatartozásáról. 1919 tavaszára eldőlt, hogy hiába reménykednek, az ezután kitört tüntetéseknek katonai beavatkozás vetett véget. Az összetűzéseknek több tucat halálos áldozata volt.

Szlovákiában az államfordulat idején az öntudatos szlovákok száma alig kétezer körül mozgott. Szlovák nyelven csupán az elemi iskolákban tanítottak, nem volt egyetlen szlovák tannyelvű közép-, ill. főiskola sem. Szlovák értelmiségről csak mint egy nagyon szűk rétegről beszélhetünk ebben az időben.<sup>43</sup> A belpolitikai helyzet stabilizálása, az új közigazgatás és a szlovák (cseh) nyelvű oktatás megindítása érdekében jelentős számú cseh nemzetiségű személy érkezett a keleti területekre az impériumváltás után. Az 1921-es népszámláskor az ország korábban Magyarországhoz tartozott területein mintegy 100 ezer embert találtak, akik a cseh országrészekben születtek.<sup>44</sup>

Kárpátalját csupán utólag csatolták Csehszlovákiához azzal az ígérettel, hogy széles körű autonómiát élvez majd a köztársaságon belül. A területnek a Magyarországtól történő elszakadásának szorgalmazása az Egyesült Államokban élő mintegy 300 ezer ruszintól indult ki. A kárpátaljai ruszinok körében 1918 végén tartott népszavazás támogatta a Csehszlovákiához való csatlakozás gondolatát a Masarykkal előzetesen kötött megállapodás értelmében. A nagyhatalmaknak is megfelelt ez a megoldás, így átadták Kárpátalját Csehszlovákiának, csak azt kötötték ki, hogy a tartomány kapjon autonómiát.<sup>45</sup> Különösen bonyolult volt itt a helyzet, hiszen az összlakosság több mint a fele nem tudott írni-olvasni. Ez elsősorban a ruszin nemzetiségűek körében jelentett problémát, amely Kárpátalja népességének túlnyomó többségét alkotta, és az 5 évnél idősebbek 65,68 százaléka analfabéta volt.<sup>46</sup> A helyi hivatalnokok nagy része az ország keleti felében az államfordulat idején kizárólag magyarul és németül beszélt.

Az új állam politikai és jogi intézményrendszerének alapjait a ki-nevezés útján létrejött 201 cseh és 55 (később 69) szlovák tagból álló ideiglenes Nemzetgyűlés rakta le 1918 vége és 1920 áprilisa között. A cseh képviselőket a pártok delegálták az utolsó, 1911-es monarchiabeli választások erőviszonyainak megfelelően, a szlováko-

kat pedig a cseh küldöttek kooptálták. Az etnikai kisebbségek tehát ki voltak zárva az ideiglenes Nemzetgyűlésből, az alkotmányozás folyamatából. A szlovák katolikusok a szlovákiai képviselők kinevezését is sérelmesnek tartották, mivel a szlovák képviselők között többségben voltak az evangélikus vallásúak annak ellenére, hogy a szlovák evangélikusok száma jóval kisebb volt a katolikusokénál. Az ország cseh vezetése ezt a hagyományosan csehbarát, haladóbb, polgárosodottabb szlovák réteget tekintette partnerének. Ez az önjelölt Nemzetgyűlés fogadott el olyan fontos törvényeket, mint az ország ideiglenes, majd végleges alkotmánya, a kisebbségek nyelvhasználatát szabályozó nyelvtörvény, a nemzetgyűlési és helyi választásokat szabályozó törvények, a földreform elindításhoz szükséges jogszabályok stb.

Az új állam alkotmánya Csehszlovákiát a parlamentáris demokrácia keretei között élő köztársaságként határozta meg. A képviselőket az általános, titkos és egyenlő választójog alapján választották a Nemzetgyűlés két kamarájába. A képviselőháznak 300, a szenátusnak 150 tagja volt. Választójoggal rendelkeztek a nők is, ami az akkori Európában nem volt általános. A választásokat az arányos választási rendszerben bonyolították le. Az ország területét 1920-ban választókerületekre osztották, a képviselőházba 23, a szenátusba 13 választókerületben történt a választás. Szlovákiában a képviselőházi választásokra 7, a szenátusba történő választásokra 4 választókerületet alakítottak ki. Kárpátalja mindkét választásnál egy kerületet alkotott. Később a választókerületek számát 22-re, ill. 12-re redukálták, mivel a cseh országrészekben egy választókerületet megszüntettek. Mandátumhoz az első scrutiniumban, vagyis az első szavazatszámolásakor az a párt jutott, amelyre egy adott választókerületben leadott érvényes szavazatok száma elérte a „választási számot”. A választási számot úgy kapták meg, hogy a listákra leadott érvényes szavazatok összegét elosztották az adott választókerületre eső mandátumok számával. Az így kapott hányados egész része volt a választási szám. Az egyes pártokra leadott szavazatokat elosztották a választási számmal, és megkapták, melyik párt mennyi mandátumot kapott. Az így el nem foglalt mandátumokat a töredékszavazatok alapján a további scrutiniumok során osztották el, ahol a már mandátumhoz jutottakon kívül figyelembe vették még azokat a pártokat is, amelyek a választási számot ugyan nem érték el, de egy kerületen belül legalább húszezer szavazatot szereztek. Lehetőség volt a választások alkalmával a koalíciókötésre is. A több párt által közösen leadott lista, függetlenül attól, hány párt vett benne részt, olyan elbírálás alá esett, mint az egy párt által indított.<sup>47</sup>

A községi, járási, megyei és tartományi választások során is ezt a némileg módosított többségi választási rendszert alkalmazták. A választások során még lehetőség volt a szavazólistákat kapcsolni. Ilyenkor a kapcsolt két vagy több listára leadott szavazatokat külön-külön számolták, de a mandátumok elosztásánál már úgy tekintették, mint egy listát, és a mandátumokat közösen kapták. Így mandátumhoz juthattak azok a kis pártok is, akik nem érték el a választási számot.<sup>48</sup>

A választásokon való részvétel a választójoggal rendelkezők számára kötelező volt, távol maradni csak a törvényben meghatározott esetekben lehetett. Az indokolatlanul távolmaradókat pénzbüntetéssel lehetett sújtani. Ennek ellenére nem volt ritka, hogy egy-egy járásban 10 vagy ennél is nagyobb százalékban maradtak távol a választópolgárok. Az első nemzetgyűlési választásokon 1920-ban a legtöbb magyart magában foglaló érsekújvári választókerületben a választásra jogosultak 10,7 százaléka nem ment el szavazni, ami alig haladta meg a szlovákiai átlagot (10,5%).<sup>49</sup> 1929-ben a hat legnagyobb arányban magyar többségű járásban 8,5% volt a távolmaradók aránya. Ez alatta maradt a szlovákiai átlagnak (10,1%). A nők részvétele némileg meghaladta a férfiakét. Száz szavazó férfit Szlovákiában 1925-ben 109, 1929-ben 113,4 női szavazó jutott.<sup>50</sup> A választások lebonyolításának tisztaságát, titkosságát nem vonták kétségbe egyetlen alkalommal sem. Ez az akkori Közép-Kelet Európában egyedülálló volt.

A politikai helyzet – részben az arányos választási rendszer miatt – nagyon ingatag volt Csehszlovákiában. 1918–1938 között minden kormány koalíciós kormány volt, melyben átlagosan 5-6 párt vett részt, és amelyek gyakran változtak. Egy kormány fennállásának átlagos ideje 15 hónap volt, és többször hivatalnokkormány kinevezésére is sor került. Egy-egy koalícióban gyakran helyet foglaltak a baloldali és jobboldali pártok egyaránt. Ennek következtében egyetlen párt sem tudta programját maradéktalanul megvalósítani, egyetlen kormány sem tudta hosszú távú terveit megvalósítani. Az alkotmány értelmében a képviselőházat 6, a szenátust 8 évre választották, azonban a képviselőház csak egy alkalommal, 1929–1935 között, a szenátus azonban egyszer sem tudta kitölteni teljes hivatali idejét, mivel előrehozott választásokra került sor. Minden esetben egyszerre bonyolították le a képviselőházi és a szenátusi választásokat.

A politikai élet szereplőivé a politikai pártok és ezek koalíciói váltak. A mandátumok a politikai pártokhoz kötődtek, amelyek a választási bíróságoknál kezdeményezhették képviselőik visszahívását. Az esetek döntő többségében azok jóvá is hagyták a pártok javaslatait, és ezután a pártok más személyt állíthattak a megüresedett kép-



viselői helyekre. Ez a körülmény korlátozta a képviselők szabadságát. A politikai életben részt vettek a kisebbségek, különösen a németek és a magyarok politikai pártjai is.

A köztársasági elnököt, aki jelentős végrehajtó hatalommal rendelkezett, a Nemzetgyűlés két házának együttes ülése választotta meg. Az ország első elnökét, Tomáš Garrigue Masarykot az ideiglenes Nemzetgyűlés 1918. november 14-én választotta meg.

Az államalkotó nemzet a csehszlovák volt, melynek – a hivatalos ideológia szerint – két ágát a cseh és a szlovák nemzet alkotta. Értelmszerűen az állam hivatalos nyelve a csehszlovák volt, miközben Csehországban a cseh nyelvű alakját, Szlovákiában a szlovákot használták. A szlovák nemzet létezését hivatalosan nem ismerték el, feltételezték, hogy a két nép idővel összeolvad egy új, közös identitással rendelkező nemzetté. Ez állandó feszültség forrása volt a két nép között. Az egységes csehszlovák nemzet mellett érvelők gyakran arra hivatkoztak, hogy a cseh és a szlovák nyelv között kisebb a különbség, mint a szlovák nyelv nyugati és keleti nyelvjárásai között. További érv volt, hogy hasonló fejlődésen mentek keresztül a nyugati nemzetek is, ahol több népcsoport összeolvadásából alakult ki a modern francia vagy német nemzet. Érvként használták az egyes német nyelvjárások között még mindig meglévő különbségeket is. A csehszlovák nemzet eszméje elsősorban arra szolgált, hogy az újonnan létrehozott soknemzetiségű országban biztosítsák a szláv többséget. A szlovák autonomisták ugyanakkor a pittsburghi egyezményre hivatkoztak, amelyet 1918. május 30-án kötöttek meg amerikai szlovák és amerikai cseh szövetségek, és maga Masaryk is ellátta kézjeggyével. Ebben a csehek elismerték a szlovák nemzet létét, és autonómiát ígértek a szlovákoknak. A dokumentumról elkeseredett viták folytak a két világháború között, és a csehek 1938 végéig megtagadták teljesíteni az egyezményben vállalt kötelezettségeiket.<sup>51</sup>

A kisebbségek a nyelvtörvény alapján a hivatalos érintkezésben azokban a bírósági eljárásokban, ahol számarányuk elérte a 20 százalékot, használhatták anyanyelvüket. A bíróságok és egyéb hivatalok ezekben a eljárásokban kötelesek voltak a kisebbség nyelvén írott beadványokat elfogadni és ezen a nyelven elintézni.<sup>52</sup>

A politikai és gazdasági helyzet Szlovákiában és Kárpátalján más volt, mint az ország nyugati felében. Az egykor Magyarországhoz tartozott országrészeket súlyosan érintette a Monarchia piacainak elvesztése, és az iparuk sem bírta a konkurenciát a fejlettebb cseh iparral szemben. Magasabb volt a munkanélküliség, nagyobbak a szociális problémák, mint a cseh országrészekben (Csehországban, Morvaországgal és Sziléziával együtt).

A lakosság szociális és vallási összetétele is nagyban eltért egymástól. Csehszországban a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya 1921-ben 29,69% volt, ez 1930-ig tovább csökkent 24,06 százalékra. Ugyanakkor Szlovákiában ez az arány 60,63% volt, és még 1930-ban is meghaladta az 56 százalékot. Kárpátalján a mezőgazdaságban dolgozók aránya még ennél is magasabb volt (1921-ben 67,63%), és alig csökkent a tíz év alatt (1930-ban 66,29% volt). Ugyanakkor az iparban foglalkoztatottak aránya 1921-ben Csehszországban 40,55%, míg Szlovákiában 17,43%, Kárpátalján csupán 10,41% volt. Csehszországban a kereskedelemben és a pénzügyben dolgozók aránya 12,44%, az államigazgatásban dolgozóké a szabadfoglalkozásúakkal együtt 6,09%, míg Szlovákiában csupán 7,67%, illetve 5,01% volt.<sup>53</sup> Ez utóbbiaknak is egy jelentős része a nyugati részekről betelepült személy volt.

A vallási élet területén az ország nyugati felében jelentős változások zajlottak le a Monarchia felbomlása után. Az első években 1,4 millió ember lépett ki a római katolikus egyházból, és megalakult a huszita hagyományokra alapozó csehszlovák, valamint a cseh testvérek egyháza. 700 ezer ember azonban semmilyen egyháznak sem volt tagja. A tradicionálisan vallásos Szlovákiában a lakosság több mint 70 százaléka római katolikus vallású volt. Az egyház jelentős szerepet játszott a társadalmi életben, és mindössze 6400 személy – ezeknek is nagy része valószínűleg betelepült cseh – vallotta magát ateistának 1921-ben.<sup>54</sup>

A másik jelentős problémát Szlovákia, illetve Kárpátalja államjogi helyzete jelentette. A szlovák és ruszin politikai erők egy része követelte az országrészek autonómiáját. A magyar polgári pártok programjának fontos pontja volt Szlovákiai és Kárpátalja autonómiájának elérése. Különösen a Hlinka vezette Szlovák Néppárt hirdetett harcot a cseh hivatalnokok és értelmiségiek ellen, akik itt működtek. A vallásos tömegekre támaszkodó pártok félték a huszita hagyományokat, ateizmust hirdető cseh értelmiségiek kedvezőtlen hatásától.

Csehszlovákia erősen centralizált állam volt, ahol az állami bürokrácia jelentős szerepet játszott. Mint minden állam, amely nemzetállami törekvéseket kíván megvalósítani, szembehelezkedett az önkormányzatiság eszméjével. A történelmi Magyarországon jelentős hagyományokkal rendelkező megyei önkormányzatokat a hatalomváltás után felszámolták. Néhány évvel később létrehozták ugyan a nagymegyéek rendszerét, de ezek hatásköre nem volt jelentős, és néhány éven belül megszüntették azokat. A kormány befolyását azzal biztosították a szlovákiai nagymegyei testületekben, hogy a képviselőknek csak a kétharmadát választották, a maradék egyharmaddal a kormány kinevezés útján bővítette a testületet. Ennek

az élén kinevezett hivatalnok állt, csak ő hívhatta össze a megyei önkormányzat ülését. Ugyancsak kevés hatáskörrel rendelkeztek az 1927-ben létrehozott tartományok, itt is voltak kormány által kinevezett képviselők és tartományfőnökök.

Az egész ország belpolitikai helyzetét a két évtized alatt elsősorban a cseh országrészek politikai viszonyai, választási eredményei határozták meg, ahol a lakosság több mint 72 százaléka élt. Szlovákiából 61, Kárpátaljáról pedig 9 képviselőt választottak be a 300 tagú képviselőházba, ezért az ország vezetésében a keleti országrész problémái és különböző érdekei alig érvényesülhettek. Hasonló volt a helyzet az egyes nemzetiségek érdekképviselete terén is. A magyar ellenzéki pártok, mint arról a következőkben részletesen szólok, az egyes választási ciklusok alatt 9-10 mandátummal rendelkeztek a képviselőházban. Tehát az összes mandátum 3-3,3 százalékát tudhatták a magukénak, ekkora volt a súlyuk a Nemzetgyűlésben. Az egyetlen jelentős nemzetiségi csoport a német volt. A német képviselők a nemzetgyűlési helyek 20-24 százalékát foglalták el, bár megjegyzem, hogy körükben az egész politikai paletta képviselve volt, a szélsőbaloldaltól a szélsőjobb-  
oldalig. Ez a tény befolyásolta együttműködésüket és egységes fellépésüket egészen a harmincas évek végéig. Ekkor a nagynémet eszme befolyása és a hitleri Németország nyomása megteremtette a csaknem teljesen egységes politikai fellépést.

A választókerületek kialakítása kedvezőtlen volt a keleti országrész és különösen a magyar kisebbség számára. 1920-ban az első nemzetgyűlési választások alkalmával az érsekújvári választókerületben 31 160, a kassaiban 32 714 választásra jogosult lakosra jutott egy képviselői mandátum. Ugyanakkor a cseh országrészekben ez a szám sehol nem haladta meg a 30 ezret, sőt a prágaiiban 21 986 szavazó választhatott egy képviselőt.<sup>55</sup>

Az első, 1920-ban lezajlott nemzetgyűlési választást leszámítva Szlovákiában és Kárpátalján más pártok szereztek meg a szavazatok nagy részét, a választók jelentős mértékben más politikai értékeket támogattak, mint a cseh országrészekben. A cseh országrészekben az agrárpárt és a szociáldemokrata párt dominált; mindkettő a csehszlovák állam fenntartása és a demokratikus politikai berendezés mellett állt ki. Szlovákiában a legerősebb párt a Szlovák Néppárt volt, amely jobboldali és klerikális nézeteket hirdetett. Programjának jelentős pontja volt továbbá a különálló szlovák nemzet létének elismertetése és Szlovákia autonómiájának megteremtése. A Szlovák Néppárt – 1927 és 1929 közötti kormányzereplését leszámítva – azonban alig volt hatással az ország vezetésére. 1926-tól egészen az ország széthullásáig viszont a szudétanémet kormánytámogató – akkori szóhasználattal aktivista – pártok tagjai voltak a

kormánynak. Ezzel a centralista pártok elérték, hogy a szlovák néppárti és természetesen a magyar képviselők szavazatai nélkül tudták biztosítani a kormány működését, a törvények elfogadását. Ennek azonban az volt az ára, mint már utaltam rá, hogy sokszor nagyon különböző nézeteket való pártok képviselői ültek egy kormányban, amelyek legfontosabb összekötő eszméje a csehszlovák állam létehez való pozitív viszony volt.

Mindezen belpolitikai problémák ellenére az első Csehszlovák Köztársaság a közép-kelet európai térség legdemokratikusabb és gazdaságilag legfejlettebb állama volt a két világháború között.

A hivatalos magyarországi kormánykörök Csehszlovákia létrejöttére nem úgy tekintettek, mint a történelmi Magyarország szláv népeinek egyesülésére anyaországával. Míg az erdélyi románság esetében nyilvánvaló volt, hogy egy nemzetet alkot a Regátban élő román nemzetrésszel, Csehszlovákia esetében következetesen tagadták az ott élő szláv népek egy nemzethez való tartozását. A hivatalos csehszlovák állameszmét támadták ezzel, amely a cseh és a szlovák népet egyazon nemzet két ágának tekintette. A magyar kormányzati politika két évtizeden keresztül hol nyílt, hol titkos eszközökkel arra törekedett, hogy a szláv népek közötti közeledést megakadályozza, illetve a nyelvi, vallási különbségeket elmélyítse, és ezzel megingassa az államot. Ehhez igyekezett felhasználni a szlovák és a ruszín autonómatörekvéseket. Következtesen különbséget tettek a „nyugati tótság” és a „keleti tótság” között. A nyugati szlovákság hagyományai, kultúrája eltérő jegyeket mutatott, és nemzeti öntudata jóval erősebb volt, mint a keleti és északkeleti megyékben élő szláv lakosságé. A magyar kormányzatok számára a szlovákság nem a fajtestvérei által felszabadított nemzet, hanem a csehek által megszállt népesség volt, amely az „öslakos” magyarokkal, németekkel és ruszinokkal együtt küzd az autonómiáért, a felszabadulásáért. A magyar vezető körökben, a szlovák sérelmek túlhangsúlyozása miatt, a második világháborúig élt az a meggyőződés, hogy egy esetleges népszavazáson a szlovákok és a ruszinok a Magyarországhoz való csatlakozás mellett szavaznának.<sup>56</sup> Az autonómatörekvéseket, illetve az ezt szorgalmazó szlovák, valamint rutén pártokat, mint arról még részletesen szölok, anyagilag is támogatták a magyar kormánykörök.

### 3. A magyar és a német kisebbség társadalomstatisztikai jellemzői Szlovákiában és Kárpátalján

A magyar pártok történetének elemzése nem lehetséges azok szavazóbázisának, a magyar és a német kisebbség társadalmának be-

mutatása nélkül. A pártoknak az ország életében játszott szerepének ismertetése megköveteli a két kisebbség társadalmi helyzetének bemutatását is.

Az első Csehszlovák Köztársaság idején egy népösszeírást és két hivatalos népszámlálást végeztek: 1921-ben és 1930-ban. Ezek adatfelvételi módszerei eltértek a korábban végzettekétől. Az előző magyar népszámlások alkalmával az anyanyelvről érdeklődtek a számlálóbiztosok, míg a csehszlovák népszámlások a nemzetiségre kérdeztek rá. A szlovák nemzetiség nem szerepel a csehszlovák ki-mutatásokban, csupán a csehszlovákot ismerték el.<sup>57</sup> A népössze-írás alkalmával, amelyre 1919 augusztusában került sor, már ezt az elvet követték. Ez elsősorban a béketárgyalásokkal volt kapcsolat-ban, mivel a csehszlovák hatóságok kedvezőbb nemzetiségi adato-kat akartak betérjeszteni, mint az általuk megbízhatatlannak tartott 1910-ben végrehajtott népszámlálás.<sup>58</sup> Az adatfelvételek során a nemzetiségi kategóriák között megjelent a zsidó és a cigány nemze-tiség is. A magyar pártok gyakran vették kritika alá ezt az eljárást, mivel a két társadalmi csoport tagjai korábban túlnyomórészt ma-gyar és német anyanyelvűnek vallották magukat a Magyarországhoz tartozott területeken. A magyar politikusok és elemzők viszont a csehszlovák népszámlások nemzetiségi adatait nem tekintették hi-teleseseknek, és támadták a censzusok végrehajtását.<sup>59</sup>

A népszámlások eredményei azonban nemcsak száraz statisztikai adatok voltak ebben az időben, hanem jogforrásként is szolgál-tak. A nyelvtörvény ugyanis az egyes bírósági eljárásokban a 20 szá-zalékos nemzetiségi arány eléréséhez kötötte az adott kisebbségi nyelv hivatalos használatát.

Az 1921-es népszámlálás alkalmával Szlovákiában az állampol-gársággal rendelkező lakosság között 637 183 (21,48%) magyar és 139 900 német (4,73%) nemzetiségű személyt mutattak ki. Kárpát-alján 102 144 (17,35%) magyar és 10 460 (1,73%) német nemzeti-ségű csehszlovák állampolgár volt.<sup>60</sup> A nemzetiségi statisztikák az 1930-ban végrehajtott népszámlálás alkalmával még kedvezőtleneb-ből alakultak elsősorban a magyar kisebbség számára, amely abszo-lút számokban is csökkenést mutatott. Szlovákiában 571 988 (17,58%) magyar és 147 501 (4,53%) német nemzetiségű rendezett állampolgárságú lakos élt. Kárpátalján 109 472 (15,44%) magyart és 13 249 (1,87%) németet mutattak ki a statisztikák. Rajtuk kívül még Szlovákiában 75 604, Kárpátalján 16 228 csehszlovák állam-polgársággal nem rendelkező személy élt<sup>61</sup>, akik nagy része is ma-gyar volt. (Lásd az 1. táblázatot.)

A csehszlovák népszámlálások eredményeit összevetve az utolsó, 1910-ben végzett magyarországival, jelentős különbségeket látnunk. A később Csehszlovákiához tartozó területeken a magyar statisztikák szerint 1 millió 71 ezer magyar anyanyelvű és 261 ezer német anyanyelvű lakos élt. A magyarság létszámát a hatalomváltás után az első években főképp a Magyarország irányába meginduló menekültáradat csökkentette. 1920 végéig mintegy 102 ezren menekültek át Magyarországra.<sup>62</sup> Ez a folyamat elsősorban a hivatalnokréteget és az értelmiséget érintette, akik a történelmi Magyarország összeomlása után a budapesti vagonlakók számát gyarapították. A magyarság csökkenését a későbbi években befolyásolta, hogy elsősorban a polgárság körében egyre kevesebben vallották magukat magyarnak. A zsidóság egy jelentős része élt a lehetőséggel, és ezt a nemzetiséget tüntette fel a népszámlálások során. A magyarság fogyása különösen a városokban szembetűnő. Az északi, korábban háromnyelvű városok polgársága egyre kisebb mértékben vallotta magát magyarnak. Az 1930-as népszámlálás nyomán Pozsonyban és Kassán a magyarok aránya 20 százalék alá esett, ennek nyomán a harmincas évek elejétől már nem érvényesíthették nyelvi jogait. A németiség azzal szenvedte el a legnagyobb veszteséget, hogy Kárpátján az izraelita vallásúak nagy része zsidónak vallotta magát.

A két csehszlovákiai és az utolsó magyar népszámlálás szlovákiai eredményeit néhány kiválasztott, jelentősebb arányban nemzetiiségek által lakott járás esetében az 1. táblázatban foglaltam össze. Ezt kiegészítettem a kárpátjai összesített eredményekkel. Szlovákia akkori területe közigazgatásilag 77 politikai járásra és 2 járási szintű városa (Pozsony, Kassa) oszlott.<sup>63</sup> A magyarok 1921-ben hét határ menti járásban, a Dunaszerdahelyi, a Feledi, a Királyhelmecei, a Komáromi, a Párkányi, a Tornaljai és a Zselizi járásban alkották a lakosság több mint 90 százalékát. A második népszámlálás alkalmával már egyetlen ilyen járás sem volt. További hat járásban – a Galántai, a Nagykaposi, az Ógyallai, a Somorjai, a Szepesi és a Vág-sellyei járásban – 1921-ben a magyarok a lakosság abszolút többségét alkották. Hét járásban és a két legnagyobb városban, Pozsonyban és Kassán pedig az arányuk meghaladta a 20 százalékot.

Az 1910-es népszámlálás alkalmával a később Csehszlovákia részévé vált területeken 844 magyar többségű település és 203 olyan község volt, ahol a magyarság aránya 20 és 50 százalék között volt. Az 1921-es népszámlálás már csupán 740 magyar többségű települést mutatott ki.<sup>64</sup>

A németek a Szepességben, a Késmárki és a Poprádi járásban alkottak kisebb-nagyobb szigeteket. Ezek a német szigetek területe kisebb megszakításokkal lehúzódott egészen Gömör megyéig. Több

városban, valamint Körmöcbánya és Privigye környékén élt még jelentős német kisebbség.

A lakhely nagysága szerint a szlovákiai magyar kisebbség 81,87%-a lakott 5000 lakosnál kevesebbet számláló településen 1921-ben. A németiség esetében ez mindössze 65,22%, az országos átlag pedig 83,21% volt. Itt ki kell emelni a két legnagyobb szlovákiai város, Pozsony és Kassa szerepét. E két városban összesen 31 937 magyar és 27 982 német élt. A két nagyvárost leszámítva a magyarság túlnyomó többsége a falvakban élt. Kárpátalján a magyarság 72,71 százaléka élt 5000 lakosnál kisebb településen. Itt is ki kell emelni két húszezer lakosnál nagyobb város, Ungvár és Munkács szerepét, ahol összesen 12 576 magyar élt.<sup>65</sup>

A csehszlovákiai magyarság kormegoszlása az 1921-es népszámlálás alapján a következő volt: serdülőkorú (14 éves korig) 32,12%, munkabíró (60 éves korig) 58,67%, öregkorú 9,21%. A serdülőkorúak aránya csupán a ruszin nemzetiségnél volt magasabb – 38,18%.<sup>66</sup> A korösszetételnek a választójog esetében volt szerepe, hiszen ezt általában a 21., esetleg ennél magasabb kor eléréséhez kötötték. A fiatalok magas aránya következtében a magyarság között némileg kisebb volt a választók aránya.

A magyarság foglalkoztatottsági mutatóit vizsgálva szembevetendő az agrárnépesség magas aránya. Szlovákiában 1921-ben a magyarok 62,47%-a dolgozott a mezőgazdaságban, 16,12%-a az iparban és kézműiparban, 6,40%-a a kereskedelemben és a pénzügyben, 10,48%-a szabadfoglalkozású volt, és mindössze 4,53%-a dolgozott az állami hivatalokban és a hadseregben.<sup>67</sup> A német kisebbség ezzel ellentétben magasan a szlovákiai átlag fölötti mértékben volt prezentálva az iparban (33,49%), és mindössze 33,71%-a dolgozott mezőgazdaságban. A pénzügyben és kereskedelemben 10,32%-a, az államigazgatásban és a katonaságnál 10,59%-a dolgozott, de a szabadfoglalkozás terén is (11,89%) jobbak voltak a mutatói a szlovákiai átlagnál.<sup>68</sup>

A tíz évvel későbbi adatok Szlovákiában még kedvezőtlenebbek a magyar kisebbség esetében. Mezőgazdaság 65,35%, ipar és kézműipar 16,92%, pénzügy és kereskedelem 6,33%, államigazgatás és katonaság mindössze 3,83%, egyéb 7,56%. A német kisebbség mutatói ugyanakkor tovább javultak: mezőgazdaság 29,22%, ipar és kézműipar 34,37%, pénzügy és kereskedelem 12,87%, az államigazgatásban és katonaságnál 13,13%, egyéb 10,44%.<sup>69</sup>

Az adatok arról tanúskodnak, hogy a magyar kisebbség egyre inkább elszegényedett, elvesztette polgárságát, illetve egyre kevesebben vallották magukat a polgárság, a kereskedők, a hivatalnokok és a szabadfoglalkozásúak közül magyarnak. Erre utal, hogy a pénzügy-

ben, a kereskedelemben, az államigazgatásban dolgozók, valamint a szabadfoglalkozásúak száma abszolút értékben is csökkent a tíz év alatt. A polgárosodottabb, gyakran háromnyelvű városlakó német kisebbség ugyanakkor őrizte, sőt növelni tudta pozícióit. A német kisebbség államigazgatásban dolgozó tagjai a hatalomváltást követő években is a helyükön maradtak, és a legtöbben letették a hűségesskút az új államra.<sup>70</sup>

A magyarság szociális rétegzettsége is kedvezőtlenül alakult. Szlovákiában 1921-ben a magyarság 53,62 százaléka rendelkezett önálló egzisztenciával, 21,76%-a volt munkás és 18,43%-a napszámos.<sup>71</sup> Ezek a számok rosszabbak voltak az országos átlagnál, mivel Szlovákia lakosainak 57,79%-a rendelkezett önálló egzisztenciával, és mindössze 14,40%-a volt napszámos.<sup>72</sup> 1930-ban a magyarság 53,04 százaléka volt önálló gazdálkodó, iparos vagy szabadfoglalkozású, 19,94%-a napszámos és 18,55%-a munkás.<sup>73</sup> A német kisebbség körében 1921-ben 47,47% volt az önállók aránya, 33,47% a munkás és mindössze 10,61% a napszámos.<sup>74</sup> Ezek a mutatók még némileg javultak is a tíz év alatt, hiszen 1930-ban mindössze 8,93% német nemzetiségű volt napszámos.<sup>75</sup>

A magyar kisebbség szociális rétegzettségében a húszas években végrehajtott, nyíltan szláv nemzeti érdekeket szolgáló földreform következményei tükröződnek vissza. A földreformot a csehszlovák kormány 1919 tavaszán hirdette meg: az első lépésben zárolta az ország összes 150 hektárt meghaladó mezőgazdasági (szántó, kert szőlő, legelő) és a 250 hektárt meghaladó vegyes jellegű (szántó, rét, erdő) birtokát. A következő év folyamán számos törvény és rendelet jelent meg, amely a földreform végrehajtásával, a földek kiutalásával, a kárpótlással és a földhivatal felállításával foglalkozott.<sup>76</sup> A földreform Szlovákia földalapjának csaknem 36 százalékát érintette. 1934 végéig Szlovákiában 1 407 162 hektár, Kárpátalján 245 888 hektár föld esett a földreform hatálya alá. Ezen belül Szlovákiában 504 120 hektár, Kárpátalján 46 413 hektár volt a mezőgazdasági terület.<sup>77</sup> A földreform szempontjából ez utóbbinak volt a legnagyobb jelentősége. A mezőgazdasági területek mintegy kétharmada Szlovákia és Kárpátalja déli, magyarlakta területeire esett, de egyben a nagybirtokok földtulajdon-részesedése is itt volt a legmagasabb. Különösen jelentős területeket foglalt el itt az esztergomi érsekség 51 ezer hektárnyi birtoka. Ennek alapján itt volt a legnagyobb a zárolt területek aránya. Volt járás, ahol ez a földalap 40-45 százalékát is elérte.

A magyarlakta déli járásokban a lefoglalt földterület 325 852 hektárt tett ki.<sup>78</sup> Ennek a hatalmas földterületnek csupán töredékét – Szlovákiában 1935 végéig összesen 22 320 hektárt – kapott ma-



## 1. táblázat

Szlovákia magyar és német nemzetiség által lakott járásainak, valamint Kárpátalja nemzetiségi adatai az 1930. évi népszámlálás alapján

Járás, tartomány	Csehszlovák állampolgárok nemzetiség szerint 1930-ban					100 csehszlovák állampolgárból											
						csehszlovák			magyar			német			egyéb		
	csehszlovák	magyar	német	egyéb	összesen	1910	1921	1930	1910	1921	1930	1910	1921	1930	1910	1921	1930
Aranyosmarót	33 039	3 653	75	295	37 062	71,95	85,12	89,14	26,17	13,07	9,86	1,20	0,45	0,20	0,68	1,36	0,80
Besztercebánya	42 345	489	626	769	44 229	81,07	93,99	95,74	14,47	2,32	1,11	2,85	1,30	1,41	1,61	2,39	1,74
Dunaszerdahely	2 196	39 070	159	2 871	44 296	0,23	1,78	4,96	99,09	94,34	88,20	0,30	0,41	0,36	0,38	3,47	6,48
Eperjes	56 086	1 130	1 036	3 847	62 099	72,78	86,01	90,32	18,30	4,27	1,82	4,47	1,88	1,67	4,45	7,84	6,19
Érsekújvár	39 724	19 629	359	2 395	62 107	41,93	58,05	63,96	55,79	37,32	31,60	1,71	0,74	0,58	0,57	3,89	3,86
Feled	4 551	25 195	49	2 770	32 565	1,50	4,43	13,97	97,81	94,68	77,37	0,24	0,33	0,15	0,45	0,56	8,51
Galánta	21 161	41 474	800	3 487	66 922	18,16	22,58	31,62	78,97	73,86	61,97	2,14	1,20	1,20	0,73	2,36	5,21
Gölnicbánya	17 189	395	8 545	1 107	27 236	45,18	54,74	63,11	15,69	6,57	1,45	32,31	34,00	31,37	6,82	4,69	4,06
Igló	29 066	777	3 227	2 741	35 811	63,82	75,57	81,16	15,16	4,58	2,17	12,58	12,40	9,01	8,44	7,45	7,65
Kassa város	42 245	11 504	3 354	6 864	63 967	14,81	62,32	66,04	75,43	22,12	17,99	7,21	4,24	5,24	2,55	11,32	10,73
Kassa-vidék	50 188	3 546	147	1 834	55 715	62,17	80,53	90,08	33,64	15,97	6,37	1,15	0,44	0,26	3,04	3,06	3,29
Kékkő	23 898	11 025	32	553	35 508	53,33	62,67	67,30	44,79	36,59	31,05	0,16	0,23	0,09	1,72	0,51	1,56
Késmárk	15 432	279	11 761	2 345	29 817	38,27	43,75	51,76	9,37	1,67	0,94	47,03	46,50	39,44	5,33	8,08	7,86
Királyhelme	3 969	29 832	89	3 927	37 817	0,19	4,34	10,50	99,28	90,43	78,88	0,25	0,28	0,24	0,28	4,95	10,38
Komárom	7 910	53 154	1 105	1 929	64 098	1,38	5,70	12,34	95,68	92,35	82,93	2,20	1,42	1,72	0,74	0,53	3,01
Körmöcbánya	18 311	176	10 622	269	29 378	53,78	62,05	62,33	7,74	1,73	0,60	38,11	35,31	36,16	0,37	0,91	0,92
Korpona	28 945	17 279	261	1 004	47 489	48,55	58,75	60,95	49,69	39,00	36,39	0,52	0,60	0,55	1,24	1,65	2,11
Léva	30 651	12 190	257	1 312	44 410	48,80	59,13	69,02	49,34	38,73	27,45	0,79	0,78	0,58	1,07	1,36	2,95
Lőcse	22 036	372	1 177	2 206	25 791	68,54	80,38	85,44	13,50	3,34	1,44	9,86	8,79	4,56	8,10	7,49	8,56
Losonc	49 302	18 520	1 072	2 805	71 699	51,72	66,14	68,76	45,59	30,54	25,83	1,07	1,19	1,49	1,62	2,13	3,92
Modor	32 152	983	3 317	430	36 882	77,98	85,74	87,18	8,62	3,29	2,66	12,79	9,55	8,99	0,61	1,42	1,17
Nagykapos	7 457	11 314	5	1 528	20 304	27,83	35,88	36,73	70,45	58,32	55,72	1,05	0,04	0,03	0,67	5,76	7,53
Nagyimihály	41 722	2 865	346	3 710	48 643	69,48	74,33	85,77	22,47	8,25	5,89	3,86	0,57	0,71	4,19	16,85	7,63
Nagyroce	18 777	2 094	276	668	21 815	62,22	80,51	86,07	34,14	14,71	9,60	0,81	1,05	1,27	2,83	3,73	3,06
Nagyszombat	69 494	1 096	1 195	1 485	73 270	82,40	92,00	94,85	10,93	2,98	1,50	5,64	1,79	1,63	1,03	3,23	2,02
Nyitra	64 715	10 758	969	1 400	77 842	56,37	76,65	83,14	38,23	19,21	13,82	4,71	1,89	1,24	0,69	2,25	1,80
Ógyalla	14 536	36 940	122	1 078	52 676	6,63	13,15	27,60	92,85	84,95	70,13	0,22	0,28	0,23	0,30	1,62	2,05
Ótútló	12 742	47	2 575	6 859	22 223	38,45	59,09	57,34	2,81	0,40	0,21	14,67	14,06	11,59	44,07	26,45	30,86
Párkány	7 532	39 483	169	1 229	48 413	2,17	5,45	15,56	97,51	93,84	81,55	0,20	0,33	0,35	0,12	0,38	2,54
Poprád	19 961	418	5 259	846	26 484	64,74	70,38	75,37	9,00	2,83	1,58	21,71	24,51	19,86	4,55	2,28	3,19
Pozsony város	60 013	18 890	32 801	5 193	116 897	14,92	42,27	51,34	40,53	23,66	16,16	41,92	29,49	28,06	2,63	4,58	4,44
Pozsony-vidék	47 075	4 052	7 962	533	59 622	62,87	79,66	78,95	13,91	4,54	6,80	18,04	15,03	13,35	5,18	0,77	0,89
Privigye	52 612	434	14 030	477	67 553	70,41	74,85	77,88	4,15	0,86	0,64	24,53	23,16	20,77	0,91	1,13	0,71
Rimaszombat	40 324	6 342	196	1 231	48 093	65,61	78,65	83,85	31,35	19,01	13,19	0,78	0,52	0,41	2,26	1,82	2,55
Rozsnyó	23 417	14 767	1 759	2 188	42 131	39,09	45,23	55,58	53,50	47,31	35,05	5,30	5,47	4,18	2,11	1,99	5,19
Selmecbánya	21 373	329	216	312	22 230	69,74	93,73	96,15	27,28	3,33	1,48	2,31	1,56	0,97	0,67	1,38	1,40
Somorja	3 994	27 030	3 181	930	35 135	1,07	2,50	11,37	89,75	87,36	76,93	9,00	8,27	9,05	0,18	1,87	2,65
Szepsi	7 937	16 737	3 574	1 491	29 739	10,61	14,51	26,69	79,11	70,97	56,28	8,87	11,49	12,02	1,41	3,03	5,01
Szobránc	22 570	323	27	3 159	26 079	62,59	71,05	86,55	7,41	3,85	1,24	6,86	0,25	0,10	23,14	24,85	12,11
Töketeremes	38 853	3 533	91	2 909	45 386	53,07	74,86	85,61	43,28	13,30	7,78	1,54	0,45	0,20	2,11	11,39	6,41
Tornalja	2 629	17 701	160	807	21 297	0,54	3,37	12,34	98,73	94,73	83,12	0,33	0,32	0,75	0,40	1,58	3,79
Turócszentmárton	51 792	271	10 385	770	63 218	68,99	79,53	81,92	9,98	1,18	0,43	19,73	17,54	16,43	1,30	1,75	1,22
Vágsellye	20 726	28 431	87	1 948	51 192	23,65	35,46	40,49	75,06	61,79	55,54	0,55	0,20	0,17	0,74	2,55	3,80
Verebély	25 744	9 208	162	703	35 817	42,08	63,21	71,88	56,40	34,70	25,71	0,75	0,34	0,45	0,77	1,75	1,96
Zseliz	4 503	24 164	77	1 483	30 227	1,35	4,91	14,90	98,01	93,55	79,94	0,28	0,54	0,26	1,26	1,00	4,91
Kiválasztott járások együtt	1 250 894	567 899	133 694	88 697	2 041 184												
Szlovákia	2 345 909	571 988	147 501	188 791	3 254 189	57,66	68,12	72,09	30,55	21,48	17,58	6,73	4,73	4,53	5,06	5,67	5,80
Kárpátalja	33 961	109 472	13 249	552 447	709 129	0,13	3,31	4,79	29,22	17,35	15,44	10,66	1,73	1,87	59,99	77,61	77,90

gyar nemzetiségű személy tulajdonba.<sup>79</sup> A magyarlakta vidékeken a földreform hatálya alá eső földterületből 1929 végéig 238 538 hektár földterület sorsáról döntöttek, 87 314 hektár továbbra is lefoglalva maradt. A lefoglalás alól feloldott földterület a felhasználás szerint a következőképpen oszlott meg: 108 258 hektárt a régi földbirtokosok visszakaptak, 29 583 hektárt a telepítések, a kolonizáció céljaira használtak fel, a maradékbirtokok 32 263 hektárt tettek ki, különféle apró parcellázásokra 56 071 hektár jutott, 12 463 hektárt pedig államosítottak. Az új birtokosoknak kiutalt földterületekből az egész országban csupán 3% jutott a kolonizáció céljaira, míg a magyarlakta vidékeken 22,71%.<sup>80</sup> Ez a magyar vidékeken azt jelentette, hogy telepese falvakat, kolóniákat hoztak létre, ahol szlovák, morva és cseh telepések vásárolhattak birtokot. A telepese falvakat csoportosan, céltudatosan hozták létre, lehetőleg úgy, hogy az egységes magyar etnikai tömböket földarabolják. 1925–1930 között több mint 2000 szláv család települt a déli magyarlakta területekre, számuk a harmincas években még tovább nőtt.<sup>81</sup> 1934 végéig Szlovákiában 56, Kárpátalján 11 kolónia jött létre. Ezek összterülete 28 151, ill. 4 538 hektárt tett ki.<sup>82</sup> További kisebb szláv szórványok is keletkeztek a magyar községek határában.

A törvény lehetővé tette, hogy a nagybirtokok felosztása után a volt gazdasági központok (majorok, tanyák) körül ún. maradékbirtokokat létesítsenek. Ezek a közellátást biztosító új gazdasági egységek tulajdonképpen nagybirtokok voltak, de tulajdonosaik nemzetiisége már nem német vagy magyar, hanem cseh, morva vagy szlovák volt.

A „szláv” nemzeti célokat szolgáló földreformnak kedvezőtlen következményei voltak a magyar vidékeken. A megszüntetett nagybirtokok munkásainak, cselédségének jelentős része munka nélkül maradt. Machnyik Andor kutatásai alapján a Csallóközben 942 fővel csökkent a nagybirtokon dolgozók száma. „Ugyanis a gazdasági cselédek és szolgák száma 7574-ről 6690-re, a gazdatisztek és egyéb gazdasági alkalmazottak száma pedig 164-ről 106-ra esett vissza. Ehhez a statisztikailag pontosan megállapítható, állandó és biztos alkalmazását veszített 942 uradalmi alkalmazotthoz és nagyszámú családtagjaikhoz járulnak még a számszerűleg pontosan meg nem állapítható napszámos, arató és részes családok ezrei, akik a csalólóközi mezőgazdasági nagyüzemek beszüntetése, illetve felparcellázása következtében otthonukat, kenyerüket és ennek következtében az államok életét biztosító családi nyugalmukat és boldogságukat veszítették el.”<sup>83</sup> A munka nélkül maradt agrárproletariátus kisebb része a városokba áramlott munkát keresve, nagyobb része napszám-ból próbált megélni a falvakban.<sup>84</sup>

A gazdálkodó parasztság helyzete is folyamatosan romlott. A viszonylag magas népszaporulattal rendelkező paraszti rétegre nagyon sok vidéken a birtokok elaprózódása, szétöröklése volt a jellemző. Fokozatosan csökkent a magukat eltartani tudó, megfelelő nagyságú birtokok száma, helyükbe néhány holdas életképtelen gazdaságok jöttek létre, amelyek nem tudták egy család megélhetését biztosítani. A Csallóközben 1895 és 1930 között az 5,7 hektár alatti törpebirtokok száma 8853-ról 10 466-ra emelkedett, ugyanakkor az 5,7 és 11,5 hektár közötti birtokok száma 3649-ről 3134-re csökkent.<sup>85</sup>

Eközben a parasztgazdaságok bomlása ellenére a magyar parasztság jelentős rétegei polgárosodtak. Különösen olyan területeken, ahol termékszerkezet-váltással – például nagymértékű zöldségtermeléssel, piaci árutermeléssel – választ tudtak adni erre a kedvezőtlen folyamatra. A nagyvárosok, jelentős piaci központok közelében fokozódott az árutermelés a korábbi önellátásra törekvő paraszti gazdálkodás rovására (példa erre a csallóközi Vásárút vagy a néhány Vág menti település, Vágfarkasd, Negyed és Kamocsa). A húszas évek végétől a kis- és középgazdaságok fogyasztói igényeiben is fokozódott a csehszlovák gyáripár termékei iránti kereslet. A polgárosodás jegyeit magukon viselték a lakóházak, ahol egyre inkább a szilárdabb építőanyagok kerültek előtérbe, valamint azok berendezése, ahol régi a paraszti bútorokat igényesebb, polgáriasabb hatású bútorokra cserélték. A harmincas évek fiataljainak ruházatára a korábbi viselet helyett az üzletben vásárolt ruhák váltak jellemzővé.<sup>86</sup>

A vallási megoszlás szerint 1921-ben a szlovákiai magyarság 70,33 százaléka római katolikus, 24,17%-a elsősorban református, kisebb mértékben evangélikus, 3,41%-a izraelita, a többi elsősorban görög katolikus volt. Az 1930-as adatok alapján a magyarok 71,29 százaléka a katolikus valláshoz tartozónak vallotta magát. Ekkor külön mutatták ki a két protestáns felekezetet, és eszerint a reformátusok 21,35, az evangélikusok 3,42 százalékát tették ki a magyarságnak. Az izraelita vallásúak aránya 1,64 százalékra csökkent.<sup>87</sup> A reformátusok jelentős számban a Királyhelmei és a Nagykaposi járásban, valamint Gömörben Feled és Tornalja környékén éltek. Gömörben jelentősebb számú evangélikus magyarság is élt. Az ország nyugati részén, elsősorban a Komáromi, az Ógyallai, a Párkányi és a Vágsellyei járásban élt jelentősebb számú református népesség, amely a magyar falvak módosabb paraszti rétegét alkotta.

A németek 69,86 százaléka római katolikus, 23,42%-a evangélikus, 6,44%-a pedig izraelita vallású volt. Az evangélikusok elsősorban a Szepességben és Gölnicbánya környékén éltek.

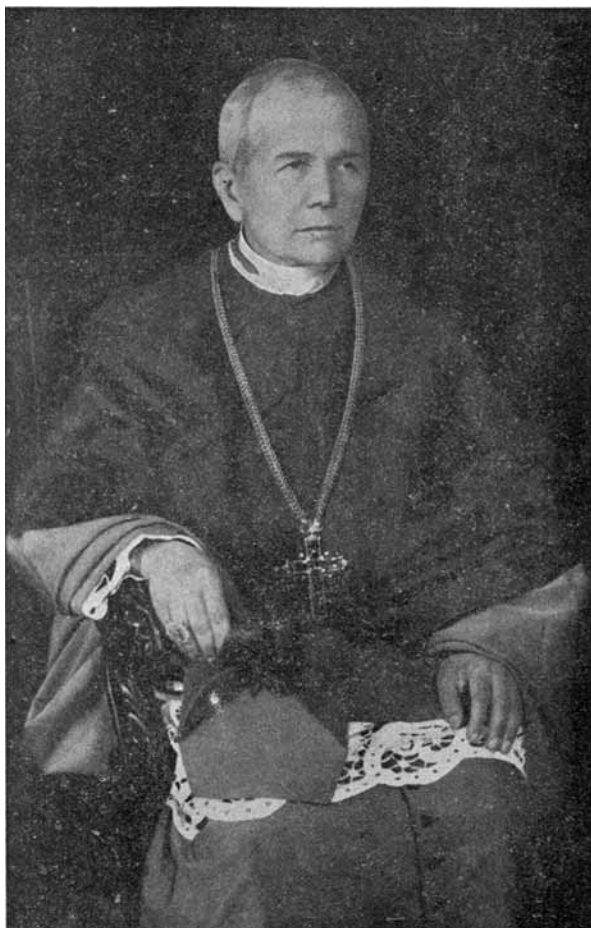
Kárpátalján a magyarság több mint a fele református és evangélikus, több mint egyötöde római katolikus, egytizede pedig görög katolikus vallású volt.<sup>88</sup>

A kisebbségi magyarság körében viszonylag alacsony volt az analfabetizmus. 1921-ben Szlovákiában az 5 évnél idősebb lakosok 82,14 százaléka tudott írni és olvasni, ugyanakkor a magyarok között ez az arány 88,60%, Kárpátalján 83,17% volt. Szlovákiában a németek 88,74 százaléka tudott írni és olvasni.<sup>89</sup> A húszas években bevezették a nyolcosztályos iskolakötelezettséget az addigi hatosztályos helyett, tehát 14 éves korig kötelező volt a népiskolai oktatás. Az ezt követő másfél évtized alatt az írástudatlanságot csaknem teljesen felszámolták a magyarság körében. Jelentős államilag támogatott iskolaépítési program is zajlott ebben az időben, hogy kielégítsék a megnövekedett igényeket, elhelyezzék a bővülő diáksereget. Ez a magyar vidékeket is érintette. Csaknem minden magyar faluban bővítették az elemi iskolát, ill. új iskolaépületet emeltek. Több olyan községben, tanyacsoportokon is iskola épült, ahol korábban nem volt.<sup>90</sup>

A magyar kisebbség körében az alapfokúnál magasabb iskolázottsági mutatók kedvezőtlenül alakultak. A magyar egyetemet és a magyar főiskolákat a hatalomváltás után néhány év alatt felszámolták. Öt magyar tannyelvű középiskola és mindössze egyetlen magyar tannyelvű női tanítóképző működött Csehszlovákiában. A tanítóképzőt a pozsonyi Orsolya-rend tartotta fenn. 1927-től a pozsonyi állami szlovák tanítóképzőben is nyíltak magyar párhuzamos osztályok. A középiskolát látogató magyar nemzetiségű diákok száma csökkenő tendenciát mutatott. Az 1921/1922-es tanévben a köztársaság egész területén 5135 magyar középiskolás volt, az 1929/1930-as tanévben már csak 4006. Ez utóbbi tanévben a diákok közül mindössze 2838 látogatott magyar tannyelvű középiskolát, 800 csehszlovák, 224 német, 144 pedig ruszin (kárpátorosz) tannyelvű intézménybe járt. A magyar nemzetiségű diákok az összes középiskolás 4,97 százalékát tették ki az 1929/1930-as tanévben, ez azonban még mindig kis mértékben meghaladta a magyarság népszámláláskor (1930) elért országos arányát (4,78%).<sup>91</sup> A harmincas években emelkedett a magyar középiskolások száma. Az egyik utolsó csehszlovák (az 1935/1936-os) tanévben 386 magyar tanítóképzős növendék és 4966 középiskolás volt. Ez az összes ilyen tanintézmény diákjainak mindössze 3,74 százaléka volt. Ebből az 5352 tanulóból 4004 magyar, 860 csehszlovák, 255 ruszin, 233 pedig német tannyelvű intézménybe járt.<sup>92</sup>

A magyar egyetemisták és főiskolások száma hullámzó tendenciát mutatott. Az 1921/1922-es tanévben volt a legmagasabb

(1200 fő), az utána következő években csökkent a számuk, a mélypont az 1925/1926-os tanévben volt (779). Ezt követően fokozatosan emelkedett a hallgatók száma, s az 1929/1930-as tanévben már 1127 volt. Ebből 601 járt csehszlovák nyelvű egyetemre, 526 pedig német nyelvű felsőfokú intézménybe. Az 1929/1930-as tanévben egyetemre járó magyarok az összes egyetemista 3,62 százalékát tették ki, ami jóval elmaradt a magyarság arányától.<sup>93</sup> A harmincas években tovább csökkent a magyar egyetemisták száma: az 1935/1936-os tanévben mindössze 838-an voltak.<sup>94</sup>



*Fischer-Colbrie Ágoston kassai megyéspüspök  
(1863–1925)*

## II. A hatalomváltástól a trianoni békeszerződés becikkelyezéséig

### 1. A magyarság vezetői az új közéletben

A zsupánok 1919 elején a korábbi vármegyei törvényhatósági, városi és községi önkormányzati bizottságokat feloszlatták, és helyükre újakat neveztek ki. A kinevezésnél nem vették figyelembe az államfordulat előtt létezett politikai pártokat, de igyekeztek megnyerni a társadalmi, gazdasági, egyházi és kulturális élet neves személyiségeit. Az 1919 előtti rendszer számos vezető magyar politikusa, a közigazgatási hierarchiában magas pozíciót elfoglalt hivatalnok, gazdasági és egyházi vezetője kapott kinevezést az új bizottságokba. Közülük jó néhányan később a csehszlovákiai magyarság politikai vezetői lettek. A pozsonyi vármegyei törvényhatósági bizottságba kinevezést nyert Bartal Aurél volt főispán, Bittó Dénes földbirtokos, nyugalmazott főispán és Szüllő Géza, aki az államfordulat előtt a bazini választókerület országgyűlési képviselője volt. A Győr-Komárom-Esztergom megyei törvényhatósági bizottságban pedig helyet kapott Kürthy Lajos báró, volt turóci és zólyomi főispán, Kürthy István volt komáromi főispán és Palkovich Viktor gútai plébános, későbbi keresztényszocialista nemzetgyűlési képviselő.<sup>95</sup>

A magyarság politikai vezetői Csehszlovákiában a bizottságok kinevezése során először kerültek szembe a passzivitás és az aktivitás közötti választás dilemmájával. Dönteniük kellett, részt vesznek-e az új állam szerveinek munkájában, sorsuk aktív alakításában – ezzel tulajdonképpen elismerik az új hatalom törvényességét –, avagy a passzivitást hirdetve a régi rend mellett foglalnak állást. Az aktív részvétel azt a veszélyt is magában foglalta, hogy a csehszlovák fellet segíti a béketárgyalásokon. A magyarság vezetői az aktív részvétel mellett döntöttek, s elfogadták a kinevezést.

A döntésük okait 17 Pozsony megyei magyar bizottsági tag nyilatkozatban indokolta meg az első közgyűlésen. „Miután Magyarország azon területeinek hovatarozandósága, melyeket az entent hatalmak csapatai megszállva tartanak és amelyek a cseh szlovák köztársaság birtokában vannak, sem a párisi békekonferencián, sem törvényes formában még rendezve nincs, a köztársasági kormánynak a közigazgatásunknak a fennálló törvényektől eltérő rendezése-

re vonatkozó rendelkezéseit időlelőttieknek tartjuk, azokat törvényeknek ez idő szerint el nem ismerjük.

Midőn ennek dacára itt megjelentünk s kinevezésünket elfogadjuk, tesszük azt azért, hogy így részeseivé válva a megye közigazgatásának, a megye velünk ugyanegy nézetet valló lakosságának, különösen a magyarságnak érdekeit megvédhessük és szolgálhassuk.

Ünnepélyesen óvást emelünk az ellen, hogy ezen tényünk bárki által a jelen állapot végleges, törvényes volta elismerésének vélelmeztesse.<sup>96</sup>

Hasonló szellemű nyilatkozatot olvasott fel a komáromi bizottság 24 tagja nevében Kürthy Lajos báró is.<sup>97</sup> Komáromban az első ülésre, a közelben lezajlott hadi események miatt, csupán augusztus 21-én került sor.

A deklaráció aláírói a bizottsági ülések alkalmával, nyilatkozatukhoz híven, a továbbiakban gyakran adtak hangot a magyarság sérelmeinek. A hivatalok szlovákosítása, a magyar gyermekek szlovák iskolákba kényszerítése, a magyar szobrok ledöntése, a magyar szimbólumok használatának betiltása ellen tiltakoztak. A bizottságokban nagy számban jelen levő katolikus papság a szabad vallásgyakorlásért, a papi birtokok lefoglalása kapcsán pedig a földreform ellen emelt szót. Gyakran felléptek gazdasági sérelmek orvoslása érdekében is (pénzlebélyegzés, vagyonadó, betétek letiltása, valutakivitel, betegpénztári reform, hadikölcsön, rekvirálások stb.). Működésük hamarosan szemet szűrt a teljhatalmú miniszternek, és 1919 októberében levelet küldött Zoch zsupánnak, amelyben felszólította, hogy szervezze át a megyei bizottságot. „Mivel a Pozsonyi megyei bizottságban, ugyanúgy a Pozsonyi városi bizottságban olyan emberek ülnek, akik a mi köztársaságunkat eddig el nem ismerik és valami provizóriumnak tartják... Az új bizottságba demokratikus szellemű, mérsékelt és megbízható embereket nevezzen ki, a megye (város) lakosságának nemzetiségi, osztály- és párthovatartozás szerinti rétegződésének arányában. Emberek a la Bartal, Szülő Géza, Vermes stb., többé nem ülhetnek a megyei bizottságban, mivel nem képviselik a magyar nemzetiségű polgárság széles rétegeit.”<sup>98</sup>

A mai Szlovákia területén a katolikus vallásúak alkották az államfordulat után a többséget a magyarok és szlovákok között egyaránt. A magyar katolikusok száma meghaladta a 400 ezret. Az elcsatolt részek területileg hét püspökségbe volt szervezve az államfordulat előtt. A magyar püspökök többsége a megszállás elől Magyarországra távozott, de voltak olyanok is, akiket kiutasítottak Csehszlovákiából, az alsóbb papság nagy része azonban a megszállt területeken maradt.<sup>99</sup> Csupán a kassai püspök, Fischer-Colbrie Ágoston maradt meg hivatalában, aki az államfordulat előtt többször kiállt szlovák



papjai mellett, és szembefordult a magyarosítással.<sup>100</sup> A püspöki székek nagyrészt évekig betöltetlenek maradtak. Az első három szlovák püspököt 1921 februárjában nevezték ki.

A katolikus papságot megosztotta a nemzeti hovatartozás. A szlovák papság nagy része az Andrej Hlinka vezette Szlovák Néppártot támogatta, amely a szlovák nemzet különállását és Szlovákia autonómiáját hirdette. A cseh és a szlovák nemzet viszonyának rendezetlensége, az egységes csehszlovák nemzet fikciójának hirdetése a kezdetektől rányomta bélyegét az új államra. A Szlovák Néppárt köré tömörült szlovák papság az első hónapokban, években arra törekedett, hogy az előzőtt magyar főpapság kezéből az egyház vezetését kivegye, és a püspöki székeket saját köréből kijelölt emberekkel töltsse be. Ez a törekvés a Vatikán ellenállása miatt két évig nem valósulhatott meg.<sup>101</sup>

A magyar alsóbb papság döntő többsége nem tudta elfogadni az államfordulatot, és az ő esetükben az ellenállást csak növelték az új állam vallásellenes intézkedései. A szlovák papok egy része is magyar érzelmű volt. Ezt bizonyítja, hogy az Országos Keresztényszocialista Pártban több szlovák pap működött (Petrášek Ágoston, Dobránszky János stb.). Évekig megoldatlan volt a megszállt területek egyházmegyéinek az esztergomi érsekséghez való viszonya. 1919 novemberében a magyar nemzetiségű papság Pozsonyban gyűlést tartott, amelyen foglalkozott az őket ért sérelmekkel. Palkovich Viktor gútai esperes emlékiratba foglalta a sérelmeket, és felterjesztette a nagyszombati érseki helyetteshez. A memorandum tiltakozott az egyházi vagyon zárolása ellen és amiatt, hogy az esztergomi főegyházmegye papságát a határ elvágja főpásztorától.<sup>102</sup> A kormány igyekezett a magyar papságot is rávenni a köztársaság iránti fogadalom letételére. A magyar érzelmű papság ezt sok helyütt megtagadta.<sup>103</sup> Az egyházmegyék kérdését csak később, az 1927. december 17-én a Szentszék és Csehszlovákia között létrejött egyezmény (Modus vivendi) szabályozta. Ennek értelmében az egyházmegyék határai az országhatárral egybeesnek, és a köztársaság területén csak a határon belül székelő püspökök bírhatnak egyházi hatáskörrel. Az egyházmegyék új határainak kijelölésére a két szerződő fél külön bizottságot hozott létre. A szerződés értelmében a csehszlovák kormány véleményezhette a püspöki székekre jelölt személyeket (nem jelentenek-e veszélyt az állam biztonságra, nem fejtenek-e ki irredenta tevékenységet). A Modus vivendi általános elveket fogalmazott meg, további lépésre, az új egyházmegyék határainak kialakítására még kerekben egy évtizedet kellett várni. 1937. szeptember 2-án adta ki XI. Pius pápa *Ad ecclesiastici regiminis incrementum* című bulláját, amely már konkrét ígéretet tartalmazott két új, egy római katolikus

és egy görög katolikus egyházmegye létrehozására.<sup>104</sup> Az 1938-ban bekövetkezett első bécsi döntés azonban megakadályozta ennek a szándéknak a megvalósulását.

A trianoni békeszerződés aláírása után, 1920-ban felmerült egy magyar katolikus püspökség létrehozásának gondolata, amelynek Komáromban lett volna a székhelye. A püspökség kezdeményezése váltakozó erősséggel végighúzódik a két világháború közötti időszakon. A papság aláírásgyűjtést is kezdeményezett az ügyben, sikert azonban nem tudott elérni.<sup>105</sup>

A reformátusok száma mintegy 120–200 ezer volt a Csehszlovákiához csatolt területen, és ezek csaknem kizárólag magyar nemzetiségűek voltak. Így a pár év múlva létrehozott három csehszlovákiai református egyházkerület magyar jellegű volt. Más volt a helyzet az evangélikusokkal, akik döntő többsége szlovák volt. A magyar evangélikusok számát 36 ezer körülire tették.<sup>106</sup>

A Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium 1919 végén a katonai diktatúra eszközeivel, a köztársaság területén illetőséggel nem rendelkező személyek kiutasításával, a sajtókiadás és cenzúra szabályainak megszigorításával igyekezett megszilárdítani hatalmát. A minisztérium mellett 1919 folyamán létrehozzák a Pozsonyi Rendőrigazgatóságot, amelynek első főosztálya foglalkozott az állambiztonsági ügyekkel, a politikai pártok és a politikai események figyélésével, értékelésével. Ez kiterjedt ügynökhálózatot hozott létre, és rendszeresen figyeltette az államellenes személyeket és szervezeteket. A magyar vezetők és pártok is a megfigyelték kategóriájába tartoztak.<sup>107</sup>

A rendőrség felfigyelt a kassai püspök körül formálódó csoportra is, amely magyar papokból, valamint az egyházhoz közel álló személyiségekből állt, és nemegyszer került szembe az új hatalommal. 1919 októberében hivatalos szervek felkeresték Fischer-Colbrie püspököt, hogy felkérjék, celebráljon tedeumot az új állam megalakulásának első évfordulóján. A püspök ezt megtagadta, sőt a csehszlovák zászlót sem volt hajlandó kitűzni a püspöki székházra. A rendőrség a püspök magyar környezetének, elsősorban Tost Barna kassai plébános befolyásának tulajdonította a történeteket.<sup>108</sup>

1919 elején megindult a magyar politikai szervezkedés is a megszállt területeken. Az új szerveződések elsősorban az államfordulat előtt létezett pártokra, másrészt a meglévő egyházi és gazdasági szervezetekre épültek rá. Ezek közül a legszervezettebb a Magyarországi Szociáldemokrata Párt volt, amely az államfordulat után nemzeti tagozatokra esett szét.

A háború előtt már létezett keresztényszocialista mozgalom újjászervezése 1919 elején indult meg. Két központja volt a szervez-

kedésnek, Pozsony és Kassa. A Pozsonyi Keresztényszocialista Egyesület, amelynek a háború előtt 700–1000 tagja volt, a megszállás után önálló működésbe kezdett. Igyekezett megnyerni a pozsonyi magyar és német arisztokrácia képviselőinek támogatását, kevés sikerrel. Tobler János főtítkárra visszaemlékezése alapján a kezdeti hónapokban alig néhány tucat aktív tagja maradt az egyesületnek. Jóváhagyásra benyújtotta alapszabályát a hatóságokhoz, és 17 keresztényszocialista szervezet részvételével szövetséget hozott létre. Ezek közül az egyik legjelentősebb a nyitrai szervezet, amelynek vezetője Lelley Jenő ügyvéd volt. Nyitrán jelent meg a keresztényszocialisták első magyar nyelvű hetilapja 1919. április 19-én *Népakarát* címmel.<sup>109</sup> A kassai csoport Fischer-Colbrie püspök körül jött létre, s élén Wirth Gyula, Fleischmann Gyula és Tost Barna állt. Torna-Abaúj megye és Kassa zsupánja 1919. december 7-én kelt heti jelentésében a következőket írta: „...az itteni kereszt. szoc. szervezet veszélyes törekvésre adta magát. Az illet, hogy állandóan teljes lojalitást ígér és a vallásos erkölcs, valamint az antiszemitizmus leple alatt igyekszik a szlovák munkásságot is megszerezni, kétségtelen, hogy ez a párt szimpatizál a jelenlegi magyarországi kurzussal, támogatja az itteni magyar klérus (Tost Barna kanonok, dr. Konrády kanonok, dr. Fischer-Colbrie püspök, akik sovíniszták és monarchisták) és tagsága államellenes szellemben van informálva.”<sup>110</sup>

Az újjászerveződő keresztényszocialista mozgalom hangsúlyozta keresztény egyetemes jellegét, és az összes „öslakos” szlovákiai polgár pártja kívánt lenni. A pártépítésbe igyekeztek bekapcsolni a magyarokon kívül a szlovákokat és a németeket is. Az első hónapokból származó fennmaradt dokumentumokban, a háború utáni nyomorra és baloldali mozgalmakra reagálva, a párt elsősorban szociális követeléseinek adott hangot.<sup>111</sup> A párt Ungvárott 1919-ben kiadott programjában 18 pont szerepel, valamennyi szociális, gazdasági jellegű. Az első helyen a nyolcórás munkanap és a megfelelő munkabér szerepel. A 30 oldalas kiadványban egyetlen semmitmondó bekezdés utal a nemzetiségi kérdésre: „Megértést keres és kíván a Szlovenszko területén élő összes nemzetiségek között, hogy közösen dolgozzanak a társadalom jólétén, a kultúra felvirágzásán és az emberek békéjén.” Más szocialista pártok programjától csak a keresztény szellemiség és a katolikus egyházzal, papsággal való együttműködés hirdetése különböztette meg. Ugyanakkor elhatárolódott a proletárforradalom eszméjétől. „A Ker. Szoc. párt nem látja indokoltnak és igazságosnak, hogy egy napon a proletárság a társadalom egy osztálya forradalommal a maga kezébe vegye át a hatalmat és uralkodjon a többiek fölött a szocializmus nevében.”<sup>112</sup> Ha-

sonló hangnemben szól, és hasonló célokat hirdet a keresztényszocialisták 1920-as évre kiadott naptára, amelynek több írásában a Magyar Tanácsköztársaság néhány hónappal korábban történt leverése után – reagálva annak vezetésében helyet foglalt nagyszámú zsidó jelenlétére – antiszemita hangulatkeltés tükröződik.<sup>113</sup>

## 2. A felvidéki magyarsággal foglalkozó magyarországi szervezetek és intézmények

A történelmi Magyarország feldarabolása, területe többségének katonai megszállása, beleértve szintiszta magyar lakosságú vidékeket, megrázta a maradék ország területének lakosságát. A megszállt területek magyarságának kérdése országos kérdéssé vált, mellyel a Károlyi-kormánynak, majd az azt követő valamennyi kormánynak szembe kellett néznie. Az elszakított területekről meginduló menekültáradat sürgős intézkedéseket követelt.<sup>114</sup>

Az első hónapok magyarországi intézkedéseiről kevés adat áll rendelkezésünkre. Átgondolt intézkedésekről azonban nem beszélhetünk, elsősorban a politikai helyzet ingatag volta, a forradalmi események, a kormányváltások, a hadi cselekmények és a későbbi román megszállás miatt.

A Károlyi-kormány időszakában a megszállt területekkel kapcsolatban két felfogás volt jelen a kormányzatban. Az egyik koncepciót Jászi Oszkár képviselte, aki tárca nélküli miniszterként foglalkozott a megszállt területek ügyeivel. Az általa képviselt jogkiterjesztő törekvés a történelmi Magyarország nemzetiségeivel való kiegyezés szándéka volt. Jászi és a körülötte kialakult csoport el tudta fogadni a nemzetiségek által lakott területek elvesztését, az igazságos, népszavazás útján létrejött etnikai határok kijelölését az új államokkal. Jászi ebben a szellemben foglalkozott a vélhetően elszakadó területek problémáival, az új határokkal és a béke előkészítésével. A másik törekvés a területi integritás megőrzésére irányult, amely nem tudott elfogadni területvesztést. „Tisztában voltam vele – mindjárt a háború elvesztése után –, hogy a régi magyar politikai integritás többé nem menthető meg. Tudtam, hogy a háború s még inkább a háborús hinterland hallatlan gázságai oly végzetes elkeseredést hoztak föl nemzetiségeink lelkében, hogy a kibékülés és a kölcsönös megértés gondolata ez idő szerint elvesztett minden vonzerőt. Különben is sorsuk kulcsa többé nem az ő kezükben volt, hanem az őket »fölszabadító« határszéli fajrokonai, ama fiatal nemzeti államok kezében, melyeknek földuzzadt nacionalizmusát nagyon jól ismertem... Ilyen körülmények között az én politikámnak csak három észszerű célja lehetett: megmenteni a plebiszcitum elvét s ezáltal le-

hetőleg kedvezőbbé tenni az új Magyarország végleges határait; megóvni a régi gazdasági s közlekedési egymáshoz tartozást az anyaország és a tőle elválasztandó területek között; elébe dolgozni a jövőnek egy konföderatív államrend felé... Azt a másik elképzelhető koncepciót ugyanis, melyet magában a Károlyi-kabinetben is talán Buza Barna és mások szívesebben láttak volna, azt a politikát tehát, mely egyrészt alázatosan engedelmeskedik az entente parancsainak, másrészt ugyanakkor integritási ligákat szervez idehaza s titkos agitátorokat küld lázadások szítása végett az elfoglalt területekre...” – írta Jászi Oszkár 1921-ben.<sup>115</sup>

A megszállt területek magyarságának ügyeivel a Károlyi-kormány, majd a Tanácsköztársaság bukását követő zavaros időszakban az ellenforradalmi kormány több kormány szerve is foglalkozott. A Nemzetiségi Minisztériumon kívül még a Külügy- és a Propaganda Minisztérium is igyekezett felügyelni ezt a területet. Ugyanakkor számos szervezet, egyesület jött létre, hogy a megszállt területek érdekeit képviselje, és a menekülteket ellássa.<sup>116</sup>

A felvidéki megszállt területek ügyeivel elsősorban a Nemzetiségi Minisztérium Tót Főosztálya, a Propaganda Minisztérium győri kirendeltsége és a Tót Központi Iroda foglalkozott. Ez utóbbi létrejöttéről keveset tudunk. Egyes adatok szerint már a Tanácsköztársaság alatt is létezett.<sup>117</sup> A Propaganda Minisztériumot 1919. december 23-án megszüntették, és a tevékenységi körét a Miniszterelnökség (ME) III. ügyosztálya vette át, amely egy előterjesztés szerint már több mint másfél évtizede foglalkozik „az idegenben élő magyarok nemzeti gondozásával”.<sup>118</sup>

A társadalmi szervezetek közül a Területvédő Liga (TEVÉL) és elsősorban annak egyik fiókszervezete, a Felvidéki Liga (FL) fejtett ki tevékenységet a csehek által megszállt területen. Megalakulásáról és céljairól vezetői így számoltak be: „1919. év elején, kevéssel a cseh megszállás befejezte után, amikor Magyarország helyzete oly vigasztalan volt a legkiválóbbjaink is kétségbeesve, összetett kézzel néztek a biztosra vett pusztulásunk elé, alakították meg Felsőmagyarország száműzött, izzó hazaszeretettől áthatott magyarjai a »Felvidéki Ligát«, hogy megkezdjék a küzdelmet a Felvidék visszaszerzéséért.”<sup>119</sup> Tevékenysége kezdetben a menekültek gondozására is kiterjedt<sup>120</sup>, az ellenforradalmi rendszer megszilárdulása után annak anyagi segítségével, elsősorban a Felvidéken végzett hírszerzés és kémtevékenység révén a katonai szervezkedésben és propagandamunkában vett részt.

Az említettek mellett még sok más szervezet is tevékenykedett a Felvidéken. A zavaros, gyakran egymás ellen is dolgozó, különböző elképzeléseket támogató szervezetek tevékenysége még nagy-

részt feltáratlan. Aktivitásuk, a revíziós törekvések, a szegedi ellenforradalmi kormány hatalomra kerülése után erősödtek fel 1919 őszén. A szegedi kormány vasutasokból és katonatisztekéből álló futárszolgálaton keresztül tartotta a kapcsolatot a megszállt területekkel.

A Csehszlovákiához csatolt területek visszaszerzése érdekében a kezdeti időszakban katonai akciók előkészítésén munkálkodtak különböző hivatalos és félhivatalos szervezetek. Erőteljes propagandát fejtettek ki a megszállt területen egy népfelkelés előkészítése érdekében. Elsőrendű feladatnak tekintették a szlovák (és ruszin) autonómatörekvések támogatását. Ezek az elképzelések túlhangsúlyozták a szlovák nép csehek általi elnyomását. Az egykor Magyarországhoz tartozott területek autonómiájának elérésével a területi integritás helyreállítását kívánták elősegíteni. Abban azonban már eltértek a vélemények, hogy ezt az autonómiát Magyarországon belül kapnák-e, avagy független állammá válna a területe, ideiglenesen vagy pedig tartósan kell-e számolni a szlováklakta területetek önkormányzati különállásával. A végső cél mindenképpen a területi integritás helyreállítása volt.

A szlovák nemzeti törekvések szellemében került sor Andrej Hlinka, František Jehlička (Jehlicska Ferenc) egyetemi tanár és társainak útjára Párizsba 1919 augusztusában. Az utat a lengyel kormány finanszírozta, és a magyar kormány is támogatta.<sup>121</sup> Párizsban a szlovák küldöttség a békekonferencián akart szót emelni Szlovákia autonómiájáért, de útjuk nem járt eredménnyel. Hlinka októberben visszatért Csehszlovákiába, ahol letartóztatták, és csak azt követően szabadult börtönéből, hogy 1920 áprilisában nemzetgyűlési képviselővé választották. Jehlicska Párizsból Budapestre utazott, ahol 1919 decemberében megalakította a Magyarbarát Tót Néppártot. 1920 elején Lengyelországban találjuk, ahol részt vett egy Csehszlovákia ellen irányuló közös magyar–lengyel katonai fellépés előkészítésében. Néhány év múlva Bécsbe költözött, és évtizedekig a magyar kormány szolgálatában állt mint a csehek által elnyomott szlovákok felszabadításáért harcoló egyik emigráns csoport vezetője.<sup>122</sup>

A Felvidéki Liga és a Tót Központi Iroda elsősorban katonai akciók útján képzelte el a megszállt területek felszabadítását. A Nemzetiségi Minisztérium Tót Főosztálya a szlovák autonómatörekvés támogatásában látta elérhetőnek a területi integritás helyreállítását. „A tót főosztály céljának tekintette, hogy a magyar kormány informatív szerve legyen a tótság ügyével összefüggő kérdésekben, s a magyar kormány politikájának irányát minden lehető módon érvényesítse elsősorban a megszállott területek tót lakossága körében. Műkö-

désének vezéreszméje Magyarország területi integritásának minél előbbi helyreállítása, s a tót föld visszacsatolásához szükséges morális előfeltételek megteremtése volt” – írja Szviezsényi Zoltán, a főosztály vezetője.<sup>123</sup> A szlovákkérdéssel kapcsolatban a célokat maga a nemzetiségi miniszter fogalmazta meg: „A Felvidék kérdése elsősorban tót kérdés s ha az ottani tót népet meg tudjuk nyerni magunknak, úgy az ott élő magyarság és németiség ipso facto velünk jön. Politikai szempontból is a tót jelleget kell a mozgalomnak elsősorban kidomborítani, mert hiszen ellenségeink lépten-nyomon be akarják bizonyítani, hogy tót kérdés nincs, s hogy az egész dolog magyar pénzen szított irredentizmus. Minthogy a tót nép kétségtelen jeleit adta és adja a magyar állameszméhez való hűségének, nekünk már ezért is tót nacionalista alapon kell is tartanunk a kérdést s azt a nagy morális erőt amit a tótságnak a magyarsághoz való húzása képvisel nem szabad kiaknáztatlanul hagyni.”<sup>124</sup> A főosztály gyakran élesen támadta a kalandor, pénzfecsérlő katonai szervezkedéseket, amelyek Bulissa Károly eperjesi ügyvéd és Mészáros Gyula egyetemi tanár nevéhez fűződtek 1919 végén és 1920 elején. A főosztály kifogásolta, hogy a nevezett vezetők nem is tudnak szlovákul, részesegkednek, ellenszenvet váltanak ki a szlovák lakosságban.<sup>125</sup> Bulissáék akciójának hátterében a Tót Központi Iroda állt, amelynek működése 1919 októberétől élénkült meg. A Külügyminisztérium 1920 áprilisáig folyamatosan több millió koronás támogatásban részesítette Bulissát.<sup>126</sup> Bulissáék elsősorban röplapok terjesztésével igyekeztek a csehek ellen hangolni és a Magyarországhoz történő visszatérésre buzdítani a szlovák lakosságot, valamint forradalmi hangulatot létrehozni a megszállt területen. *Slovenský národ* címmel Budapesten egy újságot is megjelentettek. Az akció valódi céljáról és hátteréről a csehszlovák sajtó bőségesen beszámolt 1920 májusától. A leleplezésben vezető szerepet vittek a Magyar Tanácsköztársaság volt funkcionáriusai, akiket korábban Bulissa bérelt fel.<sup>127</sup>

A Nemzetiségi Minisztérium több konkrét javaslatot is kidolgozott a szlovák autonómiával kapcsolatban. Egy erre vonatkozó tervezetet a minisztertanács is elfogadott 1920. január 9-én. A tervezet egy később megállapított etnikai határon belül széles körű területi és kulturális autonómiát ígért a szlovákoknak. A tervezetet azonban nem hozták nyilvánosságra, így azt a magyar közvélemény nem ismerhette meg. Elsősorban külpolitikai célokat követett – Párizsban a békeszerződésről folyó tárgyalásokkal volt összefüggésben –, és bizonyos szlovák körök megnyerését is szolgálta.<sup>128</sup> A Felvidék autonómiájával kapcsolatban számos levélváltásra került sor a Lengyelországban tartózkodó szlovák csoport vezetője, Jehlicska Ferenc és Csernoch János bíboros, esztergomi érsek között. Jehlicska a széles kö-

rű autonómia magyar kormány általi ígéretét szerette volna megkapni, és közvetítésre kérte a szlovák származású főpapot. „Mi minden eshetőségre követeljük azt, hogy a csehek kiűzése után a tót parlament döntsön a tótok sorsáról. (Népszavazást nem akarunk, mert a tapasztalat megmutatta, hogy ez a legborzasztóbb csapás azon területre nézve, amelyen az történik.) Ezt nemrégén Budapestre is megüzentük. Ha a magyarok bebiztosítják és aláírják azt az autonómiát, melynek tervezetét jelen soraimmal egyidejűleg Budapestre küldöm, mi viszont bebiztosítjuk azt, hogy Hlinka az egész tót parlamenttel együtt a Magyarországgal kapcsolatos autonómia mellett fog dönteni. Azért hatni kellene Horthy kormányzó úrra és a magyar kormányra, hogy feltételeinket fogadják el és nekünk arról aláírásokkal és pecsétekkel ellátott hivatalos okmányokat küldjenek. Így valószínűleg sikerülni fog az összes lengyel irányokat a magyar-tót megoldás részére megnyerni és viszont bizonyos, hogy enélkül lehetetlen lesz lengyel segítséget kapni.

Azt az első autonómiát, amelyben Bleyer úrral megállapodtunk, Hlinka és az itteni tótok nem tartják elegendőnek és mindenekelőtt azt kívánják, hogy a tótoknak önálló törvényhozó testületük legyen és hogy a tót kormányzó mellett ne legyen magyar ellenőrző közeg. Azért az eredeti megállapodást kénytelenek voltunk megváltoztatni...<sup>129</sup>

Csernoch János a kérést továbbította Teleki Pál külügyminiszterhez és a kormányhoz. „Nem szabad elfelejtenünk, hogy Felsőmagyarország nincs a birtokunkban s azt vissza kell szereznünk. Azért minden megnyerhető elemnek támogatását biztosítanunk kell. Már pedig Jehlicska és Hlinka a tótok között nagy befolyással bírnak. Ha maga a tót nép hajlandó is olcsóbb feltételek mellett Magyarországhoz visszajönni, a vezérek befolyását nem szabad kevésre becsülni s esetleg egy merész elhatározással az ügy sikerét veszélyeztetni. A tótok között igen sokan vannak, akik valóságos tót autonómia (törvényhozás) nélkül nem hajlandók a magyar megoldást elfogadni. Az autonómia hangoztatása a legélesebb fegyver a csehek ellen. Ez a fegyver úgy hatásos, ha rá tudnak mutatni, hogy magyar részről az autonómiát beígérték. Másrészről a lengyeleknél és a szövetséges hatalmakkal is a tótok autonómiája az a jelszó, amellyel a cseh-tót megoldás lehetetlenségét lehet megvilágítani.

Nézetem szerint nem vétünk Magyarország érdekei ellen, ha a tényleg tót többségű terület részére az autonómiát legszélesebb hatáskörrel megígérjük, amennyiben az az államegységgel összefér. Természetesen a területen lakó magyarok és németek számára a kisebbségek jogát ki kell kötni. Mivel a tót többségű területen is a vezető elem magyar s a született tótok között nagyszámú a teljesen



magyar ideológiájú intelligencia: a jövőendő szlovenszkói parlamenttől biztosra vehetjük, hogy az Magyarországhoz sokkal szorosabban csatlakozik, nem veszi igénybe mindazt a szabadságot, amelyet most mi megígérünk.”<sup>130</sup>

A tervezet valóban széles körű területi autonómiát helyezett kilátásba a szlováklakta területeknek, melyeknek határait „ethnográfiai határ szerint fognak kikerekíteni”. A tervezett szlovák nemzetgyűlés jogszabályai ellen a központi kormány csak abban az esetben emelhetett volna kifogást, ha azok valamely országos törvénybe ütköznek.<sup>131</sup> A tervezettel valószínűleg a későbbiekben nem foglalkoztak komolyan a magyar kormánykörök, hiszen egyre inkább a katonai visszafoglalást helyezték előtérbe.

A Tót Főosztály és a Tót Központi Iroda munkatársai nagyrészt a magyar érzelmű felvidéki származású szlovák értelmiségiek, újságírók, hivatalnokok köréből kerültek ki. Munkájukban részt vett Clair Vilmos, Dvortsák Győző, Janovetz Lajos, Pechány Adolf, Podhadszky György, Steier Lajos, Szviezsényi Zoltán. Az ő nyelvtudásuk és helyismeretük nélkülözhetetlen volt az intézmények munkájához. A magyarországi szervezetek autonómiával kapcsolatos elképzelései gyakran váltottak ki heves támadásokat a nacionalista magyar körök részéről. A Területvédő Liga ezért indított kampányt Dvortsák Győző ellen, akit az első nemzetgyűlési választásokon a nyíregyházi választókerületben képviselővé választottak. A liga vezetői levelet írtak Nyíregyházára, amelyben felháborodásukat fejezik ki, mivel „Dvortsák Győző az országot feldaraboló nemzetiségi autonómiák alapján áll”.<sup>132</sup>

A trianoni Magyarország „hivatalos nemzetiségi politikusainak” helyzetét a Tót Főosztály vezetője így jellemezte. „Bénítólag hatott elsősorban a bizalmatlanság, mely a nemzetiségi politika exponenseinek működését oly hálátlan és keserű feladattá teszi. A magyar politika és társadalmi élet egyes felületesen gondolkodó rétegei abban vélik hazafias érzésüket dokumentálni, ha ab ovo gyanús és ártalmas akciónak tekintenek minden törekvést, mely a nemzetiségekkel a békés megegyezés útjait keresi. Másrészt a nemzetiségek vezérférfiai a legnagyobb bizalmatlansággal és fenntartással fogadnak minden hivatalos helyről jövő közeledést, mert nem bíznak a magyarság őszinteségében és a magyar kormányzat ígéreteinek komolyságában. A hivatalos nemzetiségi politikus a bizalmatlanság e két malomköve között őrlődik, árulónak feltüntetve a magyar közvélemény felületes rétegei s renegátnak saját faja szempontjából.”<sup>133</sup>

Az irredenta törekvések egységesítése érdekében a kormány kezdeményezésére 1920 áprilisában létrejött egy titkos szerv, amely irányította és koordinálta a kormány ilyen irányú törekvéseit. A titkos

szerv létrejöttéről a következő rövid feljegyzés számol be. „Megállapodás az elszakadt részekben folytatandó irredenta szervezéséről: Az irredenta legfelsőbb vezetésére egy a kormány ingerenciája alatt álló titkos szerv létesítetik egy polgári és egy katonai egyén vezetése alatt. Ezen szerv politikai kérdésekben a külügyminisztérium, katonai kérdésekben a katonai vezetőségtől kapja az általános irányelvekre vonatkozó utasításait, úgy azonban, hogy politikai tekintetben a nemzeti kisebbségek miniszterével egyetértően jár el. Ezen központi titkos szerv végrehajtó orgánumaiként társadalmi szervezetek (ligák) létesítendőek külön-külön az egyes nemzetiségi csoportok részére. Anyagi támogatás az irredenta céljaira a kormány illetőleg egyes reszortok részéről kizárólag a központi titkos szerv útján folyósíthatók.”<sup>134</sup> A titkos szerv vezetője Kánya Kálmán, a külügyi apparátus egyik irányítója lett. A felvidéki mozgalom vezetésére és a kormány közötti kapcsolat fenntartására két személy kapott megbízást. A katonai feladatok irányítását Siménfalvy Tihamér alezredes végezte, a polgári ügyeket báró Kürthy Lajos felügyelte.<sup>135</sup>

Áprilisban, a fenti megállapodás értelmében, megtörtént a társadalmi szervezetek egységes vezetés alá tömörítése is. „A Magyarországi területi integritásának helyreállítására alakult különböző társadalmi szervezetek (egyesületek, ligák és politikai pártok) közül az északmagyarországon érdekeltséggel bírók a felvidéknek forradalmi úton való felszabadítása céljából egymással szoros kapcsolatba léptek.”<sup>136</sup> Az együttműködés eredményeként létrehozták a Felvidéki Comitét. „A felvidéki Comité feladata a forradalmi szervezkedésnek titkos központi irányítása... A felvidéki Comité a felvidéken működő politikai pártokkal, u. m. Hlinka-párt, keresztény szocialista-, szociáldemokrata-, és esetleg még létező magyar-, német- és rutén pártokkal állandó szoros összeköttetésre és a velük való kooperálás biztosítására fog törekedni s a szükséghez képest képviselőiket a Comitéba is bevonja.”<sup>137</sup>

A remélt visszacsatolás utáni konszolidáció érdekében a komité forradalmi kormányt kívánt létrehozni, amelynek szerepe addig tartott volna, amíg a terület Magyarországra történő végleges integrálását végrehajtják. Elsősorban a nemzetiségi területek miatt volt erre szükség. „A tót és rutén nemzetiségi területek geographiailag elhatároltatnak, az igazgatási teendőket a két nemzetiségi terület részben önállóan, részben együttesen végzi, ami előzetesen részletesen fog szabályoztatni.”<sup>138</sup> A komité vezetője Mészáros Gyula lett, aki korábban Bulissával együtt dolgozott a felvidéki propaganda és katonai szervezkedésekben. Az új szerv munkájában a Felvidéki Liga, a Magyarbarát Tót Néppárt, a Tót Függetlenségi Párt, a Magyar-

barát Rutén Párt és a Szepesi Szövetség vett részt. A komité előterjesztette a költségvetését is, amely 8 millió koronát tett ki.<sup>139</sup>

A politikai és a katonai helyzet azonban néhány hónap múlva, nyárra megváltozott, és a komité ekkor parancsot kapott a kormánytól, hogy oszoljon fel. Az utasítást azzal indokolták: a helyzet megváltozott, a Nemzeti Hadsereg bevonulása várható a Felvidékre.<sup>140</sup>

### 3. Tervek a Felvidék katonai visszafoglalására

A magyar külpolitika 1921 tavaszáig elsősorban Lengyelországtól várta a politikai és katonai segítséget a Felvidék visszafoglalásához. Csehszlovákia és Lengyelország viszonya, elsősorban a területi viták miatt, rendezetlen volt ebben az időben. Lengyel részről több elképzelés is volt a szlováklakta részek sorsával kapcsolatban. Az egyik a közös magyar–lengyel határ helyreállítása mellett egy autonóm területet képzelt el, a másik a független állam megalkotását tekintette célnak, de a terület Lengyelországhoz csatolása is felmerült. Csekonics Iván, a magyar kormány varsói kiküldöttje, valamint a Lengyelországban magyar támogatással tevékenykedő, Jehlicska vezette szlovák emigráció fő célja egy közös magyar–lengyel katonai beavatkozás előkészítése volt.<sup>141</sup>

A magyar hadvezetés annyira előkészítettnek látta a terepet, hogy konkrét hadműveleti tervek születtek egy Csehszlovákia elleni katonai beavatkozásra. A kémek, a Felvidéki Liga „örszemei” olyan jelentésekkel látták el a magyar kormánysszerveket, amelyek arról szóltak, hogy egy népfelkelés kirobbanása várható a megszállt területen, a szlovákság teljes mértékben a Magyarországhoz történő újracsatlakozás híve, kommunista puccs várható Csehszlovákiában, és a lakosság többsége egy magyar katonai beavatkozásra vár.<sup>142</sup> A Felvidéki Liga vezetői is hasonló szellemű beadvánnyal fordultak a miniszterelnökhöz, sürgetve a katonai beavatkozást, mivel „a felvidék integritásának visszaszerzésére a kedvező alkalom elérkezett, hogy erre oly szervezet kész, mely túlnyomó részt a csonka országon kívül álló erőkből táplálkozik s ma még együtt van, holnap azonban már feloszlásnak indul, ha feladata teljesítésében meggátolják...”<sup>143</sup>

Csekonics Iván Varsóból több levelében sürgette a katonai beavatkozás azonnali megkezdését, és az esetleges áldozatoktól sem riadt vissza: „Aki győzni akar, annak meghalni is kell tudni, de ez nem azt jelenti, hogy előtte ütessük magunkat Párisban agyon, hogy azután győzhessünk.”<sup>144</sup> A Külügyminisztérium azonban higgadtságra intette, és a katonai beavatkozás diplomáciai előkészítetlenségére hivatkozott. „A diplomáciai előkészítés alatt első sorban keleti és déli szomszédaink semlegességének biztosítása értendő. Ezt pedig

törekvéseink dacára elérni nem sikerült.”<sup>145</sup> Csekonics ennek ellenére kitartott javaslata mellett, s a Jehlicska-féle szlovák emigráció működésére hivatkozva így érvelt: „Lengyelek készek volnának ugyanis itt megalakítandó tót nemzeti tanács kérésére a felvidéket a csehektől felszabadítani a ’független Tótországot’ megalapozva vele állami szövetségre lépni.”<sup>146</sup> Magyarország anyagi támogatásával 1920 tavaszán és nyarán magyar–szlovák légiók szervezése is folyt Lengyelország területén, amelyek részt vettek volna a tervezett Csehszlovákia elleni támadásban. A Tátra alján elsősorban diverzáns tevékenységgel segítették volna a délről támadó magyar csapatokat.<sup>147</sup>

A fent idézett és hasonló, alapján téves információk nyomán alakult ki az a vélemény a Nemzeti Hadsereg vezetőiben, hogy valóban elérkezett a katonai beavatkozás ideje. Az első hadművelleti tervet 1919 decemberében dolgozták ki. Az Ipoly alsó folyásánál tervezték a magyar támadást. Célja Szlovákiának a magyar állam autonóm területévé való változtatása volt. A támadás azonban elmaradt.<sup>148</sup>

A következő év tavaszán Ébredés fedőnév alatt dolgoztak ki újabb hadművelleti tervet, amely eltért a decemberitől. Itt a rajtaütésszerű bevonulásra helyezték a hangsúlyt, amelyet páncélvonalokkal terveztek végrehajtani. A terv előkészítői szerint a szlovák nép felszabadítóként fogadta volna a bevonuló magyar katonaságot. Március–áprilisban a hadműveletek megkezdése bármely percben várható volt. Elrendelték a csapatok menetkészültségét, és elkészült a kormányzó parancsa a csapatokhoz, amelyet felolvastak volna az indulás előtt. „Elszakított testvéreink segítségért esdő szava érkezett hozzánk, hogy jöjjünk, mentsük meg őket!...” – állt a parancsban. Azonban ez a hadművelet sem valósult meg, ahogyan a júliusban kidolgozott Ébredés II, a szeptemberben eltervezett Árpád fedőnevű akció és az 1921 januárjában Lengyelország felől elképzelt szabadcsapatokkal tervezett betörés sem.<sup>149</sup>

A legkedvezőbb külpolitikai helyzet Magyarország számára egy katonai támadás megindítására 1920 nyarán–őszén alakult ki. A lengyel–szovjet háborúban 1920 júniusában a lengyel csapatok számára kedvezőtlen fordulat állt be. A szovjet csapatok ellentámadásba mentek át, és augusztus közepére már Varsó alatt álltak. A magyar kormány hajlandó lett volna katonai segítséget nyújtani Lengyelországnak, ezért tárgyalásokat folytatott Franciaországgal hadseregének felfegyverzése érdekében. Vállalta, hogy 200 ezer katonát vet harcba a lengyelek oldalán a Vörös Hadsereg ellen, ha azokat a franciák felfegyverzik. A felfegyverzett magyar hadsereg Csehszlovákián (Kárpátalján) és Románián keresztül vonult volna Lengyelországba.

A magyar–francia elképzelések, egy ütőképes magyar haderő létrejöttének lehetősége, pánikszerű félelmet ébresztettek az utódállamok kormányköreiből. Többirányú tevékenységbe kezdtek, hogy el-  
lensúlyozzák ezeket a terveket. A francia–magyar közeledés közvetlen kiváltó oka volt az 1920. augusztus 14-én Jugoszlávia és Csehszlovákia között aláírt ún. szövetséges egyezmény létrejöttének. A két évre kötött politikai és katonai szerződés a trianoni béke által teremtetett rend fenntartását tűzte ki célul. Ez az egyezmény képezte a kisantant magvát.

A magyar tervek megvalósulására az utódállamok nyomásán kívül kedvezőtlenül hatott a katonai helyzet változása is a térségben. Augusztus 19-én a lengyel csapatok Varsó alatt súlyos csapást mértek a Vörös Hadseregére, és ellentámadásba mentek át. A magyar katonai segítség ezáltal fölöslegessé vált. 1920 őszén változások álltak be a francia belpolitikában is, amelyek kihatással voltak az ország külpolitikai irányvonalára. A történetek hatására a franciák feladták a Magyarországgal kapcsolatos terveket. Október 2-án a varsói francia követ felkereste a lengyel külügyminisztert, és közölte vele, hogy kormánya a kisantanttal szimpatizál, és örömmel látná a lengyel–csehszlovák kapcsolatok kiépítését.<sup>150</sup>

A felvidéki hadműveletek elmaradásának oka elsősorban a magyar hadsereg gyenge felszereltségében és a Magyarországra nehezedő külpolitikai nyomásban keresendő. A nagyhatalmak és a szomszédos országok egyre erőteljesebben a trianoni békeszerződés betartását és annak ratifikációját követelték, amelyet a magyar vezetés egyre húzott, halasztott. Magyarország belpolitikai és gazdasági válsággal küzdött ebben az időben. A szomszéd országok ellen irányuló háborús tervek nem nyugodtak valós alapokon.<sup>151</sup> A hadműveletek előkészítése sem zajlott megfelelő titoktartás mellett. A csehszlovák hírszerzés minden esetben előre jelezte a készülő csapatmozgásokat, sőt még az akciókban résztvevő tisztek nevei is ismertté váltak.<sup>152</sup>

#### 4. Tuka Béla szerepe

A katonai támadás előkészületei megkövetelték, hogy a Csehszlovákiában folyó magyar katonai szervezkedés irányítását egységesítsék. Felmerült annak az igénye, hogy egy olyan személy kezében fus-  
sanak össze a katonai szervezkedés szálai, aki az utasításokat egyenesen a kormánytól kapja. Ez az illetékes 1920 januárjától Tuka Béla pozsonyi egyetemi tanár volt. Az ő személyes képességei, jogi tudása, szervezőképessége és konspirációs tevékenysége kiemelkedik a magyar kormányzat megbízottainak, hírszerzőinek és kéme-

inek sorából. A magyar történetírás alig tesz róla említést, holott a húszas években meghatározó szerepet játszott a csehszlovákiai magyar katonai és politikai szervezkedésben.<sup>153</sup> Tuka tanári pályafutása előtt öt évig dolgozott a budapesti államrendőrség bűnügyi osztályán, és az itt megszerzett ismeretek segítették őt abban, hogy kilenc éven keresztül nem tudta leleplezni a csehszlovák rendőrség. A csehszlovák hatóságok hosszú éveken át figyelték Tuka tevékenységét, és meg voltak győződve arról, hogy a magyar szerveknek kémkedik, de nem tudtak bizonyítékot találni ellene. Pedig mindent elkövettek, a kor technikai vívmányait is kihasználták, lehallgató mikrofonokat helyeztek el az irodájában, éjjel átkutatták az iratait, figyelték a titkárnőjét, de mindhiába.<sup>154</sup>

Tuka valós szerepének feltárása nem kis gondot okozott számomra a levéltári kutatás során, ugyanis feladatából adódóan titkosan kezelték a vele történő érintkezést. A legmagasabb magyar politikai körökkel általában közvetítők útján érintkezett, ők vitték Budapestre az általa diktált jelentéseit<sup>155</sup>, ill. számjelsürgönyöket küldött. Nem sikerült rábukkanni egyetlen Tuka által saját kezűleg aláírt dokumentumra sem. Azonban a jelentései többségét kétségtelenül azonosítani lehet, mivel a Külügyminisztériumban legtöbbször kézzel ráírták a szerző, Tuka Béla nevét. A számjelsürgönyöket megfejtő a dekódolt sürgönyök bevezetőjében minden esetben jelezte a feladó személyét: „Van szerencsém Dr. Tuka Béla egyet. tanár, pozsonyi megbízottunktól érkezett chiffrét szószerinti szövegében szíves tudomásulvétel és esetleges intézkedések megtétele végett Nagyméltósággal az alábbiakban közölni: (...)”<sup>156</sup>

Nem találtam adatokat arra nézve, mikor lépett Tuka a magyar kormány szolgálatába. Az egyik jelentésből az tűnik ki, hogy megbízását 1920 elején kapta a Nemzetiségi Minisztérium Tót Főosztályától: „A jelentéstevő 1920 január óta a tót főosztálytól 7-8 vármegye politikai és részben katonai megszervezésére kapott megbízást.”<sup>157</sup> Más dokumentum szerint már a Károlyi-kormánnyal is együttműködött.<sup>158</sup> Valószínűleg jelentős szerepe volt Pozsony 1919. január első napjaiban történt megszállása után az ottani tudományegyetemen az új hatalommal szemben kialakult ellenállás megszervezésében is.<sup>159</sup>

Tuka jelentéseiből nagyfokú tájékozottság és politikai éleslátás tűnik ki. Elhatárolja magát a katonai kalandorok tevékenységétől, és rámutat káros voltukra: „Egyes szervezetek, főleg Bulissa emberei, magyar részről fegyveres beavatkozást helyeztek kilátásba, még pedig több ízben záros határidőn belül. A határidők elmulasztását követő csalódás általános lehangoltságot keltett... Bulissa és Mészáros a Felvidékre olyan embereket küldtek, akik agitálás helyett dő-

zsöltek és lerészegedve végzetes fecsegéseket vittek véghez. Természetes, hogy ezekkel a veszedelmes emberekkel komoly és előrelátó ember szóba sem állt.” Tuka ezzel magyarázta, hogy 1920 nyaráig munkája csekély eredményt hozott.<sup>160</sup> A megszállt területek hangulatát is sokkal józanabbnak ítéli meg, mint a többi hírszerző: „A felsővidék hangulata. A jelen pillanatban nem a legjobb és ha a politikai helyzet változatlan marad, nemcsak nem fog javulni, hanem előreláthatóan annyira megromlik, hogy egy év múlva a tótság apatikus lesz, a magyarság pedig a haza iránt gyűlölettel lesz eltelve... A mondottakból nyilvánvaló, hogy a tervbe vett katonai beavatkozásnak minél előbb be kell következnie, mert ha a Csehszlovák állam némileg konszolidálódna, a Magyarországhoz való csatlakozás vágya kérdésessé válik és csak több évtized múlva következnie be újból.”<sup>161</sup> Tuka arra is rámutatott, hogy a magyarországi fehérterror és a magyar belpolitikai viszályok milyen káros következményekkel járnak mind a szlovákiai magyarok, mind a szlovákok körében. Tisztában volt vele, hogy csupán a szlovákság magyarbarát állásfoglalása az, amely helyreállíthatja Magyarország területi integritását.

A felvidéki helyzet javítása érdekében a káros katonai akciók leállítását és egy budapesti, valamint egy pozsonyi központ létrehozását javasolta. A két központból közvetlenül kellene irányítani a katonai és politikai szervezkedést a Felvidéken. A két központ egy Köpcsényben (Ausztria) székelő összekötő tiszt révén érintkezne.<sup>162</sup> A Bulissa-féle katonai szervezkedést hamarosan felszámolták. Kévszám információnk van arról, mi valósult meg Tukának az ellenállás központjainak megszervezésére vonatkozó javaslataiból.

Tuka kapott megbízást a magyar kormánytól, hogy készítse elő a jóvátételi bizottság 1920 októberében esedékes csehszlovákiai fogadását. A feladat teljesítéséről számszerű tájékoztatóban számolt be Kánya Kálmánnak. A munka nagy részének irányítását Kürthy főispán vette át, ő csupán Pozsony megyében irányította az előkészületeket. Ebben segítőtársa Bittó Dénes volt főispán és Beke Lajos tanár volt. „Dologba belevontam ker. szoc. pártot, ennek egyik titkára, s az én helyettesem, Szappanos Lajos építőmester résztvettek e hó elején Komáromban is Kürthy által tartott értekezleten... Eredeti utasítás szerint feladat negatív volt, megakadályozni magyarellenes küldöttségek megjelenését, jóvátételi bizottság előtt. Magyar temperamentum folytán munka pozitív alakot vett. Lakosság tüntetéseket akar rendezni, jóvátételi bizottság szeme előtt Pozsonyban is, vidéken is. Tüntetések impozánsoknak ígérkeznek. A nép nemzetiszínű szalagot kíván kitűzni, kérek 1000 m. különböző szélességben.”<sup>163</sup>

Az biztosra vehető, hogy Tuka 1920-ban végzett tevékenységét nagyra becsülték a magyar vezetők, és 1921 elejére, mint erről még

szó lesz, ő lett az egész felvidéki magyar politikai és katonai szervezkedés magyar kormány által hivatalosan elismert legfőbb csehszlovákiai vezetője.

## 5. Az első nemzetgyűlési választások Csehszlovákiában

A különböző titkos szervezkedések mellett a legális magyar politikai élet szervezése 1919 végén és 1920 elején felgyorsult Csehszlovákiában. Ezt az tette szükségessé, hogy 1920 áprilisára kiírták a nemzetgyűlési választásokat. (Kárpátalján ekkor még nem tartanak választásokat, csak 1924 márciusában kerül sor a nemzetgyűlési pótválasztásokra.) A prágai ideiglenes Nemzetgyűlés 1920 februárjában három fontos törvényt fogadott el. Az 1918 novembere óta érvényben levő ideiglenes alkotmány helyett új alkotmányt szavazott meg (121/1920. sz. törvény), továbbá szabályozta a kisebbségek nyelvhasználatát (122/1920. sz.), valamint megalkotta a nemzetgyűlési választások szabályait (123/1920 sz. törvény).<sup>164</sup>

Az áprilisa kiírt választásokat a magyar vezetők két okból támadták. Az első és legfőbb érv az volt, hogy még nem írták alá a békeszerződést, amely véglegesítette volna Csehszlovákia határait. A másik körülmény, amely kiváltotta a tiltakozást, hogy még érvényben volt a katonai diktatúra Szlovákia és Kárpátalja területén.

A választásokon való részvétel, illetve annak bojkottja kérdésében különböző vélemények voltak Magyarországon és Csehszlovákiában egyaránt. A végső döntést a kérdésben, természetesen Budapesten, elég későn hozták meg. Januárban még Szűllő Géza hozta Apponyi „szózatát”, amely szerint a választásokon nem szabad részt venni. Egy hónappal később Lelley Jenő, az Országos Keresztényszocialista Párt (OKP) vezetője a kormányzóval és a miniszterelnökkel történt találkozása után hozta a hírt, miszerint a választásokon részt kell venni. A magyar kormány 8 millió cseh korona támogatást ígért a választásokon való részvételre.<sup>165</sup> Sürgős feladat volt tehát megszervezni a politikai pártokat, amelyek eredményesen vehettek részt a választásokon.

A politikai pártok közül, mint az Lelley megbízásából is kitűnik, az Országos Keresztényszocialista Pártra helyezte a hangsúlyt a magyar kormány. Ekkor még ez volt az egyetlen hivatalosan bejegyzett politikai párt, amely magyar vezetés alatt állt. A keresztényszocialista egyesületek laza szövetségének párttá alakulása 1920 legelején történt meg.<sup>166</sup> Az Országos Keresztényszocialista Párt a választások előtt a szervezettsége fokozásán kívül a Hlinka vezette Szlovák Néppárttal való jó kapcsolatokra helyezte a hangsúlyt, s igyekezett meg-



nyerni a választási együttműködésre. Az ilyen irányú tárgyalások azonban eredménytelenül végződtek.

További két magyar jellegű párt szervezése is elkezdődött a választások előtti hetekben. Az impériumváltás előtt létezett pártalapokra építkezett a másik jelentős magyar szervezet, a kisgazdapárt is. A szerveződés központjai ebben az esetben Komáromban és Gömör megyében voltak. 1920 februárjában került sor az Országos Magyar Kisgazda és Földmíves Párt alakuló ülésére Komáromban. A vezetői Mohácsy János, Füssy Kálmán és Lukovich Ferenc voltak. A politikai helyzet képlékenysége utal, hogy pár nappal korábban Füssy Kálmánt, aki az államfordulat előtt már jelentős személyisége volt a Nagyatádi-féle kisgazdapártnak, beválasztották a keresztényszocialista párt komáromi szervezetének vezetőségébe.<sup>167</sup> A másik kisgazda-központ vezetője, amely a Gömör-Nógrádi Gazdasági Egyesületre támaszkodva jött létre, Szent-Ivány József és Törkölly József lett.<sup>168</sup> A keresztényszocialista párt és a kisgazdapárt között az volt az egyik fontos különbség, hogy az utóbbi leginkább a protestáns vallású magyarságra támaszkodott. Két legjelentősebb vezetője Szent-Ivány és Törkölly evangélikus vallású volt. Akadtak azonban katolikus személyiségek is közöttük, mint például Giller János losonci ügyvéd, aki a helyi katolikus szervezetek aktív tagja volt.

Komáromból indul útjára 1920 elején egy másik pártszerveződés, a Magyar Nemzeti Párt, amely ugyan hatósági betiltása miatt nem vált jelentős párttá, de a benne résztvevő személyek miatt mindenképpen figyelmet érdemel. Szervezésében elsősorban a forradalmak előtti politikai rendszer vezető személyiségei, volt főispánok, arisztokraták vettek részt. A szervezkedés helyszíne utalt arra a rivalizálásra is, amely kialakult Pozsony, a főváros és Komárom, a legnagyobb magyar lakta város között. A Magyar Nemzeti Párt előkészítő bizottságának megalakulásáról 1920. január 24-én adott hírt a sajtó.<sup>169</sup> A párt célja a magyarság egyesítése és minden kisebbség jogainak biztosítása volt. A párt február 22-re meghirdetett alakuló gyűlését a katonaság feloszlatta, így hivatalosan egy héttel később, február 29-én alakult meg.<sup>170</sup> Párt vezetője Kürthy István nyugalmazott főispán, Kamrás József ügyvéd, Tuba János komáromi takarékpénztári elnök és Palkovich Viktor gútai esperesplébános lett.

A Magyar Nemzeti Párt kezdeményezésére 1920. március 22-én került sor Komáromban egy pártközi értekezletre a választásokra készülő magyar pártok között. Ekkor hivatalos bejegyzéssel még csupán az Országos Keresztényszocialista Párt rendelkezett, ezért a létrejött megegyezés értelmében mindhárom párt ennek listájára történő szavazásra szólítja fel a szavazóit. A kisgazdapárt jelenlévő

képviselője erre csak abban az esetben tett ígéretet, ha a pártját nem jegyzik be hivatalosan a listák leadásáig.<sup>171</sup>

Másnap került sor az OKP első országos kongresszusára Pozsonyban. Szlovákiából 179 helyi szervezet képviseltette magát a kongresszuson, és sor került a párt vezetőinek megválasztására. Előnként Lelley Jenő nyitrai ügyvédet választották.<sup>172</sup>

Pozsonyban ezen a napon újabb pártközi egyeztetésre is sor került Bartal Aurél vezetésével. Ekkorra azonban megérkezett a hír, hogy a Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium engedélyezte a kisgazdapárt működését, és így lehetővé vált számára a választásokon való indulás.<sup>173</sup> Az előző nap kötött egyezség ezzel felborult, hosszas vita után végül úgy döntöttek, hogy az OKP és a kisgazdák is külön listát állítanak az érsekújvári választókerületben. A Magyar Nemzeti Párt ekkor még úgy nyilatkozott, hogy választóira bízta a döntést, melyik párt listájára adják a szavazatukat.<sup>174</sup> Néhány héttel később azonban az OKP listájára történő szavazást ajánlotta párthíveinek annak ellenére, hogy az OKP listáját csupán szlovák nyelven nyomtatták ki. A döntést azzal indokolta, hogy a párt által összehívott nagygyűlés döntött így. „...párthíveinknek a Keresztény Szocialis Párt jelöltjeire való szavazást ajánlja, mint olyanokra, kiket egyéniségüknél, multjuknál, tehetségüknél, tudásuknál, jellemüknél és hazafiságuknál fogva az itteni magyarság érdekeinek képviselőjére méltónak tart.”<sup>175</sup> A kassai választókerületben a kisgazdák nem indultak a választásokon, vezetőjük, Szent-Ivány József a keresztényszocialisták listáján kapott helyet. Ennek ellenére az érsekújvári választókerületben, ahol a legtöbb magyar szavazó volt, kiéleződött a harc az eredetileg közös fellépést szorgalmazó pártok között.

A két magyar párt, illetve sajtóorgánuma, a *Népakarát* (az OKP Pozsonyban megjelenő hetilapja) és a *Barázda* (a kisgazdák Komáromban megjelenő hetilapja) között heves szócsata alakult ki. „Azt állítja magáról ez a párt, hogy ő az igazi magyar párt. Ez az állítás vakmerő ferdítés. Nemcsak, hogy nem igazi, de még csak nem is magyar párt. Elismerjük, hogy lehetnek derék jó érzésű magyar tagjai, akiket azonban félrevezettek, rútol becsaptak. Ha egyszer magyarnak tartja magát ez a párt, akkor legyen benne annyi férfiaság, hogy a magyar szót vegye is fel címébe, hogy »Magyar Keresztény Szocialista Párt«. Ezt azonban nem teszi azért, mert a magyar vidéken azt mondja magáról, hogy magyar, a szlovák vidéken, hogy szlovák, míg a németek előtt német” – írta néhány nappal a választások előtt a *Barázda*.<sup>176</sup> A vita hevesége érthető volt, hiszen mindketten ugyanazt a magyar szavazóbázist célozták meg, és el kellett érniük a mandátumszerzéshez szükséges szavazatszámot.

A Szepesi Német Párt 1920. március 22-én jött létre Késmárkon, vezetői a szepességi zipser értelmiségi és vállalkozói rétegből kerültek ki. 1922-től vezetője Nitsch Andor kakaslovnici születésű földbirtokos, aki a párt egyetlen nemzetgyűlési képviselője volt 1925-től 13 éven keresztül.<sup>177</sup> Az evangélikus vallású szepességi németiség hagyományosan magyar érzelmű volt, és mindvégig együttműködött a magyar ellenzéki pártokkal. Az első nemzetgyűlési választásokon a párt még nem vett részt.

## 6. Az első nemzetgyűlési választások eredményei

A képviselőházi választásokat április 18-ra, a szenátusi választásokat egy héttel későbbre, április 25-re írták ki. Ekkor még nem írták alá a trianoni békeszerződést, amely véglegesítette a magyar–csehszlovák határt, Szlovákiában még katonai diktatúra volt életben. Az ország egyes részein a határt még nem állapították meg, és így néhány területen, valamint Kárpátalján sem tartottak választásokat. Az ezekre a területekre eső 19 mandátumot később pótválasztásokon osztották ki. Az egész országban összesen 281 képviselői mandátumot osztottak szét, amelyért 22 pártlista versengett. Ebből 6 nem jutott mandátumhoz. Szlovákiában kilenc listára lehetett szavazni, ebből kettő nem jutott mandátumhoz.<sup>178</sup>

Ezekre a választásokra a politikai helyzet kiforratlansága volt a jellemző. A legszervezettebb erő a szociáldemokrata párt volt. Szlovákiában minden választókerületben indult a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt, és ezen kívül az érsekújvári választókerületben indult a Magyar és Német Szociáldemokrata Párt. A Szlovák Néppárt a választásokon Csehszlovák Néppárt néven vett részt. A Szlovák Agrárpárt ideiglenesen egyesült a Szlovák Nemzeti Párttal, és Szlovák Nemzeti és Földműves Párt néven vágott neki a választásoknak.

A magyar pártok közül az OKP a Magyar és Német Keresztényszocialista Párt néven indult az érsekújvári és a kassai választókerületben. Az Országos Magyar Kisgazda és Földműves Párt az érsekújvári választókerületben tudott listát állítani.

Az 1920-as képviselőházi választások eredményeit a 2. táblázatban foglaltam össze.<sup>179</sup>

## 2. táblázat

Az 1920. évi képviselőházi választások eredményei

Járás, tartomány	Szociáldemokraták	Egyéb pártok	Kisgazdapárt		OKP		Magyar pártok összesen	
			szavazat	%	szavazat	%	szavazat	%
Aranyosmarót	31,12	59,15	155	1,01	1 333	8,72	1 488	9,73
Besztercebánya	64,85	35,15						
Dunaszerdahely	35,20	13,61	1 958	10,77	7 346	40,42	9 304	51,19
Eperjes	30,49	69,51						
Érsekújvár	49,85	31,37	2 072	9,06	2 222	9,72	4 294	18,78
Féled	46,47	6,15			7 401	47,38	7 401	47,38
Galánta	59,24	12,68	2 122	7,71	5 606	20,37	7 728	28,08
Gölnicbánya	78,92	9,47			1 454	11,61	1 454	11,61
Igló	64,45	31,63			572	3,92	572	3,92
Kassa város	44,09	27,04			7 471	28,87	7 471	28,87
Kassa-vidék	40,50	56,61			682	2,89	682	2,89
Kékkő	33,56	43,59	92	0,50	4 099	22,35	4 191	22,85
Késmárk	19,08	37,27			5 155	43,65	5 155	43,65
Királyhelmec	37,15	24,65			5 144	38,20	5 144	38,20
Komárom	57,25	7,53	3 170	11,23	6 774	23,99	9 944	35,22
Körmöcbánya	71,33	28,67						
Korpona	32,12	47,37	311	1,29	1 618	19,22	1 929	20,51
Léva	46,78	33,26	1 996	9,44	2 226	10,52	4 222	19,96
Lőcse	10,62	78,57			1 177	10,81	1 177	10,81
Losonc	52,61	30,41			5 586	16,98	5 586	16,98
Modor	31,28	66,97	158	0,95	133	0,80	291	1,75
Nagykapos	9,17	44,99			4 110	45,84	4 110	45,84
Nagymihály	34,04	61,62			858	4,34	858	4,34
Nagyroce	71,11	27,27			158	1,62	158	1,62
Nagyszombat	50,39	49,61						
Nyitra	39,94	43,07	410	1,32	4 881	15,67	5 291	16,99
Ógyalla	61,45	4,16	3 382	16,64	3 608	17,75	6 990	34,39
Ótútló	46,75	40,65			1 109	12,60	1 109	12,60
Párkány	57,90	5,91	2 843	11,84	5 848	24,35	8 691	36,19
Poprád	41,15	40,75			1 746	18,10	1 746	18,10
Pozsony város	48,73	22,48	168	0,34	13 904	28,45	14 072	28,79
Pozsony-vidék	58,95	36,17	41	0,20	950	4,68	991	4,88
Privigye	41,90	58,10						
Rimaszombat	45,28	43,03			2 412	11,69	2 412	11,69
Rozsnyó	68,20	14,38			3 529	17,42	3 529	17,42
Selmecbánya	58,20	41,80						
Somorja	39,76	12,99	448	3,03	6 540	44,22	6 988	47,25
Szepesi	42,70	19,96			4 980	37,34	4 980	37,34
Szobránc	10,28	89,72						
Töketeremes	55,03	42,13			626	2,84	626	2,84
Tornalja	47,11	10,58			4 407	42,31	4 407	42,31
Turócszentmárton	49,94	50,06						
Vágsellye	46,95	20,20	3 756	17,11	3 455	15,74	7 211	32,85
Verebély	64,52	27,67	749	5,00	421	2,81	1 170	7,81
Zseliz	66,40	4,29	2 623	16,64	1 997	12,67	4 620	29,31
Kiválasztott járások együtt			26 454		131 538		157 992	
Szlovákia	45,84	41,79	26 520	1,98	139 355	10,39	165 875	12,37

A választások győztese Szlovákiában a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt lett, amely 510 341 szavazatot szerzett, ehhez járult még a magyar és német szociáldemokraták listájára az érsekújvári kerületben leadott 108 546 szavazat. A szociáldemokraták az ország nyugati felében is a legtöbb szavazatot kapták. A lehetséges 281 mandátumból 74-et szereztek meg, a magyar és német szociál-

demokraták további 4 mandátumot kaptak. A négy mandátumból kettőt német, kettőt pedig magyar nemzetiségű jelölt szerzett meg. A csehszlovák szociáldemokraták listájáról is további két magyar jelölt jutott mandátumhoz. Az általános és titkos választójog bevezetése azt eredményezte, hogy a politikai élet balra tolódott.

A kisgazdapárt az érsekújvári választókerületben 26 520 szavazatot kapott, amely elég volt egy mandátum megszerzéséhez a második scrutiniumban. Ez a szavazatszám ugyanis nem érte el a választási számot, így elsőre nem kapott mandátumot, de mivel több mint 20 ezer szavazatot szerzett, a párt bekerült a második számlálásba, ahol mandátumhoz jutott. Az első scrutiniumban az OKP az érsekújvári választókerületben 74 673, a kassaiban 64 682 szavazatot kapott.<sup>180</sup> Ez öt képviselői mandátumot jelentett, négyet az első, egyet pedig a második scrutiniumban.

A kisgazdapárt két járásban, a Zseliziben és a Vágsellyeiben megelőzte a keresztényszocialistákat. Pozsonyban és környékén azonban alig szerzett szavazatot. Az OKP Pozsonyban szerepelt a legjobban, ahol több mint 14 ezer szavazatot szerzett. A szepességi németek is az OKP listájára szavaztak.

A magyar és a német kisebbség választási magatartásának vizsgálatánál figyelembe kell venni, hogy egyes északi városok lakossága nem szavazhatott a magyar pártokra, mivel azok csak két választókerületben állítottak listát. Ez kissé torzítja az országos összképet. Szlovákiában a leadott szavazatok 12,37 százalékát szerezte meg a két párt, ami messze alatta marad a magyarság és a németiség összesített arányának.

Most pedig vizsgáljuk meg annak a két választókerületnek az eredményeit, ahol a magyar pártok részt vettek a választásokon, azokon belül is a hat legnagyobb arányban magyarok által lakott Dunaszerdahelyi, Komáromi, Párkányi, Zselizi, Feledi és a Tornaljai járást! Az érsekújvári választókerületben a legtöbb szavazatot, a szavazatok 35,69 százalékát a magyar és német szociáldemokraták szerezték meg. A két magyar párt együttesen a szavazatok 33,27 százalékát kapta. A kassai választókerületben a csehszlovák szociáldemokraták lettek a győztesek, akik a szavazatok 44,97 százalékát szerezték meg. Az OKP 33,31 százalékot ért el ebben a választókerületben.

A hat legmagyarabb járás közül négyben, a Komáromiban, a Párkányiban, a Zseliziben és a Tornaljaiban a szociáldemokraták több szavazatot szereztek, mint a magyar pártok együttvéve. Egyedül a Dunaszerdahelyi járásban szerezték meg a magyar pártok az abszolút többséget. A hat járás eredményeit összesítve kiderül, hogy a szavazatok 47,13 százalékát a szociáldemokraták, 39,53 százalé-

kát pedig a magyar pártok kapták. A két legerősebb politikai tömörülés eredményét összesítve: a szavazatok 86,66 százalékát szerezték meg a szociáldemokraták és a magyar pártok. Felhívom a figyelmet arra, hogy ezt az eredményt némileg torzítna az a tény, hogy az érsekújvári választókerületben csak a magyar és német szociáldemokraták eredményeit számítottam be ennél az összesítésnél, bár a csehszlovák szociáldemokraták is szereztek a magyar járásokban némi szavazatot. A szociáldemokratákon és a magyar pártokon kívül még a szlovák agrárpárt ért el számottevő eredményt a színmagyar területeken.

A magyar választók baloldali elkötelezettsége, elsősorban a tömbmagyarságon belül, egyértelműen kiderül az eredményekből. A magyar választók magatartását befolyásolta a háborút követő rossz gazdasági és szociális helyzet. A magyar pártok gyengébb eredményeit elsősorban felkészületlenségük és a szervezetalatlanságuk rovására lehet írni.

Az érsekújvári választókerület listájáról Lelley Jenő, Jabloniczky János és Tobler János jutott be a képviselőházba. Mandátumhoz jutott a kassai választókerületben Körmendy-Ékes Lajos és Szentivány József. A kisgazdapárt az érsekújvári választókerületben a listavezető Füssy Kálmán számára tudott mandátumot biztosítani. A szenátusi választások már nem változtattak az erőviszonyokon. Szenátor lett Koperniczky Ferenc és Schmidt Károly Jenő (OKP), valamint Hangos István (kisgazdapárt). A két magyar párt összesen hat képviselői és három szenátori helyet szerezett.<sup>181</sup>

A választási kampány utolsó napjaiban kézbesítették a Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium Magyar Nemzeti Pártot betöltő határozatát. A döntést a minisztérium azzal indokolta, hogy a párt felterjesztett programja „ellentmond az 1920. február 29-én a törvények és rendeletek tárában 121. sz. a. megjelent alkotmány-levélnek és köztársaságunk integritása ellen irányul.”<sup>182</sup> Ez azonban nem akadályozta meg abban a csehszlovák kormányköröket, hogy ugyanezen a néven Losonc székhellyel engedélyezzenek egy ilyen nevű pártot. Ez a magát magyarnak nevező párt alig 4 ezer szavazatot kapott, és így nem jutott mandátumhoz.<sup>183</sup>

A választások után tehát nyilvánvalóvá vált, hogy két magyar polgári párt maradt talpon. Az első nemzetgyűlési választások eredményei meghatározóak voltak az elkövetkező majd két évtizedes időszakra. Az első választások alkalmával létrejött a két magyar párt, és kialakult köztük a folyamatos rivalizálás. Ez a két tényező másfél évtizeden keresztül meghatározta a csehszlovákiai magyar pártpolitikát.<sup>184</sup> Az első választások azt is megmutatták, hogy a két párt nem

tudja lefedni az összes magyar választót, és számolni kell erős baloldali befolyással a magyar vidékeken.

Az első nemzetgyűlési választásokról két értékelés is a rendelkezésünkre áll 1920 nyaráról. Az egyiket Tuka Béla, a másikat dr. Malcomes Béla, a Barsmegyei Gazdasági Egyesület elnöke készítette a magyar kormánykörök részére. Abban mindkét értékelő megegyezik, hogy az elért eredménnyel a magyarok nem lehetnek elégedettek, jobb is lehetett volna. Továbbá abban is mindketten egyetértenek, hogy az eredményben jelentős szerepet játszott a magyar hivatalos körök későn meghozott döntése az aktivitás vagy passzivitás kérdésében, ill. a későn érkezett – nagyon csekély – magyarországi anyagi támogatás. Tuka szerint a további okok a „Politikai akarnokok előretolakodása. Nagy visszatetszést keltett Bartal Aurél s a régi zsidó liberális ére korifeusoknak törtétese... A magyarság és még inkább a tótság politikai iskolázatlansága s a politikusok kicsinyes személyeskedése.”<sup>185</sup> Az OKP vezetői és a régi történelmi Magyarország képviselői közötti ellentétre a párt éves beszámolójában is utal. „A jelölés és a választások eredménye a legnagyobb fokú idegenkedést és ellenszenvet váltotta ki a történelmi osztálynál. Lépten-nyomon hallottuk, hogy jelöltjeinket kritizálják és politikai éretlenséggel vádolják.”<sup>186</sup> A magyar pártok vezetői, nemzetgyűlési képviselői olyan személyekből kerültek ki, akik az államfordulat előtt nem játszottak vezető szerepet a politikai életben. Korábban az egyes felvidéki városokban a helyi politikai és gazdasági élet vezetői voltak, és így kerültek bele a kisebbségi pártok szervezésébe, vezetésébe az államfordulat után. A múlt emberei voltak, akik nem tudtak elszakadni egy 18 milliós Magyarországtól, egy volt közép-európai nagyhatalom emlékeitől, s nemegyszer lekicsinyléssel szóltak az új politikai elittről. A régi politikai vezetők és az új pártelit között a feszültség évekig megmaradt.<sup>187</sup>

## 7. A nemzetgyűlési választásoktól a Vezérőlbizottság létrehozásáig

Az első nemzetgyűlési választásokat követő időszak politikai szempontból nagyon mozgalmas volt. A szociáldemokrata párt nemzetiségi tagozatai kettészakadtak. A balszárnyaik megalakították Csehszlovákia Kommunista Pártját (CSKP), és csatlakoztak a III. Internacionáléhoz, és ezután évtizedekig a szigorúan centralizált nemzetközi munkásmozgalom vezetése szabta meg tevékenységüket. A kommunista párt a polgári Csehszlovákiában soha nem kényszerült illegálisba, szemben kelet-közép-európai testvérpártjaival. Az egyetlen párt volt az országban, amely minden etnikumot átfogott. Szer-

vezésében Szlovákiában az első években jelentős szerepet kaptak a Magyar Tanácsköztársaság bukása után Csehszlovákiába menekült magyar kommunisták. A Tanácsköztársaság vezetői közül többen Csehszlovákiában bujkáltak. Sokan tartósan letelepedtek az értelmiségiek közül, különböző intézményeknél, újságoknál helyezkedtek el.<sup>188</sup> Sokszor a csehszlovák kormánykörök is eltűrték, sőt támogatták a Magyarországgal szembeni, az ottani fehérterrort, ellenforradalmi rendszert ostromozó agitációjukat. Ez a folyamat legérzékenyebben a Magyar és Német Szociáldemokrata Pártot érintette, amely elvesztette tagjai nagy részét, és nem volt képes többet önállóan fellépni a nemzetgyűlési választásokon. Néhány évvel később, 1926-ban be is olvadt a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspártba.<sup>189</sup>

A Szlovák Nemzeti Párt 1921 márciusában felújította tevékenységét, és ezzel szétesett a Szlovák Nemzeti és Földműves Párt. Az ebből kivált szlovák agrárpárt, egy cseh és egy másik szlovák párt összeolvadásából 1922 júniusában létrejött a Köztársasági Agrárpárt, amely néhány éven belül Csehszlovákia legerősebb pártjává, a középosztály gyűjtőpártjává vált, és a polgári pártok közül ez rendelkezett a legkiegyenlítettebb szavazóbázissal az egyes országrészekben. Gyakorlatilag a kezében tartotta a földreformot, minden kormányban ott ültek a képviselői, és jelentősen befolyásolta az ország belpolitikáját.<sup>190</sup>

1921 novemberében 12 szlovák képviselő Andrej Hlinka vezetésével kilépett a Csehszlovák Néppárt parlamenti klubjából, és ellenzékbe vonult. Ekkor vette kezdetét a Szlovák Néppárt erősödése és a párt Szlovákia autonómiájáért folytatott küzdelmének újabb szakasza.

A politikai változások természetesen visszatükröződtek a kormányok összetételében. A választások után a veterán szociáldemokrata Vlastimil Tusar vezetésével létrejött a „vörös-zöld”, azaz a szociáldemokrata–agrár–nemzeti szocialista koalíció, amelyben a szociáldemokraták voltak többségben. A szociáldemokrata balszárny kiválása után 1920. szeptember 15-én Tusar átadta a hatalmat a Jan Černý vezette hivatalnokkormánynak. A hivatalnokkormány és a Nemzetgyűlés között a kapcsolatot egy öt tagból álló (innen a korabeli neve: pětka) tanácskozó bizottság tartotta fenn. Ebben képviselve voltak a fő csehszlovák pártok: a nemzeti demokraták, a néppárt, a szociáldemokraták, az agrárpárt és a nemzeti szocialisták. Ennek a bizottságnak a hatékony működése fenntartotta a koalíció stabilitását valóságos koalíciós kormányzás hiányában is. Černý hivatalnokkormányát 1921. szeptember 26-án felváltotta az Edvard Beneš vezette hivatalnokkormány. A valóságos politikai döntéseket továbbra is az öttagú tanácskozó bizottság (pětka) hozta meg. Ezt a hivatalnokkormányt 1922. október 7-én felváltotta az agrárpárti Antonín



Švehla vezette politikusokból álló kormány, amelybe belépett mind az öt vezető párt. Ez kormány volt hatalmon az 1925 végére kiírt előrehozott nemzetgyűlési választásokig. A rendkívül nehéz bel- és külpolitikai helyzet ellenére sikerült stabilizálni az országot, és a kormányváltások is demokratikus körülmények között mentek végbe. Az egymást váltó kormányok az olyan bonyolult kérdéseket is sikeresen oldották meg, mint a földreform megkezdése vagy a kisantant létrehozása.

A kisgazdapárt első kongresszusát csak a nemzetgyűlési választások után tartotta meg 1920. május 24-én Komáromban, ahol felvette az Országos Magyar Kisgazda Földműves és Kisiparos Párt nevet, jelezve ezzel a megcélzott társadalmi bázis bővülését. A kongresszuson a párt elnökévé Szent-Ivány Józsefet választották.<sup>191</sup>

A párt taglétszáma gyorsan nőtt a nemzetgyűlési választásokat követő hónapokban. Júliusra már 170 helyi szervezete és mintegy 40 ezer tagja volt. Többezres tömegeket megmozgató gazdanagygyűlések szervezésével is növelte befolyását és támogatottságát országszerte.<sup>192</sup> A helyi kisgazdapárti szervezetek mellett fokozatosan területi szerveket, körzeteket hozott létre. A komáromi körzet az 1921. április 24-én Érsekújvárott 15-20 ezer ember részvételével megtartott nagygyűlés előtt alakult meg.<sup>193</sup>

A párt 22 pontot tartalmazó programját azonban csak 1920 őszén tették közzé. A program nagy része gazdasági kérdésekkel foglalkozott, a gazdatársadalom érdekeinek hatékony védelmét szorgalmazta. A gazdák önszerveződését, a szövetkezeti mozgalom függetlenségét, a mezőgazdasági termékek szabad forgalmát, a termékbeszolgáltatás leállításának szükségességét, a földreform igazságos végrehajtását hangsúlyozta. Megjelennek azonban benne a nemzeti követelések is: „a nemzetek s így a magyarság számára is széles önkormányzatot követelünk... Követeljük a magyarság iskoláinak megnyitását, a magyarság által fenntartott középiskolák megnyitásának engedélyezését... Magyarlakta vidéken csak magyarok részesülhetnek a reform előnyeiben.”<sup>194</sup>

Csehszlovákia első éveiben súlyos belpolitikai és gazdasági problémák merültek fel. Különösen égető kérdés volt ebben az időben az erősödő kommunista mozgalom az agrárproletariátus körében, a szaporodó sztrájkok és bérkövetelések. A Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium rendeletet bocsátott ki a mezőgazdasági munkások bérvizonyainak szabályozásáról<sup>195</sup>, a gazdák azonban tiltakoztak a szabályozás ellen.

A kisgazdapárt és a hozzá kapcsolódó gazdasági szervezetek együttműködése révén jött létre Komáromban – természetesen egy hatalmas nagygyűlés keretében – 1921. május 29-én a Szlovenszkoí

és Ruszinszkói Gazdák Szövetsége. A komáromi gazdanapon ott voltak több megyei gazdasági egyesület képviselői, és a lapok beszámolója alapján 8-10 ezer ember vett részt rajta. A szövetség elnökevé Szent-Ivány Józsefet, ügyvezető elnökévé Szilassy Bélát választották.<sup>196</sup> Ez is a párt választóbázisának megerősödését jelezte.

Az OKP is igyekezett erősíteni pozícióját, szélesíteni társadalmi bázisát. 1920 szeptemberében létrehozta szlovák, majd később német szekcióját az általa hirdetett őslakos összefogás jegyében, bár ezek hatása a párt választási eredményeire és politikai vezetésére nézve a későbbiekben nagyon csekély volt.<sup>197</sup> Az országos pártvezetőség 60 tagból állt, ebből 30 magyar, 20 szlovák és 10 német nemzetiségű volt.<sup>198</sup> A szlovák osztály létrehozásával elsősorban a Hlinka vezette Szlovák Néppártot igyekeztek befolyásolni: részben az autonómiáért való közös fellépésre rábírni, részben a magyar érzelmű szlovák választókat igyekeztek tőle elhódítani. A szlovákság körében volt egy réteg, amely műveltségét magyar iskolákban szerezte, és a magyar kultúra közelebb állt hozzá, mint a cseh, és nosztalgiával tekintett a széthullott Monarchiára. A szlovák osztály létrehozásában részt vett az a Tvrdy Jenő zsolnai ügyvéd vezette keresztényszocialista csoport, amely korábban a néppártból vált ki.

Az OKP szlovák osztályát két magyar érzelmű szlovák értelmiségi, Petrášek Ágoston katolikus pap és Tvrdy Jenő zsolnai ügyvéd vezette. Egy közös autonomista blokk létrehozásának gondolata a Szlovák Néppárttal váltakozó erősséggel jelen volt az egész két világháború közötti időszakban. Többször tárgyalásokra is sor került a két párt között, megvalósulását azonban meggátolta a szlovákok féltelme, hogy elkötelezzék magukat a magyarokkal történő közös politizálás mellett, továbbá a Szlovák Néppárt politikája legalább annyira magyar-, mint csehellenes volt. A keresztényszocialista párt 1920 őszén elfogadott programjában nagy hangsúlyt kapott szociális különbségek elleni fellépés, a szakszervezeti szervezkedés szabadsága, ugyanakkor hevesen támadták a kommunista eszméket. Központhelyet foglalt el a programban Szlovákia autonómiájának és a magyarok nyelvi, kisebbségi jogainak követelése.

A többi párthoz hasonlóan befolyásának növelésére az OKP is különböző érdekvédelmi szervezeteket, szakszervezeteket hozott létre. A Keresztény Gazdák Országos Szövetsége 1920. szeptember 1-jétől fél év alatt 137 vidéki szervezetet hozott létre 48 000 taggal.<sup>199</sup> A keresztényszocialista kisiparosok és kiskereskedők 40 nagyobb és 16 kisebb helyi szervezetet alakítottak. Júliusban létrehozta a Keresztényszocialista Földmunkások Szövetségét. „A földmunkások, béresek, cselédek és zsellérek” számára lapot is kiadtak 1921 februárjától *A Föld Népe* címmel. A taglétszám itt, 1921 első

negyedévében elérte a 35 ezret.<sup>200</sup> A párt taglétszáma a hivatalos kimutatás szerint 43 ezer volt. Az évi tagdíj 5 korona volt, és 1920-ban a párttagdíjakból 128 810 korona folyt be.<sup>201</sup>

Mivel mindkét párt elsősorban egy szűk magyar szavazóbázisra támaszkodott, befolyásuk kiterjesztésére irányuló törekvéseik, az egyes pártokhoz kapcsolódó különböző szervezetek létrehozása gyakran váltottak ki ellenérzéseket, feszültséget a két párt között, amelyek a sajtóban is hangot adtak.

A magyarság megszervezése azonban nemcsak egyes pártok vonalán folyt, hanem megjelent egy „pártoktól független” kulturális szervezet is. A trianoni békeszerződés aláírásának másnapján, 1920. június 5-én jelent meg a *Komáromi Lapok* hasábjain egy nyilatkozat, amely bejelentette a Magyar Népszövetség (MN) megalakulásának szándékát. A szervezet megalakítása és a békeszerződés aláírása közötti összefüggés a nyilatkozatból is kitűnik. „Eddig az itteni magyarság elvi álláspontja mindig abban csúcsosodott ki, hogy a megszállás tényleges állapota még nem végleges állapot. Csak az entente és Magyarország közötti szerződés aláírásával válik jogilag is befejezetté.

Most már ez bekövetkezett. Ehhez kell tehát igazodni az itteni magyarság jövőendő magatartásának és szervezkedésének is... Az még csak kérdés tárgya sem lehet, hogy e változott helyzetben is minden áron fenn akarjuk tartani magyarságunkat, megvédeni faji, kulturális, emberbaráti és gazdasági érdekeinket, szóval mindazon jogainkat, melyeket az entente és Cseh-Szlovákia között létrejött szerződés a nemzeti kisebbségek, tehát a magyarság részére is biztosított. (...) Ezeket kívánja szolgálni a »Magyar Népszövetség« alakítására irányuló, városunkból mint az új állam egyik legnagyobb színmagyar vidékének központjából kiinduló mozgalom, mely az előzetes tervszerint távol tartva magát minden pártpolitikától, a magyarság mint nemzeti kisebbség ama jogait kívánja szolgálni, miket részére a cseh-szlovák köztársaság és a szövetséges főhatalmak között létrejött szerződés faji, nyelvi tekintetben, oktatási, közművelődési, emberbaráti, népjóléti, valamint gazdasági tevékenység kifejtése terén alaptörvényként biztosít.”<sup>202</sup>

Az új szervezet országos irodahálózatot kívánt létrehozni, amely feladata a magyarság helyzetére, sérelmeire vonatkozó adatok gyűjtése lett volna. A szervezés nagy erővel folyt szerte az országban. Az alakuló ülést július 4-re hívták össze Komáromba. A többezres tömeg a főgimnázium udvarán gyűlt össze. Ezen jelen voltak minden jelentős magyar szervezet, párt és intézmény képviselői. Képviselték magukat az egyes vármegyék (az északi szlováklakta részek is), a jelentősebb városok. A gyűlés megválasztotta elnöknek Kürthy

István nyugalmazott főispánt (Komárom), társelnökké Bittó Dénes nyugalmazott főispánt (Pozsony) és Körmeny-Ékes Lajos képviselőt (Kassa), főtítkárrá Tuba Jánost (Komárom). Az Elnöki Tanácsban helyet kapott a magyar pártok valamennyi nemzetgyűlési képviselője és szenátora, de bevásárlották a magyar politikai élet vezető személyiségeit is. Közöttük találjuk Rakovszky Ivánt, aki Turóc megyét képviselte a tanácsban és Malcomes Bélát Bars megyéből.<sup>203</sup>

Az új szervezet felső vezetésében elsősorban a közhatalomváltás előtti Magyarország, a történelmi osztály képviselői kaptak helyet, akik a közigazgatási hierarchiában magas pozíciókat töltöttek be. Malcomes Béla a megalakulás után néhány nappal terjedelmes memorandumot nyújtott be a budapesti Külügyminisztériumba a felvidéki propaganda<sup>204</sup> tárgyában. A hosszú elemzésében sorra vette az eddigi mozgalmak eredményeit, végigvonult írásában az a szándék, hogy a további magyar szervezkedést központosítsák, és a Magyar Népszövetség köré csoportosult személyeket bízzák meg annak vezetésével. A szlovákiai magyar pártok vezetőiről megjegyzi, hogy „... azon vezérferfiak, akik a magyarság politikai állásfoglalását Pozsonyból mindeztideig irányították, (...) a csehofil tót párt vezérferfi-aihoz (Srobár, Ivánka, Zoch, etc.) olyan túlságosan barátságos viszonyt létesítettek, aminőt egy irredenta-vezér meg nem engedhet magának anélkül, hogy a benne összpontosuló bizalmat el ne veszítse.”<sup>205</sup> Itt Malcomes megjegyezte, hogy újabban a pozsonyiak bizalma Bittó Dénes felé fordul. Helytelennek tartja, hogy az anyaországi pártok fiókjaiknak tekintik az itteni pártokat, ez vonatkozik a keresztényszocialista pártra és kigazdapártra egyaránt. Az itteni pártok gyakran egymás ellen küzdenek, csupán a Magyar Népszövetség megalakulása „ébresztette fel az egységes öntudatot”.

Hosszasan foglalkozott „T. egyetemi tanár” (Tuka Béla) szerepével, aki nemrég „felutazott Pestre s innen mint a párt (keresztényszocialista párt – A. B.) vezetője tért vissza, amit azonban a párt el nem ismert”. Tuka azonban nem csak a politikai szervezkedést irányítja. „A katonai propaganda pozsonyi főmegbízottja ugyancsak T. tanár úr. Mi Pesten érdeklődtünk s innen nyert információ alapján tudtuk meg, hogy ő a hivatalosan támogatott propaganda vezetője, de amíg ezt megállapítottuk, sok baj és sok zavar származott.”<sup>206</sup> Érdekes adatokat közöl Tuka munkamódszereiről: „Mikor áprilisban (1920-ban – A. B.) a propaganda számos emberét, közöttük T. tanárt is letartóztatták,<sup>207</sup> az egész actio hetekre és hónapokra fennakadt. T. helyébe beugrott ugyan egy helyettes, miután azonban T. az egész ügyet egyedül irányította s a szervezet legapróbb részleteit minden feljegyzés nélkül a fejében hordta, a pénztalványozást is minden ellenőrzés nélkül gyakorolta, a helyettes működése igen

meg volt nehezítve. T.-nak szabadlábba történt helyezése után teljesen homályban maradt, hogy a helyettes, avagy T. a tulajdonképpeni vezető. E tekintetben torzsalkodások folynak még ma is.”<sup>208</sup> Malcomes itt tulajdonképpen Tuka leváltását kérte a magyarországi vezetőktől. „Lehetetlen dolog, hogy hatalomra vágyó politikusok katonai ágenseik útján jelöljenek ki nálunk politikai vezetőket s épen olyan lehetetlenség, hogy félig tudós, félig üzletember tanárok cseh feleséggel és Károlyi-párti múlttal vezessenek nálunk katonai propagandát”<sup>209</sup> – utal Tuka üzleti tevékenységére és cseh feleségére.<sup>210</sup> Az írásából kiderül az is, hogy „A felvidéki magyarság osztatlan bizalma összpontosul Kürthy báró ő exc.-jában, kit Budapesten a propaganda-ügyek élére állítottak”. Azt kéri ezzel kapcsolatban, hogy Kürthy báró tevékenységét vonják ki a katonai irányítás alól, az ő tevékenységét ne keresztezzék a katonai intézkedések. Volt még egy figyelemre méltó javaslata. Mivel a Magyar Népszövetségnek, „...az új szervezetnek központja Komárom és ez a körülmény, valamint sok más szempont a mellett szól, hogy az összes propaganda szlovenszkói központjául ne mint eddig Pozsony, hanem ezentúl Komárom szolgáljon”.<sup>211</sup>

Malcomes írásán kívül több dokumentum is utal arra, hogy Kürthy Lajos báró, aki ekkor Budapesten élt, a magyarországi hivatalos körök által megbízott vezető személy volt, aki a felvidéki ügyekkel foglalkozott. Lehetséges, hogy egy katonai visszafoglalás után a felszabadított területek ideiglenes kormányzását is őrá szándékoztak bízni. Erre utal a Kürthy által készített tervezet a felvidéki országrészek ideiglenes közigazgatási berendezéséről. A remélt gyors katonai visszafoglalás után, a javaslata értelmében, a kormányzó által kinevezett elnök és két alelnök állt volna a közigazgatás élén. Rövid átmeneti időszak után, amely alatt konszolidálnák a nemzetiségek helyzetét a visszacsatolt Felvidéken, az ideiglenes közigazgatás feloszlana, és a magyar kormány venné át a hatalmat.<sup>212</sup> A Miniszterelnökség a báró feladatát a következőképpen fogalmazta meg: „A felvidék lakosságában az anyaországhoz való ragaszkodás ébrentartására és erősítésére irányuló társadalmi mozgalmak tekintetében Báró Kürthy Lajos bízott meg azzal, hogy az említett célt szolgáló különféle társadalmi szervezetek és a kormány között a közvetítést eszközölje.”<sup>213</sup> Befolyására utal az is, hogy véleményét kikérték a felvidéki szervezetek anyagi támogatása kérdésében is. A Miniszterelnökség III. ügyosztálya 1920 nyarán levélben kérte véleményét a Felvidéki Liga javaslatáról, amely a keresztényszocialista párt három központja (Kassa, Komárom és Pozsony) részére két hónap időtartamra havi 15-15 ezer korona támogatást kért.<sup>214</sup> Kürthy megkapta Tuka jelentéseit. Arról is van adatunk, hogy szervezetet próbáltak ki-

alakítani a vezetése alatt, apparátus felállítására is sor került.<sup>215</sup> Egy számlát is kezelt, amely bizonyára a megbízatásával volt összefüggésben. Erről a pénzalapról sajnos csak egy adat áll rendelkezésünkre. 1921 májusában Kürthy levelet írt a Külügyminisztériumba, amelyben közli, hogy a „Báró Kürthy Lajos közgazdasági alapszámla” felett ezután a Külügyminisztérium rendelkezik. A mellékelt kimutatás alapján 1920 végén a számlán több mint három és fél millió korona volt.<sup>216</sup> Kürthy báró a levél megírása után néhány hónappal, 1921 szeptemberében meghalt.

A Magyar Népszövetséggel kapcsolatos nagyszabású tervek azonban nem váltak valóra, elsősorban a csehszlovák hatóságok közbelépése miatt. A Magyar Népszövetség ugyan kulturális szervezetként deklarálta magát, de a programjából és a vezetőség összetételéből nyilvánvaló, hogy egy nagy, átfogó kisebbségi érdekvédelmi szervezet kívánt lenni. Erre több szlovák sajtóorgánium is felhívta a figyelmet. A Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium veszélyesnek ítélte meg a szervezkedést, ezért 1920. október 13-án kelt határozatában megtagadta az akkorra már több mint tízezer tagot számláló szervezet alapszabályának jóváhagyását. Az indoklás szerint „...azért is, mert ezen egyesülés folyó évi július hó 4-én megtartott alakuló gyűlése alkalmából, valamint az azt követő társas ebéd alatt az alapítók és egyesületi előjárók részéről elhangzott beszédek egyáltalán semmiféle biztosítékot nem nyújtanak aziránt, hogy az egyesület valóban be fogja tartani működésének az alapszabályokban körvonalazott korlátait”.<sup>217</sup>

A Magyar Népszövetség ügye hosszú hónapokig megoldatlan maradt. Az alapítók újabb alapszabály kidolgozásával és benyújtásával kísérleteztek, a hivatalos elismerés azonban késett. Egy évvel az alakuló közgyűlés után újabb közgyűlést tartott a szervezet, ahol tisztújításra is sor került. A lemondott Kürthy István helyére Majláth István volt Bars megyei főispánt választották. A vezetőség is átalakult, amelyben ezúttal már nem foglaltak helyet a magyar pártvezetők és a nemzetgyűlési képviselők. Ennek valószínűleg az volt az oka, hogy közben felmerült annak a kérdése is, szükség van-e a szervezetre. A pártok megerősödtek, létrehozták kulturális és sajtóosztályaikat is, tehát mindazokat a feladatokat ellátták, amelyekkel hivatalosan a Magyar Népszövetség kívánt foglalkozni. Az új magyar pártelit is egyre inkább megerősödött a régi rendszert megtestesítő arisztokratákkal szemben. Fontos kérdés lehetett a színpalak mögött az is, ki kapja a Magyarországról érkező anyagi támogatást, a pártok vagy egy kulturális szervezet.

A Magyar Népszövetség megalakítási kísérletéből világossá vált, hogy a csehszlovák állami szervek világnézeti alapokon szerveződő

politikai pártok megalakulását elfogadják, de egy országos érdekvédelmi szervezetet már nem. A kisebbségi érdekvédelmet tehát a jövőben a magyar politikai pártoknak kell ellátniuk. Magyarországról és Szlovákiából is sürgették az egységes irányítás létrehozását, a politikai pártok tevékenységének összehangolását, az érdekvédelem erősítését és nem utolsósorban az anyaországból érkező anyagi segítség elosztásának átláthatóbbá tételét. Az első konkrét javaslatot Tuka Béla fogalmazta meg 1920 őszén. „Jóvátételi bizottság előkészítési munkáinak során láttam, hogy ker. szoc. párt, kiskisgazdapárt és népszövetség között féltékenység, irigység és bizalmatlanság van, mely ker. szoc. párt mostani megerősödésével fokozódni fog. Múlthatatlan szükség volna Budapestről nyomást gyakorolni mind a háromra, hogy együttműködés biztosítására létesítsenek közös vezérőlbizottságot magyar kormány bizalmi emberének elnöke alatt, ezt a subvenció elvesztésétől való félelemből meg is tennék. Ezúton magyar kormány elejét venné személyes ellentétekből kifejlődhető magyar betegségnek, pártvillongásnak, s összes politikai mozgalmakat egységesen irányíthatná.”<sup>218</sup> Szent-Ivány József október 23-án a kiskisgazdapárt pöstyéni vezetőségi ülésén tett javaslatot egy magyar pártok közötti végrehajtó bizottság megalakítására.<sup>219</sup>

Matuska Péter magyar diplomata a Külügyminisztérium megbízásából 1920 novemberében Csehszlovákiába utazott, hogy tájékozódjon az ottani helyzetről és tárgyaljon a magyar pártok vezetőivel. A találkozóra Karlsbadban (Karlové Vary) került sor, ahol közösen részt vettek a Union of Democratic Control szervezet csehszlovákiai részlegének alakuló ülésén. Az ülést a csehszlovák rendőrség feloszlatta. Ezután kerül sor Szilassy Béla szállodai szobájában a találkozóra a magyar pártvezetőkkel. Ezen a házigazdán kívül részt vett Petrogalli Oszkár beszercebaniai ügyvéd, Rakovszky Iván és Szent-Ivány József. Matuska, megbízásához híven, felkérte „az urakat, hogy igyekezzenek az összes magyar (keresztény-szocialista) és magyar-barát tót pártokkal a legteljesebb egyetértésben működni, nehogy az esetleges testvérharc a magyar hazához hű elemeket gyengítse és megbontsa, és végül nyomatékosan felkértem az urakat, hogy a békeszerződés ratifikálása folytán megváltozott alkotmányjogi helyzetből kifolyólag minden módon és téren a legaktívabb közszereplésbe vigyék bele elszakított véreinket, s igyekezzenek a helyzetet az osztrák Reicherathban követett cseh recept szerint felborítani”.<sup>220</sup> A jelenlevő vezetők közölték Matuskával, hogy „december 7-ére Tátrafüredre szándékoznak összehívni egy gyűlést, amelyen ezen célra egy közös intézőbizottságot akarnak létrehozni”.<sup>221</sup> Szent-Ivány szerint az eddigi közös munkának az volt az akadály, hogy az OKP elnöke, Lelley mindíg kitért egy szorosabb magyar pártok közötti

együttműködés elől azzal érvelve, hogy a keresztényszocialista pártban szlovák és német tagok is vannak. Szent-Ivány arra kérte a magyar kormányt, hasson oda, hogy „a keresztény szocialista párt magyar részét válassza el, már a legelső egységtől kezdve fölfelé (falu, megye, ország) egészen a többi részétől a pártnak, mert különben az egységes működés a többi magyar pártokkal igen nehéz...”<sup>222</sup> Szóba került egy Prágában kiadandó magyar lap is, amelynek ötletét Matuska nem támogatta, mivel a hírszolgálatát és a szlovákiai terjesztését nem tartotta megoldhatónak.

A közös központi irányító szerv létrehozása tehát elkerülhetetlen volt. Első lépésként november 30-án Ungvárott a kárpátaljai magyar pártok megalakították a Ruszinszközi Magyar Pártszövetséget, majd december 7-én Ótátrafüreden létrejött a Szlovenszközi és Ruszinszközi Szövetkezett Ellenzéki Pártok Közös Bizottsága. Az alakuló ülésen Rakovszky Iván elnökkölt. A közös bizottság elnökévé Szilassy Béla losonci földbirtokost választották. A Közös Bizottságnak 60 delegált tagja volt, amelyben az egyes pártok súlyuknak megfelelő számban vettek részt. Az arányok véglegesítésére a Közös Bizottság harmadik ülésén 1921. február 14-én Pöstyénben került sor. Az Országos Keresztényszocialista Párt 28, az Országos Magyar Kisgazda, Földműves és Kisiparos Párt 20, a Ruszinszközi Magyar Pártszövetség 12, a Szepesi Német Párt pedig 8 taggal képviseltette magát. Pöstyénben február 14-én megválasztottak egy szűkebb, nyolctagú ún. Vezérlő Bizottságot, amelynek elnökévé Kőrmendy-Ékes Lajost választották. A bizottságban minden résztvevő párt két-két taggal vett részt. Elhatározták egy sajtóosztály létrehozását, amelynek elnöke Lelley Jenő, igazgatója Szent-Iványi József lett.<sup>223</sup>

A pöstyéni ülés előtt felmerült a kérdés, ki legyen az új csúciszerv, a Vezérlőbizottság elnöke, az egész magyar politikai tömörülés vezetője. A háttérben zajló egyezkedésekről Tuka Béla jelentéseiből értesülhetünk. 1921. január 17-én Budapestre küldött számjel-táviratában így ír: „A ker.-soc. párt magyar, és német része, továbbá tót része engem kért fel erre az egységes irányító szerepre. A forma az lenne, hogy a ker.-soc.ok javasolnák, hogy összes magyar pártok központi bizottságának legyen az elnöke. Mindezen ajánlatokra hasznos választ adtam. Tudnom kell a magyar kormány szlovenszközi politikai terveit, azt, hogy bírom-e a kormány bizalmát úgy, hogy a kormány mindent rajtam keresztül kíván intézni s mennyi pénzre számíthatnánk az összes pártok részére az új év első hat hónapjában? Tervem volna, összes, tehát magyar, tót és német ellenzéki pártok együttműködésének létesítése és a tavaszra biztosan várt felfordulásokra való előkészülés. Kérek kormány elnöktől és külügyminisztertől azonnali utasítást.”<sup>224</sup> A további fejleményekről Tuka üzenetén



kézzel a Külügyminisztériumban írt feljegyzésből értesülhetünk: „Időközben Kánya követ úr személyesen fogadta Tukát, és közölte vele, hogy döntés csak a f. hó 15-én Pöstyénben megtartandó értekezlet után fog történni.”<sup>225</sup> A pöstyéni ülésen Tuka is jelen volt, erről a magyar szerveknek küldött pénzügyi elszámolása is tanúskodik: „Febr. 14-ki utam Pöstyénbe 200 K[orona].”<sup>226</sup> A Pöstyénben törtétekről Tuka február 26-i jelentésében számolt be. „A magyar-német block ideiglenes politikai vezetője Körmeny lett, azzal a kötelezettséggel, hogy kívánságomra az elnökséget azonnal átengedi nekem. A Nagyméltósággal (Kánya? – A. B.) történt megállapodás egyébként teljes érvényben marad, azaz a magyar kormányt az összes pártokkal szemben ezek kifejezett bizalma alapján én képviselem.”<sup>227</sup> Tuka arról is beszámol, hogy miért nem vállalta el a Vezérőlbizottság elnöki posztját. „Mellékelem Hlinka levelét, ez magyarázza meg, hogy az ellenzéki pártok bizottságának elnöksége elfogadását miért halasztottam el. Céлом az, hogy a néppártot és az összes magyar és német polgári pártokat egyesíthessük egységes küzdelemre az autonómiáért, e célból előbb a néppártot kell magamnak megnyernem.”<sup>228</sup> Erre az időre tehető Tuka és a Szlovák Néppárt, valamint annak vezetője, Hlinka közeledésének kezdete. Az idézett jelentéséhez mellékelem a cikkét az autonómiáról, amely a Szlovák Néppárt lapjában, a *Slovákban* jelent meg, valamint Hlinka hozzá írt levelét. „Nagyságos Tanár Úr! Köszönöm az autonómiáról szóló őszinte és férfias cikket. A tótság iránt való jóakarattal és forró szívvel volt írva. Csak ne hagyja félbe a munkásságát...” – áll Hlinka levelének magyar fordításában. Tuka a jogi felkészültségével elbűvölte Hlinkát, és ez arra készteti, hogy „...a leghivatottabb jogtudóst arra kérem, legyen kegyes és készítsen egy a tágabb autonómiáról szóló teljes és részletes törvényjavaslatot...”<sup>229</sup> Tuka felismerte a kecsegtető lehetőséget, és nem kívánt nyíltan a színre lépni mint a magyar pártok vezetője, és elkészítette a kért autonómiatervezetet.<sup>230</sup> 1922 elején belép a Szlovák Néppártba, a *Slovák* napilap főszerkesztője, nemsokára a párt alelnöke és 1925-től nemzetgyűlési képviselője lesz.

A magyar politikai élet a Vezérőlbizottság megalakulása után továbbra is mozgásban volt Szlovákiában. Újabb polgári párt szervezése kezdődött el 1921 elején Magyar Jogpárt néven.<sup>231</sup> A párt hosszas előkészítés után 1921. szeptember 18-án alakult meg Kassán, elnöke Szalay László volt Abaúj-Torna megyei főispán lett. A párt liberális programjával elsősorban a városi polgárság, a magyar értelmű zsidóság körében igyekezett befolyásra szert tenni. A párt néhány héttel később csatlakozott az ellenzéki pártok Vezérőlbizottságához, és a továbbiakban szorosan együttműködött a magyar pártokkal.<sup>232</sup> A párt maga ugyan kis taglétszámú volt, de alapító tagjai

közül a későbbiek során többen jelentős szerepet játszottak a magyar pártpolitikában. Vezetője Tarján Ödön losonci gyáros, Dzurányi László a *Prágai Magyar Hírlap* későbbi főszerkesztője, valamint Blánár Béla volt kassai polgármester volt.

A magyar pártok között a közös szervek létrehozása ellenére továbbra is többször támadt feszültség, amelynek a sajtóban is hangot adtak. A szövetkezett pártok Vezérőlbizottságának október 16-i ülésén a szepességi németek javaslatára sor került pártközi döntőbírárság felállítására is. Ennek feladata a szövetkezett pártok között felmerülő súrlódások kiküszöbölése volt.<sup>233</sup>

A pártok erőviszonyainak alakulásáról, szervezettségük terjedéséről, a politikai helyzetről egy évvel a nemzetgyűlési választások után Tuka Béla 1921 májusában jelentést küldött a Külügyminisztériumba. Értékelése szerint: „A keresztényszocialista párt gyarapodott és a szlovák osztály felállításával sokat nyert. A kisgazdapárt terjed... A szepesi német-párt jelentéktelen, 4-5 községben van megszervezve. A Szepesség német területein, valamint a Nyitra- és Bars megyei német területeken a hozzám érkezett jelentések szerint a ker. szoc. párt szervezkedik. A jogpárt eddig tényleg meg sem alakult.”<sup>234</sup> Hosszasan foglalkozott az autonómia kérdésével, illetve a Hlinka-párt megnyerésére szolgáló törekvésekkel. „A néppárttal való egyezkedés a ker. szoc. párt Szlovák-osztályának holtpontra jutott, aminek okát abban látom, hogy a néppártnak mintegy 1/2 millió koronát kitevő adósságát rendezték. Minden valószínűség szerint a kormány (csehszlovák kormány – A. B.) részéről jött ez a támogatás. Ára az autonómia-alapról való eltávolodás (...) Az autonómia szempontjából felette kíváncsnak tartom a magyar-német-szlovák együttes legszorosabb munkát, amelyre szilárdan építeni lehet. Viszont e pártnak, a ker. szocialistáknak működési körüket, organizációikat összehasonlítva a csak kizárólag magyar részekben működő kisgazdapárttal, aránytalanul kisebb támogatásban részesülnek. (A Magyarországról érkező anyagi támogatásról van szó – A. B.) Ezt be kellett látnom, ismervé az egyes pártok erőviszonyait, de különösen figyelemmel kísérve a célt, amelynek irányában az egyes pártok részéről való munkálkodás megnyilvánul. Mert a míg a kisgazdapártnál azt látom, hogy a párt irányzata inkább a gazdasági részre terjed ki, addig a ker. szoc. párt a mai rendszernek gyökerében való megátadására irányul...”<sup>235</sup>

A Tuka jelentésében említett sikertelen keresztényszocialista-néppárti tárgyalás előzménye az volt, hogy a Hlinka megkereste Tvrdy Jenőt, az OKP szlovák osztályának egyik vezetőjét, és közeledést ajánlott fel a két párt között. A javaslatról az OKP kibővített elnöki tanácsa Petrášek Ágoston vezetése alatt 1921. április 28-án

tartott ülésén tárgyalta. Petrášek a Szlovák Néppárttal való tárgyalások felvétele ellen szólalt fel. „Kijelenti, hogy ma ugyanúgy fennállnak a néppártban azok az okok a ker. soc. párt szlovák vezetőinek számára, mint amelyek a néppártból való kilépésre készítették az illetőket.”<sup>236</sup> Elsősorban Szlovákia autonómiájához való ingatag hozzáállásukat vetette Hlinkák szemére. Végül Lelley javaslatára egy öttagú tárgyalóbizottságot jelöltek ki – Petrášek Ágoston, Trvdy Jenő, Gallo Štefan a szlovák, Lelley Jenő a magyar, Jarabek Rezső pedig a német osztály részéről – azzal, hogy az első tárgyaláson udvariassági okokból csak a szlovákok vegyenek részt.<sup>237</sup> A tárgyalásokra Zsolnán került sor 1921 májusában, ahol a Szlovák Néppárt vezetősége ülésezett. A Petrášek vezette keresztényszocialista delegáció felajánlotta a néppártnak az egyesülést, de ezt a néppárt vezetői egyhangúlag elutasították.<sup>238</sup>

## 8. A magyarországi anyagi támogatás kezdetei

A levéltári iratanyagból kétségtelen, hogy Magyarországról jelentős anyagi támogatás érkezett a Felvidékre a különböző politikai, katonai, kulturális és társadalmi szervezetek, valamint a sajtó támogatására. Ahhoz, hogy megfelelőképpen tudjuk értelmezni a magyar kisebbségi politika színterén történeteket, feltétlenül fel kell tárni az anyagi támogatás rendszerét és méreteit.

Az első írásos adataink a Felvidékre irányuló anyagi támogatásról 1919 végéről vannak. A Tót Központi Iroda 1919. december 15-én levélben fordul Haller István közoktatási miniszterhez, aki korábban a Propaganda Minisztériumot irányította, és közli vele, hogy előző minisztersége alatt a győri kirendeltség vezetőjével a keresztényszocialista párt részére küldött 50 ezer koronát a cseh határőrök elvették. Tobler János, a pozsonyi keresztényszocialisták titkára újabb összeg kiutalását kéri, mivel pénz nélkül nem folytatható a szervezkedés. A tót iroda felajánlja, hogy az újabb összeget eljuttatja rendeltetési helyére.<sup>239</sup> Az esettel és a győri kirendeltség vezetőjének korábban viselt dolgaival a Miniszterelnökség III. ügyosztálya foglalkozott a továbbiakban, mivel, mint már korábban említettem, ez az osztály vette át a megszüntetett Propaganda Minisztériumtól az elcsatolt területek magyarságának gondozását. A Miniszterelnökség kérte a pénzügyminisztertől a megszüntetett minisztérium fennmaradt 2 millió koronájának a részére történő átutalását, hogy új feladatait elláthassa.<sup>240</sup>

A csehszlovákiai nemzetgyűlési választások előkészületeire Lelley Jenő keresztényszocialista pártelnök kapott nagyobb összeget a magyar kormánytól<sup>241</sup>, és Kürthy István kezelt egy másik összeget

Komáromban 1920 áprilisában.<sup>242</sup> A nemzetgyűlési választások után a politikai pártok, elsősorban az OKP támogatása rendszeressé válik. A rendszeres havi juttatás megítéléséről 1920 nyarán levelezést folytatott a Felvidéki Liga, a miniszterelnök, a ME, Haller István és Kürthy Lajos báró. A Felvidéki Liga június 9-én levélben fordult Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnökhöz. „A csehek által megszállt felvidéken a keresztényszocialista párt van első sorban hivatva arra, hogy a szociál demokraták és a csehek által fizetett egyéb agitátorok magyarellenes propagandájával sikerrel vegye fel a harcot, s a magyarellenes agitáció hatását teljesen paralizálja. E párt szívvel-lélekkel küzd a felvidéki magyarság érdekeiért s a mint azt néhány e napokban itt járt tekintélyes vezető tagja kifejezésre juttatta, természetesen kész az ellenpropagandát szóval és írásban (napi sajtó, röpcédulák stb.) a legnagyobb eréllyel megindítani. Hogy e nagy munkájához sikerrel foghasson, megfelelő anyagi eszközökre volna szüksége, annál is inkább, mert eddig is nagy anyagi nehézségekkel küzdött e párt, támogatásért többször fordult hozzánk s sajátos anyagi eszközei elégtelenségén múlt, hogy a választásokból nem került ki nagyobb eredménnyel.”<sup>243</sup> A kérést Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszter is megtámogatja Teleki Pálhoz, az újonnan kinevezett miniszterelnökhöz írt levelében.<sup>244</sup> A ME III. ügyosztálya a miniszterelnökkel történt szóbeli megegyezés után a párt három központja (Pozsony, Komárom és Kassa) részére 15-15 ezer korona támogatást javasol a májusi és júniusi hónapokra, összesen tehát 90 ezer koronát. Eredetileg csupán a pozsonyi és a kassai párt-szervezeteket kívánták támogatni, de a Felvidéki Liga javaslatára később kiterjesztették a támogatást a komáromi szervezetre is. Az ügyben, mint már említettem, a ME III. ügyosztályának vezetője kikérte Kürthy Lajos báró véleményét is.<sup>245</sup>

A keresztényszocialista párt támogatása azonban a további hónapokban is folytatódott, és egyre rendszeresebbé vált. A pénzt Tuka kapta kézhez, és ő osztotta el. Fennmaradt néhány Tuka Béla által készített elszámolás. Az egyik az 1920. október 25-től 1921. március 31-ig terjedő időszakról ad képet, s a címéből kiderül, hogy ez a harmadik elszámolása. Tuka ez alatt az öt hónap alatt 669 571 cseh koronát kapott, a legnagyobb összeget, 370 ezer koronát futár útján, egy 40 000 koronás összeget „Kürthytől”. Ez utóbbi esetben a pénzt bizonyára a Kürthy Lajos által kezelt már említett számláról kapta. A kiadások oldalán a három legjelentősebb tétel: „Tvrdi Jenő részére, tót mozgalom céljaira, elszámolás később 85.341 K,... Szentiványi Józsefnek a kisgazdapárt, Szepesség és Ruszinszko részére febr. márcz. 174.000,... Pozsonyi ker. szocz. pártnak adósság fizetésre 150.000.”<sup>246</sup> Az elszámolásból kiderül, hogy a legnagyobb

összegeket a pártok támogatására fordították. Az OKP-t illetően éves összegzés is a rendelkezésünkre áll az 1920-as évről. Ebben „adományok” címen 180 ezer korona szerepel.<sup>247</sup> Feltételezésünk szerint ez a rovat rejti a magyar kormánytól kapott támogatást. Ezt a számot óvatosan kell fogadni az előző számok tükrében. Feltételezésünk szerint a választásokra kapott összeget az OKP hivatalos kimutatásában nem szerepeltették. A bevételi oldalon a legnagyobb tételek az adományokon kívül: *Népakarat* 186 ezer és párttagdíjak 128 ezer korona. Kiadási oldalon a legnagyobb összeget a személyi és adminisztratív kiadások (216 ezer), a *Népakarat* (290 ezer) és a választások költségei (148 ezer) tesznek ki. A *Népakarat* a párt hitelapjaként működött, és a fenti számokból kiderül, hogy jelentős veszteséget halmozott fel. Ennek ellenére, agitációs célból, 1921 januárjától napilappá kívánták átalakítani. Elsősorban erre a tényre és a szlovák titkárság működésének kiszélesítésére hivatkozva az 1921. évi költségvetés előterjesztésben az adományok rovatban már 1 200 000 korona szerepelt, ennyit várhattak támogatásként a magyar kormányköröktől. Az 1920-as évben 13 titkár és 8 kezelő-személyzet dolgozott az OKP-ban. 1921-ben további 10 magyar, 20 szlovák és 5 német titkárt kívántak felvenni és kiképezni.<sup>248</sup>

A politikai pártok közül a kezdeti időszakban, úgy tűnik, az Országos Keresztényszocialista Párt kapott elsősorban támogatást. A kisközpárt központi titkára, Lukovich Ferenc 1920 októberében levelet írt a magyar külügyminiszternek, amelyben évi 60 ezer csehszlovák korona támogatást kért pártja részére.<sup>249</sup> Néhány héttel később Matuska Péter Karlsbadban közölte Szent-Iványval a jó hírt. „Utasításaimhoz híven közöltem a bizalmas tanácskozáson megjelent urakkal, hogy a magyar kormány hajlandó a szlovenszkoí országos magyar kisköz, földműves és kisiparos pártot is anyagilag támogatni...”<sup>250</sup> A Matuskával folytatott beszélgetés során megtárgyalták az anyagi támogatással kapcsolatos problémákat. „Panasz tárgyává tették a tanácskozásban résztvevő urak azt, hogy a magyar kormány a maga anyagi támogatását, amellyel a felvidéki különféle mozgalmakat támogatja nagyon szétforgácsolja, szerintük nem is abban van a főbaj, hogy a kormány sokszor arra nem hivatott elemekkel komolyan szóba áll, mert hisz meghallgatni mindenkit lehet, hanem az is előfordul, hogy néha pénz is kerül olyanok kezébe, akikről a felvidéki irányadó tényezők nem is igen tudnak. Hasonló esetek elkerülésére abban állapodtunk meg, hogy az urak maguk köréből egy egészen szűk bizottságot jelölnek ki, amelynek létezéséről az esetleges egyéni ambíció és hiúság kímélése szempontjából még a december 7-iki intéző bizottság sem fog tudni, s amely a következő tagokból áll: Jabloniczky képviselő, Kürthy István, Petrogalli Oszkár, Rakovsz-

ky Iván, Szent-Ivány József és Szilassy Béla.”<sup>251</sup> A megbeszélés pénzügyi tárgyú javaslatait a magyar kormány nem fogadta el. A pénz elosztásáról és kezelésről továbbra is Tuka döntött. Tuka Béla 1921. február 26-án kelt jelentése ezt egyértelműen megerősíti. „A 370 000 sokolt megkaptam s részben már el is osztottam, amint megállapítottam a felosztási kulcsot Tátrafüreden, nem pártközileg állapítottam meg, hanem a párt szervezésében részt nem vevő Jabloniczky és Körmendy képviselők magán véleménye alapján.”<sup>252</sup> Tuka többször kérte a maga által megállapított elosztási kulcs módosítását, illetve a támogatás emelését.<sup>253</sup> A pártokkal a támogatások összegében végül a Külügyminisztériumban Kánya Kálmán egyezett meg 1921 tavaszán. A megállapodás alapján a támogatások havi összege csehszlovák koronában a következő volt: Prága központ 10 000, losonci központ 2000, rendelkezési alap Pozsony 5000 és Losonc 5000. A keresztényszocialista párt a támogatást három címen kapta – Pozsony 30 000, Kassa 30 000, „tót csoport” 15 000. A kisgazdapárt két központja Komárom és Gömör 15-15 ezer koronát kapott, a szepességi németek (Zipser Deutsche Partei) havi 10 ezret. Ez együtt Szlovákia részére 137 ezer koronát tett ki. Ezen kívül ruszinszkoí szervezetek összesen kaptak 70 ezer koronát a következő elosztásban: ruszinszkoí kisgazdapárt és ruszinszkoí keresztényszocialista párt egyaránt 15 ezer, a ruszinszkoí jogpárt 5 ezer, a ruszin párt (?) 20 ezer és végül a jogpárt a *Magyar Hírlapra* 15 ezer koronát.<sup>254</sup>

A politikai célokra fordított összegeken kívül jelentős támogatást kaptak az elbocsátott tisztviselők. Erről kevesebb adatunk van. 1920-ban negyedévente az erre fordított összeg 400 ezer koronát tett ki, és részben különböző magyarországi segélyszervezetektől, részben a kormánytól érkezett. A pénz elosztását Kiss Albert, a pozsonyi egyetem dékánja végezte.<sup>255</sup> Sor került a tisztviselők rendszeresen támogatására is. Körmendy-Ékes Lajos 1921 nyarán 100 ezer koronát kapott Hegedűs Lóránt pénzügyminisztertől erre a célra. A pénz elosztására egy külön bizottság alakult Kassán Szalay László volt főispán elnökelete alatt.<sup>256</sup>

A felsorolt támogatásokon kívül még a katonai szervezetek, a sajtó, az iskolák is kaptak a vizsgált időszakban rendszeresen anyagi támogatást, sőt egyes egyházak, egyházi szervezetek is részesültek anyagi támogatásban. Erről azonban nincsenek számszerű írásos adataim.

## 9. A Bethlen-kormány hivatalba lépése

1921 tavaszára nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarországnak fel kell adnia rövid távú terveit az ország területi integritásának helyreállításá-

ra. IV. Károly exkirály márciusi magyarországi visszatérési kísérlete nyomán, a Habsburg restauráció megakadályozására, az utódállamok újabb lázas tevékenységbe kezdtek. Jugoszlávia és Csehszlovákia mozgósítást rendelt el. Április 23-án Románia megkötötte Csehszlovákiával a csehszlovák–jugoszláv egyezmény analógiájára megkövetelt szerződést. A 45 millió lakost számláló kisantant országok így körülfogták a 9 milliós Magyarországot. A magyar kormány meggyőződött arról, hogy a szomszéd országok, érdekeik védelmében, készek háborút indítani ellene, amely Magyarország újabb vereségéhez vezetne.<sup>257</sup> Az ország külpolitikailag teljesen elszigetelődött, és nagy nyomás nehezedett az országra a trianoni békeszerződés beiktatása érdekében.

Magyarország 1921 elején közeledni próbált Csehszlovákiához. Hosszas egyeztetés után Bruckban március 14–15-én tárgyalásra került sor a két kormányküldöttség között. A tárgyalásokon, egyes források szerint, Beneš csehszlovák külügyminiszter több alkalommal nyílt vagy burkolt formában felvetette, hogy készek bizonyos területi engedményeket tenni Magyarországnak, ezért cserébe a magyar–csehszlovák határ garantálását kérte.<sup>258</sup> A tárgyalások eredménytelenül végződtek, azonban megegyezés született azok folytatásáról és négy szakértői bizottság létrehozásáról, amelyek a rendezésre váró kérdéseket előkészítik a következő találkozóra. A további tárgyalások menetét megzavarta IV. Károly hazatérési kísérlete, amely az utolsó lökést adta a kisantant létrejöttéhez. A kisantant megalakulása Magyarország tárgyalási pozícióit rontotta, Csehszlovákiáét pedig lényegesen javította. A brucki tárgyalás nyomán létrehozott jogi bizottság, amely a kisebbségi kérdéssel is foglalkozott, csupán június elején kezdte meg tevékenységét Prágában.<sup>259</sup> A prágai tárgyalásokra a magyar Külügyminisztérium által készített irányelvek a csehszlovákiai magyar kisebbség pozícióinak megőrzését helyezték előtérbe. A magyarlakta területeken a magyar nyelvű közigazgatás és hivatalnoki kar megtartása mellett a teljes magyar iskolahálózat fenntartását követelték. A magyarság gazdasági helyzetének stabilizálása érdekében ezt a magyar pénzintézetek és szövetkezetek felállításának és a földreform során a magyar igénylőkkel szembeni azonos elbánásnak szerződésbe foglalásával kívánták elérni. Az olyan megfogalmazások, mint: „Teljes kulturális szabadság. Tehát: cenzúra eltörlése. Magyar irodalmi termékek és napilapok szabadon jöhetnek be Csehszlovákiába. Magyar kulturális célra felállított intézmények és alapítványok céljuktól nem vonhatók el. Magyar kisebbség kulturális célokra mint külön jogi személyiség szervezkedhetik” – a kulturális autonómia igényének a bejelentését jelentették a magyar kisebbség számára.<sup>260</sup> A magyar irányelvek a csehszlovák fél

számára elfogadhatatlanok voltak. Bánffy külügyminiszter július 8-án utasítást küldött Prágába, miszerint a tárgyalópartner „agresszív magatartása” miatt a kisebbségi szerződéstervezet július 12-én esedékes megvitatása után a bizottság magyar tagjai szakítsák félbe a munkát. A kisebbségi kérdés megvitatása 1921 nyarán végleg elakadt. A többi bizottság tevékenysége bár vontatottan, de tovább folyt még a következő két évben.<sup>261</sup> Magyarország viszonya viszont minden szomszédos országgal feszült maradt.

Az áprilisban hivatalba lépett Bethlen István vezette kormány elkezdte az ország bel- és külpolitikai stabilizálását. Változtatnia kellett az elcsatolt területek magyarságával kapcsolatos addig követett politikán is.<sup>262</sup> Kormányalakítása után Bethlen István 1921 májusában erélyesen hozzálátott, hogy rendet teremtsen a megszállt területek magyarságának irányításában és finanszírozásában. Egy 1921-es kormányzati kimutatás 55 olyan társadalmi egyesületet sorolt fel, amelyek külföldi propagandával foglalkoztak. Ezek közül 28 kifejezetten olyan „védőliga”, egyesület vagy szövetség volt, amely az elcsatolt területekkel, illetve az ottani magyarsággal foglalkozott.<sup>263</sup> A Miniszterelnökség III. ügyosztályának 1920 decemberében készült előterjesztése azt javasolta, hogy ezekkel az irredenta szervezetekkel a kormány szakítson meg minden összeköttetést, és hozzon létre három-négy társadalmi szervezetet, amelyek a kormány titkos támogatásával foglalkoznak a megszállt területek magyarságának gondozásával.<sup>264</sup>

Bethlen István miniszterelnöknél május 11-én értekezletet tartottak az irredenta szervezetek megszüntetése, illetve korlátozása érdekében. Elhatározták, hogy megszüntetik a katonai szervezkedést a megszállt területek felszabadítására.<sup>265</sup> Elhatározták továbbá az egyes szervezetek felülvizsgálatát és a legveszedelmesebbek felszámolását. A megmaradó intézmények alapszabályaiból ki kellett iktatni a területi integritásra vonatkozó részeket, nem használhattak erre utaló szimbólumokat.<sup>266</sup> Az értekezletet követő hetekben kormánydöntések születtek, amelyek nyomán kialakult a határon túli magyarság ügyeivel foglalkozó intézmények új rendszere, amely nagy vonásokban az egész Bethlen-éra alatt, azaz tíz évig érvényben volt. Német mintára úgy döntöttek, hogy társadalmi szervezeteket hoznak létre, amelyek az állam titkos irányításával és pénzügyi támogatásával végzik a határokon túl, az egyes szomszédos országokban élő magyarság gondozását. Ennek érdekében a következő intézményeket hozták létre: Népies Irodalmi Társaság (Erdély), Szent Gellért Társaság (Délvidék), Rákóczi Szövetség (Felvidék), valamint ezek csúciszerve, a Teleki Pál vezetése alatt álló Társadalmi Egyesületek Szövetségének Központja (TESZK).<sup>267</sup> Július elején belügyminiszteri ren-



delettel feloszlattak több irredenta egyesületet, köztük a Felvidéki Ligát. A liga valójában nem szűnt meg. Jóval kisebb működési területtel és anyagi támogatással a Magyar Nemzeti Szövetség II/A osztályaként működött tovább.<sup>268</sup>

A kormány kisebbségi ügyekben illetékes szerve a Miniszterelnökségen létrehozott II. ügyosztály lett.<sup>269</sup> A határon túli magyarsággal kapcsolatos politikai döntéseket itt készítették elő a TESZK megalakulása után is. Hivatalosan „az idegenbe szakadt magyar állampolgárok nemzeti gondozására vonatkozó ügyek a külügyminisztériummal egyetértőleg”<sup>270</sup> tartoztak a hatáskörébe, de valójában a határon túli magyarság ügyeivel foglalkozott. Vezetője az első hónapokban Petri Pál, majd az egész általunk vizsgált időszakban Pataky Tibor volt. Ez utóbbi egyik meghatározó személyisége volt a magyar kormány kisebbségi politikájának a két világháború között. Bethlen utasítást adott ki, hogy a TESZK-hez tartozó egyesületek nem tarthatnak fenn közvetlen kapcsolatot a Miniszterelnökséggel és a minisztériumokkal, csupán a szervezetek központján keresztül érintkezhetnek a ME II. ügyosztályával. Bethlen ezzel elérte, hogy az információk az elcsatolt magyarság ügyeiről hozzá érkezzenek be, és az egyesületek ügyeiben ő maga dönthessen.<sup>271</sup> A TESZK operatív irányítását a gyakran külföldön tartózkodó Teleki Pál helyetteseként az Erdélyből áttelepült Papp Antalra bízta.<sup>272</sup>

A Nemzetgyűlés július 26-án becikkelyezte a trianoni békeszerződést. Ezzel lezárult egy rendkívül mozgalmas időszak, amelyre néhány évvel később Szűllő Géza így emlékezett vissza: „Az államfordulat után új emberek tűntek fel, úgyszintén a magyar politikában is. Egyik sem ismerte a másikat, s a legkalandosabb tervek burjánztak fel, amikre bőségesen kaptak különböző orgánumoktól pénzt. Egy dzsungel támadt, amit szerencsésen megszüntetett később a mostani miniszterelnök úr (Bethlen István – A. B.), aki kezébe vette a kisebbségi mozgalmak ügyét.”<sup>273</sup>



*Palkovich Viktor esperesplébános, keresztényszocialista  
nemzetgyűlési képviselő (1850–1930)*

### III. A húszas évek elejétől a második nemzetgyűlési választásokig

#### 1. A Rákóczi Szövetség

A Rákóczi Szövetség (RSZ) a csehszlovákiai magyarság gondozására létrehozott magyarországi társadalmi szervezet, melynek létrehozásával Rakovszky Ivánt bízták meg, aki az év elején a Felvidékről Magyarországra települt. Rakovszky májusban kidolgozta az egyesület szervezeti felépítésének, működési rendjének és az 1921/1922-es pénzügyi évre szóló költségvetésének tervét.<sup>274</sup> A Rakovszky által fölvázolt elképzelések szorosan kapcsolódtak az első két évben Csehszlovákiával szemben kialakított magyar kormányzati stratégiához. Rakovszky egy olyan szervezetet kívánt létrehozni, amely az őslakosokat egységesítő törekvést szolgálja és összefogja mindazokat a magyarországi és csehszlovákiai szervezeteket, amelyek ehhez hozzájárulhatnak.

Az eredeti tervezet értelmében a Rákóczi Szövetség szervezeti leg az Általános és Tót Főosztályra, a Rutén Főosztályra, valamint az Elnökségre oszlott. A rutén főosztály vezetésére Illés József egyetemi tanárt akarták megnyerni. A rutén főosztály 1921 nyarán még nem szerveződött meg, és fennmaradt iratanyag alapján erre a későbbiekben sem került sor.

Az Általános és Tót Főosztályon belül öt osztály létrehozását tervezték. Az Általános Osztály látta el a könyvelési és adminisztratív feladatokon kívül a csehszlovákiai üldözésekkel kapcsolatos anyagok összegyűjtését, a személyes kérvények és segélyek intézését. A kisebbségi sérelmekkel kapcsolatos adatokat a különböző népszövetségi beadványokhoz akarták felhasználni. A Sajtóosztály feladata a „cseh, tót és felvidéki magyar újságok szemléje” és a „budapesti tót lap kiadása” volt.<sup>275</sup> A Kultúrosztály hatáskörébe az iskolaügyek, a színházak és a könyvkiadás tartoztak. A negyedik osztály a társadalmi szervezetekkel (Felvidéki Liga, Budapesti Tót Párt, rutén egyesület stb.), az ötödik osztály pedig a külföldi propagandával, illetve egy bécsi iroda fenntartásával foglalkozott volna. E két utóbbi osztály azonban elsősorban pénzügyi okok miatt nem jött létre. A külföldi propagandával más szervezetek, így a Magyar Nemzeti Szövetség, foglalkoztak, ezek irányítását Teleki Pál személyesen végezte. A Fel-

vidéki Liga az eredeti tervszemből nem a Rákóczi Szövetségbe, hanem a Magyar Nemzeti Szövetségbe olvadt be és alkotott ott egy osztályt. Anyagi támogatást azonban a Rákóczi Szövetség költségvetésén keresztül kapta még évekig, egészen a megszűnéséig.

A tervezett költségvetés, amely az 1921/22-es költségvetési évről szólt, a következő főbb tételeket tartalmazta: központi adminisztráció, politikai kiadások, sajtó, iskolai és kulturális ügyek, társadalmi szervezetek, hírszolgálat, határon átnyúló érintkezés, elbocsátott tisztviselők támogatása és rendkívüli kiadások. Összegük 69 millió koronát tett ki. A tervezet részletesen indokolja az egyes tételeket. Az adminisztratív kiadások a személyzet fizetését és a dologi kiadásokat foglalta magában. „A személyzeti illetmények az eredeti előirányzatban a tót irodánál eddig szokásban volt díjazásnak megfelelően állapítottuk meg” – írja Rakovszky. A szövetség ugyanis átvette a megszüntetett Tót Iroda munkatársainak egy részét és a berendezését. A politikai kiadások a felvidéki pártok támogatását jelentették. „A felvidéki magyar pártokkal a külügyminisztérium 206 000 csehkorona havi támogatásban egyezett meg, mely összeg Kánya osztályfőnök úr által eddig rendszeresen ki is fizettetett. Ez az összeg a megállapodás idején jegyzett árfolyam szerint mintegy 1 500 000 magyar koronának felel meg. Azóta azonban a felvidéki magyar pártok működési alapja nagymértékben kiszélesedett, s azok igényei megnövekedtek, ami a segélyezések felemelése iránti állandó kéréseikben nyer kifejezést” – áll az indoklásban.<sup>276</sup> A pártok költségvetésének felemelését azzal is indokolja, hogy „szükség volna egyrészt a magyar-német szocialista pártokat, másrészt a tót és ruthén pártokat anyagi támogatás útján megnyerni”. Az iskolaügyi és kulturális célok támogatásakor megjegyzi, hogy a költségeket a Vallás és Közoktatási Minisztérium fedezi. Elsősorban a katolikus és görög katolikus iskolák támogatásával számoltak. A protestáns iskolák támogatása esetében együttműködtek a Thököly Szövetséggel, illetve annak vezetőjével, Raffay Sándor evangélikus püspökkel. A Rákóczi Szövetség költségvetésében szerepelt a Thököly Szövetség rendelkezésére álló 8 millió korona, amelyet „a felvidék összes protestáns iskolái támogatására” használtak fel.<sup>277</sup> Rakovszky javasolta a Thököly Szövetség megszüntetését és beolvasztását a Rákóczi Szövetségbe, de még évekkel később is találkozunk Raffay elszámolásaival. Az evangélikus iskolák és lelkészek támogatásáról továbbra is ő döntött, és az ehhez szükséges összegeket beépítették a Rákóczi Szövetség éves költségvetéseibe.

Rakovszky tervszemből maga Bethlen miniszterelnök is véleményezte, és a költségvetés átdolgozását, annak csökkentését javasolta. Kifogásolta, hogy a Magyarország területén működő szlovák és

rutén pártok is kapnak támogatást. „Itthon az u. n. tót, vagy ruthén párt támogatása is csak ideiglenes dolognak tekinthető merthízen ezen pártok állandó fennmaradásának nincsen célja, tehát csak arról lehet szó, hogy addig nyerjenek segítséget, míg békésen leszereltetnek.” A tisztségviselősegélyekkel kapcsolatban megjegyezte, hogy ezek csupán ideiglenesnek tekinthetők, az állás nélkül maradt tisztségviselők nem rendezkedhetnek be egy állandó magyarországi támogatásra.<sup>278</sup> A költségvetést végül 48 millió 54 ezer koronában állapították meg.

### 3. táblázat

*A csehszlovákiai magyar intézmények költségvetése 1921–1930 között ezer egységben*

Felhasználás	Pénznem	1921/22	1922/23	1923/24	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30
Budapesti központ	K	810	2400	14000						
	Ké								48	48
	P								42	48
	%	1,69	3,33	0,45					5,48	5,24
Politikai pártok	K	18148	38600	600						
	Ké			4356					3918	4038
	P									
	%	37,77	53,61	86,44					72,73	64,13
Sajtó	K	4596	5000	3600						
	Ké			22					251	566
	P									
	%	9,56	6,94	0,55					4,66	8,99
Kultúra és iskolaügy	K	20000	19000	3800						
	Ké			610					698	718
	P									
	%	41,62	26,39	12,23					12,96	11,4
Társadalmi szervezetek	K	1020	2000	1000						
	Ké									
	P									
	%	2,12	2,78	0,03						
Hírszolgálat és futárköltiségek	K	1080	3000	1000						
	Ké									
	P									
	%	2,25	4,17	0,03						
Tisztviselő és egyéb segélyek	K	2400	2000	1000						
	Ké			12					25	35
	P									
	%	4,99	2,78	0,27					0,46	0,56
Vegyes és gazdasági	K									
	Ké								200	610
	P									
	%								3,71	9,69
Összesen	K	48054	72000	25000						
	Ké			5000			5040	5040	5140	6015
	P						28	28	42	48

K – korona, P – pengő, Ké – csehszlovák korona

A szövetség céljaira a Pénzügyi Központban létrehoztak egy számlát Rákóczi Kultúralap néven. Papp Antal erre utalta át folyamatosan a különböző minisztériumokban és a Miniszterelnökségen kezelt alapokból a költségvetésében előirányzott összegeket.<sup>279</sup>

A Rákóczi Szövetség elnöksége a tervezet alapján 5 főből állt volna. Az elnöki posztot báró Perényi Zsigmondnak, az ügyvezető elnöki funkciót Rakovszky Ivánnak szánták. Perényi a Magyar Nemzeti Szövetség elnöke lett, nem vett részt közvetlenül a szövetség munkájában, de befolyása rendkívül nagy volt az elkövetkező években, különösen a kárpátaljai ügyekben. Az elnöki posztot az első évben Rakovszky töltötte be, az ügyvezető elnöki posztot nem hozták létre. Alelnök Kollányi Ferenc volt, aki a Kultúrosztály vezetését is ellátta. Továbbá egy titkár, Farkas Jenő és egy gépíró is alkotta az elnökséget. A teljes személyzetet a két irodaszolgálóval együtt 21 főben állapították meg. Az általános osztályon Janovetz Lajos vezette a könyvelést és intézte a pénzügyeket. Janovetzen kívül többen dolgoztak a szervezetben, elsősorban a sajtóosztályon, a régi felvidéki szervezetek vezetői és a magyar érzelmű szlovák értelmiségiek, újságírók közül. Az első években itt dolgozott Clair Vilmos, Gombos Béla, Csecsotka Károly, Dobrotka György, Pazurik József, Pechány Adolf, Pechány Aladár és Podhradszky György. Pechány Adolf csupán néhány hónapig dolgozott a szövetségnél, mivel kinevezték „A magyarországi tótajkúk m. kir. Kormánybiztosává”. A szövetség munkatársa lett az 1923-ban Csehszlovákiából történt kiutasítása után Tobler János volt pozsonyi keresztényszocialista nemzetgyűlési képviselő is.

Egy 1922 őszén készült kimutatás alapján a társadalmi szervezetek közül a Rákóczi Szövetség rendelkezett a legnagyobb apparátussal. Míg Népies Irodalmi Társaságnak 17, a Szent Gellért Társaságnak 13, a TESZK Papp Antal vezette irodájának csupán 4 alkalmazottja volt, a Rákóczi Szövetség alkalmazottainak száma – a MNSZ II/A osztály alkalmazottaival együtt – 28 fő volt.<sup>280</sup> Ebből a létszámból 15-en nem voltak állami alkalmazottak.<sup>281</sup> A többiek, az akkor bevett gyakorlat szerint, különböző minisztériumok állományában voltak. A fizetéseik, a bizalmi állásból kifolyólag, az akkori magyarországi hivatalnokok fizetéséhez viszonyítva magasak voltak, és részesültek az állami tisztviselőknek járó kedvezményes ellátásban is.

A szövetség először a Gerlóczy utca 11. szám alatt kapott helyiségeket, majd a piarista gimnázium Váci utca 31–33. számú épületének 4. emeletére költözött. Itt kapott helyet a Magyar Nemzeti Szövetség II/A osztálya is, amely a Felvidéki Ligából alakult.<sup>282</sup>

A szövetség az első években két fő területen fejtett ki tevékenységet. A Felvidéken élő lakosságra vonatkozó adatgyűjtés és elemzés, valamint az anyaországi támogatások közvetítése a kisebbségi szervezetek felé tartozott a feladatai közé. A Sajtóosztály folytatta a Felvidéki Liga által korábban elkezdett adatgyűjtő, -elemző munkát. Havi lapszemléket, valamint jelentéseket készített. Ezek sokszorosított lapokon, 20–30 oldal terjedelemben elsősorban csehszlovák

sajtószemlét tartalmaztak témakörök szerint csoportosítva. Az egyes fejezetek címei: Kultúra, Közgazdaság Igazságszolgáltatás, Közigazgatás, Politika, Földbirtok, Nyelvi rendelkezések stb. A szemlézett lapok között található csehszlovákiai magyar, szlovák, cseh és német lapok egyaránt. A lapszemléket és összefoglaló jelentéseket eljuttatták különböző minisztériumokhoz és a ME II. ügyosztályára.<sup>283</sup>

A Felvidékre szánt pénzüsszegeket futárok útján jutatták el. Erre a feladatra elsősorban a csehszlovákiai pártok Budapestre látogató vezetőit használták fel. Stöger Károly, a keresztényszocialista párt titkára gyakran teljesített futárszolgálatot. Mikor 1929-ben a Tuka-per kapcsán letartóztatták, a rendőrségi kihallgatás során beszámolt korábbi útjairól. „1921 elején a magyar keresztény szocialista pártnál Pozsonyban titkár lett. Stöger Károly ilyen módon került a politikai életbe és ebben az időben kezdődnek bűncselekményei is... Ezen párt főtitkára Varjú József, valamint Tuka által gyakran kiküldetett Budapestre. Budapesten rendszerint Lukinich Imrét, volt pozsonyi egyetemi tanárt, dr. Tuka személyes barátját látogatta meg (...), de járt a Felvidéki Szövetség és a Rákóczi Szövetségnél is, melyek a piarista kolostorban voltak... A fentemlített egyesületekben rendszerint vezető funkcionáriusokkal tárgyalt, először Szinayval (valószínűleg Szinyei Merse Istvánról van szó – A. B.), később Rakovszky Ivánnal, néha Farkas főtitkárral is. Ezekben az egyesületekben szintén kapott mindig kb. 15-20 000 koronát, amelyeket nagyobbbrészt dr. Tukának adott át, de néha Varjúnak is.”<sup>284</sup>

A politikai célú támogatásokat elsősorban a magyar pártok apparátusának fenntartására fordították. A politikai pártoknak nyújtott jelentős támogatás felkeltette Bethlen István érdeklődését is, aki az erdélyi példát tartotta követendőnek, ahol elsősorban a magyar egyházak kapták a legnagyobb támogatást, akik ebből tartották fenn iskoláikat.<sup>285</sup> A Rákóczi Szövetség költségvetésével kapcsolatban 1921 novemberében Petri Pál levelet küldött Papp Antalnak, amelyben közli, hogy a miniszterelnök érdeklődik, miért politikai pártokat támogatnak a Felvidéken, nem pedig egyházakat, intézményeket.<sup>286</sup> Papp Antal a Rákóczi Szövetség elnökéhez fordult, és Rakovszky a következőket válaszolta. „Az egyházi adminisztráció teljesen idegen kezekben van, kulturális egyesületeinknek, mint a Magyar Népszövetség, vagy a Magyar Színpártolók Egyesülete, minden fáradozása ellenére sem sikerült eddig alapszabályait jóváhagyatni... Teljesen téves az a felvetés, hogy az ügynek ártunk vele, ha mozgalmunkat a politikai pártokon keresztül irányítjuk... Az egyedüli terep ahol a kisebbségi jogokat némileg respektálják, a politikai szervezkedés... Nem áll meg tehát az a feltevés, hogy a nyújtott anyagi támogatás a különböző párttitkárok veszik igénybe.”<sup>287</sup>

A Rákóczi Szövetség intézte a Felvidékről érkező kérvényeket, az áttelepülők álláskéréseit, segítették a Magyarországon tanuló felvidéki főiskolások elhelyezését. Rakovszky Iván, Perényi Zsigmond és Illés József 1921 decemberében a miniszterelnökhöz fordultak azzal a kéréssel, hogy a minisztartanács határozzon arról, hogy 15 felvidéki vezető személy kapjon garanciákat arra, hogy ha a csehszlovák területéről kiutasítják őket vagy menekülniük kell, Magyarországon azonnal állást kapnak, valamint a korábban állami alkalmazásban voltak továbbra is alkalmazásban maradnak, és a megszállt területeken töltött időszakot a nyugdíjukba beszámítják. Bethlen Papp Antalnak küldött válaszában támogatja a kérést, de kéri a személyek névsorát. A Rákóczi Szövetség vezetői által a kérésre összeállított jegyzékben többek között szerepel Tuka Béla, aki számára egyetemi katedra fenntartását kérték, továbbá számos nemzetgyűlési képviselő és politikai vezető: Fedor Miklós, Korláth Endre, Fleischmann Gyula, Böhm Rezső (Rudolf), Sziklay Ferenc.<sup>288</sup> Erre a jegyzékre a Rákóczi Szövetség, majd később a Felvidéki Egyesületek Szövetsége ajánlására lehetett felkerülni, és a húszas években több irat utal arra, hogy a Csehszlovákiából áttelepülők ott töltött éveit beszámították a nyugdíjukba.<sup>289</sup> Példa erre Rakovszky Elek sáros megyei árvaszéki ülnök esete, aki 1927-ben repatriált.<sup>290</sup> Az áttelepülők álláshoz juttatására példa Körmendy-Ékes Lajos volt csehszlovákiai nemzetgyűlési képviselő esete, aki Csehszlovákiából történt kiutasítása után 1926 augusztusában Veszprém megye főispánja lett.<sup>291</sup>

A Rákóczi Szövetség tevékenységét nagyban befolyásolta, hogy Rakovszky Iván 1922 júniusában belügyminiszter lett Bethlen István kormányában. A szövetség irányítását ideiglenesen Szinyei Merse István vette át. A Rákóczi Szövetség 1922/1923. évi költségvetési tervezetét már ő dolgozta ki és küldte el Papp Antalnak.<sup>292</sup> A tervezetben új tételként szerepel a pozsonyi Orsolya-rend támogatása. A rend tartotta fenn a két világháború között az egyetlen magyar tan nyelvű női tanítónőképzőt Csehszlovákiában. A rend az intézmény fenntartásához kért segítséget a magyar kormánytól. Figyelmet érdemel a kérvényük elintézésének menete, mivel rávilágít a kisebbségi ügyek intézésére. A kérést a Pozsonyból érkezett Végh Ferenc tolmácsolta a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumban, amely 1922. augusztus 16-án levélben fordul a ME II. ügyosztályához. Pataky Tibor a kérést továbbítja Papp Antalnak, aki a Rákóczi Szövetséget kéri fel a támogatás beiktatására. Hamarosan Szinyei értesíti a kérés pozitív elbírálásáról Pappot, aki Patakyt és rajta keresztül a miniszterelnököt informálja ugyanerről.<sup>293</sup>

Szinyei csak ideiglenesen vállalta el a szövetség vezetését, és a tevékenységére nem fordított annyi energiát, mint elődje. 1922 ok-



tőberétől hosszabb időre, magánügyei miatt, nem tudta ellátni a szövetség vezetését. Mivel az alkalmazottak közül senki sem tudta helyettesíteni a posztján, a pénzügyek irányításával Papp Antalt bízták meg, a többi kérdésben Perényi Zsigmond irányította a szövetséget.<sup>294</sup> Bethlen utasítására néhány nappal később Kiszely Gyula vette át az elnöki teendőket.<sup>295</sup>

Szinyei Merse István 1923 nyarán a miniszterelnök és a Külügyminisztérium beleegyezésével jelentős változtatásokat hajtott végre a szövetségben. Megszüntették a külön lapszemlék kiadását, csupán a külügy lapszemléjének felvidéki részét egészítették ki munkatársai. Megszüntették a Felvidéki Ligából alakult MNSZ II/A osztályát, amely érdemleges munkát már nem végzett, de dolgozói a Rákóczi Szövetség költségvetéséből kapták fizetésüket. Pataky Tibor kapta feladatul, hogy keresse magához a feloszlátandó osztály vezetőjét, és vegye rá őt, hogy önkéntesen mondják ki feloszlásukat.<sup>296</sup>

A Rákóczi Szövetség bomlása, amely már többnyire csak a támogatások továbbításával foglalkozott, ezzel még nem ért véget. Szinyei 1924 májusában elsősorban takarékosági okok miatt kérte a szövetség feloszlását. A jövőre nézve kérte, hogy a felvidéki pártok által létesített Központi Iroda jobban épüljön ki, mivel a támogatásokat „az lesz hivatva azokat a szükséghez képest nemcsak felosztani, de azok megfelelő felhasználását ellenőrizni is”. Kérte továbbá, hogy az irodával való összeköttetés céljára két személy kapjon megbízást, valamint azt, hogy a Rákóczi Szövetség megszűnése után Magyarországon újítsa fel működését a Tót Közművelődési Egyesület, és ez végezze a felvidéki lapok szemléjét. „Az ifjúsági és kulturális ügyeket s a személyi segélyezések s álláskérők stb. kéréseit természetesen ellátná a »Felvidéki Egyesületek Szövetségé«-nek e célból megerősített irodája.” A támogatás nyilvántartására Papp Antal irodájában nyitott számla szolgálna, a pénzeket a megbízott személyek juttatnák el részletekben a csehszlovákiai szervezetekhez. A szövetség munkatársait végkielégítéssel elbocsátják.<sup>297</sup> Szinyei kéri a feloszlatással kapcsolatban, hogy Janovetz Lajos, aki a szövetségnél „éppen a legkényesebb ágat a pénzkezelést kiváló pontossággal és lelkiismeretességgel látta el... kedvezőbb végellátás illetve nyugdíjban részesüljön”.<sup>298</sup>

A Rákóczi Szövetség tehát mindössze három évig működött, szemben a Népies Irodalmi Társasággal, amely a húszas években jelentős szerepet játszott az anyagi támogatás közvetítésében a keleti területek felé, valamint az egész két háború közötti időszakban folytatta az erdélyi magyarsággal kapcsolatos adatgyűjtést, feltáró tudományos munkát.<sup>299</sup> A Rákóczi Szövetség megszűnésének az oka elsősorban az lehetett, hogy Rakovszky Iván távozása után nem tu-

dott olyan befolyásos vezetőt felmutatni, aki össze tudta volna fogni a szervezet munkáját. A szövetségben tevékenykedő szakembergárda sem érte el azt a színvonalat, amelyet a Népies Irodalmi Társaság munkatársai képviseltek ebben az időben. A Rákóczi Szövetség munkatársainak jelentős része szlovák származású volt, akikkel szemben az akkori magyar kormányhatalom eleve bizalmatlan volt. A további ok a pénzhány, a takarékoság lehetett, s Szinyei is ez utóbbira helyezte a hangsúlyt a feloszlatast kérő beadványában. A szervezet Rakovszky távozása után egyre inkább veszített jelentőségéből, két év alatt fokozatosan leadta az egyes feladatait, így megszűnése ennek a folyamatnak természetes betetőzése volt.

## 2. A csehszlovák állam diszkriminatív intézkedései a húszas években

A még mindig érvényben lévő statárium körülményei között 1921 második felében számos elnyomó intézkedést hoztak a csehszlovák állami szervek a magyar pártok és a hozzá kapcsolódó szervezetek visszaszorítására. Különösen IV. Károly 1921. október 20-i második magyarországi hazatérési kísérlete után léptettek életbe kemény intézkedéseket. Elrendelték a mozgósítást Csehszlovákiában, bár a krízis néhány napon belül megoldódott. A magyar csapatok október 23-án Budaörsnél visszaverték a király csapatait, és IV. Károlyt száműzték Magyarországról.

A teljhatalmú miniszter 1921. november 17-én kelt rendeletével felfüggesztette a keresztényszocialista gazdák szakszervezetének, a keresztényszocialista iparosok szervezetének és még néhány kisebb keresztényszocialista szervezetnek a tevékenységét, és bezáratta a Keresztényszocialisták Országos Központjának Köztársaság téri helyiségeit. Ennek oka elsősorban az volt, hogy egyik sem tudott felmutatni érvényes bejegyzett alapszabályt. Mindegyik az 1920-ban bejegyzett Keresztényszocialisták Országos Központjának alapszabályára hivatkozott, holott különálló szervezetekről volt szó. A felfüggesztés további indoka az volt, hogy államellenes tevékenységet folytatnak, ezért több vezetőjét internálni is kellett, s a központ legfőbb vezetője pedig külföldi állampolgár.<sup>300</sup>

A pozsonyi Keresztényszocialisták Országos Központjának vezetője, aki a rendőrségi jelentés szerint külföldi állampolgár, Tobler János volt. Tobler nemzetgyűlési képviselőt néhány héttel korábban fosztották meg csehszlovák állampolgárságától és ezzel együtt képviselői mandátumától. Az állampolgársági ügyek, az ezzel kapcsolatos kiutasítások a két világháború közötti időszak egyik legkényesebb kérdése volt, és méltán váltott ki kritikát külföldön is a mintademokráciának tartott Csehszlovákiával szemben.

Csehszlovákia a Saint-Germain-en-Laye-ben 1919-ben megkötött kisebbségvédelmi szerződésben kötelezte magát, hogy az új államhoz tartozó területeken megadja az állampolgárságot mindazoknak a volt német, osztrák és magyar állampolgároknak, akik a szerződés életbe lépése idején ott laknak, illetve ott illetőségi joggal bírnak.<sup>301</sup> A Nemzetgyűlés azonban a kisebbségi szerződéstől némileg eltérve a 236/1920. sz. törvényben már csak azoknak biztosította az állampolgárságot, akik 1910. január 1-jéig megszerezték a községi illetőséget az ország részévé vált területen. Magyarországon a községi illetőség kérdése sohasem volt különösebben fontos, és a 22/1886. sz. tc. értelmében azt automatikusan négy év folyamatosan ottlakás után mindenki megkapta az adott községben. A csehszlovák hatóságok azonban gyakran ezt a törvényt, a községi illetőség hallgatólagos megszerzését önkényesen értelmezték, és így jogbizonytalanság állt elő. Ezáltal lehetőség nyílt több tízezer, elsősorban magyar nemzeti-ségű polgár állampolgárságának megvonására és az országból történő kiutasítására. Tobler Jánoson kívül még két képviselő, a csehszlovák szociáldemokrata Surányi Lajos és a magyar–német szociáldemokrata, Nagy Gyula is a kiutasítás sorsára jutott ebben a választási időszakban rendezetlen állampolgárság ürügyén.<sup>302</sup> Tobler képviselői mandátumát a jelölőlistán utána következő Daxer Henrik bazini evangélikus lelkész kapta volna meg, de a választási bizottság megtagadta annak elismerését, így 1922. május 23-án Palkovich Viktor gútai esperesplébános foglalta el helyét a parlamentben.<sup>303</sup>

A Csehszlovákia területén tartózkodó magyar állampolgárok és mindazok, akiknek kétes volt az állampolgárságuk, a teljhatalmú miniszter 1921. október 25-én kelt rendelete értelmében 24 órán belül jelentkezniük kellett a lakhelyükhöz legközelebbi rendőrségen, és külön jegyzékbe vették őket. Mindennap meg kellett jelenniük a rendőrségen. Elrendelték azon nagybirtokok összeírását is, amelyeknek birtokosai magyar állampolgárok és államellenes tevékenységet fejtenek ki. Így Pozsony megyében 199 magyar állampolgárt helyeztek rendőri felügyelet alá.<sup>304</sup>

Magyarország Népszövetségbe történő felvételével kapcsolatban a teljhatalmú miniszter 1921. szeptember 14-én levélben fordult a pozsonyi zsupánhoz, és kérte, nyújtson be jelentést arról, hány magyar dolgozik a hivatalokban, és mennyit bocsátottak el, valamint számoljon be a magyarok által sérelmezett intézkedésekről. Ezekre az adatokra a Népszövetség csehszlovákiai képviselőinek volt szükségük. A zsupán válaszában azt jelenti, hogy az államfordulat óta 30 magyart elbocsátottak, 46-ot nyugdíjaztak, 14 pedig önként távozott a hivatalokból Pozsony megyében. Jelenleg 323 magyar dolgozik a hivatalokban, ebből 12-t az államfordulat óta vettek fel. A zsupán

szerint a magyaroknak semmi okuk a panasza, sőt még mindig ők nyomják el a szlovákokat Pozsonyban. A földreformmal kapcsolatban megjegyzi, hogy a nagybirtokok a magyarok és a zsidók kezében vannak, s a szegényebb néprétegek – magyarok és szlovákok egyaránt – helyeslik azt.<sup>305</sup>

A nyelvhasználat kérdésében egyre több adminisztratív intézkedéssel igyekeztek az állami szervek az államnyelv bevezetését biztosítani. A hivatalnokok számára nyelvvizsgákat rendelnek el, az intézményeket kötelezik az államnyelv használatára. Az államnyelv használata terén néhány évvel a hatalomváltás után az új fővárosban, Pozsonyban még problémák voltak. A zsupán felháborodva állapítja meg a polgármesternek címzett 1921. június 6-án kelt levelében, hogy a városi alkalmazottak nagy része nem tudta letenni a nyelvvizsgát, sőt ellenállás tapasztalható a hivatalnoki kar részéről a szlovák nyelv használatával szemben.<sup>306</sup> Pozsony város tanácsa mentegető hangvételű levelet írt néhány héttel később a zsupánnak, amelyben közli, hogy a zsupán közbenjárása nyomán a városi villamosművek ezután már szlovák nyelven is kinyomtatja a jegyzőkönyvet, amelyet az elektromos áram bevezetésekor töltenek ki a megrendelők. Az Egyetemi Könyvtár vezetője az ellen emelt panaszt, hogy csak magyar és német nyelven nyomtatták eddig a formanyomtatványokat.<sup>307</sup> Egyre erélyesebben lépnek fel a hivatalnokok ellen, akik csak magyarul beszélnek a hivatalokban. Két évvel később, 1923 végén a pozsonyi zsupán már arról számolt be a miniszternek küldött jelentésében, hogy szisztematikusan folyik az állami és az önkormányzati közalkalmazottak elbocsátása a nyelvismeret hiánya és a politikai megbízhatatlanság miatt. „Az a hivatalnok, aki 5 év alatt nem képes elsajátítani az államnyelvet, vagy egyszerű szellemi képességek nélküli egyén, vagy rosszindulatúan és teljesen elhanyagol mindent, ami cseh vagy szlovák. Első és második esetben sem szabad őt túrni a közszolgálatban és terhelni vele a nyilvánosságot és az államkincstárát.”<sup>308</sup>

Az ellenzék, köztük a magyar pártok heves tiltakozása mellett fogadta el 1923. március 19-én a nemzetgyűlés a köztársaság védelméről szóló ún. rendtörvényt.<sup>309</sup> A törvény elfogadására az indokot Alois Rašín pénzügyminiszter meggyilkolása szolgáltatta. A törvény több vonatkozásban szigorította az államhatalom elnyomó jellegét. A törvény formálisan a köztársaság területi épségét, államformáját és belbiztonságát volt hivatott fokozottabb mértékben szavatolni, valójában azonban számos szigorító intézkedést tartalmazott, amelyek lehetővé tették a gyülekezési és sajtószabadság korlátozását, az ellenzéki politikai pártok tevékenységének az ellenőrzését.

### 3. A Központi Iroda és a *Prágai Magyar Hírlap* létrehozása

A magyar kormány a Csehszlovákiában működő és anyagi támogatásban részesülő magyar pártok egymás közti rivalizálását mindig igyekezett csökkenteni. A magyar kormányköröknek jelentős szerepük volt abban, hogy 1922 februárjában megalakult a Szlovenszkói és Ruszinszkói Szövetkezett Ellenzéki Pártok Központi Irodája. Az iroda létrehozásáról az ún. Vezérlőbizottság 1922. február 3-án Kassán tartott ülésén született határozat. A javaslatot Fleischmann Gyula terjesztette be, melynek értelmében „a közös bizottság adminisztratív ügyeinek intézése, a divergáló erők egyesítése s az önvédelmi harcoknak központosítása céljából” létrehozzák a Központi Irodát.<sup>310</sup> A Központi Irodát a közös bizottságban résztvevő összes párt együttesen hozta létre, a keresztényszocialista párt, a kisgazdapárt, a jogpárt, a szepesi németek pártja és a ruszinszkói magyar pártok szövetsége. A székhelye Losonc lett, az igazgatója Petrogalli Oszkár beszercebányai ügyvéd, a titkára Forgách Géza.<sup>311</sup> A tevékenysége három területre terjedt ki (politika, gazdaság és kultúra).<sup>312</sup>

A politikai munka súlypontja azonban egyre inkább áthelyeződött Prágába, a fővárosba. A magyar nemzetgyűlési képviselők idejük jelentős részét a nemzetgyűlési ülések alatt itt töltötték. A választások után létrejött a magyar képviselők klubja, amelynek titkára Flachbarth Ernő volt. Prágában működött a magyar nagykövetség, amely az anyaországgal történő kapcsolattartásban és az anyagi támogatás továbbításában egyre nagyobb szerepet játszott.<sup>313</sup> Flachbarth a magyar ellenzéki pártok által létrehozott prágai sajtóirodát is vezette 1922 elején, amely szintén a Nemzetgyűlés épületében működött.

A magyar pártok az ellenzéki sajtó kérdéseinek irányítására már 1921 februárjában Pöstyénben létrehoztak egy sajtóosztályt, amelynek elnöke Lelley Jenő, igazgatója Szent-Iványi József lett. Két sajtóirodát is létrehoztak, az egyik a már említett prágai, a másik a rimaszombati, amelyet Gál István vezetett. A sajtóosztály és az általa kialakított sajtóirodák működését, szervezeti felépítését egy rendőrségi jelentésből ismerjük. A Gál Istvánnál végrehajtott házkutatás során kerültek a rendőrség birtokába az ezzel kapcsolatos információk. A prágai és a rimaszombati irodán kívül állandó pozsonyi, komáromi, losonci, kassai, löcsei és kárpátaljai tudósítója volt a sajtóosztálynak. Összesen 20 magyar és német nyelvű lap tartozott az érdekkörébe a húszas évek elején. A jelentősebbek: a pozsonyi *Híradó* és a *Népaka-rat*, a Komáromban megjelenő *Barázda* és a *Komáromi Lapok*, a Losonci *Hírlap*, a szepességi lapok közül a *Szepesi Hírlap* és a *Szepesi Híradó*, valamint a *Karpathen Post*, a rimaszombati *Gömöri Egyetér-tés* és a *Magyar Gazda*, a Kassán megjelenő *Kassai Napló* és a *Kas-*

sai Újság, a kárpátaljai *Ruszinszkói Magyar Hírlap* és a *Kárpáti Napló*.<sup>314</sup> Ezek a lapok számíthattak a magyarországi anyagi támogatásra. A rimaszombati sajtóirodát, az ott megjelenő tudósítók mozgását a rendőrség figyelemmel kísérte, és feljegyzéseket vezetett róluk, erre egyenesen a teljhatalmú minisztertől kapott utasítást a rendőrség.<sup>315</sup>

A magyar pártok vezetői már a nemzetgyűlési választások után, 1920-ban javasolták egy központi magyar napilap kiadását Prágában. Ez szóba került Matuska Péter és a magyar pártok vezetőinek karlsbadi találkozásánál is. Matuska ekkor tolmácsolta, hogy a kormány elvileg helyesli a tervet, csupán aggodalmát fejezte ki a szlovákiai terjesztéssel és a hírszolgálattal kapcsolatban.<sup>316</sup> A Rákóczi Szövetség kezdetben több kisebb szlovákiai lapnak is nyújtott támogatást, de Rakovszky tervezetében is felmerült egy központi napilap kiadásának és folyamatos támogatásának gondolata. A Vezérőbizottság 1922. február 3-i kassai ülésén már konkrét intézkedésekről számoltak be, amely a *Prágai Magyar Hírlap* (PMH) megindítására irányultak.

A „Prágai Magyar Hírlap alapítói” aláírással 1922. január 11-én jelent meg egy felhívás, amelyben azt ígérték, hogy az új napilap felül emelkedik a pártérdekeken, és a magyarság egyetemes érdekeinek szószólója lesz. A „Magyaros köszöntéssel” végződő felhívás előfizetésre és a lap alaptőkéjéhez való hozzájárulásra szólított fel. A lap megjelenését az első negyedév végére tervezeték, és a felhívásban az szerepelt, hogy 4000 előfizető esetén biztosítható a megjelenés.<sup>317</sup>

Az új központi magyar napilap, a *Prágai Magyar Hírlap* első száma 1922. június 1-jén jelent meg, és a csehszlovákiai magyarság legszívesebben olvasott napilapjaként működött 1938 őszéig. A lap elindítását és fenntartását a magyar kormány jelentős összegekkel támogatta. A Rákóczi Szövetség költségvetésében rendszeresen szerepel a támogatására szánt összeg. 1922 végén egymillió koronás alaptőkével részvénytársaságot hoztak létre a lap támogatására, melyhez a magyar kormány is hozzájárult. A részvénytársaságot az 1922 szeptemberében létrejött szindikátus irányította, amelynek székhelye Losoncban volt, elnöke Szilassy Béla, igazgatója Giller János, titkára Forgách Géza volt. A szindikátus tagjai között szerepelt Tarján Ödön, aki a gazdasági ügyek irányításában komoly szerepet játszott. 1923 januárjában a magyarországi jegyintézet 300 ezer cseh korona összegű kölcsönt juttatott a lapnak egy kitöltetlen cseh felülbélyegzésű váltó ellenében. A kölcsön kamatait a Rákóczi Szövetség költségvetéséből fedezték.<sup>318</sup> A visszafizetés módjáról nincsenek adataim, de a lap megjelenését követően a Rákóczi Szövetség kimutatásaiban havi rendszerességgel szerepel az oda juttatott támogatás.

A lap első főszerkesztője Bela Henrik, felelős szerkesztője Flachbarth Ernő volt. Bela Henrik hamarosan távozott a laptól, és egy ide-

ig csupán Flachbarth jegyezte a lapot felelős szerkesztőként. 1922. október 1-jétől Petrogalli Oszkár lett az új főszerkesztő. Ezt a posztot az 1925 elején bekövetkezett haláláig betöltötte. A lap szerkesztésében valójában alig vett részt, hiszen a Központi Iroda igazgatójaként elsősorban Losoncon tartózkodott. Az első években 3000 előfizetője volt a lapnak, és a napi példányszám 5500 volt, a vasárnapi szám 7000 példányban jelent meg.<sup>319</sup>

A lap politikai irányvonalának meghatározásáért és egyáltalán a lap szerkesztésében nagyobb befolyás megszerzéséért állandó harc folyt a magyar pártok között. A szerkesztőségben és a kiadóhivatalban is nagy ellentétek voltak az ott dolgozó újságírók között. Ezek egy része a magyarországi forradalmak után Csehszlovákiába menekült emigránsokból került ki, több zsidó is dolgozott itt, ami a keresztényszocialisták állandó kritikáját váltotta ki. Dr. Fodor Antal, a lapterjesztésért felelős tisztviselő például Szombathelyen vezető szerepet játszott a Tanácsköztársaság alatt. Gál István, aki Prágába költözött és az egyik meghatározó személyisége volt a lapnak az első években, a Tanácsköztársaság alatt a *Gömöri Munkás* szerkesztője volt.<sup>320</sup> A napilap terjesztésével és gazdasági hátterével is állandó problémák voltak.

Ezekről a problémákról részletesen beszámol a szindikátus 1924. május 4-i üléséről felvett jegyzőkönyv.<sup>321</sup> Az ülésre Losoncon került sor a Központi Iroda helyiségében. A szindikátus tagjai a kiadóhivatal igazgatójának szemére vetették, hogy nem sikerült az elmúlt egy évben a havi veszteséget 60 ezer koronáról a beígért 45 ezerre csökkenteni. Katona Gyula és Fodor Antal a kiadóhivatal részéről azzal védekeztek, hogy a magyar pártok szervezetei részéről teljes közöny nyilvánul meg a lap iránt. Lelley Jenő kijelentette, hogy minden összeköttetést megszakít a lappal, és Pozsonyban saját keresztényszocialista lapot indít. Nem jártak több sikerrel a kisgazdáknál sem. „Dr. Fodor előterjesztése szerint a pártok támogatása nélkül csak úgy érhető el eredmény, ha a PMH eleven bulvár lappá válik... Katona Gyula: A lap előállítására Prágában sokba kerül, Szlovénzkóban ez sokkal kevesebb kiadásba kerülne.... Ma 12-24 óra késedelemmel érkezik meg a lap Szlovénzkóba, illetve Ruszinszkóba.”<sup>322</sup> A lap színvonalát és terjedelmét is bírálták.

A felelős szerkesztő Flachbarth Ernő és Gál István között nagy ellentétek voltak a lap szerkesztésével kapcsolatban. Flachbarthot összeférhetetlen természetűnek tartották a többiek, Fodor szerint anarchia uralkodik a szerkesztőségben. Flachbarth a lemondásával fenyegetőzött, majd végül elhatározták, hogy a néhány hétig Gál István maga szerkeszti a lapot, mivel Flachbarth a párizsi olimpiára utazik.<sup>323</sup>

1924 nyarától Gál István vette át a lap felelős szerkesztői posztját, Tarján Ödön pedig a szindikátus vezérigazgatója lett. A kiadóhivatal élére Fodor Antal kerül, aki szorgalmas munkával eléri az előfizetők számának fokozatos emelkedését.

Flachbarth 1924 december végén létrehozza a Központi Iroda prágai részlegét, amelynek az igazgatói posztját ő maga látja el, a lap szerkesztésében ezután alig vesz részt.<sup>324</sup> A prágai részleg fő feladatai közé tartozott a törvényhozói munka és az interpellációk előkészítése, továbbá a sajtó informálása, a kisebbségi sérelmek gyűjtése és a Népszövetségi Liga külföldi munkájának segítése. Flachbarth segítőtársa a prágai irodában a fiatal Kozma Ferenc volt, aki jogi doktorátussal rendelkezett, amelyet Budapesten szerzett 1921-ben, de Csehszlovákiában nem nosztrifikálták.<sup>325</sup>

A magyar kisebbség problémáinak, sérelmeinek külföldön történő prezentálására, külügyi tevékenységének intézményesítésére már a húszas évek elején megtörténtek az első lépések. A Vezérőlbizottság 1921. július 8-i póstyéni ülésén döntés született a Külügyi Albizottság létrehozására. Ennek megszervezésével Szüllő Gézárt bízta meg a Vezérőlbizottság. Szüllő képviselte a felvidéki magyarságot számos külföldi kongresszuson, így a Népszövetségi Ligák Világszövetségének ülésein is. A Csehszlovákiai Magyar Népszövetségi Liga 1922. április 9-én jött létre Losoncon. Elnöke Novek Béla gyáros lett. Szüllő Gézárt bízták meg azzal, hogy képviselje a ligát a Népszövetségi Ligák februári müncheni és júniusi prágai konferenciáján.<sup>326</sup> A kormány visszautasította a liga alapszabályának bejegyzését, ezért 1923. február 18-án Losoncon újjáalakították. Ideiglenes elnöknek ismét Novek Bélát választották, és az elnökséget megbízták azzal, hogy az alapszabályt újból terjessze be a minisztériumba.<sup>327</sup>

A Csehszlovákiai Magyar Népszövetségi Liga végleges, immár kormány által jóváhagyott alapszabály szerinti megalakulására ismét Losoncon került sor csaknem három esztendővel az első kísérlet után. 1925. március 23-án Novek Bélát immár hivatalos elnökké és a Szüllő Gézárt, elvégzett külügyi munkája elismeréseként, díszelnökké választják.<sup>328</sup>

#### 4. A Csánki-párt

Dr. Csánki Aladár (eredeti nevén Neumann) lévai ügyvédnek, a Károlyi-kormány egykori Bars megyei főispánjának pártalapítási szándékáról 1922 végéről érkeznek először hírek. Ekkor még Magyar Polgári Demokrata Párt néven akart pártot szervezni, „a mostani politikai pártok reakciós szellemének” hadat üzenni. Programjában a nemzeti türelmességet és az új állam iránti lojalitást hirdeti.<sup>329</sup>



A pártalakításra 1923 elején került sor az agrárpárt támogatásával. Az új párt neve: Köztársasági Magyar Kisgazdák és Földművesek Szövetsége. Ennek a kormánytámogató, akkori szóhasználatból élve aktivista pártnak az volt a célja, hogy megnyerje a magyar földműveseket a kormány támogatására. Az alapgondolat az volt, hogy a földreformot össze kell kapcsolni a magyar parasztság megnyerésének szándékával. A pártot vezetője, Csánki Aladár után Csánki-pártnak is nevezték. Nyíltan hirdetett programja abból indult ki, hogy míg a történelmi Magyarország elnyomta a paraszti rétegeket, az új csehszlovák állam viszont földhöz juttatja, szabad polgárokká avatja ezt a réteget, ezért támogatni kell az új államot. A párt programja erősen agrárjellegű és nagybirtokellenes volt.

A párt megszervezésében részt vettek az Érsekújvárotti megjelentő politikai napilap, *A Reggel* munkatársai. A lapot emigráns magyar újságírók szerkesztették, akik folyamatosan támadták a magyarországi Horthy-rendszert.<sup>330</sup> Az alakuló párt által szervezett üléseken *A Reggel* újságírói szónokoltak, Erdélyi Ernő, Gyöngyösi Nándor és Faragó Sándor, akikről a komáromi járási főnök jelentésében azt írta, hogy tapasztalt szónokok, de mindannyian emigránsok és külföldi állampolgárok.<sup>331</sup> Az ellenzéki magyar pártok és sajtójuk hevesen támadták az új aktivista pártot.<sup>332</sup>

Az egyik első helyi szervezet megalakítására a Komáromi járásbeli Gútán került sor. Itt is a parasztság földéhsége volt a legnagyobb párszervező erő. A több mint 10 ezer lakosú hatalmas magyar falu lakosságának jelentős része agrárproletár volt. Az alakuló gyűlésre 1923. február 18-án kerül sor Gútán. Ezen a gyűlésen maga Csánki Aladár is részt vett.<sup>333</sup> A szervezők ügyesen kihasználták az itteni lakosság évszázados harcát, pereskedését az esztergomi érsekséggel a környékbeli puszták birtoklásáért. 1921-ben a csehszlovák állam ezeket a birtokokat kártérítés ellenében kisajátította. Az érsekség több ezer holdas birtokát, amelyet előzőleg két bérlő használt, a párt szervezői bérbé ígérték a gútai lakosoknak, mintegy igazságot szolgáltatva nekik. Gúta országos viszonylatban is az egyik legjelentősebb központjává vált a köztársasági kisgazdák szövetségének.<sup>334</sup> A korabeli jelentések szerint elsősorban a baloldali pártok tagságát és szavazóbázisát szippantotta el nagyon rövid idő alatt. Tagsága a községben 1923 nyarára már 1800-ra nőtt. A gútai csendőrpáncsnok jelentésében a helyi kommunista és szociáldemokrata párt rövid időn belüli megszűnését helyezte kilátásba, mivel tagjaik, sőt vezetőik is tömegesen léptek át az új pártba. A szociáldemokrata pártnak már mindössze 30 tagja volt.<sup>335</sup>

## 5. A községi, járási és megyei választások 1923-ban

Községi választásokat az államfordulat után még néhány évig nem tartottak, azonban az első nemzetgyűlési választások eredményeit figyelembe véve mód nyílt a helyi képviselő-testületek megújítására, amelyeket még a Monarchia alatt, az akkor érvényes törvények alapján választottak meg. A pártokat felszólították, hogy terjesszék be javaslatukat a testület új tagjaira, hogy a zsupán a listák alapján kinevezhesse azokat. A testületek ily módon történő átalakítására többször is sor került, mivel a pártok közötti erőviszonyok is gyorsan változtak, a pártok maguk is átalakultak. Az ellenzéki magyar pártok évekig hiába követelték, hogy az önkormányzatokhoz szokott, korábban Magyarországhoz tartozott területeken tartsanak községi választásokat.

1923. január 1-jén léptették életbe Szlovákiában a még 1920-ban elhatározott közigazgatási reformot. Létrejötték a nagymegyéek vagy ahogyan akkor nevezték, a „nagyzsúpák”.<sup>336</sup> Szlovákiát 6 nagymegyére osztották, amelyek határait úgy húzták meg, hogy a magyarság mindegyikben kisebbségbe került. Kárpátalját a reform nem érintette. Ezután került sor 1923 őszén az első szlovákiai választásokra a községi, a járási és a megyei képviselőtestületekbe.

A közelgő választásokkal a magyar pártok először a Vezérlőbizottság 1923. május 5-én Ungvárott megtartott ülésén foglalkoztak, ahol Törköl József javaslatára elfogadták, hogy az ellenzéki magyar pártok működjenek együtt a választásokon, és ahol ez szükséges, más pártok, elsősorban a Szlovák Néppárt bevonásával egységes listát állítsanak.<sup>337</sup>

A közös listák felállítása azonban sok helyen problémákba ütközött, elsősorban az arányok és a jelöltek sorrendjének megállapítása miatt. Ezért az OKP felhívással fordult a helyi szervezeteihez: „Ahol pedig helyi szervezetünk külön listán akar menni a községi választásokba, ott, amennyiben Magyar Kisgazda, Földműves és Kisiparos Párt van a községben, okvetlenül kapcsolni kell a két listát... Ennek célja az, hogy a választásoknál a fennmaradó maradékszavazatok kárba ne vesszenek, hanem a nagyobb maradékot felmutató keresztényszocialista vagy kisgazda párti jelölt kapja a maradék alapján neki jutott mandátumot.”<sup>338</sup>

A megyei listák felállítása sem ment zökkenőmentesen. Erről végül a Petrogalli Oszkár által szeptember 4–5-re összehívott zsolnai tanácskozáson született megállapodás.<sup>339</sup> Az OKP és a kisgazdapárt három nagyzsúpában, a Pozsonyiban, a Nyitraiban és a Kassaiban, tehát ott, ahol a legnagyobb számú magyarság élt, külön-külön jelölőlistával indult. A keresztényszocialisták mindhárom megyében állítottak listát, a kisgazdák csak a Pozsonyi és a Nyitrai nagymegyében

indultak külön listával, a Kassai nagymegyében a keresztényszocialista listára vettek fel kisgazdákat. A Zólyomi és a Liptószentmiklósi nagymegyében azonban közösen léptek fel Szövetkezett Ellenzéki Pártok néven. Ez utóbbinak tagjai voltak a kis létszámú, elsősorban városi polgárságot megszólító Szlovenszkói Magyar Jogpárt és a Szepesi Német Párt. A Turócszentmárton székhelyű nagymegyében nem tudtak listát állítani a magyar pártok, bár ez aligha befolyásolta volna az eredményeket, mivel a magyarság létszáma ezen a területen elenyésző volt.

A községi választásokra szeptember 16-án került sor, és ez Szlovákiában egyértelműen az ellenzéki pártok előretörését jelentette. Megerősödött a Szlovák Néppárt, a szétesett szociáldemokrata párt helyét nagyrészt a kommunisták foglalták el. A magyarok vidékeken a magyar pártok és a kommunisták domináltak. A községi választásokról nem áll rendelkezésemre országos összesítés, ezért csupán néhány fontosabb eredményre hívom fel a figyelmet.

A két legnagyobb városban, Pozsonyban és Kassán az OKP lett a legerősebb párt. Pozsonyban a 48 mandátumból tizennégyet szerzett meg, a kommunisták 7 helyet szereztek a testületben. Kassán 13 mandátumot az OKP, 11 képviselői helyet pedig a kommunisták szereztek meg a 47-ből.<sup>340</sup> Voltak járások, ahol a kisgazdapárt bizonyult erősebbnek a keresztényszocialistáknál. A Komáromi járásban a kisgazdák 165, a keresztényszocialisták 63, a kommunisták 122 képviselői helyet szereztek a községi testületekben. A magyar–német szociáldemokraták csupán 18 mandátumot szereztek a járásban, ami hatalmas visszaesés az első nemzetgyűlési választásokhoz képest. A Csánki-párt mindössze két községben, Gútán és Szimón tudott 6-6 mandátumot szerezni, ami messze elmaradt a várt eredményektől.<sup>341</sup> Komárom városában a 36 tagú testületben a keresztényszocialisták 9, a kommunisták 9, a kisgazdák 6, a csehszlovák kormánypártok 5, a magyar szociáldemokraták 3 mandátumot szereztek. Ennek ellenére a szociáldemokrata Csizmazia György – a kommunista és a csehszlovák pártok képviselőinek támogatásával – 18 szavazattal lett a városbíró, a magyar pártok jelöltje 16 szavazatot kapott.<sup>342</sup> Ez jelentős vereség volt a magyar pártok számára Szlovákia legnagyobb magyarok lakta városában.

A megyei és a járási választásokra szeptember 30-án került sor, ezek eredménye nem sokban tért el a községi választások eredményeitől. Az erőviszonyokat jól érzékeltetik a járási választások eredményei a Pozsonyi nagyzsúpában. A pozsonyi zsúpán a választási eredmények elemzése során jelentésében szétválasztotta a szlovák és a magyar járások eredményeit. A szlovák járások közé tíz járást sorolt, amelyekben összesen 80 járási képviselőt választottak. Ezek kö-

zül 37 mandátumot a Szlovák Néppárt, 28 mandátumot az agrárpárt, 9 képviselői helyet a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt és 6 helyet a kommunista párt szerzett meg. Az 5 magyar járásban (Somorja, Dunaszerdahely, Galánta, Komárom, Vágselye) merőben mások voltak az erőviszonyok. A keresztényszocialisták és a kisgazdák közös listája 24, a keresztényszocialisták külön listája a Galántai járásban még további 5 mandátumot szerzett. A kommunisták szintén 5 mandátumot értek el, a kormánypártok összesen csupán 4 képviselői helyhez jutottak. Ez utóbbiak közül egyet a Csánki-párt szerzett a Vágsellyei járásban. Egy mandátum pedig a zsidó pártnak jutott a Dunaszerdahelyi járásban, ahol jelentős számban éltek izraeliták. A kommunisták az öt mandátumot két járásban érték el, a Komáromiban kettőt, a Galántaiban pedig hármat, a három másik magyar járásban tehát egyetlen mandátumot sem szereztek.<sup>343</sup>

A megyei választások eredményeit a kiválasztott járások szerint a 4. táblázatban foglaltam össze.<sup>344</sup> Az áttekinthetőség érdekében szükség volt némi egyszerűsítésre, ezért a kormánypártok eredményeit a centralista pártok rovatban összesítettem, továbbá az egyéb rovatban a kis pártok eredményeit adtam össze.<sup>345</sup>

A választások szlovákiai győztese a Szlovák Néppárt lett, amely a szavazatok 29,97 százalékát szerezte meg, és ezzel 69 mandátumot kapott a 214-ből a megyei testületekben. A második helyen az agrárpárt végzett 21,55% szavazattal, ezért 52 mandátumot kapott.

Most szerepelt először a választásokon a CSKP, és mindjárt jelentős eredményt ért el, 12,98%-ot szerzett országos szinten, és ezzel a harmadik legerősebb párt lett Szlovákiában. A 90 százaléknál magasabb arányú magyarságot kimutató 6 járásban is kiválóan szerepelt, a legjobb eredményt a Zselizi (28,96%) és a Komáromi (28,40%) járásban érte el.

A Csánki-párt nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A Pozsonyi nagymegyében önálló listát állított, de csupán 5217 szavazatot kapott, és nem jutott mandátumhoz. Vereségének okát megfelelő vezetők hiányában és abban kell keresni, hogy nem tudott földet adni a magyar parasztságnak, csupán néhány községben jött létre a későbbiekben földbérlő szövetkezet a magyar vidékeken. A továbbiakban nem is indult önállóan az országos választásokon, hanem az agrárpártot támogatta valamennyi nemzetgyűlési választáson (az agrárpárttal 1929-ben hivatalosan is összeolvadt).<sup>346</sup>

A szövetkezett ellenzéki pártok az összes érvényes szavazat 18,97 százalékát szereztek meg, és 38 helyet kaptak a megyei testületekben. Különösen az OKP előretörése figyelhető meg, amely országos viszonylatban a szavazatoknak csaknem a 10 százalékát szerezte meg, pedig csak 3 nagymegyében indult önállóan. A Kassai

nagymegyében, ahol egyedüli magyar erőként szállt versenybe a magyar szavazatokért, a legjobb eredményeket a Szepesi és a Királyhelmeci járásban érte el, de figyelemre méltó a Kassán elért csaknem 30 és az Eperjesen szerzett 13,13%-a is. Szlovákia nyugati felében, ahol a kisgazdák is meg kellett küzdenie a magyar szavazatokért, az OKP a Dunaszerdahelyi és a Galántai járásban szerepelt jól, de kiváló a Nyitrai járásban elért eredménye is, ahol négyszer annyi szavazatot szerzett, mint a kisgazdák. A leginkább figyelemre méltó talán mégis a Pozsony városban szerzett 32,74% szavazat. Ezzel az eredménnyel az OKP a szlovák főváros legerősebb pártja volt. Itt a kisgazdák alig kaptak szavazatot.

Az OKP a szlovák vidékeken is ért el eredményeket, ezt több hónapos szervezőmunka előzte meg. A pozsonyi zsupán már 1923 áprilisában jelezte, hogy az OKP a Nagyszombati és a Galgóci járásban több tagot szerzett, elsősorban magyarón érzelmű iparosok, polgárok köréből. A Galgóci járásban 200, a Nagyszombati járásban még ennél is több tagja volt a pártnak.<sup>347</sup> A Nagyszombati járásban csaknem ezer szavazatot kapott a párt.

A kisgazdák a két nagyzsupában, ahol önállóan indultak, annyi szavazatot kaptak, amely az egész országban leadott szavazatok 3,96 százalékát tették ki. Itt meg kell jegyezni, hogy a hagyományosan kisgazda bázisnak számító Gömörben a szövetkezett pártok közös listájára szavazhattak, ez tehát torzírtja az eredményeket. Két járásban, az Ógyallaiban és a Párkányiban egészen meglepő eredményt ért el, messze megelőzte a keresztényszocialista pártot.

A Szepesi Német Párt bevonásának köszönhető a Késmárki és a Poprádi járásban elért eredmény. Az északi városokban, ahol a hivatalos statisztikák szerint a magyarság aránya a lakosság körében csupán néhány százalék volt, általában jól szerepeltek a közös listák: Igló 10,53%, Selmecebánya 10,56%, Besztercebánya 9,14%, Lőcse 8,94%. És egy egészen meglepő eredmény: az Ólublói járásban 14,06%.

A községi és a megyei választások a magyar pártok egyértelmű megerősödését hozták. Ez még akkor is igaz, ha a szociáldemokraták három évvel korábbi szavazatainak nagy részét ezúttal a szélsőbaloldali kommunisták szerezték meg a magyar vidékeken.

A megyei képviselői tagjai a Pozsonyi nagymegyében a keresztényszocialisták részéről Bittó Dénes földbirtokos, Petrášek Ágoston római katolikus lelkész, a párt szlovák osztályának vezetője, Szüllő Géza, Poór Gyula ügyvéd, Fekete Sándor református lelkész, Uhrovics Vendel ügyvéd; a kisgazdák részéről Lukovich Ferenc pártigazgató, Bartal Iván földbirtokos, Szalontay Oszkár evangélikus lelkész.

A Nyitrai nagymegyében 5 kisgazda és 4 keresztényszocialista kapott mandátumot, de ezt az eredményt a választási bizottság törölte, és új választásokat tartottak 1924 áprilisában.

A Zólyomi nagymegyében 6 mandátumot szereztek a szövetkezett pártok, ahol a képviselők között volt Petrogalli Oszkár, a központi iroda igazgatója, Törköly József, a kisgazdapárt országos elnöke és Tarján Ödön gyáros.

A Kassa nagymegyei képviselők között volt Dobránszky János katolikus plébános, Grosschmid Géza ügyvéd, Fleischmann Gyula, a keresztényszocialista párt főtitkára.

A Liptószentmiklósi nagymegyei képviselőben 6 szövetkezett ellenzéki képviselő volt található. Köztük Fedor Miklós, az OKP szlovák osztályának egyik vezetője és Nitsch Andor a szepesi németek vezetője.

A választásokat követően november 4-én került sor az OKP Pozsonyban megrendezett második kongresszusára, amelyen a megerősödött párt mint az őslakosok autonómiájáért töretlenül kiálló párt ünnepelte sikerét. A kongresszuson elsősorban a programmal és az elért eredményekkel foglalkoztak.<sup>348</sup>

Ügyelve a külsőségekre, a főbb beszédek három nyelven, magyarul, szlovákul és németül hangzottak el. A korabeli sajtó kissé felengzős stílusban számolt be az ott elhangzottakról. „Az igazságosság és kíméletlen kritika pörölyével döngették azt a Potemkin falat, melyet a mai kormányrendszer emelt s az az őszinte testvéri együttérzés, amelynek a szlovákok, németek tanújelét adták, hangos cáfolata annak az aknamunkának, mely a szlovenszkói őslakosság különböző nemzetiségei közötti ellenségeskedés felszításával akar toronyt emelni a sovén centralizmusnak.” Lelley, a párt elnöke beszédében az autonómiára helyezte a hangsúlyt. A beszédek után megválasztották az országos pártvezetőséget, amelynek a magyar–német és a szlovák osztályból egyaránt 40-40 tagja volt. Másnap az új pártvezetőség, szintén paritásos alapon, megválasztotta a párt 12 tagú országos elnöki tanácsát. Az elnöki tanács ismét Lelley Jenőt választotta a párt elnökévé.<sup>349</sup>

## 6. A magyarországi anyagi támogatás keretei a Rákóczi Szövetség feloszlata után

A Rákóczi Szövetség feloszlata után annak a felvidéki magyarság gondozásában játszott szerepének egy részét a Felvidéki Egyesületek Szövetsége vette át. A Felvidéki Egyesületek Szövetsége (FESZ) 1922. június 29-én alakult. Megalakulásának körülményeiről nincsenek adataim. Néhány vezetőjének neve alapján feltételezhető, hogy a Felvidékről áttelepült, a korábbi állami apparátushoz tartozó egyének hozták létre. Első ismert elnöke Juhász Béla, aki korábban Kas-

sán volt bíró, őt 1927-ben történt lemondása után Vaszkó Endre követett a szövetség élén.<sup>350</sup> A Rákóczi Szövetség feloszlata után a FESZ vette át dolgozóinak egy részét és könyvtárát. Sajtóreferense Podhradszky György lett, aki folytatta a felvidéki lapszemlék készítését, bár kisebb terjedelemben, és ezeket már nem nyújtották be önállóan a különböző minisztériumoknak és a ME-nek. Egy 1927-ben készült kimutatás szerint hozzá került a Felvidéki Liga 1919 és 1923 közötti, valamint a Rákóczi Szövetség 1921 és 1923 közötti teljes lapszemleggyűjteménye és irattára. A lapkivágatok összesen 70 kötetet tettek ki. A szövetség ekkor 15 csehszlovákiai napilapot, 6 hetilapot és 13 folyóiratot járatott. Beszerezték a csehszlovák törvények összes kötetét. A személyzet ekkor összesen 8 főből állt. Ügyvezető elnök, főtitkár, egy titkár, két sajtóelőadó, két gépíró és egy altiszt.<sup>351</sup> A szövetség a költségvetését a TESZK irodájában összeállított költségvetésből kapta. A Csehszlovákiához került területek magyarságának szánt tételt Észak vagy Rákóczi Szövetség címen vezették továbbra is Papp irodájában.<sup>352</sup> Ebből a költségvetésből számolták el a FESZ-nek nyújtott támogatást is.

Színeinek az az elképzelése, hogy a Tót Közművelődési Egyesület működését Janovetz Lajos vezetésével újraindítja – tervei szerint ez az egyesület végezte volna a lapszemléket –, valószínűleg nem valósult meg. Nincsenek adataim arról, hogy ez a szervezet komolyabb tevékenységet fejtett volna ki. Ebben bizonyára szerepet játszott az is, hogy a vezető kormánykörök idegenkedtek attól, hogy Magyarországon kisebbségi szervezetek, akár megbízható vezetés alatt, kiterjedt tevékenységet folytassanak. Ezek csupán a külföld irányába kifejtett propagandában kaptak némi szerepet.

A szövetség 1925-ben Hunfalvy Internátus néven kollégiumot hozott létre a Budapesten tanuló felvidéki egyetemi és főiskolai hallgatók részére. A Hunfalvy Internátus szintén a TESZK költségvetéséből kapott rendszeres támogatást a FESZ közvetítésével. Feltehetően azonban más jövedelemmel is rendelkezett. A szövetség az internátus céljára 1924-ben földbirtok adományozását kérte a miniszterelnöktől. A kérvény elbírálásáról csupán annyit tudunk, hogy Bethlen István támogatta a javaslatot.<sup>353</sup> Lehetséges, hogy a FESZ is hozzájutott földbirtokokhoz, hasonlóan, mint az ekkor működő erdélyi diákok internátusa.<sup>354</sup> Az internátus egyetlen ismert, 1927/1928. évi részletes költségvetésében a bevételi oldalon azonban ilyen tétel nem szerepel. A legnagyobb összeggel, évi 5-7 ezer pengővel a Felvidéki Egyesületek Szövetsége támogatta a fenntartását.<sup>355</sup>

A FESZ befolyása az anyagi támogatást illetően jóval kisebb volt, mint a Rákóczi Szövetségé. A fennmaradt töredékes iratanyag alapján csupán a Rákóczi Kultúralap néven vezetett számla kezelésére korlátozódott. Ebből fedezték a szövetség és az internátusok, tulaj-

donképpen a budapesti központ fenntartását. Az elszámolásokat Papp Antal irodájának nyújtotta be havonta Vaszkó Endre elnök.<sup>356</sup>

A húszas évek második felében a Magyarországon működő, a felvidéki magyarság gondozására alakult társadalmi szervezetek befolyása általánosan csökkent. Továbbra is fennmaradt azonban néhány egyén, elsősorban Szinyei Merse István és Perényi Zsigmond befolyása. A Felvidékre irányuló támogatást illetően feltételezhetően Szinyei Merse véleménye volt a meghatározó. Az 1925/1926. évi költségvetés tervezetét is ő készítette el. A javaslat alapján Perényi havi 110 ezer cseh koronás alappal rendelkezett, amelyből ő fedezte a kárpátaljai politikai és kulturális kiadásokat.<sup>357</sup>

A TESZK irodájában a Csehszlovákiába irányuló támogatást továbbra is Rákóczi Szövetség költségvetése néven vezették, holott a szövetség már nem létezett, és az iroda egyik munkatársa, Krammer Jenő készítette el a havi kimutatásokat minden hónapban. A pénzek átvételéről szóló igazolások is ide, nem pedig a FESZ-be érkeztek. A kimutatásokat a ME II. ügyosztálya félévenként ellenőrizte. A Felvidékre irányuló iskolaügyi és kulturális támogatást minden hónapban Tattay Miklós jutatta el a címzettekhez.<sup>358</sup> A fennmaradt iratanyagban gyakran történik említés a Tattay Miklós vezette irodáról, amely elsősorban jelentéseket és pénzeket közvetített a Felvidék és Magyarország között. Feltehetően a Külügyminisztérium működtette ezt az irodát. Tattay félévenként nyújtotta be elszámolásait Papp Antal irodájának, ahol Krammer Jenő ellenőrizte azokat.<sup>359</sup>

A TESZK költségvetését négy nagyobb forrásból fedezték. Az állami költségvetésben a Miniszterelnökség, a Külügyminisztérium és a Pénzügyminisztérium rendelkezési alapján bűjtették el a határon túli magyarságnak nyújtott anyagi támogatást, valamint a húszas évek közepétől a nagykövetségeknél a vízumokból befolyt összegeket adták át egyenesen a kisebbségi szervezeteknek. A nagykövetségeknek a kisebbségi szervezetek finanszírozásába történő bevonására Kánya Kálmán javaslatára került sor 1924 júniusától.<sup>360</sup> A prágai nagykövetség esetében ez havi 100–150 ezer koronát jelentett, amelyet nem számoltak el a Pénzügyminisztériumnak.<sup>361</sup> A Csehszlovákiába irányuló támogatás legfontosabb közvetítőjévé a prágai nagykövetség vált. A szlovákiai intézményeknek szánt összegeket Flachbarth Ernő, a ruszinszói támogatásokat általában Korláth Endre vagy közvetítője vette át. 1926-ban havonta 300–400 ezer csehszlovák koronát fizettek ki két tételben a nagykövetségnek.<sup>362</sup> A pozsonyi konzulátus az 1927-ben történt megnyitása után a következő években egyre nagyobb szerepet kap a pénzek és az információk közvetítésében. Részben átveszi a prágai követség e téren korábban játszott szerepét.<sup>363</sup>



## 4. táblázat

Az 1923. évi megyei választások eredményei

Járás, tartomány	CSKP	Centralista pártok	Szlovák pártok	Egyéb	Kisgazdapárt		OKP		Szövetkezett ellenzéki pártok		Magyar és német pártok összesen	
					szavazat	%	szavazat	%	szavazat	%	szavazat	%
Aranyosmarót	2,12	31,43	50,27	2,82	571	3,65	1 519	9,71			2 090	13,36
Besztercebánya	23,69	37,65	29,52						1 819	9,14	1 819	9,14
Dunaszerdahely	17,45	3,70	1,47	12,16	5 170	28,00	6 871	37,22			12 041	65,22
Eperjes	12,36	26,51	39,33	8,67			3 153	13,13			3 153	13,13
Érsekújvár	9,75	29,72	19,81	5,59	4 628	19,09	3 888	16,04			8 516	35,13
Feled	14,07	13,94	2,38						10 804	69,61	10 804	69,61
Galánta	21,96	7,57	9,77	14,43	3 275	11,82	9 542	34,45			12 817	46,27
Gölnöcbánya	43,64	13,97	14,69	2,65			2 957	25,05			2 957	25,05
Igló	11,12	27,28	46,27	4,80					1 440	10,53	1 440	10,53
Kassa város	21,87	24,59	12,96	10,77			6 523	29,81			6 523	29,81
Kassa-vidék	5,08	27,88	33,84	4,00			6 997	29,20			6 997	29,20
Kékkő	5,70	67,68	7,74						3 267	18,88	3 267	18,88
Késmárk	15,28	13,07	24,30	7,33					5 224	40,02	5 224	40,02
Királyhelme	27,14	10,74	0,61	7,52			6 629	53,99			6 629	53,99
Komárom	28,40	8,56	2,89	7,39	7 825	29,43	6 204	23,33			14 029	52,76
Körmöcbánya	28,65	15,23	51,72	4,40	0		0				0	
Korpona	9,27	42,98	25,23						5 339	22,52	5 339	22,52
Léva	9,27	28,42	34,10						6 016	28,21	6 016	28,21
Lőcse	5,87	20,43	58,57	6,19					1 022	8,94	1 022	8,94
Losonc	24,19	36,36	20,02						6 045	19,43	6 045	19,43
Modor	5,16	34,33	46,07	10,91	412	2,33	212	1,20			624	3,53
Nagykapos	4,26	41,15	1,99	5,69			4 497	46,91			4 497	46,91
Nagyimihály	6,15	70,47	6,42	8,68			1 712	8,28			1 712	8,28
Nagyőrce	38,48	32,40	15,15	2,09					1 247	11,88	1 247	11,88
Nagyszombat	12,77	32,06	43,66	8,25	0	0,00	919	3,26			919	3,26
Nyitra	16,58	28,82	25,75	7,52	1 387	4,33	5 450	17,00			6 837	21,33
Ógyalla	18,55	16,98	2,36	2,06	10 517	49,88	2 145	10,17			12 662	60,05
Ólubló	1,61	31,05	48,41	4,87					1 226	14,06	1 226	14,06
Párkány	14,00	17,22	1,41	2,17	9 676	45,15	4 296	20,05			13 972	65,20
Poprád	10,99	33,87	32,00	3,85					1 946	19,29	1 946	19,29
Pozsony város	15,74	25,78	8,10	17,16	207	0,48	14 242	32,74			14 449	33,22
Pozsony-vidék	9,16	37,25	33,58	12,85	84	0,43	1 314	6,73			1 398	7,16
Privigye	10,26	27,38	47,29	2,54	104	0,43	2 933	12,10			3 037	12,53
Rimaszombat	12,59	56,49	12,65						3 616	18,27	3 616	18,27
Rozsnyó	39,19	21,25	4,62	4,69					5 655	30,25	5 655	30,25
Selmecbánya	12,67	34,36	42,41						1 156	10,56	1 156	10,56
Somorja	8,12	6,79	0,88	10,02	1 827	12,87	8 705	61,32			10 532	74,19
Szepsi	15,85	6,16	5,46	2,99			9 082	69,54			9 082	69,54
Szobránc	0,44	84,80	0,58	9,24			533	4,94			533	4,94
Tóketerebes	5,13	26,73	34,44	7,24			5 414	26,46			5 414	26,46
Tornalja	18,78	6,93	2,11	3,13					6 907	69,05	6 907	69,05
Turócszentmárton	21,08	45,47	26,09	7,09	0		0				0	
Vágsellye	20,73	11,54	12,97	7,05	4 793	22,35	5 440	25,36			10 233	47,71
Verebély	20,55	26,63	21,77	2,14	2 328	14,93	2 181	13,98			4 509	28,91
Zseliz	28,96	14,52	2,58						8 155	53,94	8 155	53,94
Kiválasztott járások együtt					52 804		123 358		70 884		247 046	
Szlovákia	12,98	30,96	30,77	6,32	52 999	3,96	127 810	9,56	72 885	5,45	253 694	18,97

## 7. A magyarországi anyagi támogatás és a magyar pártok a húszas években

Már említettük, hogy az anyagi támogatást a legnagyobb titoktartás mellett kezelték mind az anyaországban, mind a határon túl. Az átutalásokról gyakran nem készültek feljegyzések, ill. az ellenőrzésük után később azokat megsemmisítették. Papp Antal egyik előterjesztésében engedélyt kér a miniszterelnöktől egy magánlakáson összegyűlt számadások megsemmisítésére. Mivel „azoknak teljes egészükben való megőrzése egy magán lakásban sok veszélyt rejt magában, hivatalos levéltárban való elhelyezésük pedig szintén veszedelemes lenne”. Megjegyzi még, hogy hasonló gyakorlatot alkalmaznak a Külügyminisztériumban is.<sup>364</sup> A szervezetek titkosságának megőrzése, a kémkedés ellen külön magándetektív-szolgálatot foglalkoztattak. Ennek költségei Védelem címen szerepel a TESZK költségvetésében.<sup>365</sup>

A levéltári források hiánya különösen szembetűnő a Bethlen István lemondását követő időszakban, a harmincas évek elejétől, amikor úgyszólván nem találunk feljegyzéseket az anyagi támogatásról. A Bethlen-korszak alatt működött TESZK töredékesen fennmaradt iratanyaga azonban lehetővé teszi, hogy áttekintsük és elemezzük a Csehszlovákiába irányuló támogatást. Hangsúlyozom, ez csak a TESZK költségvetésén keresztül nyújtott támogatásra vonatkozik, a más alapokból, alkalmanként nyújtott támogatásokra külön utalok.

A húszas években a csehszlovákiai magyarságnak nyújtott támogatást a 3. táblázatban foglaltam össze.<sup>366</sup> Az 1924/1925-ös évről nincsenek adataim, az 1925/1926-os évről rendelkezésünkre áll Szinyei Merse István javaslata a felvidéki költségvetésre. Ebben havi 7 368 000 csehszlovák korona kiadást javasol.<sup>367</sup>

Az anyagi támogatást a felhasználási helye szempontjából két részre oszthatjuk: az anyaországban és a Csehszlovákiában felhasznált összegekre. Az anyaországban felhasználthoz tartozott a budapesti központ és a védelem költségei, amely a társadalmi szervezetek titkosságát volt hivatott biztosítani. A táblázat nem tartalmazza a Védelem költségeit, amely évente 732 ezer és 1,2 millió csehszlovák korona között mozgott.<sup>368</sup>

A hiányos adatok ellenére is az egyes éveket összehasonlítva megfigyelhetők bizonyos tendenciák a támogatási stratégiában. A budapesti központ költségei minden esetben néhány százalékát tették ki a kiadásoknak. Az 1923/1924-es évben némileg torzítja az arányokat a magyar korona nagymértékű értékvesztése, a korona–valuta árfolyam rosszabbodása. A központnak szánt összegekből fizették a Rákóczi Szövetség, majd a FESZ munkatársait, folyósí-

tották a támogatást a MNSZ II/A osztályának, szerezték be a csehszlovák sajtót és a könyveket, valamint az iroda dologi kiadásait. A Hunfalvy Internátus 1925 őszén alakult, és a fenntartásának költségeit a központ költségvetésében számolták el, ezért mutat némi emelkedést a budapesti központ részesedése a húszas évek második felében.

A tisztviselői segélyek az évek során csökkenő tendenciát mutatnak, mert amint azt már megjegyeztem, arra számítottak, hogy a munkanélküli hivatalnokok elhelyezkednek. A húszas évek végén ebbe a kategóriába csupán egy szűk réteg tartozott: a komáromi és a somorjai evangélikus lelkészeknek, valamint Petrogalli Oszkár özvegy édesanyjának rendszeresen folyósított segély. Az előbbieket Raffay Sándor evangélikus püspök, illetve a Thököly Szövetség jóváhagyásával fizették ki. A két magyar evangélikus gyülekezet megőrizte függetlenségét a túlnyomórészt szlovák evangélikusságtól, ezért számíthattak anyaországi támogatásra.

A MNSZ II/A osztálya felszámolásával megszűnt a társadalmi szervezetek támogatása, vele együtt a hír- és futárszolgálat, amelyet még a Felvidéki Liga szervezett meg, illetve utódja tartott fenn.

A kultúra és iskolaügy támogatása csökkenő tendenciát mutat, s végül 12 százalék körül stabilizálódik. A kezdeti helyzetfelmérő évek után kiderült, hogy a római katolikus és református magyar elemi iskolák nem szorulnak nagyobb támogatásra. Az evangélikus iskolák több északi városi szórványban megszűntek. Nagyobb hiány mutatkozott a magyar középiskolák, de különösen a főiskolák és egyetemek terén, amelyeket fokozatosan megszüntettek, illetve szlovák tannyelvűekké alakítottak. Ezért kapott a húszas évek elejétől rendszeresen támogatást a komáromi bencés főgimnázium és a városban működő diákmenza, a pozsonyi Orsolya-rend által fenntartott tanítóképző, az 1925-ben megalapított losonci református Teológiai Szeminárium és a komáromi papnevelő intézet.

Az iskolaügy területén az anyaországi támogatás az aránytalanul alacsony csehszlovák állami támogatást volt hivatott némileg pótolni. A csehszlovák állami költségvetések tárgyalása során a magyar nemzetgyűlési képviselők számos esetben rámutattak a magyar iskolákkal szembeni hátrányos megkülönböztetésre. „A köztársaság a tanügyre kerek számban 868 milliót fordít. Mennyi jut ebből a magyar tanügyre? A főiskolai oktatásra előirányoz az állam 114 milliót, ebből a magyaroknak nem jut egy fillér sem. A középiskolákra 99 milliót, ebből a nyolc magyar gimnáziumra, illetve paralell osztályokra – tehát ezt is meg kell osztanunk másokkal – 678 904 korona jut. Ebből a komáromi gimnáziumnak ki van utalva 52 812 korona. A leg-

kisebb mennyiség valamennyi között” – mondta Palkovich Viktor képviselő az 1924. évi költségvetés vitájában.<sup>369</sup>

A legriasztóbb a helyzet azonban a tanítóképzés terén volt. „A jelen költségvetés szerint az állam a tanító-, ovónő- és bábaképzés fenntartására 18 millió 731 183 koronát fordít. Ebből az összegből 54 tanító-, ovónő-, és bábaképzőintézetet tart fenn és pedig 41 cseh és szlovákot, 12 németet és egy orosz, de egyetlen magyart sem. A magyarság tanítóképző intézetének fenntartására számárányához képest 1 millió 43 326 koronát kellene fordítani s ebből az összegből legalább három magyar tanítóképzőt lehetne fenntartani. Az állam azonban a magyar tanítók képzését egyáltalán nem tartja fontosnak s ennek következménye az, hogy számos magyar helyen szünetel az elemi iskolai oktatás magyar tanítók hiányában.”<sup>370</sup>

E tények ismeretében meglepő, hogy a magyarországi támogatáson belül az iskolaügyre aránylag milyen kevés összeget fordítottak. Különösen szembetűnő ez az aránytalanság a politikai pártoknak nyújtott támogatással összevetve. További kutatások tisztázhatják, hogy a magyar nyelvű oktatás számára milyen jelentőségű volt az anyaországi támogatás.

A magyar oktatásügyet az impériumváltás után a legnagyobb veszteség az egyetemi és a főiskolai oktatás terén érte. Az utóbbit az államfordulatot követő néhány éven belül teljesen felszámoltak. A Pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemet az állam lefoglalta, és szlovák tannyelvű egyetemmé alakította. A magyar tannyelvű gimnáziumokat és középiskolákat is gyors ütemben építették le. A két világháború között mindössze 5 magyar tannyelvű gimnázium működött Csehszlovákiában. A húszas évek elejére a magyar gimnáziumi oktatás terén is hiány mutatkozott. Különösen az északi városi magyar szórványok kerültek nehéz helyzetbe, melyek az elemi iskoláikat is elvesztették.

Az anyaország részéről érkező anyagi támogatás igyekezett ezeket a kedvezőtlen jelenségeket ellensúlyozni, a magyar nyelvű oktatást fenntartani. A Thököly Szövetség részéről a szepességi és a Sáros megyei evangélikus magyar iskolák rendszeres támogatást kaptak. Ennek a támogatásnak köszönhetően tudott fennmaradni az egész két háború közötti időszakban a magyar evangélikus elemi iskola Eperjesen. A Thököly Szövetség több Gömör megyei evangélikus iskolát is támogatásban részesített. Az ezeknek szánt összeg gyakran Szent-Ivány József közvetítésével jutott el az egyes intézményekhez.

A magyar nyelvű tanítóképzést is csaknem teljesen felszámolták a húszas évek elején, ezért volt nagy jelentősége a pozsonyi Orsolya-rend által fenntartott női tanítóképzőnek, amely 1922-től szere-

pel a Rákóczi Szövetség költségvetésében. A húszas évek elején negyedévente kapott 10-15 ezer korona támogatást. Az 1929/1930. évi költségvetésben 120 ezer korona volt tervezve az intézmény részére.<sup>371</sup>

Kassán mindössze egy magyar tannyelvű reálgymnázium működött a húszas években, és mivel nem sikerült újabb gimnázium nyitását hivatalos úton megoldani, ezért a Vallás és Oktatásügyi Minisztérium támogatásával egy gimnáziumi tanfolyamot indítottak a húszas évek első felében. Az oktatás magánlakásokon folyt, és a tanulók a tanfolyam befejezése után a miskolci gimnáziumból kaptak érvényes bizonyítványt. A tanfolyamon Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök is tanított görög nyelvet. A csehszlovák rendőrség azonban tudomást szerzett a tanfolyamról, és magyar hatóságok felszámolták azt, a püspökre való tekintettel.<sup>372</sup> Fischer-Colbrie püspöknek 1925 elején már annyira megromlott a viszonya a csehszlovák hatóságokkal, hogy azok a Vatikánnál kezdeményezték elmozdítását a püspöki székből.<sup>373</sup>

Az impériumváltás után nagyszámú egyetemi és főiskolai hallgató tanult Magyarországon. Gondozásukat először a Felvidéki Liga, a Rákóczi Szövetség, majd a Felvidéki Egyesületek Szövetsége látta el. A diákok megalakították szervezetüket, a Felvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületét (FEFHE), amelyről az első említés 1921-ből származik.<sup>374</sup> Az egyesületnek a harmincas évek elején 400 tagja volt.<sup>375</sup> A magyar kormány az első években az anyaországban tanuló egyetemi hallgatók helyzetét átmenetinek tekintette. A gyors területi revízió reményében arra számított, hogy hamarosan a szülőföldjükön fejezhetik be majd tanulmányaikat. A későbbi években pedig azzal számolt, hogy a diploma megszerzése után hazatérnek szülőföldjükre, és az ottani magyar kisebbség vezetői lesznek. A források hiányában nem tudunk pontos adatokkal szolgálni az elképzelések megvalósulásáról, azonban alig van tudomásunk olyan magyar értelmiségi tevékenységéről Csehszlovákiában a két világháború között, akik Magyarországon végezték az egyetemi vagy főiskolai tanulmányaikat. A csehszlovák hatóságok a Magyarországon végzett fiatal értelmiségiek diplomáját nem honosították.

A Budapesten tanuló diákok részére 1925-ben a FESZ létrehozta a Hunfalvy Internátust. Az első iskolai évben 54-en, a következő évben 58-an laktak a kollégiumban. Felvételt csak jó előmenetelű, elsősorban csehszlovák állampolgársággal bíró felvidéki származású diákok nyerhettek. A diákok származási helyéről részletes kimutatás csupán az 1926/1927-es tanévből áll rendelkezésünkre. Lakhely szerint az 58 lakóból legtöbben Abaúj-Torna (10), Bereg (9) és Nyitra megyéből (9) voltak. A szakok megoszlása szerint legtöbben

voltak a műegyetemisták (16) és az orvostanhallgatók (15), őket követték a képző- és iparművészek (8), valamint a közgazdászok (8). A tanulók közül 23-an a nyári hónapokban is a kollégiumban tartózkodtak, mivel nem tudtak hazautazni. A szlovák nyelvtanfolyam, amelyet Podhorszky György vezetett, minden diák számára kötelező volt. Valamennyien tagjai voltak a Felvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületének. Az internátusi tagok a kedvezményes lakbéren kívül vizsga- és tandíjsegélyeket, valamint menzai ingyen ebédet kaptak. Ez utóbbit a Magyar Diáknyomormentő Actio juttatta. A kollégiumban könyvtár is segítette a tanulást. Kevés diákot ismerünk név szerint, ezek közül a legismertebb Jakoby Gyula, a későbbi festőművész. Az internátus első igazgatója Juhász Béla, majd lemondása után Vaskó Endre volt, aki a szövetség elnöki székében is felváltotta.<sup>376</sup>

Az internátusban a Csehszlovákiából származó diákoknak csupán egy részét tudták elhelyezni. Ezt mutatja az is, hogy a Kassai nagymegye területéről – ez a korábbi Abaúj-Torna, Zemplén és Sáros megye területét foglalta magában – 1926-ban 159 diák (151 fiú és 8 lány) tanult Magyarországon. Ebből 40-en a budapesti egyetemen, 9-en budapesti a műszaki egyetemen tanultak.<sup>377</sup>

A Hunfalvy Internátus működéséről 1930-tól nincsenek adataink. Ebben az időben a magyar kormány megváltoztatta az elcsatolt területekről származó diákokkal kapcsolatos stratégiáját, mivel világossá vált, hogy különböző okok miatt a diploma megszerzése után kevesen térnek vissza szülőföldjükre, ezért az utódállamokban tanuló magyar diákokat kezdték el támogatni. 1931-ben megszüntették az erdélyi diákok internátusait is.<sup>378</sup>

A húszas évek közepére egyre nagyobb problémát jelentett Csehszlovákiában a református lelkészek képzése. A Felvidéken körülbelül 150 ezer reformátusok élt, akik csaknem teljes egészében magyarok voltak. A hatóságok elrendelték, hogy Magyarországon végzett fiatal lelkészeket 1926-tól nem alkalmazhattak Csehszlovákiában. Ezért a lelkész- és tanítóképzést otthon kellett megoldani.<sup>379</sup> Ebből a célból hozták létre 1925-ben Losoncon a református Teológiai Szemináriumot, amely 1939-ig működött, és egy egész lelkészgenerációt nevelt fel. A magyar kormány is támogatta az intézményt. A TESZK, illetve az északi részek számára előírányzott 1929/1930. évi költségvetésben a Teológiai Szeminárium támogatása 50 ezer koronával szerepel.<sup>380</sup>

Az első évet leszámítva a csehszlovákiai támogatás több mint a felét a politikai pártok kapták. A címzettek között volt az OKP és a kisgazdapárt, s miután ez utóbbi 1925-ben a jogpárttal egyesült és létrejött a Magyar Nemzeti Párt (MNP), jogutódja kapta a támogatást. Külön támogatásban részesült a ruszinszkoí kisgazda és a ke-

resztényszocialista párt. A magyar pártokon kívül a szepességi németek és Kurtyák Iván ruszin pártja tartozott még a támogatottak közé. A két legnagyobb párt esetében havi több tízezer csehszlovák korona támogatás érkezett. A pártok elsősorban ebből az összegből fizették az apparátusukat, tartották fenn irodáikat, adták ki pártsajtójukat.

A magyarországi anyagi támogatás a politikai pártok esetében volt a legjelentősebb, és így ezek működésére gyakorolta a legnagyobb hatást. A támogatás lehetővé tette ezek apparátusának fenntartását, független státusok létrehozását. Az anyagi támogatás csökkentése vagy megvonása elsősorban ennek a rétegnek a létét veszélyeztette.

A pártok kiadásának döntő többségét az alkalmazottak fizetése tette ki. További jelentős összeget emésztett fel az útiköltségek kifizetése és az irodák fenntartása. A pártok apparátusa már a húszas évek elején kialakult. A bizalmi állásból kifolyólag fizetéseik viszonylag magasak voltak. Az OKP alkalmazottainak havi fizetése ebben az időben 600 és 2000 cseh korona között mozgott.<sup>381</sup> Hasonló volt a helyzet a másik magyar pártban is. Az irodaszolgák és gépiprónók bére 500-600 korona volt, a titkárok fizetése 1000 és 1800 korona között mozgott.<sup>382</sup>

A pártok alkalmazottainak nagy része az állásvesztett állami hivatalnokok közül került ki. Akadtak közöttük tanárok, tanítók, jegyzők, vasúti tisztviselők, sőt bölcsész- és jogi doktorok is.

A magyarországi támogatással megvalósult csekély számú gazdasági vállalkozások is elsősorban politikai célokat szolgáltak. Az első jelentősebb vállalkozás a Concordia nyomda létrehozása volt Pozsonyban 1921-ben, amely az OKP tulajdonában volt. A nyomda létrehozását az egyház az összegyűjtött 220 ezer koronával, a magyar állam 500 ezer koronával támogatta. Itt készültek a párt lapjai, a választási plakátok, de valójában vállalkozásként működött.<sup>383</sup>

Az OKP pénzügyeiről áll a rendelkezésemre pontosabb kimutatás az 1922. év első feléből. Varjú József főtitkár egy felháborodott hangú levélben küldte el jelentését Budapestre a Külügyminisztériumba, amelyben a mellőzöttségére és rossz anyagi helyzetére panaszkodik. A jelentés szerint a kiadások január 1-je és június 9-e között több mint 209 ezer koronát tettek ki. Ennek a legnagyobb része az apparátus fizetésére és útiköltségére ment el. Az egyes titkárok fizetése 600 és 2000 korona között mozgott. A legmagasabb Varjú főtitkár havi fizetése volt, amely 2000 koronát tett ki, Tobler Jánosé 1500 koronát. Ezek nagyon magas fizetésnek számítottak abban az időben.<sup>384</sup> További költségek csak a *Népakarát* kiadására voltak havi rendszerességgel elszámolva.<sup>385</sup>

Az északi szervezeteknek nyújtott támogatás mértéke és a felhasználás módja többször vált kritika tárgyává. Papp Antal a TESZK első öt évi gazdálkodását összegezve kiemeli, hogy az egyes országokban élő magyarság létszámához viszonyítva az arányosnál jóval nagyobb mértékben részesedik a Csehszlovákiához került magyarság. Míg a Kárpát-medencében 1930-ban a Magyarországon kívül élő magyarság 26,5 százaléka élt a Csehszlovákiához csatolt területeken, addig a Romániához csatolt területeken az 55,9 százaléka. Ennek ellenére az északi területek költségvetése az egyes években meghaladta a keleti részek költségvetését.<sup>386</sup> Ezenkívül „amíg a keleti részekben a rendelkezésre bocsátott összegeknek mintegy 90 %-a kulturális célokra fordított és csupán a fennmaradó 10 % ment politikai célokra és propagandára, addig ez az arány a délen már mintegy 40 és 60 %-ra bomlik, északon ellenben úgy szólnak teljes egészében a politika, itt is legtöbbször a személyes kiadások emésztik fel a kiadott összegeket.”<sup>387</sup>

## 8. Pótválasztások Kárpátalján

Kárpátalján 1924. március 16-án tartottak először nemzetgyűlési választásokat. A választásokon a kommunisták nagy győzelmet arattak, a szavazatok 39,43 százalékát szerezték meg, és ezzel a lehetséges 9 mandátum közül négyet kaptak meg. A magyar pártok az Őslakosság Autonóm Pártja néven indultak, és 28 113 szavazatot (11,06%), így egy mandátumot szereztek. Ezt Korián Endre kapta. A szenátori mandátum Egry Ferencnek jutott. A Kurtyák Iván vezette Autonóm Földműves Szövetség a szavazatok 8,32 százalékát megszerezve szintén képviselői mandátumhoz jutott.<sup>388</sup> Erről a pártról meg kell jegyezni, hogy rendszeres anyagi támogatásban részesült Magyarországról. Bár nem volt intézményesült kapcsolata a magyar pártokkal, gyakran együttműködött velük az autonómia kérdésében.<sup>389</sup> A kormánypártoknak jutott a három maradék mandátum. Egy cseh kormánypárti lapvélemény szerint a ruszinszói választások a pálinka és a hallatlan demagógia jegyében zajlottak.<sup>390</sup>

## 9. Pártszakadás az Országos Keresztényszocialista Pártban

A keresztényszocialista párton belül jelenlévő ellentétekről az első jelentést Petrogalli Oszkár küldte 1924 májusában Budapestre. Ebben leírja Hanák József nagycétényi keresztényszocialista vezető beszámolóját a Nyitra környékén a pártnak uralkodó helyzetről és a Lelley Jenő elnök iránt ott kialakult ellenszenvről. Sőt Hanák ennél súlyosabb vádakkal is illette Lelleit. „L. J. utasította őt, hogy menjen



Hodza miniszterhez (Milan Hodžáról, az agrárpárt egyik vezetőjéről, földművelésügyi miniszterről van szó – A. B.) s adja el magát neki s kérdezze meg Hodzától, hogy mennyit adna Hodza érte, t. i. dr. L. J.-ért?” Hanák azzal is vádolja a keresztényszocialisták további vezetőit, Varjút, Szappanost, hogy meggazdagodtak, miközben a párt titkárai nem kapják rendszeresen fizetésüket.<sup>391</sup>

A prágai magyar nagykövetség május végén küldött jelentésében így ítéli meg a helyzetet. „A párt egy része Lelley köré, a másik Petrogalli-Körmendy köré tömörül. Az előbbi fajvédő, az utóbbi liberális politikát akar folytatni. Lelleyék sajtóorgánuma a *Népakarát* Petrogallit zsidóbarátkozással vádolja, az a teljesen pártonkívüli *Pozsonyi Híradóban* válaszol.” A követség egyértelműen a párt elnöke mellett foglal állást. „Míg Lelleyt feltétlen az értékeőbb, tevékenyebb és gerincesebb elem támogatja, addig Petrogallit a slovenskói összlakosság előtt már nem annyira sympathikus forradalom előtti idők aktív politikusai támogatják, akik a párt egyik vezetője nyilatkozata szerint elsősorban földbirtokosok és csak azután magyarok. A párt vezető emberei, sajnos, elsősorban üzletemberek, a párt munkáját és a nemzeti ügyet igen gyakran másodrendű ügynek tartják, félnek az intelligencia tömörülésétől a párton belül, mivel az könnyen válik egy 60.000.- Kő évi honoráriummal járó képviselőség konkurensévé és könnyen számonkérheti a képviselők munkáját is” – írja a prágai követ. Megjegyzi még azt is, hogy „A párt igen tevékeny és tekintélyes vezető emberének nyilatkozata szerint gyalázatos dolog, hogy a Prágai Magyar Hírlap szerkesztősége zsidókból toboroztatott akkor, amikor Slovenskón annyi kipróbált és érdemesebb erő elhelyezkedni nem tud”.<sup>392</sup>

Az ellentétek tehát Petrogalli Oszkár, a Központi Iroda vezetője és Lelley Jenő, a legerősebb párt elnöke között feszültek. A keresztényszocialista párton belül 1924 őszére két tábor alakult ki. Ezek részben politikai törésvonalak mentén rendeződtek. A keleti országrész keresztényszocialista csoportjai elsősorban Körmendy-Ékes vezetésével a keményebb ellenzéki vonal, a magyarországi kormánykörök utasításainak követése mellett tartottak ki. A nyugati csoport, Lelley és a keresztényszocialista szakszervezeti vezetők a Prágával szembeni politika enyhítését akarták. A keresztényszocialista szakszervezetekbe tömörült munkás- és paraszti rétegek nem utasították el a földreformot sem olyan mértékben, mint a nagybirtokos réteg. A magyar táboron belüli egyre növekvő ellentétek elsimítására a magyar kormány is tett lépéseket, és Szent-Ivány József, a csehszlovák rendőrség értesülései szerint, személyesen Bethlentől kapott utasítást az egységes politika megteremtésére.<sup>393</sup>

Szent-Ivány a kisgazdapárt 1924. augusztus 10-én megtartott országos választmányi ülésén élesen támadta az egység hiányát. „A nemzeti munka egységesítése céljából létesített közös bizottság, a szövetkezett ellenzéki pártok központi irodája és más ilyen szervek működése állandó hábatámadásoknak vannak kitéve és csaknem kimerül a kicsinyes és lényegtelen ellentétek elsimításában.”<sup>394</sup>

A Petrogalli és Szent-Ivány köré tömörült csoport radikális lépésre szánta el magát. A *Prágai Magyar Hírlap* augusztus 17-én megjelent számának címlapján Petrogalli tollából *Nagyjelentőségű akció a szövetkezett ellenzéki egysége érdekében Egységes frontot!* címmel közölt cikket. A felhívás lényege, hogy Szilassy Béla, Körmendy-Ékes Lajos és Petrogalli Oszkár aláírásával egy levelet küldtek a Közös Bizottság tagjainak, amelyben két kérdésre kellett válaszolniuk. Az első az volt, hogy akarják-e, hogy a Közös Bizottság tagjaiból egy Intéző Bizottság alakuljon „irányító hatalommal és intézkedési jogkörrel (...), hogy az egységes működést és az ehhez nélkülözhetetlenül szükséges fegyelmet biztosítsa”. A másik kérdés a bizottság összetételére, illetve annak jóváhagyására vonatkozott. A javaslat a nemzetgyűlési képviselők és szenátorok mellett további öt tagot javasolt a bizottságba: Bittó Dénest, Wirth Gyulát, Nagy Kálmánt, Szilassy Bélát és Petrogalli Oszkárt. Nyilvánvalóan mind az öten a Lelley-ellenes szárnyhoz tartoztak. Bár Petrogalli cikkében leszögezi, hogy a bizottság nem jelenti a pártok szuverenitásának megszüntetését, a cél nyilvánvaló volt: az OKP nyugati csoportjának mozgásterét kívánták csökkenti.<sup>395</sup>

A *Prágai Magyar Hírlapban* nagy sajtótámogatással zajló akció során, példátlan módon, írásban szavattatták meg a Közös Bizottság tagjait. Két nappal később már azt közölte a lap, hogy a 97 tag közül 51 szavazata érkezett meg, és mind igennel szavazott.

A hosszabb karlsbadi tartózkodás után visszatérő Lelley, átlátva az akció nyilvánvalóan szabálytalan és számára veszélyt jelentő voltát, ellenlépésre szánta el magát. Augusztus 28-ra összehívta az OKP országos vezetőségének rendkívüli ülését, ahol szabálytalanul mondták ki az Intéző Bizottság létrehozását, és a párt tagjait felszólították, ne vegyenek részt az Intéző Bizottság munkájában. A rendkívüli ülésen a vezetőség 141 tagjából 133 volt jelen: a határozat mellett 87-en, ellene 27-en szavaztak.<sup>396</sup>

Szent-Ivány és Petrogalli azonban nem nyugodt bele az akció kudarcába. Szent-Ivány beszámol arról, hogy tanácskozásokot tartottak Pozsonyban és Kassán Jabloniczky János, Körmendy-Ékes Lajos, Szilassy Béla, Wirth Gyula és Tost Barna részvételével. A céljuk az volt, hogy többséget szerezzenek az OKP vezetőségében, és elérjék a határozat megváltoztatását. Ehhez a keresztényszocialista párt

szlovák osztályának szavazataira volt szükség. Fedor Miklósnak, az osztály egyik befolyásos vezetőjének pénzt ígérték. Fleischmann Gyulát, a kassai titkárt azzal sikerült megnyerniük, hogy megígérték, ha Körmendy-Ékes Lajost az ellene ekkor már folyamatban lévő kiutasítás nyomán megfosztják képviselői mandátumától, ő fogja azt megkapni.<sup>397</sup>

A prágai magyar követ megváltoztatta korábbi véleményét, és az 1924. október 21-én kelt jelentésében már arról számol be, hogy bizalmas értesülései szerint Lelleyt a cseh kormány megnyerte, és dolgoznak a kelet-szlovenszkoí csoport megnyerésén is. Elsősorban a vezetők eltávolítását akarják elérni, s Körmendy-Ékes után, aki ellen már folyamatban volt a kiutasítás, Petrogallit és Szent-Iványt is szeretnék megfosztani az aktív politizálás lehetőségétől.<sup>398</sup>

Lelley Jenő azonban még biztosan ült az elnöki székében, és nem tudtak a vele szemben álló erők nyíltan fellépni. Sőt 1925 elején békülékenyebb hangot ütöttek meg vele szemben. Január 6-án a két legnagyobb párt által kiküldött bizottság megkötötte a sajtóban „érsekújvári egyezmény” néven ünnevelt szerződést, amelynek értelmében a következő választásokon is együtt fognak indulni.

1925. február 4-én elhunyt Petrogalli Oszkár, és ezzel megszakt az agilis munkája, amelyet a magyar ellenzéki politika egysége-sítése érdekében fejtett ki. A Központi Iroda működése is akadozott, majd 1925. szeptember 1-jétől működését teljesen áthelyezte Lo-soncra Prágába, ahol Flachbarth Ernő vezette tovább. A *Prágai Magyar Hírlap* főszerkesztői teendőivel Dzurányi Lászlót, a *Kassai Napló* korábbi főszerkesztőjét bízták meg. Dzurányi 1925 és 1932 között töltötte be a PMH főszerkesztői posztját, és Gál Istvánnal együtt meghatározó egyéniségei voltak a lapnak. Mindketten Szent-Ivány támogatóinak számítottak, ezért ebben az időben a keresztényszocialisták gyakran támadták a lapot liberális hangvétele miatt.

A magyar pártok közötti ellentétek 1925 tavaszán nyíltan a felszínre törtek. Március 2-án Ótátrafüreden tartott ülést a Vezérőlbizottság. Erről az ülésről az előzőekhez képest nagyon röviden számolt be a PMH. Csupán azt közölte, hogy a Vezérőlbizottság új elnökének Bittó Dénest választotta a testület, elnökhelyettesének pedig Szilassy Bélát. A cikk többször hangsúlyozta a legnagyobb egyetértést és az összhangot, amely az ülésen uralkodott.<sup>399</sup>

A Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium az ótátrafüredi ülést követő jelentésében Bittó Dénes és Szilassy Béla megválasztását úgy értékeli, hogy ők a magyar kormány bizalmi emberei. A minisztérium jelentése szerint a nemzetgyűlési választásokról is volt szó az ülésen, amikor kemény összetűzésre került sor a kisgazdák és az OKP között. Lelley azt javasolta, hogy a választási bizottságokban több-

ségben legyenek a keresztényszocialisták, Szent-Ivány azonban ezt határozottan ellenezte. Tarján Ödön beszámolt a PMH javuló anyagi helyzetéről. Flachbarth, aki nem volt tagja a testületnek, de jelen volt az ülésen, nem mert előállni az egységes magyar párt létrehozásáról szóló javaslatával, mert Lelley kijelentette, hogy ebbe semmi áron sem egyezik bele.<sup>400</sup>

Bittó elnökké választása a Lelley-csoport veresége volt, a válasz azonban részükről nem maradt el. Március 16-án Lelley összehívta az OKP nyugat-szlovákiai körzet vezetőségi ülését, amely nagyon viharosra sikeredett, és hajnali 5 óráig tartott. Az ülésen felfüggesztették Bittó Dénes, Szüllő Géza, Jabloniczky János, Palkovich Viktor, Gregorovits Lipót és Tyukoss János párttagságát.

Ezután gyorsan követték egymást az események, és a sajtóban megindultak az egymás elleni támadások, a kölcsönös vádaskodások. A két ellentábor egymást anyagi visszaélésekkel vádolta. A *Nép-akarat*, a párt lapja a Lelley-csoport befolyása alá került, a PMH pedig a másik csoportot támogatta. Megindult a harc a párt egyetlen komolyabb értéket jelentő vagyonáért, a Concordia nyomdáért. A pártból kizárt papok Palkovich Viktor és Gregorovits Lipót vezetésével követelték a nyomda átadását azon a címen, hogy a papság adta össze rá valaha pénzt, és kérték, hogy válasszák el egymástól a nyomda és a párt ügyét.<sup>401</sup>

Az OKP-n belüli nyílt harc kirobbanása után néhány nappal, 1925. március 27-én jelenik meg Szent-Ivány József felhívása a PMH-ban az egységes magyar párt létrehozására. A keresztényszocialisták pozsonyi határozata után „beállott politikai helyzetnek egyetlen kiútja van mindenki részére és ez az egységes magyar párt (...) A keresztényszocialista szlovák és német osztály önállóan sokkal értékesebb munkát végezhet s ha úgy akarja, a magyarokkal szövetségben működhet.”<sup>402</sup> Ezzel tulajdonképpen azt a régen hangoztatott véleményét fogalmazta meg nyíltan, amelynek lényege, hogy egy egységes magyar pártot kell megteremteni, nem az őslakosok keresztényszocialisták által hangoztatott egységes pártját.

Teljes volt a zűrzavar a magyar ellenzéki pártok körül. A magyar nagykövetség jelentésében károsnak nevezi Szent-Ivány felhívását, amely a szlovák csoport elvesztéséhez és Hlinka befolyásának növekedéséhez vezethet. Jobbnak látták, ha az OKP-n belül oldódna meg a válság oly módon, hogy Lelleyt háttérbe szorítják. „Hogy arra az esetre, ha sikerül Lelleyt leszavaztatni, mi fog történni, illetve, hogy a Lelley ellentábora is fenntartja-e a keresztényszocialista pártkeretet és ily módon a keresztényszocialista párt két részre szakad, vagy pedig feltételek nélkül az egységes párthoz fog-e csatlakozni,

azt még nem lehet biztosan megállapítani” – írja Matuska Péter ideiglenes ügyvivő.<sup>403</sup>

Nagy sajtókampány indult Lelley lemondatásáért.<sup>404</sup> Az OKP pártvezetőségének május 16-án Pozsonyban tartott ülésén már a Lelley-ellenes szárny került többségbe, és végül sikerült elérnie lemondását az elnöki posztról. Elsősorban a kelet-szlovákiaiak, a szlovák csoport és a kárpátaljai küldöttek fogtak össze a pártelnök ellen. Lelley ezután híveivel együtt elhagyta a termet. A pártvezetőség ezután öttagú ideiglenes elnökséget választott a párt élére.<sup>405</sup>

A párt ezzel kettészakadt, ha a hivatalos szétválás még nem is történt meg. Az előállt helyzetet részletesen leírja a pozsonyi zsupán a járasi rendőrparancsnokoknak küldött 1925. június 19-én kelt utasításában. Leszögezi, hogy a Lelley-csoport vereségét a Magyarországról pénzelt akció okozta. A régi pártvezetőség használja a pozsonyi Köztársaság téri helyiségeket, továbbra is ott dolgoznak a régi szakszervezeti vezetők (Varjú, Szappanos, Kaiser), tulajdonképpen a régi apparátus. Az új vezetés helyiségeket bérelt a Hosszú utcában. Lelleyék megtartották a *Népakarat* lap fölötti befolyásukat, mire az új vezetőség kijelentette, hogy az nem a párt hivatalos lapja többé. Ezt a szerepet ideiglenesen a Kassán kiadott *A Nép* tölti be. Lelleyt elsősorban a munkások támogatták, illetve a szegényebb, keresztényszocialista szakszervezetekbe tömörült tagság, és támadást indítottak a sajtóban, népgyűléseken az új elnökség ellen, akik a nagybirtokosokat szolgálják. „...a magyar nagybirtokosokat és bérlőket, mint a magyar faj ellenségeit ábrázolják, akik csekély bérért kizsákmányolják a magyar munkást és a földművest, a saját birtokaikra idegen munkaerőt hoznak, a gyűléseken azonban a keresztény szeretetet hangoztatják, hogy népszerűek legyenek, és képviselőnek válasszák őket, ezzel befolyásos kapcsolatokat szereznek, amelyeket a kihasználnak a saját birtokaik védelméhez.”<sup>406</sup>

Az újabb összezapás a két hivatalosan még egy pártkeretben lévő csoport között az új elnök megválasztásakor került sor. A Lelley-csoport jelöltje Jánoky-Madocsány Gyula volt, a Jabloniczky-csoporté Szüllő Géza. Szüllő néhány évvel később írt feljegyzéseiben megjegyzi, hogy 1925 őszéig nem foglalkozott belpolitikával, pártügyekkel, hiszen nagyrészt külföldön tartózkodott, illetve Budapesten lakott. A magyar kormány és valószínűleg személyesen Bethlen István miniszterelnök bízta meg azzal a feladattal, hogy a párt elnöki posztját átvegyje.<sup>407</sup> A pártvezetőségi ülésre augusztus 25-én Pozsonyban került sor, ahol Szüllő Gézát választották a párt új elnökévé. Szüllő nem volt jelen az elnökválasztáson, ekkor is külföldön tartózkodott. Szeptember 5-én érkezett Pozsonyba átvenni a pártelnöki tiszttét.<sup>408</sup>

Lelleyék szeptember 27-re Pozsonyba országos gyűlést hívtak össze. Az OKP pártvezetősége válaszképpen szeptember 16-án ki zárta Varjú Józsefet, Szappanos Lajost, Jarabek Rezsőt és Kaiser Gyulát a pártból, a párt tagjait pedig eltiltotta a gyűlésen való részvételtől.<sup>409</sup> A pozsonyi gyűlésen végül 500 küldött jelent meg elsősorban a nyugati területről. Képviseltette magát a szlovák osztály is Kniha János plébános vezetésével. A gyűlés végül úgy döntött, a pártot két részre osztják. A gyűlés „Nyugatszlovenszko keresztényszocialista kongresszusának nyilvánította ki magát, a régi irány és régi vezetői mellett döntött s az ezen irányba való tovább haladására megtette a szükséges intézkedéseket”. Az új elnöknek Drexler Antal pozsonyi kanonokot választották.<sup>410</sup> Az OKP ezzel hivatalosan is két részre szakadt.

## 10. Az Országos Parasztpárt

Miközben az Országos Keresztényszocialista Pártban folyt a belső küzdelem, sor került egy újabb magyar jellegű párt megalakítására is. Az Országos Parasztpárt létrehozása Mikle Vince nevéhez fűződik. Mikle Vince nagyhindi (Nyitra megye) földműves a magyar-német szociáldemokrata párt jelölőlistáján szerepelt a második helyen Nagy Gyula után az 1920-as nemzetgyűlési választások során. Később belépett a Csánki-pártba, de hamarosan innen is távozott. Miután 1923 végén Nagy Gyulát megfosztották mandátumától, a Nemzetgyűlésben Mikle lépett a helyére. A szociáldemokraták hevesen tiltakoztak, és 1924 márciusában Miklét kizárták a pártból. A mandátumra mind a szociáldemokraták, mind a kommunisták igényt tartottak, a mandátumot mégis a lista szerinti következő jelölt, vagyis Mikle kapta 1924. március 6-án.

A Nemzetgyűlésben nem lépett be egyetlen klubba sem, független képviselő volt, és túl aktívnak sem volt mondható, mivel másfél éves képviselősége alatt mindössze egyszer szólalt fel. Amikor a magyar pártok berkeiben elkezdődött a harc, illetve a Lelley és Petrogalli közötti harc nyílttá vált, akkor látott hozzá az Országos Parasztpárt szervezéséhez. 1924. szeptember 4-én Nyitrán került sor a párt megalakulásának bejelentésére. Az ülésen Miklén kívül részt vett Máté András bátorkeszi földműves, a párt későbbi titkára, valamint dr. Gellért Jenő újságíró. Kiadták a párt megalakulására szóló felhívást és 24 pontból álló programját. Ebben elsősorban „a falvak vergődő, robotoló és nélkülöző dolgozóihoz” szóltak. A program agrárjellegű volt, s követelte a földreform végrehajtását és a parasztság földhöz juttatását, a földbérlő szövetkezetek megalakítását. A nemzetiségi jellegű követelések közül a program a csehszlovák ál-

lampolgárság megadását követelte minden jogosultnak, illetve a kisebbségekre vonatkozó törvények betartását szorgalmazta. A rendőrségi jelentés szerint fontos szerepet játszott a megalakulásban dr. Gellért Jenő, aki emigráns volt, és a Tanácsköztársaság alatt Budapesten vezető posztot töltött be. Eredetileg a párt által kiadott újság, *Az Ugar* szerkesztését is rá akarták bízni, azonban Mikle félt a pártot az ő nevéhez kötni, ezért Máté lett a szerkesztője, de a háttérben ott tevékenykedett Gellért is. „Hozzáteszem, hogy maga Mikle képviselő jelentette ki, hogy csak igazi földművesekkel vagy földmunkásokkal akar dolgozni, és az agitációra hozzájuk csupán olyan embereket küld ki, akik eddig nem voltak semmilyen módon kompromittálva, mert állítólag ismer sok panaszt a kiskgazda és munkás népből, neheztelve elsősorban arra, hogy eddig hozzájuk csak volt kommunisták és zsidók jártak” – írja a rendőrségi jelentés. Végezetül megjegyzi a jelentés, hogy nem nagy jövőt jósol a pártnak. Az állam szempontjából lehet üdvözlőlni az akciót, mivel a tagjait a magyar ellenzéki pártok soraiból fogja megszerezni.<sup>411</sup>

A párt alakuló ülésére 1924. szeptember 21-én került sor, ahol elnökké Mikle Vincét választották. A párt elsősorban a vidéki paraszti tömegeket igyekezett megszerezni.<sup>412</sup> A Komáromi járásban a párt az első helyi csoportját 1925. február 1-jén Gútán hozták létre. Az alakuló népgyűlésen, demagógiával fűszerezett beszédében Máté András a nagybirtokosokat támadta, és a földreform végrehajtását szorgalmazta. Támadta a magyar ellenzéki pártok politikáját is.<sup>413</sup>

Több rendőrségi jelentés is beszámol a párt szervezéséről, némelyik tévesen a Gúta községben létrehozott földbérli szövetkezet megszervezését is ennek a pártnak tulajdonítja.<sup>414</sup> Ezt a földbérli szövetkezetet azonban az agrárpárt, illetve a Csánki-párt tagjai hozták létre.<sup>415</sup> A tagok elsősorban gútai kisparasztkok voltak, akik csekély bérért 10 magyar hold körüli nagyságú földet béreltek a Stagnóca és a Királynérét nevű részekben.<sup>416</sup> Több száz törekvő kiskgazda számára, akik itt földet béreltek, ez megnyitotta a fölemelkedés útját, és a falu társadalmára is nagy hatással volt. Ezt a néprajzi kutatások egyértelműen igazolják.<sup>417</sup>

Az új párt és a szakadás előtt álló OKP Lelley-csoportja között tárgyalások folytak 1925 tavaszán–nyarán az együttműködésről, esetleg az egyesülésről. De a tárgyalások nem jártak sikerrel, elsősorban azért, mert az új párt a keresztényszocialisták elleni támadásra és a vallás politikától történő elválásztására helyezte a hangsúlyt a kampány során. Lelleyék is elálltak a tervtől, mivel a pártszakadás után a Szüllő-féle csoport sem lépett be az új, általuk liberálisnak tartott, Magyar Nemzeti Pártba. Így mind a parasztpárt, mind a Lelley-csoport egyedül indult a nemzetgyűlési választásokon. A pa-

rasztpárt teljesen pénz nélkül vágott neki, állítólag a listákért fizetendő kauciót sem tudta letenni, ezért csak két választókerületben, az érsekújváriban és a kassaiban indult. A többi területen arra szólította fel a támogatóit, hogy szavazzanak az agrárpártra. A rendőrségi jelentés szerint várható volt, hogy a parasztpárt az érsekújvári választókerületben szerez egy mandátumot.<sup>418</sup>

## 11. A Magyar Nemzeti Párt megalakulása

Szent-Ivány felhívása egy egységes magyar párt létrehozására 1925 márciusában váratlanul érte és megosztotta a szlovákiai magyar közvéleményt. Az akció hátterében a Pozsonyi Rendőr-igazgatóság szerint két ok állt. Szent-Ivány Budapesten kapott utasítást a magyar egység megteremtésére abban az időben, amikor a válság kitört a keresztényszocialisták soraiban. A másik ok a kisgazdapárt belső válsága volt. A párt befolyása csökkent, a megyei választási eredmények sem voltak igazán jók a kisgazdák számára. Egy olyan párt létrehozására törekedett Szent-Ivány, amely nem csupán egy társadalmi csoport érdekeit szolgálja, mint a kisgazdapárt, hanem az egész magyarság érdekeit védi.<sup>419</sup>

A párt politikai céljait két jelszó köré fogalmazta meg Szent-Ivány: a német orientáció és a réalpolitika. Az első esetben nemcsak a szlovákiai német pártokkal való együttműködést hirdette, hanem a szudétanémet pártokkal is kereste a kapcsolatot. „Ki kell azonban építenünk politikai frontunkat a csehországi német pártok azon része felé, amelyeket nem a nagynémet szellem túlzása vezet, de a német–magyar jóviszony jelentőségének elismerése és a szlovenszkói helyzet honorálása.” A másik célkitűzést így fogalmazta meg: „Vessük el a demagógiát, lépünk a komoly nemzeti réalpolitika útjára, hogy kenyeret adhassunk népünknek.”<sup>420</sup>

A német pártokkal a kapcsolat kiépítése már 1924 őszén elkezdődött, erre utal a pozsonyi rendőrségi október 3-án kelt jelentése, amely szerint a gömöri Csíz fürdőn bizalmas megbeszélések folynak. A találkozókra a kisgazdapárt vezetőin kívül a német nemzeti párt Logdmann vezette csoportjának képviselői vettek részt.<sup>421</sup>

A réalpolitikát úgy lehetne megfogalmazni tömören, hogy bizonyos gazdasági előnyökért együtt lehet működni akár a kormánypártokkal is. Ennek kialakulásában bizonyára szerepet játszott, hogy Szent-Ivány felismerte, hogy az új Csehszlovák Köztársaság nem omlik össze néhány hónapon, éven belül, mint azt az államfordulat után várták. Sőt a gazdasági helyzet határozottan javult ezekben az években, sokkal jobb volt, mint Magyarországon. Szerepet játszott még a réalpolitikai célok megfogalmazásában az is, hogy a földreform so-



rán Szent-Ivány birtokai is veszélybe kerültek. Még 1923-ban lefoglalták 7000 holdnyi birtokait, de nem került sor a parcellázásra.<sup>422</sup> A rendőrségi jelentések szerint Szent-Ivány lépéseket tett a kormány irányába, hogy megmentse a birtokait.

Az új pártprogram kidolgozása és a nemzetgyűlési választásokra történő előkészületei során Szent-Ivány azzal a meglepő gondolattal állt elő, hogy elképzelhető a kisebbségek kormányban való részvétele. „A munkaprogramnak a politikai realizmusban kell megszületnie. Más szóval olyannak kell lennie, amelyik a nemzeti kisebbségeknek a kormányzásban való részvételét sem zárja ki. S itt kerül azután elénk a kérdés, mik a feltételei ennek? Nem lehet kétségünk az iránt, hogy a nemzeti kisebbségek jövőndő nemzetgyűlési képviselője első feltételül állítja a nemzeti állam átalakítását a föderalizmus alapján álló nemzetiségi állammá.”<sup>423</sup>

Szent-Ivány elképzeléseihez természetesen a magyar kormányköröket is meg akarta nyerni. „A felvidéki magyarság gazdasági megszervezése” címmel 1924. október 7-i keltezéssel többoldalas dokumentumot készített magyar kormánykörök számára. Ebben azt fogalmazta meg, hogy milyen gazdaságpolitikát kövessen a csehszlovákiai magyar kisebbség a magyarországi gazdasági támogatás hiányában. Ennek lényege a tudatos bekapcsolódás az új állam gazdasági folyamataiba. „Kétségtelen, hogy nagyon nehéz egészen határozottan és pontosan meghúzni azt a határvonalat, ameddig az ottani (csehszlovákiai – A. B.) közigazgatási alakulatokkal való összeköttetés felvehető, azonban nagy vonalakat mégis meg lehet állapítani. Véleményem szerint meg is kell, mert az ottani magyar kisebbség gazdasági megerősödése tekintetében a mai Magyarország nagyon kevés támogatást nyújthat. Szükség van tehát arra, hogy az ottani elsősorban magyar, ha azonban az nem elegendő, úgy tót vagy cseh gazdasági élet erősségeiből merítsünk, mindig nyitva hagyva az ajtót arra, hogy – ha a szakításra alkalmas pillanat elérkezik, az mi rajtunk álljon.”<sup>424</sup> A kedvező pillanatban történt szakításra példaként hozza fel a tornaljai bankot, amelynek 25 százalékos tulajdona volt. Miután azonban a cseh Legio Bank megszerezte a részvények felét, kilépett a bankból. A tudatos együttműködésre pedig a pozsonyi hitelszövetkezeti központtal folytatott tárgyalásait említi politikamentes hitelszövetkezetek létrehozása érdekében. Továbbá a tornaljai járási lótenyésztő egyesületet említi, amelynek támogatására megnyerte a járási főnököt és a pozsonyi lótenyésztő felügyelőt. Az egyesület jelentős magyar kiscgazdatömegeket megmozgató gazdanapokat, kiállításokat szervezett, apaállatokkal látták el a tenyésztőket. „Ezek kis és partikuláris érdekeket szolgáló akcióknak látszanak, azonban az egész vonalon való tervszerű végrehajtásuk végeredményben mégis

nagy politikai hatalmat és gazdasági erőforrást jelent mindnyájunk számára. Amikor arra gondolok, hogy az ellenzéki pártok intézőbizottságának egyik legfontosabb feladata volna ebben a munkában egységessé tenni a pártokat és itt nem válogathatunk abban, hogy születése szerint az őslakossághoz tartozó-e az az állat egészségügyi felügyelő vagy hasonló hatósági ember, ugyan úgy kell elbánnom vele, még akkor is ha cseh.”<sup>425</sup>

Az egységes párt létrehozása során 1925 tavaszán még úgy gondolta Szent-Ivány, hogy az OKP válsága oda fog vezetni, hogy a két párt összeolvad, illetve a szlovák osztály leválása után a keresztényszocialista párt megmaradó része belép az egységes pártba. Ennek a hasznosságát gazdasági érvekkel, számításokkal is alátámasztotta. „Az egységes párt pénzügyi képe” című beadványában azt bizonygatta a magyar kormánykörök számára, hogy milyen megtakarítást jelent majd az anyaországi anyagi támogatás terén egy ilyen egységes párt létrejötte. A számításai során már eleve levonta az OKP szlovák osztálya számára havonta juttatott 15 ezer koronát.<sup>426</sup>

Őszre azonban világossá vált, hogy az OKP-ból sikerül kiszorítani a Lelley-csoportot, és az új vezetés meg akarja tartani a szlovák osztályt és a párt önállóságát is. Csupán a Magyar Jogpárt mutatott hajlandóságot belépni az új pártba, amely még hivatalosan nem alakult meg. Az új párt tehát nem lesz az egész itteni magyarság pártja, mint azt Szent-Ivány tervezte. Papp Antal szeptember elsején kelt feljegyzésében azt közölte Szent-Iványval: „A Kisgazda párt átalakítása és illetőleg az új zászlóbontás a legnagyobb óvatossággal és a keresztényszocialista párt vezetőségével leendő előzetes közlés után történjék meg. Az új párt elnevezéséből az egységes szó lehetőleg mellőztessék, nehogy ez a keresztényszocialisták részéről vélt félreértésekre adhasson alkalmat. Az új névből mindössze az tűnjék ki, ami a cél, hogy ti. a párt eddigi keretei bővültek s így abban nemcsak az agráristák foglalnak jövőre helyet.”<sup>427</sup>

A Szepesi Német Párttal és a szudétánémet pártokkal közben előrehaladtak a tárgyalások a választási együttműködés terén. A német agrárszövetséggel, a Bund der Landwirtevel készen állt a választási szerződés az aláírásra.

Az OKP október 5-én Kassán megtartott kongresszusán Szüllő az elnöki megnyitójában kijelentette: „a keresztényszocialista pártot fenn akarom tartani, az egységes pártba a keresztényszocialista pártot belevinni nem akarom és nem fogom.” A kongresszus határozatai is tartalmazták a párt függetlenségének megőrzését.<sup>428</sup>

Másnap szármajeltávirat érkezett a prágai nagykövetségről a budapesti Külügyminisztériumba, amelyben a magyar pártok vezetői a miniszterelnöktől kérnek október 8-ra időpontot egy értekezlet megtar-

tására a nemzetgyűlési választások ügyében. „Miniszterelnök személyes döntése okvetlen szükséges” – állt a táviratban.<sup>429</sup>

Erről a tárgyalásról Papp Antal kézzel írt rövid feljegyzése számol be. A találkozón részt vett személyek neveit csupán iniciáléikkal jelzi. Ezek alapján a következő személyek vettek részt B. I. (Bethlen István), K. Kn. (Kánya Kálmán), P. T. (Pataky Tibor), P. Gy. (Prónay Görgy), Sz. J. (Szent-Ivány József), Sz. G. (Szüllő Géza) és K. I. (valószínűleg Kürthy István).

Az első téma az OKP válsága volt. Ezzel kapcsolatban Szüllő kijelentette, hogy az új párt, a Nyugat-szlovenszkoí Keresztényszocialista Párt megalakításában rész vevő tagokat kiléptetteknek fogja nyilvánítani. Szerinte a Lelley-csoport elbukik, mert nincs pénzük. Bethlen a Hlinka-párttal való megegyezésre figyelmeztetett, valamint arra, hogy a tót osztályt meg kell tartani. Hlinkával a megegyezésnek a szlovák területeken való jelöltindítás terén kell megtörténnie. Hlinka felvesz a listára néhány személyt, akiket ők ajánlanak. Szent-Ivány szerint, aki tárgyalásokat folytatott a Szlovák Néppárt vezetőjével, Hlinkát csak a pénz érdekli. Papp feljegyzéseiből arra lehet következtetni, hogy Hlinkának pénzt ígértek, illetve a magyar kormány kész volt támogatni Szlovák Néppárt kampányát.

Ezután rátértek a németkérdésre. Szent-Ivány közölte, hogy készen áll a megegyezés a Bund der Landwirtevel. A megállapodás két részből áll. Az első rész a lista nevét, valamint az arányokat tartalmazza. A második rész a választások utáni együttműködésről szól, melynek értelmében a közös klubbot alakítanak a németekkel, erős fegyellemmel. Az esetleges kormányba való belépés terén nincs megállapodás. A jövődöbeli párt nevének a résztvevők a Magyar Nemzeti Egyesülés Pártja nevet javasolják. Papp feljegyzésében még az áll róla: „Bent marad a pártszövetségbe (az ellenzéki pártok szövetségéről van szó – A. B.), de kibövíti az eddigi kereteket.”<sup>430</sup>

Miután a keresztényszocialista párt beolvasztása az új pártba nem sikerült, Szent-Ivány arra törekedett, hogy legalább a választási együttműködést, illetve a közös választási listát sikerüljön tető alá hoznia.

Az új párt, a Magyar Nemzeti Párt (MNP)<sup>431</sup> megalakulásának bejelentésére 1925. október 14-én került sor a *Prágai Magyar Hírlap*-ban. A lap első oldalán jelent meg a felhívás *Szlovenszko és Ruszinszko magyarságához!* címmel. Ebben felhívják a magyarságot, hogy „alkossák meg azt a pártot, mely minden magyar befogadására alkalmas s amely minden magyarnak, legyen az gazda, iparos, kereskedő, munkás vagy szellemi foglalkozást űző és tartozzék bármely vallásfelekezethez, úgy szellemi, mint anyagi erőit és érdekeit hathatósan védelmezni kész is”. A felhívást majd egy egész oldalon köve-

ti az aláírók névsora. A *Zászlót bont a Magyar Nemzeti Párt* című cikk azt igyekszik sugallni, hogy megszületett a teljes magyar egység. „A keresztényszocialista párt országos pártvezetőségével már megvan a teljes megegyezés arra, hogy az új párttal teljes együttműködésben lesz a keresztényszocialista párt s a szudéta és a szlovenszkói német pártok nagy részével megkötött megállapodás alapján a velük létesült pártszövetségben fog a választásokon résztvenni minden olyan magyar ember, aki a magyar nevet nem viseli érdemtelensül.”<sup>432</sup>

Két nappal később, október 16-án került sor az OKP pártvezetőségének ülésére Zsolnán. Amint az várható volt, a pártvezetőség kizárta a pártból a szeptember 27-én megalapított Nyugat-szlovenszkói Keresztényszocialista Párt vezetőit. A sajtó beszámolt arról is, hogy a pártvezetőség négytagú bizottságot jelölt ki a „közös választási akció módozatainak megbeszélésére és a közös jelölések előkészítésére” Magyar Nemzeti Párttal.<sup>433</sup> Az ezután történekről a Pozsonyi Rendőr-igazgatóság jelentése számol be. Szent-Ivány október 16-án Pozsonyban találkozott a keresztényszocialista küldöttekkel. „Bizalmas úton sikerült megtudnom, hogy a találkozó tárgya a két említett politikai párt együttműködése volt. Szent-Ivány képviselő kérte, hogy a keresztényszocialista párt lépjen be a Magyar Nemzeti Párt megalakulása után ebbe a pártba, és a választások alkalmával közös jelölőlistát állítsanak, szintén az új párt neve alatt. A tárgyalások nem jártak eredménnyel. Szent-Ivány nagyon feldúlt állapotban távozott a találkozóról, amely nem hagyta őt el még a Magyar Nemzeti Párt alakuló gyűlésén sem, amelyre e hónap 18-án került sor Érsekújvárról.”<sup>434</sup>

A Magyar Nemzeti Párt érsekújvári alakuló ülésével kapcsolatban a nagyrészt Szent-Iványt támogató csehszlovákiai magyar sajtó tömegéről beszélt<sup>435</sup>, a rendőrségi jelentés szerint csupán 300 ember jelent meg, és „az egész olyan benyomást keltett, hogy csupán a magyar kisczardapárt régi nevének megváltoztatásáról volt szó”. Az alakuló ülésen nem jelentek meg a keresztényszocialista párt küldöttei.<sup>436</sup>

Az érsekújvári gyűlésen a párt elnökévé Törköly Józsefet választották, megválasztották a párt 8 (!) alelnökét, közöttük Jaross Andort, Jankovics Marcellt és Szilassy Bélát, valamint a 33 tagú intézőbizottságot. Minden előterjesztést a párt vezetőségére egyhangúan hagytak jóvá. A pártvezetőségben nem szerepel Szent-Ivány József neve, de ennek az volt az oka, hogy őt már nem egy párt vezetőjének tisztelte, hanem „a szlovenszkói politika vezére” cím.<sup>437</sup> A vezér nem is vett részt a párt közvetlen irányításában a továbbiakban sem.

Október 16-án eldőlt, hogy nem állít közös listát a két magyar ellenzéki párt. Ennek látszólag az volt az oka, hogy a keresztényszocialistáknak csatlakozniuk kellett volna egy már megkötött választási együttműködéshez, amely a MNP és a Bund der Landwirte között jött létre. Ez tartalmazta, hogy a lista neve Bund der Landwirte lesz, és a keresztényszocialisták ragaszkodtak a nevük feltüntetéséhez a lista megnevezésében. Ehhez azonban a szudétanémetek nem járultak hozzá. Ez az érvelés hangzott el Szüllő Géza és Szent-Ivány József budapesti tárgyalásain október 26-án. Ezen a napon ugyanis Prónay György, a Miniszterelnökség államtitkára és Khuen-Héderváry Sándor külügyminiszter-helyettes találkozott a két pártvezérrel, és megpróbálták közelíteni az álláspontokat és a minimális együttműködésre rábírní a feleket. A megbeszélésről jelentést küldtek a prágai követnek, amelyben „tudomásul vették, hogy egyrészt Szentiváni kötve van a Bund der Landwirtevel való közös listára vonatkozó megegyezés által, másrészt a magy. ker. szoc. párt ehhez nem csatlakozhatik miután a Bund der Landwirte nem egyezik bele abba, hogy a közös elnevezésbe a ker. szoc. név bevétessék. Ily körülmények között nem marad más hátra mint külön listákkal venni részt a választási kampagneban.” Hosszas heves vita után megegyezés jött létre, hogy az OKP a képviselőválasztáson mind a 7 választókerületben állít listát, míg a MNP csupán 4-ben, hogy ne rontsa a szlovák kerületekben a keresztényszocialisták esélyeit. A szenátusi választáson az OKP mind a 4 kerületben, a MNP csak kettőben állít listát. Végül megegyeztek abban is, hogy az alsóbb szervek kortesei nem fogják egymást támadni, bár mindkét pártvezér kétségbe vonta, hogy ez be tartható lesz.<sup>438</sup>

A közös lista meghíúsulásának valódi okait a rendőrségi jelentés abban látta, hogy a Szüllőék attól tartottak, hogy ezt a lépést kihasználja a Leley-csoport. Azzal csalogatják át a táborukba a keresztényszocialisták nagy részét, hogy Szüllőék egy liberális párthoz csatlakoznak, valamint nagy ellenszenvet váltott ki az is, hogy a zsidó gyáros Tarján Ödön is szerepelt a MNP listáján.<sup>439</sup>

Ezt a feltevést igazolja Szüllőnek a nemzetgyűlési választások alatt készített feljegyzése is. „Három fronttal szemben kellett felvennem a harcot. Az egyik a Lelei csoport, aki azzal korteskedett, hogy én a liberális pártba akarom átvinni a keresztényszocialista pártot, a második front a cseh állam, a harmadik front a Szentiványi magyar nemzeti párt. Ez a párt azzal korteskedett, hogy az én pártom ultra montan (szélsőségesen klerikális – A. B.), az ő pártja pedig a magyar. Így a választók egyrésze azelőtt a dilemma előtt áll, hogy ha reám szavaz, akkor úgy magyarságában, mint vallásos érzületében hátrányos helyzetbe kerül. A nemzeti párt szenátor jelöltje, Richter

határozottan azt kifogásolta és azt mondotta, hogy mi a magyar jelzőt hagytuk el.”<sup>440</sup> Problémák merültek fel a lista összeállítása során is, mivel az OKP az első négy hely közül hármat magának követelt.<sup>441</sup>

A második nemzetgyűlési választások során megint az a helyzet állt elő, mint az 1920-as választások alkalmával: a két ellenzéki magyar párt külön listával indult a választásokon. Egymás ellen folytatott kampányt, hogy megszerezze a magyar választók szavazatait bejusson a Nemzetgyűlésbe.

## 12. A második nemzetgyűlési választások

A második nemzetgyűlési választásokra Csehszlovákiában 1925 novemberében került sor. Az Országos Keresztényszocialista Pártból kivált a Lelley Jenő vezette csoport Nyugat-szlovenszkoí Keresztényszocialista Párt néven külön listával indult a nemzetgyűlési választásokon az érsekújvári választókerületben. A MNP pedig a Szepesi Német Párttal és az elsősorban a cseh országrészekben működő Bund der Lanwirte nevű szudétanémet agrárpárttal kötött koalíciót. A belső válsággal küszködő OKP egyedül indult a választásokon.

A két ellenzéki magyar párt választási együttműködésének megíúsulásáért a vezetők egymásra ígekeztek hárítani a felelősséget. A kérdésérő heves vita zajlott a választási kampány alatt a *Prágai Magyar Hírlap*ban és más sajtorgánumban.<sup>442</sup> A prágai nagykövet november 8-án kelt Budapestre küldött számjeltáviratában a következőket írta: „Vítát nevétségesnek sőt politikai szempontból károsnak tartom, ennek megszüntetése céljából kérem sürgősen reájuk hatni.”<sup>443</sup>

Az OKP nehéz helyzetét Szűllő így jellemezte: „A sajtó absolute azokkal az emberekkel van betöltve, kik Szentiványinak alkalmazottjai voltak. Van a szerkesztőségben több emigráns.

A párt szervezetei 8 hónap óta nem fungáltak, a hivatalnokok fizetve nem voltak, azok Lelei mellett álltak. Szentiványi megkötötte a Bund der Landwirte-vel a paktumot.

A németek politikája más célzatú, mint a magyarok politikája.

A németek csak kulturális autonómiát akarnak.

A Felvidéken lévő arisztokrácia teljesen »begyulladt«. Minden pénzét oktanulul elszórta arra, hogy a birtokait megtartsa, ez nem sikerült, de a néppel való ellentétessége annál erősebb lett. A nép egyrészt a földéhség által, másrészt természetes diszpozíciója által teljesen nemzeti érzés nélkül való.”<sup>444</sup>

A választások alkalmával külön anyagi támogatásban is részesültek a pártok Magyarországról, amelyeket külön alapokból fedeztek. 1925-ben a Külügyminisztérium 1 millió csehszlovák koronával tá-

mogatta a magyar pártok választási kampányát.<sup>445</sup> Az összeg felhasználásáról nem találtam adatot.

Az egész köztársaság területén 1925-ben 29 jelölőlistát állítottak, ebből 13 nem jutott mandátumhoz. Szlovákiában 20 listára lehetett szavazni, ebből 7 nem jutott mandátumhoz. A választásokon elbukott pártok között volt két magyar jellegű is. A keresztényszocialista pártból leszakadt Nyugat-szlovenszkoí Keresztényszocialista Párt, amely az érsekújvári választókerületben indult és 17 286 szavazatot szerzett (országos viszonylatban ez 1,22%). A másik az Országos Parasztpárt, amely bár a kassai választókerületben is indult, mindössze 4505 szavazatot kapott.

A köztársasági összesítésben az agrárpárt lett a legerősebb politikai erő, amely 46 képviselői mandátumot szerzett. Második helyen nagy meglepetésre a kommunista párt végzett 41 mandátumot szerezve. Szlovákiában más volt a sorrend. Itt a választások győztese hatalmas előnnyel a Szlovák Néppárt lett, amely megszerezte a szavazatok 34,51 százalékát. A második helyen a Köztársasági Agrárpárt (17,28%), a harmadik helyen ezúttal a kommunista párt (13,88%) végzett. Kárpátalján hasonlóan, mint a másfél évvel korábban, bár kisebb mértékben, a kommunisták végeztek az első helyen. A képviselőházi választások eredményeit az 5. táblázatban foglaltam össze.<sup>446</sup>

Az OKP szempontjából nem volt sikeres a választás, és a nagy magyarországi anyagi támogatás ellenére nem tudott 100 ezer szavazatot elérni.<sup>447</sup> Ez négy képviselői hely megszerzésére volt elég, tehát az öt év előttihez képest egyet elvesztett. Jelentős veszteségeket szenvedett el Pozsonyban is, ahol elsősorban a Lelley-csoport és a MNP vitte el szavazatainak egy részét.

A MNP a Szepesi Német Párttal közösen megelőzte a keresztényszocialistákat. Öt képviselői mandátumot szerzett, ez hárommal több, mint az előző ciklusban, és az ő klubjuknak lett tagja Korláth Endre is, aki a ruszinszkoí magyar pártok közös jelöltjeként került be a Nemzetgyűlésbe. Különösen Gömörben, a feledi és a tornaljai református és evangélikus magyarság körében ért el nagyszerű eredményeket. A szepességi németek is erre a listára szavaztak. A többi északi városban, ahol először szavazhattak a nemzetgyűlési választásokon magyar listákra, a szavazatok megoszlottak az OKP-lista és a másik magyar-német lista között. A két lista eredményeit összesítve kiderül, hogy a magyar pártok nagyrészt megtartották a megyei választásokon elért pozíciójukat. A MNP listájára inkább a vidéki lakosság szavazott, a voksainak mindössze egyötödét szerezte az 5000 lakosnál nagyobb településeken, az OKP ezzel szemben az egyharmadát.<sup>448</sup>

A kommunista párt a magyar vidékeken mindenütt kimagasló eredményt ért el. A hat legmagyarabb járásban a kommunisták a szavazatok 24,14 százalékát kapták, s ez jóval meghaladta az országos átlagot.<sup>449</sup> Néhány magyar községben egészen fantasztikus eredményt értek el. A csaknem homogén magyar Gúta községben a szavazatok 52,1 százalékát szerezték meg.<sup>450</sup> A nemzetiségek által lakott területeken elért jó választási eredményükben szerepet játszott az is, hogy 1924. október 31-e és november 4-e között megtartották a CSKP II. kongresszusát, amelyen a Kommunista Internacionálé határozatainak szellemében kimondták a nemzetek önrendelkezési jogának az elvét, egész az országból való kiválásig. A választási gyűléseken a magyar vidékeken szónoklók hangot is adtak ennek az elvnek.<sup>451</sup>

A magyar vidékeken még az agrárpárt ért el számottevő eredményt. A centralista pártok rovatban feltüntetett eredmények túlnyomó többségét ők gyűjtötték be a magyar járásokban.

A MNP hat képviselője a következő volt: Szent-Ivány József, Füssy Kálmán, Korláth Endre a ruszinszkói ellenzéki pártok vezetője, Holota János, Nitsch Andor a Szepesi Német Párt vezetője és Koczor Gyula. A keresztényszocialista párt négy képviselője: Szüllő Géza, Jabloniczky János, Fedor Miklós a szlovák osztály egyik vezetője és Gregorovits Lipót jókai plébános. Szenátor lett Törköly József, Richter János és Egry Ferenc a MNP részéről, Grosschmid Géza kaszai ügyvéd és Franciscy Lajos nyitrai kanonok az OKP-ból.



## 5. táblázat

Az 1925. évi képviselőházi választások eredményei

Járás, tartomány	CSKP	Centralista pártok	Szlovák pártok	Egyéb	MNP és német pártok		OKP		Magyar és német pártok összesen	
					szavazat	%	szavazat	%	szavazat	%
Aranyosmarót	4,49	27,37	52,52	6,92	288	1,77	1 129	6,93	1 417	8,7
Besztercebánya	21,59	29,74	38,87	4,76	0	0	1 081	5,04	1 081	5,04
Dunaszerdahely	19,24	16,52	0,91	13,22	6 241	32,5	3 378	17,59	9 619	50,09
Eperjes	11,82	24,58	45,22	7,48	911	3,58	1 863	7,32	2 774	10,9
Érsekújvár	14,05	24,64	28,47	9,68	4 718	18,01	1 349	5,15	6 067	23,16
Feled	17,93	12,47	7,13	2,5	9 424	57,74	364	2,23	9 788	59,97
Galánta	27,85	13,86	11,38	13,29	3 895	13,24	5 994	20,38	9 889	33,62
Gölnicbánya	37,88	11,99	24,42	3,04	1 737	14,62	956	8,05	2 693	22,67
Igló	13,13	21,34	50,33	4,19	916	6,43	652	4,58	1568	11,01
Kassa város	20,37	22,68	12,68	14,06	2 149	8,67	5 340	21,54	7 489	30,21
Kassa-vidék	6,73	27,87	48,7	1,54	225	0,9	3 540	14,26	3 765	15,16
Kékkő	4,71	47,02	26,24	3,59	2 115	11,91	1 159	6,53	3 274	18,44
Késmárk	9,32	10,97	36,73	5,96	4 855	36,15	117	0,87	4 972	37,02
Királyhelmec	37,32	19,72	1,84	8,98	1 165	8,31	3 340	23,83	4 505	32,14
Komárom	29,7	19,16	2,55	8,19	6 604	24,38	4 340	16,02	10 944	40,4
Körmöcbánya	16,91	28,39	22,57	6,18	0	0	1 332	25,95	1 332	25,95
Korpona	14,51	35,57	25,82	6,51	1 329	5,38	3 014	12,21	4 343	17,59
Léva	12,82	20,91	35,62	6,78	3 076	13,79	2 248	10,08	5 324	23,87
Lőcse	7,52	19,77	59,57	4,78	422	3,78	512	4,58	934	8,36
Losonc	22,64	21,62	35,26	3,77	4 966	15,25	477	1,46	5 443	16,71
Modor	8,5	29,75	50,93	3,2	1 262	6,77	158	0,85	1 420	7,62
Nagykapos	13,31	30,31	11,68	6,19	2 601	27,46	1 046	11,05	3 647	38,51
Nagy Mihály	8,28	44,63	33,96	7,84	955	4,51	166	0,78	1 121	5,29
Nagyőrce	31,59	24,89	32,9	1,76	262	2,49	669	6,37	931	8,86
Nagyszombat	14,89	24,85	51,43	6,13	186	0,62	624	2,08	810	2,7
Nyitra	13,86	29,52	32,38	8,5	1 820	5,64	3 251	10,1	5 071	15,74
Ógyalla	16,86	25,9	5,26	5,52	7 644	34,14	2 757	12,32	10 401	46,46
Ótúró	1,43	28,4	56,46	1,94	475	5,19	603	6,58	1 078	11,77
Pádkány	21,2	18,19	2,72	19,69	6 728	29,45	1 998	8,75	8 726	38,2
Poprád	10,1	26,54	42,73	3,68	1 680	15,66	138	1,29	1 818	16,95
Pozsony város	14,22	26,12	13,69	24,09	1 253	2,74	8 759	19,14	10 012	21,88
Pozsony-vidék	15,43	32,13	35,34	8,62	777	3,62	1 043	4,86	1 820	8,48
Privigye	12,49	21,92	54,81	2,7	0	0	2 227	8,08	2 227	8,08
Rimaszombat	9,31	41,22	32,5	3,32	2 449	10,87	627	2,78	3 076	13,65
Rozsnyó	34,43	22,92	9,44	4,14	3 955	20,7	1 595	8,37	5 550	29,07
Selmecbánya	13,45	27,97	45,54	3,59	0	0	1 071	9,45	1 071	9,45
Somorja	11,95	15	2,13	7,96	1 659	11,22	7 624	51,74	9 283	62,96
Szepsi	17,55	10,63	8,43	5,43	2 269	16,7	5 605	41,26	7 874	57,96
Szobránc	7,97	40,68	42,19	7,52	118	1,05	66	0,59	184	1,64
Tótkerekes	9,25	26,47	43,87	9,89	510	2,34	1 789	8,18	2 299	10,52
Tornalja	23	8,57	1,87	7,73	5 901	57,3	158	1,53	6 059	58,83
Turócszentmárton	17,57	38,16	29,26	9,02	0	0	1 647	5,99	1 647	5,99
Vágsellye	27,53	13,05	16,59	10,75	4 021	17,7	3 265	14,38	7 286	32,08
Verebely	15,05	34,43	25,41	3,45	1 651	10,57	1 732	11,09	3 383	21,66
Zseliz	31,97	19,64	2,02	5,78	5 203	32,95	1 207	7,64	6 410	40,59
Kiválasztott járások együtt					108 415		92 010		200 425	
Szlovákia	13,88	27,46	37,01	7	109 377	7,72	98 191	6,93	207 568	14,65
Kárpátalja	30,78	32,62	0	24,35	29 102	11,84			29 102	11,84



*Szent-Iványi József nemzetgyűlési  
képviselő (1884–1941)*



*Korláth Endre nemzetgyűlési  
képviselő (1881–?)*

## IV. Szüllő Géza elnökségének időszaka

### 1. Az új polgári koalíció kormányzása

A második nemzetgyűlési választásokat követő időszak belpolitikai válsággal kezdődött. A korábban kormányzó centralista pártok jelentős veszteséget könyvelhettek el a választásokon. A legnagyobb vereséget a szociáldemokraták szenvedték el, akiknek a szavazóbázisát elsősorban a kommunisták hódították el. Jelentősen megerősödtek kommunisták, a CSKP az ország második legnagyobb pártjává vált. A Szlovák Néppárt és a szudétanémet pártok, de a magyar pártok is növelték mandátumaik számát. Az előző ciklusban kormányzó öt párt csupán úgy tudott kormányt alakítani, hogy kénytelen volt bevenni a koalícióba a Csehszlovák Iparosok és Kiskereskedők Pártját, amely 13 mandátummal rendelkezett. A koalícióban azonban jelentős feszültség uralkodott a meggyengült szociáldemokraták és a koalíció polgári oldala, a cseh néppártiak és az agráriusok között, elsősorban a tervezett agrárvámok és papi kongrua kérdésében, így 1926. március 18-án a koalíció szétesett. Ismét a Jan Černý vezette hivatalnokkormány vette át átmeneti időre a kormányzást. A kormánypártok a válság megoldása érdekében több párttal és csoportosulással folytattak egyszerre tárgyalásokat a kormányba lépésről. A cél az volt, hogy a csehszlovák nemzeti elvek helyett új, polgári ideológiára épülő koalíció jöjjön létre.

A szlovák agrárpárti Milan Hodža vezetésével tárgyalásokat folytattak a mérsékelt szudétanémet erőkkel és a Szlovák Néppárttal. A kisebbségekkel való megbékélés egyik első lépésének szánták, hogy a kormány 1926. február 3-án elfogadta a nyelvtörvény végrehajtó kormányrendeletét, amely egyértelművé tette és rögzítette a kisebbségi nyelvek használatát a hivatalos érintkezésben.<sup>452</sup> A kisebbségek ezt régóta követelték. A polgári oldal már az átmeneti időszakban is támogatta Černý kormányát az agráriusok számára nagyon fontosnak tartott mezőgazdasági védővámok megszavazásakor 1926 nyarán. A katolikus pártokat a papság számára felemelt kongrua kifizetésekkel sikerült megnyerni. A tárgyalások eredménye az volt, hogy a két német párt, a keresztényszocialisták és az agrárpárt (Bund der Landwirte) belépett az 1926. október 12-én megalakult új, Antonín Švehla vezette kormányba. Ez utóbbival indult koalícióban a

választásokon és alkotott közös parlamenti klubot a Magyar Nemzeti Párt. Hosszas tárgyalások után 1927. január 15-én a Szlovák Néppárt is belépett a kormányba. Ezzel egy egészen új történelmi helyzet állt elő, hiszen a német és szlovák párt először volt tagja a csehszlovák kormánynak. Ugyanakkor most első ízben az összes baloldali párt valamennyi nemzetiségi csoportban ellenzékbe szorult.

Hlinka pártja a kormányba lépést ahhoz a feltételhez kötötte, hogy a nagymegyerendszer helyét felváltja a tartományi rendszer, amelyet az autonómiához vezető első lépésnek tekintett. A tartományi rendszerről szóló törvényt 1927. augusztus 12-én fogadta el a Nemzetgyűlés.<sup>453</sup> Valójában az új tartománygyűléseknek a hatásköre csak a gazdasági és kulturális kérdésekre terjedt ki, és tagjaik egyharmadát a központi kormány nevezte ki. A tartományi rendszer bevezetése nyomán 1928. december 2-án tartományi választásokat tartottak az országban.

A polgári kormány sikereként könyvelhető el az 1927 decembereiben a Vatikánnal megkötött *Modus vivendine* nevezett egyezmény, amely megengedte, hogy a csehszlovák kormány beleszólhasson a püspökök kinevezésébe, és a Vatikán azt is vállalta, hogy új egyházmegyei határokat állapít meg, és az összes csehszlovákiai egyházmegyét az országban székelő püspökök hatáskörébe utalja. Ez azt eredményezte, hogy megszűnt az esztergomi érsek közvetlen fennhatósága a Szlovákiában fekvő egyházmegyék fölött. A szerződés megkötésében jelentős szerepet játszott a Szlovák Néppárt részvétele a kormányban.<sup>454</sup>

Ezen időszak további fontos eseménye volt még Masaryk 1927. május 27-i újbóli köztársasági elnökké választása. Az elnökkiválasztás kérdése megosztotta a cseh pártokat, ezért fontos volt, hogy a német képviselők és szenátorok háromnegyede támogatta őt. Az ő szavataik nélkül meg sem választották volna.

A koalíció működését zavarta, hogy a kormányfő, Antonín Švehla hónapokig betegeskedett, ezért a kormányfői teendőket a Cseh Néppárt elnöke, Jan Šrámek látta el. 1929. február 1-jén Švehla lemondott posztjáról, és František Udržal agrárpárti politikus lett az új miniszterelnök. A polgári koalíció időszakára a gazdasági stabilitás és a konjunktúra volt a jellemző, bár 1929-ben már érezhető volt az egész világot fenyegető világgazdasági válság közeledte.

A koalíciót azonban egy belpolitikai válság rengette meg 1929-ben, amelynek főszereplője Tuka Béla szlovák néppárti képviselő volt. Tuka a köztársaság létrejöttének tizedik évfordulója közeledtével 1928. január 1-jén a *Slovák* című lapban megjelentette a *Turócszentmártoni deklaráció tizedik évében* című cikkét. A cikk lényege az volt, hogy Turócszentmártonban 1918. október 30-án, amikor a

szlovákok kimondták csatlakozásukat az új államhoz, egy titkos záradékban kikötötték, hogy ez csupán tízéves próbaidőre szól. Ezután a szlovákok visszanyerik önrendelkezési jogukat, és ha 1928. október 31-ig a szlovákok nem mondják ki a csatlakozásukat újra Csehszlovákiához, az ország alkotmányjogi elrendezésében joghézag (*vacuum iuris*) keletkezik. A titkos záradék létét azonban azóta sem sikerült bizonyítani. A cikk óriási felháborodást váltott ki a centralista pártok, különösen a szlovák szociáldemokrata politikusok körében. Némi késedelemmel 1929. január 3-án megvonták Tuka képviselői mentelmi jogát, és letartóztatták. A nyári tárgyalást követően 1929. október 5-én Magyarország javára történt kémkedés, az ország felbomlasztására szőtt összeesküvés és fegyveres csapatok szervezése okán tizenöt évi fegyházbüntetésre ítélték.

A Szlovák Néppárt vezetője, Hlinka és a Tuka befolyása alatt álló fiatal szlovák generáció a per alatt végig kiállt a vádlott ártatlansága mellett. A néppárt heves reagálásai meggyőzték a koalíciós partnereit, hogy kormány felbomlása elkerülhetetlen, és 1929. október 27-re kiírták a nemzetgyűlési választásokat.

## 2. Magyar kisebbségi politika a nemzetgyűlési választások után

Lelley Jenő a nemzetgyűlési választásokon elszenvedett kudarc után lemondott a Nyugat-szlovenszkói Keresztényszocialista Pártban játszott szerepéről, és visszavonult a politizálástól. Az elkövetkező években többször fölroppent a hír, hogy újra visszatér, és valamelyik aktivista magyar pártalakulatban fog politizálni, de erre nem került sor. Lelley visszatérésének híre mindig aggodalommal töltötte el mind a csehszlovákiai magyar politikusokat, mind a magyarországi kormányköröket. Lelley karizmatikus politikai vezető volt, aki meg tudta szólítani a magyar választókat, és jól ismerte a magyar pártok anyaországi kapcsolatait. A csehszlovák kormány szolgálatába szegődése kellemetlenül érintette volna az ellenzéki magyar pártokat.

A Nyugat-szlovenszkói Keresztényszocialista Párt megszűnt létezni, azonban a keresztényszocialista szakszervezetek tovább működtek Kaiser Gyula vezetésével. A szakszervezetek jelentős tagsággal és vagyonnal rendelkeztek. Kaiser több párttól, így a Szlovák Néppárttól és Szent-Iványtól is kapott ajánlatot, hogy támogassa őket. Megegyezés azonban nem született köztük.<sup>455</sup>

A választásokon megbukott Országos Parasztpárt végleg befejezte tevékenységét.

A MNP sikerként könyvelte el a nemzetgyűlési választások eredményeit, és Szent-Ivány a sajtóban bizonygatta a németekkel kötött választási együttműködés hasznosságát.<sup>456</sup> A párt képviselőinek száma meghaladta az OKP mandátumainak számát, amely nagy előre-

lépést jelentett az első nemzetgyűlési választásokhoz képest. A párt követendő reálpolitikáját az elnök így foglalta össze: „Meglátja (a MNP – A. B.), hogy a kalandorságnak az ideje lejárt, hogy a forradalmi jelszavak a nemzet sorsának megjavítására nem alkalmasak, meglátja, hogy az üres irredentizmus nem lehet alkalmas az okos és eredményes politikára. Tudja, hogy a csúszó-mászó és önérzet hijján való ellenzéki politika a magyarság halálát jelenti.”<sup>457</sup>

Szent-Ivány nagy lendülettel látott hozzá a párt további megerősítéséhez, szervezeti felépítésének kiszélesítéséhez. A legfontosabb volt, hogy megegyezett a Bund der Landwirte vezetőivel, hogy a MNP képviselői belépnek a parlamenti klubjukba, és Szent-Iványt a klub harmadik alelnökévé választották. De ezzel még nem zárultak le a tárgyalások a többi szudétanémet klubbal, mivel az összes német erőt egyesíteni akarták a Nemzetgyűlésben. Ez a kisebbségi ellenzéki blokk nyitva állt az OKP előtt is.<sup>458</sup>

A párt pénzügyeinek irányítását Tarján Ödön vette át, aki a pénzügyi bizottság elnöke is volt. Újabb szakosztályokat – Ipari és Kereskedelmi Szakosztály, Munkás Szakosztály és Közalkalmazottak Szakosztálya – hoztak létre a pártban. Tavasszal megalakult a párt egyházpolitikai szakosztálya is. Megszervezték a párt hivatásos apparátusát, ennek irányítását, finanszírozását elsősorban Tarján tartotta a kezében.<sup>459</sup>

Szent-Ivány megvette a pozsonyi *Magyar Újság* mellé és *Az Est* című kassai újságot is. A párt 1926. január 1-jétől Pozsonyban létrehozta sajtóirodáját, amelynek vezetésére hazarendelték Prágából Gál Istvánt. Gál a *Magyar Újság* főszerkesztői posztját is ellátta, és a *Prágai Magyar Hírlap*nak is munkatársa maradt még néhány hónapig.<sup>460</sup>

A párt támogatottságának kibővítése érdekében 1926 elején Losoncon megalakítják a Magyar Nemzeti Munkáspártot. Főtitkára Varecha József volt szociáldemokrata politikus, aki a Magyar Tanácsköztársaság alatt csatlakozott a bolsevikokhoz. 1924-től Szent-Ivány szolgálatában állt. A párt csekély befolyással rendelkezett a munkások körében, és csupán a MNP szatellitpártjának tekinthető. 1934 végén szűnt meg, amikor a MNP elnöksége feloszlatta.

A keresztényszocialista pártnak nagyobb problémákkal kellett szembenéznie a választások után. Csökkent a mandátumainak száma, s még mindig nem rendeződött a Concordia nyomda ügye, a nyugati országrészben újra kellett alakítani a helyi szervezetek egy részét, mivel a Lelley-csoporthoz csatlakoztak a választások előtt. Szüllő elnökké választása sem váltott ki egyértelmű lelkesedést a pártban, ugyanis köztudott volt róla, hogy az elmúlt öt évben alig tartózkodott Csehszlovákiában, és Budapesten volt lakása. A legnagyobb kihívás azonban a MNP részéről érte a pártot, amely megpró-

bálta a pártot saját befolyása alá vonni. A hazai magyar sajtó nagyrészt Szent-Ivány kezében volt.

Sürgősen dönteni kellett a párt parlamenti klubjának és politikai irányvonalának kérdésében. Az OKP végrehajtó bizottsága 1926. február 10-én tartotta ülését Pozsonyban. Szüllő Géza itt elhangzott beszédében fogalmazta meg a további utat. „A klub nálunk parlamenti tényező s a politikai párttal tulajdonképpen majdnem ugyanegy. (...) Vagyis a klubba való tartozás több a kooperációnál és több a koalíciónál. Ez az oka annak, hogy én nem mentem bele abba a gondolatba, amit a magyar nemzeti párt helyesnek fogadott el, hogy egy klubba egyesüljünk a szudétanémet pártok több részével, hanem fenntartottam mint önálló pártot a keresztényszocialista pártot egy önálló parlamenti klubban (...) másik kérdés, amellyel foglalkozni akarok az, hogy rámutassak arra, hogy a bekövetkező parlamenti működésnél milyen irányt akarunk követni: A legszélsőbb ellenzékit.” Ez világos beszéd volt. Kijelentette azt is, hogy hajlandó keresni az együttműködést a Magyar Nemzeti Párttal, de ennek „tartalmi nehézsége” van, és ez a réalpolitika. „A réalpolitikától félek azért is, mert a réalpolitikában való gazdasági megnyugvás ellankasztathatja a nemzeti öntudatból fakadó ellenállást.”<sup>461</sup> Az ülésen mégis döntés született arról, hogy egy háromtagú bizottság fog tárgyalni a Magyar Nemzeti Párttal az esetleges együttműködésről.

A rendőrségi jelentések is beszámoltak az ellenzéki magyar pártok közötti nézeteltérésekről. A végső következtetésük azonban az volt, hogy mindkét pártot Magyarországról támogatják, és mindkettő azonos célért küzd különböző eszközökkel. Nem kell túl komolyan venni ezeket az ellentéteket.<sup>462</sup>

A nyelvtörvény végrehajtó kormányrendelete körüli tavaszi nemzetgyűlési vitákban a két párt egységes álláspontra helyezkedett. Ennek lényege az volt, hogy már a nyelvtörvény is szűkítette az 1919-ben megkötött kisebbségi szerződésben lefektetett jogokat, az elmúlt években hatósági intézkedések következtében (például a járashatárok megváltoztatásával) pedig további magyar csoportok estek el az anyanyelvhasználat jogától. Az elkészült nyelvrendelet ezt az állapotot konzerválja. „Mi a legnyíltabban és a legfélreérthetetlenből kifejtettük véleményünket, hogy a nyelvrendelet egyszerűen kodifikálja azokat az igazságtalanságokat, amelyeket a magyarság nyelvi téren esztendő óta szenved, tiltakozunk alapvető intézkedéseinek egész sora ellen és kifejeztük aggodalmunkat, hogy a kormány még ezt a rendeletet sem fogja becsületesen végrehajtani, mint ahogy a nyelvtörvényt sem vette komolyan.”<sup>463</sup>

Valójában a nyelvrendelet – kétségtelenül meglévő hiányosságai ellenére – előrelépést jelentett, hiszen egyértelművé tette a kisebbség

ségek nyelvhasználatának kereteit. A rendelet értelmében olyan bírósági járásokban, amelyeknek lakossága kétharmad részben valamely nemzeti kisebbséghez tartozott, egynyelvű rendszert vezetett be. A kisebbség saját nyelvén érintkezhetett a hatóságokkal írásban és szóban. Szlovákiában 12 ilyen járás volt: Dunaszerdahely, Galánta, Somorja, Párkány, Komárom, Ógyalla, Ipolyság, Léva, Királyhelmec, Szepsi, Tornalja és Feled. Kárpátalján csupán a Beregszászi járás tartozott ebbe a kategóriába. A felsorolt 13 járásban az 1921-es népszámlálás alapján 435 427 magyar lakos volt. Olyan bírósági járásokban pedig, ahol a nemzeti kisebbség legalább 20 százalékat tette ki a lakosságnak, kétnyelvű volt a hivatalos érintkezés. Az illető kisebbségeknek jogukban állt beadványaikat anyanyelvükön írásban és szóban beadni, az elintézését viszont a hatóságok az állam és a kisebbség nyelvén adták ki. Szlovákiában és Kárpátalján összesen 14 ilyen járás volt, ezekben 252 254 magyar élt. A nyelvi jogok gyakorlásától 51 636 magyar nemzetiségű lakos esett el, illetve élt ezeken a területeken kívül.<sup>464</sup> A nyelvtörvény és a nyelvrendelet végrehajtásával, betartásával kapcsolatban valóban felmerültek problémák az elkövetkező években.<sup>465</sup>

A kisebbségek azt is sérelmezték a rendeletben, hogy kimondta: hivatalt csak az viselhet, aki az államnyelvet bírja, illetve ezt tudja bizonyítani. Előírta a kötelező nyelvvizsgák letételét minden hivatalnok, de további csoportok, például azon mérnökök számára is, akik nem az államnyelven végezték tanulmányaikat. Erre a vizsgára a kijelölt bizottság előtt került sor. A rendelet pozitívuma volt ugyanakkor, hogy azt is kikötötte, hogy azokban a járásokban, ahol a kisebbségek legalább 20 százalékat alkották a lakosságnak, csak az lehetett hivatalnok, aki bizonyította, hogy beszél a kisebbség nyelvét.

Tavasza a keresztényszocialista párt rendezte sorait. Az OKP számára rendkívül fontos volt a pozsonyi helyi szervezet újjáalakítása, amely a pártszakadaskor a Lelley-csoportot támogatta. Ez 1926 február közepén történt meg, s az elnökévé Aixinger Lászlót választották. Pozsony városa a keresztényszocialista párt egyik erőssége volt az előző időszakban, ezért fontos volt visszaszerezni az elvesztett pozíciókat. Március 15-én az OKP-nek sikerült átvennie a Concordia nyomdát is. Márciusban Nyitrán megindult a párt hivatalos szlovák lapja, a *Vôľa ludu*. A választások után a Kassán megjelenő *A Nép* című hetilap volt a párt hivatalos magyar nyelvű közlönye, mivel a *Népakarat* a pártszakadás után az ellentábort támogatta. Ez utóbbi a választások és a Lelley-csoport felbomlása után megszűnt.

A két magyar párt közötti régóta esedékes tárgyalásokra 1926. május 3-án és 4-én került sor. Az OKP részéről Szüllő Géza és Jabloniczky Jenő vett részt, a nemzeti pártot Szent-Ivány, Korláth Endre



és Tarján Ödön képviselte. Részt vett még a tárgyaláson Flachbarth Ernő mint a Központi Iroda vezetője. A rendőrségi jelentés szerint az OKP vezetői nagyon harcias hangulatban érkeztek a tárgyalásra. Szüllő az elején kijelentette, hogy szó lehet az együttműködésről, azonban ennek feltételei vannak: a MNP lépjen ki a német parlamenti klubból, szüntesse meg az egyházpolitikai szakosztályát, zárja ki a pártból a liberális és zsidó elemeket, és szüntesse be szervezkedését Pozsonyban és környékén. Ugyanakkor Szüllő még azt is követelte, hogy a pártja nagyobb befolyást szerezzen a PMH-ban, ennek érdekében Prágába helyezték át a szerkesztőségbe Forgách Gézát. Neki az lett volna a feladata, hogy eltávolítsa a szerkesztőségből Dzurányi Lászlót és Vécsey Zoltánt, a MNP-ot támogató liberális irányzat legfőbb képviselőit.

A MNP küldöttei nagyon meglepődtek Szüllő követelésein, és Tarján, aki mint zsidó származású, személyében is érintett volt, azonnal távozott a tárgyalásról. Szent-Ivány ezután kijelentette, hogy hajlandó tárgyalni a követelésekről, csupán a német klubból való kilépést utasította vissza határozottan. Hajlandó lett volna megszüntetni pozsonyi sajtóirodáját, még a liberális elemeknek a megszüntetett Magyar Jogpártba történő visszaparancsolására is hajlandónak mutatkozott. A *Prágai Magyar Hírlap* szerkesztésébe is nagyobb befolyást engedett volna, azonban Dzurányi és Vécsey eltávolításába nem egyezett bele. A tárgyalások eredménytelenül végződtek.<sup>466</sup>

A központi lappal kapcsolatban mégis történt egy megegyezés, mivel néhány héttel később átszervezték annak szindikátusát. A szindikátus tagjainak névsora arról tanúskodik, hogy igyekeztek törekény egyensúlyt teremteni. A szindikátus tagja lett Szüllő és Szent-Ivány, a két elnök és Korláth Endre, aki Ruszinszkrét képviselte, de a MNP tagja volt. A politikai irányítást a keresztényszocialisták részéről Bittó Dénes, a MNP részéről pedig Szilassy Béla végezte. Tarján Ödönt a gazdasági ügyek irányításával bízták meg, Flachbarth pedig a Központi Iroda igazgatójaként volt jelen a testületben, de ő köztudottan Szüllő embere volt. Megállapodás született arról is, hogy a főszerkesztő továbbra is Dzurányi László marad, aki néhány hónapja egyedül jegyezte a lapot. A Pozsonyba költözött Gál István helyét a felelős szerkesztői poszton Forgách Géza vette át.<sup>467</sup>

A Nemzetgyűlés elé sok fontos törvény került 1926 májusában–júniusában, amelyek megosztották a nemzetgyűlési pártokat. Ezek közül a legfontosabb az agrárvámok kérdése volt, amely a hazai mezőgazdaság számára volt fontos, mivel korlátozta a behozatalt.<sup>468</sup> A papi kongrua<sup>469</sup>, a tisztviselő törvény<sup>470</sup> és a tanítókról szóló törvény<sup>471</sup> is fizetésemeléseket tett lehetővé mindhárom kategória esetében. A tisztviselőtörvényhez kapcsolódott az ún. fedezeti

törvény, amely adóemeléseket jelentett, amelyekre azért volt szükség, hogy a megemelt tisztviselői fizetésekhez szükséges pluszbevételeket előteremtsék. A két magyar párt eltérő pozícióból vágott neki a parlamenti munkának. Az OKP a merev ellenzéki álláspontjára helyezkedett, míg a MNP képviselői az egyre inkább a kormányba lépést fontolgató német Bund der Landwirte parlamenti klubjának tagjai voltak.

### 3. A Magyar Nemzeti Párt a reálpolitika útján

Az agrárvámok kérdésében került először szembe egymással a két magyar párt a Nemzetgyűlésben. Az OKP az agrárvámok bevezetését határozottan ellenezte egyrészt merev ellenzéki álláspontja miatt, másrészt azért, mert nehezítette a magyarországi gabona behozatalát az országba. A magyar kormány tiltakozó jegyzéket is küldött ez ügyben Csehszlovákiának. Ugyanakkor a MNP határozottan támogatta az agrárvám bevezetését, mivel az a hazai termelők, egyben a csehszlovákiai magyar parasztság érdekeit szolgálta azzal, hogy védte a belső piacot, és viszonylag magasan tartotta a gabonaárakat.

Más volt a helyzet a papi fizetéseket rendező ún. kongruatortörvény esetében, amely rendezte nemcsak a katolikus papság, hanem az összes állam által elismert felekezet lelkészeinek juttatásait. Ezt mindkét párt támogatta, bár a Nemzetgyűlésben ez a kérdés éles választóvonalat képezett a bal- és a jobboldal között. Mindkét párt megszavazta a tisztviselőtörvényt, sőt a fedezeti törvényt is. Ez az utóbbi az OKP esetében némileg meglepetés volt, hiszen az ellenzék egy része bár megszavazta a tisztviselői fizetések emelését, a hozzá szükséges pénzt már nem.<sup>472</sup> A tisztviselőtörvényt annak ellenére megszavazták a keresztényszocialisták, hogy az nem rendezte a községi és felekezeti iskolák tanítóinak fizetését.<sup>473</sup>

A Magyar Nemzeti Párt ezekben a hetekben azon dolgozott, hogy a cseh nemzeti koalíció újbóli létrejöttét megakadályozza, illetve a szocialistákat végleg kiszorítsa a kormányzásból. Szent-Ivány elképzelése az volt, hogy a német, magyar és a szlovák képviselők közül létrehoznak egy blokkot, amely nélkül a polgári oldal nem tud majd kormányozni. A blokkot a Szlovák Néppárt, a Bund der Landwirte és a MNP közös klubja, a német keresztényszocialisták, a német nemzeti szocialisták, a német nemzeti párt alkotta volna, de Szent-Ivány számolt az OKP részvételével is. „A fent említett helyzet szerint az összes pártok legalább is azoknak nagy többsége megegyezik abban, hogy politikájuk a parlamentben elsősorban az aktivizmus lehet. Megegyezik abban, hogy erős jobbratolódást kell támogatni, mert ezáltal a socialista és communista pártokat a bal szélsőségbe kergeti és a cseh nemzeti koalíciót lehetetlenné teszi. Megegyezik abban az egyelőre elméleti kérdésben, hogy az alkotmány oly revízi-

óját kívánja, amelyik a nemzeti autonómiák, illetve Szlovénia és Ruszinszko területi autonómiáján áll” – írta Szent-Ivány memorandumában, amelyet a prágai nagykövet juttatott el a magyar Külügyminisztériumba július elején.<sup>474</sup> A követ hozzáfűzte „A programot a magam részéről rendkívül ügyesnek és életrevalónak tartom és azt hiszem, hogy az itteni magyar pártoknak minden erővel arra kell törekedni, hogy az abban kifejtett együttműködés tényleg létre is jöjjön.”<sup>475</sup>

A prágai nagykövetség támogatta Szent-Iványnak azt a javaslatát is, hogy a fedezeti törvény megszavazása előtt napirendre tűzzék az illetőségi törvényt, vagyis az állampolgárság rendezését.<sup>476</sup> A javaslat értelmében mindazoknak, akik 1910 előtt négy esztendeig állandó lakhellyel bírtak a köztársaság területén levő bármely községben, joguk legyen a csehszlovák állampolgárságra. A javaslat Ivan Dérer szociáldemokrata politikus korábbi javaslatával összevonva került a parlament elé, és ha nem is a kívánt formában, de a Nemzetgyűlés elfogadta azt.<sup>477</sup>

Az elért eredményekről az 1926. július 10-én Késmárkon, a szűkebb pártvezetés részvételével zajlott tanácskozáson számoltak be a nemzeti párti képviselők.<sup>478</sup> Felhatalmazást kértek a további követendő taktikával kapcsolatban is a párt vezetőitől. A beszámoló pozitívan értékelte az elmúlt hónap eseményeit. „A Magyar Nemzeti Párt a németekkel szövetségben bizonyos engedményeket csikart ki az agrárvám stb. kapcsán. Az állampolgársági kérdés megoldása hiányos ugyan, de mégis egyik eredményünket jelenti. Néhány kisebb kívánságunk szintén elintézését nyert. Levélváltás alakjában fikszirozott megegyezésünk van az elbocsátott tisztviselők ügyének rendezésére. Ezenkívül vannak a földreform, iskolaügyek stb. esetleg elérhető eredmények (...) A további politikai irányvonallal kapcsolatban arról kellett döntenie, hogy a németekkel együtt továbbra is támogassák a polgári oldalt bizonyos gazdasági és kulturális kérdésekben, valamint részt vegyenek-e a földreform felügyeletére létrehozandó szervben. (...) Mindezeknek súlyos consequenciái vannak. Pl. a költségvetést szükség esetén, ha feltételeink teljesítettnek, meg kell szavaznunk” – figyelmeztet a beszámoló.<sup>479</sup>

Az ülésen részletesen foglalkoztak az OKP-hoz való viszonyral is, amely rendkívül elmérgesedett. A beszámoló megjegyzi, hogy az OKP négy képviselője teljesen elszigetelődött a Nemzetgyűlésben. Az elmentéket részben Szűllő Géza magatartásával és az általa képviselt régi politikai irányvonallal magyarázza. „Szűllő Géza mondotta, hogy mi vármegyei politikát csinálunk... Ezenkívül megállapítja minden alkalommal, hogy a régi politikai iskolában nőtt fel s így ő mindig egyikünknel sokkal jobban tudja, mit kell tenni és hogyan kell tenni.”

A nemzeti párti új magyar politikai elit válasza erre a következő volt: „Távol áll tőlünk a régi politikai iskolát támadni, vagy lekicsinyelni, távol áll tőlünk Szüllő politikai készségét kétségbe vonni, meg kell azonban állapítanunk, hogy a korlátolt és általános választói jog alapján választott parlamentek összetétele, politikai módszerei között óriási különbségek vannak. – Különösen áll ez a régi magyar és a mostani parlamentekre (...) a régi budapesti képviselőházban mi az uralkodó nemzethez, itt pedig az uraltakhoz tartozunk.” A beszámoló szerint jobb lenne, ha Szüllő csak a külpolitikával foglalkozna, a belpolitikát Szent-Iványra kellene bízni. Javaslat születik a két párt együttműködését segítő 8-8 tagból álló bizottság kijelölésére.<sup>480</sup> A pártvezetőség elfogadta a beszámolót.

Azonban hamarosan nem a MNP által javasolt, hanem egy egészen más bizottság alakult meg a két párt közötti együttműködés elősegítésére. Augusztus 4-én Magyarországon találkozott Szüllő és Szent-Ivány Bethlen István miniszterelnökkel és Prónay György államtitkárral. Ők már korántsem értékelték olyan pozitívan az eseményeket, mint a MNP képviselői. Kijelentették, hogy a két párt ellentétes álláspontja a vámok ügyében, ill. a pártok közötti versengés a magyarság egészére nézve káros. Megállapítják, hogy a MNP-nak mindent meg kell tennie, hogy a németek és a Szlovák Néppárt ne lépjen be a kormányba. Tudomásul vették, hogy a nemzeti párt tett néhány kormánytámogató lépést. „Szükséges a jövőre nézve lerögzíteni, hogy a jövőben ennek a támogatásnak semmi esetre sem szabad állandónak lenni, a nemzeti pártnak a maga részéről nem szabad egy állandó lekötöttséget vállalni ...” A két párt közötti vitás kérdések rendezésére létrehoznak egy bizottságot, amelyben az OKP részéről Szüllő, Jabloniczky, Grosschmid és Bittó, a MNP vezetői közül Szent-Ivány, Törköly, Szilassy és Korláth vett részt. Tagja volt továbbá a testületnek Bartal Aurél, Hammersberg László<sup>481</sup> és Kürthy István – bizonyára a régi politikai elit tagjai. A bizottság elnöke Kürthy István volt Komárom megyei főispán lett. Azonban nyomatékosan leszögezik a tárgyaláson azt is: „Általában a fontos politikai kérdésekben az utasítási, illetve döntési jogot a legilletékesebb tényező a maga részére fenntartja.” A korabeli szóhasználatban a legilletékesebb tényező alatt a miniszterelnököt értették.

A Magyar Nemzeti Pártnak számolnia kellett a magyarországi kormánykörök erősödő nyomásával, hogy szüntesse be a kormány támogatását. A nyár folyamán egy otthoni botrány is kellemetlenül érintette a pártot. Miközben a párt eredményként könyvelte el a lex Dérer–Szent-Ivány néven emlegetett illetőségi törvényt, a csehszlovák hatóságok kiutasították az országból Palkovich Viktor volt keresztényszocialista képviselőt. Megvonták állampolgárságát annak

ellenére, hogy 40 éven keresztül Gútán volt plébános. Szent-Ivány közbenjárására elhalasztották a kiutasítást, de 1927 májusában mégis el kellett hagynia az országot.<sup>482</sup>

Szent-Ivány augusztusi magyarországi tárgyalásain az egyik legfontosabb probléma a német pártok kormányba lépésének megakadályozása volt, és Szent-Ivány ígéretet tett arra, hogy mindent megtesz ennek megakadályozására. Szeptember elején tárgyalásokat folytatott a Bund radikális szárnyának bevonásával a német nemzeti párt képviselőivel. Igyekeztek a német nemzetieket bevonni a német pártok együttműködésébe. Tették ezt azért, mert az együttműködésnek a német nemzetiek olyan feltételeket szabtak, amely megakadályozta volna az aktivista szárny kormányba lépését.<sup>483</sup>

Az OKP közben fokozta támadásait a Magyar Nemzeti Párt politikája ellen. A rendőrségi jelentés szerint ennek részben az volt az oka, hogy a párton belül is fokozódott az ellenállás a negativista politika iránt. Létrejött egy tábor a párton belül, amely Szüllő vezetési módszereit támadta, és a magánéletéről is különböző hírek terjedtek.<sup>484</sup> A pártok egymás elleni támadásai a sajtó hasábjain folytak. „Az én pártom első feladatának tekinti, hogy a magyar fajt, mint nemzetiséget a maga nemzeti öntudatában fenntartsa. Ez pedig nem attól függ, hogy Csehszlovákiában a búza hány fillérrel drágul, hanem attól, hogy mennyire bírja a magyar kisebbség az őt természetesen asszimilálni akaró állammal szemben nemzeti öntudatát fenntartani” – nyilatkozta Szüllő.<sup>485</sup> Az érvek a másik oldalról: „Szent-Ivány nyilatkozata azt az óhajt fejezi ki, hogy a párt liberális struktúrája felekezeti különbség nélkül szeretné abban egyesíteni az egész magyarságot... A keresztényszocialista párt elvi ellensége a liberalizmusnak, amely a keresztény világnézettel össze nem egyeztethető és híve Szlovénia függetlenségének, az autonómiának, amely viszont a kormány támogatása révén elejtendő (a MNP részéről – A. B.). Ezek a különbségek oly nagyok, hogy áthidalásuk lehetetlen.”<sup>486</sup> Különösen éles kirohanást intézett egymás ellen Richter János szenátor és Szüllő Géza a *Prágai Magyar Hírlap* hasábjain.<sup>487</sup>

A cseh polgári pártok a közeledő őszi nemzetgyűlési ülásszak előtt le kívánták zárni a kormányalakítás kérdését, a német pártok belépését a kormányba, és így biztosítani a költségvetés megszavazását. Szeptember végén már nyíltan is ajánlatot tettek a német pártoknak a koalícióba való belépésre. A Bund der Lanwirte klubja október 1-jén ülést tartott, amely megtárgyalta a kérdést. Az ülésről Szent-Ivány tájékoztatta a prágai magyar nagykövetet. Eszerint az ő kérésére állították össze azt a közös listát, amely tartalmazta a kormányba lépés német és magyar feltételeit. Ezek között első helyen az erdőbirtokok államosításának megszüntetése szerepelt 5000

holdig és a földreformmal kapcsolatos telepítések azonnali leállítására. A nagykövetnek Szent-Ivány megígérte: „A párt semmiesetre sem óhajtja magát a polgári pártok által alakítandó kormányban képviseltetni s azt csak is a fentismertetett kívánságok teljesítése esetén támogatná. Szent-Ivány szerint erre nincsen sok kilátás, mivel ő valószínűtlennek tartja, hogy a német-magyar blokknak sikerüljön a cseh polgári pártokkal éppen a fontos feltételeket és előfeltételeket elfogadtatni.” A nagykövet azonban jelentésében megjegyzi: Szent-Ivány határozott kijelentései ellenére már olyan hírek érkeztek hozzá, hogy a németek kormányba lépése már biztosnak tekinthető. A nagykövet azzal zárja a jelentését, hogy Szent-Ivány hamarosan Budapestre utazik a legilletékesebb tényezőt informálni a helyzetről.<sup>488</sup>

A két ellenzéki párt elnökének magyarországi tárgyalásain létrehozott közös bizottságnak az összehívása sem volt már tovább halasztható, és október 12-én Pöstyénben került sor az első találkozóra. Amikor az ülést összehívták, még nem sejtették, hogy ezen a napon jelentik be a német pártok belépését a kormányba. Az ülés drámai lefolyásáról Szüllő informálta a prágai követet. Szüllő szerint az ülés a békesség jegyében folyt le. Szent-Ivány ismertette azokat a kéréseket, amelyeket a kormányba lépés feltételéül szabtak. Szüllő szerint ezeknek csupán egy része szolgálja a magyar ügyet, de nem szolgálják a specifikus magyar kéréseket és Szlovákia autonómiáját. Ennek ellenére nem vonta kétségbe a MNP részéről a jó szándékot. Sőt, a feltételek teljesülése esetén bizonyos kérdésekben a parlamenti együttműködést sem zárta ki a kormánnyal. Megegyeztek, hogy Szüllő tárgyal a Bund der Lanwirte képviselőivel, és utána ismét találkoznak Szent-Iványval. Délután öt órakor érkezett Holota képviselő telefonhívása, amelyben közölte Szent-Iványval, hogy Spina és Mayr-Harting, a két német miniszter belépett az új kormányba. „Ez a hír láthatólag kellemetlenül érintette Szent-Iványt, mert meggyőződése volt, hogy nélküle nem mernek és nem is tudnak határozni.” Szüllő végül kijelentette a nagykövetnek, hogy ezt a fiaskót nem fogja kihasználni a nemzeti párt ellen, sőt úgy érzi, most már eljött az idő az együttműködésre.<sup>489</sup>

A németek gyors lépése meglepte a nemzeti párt képviselőit és prágai magyar nagykövetet is. Bár a kormányba lépés várható volt, de Koczor Gyula képviselő még 12-én délben arról informálta a nagykövetet, hogy előző nap a német pártok közös ülést tartottak, és ezen beszámoltak a Švehla miniszterelnökkel folytatott tanácskozásról. Franz Spina, a gazdapárt elnöke arról informálta őket, hogy a miniszterelnök hajlandónak mutatkozott egy általános nyilatkozatot tenni a kisebbségi jogok betartásáról, és további konkrét ígéreteket is tett, amelyeket azonban nem volt hajlandó a kormányprogramba

beépíteni a cseh pártok érzékenysége miatt. Az ígéretek az erdőbirtokok államosításának és a telepítések megszüntetésére vonatkoztak. A földreform során a nemzetiségek is kapnának földet, erről egy németek, magyarok és cseh agrárpártiakból kialakított titkos bizottság gondoskodna. További ígéretek a magyar kisebbséget érintették elsősorban: a kiutasítások beszüntetése, a bírósági eljárások nemzetiségek számára kedvezőtlen kialakításának megszüntetése, a református egyház autonómiájának elismerése és a losonci református Teológiai Szeminárium elismerése. Koczor szerint a németek a döntést október 14-re halasztották. Ezután valóban meglepte a nagykövetet, hogy 12-én délután bejelentették az új koalíciós kormány megalakulását. A nagykövet szerint garanciák nélkül aligha várható, hogy az ígéretekből bármi is megvalósul. A nagykövet szerint az új történelmi német–cseh koalíció kialakításának oka elsősorban „azon általános és Csehszlovákiában is mutakozó tendencia amely annak felismeréséhez vezet, hogy a gazdasági érdekek a tisztán nemzeti szempontok elöl háttérbe nem szoríthatók”. A nagykövet 14-én kelt levelének aláírási helyén még következőt írta. „P. S. Közvetlenül a füzárzárlat előtt kapom azt az információt, miszerint Szent-Iványi nem vonja le teljesen a német pártok magatartásának konzekvenciáit, hanem a kormány támogatása tekintetében esetről esetre ezentúl is együtt fog a németekkel haladni. A magyar nemzeti párt követeléseiről azonban most már közvetlenül fog Svehlával tárgyalni, anélkül, hogy Spinát és társait ezen tárgyalásokról tájékoztatná. A mostani fejlemények, már régóta táplált kételyeimet Szentiványi politikai taktikájának szerencsés volta tekintetében, csak megerősítik.”<sup>490</sup>

Szüllő is arról informálta a nagykövetet, hogy Samuel Zoch evangélikus püspöktől, az agrárpárt egyik vezetőjétől úgy értesült, hogy a németek valóban garanciák nélkül léptek be a kormányba.<sup>491</sup> Továbbá a szlovák néppárti képviselőktől, Jozef Tisótól és Jozef Budaytól a vonatban úgy értesült, hogy ők is nagyon felháborodtak a németek lépésén, mivel megegyezés volt közöttük, hogy egymás nélkül nem tesznek döntő lépést.<sup>492</sup>

Az új kormány nemzetgyűlési bemutatkozásán Švehla kormányfő valóban bejelentette a hajlandóságot a kisebbségi kérdés rendezésére. Mindkét ellenzéki magyar párt a kormányprogram megszavazásánál „várakozó álláspontra” helyezkedett.<sup>493</sup> Az OKP nem szavazott, a MNP pedig tartózkodott. „A két magyar párt tehát az elvi álláspontban teljesen egységes, csak a taktikában vall más meggyőződést” – írta a *Komáromi Lapok*.<sup>494</sup>

Valójában a két párt különböző helyzetben volt. Az OKP ellenzéki pártként szerepelt továbbra is, a MNP pedig egy parlamenti klubban maradt a német agrárpárttal, a koalíció tagjával. Szent-Iványi pedig

tárgyalásokat kezdett a kormányfővel a csatlakozásról a kormányhoz. A két párt közötti ellentétek, a pöstyéni tárgyalástól eltérően, teljes egészében felszínre kerültek a Kürthy István vezette bizottság következő, november 22-i ülésén, amelyet Pozsonyban tartottak.

Az ülés elején Kürthy István elnök felszólította Szent-Iványt, hogy számoljon be a pöstyéni találkozó óta eltelt eseményekről. A nemzeti párt elnöke elmondta, hogy miután a németek puccsszerűen beléptek a kormányba, közölte velük, hogy visszanyerte „szabad kezét”. A nemzeti párt összeállította követeléseit, és kérte a németeket, hogy tegyenek meg mindent azok teljesítéséért. Azok nem teljesítése esetében hívják vissza minisztereiket a kormányból. Ha ezt megteszik, a pártszövetség továbbra is fennmarad, ellenkező esetben a szabad kezét fenntartja. A németek közölték velük, hogy mindent megtesznek a követelések teljesítése érdekében, de a minisztereik visszahívására nem adtak választ. A MNP közölte a kormány képviselőivel, hogy ha nem teljesítik a követeléseiket, a párt a költségvetés ellen fog szavazni.<sup>495</sup>

Szent-Ivány beszámolója után Szüllő kijelentette, hogy a magyarokhoz közelebb állnak a szlovákok, mint a szudétanémetek. A németek soha nem fognak kiállni Szlovákia autonómiájáért, és nekik ezért kell küzdeniük. Végül „kéri a Magyar Nemzeti Pártot, hogy önálló klubba alakuljon át és akkor nagyobb eredményt érhetünk el”.<sup>496</sup> Szent-Ivány ezzel nem értett egyet, nem akart a németekkel azonnal szakítani. „Úgy véli, hogy ha merev álláspontra helyezkedünk és nem vagyunk hajlandók támogatni a polgári pártokat, akkor Hlinkáék s a németek mindent el fognak szedni előlünk és mi elszigetelve leszünk.”<sup>497</sup> Kérte Szüllőt és a keresztényszocialista pártot, hogy ne hagyják őt magára a kormánnyal való tárgyalások során.

Ezután Kürthy is támadásba lendült, és kijelentette: az itteni magyarság legfontosabb feladata rámutatni az igazságtalanságokra, és követelni a revíziót. „Minden hozzásimulás a republikában fönnálló kormányzati rendszerhez, tehát határozottan káros a magyar nemzetre nézve.”<sup>498</sup> Felszólította ő is a pártot, hogy lépjen ki a közös német–magyar parlamenti klubból.

Korláth Endre, aki már a pöstyéni értekezlet után írásban bejelentette különvéleményét a politikai helyzetről, az ülésen kifejtette, hogy ő már nem pártpolitikusként vesz részt a tanácskozáson. A MNP nemzetgyűlési képviselői felszólították Korláthot, mondjon le a bizottsági tagságáról a különvéleménye miatt, erre ő hajlandó is, azonban kéri, hogy Ruszinszkót valaki képviselje a bizottságban. Erre Szent-Ivány kijelentette, hogy ha Korláth nem a pártját képviseli, kéri, új tagot nevezhessen ki a bizottságba. Végül az ülésen csak arról született határozat, hogy a tárgyalások tovább folytatódnak a két párt között.<sup>499</sup>



A Magyar Nemzeti Párt nemzetgyűlési képviselői november 25-én egy indulatos hangú nyilatkozatban utasítottak vissza minden őket ért támadást. Kijelentették: nem törekednek minden áron a kormányba lépésre, csupán tárgyalásokat folytatnak a követeléseikről. A prágai magyar követ, aki a bizottsági ülés jegyzőkönyvét és a MNP nyilatkozatát együtt küldte el Budapestre, a hozzájuk csatolt levelében leírja a két párt közötti rendkívül megromlott viszonyt. Kijelenti: szkeptikusan figyeli a MNP tevékenységét. „Úgy hallom, hogy Szent-Ivány ma érintkezést fog velem keresni, hogy informáljon a Svehlával folytatott tárgyalásairól. Akár tud valami eredményt felmutatni, akár nem és ennek következtében kötelességszerűen a budget ellen szavaz, fenntartom fentkimondott véleményemet, hogy az itteni magyar pártviszonyokat legerélyesebben tisztázni és reformálni kell.”<sup>500</sup>

Szent-Ivány valóban részletesen beszámolt a nagykövetnek a Švehlával folytatott tárgyalásokról, aki egy 9 oldalas beszámolót küldött a Külügyminisztériumnak. A MNP követelései több területre terjedtek ki. Kérték, hogy szabadítsák fel a földreform alól az 500 hektárnál kisebb szántóföldeket és az 5000 hektárnál kisebb erdőterületeket, valamint kérték a kolonizáció azonnali beszüntetését, az elbocsátott 1400 magyar tisztviselők nyugdíjának rendezését, a magyar kisebbség számára hátrányosan kialakított bírósági eljárások területének megváltoztatását, az iskolaügy területén a magyar tanítóképző megszervezését és Léván egy gimnázium megnyitását. Kérték továbbá a református egyház elmaradt állami segélyének folyósítását. A követelésekről többször is tárgyalt Szent-Ivány Švehla miniszterelnökkel, majd Hodža földművelésügyi miniszterrel. A kormány képviselői mindenáron rá akarták bírni a Magyar Nemzeti Párt képviselőit, hogy szavazzák meg az állami költségvetést. „Ígéretet tettek, sőt becsületszavukat adták, hogy a magyar kívánságokat a legmesszebbmenő jóindulattal fogják elintézni. Hodža kijelentette, miszerint már nem gondol arra, hogy Szlovenszko Pozsonytól kezdve végig az egész határmentén kolonizáltassék, ilyen kolonizációt első sorban csak Komárom és Párkány vidékén tart szükségesnek.”<sup>501</sup> A MNP nemzetgyűlési képviselői úgy döntöttek, nem akarják a költségvetés elleni szavazással a tárgyalásokat megzavarni, ezért úgy határoztak, hogy a szavazáson nem vesznek részt, és december 12-én beszámolnak a pártvezetőségnek a tárgyalások eredményeiről.<sup>502</sup>

A párt klubjának határozata ellenére Korláth Endre egyedülként a MNP képviselői közül részt vett a költségvetés végyszavazásán, amelyet biztosan, 178:97 arányban fogadott el a Nemzetgyűlés, és ellene szavazott. Álláspontját így indokolta: „A kormány ellen szavaztam és pedig azért, mert a kormány eljárásában pártunk követeléseinek honorálása tekintetében komolyságot nem láttam.”<sup>503</sup>

A rendőrség is figyelemmel kísérte a két párt tárgyalásait. A rendőrségnek az volt a véleménye, hogy a két párt között tátongó szakadék immár áthidalhatatlan. A MNP-on belül a többség támogatja az aktivista politikát, csupán Korláth van ellene. A párt által a miniszterelnöknek átadott 14 pontos követelésből csak kettőhöz ragaszkodik igazán a párt: az elbocsátott közalkalmazottak nyugdíjának és az állampolgársági ügyek rendezéséhez.<sup>504</sup>

A rendőrség információi jónak bizonyultak a párton belüli támogatottságot illetően. December 12-én a pártvezetőség egyhangúlag hagyta jóvá a parlamenti klub eddigi munkájáról szóló beszámolót. Jóváhagyta azt is, hogy ha teljesülnek a követelések, a párt lépjen be a kormányba. Szent-Ivány kijelentette: „az aktív politikának nem szabad az alkalmat elszalasztani, hogy tényleges gyakorlatban valamit tegyünk, orvosoljuk a magyarság sérelmeit és megakadályozzuk azt a folyamatot, mely hét éven keresztül pusztította a magyarság nemzeti erőit ...”<sup>505</sup>

Prágában tovább folytak a tárgyalások, és karácsony előtt a parlamenti klub üléséről olyan sokat sejtető hírek jelentek meg, amelyek azt sugallták, hogy január elejére megszületik a megegyezés a MNP kormányba lépéséről, illetve arról, hogy a kormány teljesíti a párt követeléseit.<sup>506</sup>

A következő év elején azonban nem a MNP, hanem a Szlovák Néppárt lépett be hosszú tárgyalások után a kormányba. A késlekedést részben az okozta, hogy Hlinka hosszú amerikai körúton volt, és nélküle nem akartak dönteni. Hlinkáék két miniszteri tárcát kaptak, melyet Josef Tiso és Marek Gažík foglalt el január 15-én. Hlinka, a Szlovák Néppárt vezére a *Prágai Magyar Hírlap*nak adott nyilatkozatában kijelentette, hogy a kormányba lépéssel nem mondtak le az autonómia kivívásáról. A magyaroknak azt üzenté, hogy mivel minden érdekük a szlováksághoz fűzi őket, Prága helyett inkább Rózsahegy felé orientálódjanak.<sup>507</sup> (Rózsahegyben volt ugyanis Hlinka plébános.)

A Szlovák Néppárt csatlakozásával a polgári kormány helyzete lényegesen megszilárdult. Hlinkáék lépése kellemetlenül érintette Szent-Iványt, s tárgyalási pozícióit a kormánnyal szemben mindenképpen gyengítette. A tárgyalások ennek ellenére újra megkezdődtek január második felében. Az addig elért eredményekről és a tárgyalások menetéről a párt komáromi körzetének január 29-i ülésén Holota János és Koczor Gyula nemzetgyűlési képviselő számolt be. Holota az eredmények között említette a párt parlamenti helyzetének megszilárdulását, képviselőinek részvételét minden fontos bizottságban. Ezzel lehetősége van a pártnak valóban befolyásolni a törvények előkészítését. A további eredmények között említette a vámtörvényt, a kongruatortörvényt és az állampolgársági törvény elfoga-

dását. Ez utóbbiról kijelentette, hogy minden ellenkező híresztelés ellenére 15 ezer magyar családot mentett meg a bármikor bekövetkezhető kiutasítástól. Koczor kijelentette: az elmúlt héten elkezdődtek a végleges tárgyalások a követeléseik teljesítéséről. Néhány napon belül várható ezek lezárulása.<sup>508</sup>

A tárgyalások elhúzódásával kapcsolatban a prágai magyar követ több éles hangú jelentést küldött Budapestre 1927 elején. Javasolta az anyagi támogatás megvonását a MNP-től és a *Prágai Magyar Hírlap*tól is, amely szerinte teljesen a Szent-Ivány befolyása alatt áll. Arra hívta fel az illetékesek figyelmét, hogy a MNP havi támogatását több alkalommal Budapesten fizették ki, ami a nagykövetet felháborította. „Budapesti tartózkodásom idején a Ministerelnök Úr Önagyméltóságával tartott megbeszéléseink során, megfontolás tárgyát képezte az az eshetőség, hogy amennyiben Szent-Ivány József a magyar kormány által neki írásban átadott feltételek nemteljesítése dacára is a jelenlegi opportunistá színezetű politikát folytatná, a Magyar Nemzeti Párt részére megállapított subventió esetleg beszüntetessék.

Tapasztalom, hogy a közelmúltban a Nemzeti Párt és a Prágai Magyar Hírlap havi quótája ismételtén Budapesten fizettetik ki és a követséghez csak azok az összegek küldetnek, amelyek a többi szervezetet illetik (...)

Tisztelettel kérek tehát Kegyelmes Uram légy szíves hathatósan közbenjárni, hogy a subventiók összege a jövőben a maguk teljes összegében hozzám továbbíttassanak, annyival is inkább, mivel a Szent-Iváynak adott terminus (január 31.) már lejárt, s bár vele Budapest óta nem volt alkalmam találkozni, a hozzám érkezett hírekből arra kell következtetnem, hogy ő a Budapesten nyert utasításokat nem tartja be, amiért is most van a legfőbb ideje annak, hogy őt kezünkben tartsuk.”<sup>509</sup>

A Nemzetgyűlés az év első hónapjaiban nem ülésezett, s Szent-Ivány tartózkodási helyéről sem tudott információt adni a nagykövet, mivel már hónapok óta nem találkoztak. A párt követeléseivel kapcsolatos tárgyalásokról sem rendelkezett információkkal, amelyet különösen sérelmezett. Február elején Richter szenátor kereste fel Masirevich Szilárd követet, aki azonban csak arról tudott beszámolni, hogy a „feltételek Svehla miniszterelnöknél vannak, ki eddig választ még nem adott”.<sup>510</sup> A nagykövetnek az volt a határozott véleménye, hogy „Svehla az orránál fogva vezeti Szentiványt és utóbbinak záros határidőn belül dűlőre kellene vinni a dolgot...”<sup>511</sup>

Richter elmondása szerint Szent-Ivány Budapesten tartózkodott az év elején, és személyesen informálta a miniszterelnökök a fejleményekről. Ezt alátámasztani látszik a nagykövet február 27-én kelt levele, amelyhez csatolta Szent-Ivány írásban elkészített javaslatát a két

párt viszonyának rendezésére. Megjegyzi, hogy ennek elkészítésére Bethlentől kapott megbízást. Szent-Ivány elsősorban a Kürthy-féle egyeztető bizottságra panaszskodik, amely szerinte csak elmérgesítette az eddigi viszonyt. „A bizottság elnöke, kinek a feladata a tapintatos megoldás lett volna, a tapintatlanságban volt a legnagyobb.”<sup>512</sup> Szerinte a két párt szakosztályait kellene fokozatosan egyesíteni, és ezzel javítani az együttműködést. Ezek még akkor is működhetnének, ha az egyik párt belépne a kormányba, a másik viszont ellenzékben maradna. A PMH kérdésben úgy véli, hogy a személyi változtatások jót tennének. A lap „A pártok kezéből kiveendő volna úgy a szerkesztés mint a vagyon kezelése. A Központi Iroda tovább működhetne, de jelenlegi vezetője Flachbarth »idegbajos, szórakozott ember«, itt is szükség lenne az irányítás megváltóztatására.” Szent-Ivány szerint Tarján Ödön nagy munkát végzett a lapnál.<sup>513</sup> Az írásában azonban nem esik szó a kormánnyal folyamatban lévő tárgyalásokról.

A koalíciókötésről folytatódó tárgyalásokhoz Szent-Ivány február 2-án a Léván tartott pártvezetőségi ülésen megkapta a beleegyezést, de a Magyar Nemzeti Pártban is lassan úrrá lett a türelmetlenség. Erre utal a losonci rendőrség jelentése a március 9-én a városban megtartott bizalmas nemzeti párti megbeszélésről. Ezen a párt elnökén kívül több nemzetgyűlési képviselő és vezető vett részt. „Dr. Szilassy Béla és Nagy Sándor szót emeltek azért, hogy a tárgyalás minél előbb befejeződjön, mert a mostani bizonytalan helyzetet, mikor nem lehet tudni, hogy a párt belép a kormányba vagy sem, erősen kihatározza a magy. keresztényszocialista párt és eredményesen agitál a Magyar Nemzeti Párt eddigi követői között.”<sup>514</sup>

Néhány nappal később a párt sajtóbizottsága is ülést tartott Losoncon, amelyen Dzurányi Lászlón és Tarján Ödönön kívül Flachbarth Ernő is részt vett. Tarján beszámolt a PMH helyzetéről. A lapnak 9 ezer előfizetője volt, és kifejezte reményét, hogy az év végére eléri a 10 ezret. Döntés született arról is, hogy a párt sajtóirodáját Pozsonyból Losoncra helyezik át, és azt továbbra is Gál István fogja vezetni.<sup>515</sup>

A harc valóban kiéleződött a két párt között, és az egymás elleni támadások soha nem látott méretet öltöttek a sajtóban. „Én so-  
káig, majdnem egy esztendeig hallgattam s türtem, hogy a »reálpolitika« hangoztatásával a mi nagy javaink, jó szándéktól vezettetve, de eltaktikáztattak!” – jelentette ki a lévai pártvezetőségi ülésen Szüllő. „Mi nem tettünk tehát soha semmit, ami elronthatná a lehetőségét annak, hogy eredmények koszorúzzák az aktivista ajánlközléseket. De most már egy év halogatása után lehetetlen csak csitítással folyton csak az erők lekötésével a tétlenségre kárhoztatni magunkat azért, mert mások az elhibázott lépés sivárságát takargatni akarják.”<sup>516</sup>

Két nappal később Szent-Ivány a PMH címoldalán közzétett nyilatkozatban válaszolt a támadásra. Kijelentette, hogy a kormányba csupán az ismert feltételeik teljesítése után lépnek csak be, jelenleg is csak akkor támogatják a Nemzetgyűlésben, például a közigazgatási reformot, ha módosító javaslataik érvényre jutnak. Politikájának eredményei között említette a református egyház vitás kérdéseinek elintézését, azt, hogy az állampolgársági kérvények tekintélyes száma kedvező elintézészt nyert, hogy az elbocsátott tisztviselők közül 100 ügye szintén kedvező elbírálás alá esett, s hogy 1927. szeptember 1-jétől megnyílik a magyar tanítóképző. (A pozsonyi állami tanítóképzőben valóban megnyílt a magyar osztály – A. B.) A földreform kérdésében is folynak a tárgyalások. „Meg vagyok arról győződve, hogy politikai ellenfeleink sohasem fogják elegendőnek tartani eredményeinket és munkánkat sokszor a demagógia mértékére szabott támadásokkal fogják kísérni, bennünket azonban megzavarni nem fognak, mert nem az irányítja politikánkat, amit a ker. szoc. párt vezére állít, hogy »elhibázott lépésünket takargassuk«, de az melyik cél biztosítja leginkább a magyar szellemi és gazdasági nyomor enyhítését és megszüntetését” – vágott vissza Szent-Ivány.<sup>517</sup>

Szent-Ivány valóban nagy erőfeszítéseket tett, hogy elsősorban három kérdésben – az elbocsátott magyar tisztviselők, az állampolgársági kérvények és a földreform ügyében – eredményeket csikarjon ki. A kormánykoalíció német pártjaira próbált nyomást gyakorolni, hogy segítsék a követeléseit teljesítését. A parlamenti klubból való távozással és ellenzékbe vonulással is fenyegette a Bund der Landwirte képviselőit.<sup>518</sup> A németekre történt nyomásgyakorlásra a pozsonyi zsupáni hivatal bizalmas jelentése is utalt. Felhívta azonban arra is a figyelmet is, hogy Szent-Ivány az aktivista politika révén akar elérni bizonyos jogokat a magyar kisebbség számára, Szűllő pedig ellenzéki pozícióból. A jelentés azonban arra is figyelmeztet, hogy mindkét pártot Budapestről irányítják. Szent-Ivány apósa, akinél az utóbbi időben is sokat tartózkodott, Wlasich Gyula báró, a magyar felsőház elnöke és a külföldi propaganda egyik vezetője.<sup>519</sup>

A német aktivista pártok azonban nem voltak hajlandók a magyar követelések teljesítése kedvéért kockára tenni eddigi eredményeiket, és a tárgyalásokon nem történt jelentős előrelépés.

A Nemzetgyűlésben 1927 tavaszán két fontos eseményre került sor. Elkezdődött a közigazgatási reformmal kapcsolatos törvény tárgyalása, és közeledett Masaryk elnök választási időszakának vége, az új köztársasági elnökválasztás. A közigazgatási reformot a Szlovák Néppárt kényszerítette ki a koalíciós partnereitől. Az ország államjogi elrendezésében jelentős változások álltak be. Megszűnt a Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium és a nagymegyerendszer. Helyébe a tar-

tományi elrendezése lépett. Az országot négy tartományra osztották: Csehország, Morva-Szilézia, Szlovákia és Kárpátalja, és minden tartomány részére országos hivatalt létesítettek. Létrehozták a tartományi gyűlést, képviselőinek kétharmadát választották, egyharmadát a kormány nevezte ki. A magyar pártok támadták a tervezetet a Szlovákiában eddig ismeretlen, hagyomány nélküli közigazgatási rendszer bevezetése miatt, és inkább a hosszú történelmi múltra visszatekintő megyerendszer visszaállítását követelték. Támadták a kormány ki nevezési jogát és a tartományok szűk hatásköreit.

Az előző hónapok eldurvult vitái után Szüllő 1927. május 17-i rimaszombati beszédében hirtelen szelídebb hűrokat pengetett. A „legnagyobb barátsággal” ajánlotta fel a Magyar Nemzeti Pártnak a lehetőséget, hogy váljon ki a németekkel közösen alkotott klubból, és alkosson közös parlamenti klubot a keresztényszocialistákkal. „Vegyük kezünkbe az autonómia lobogóját, hirdessük ellenzéki bátor szóval a magunk igazát és ne feledjük el azt, hogy közös vállvetve, együttes munka ad csak erőt, és hirdessük igazainkat! Viribus unitis.”<sup>520</sup>

A hirtelen megváltozott hangnemre a magyarázatot a rendőrségi jelentések szerint Budapesten kell keresni. Szent-Ivánt és Szüllőt Budapestre kérték a magyar kormány vezetői, és itt olyan utasításokat kaptak, hogy mindenáron hozzák létre az egységes magyar pártot Szlovákiában. A magyar sajtóban ezt követően kampány kezdődött annak érdekében, hogy a nemzeti párt mondja fel a szerződését a németekkel. Az egyesülési gondolat legfőbb propagálói Szüllő Géza és Flachbarth Ernő lettek, akik feladták eddig hirdetett merev keresztényszocialista elveiket. Szent-Ivánt eltávolították az útból, mivel nemsokára hosszabb időre Olaszországba utazott a családjával. Az új irányvonal zavart váltott ki az OKP berkeiben, különösen a konzervatív, liberálisellenes szárny körében ütközött ellenál-lásba az új irányvonal. Ennek a csoportnak a vezetője Franciscy Lajos nyitrai kanonok és Grosschmid Géza szenátor volt. Mindezek ellenére hamarosan megegyeztek abban is, hogy a két párt közös listával vesz részt az őszi községi választásokon.<sup>521</sup>

A köztársasági elnökválasztás során mindkét párt képviselői üres lappal szavaztak. Masarykra a 434 szavazatból 274-en voksoltak. Döntő fontosságú volt a német aktivista pártok támogatása, mivel a Csehszlovák Nemzeti Demokrata Párt és a Szlovák Néppárt is üres lappal szavazott, a kommunisták pedig saját jelöltet állítottak.<sup>522</sup>

Mindkét párt a közigazgatási törvény vitája során támadta a tervezetet, és következetesen ellene szavazott. Végül a Bund der Landwirte klubja megelégedte a nemzeti párt ellenzéki magatartásával, és 1927. július 7-én felmondta a szerződést a Magyar Nemzeti Pártnak és a Szepesi Német Pártnak. A határozatot azzal indokolták, hogy a

kormányba lépésük óta a MNP ellenzéki politikát folytat. Az eseményeket régóta szkeptikusan figyelő prágai magyar követ így foglalta össze a döntés következményeit. „A Bund fenti határozata benyomásom szerint a magyar nemzeti párt Prágában időző tagjainál konsternációt és depressziót váltott ki. Nagyban hangoztatják ugyan, hogy a határozat tárgytalan, mivel a magyar-német klubközösség már akkor megszűnt, amikor a németek a kormányba beléptek, (tény az hogy Szentiványiék ez alkalommal a kormány támogatását illetőleg szabad kezet kötöttek ki maguknak) és hogy a két pártot október óta márcsak formális kapcsok fűzték össze, ezzel szemben azonban nem tudják cáfolni, hogy fenti határozatig részt vettek a blokk közös ülésein és így magukban mégis kizártaknak és nem kilépetteknek kell hogy tekintsék magukat. Az események ily alakulása semmiesetre sem emeli a csehszlovákiai magyar nemzeti párt prestige-et, amelynél minden bizonnyal előnyösebb lett volna, ha a párt belátva azt, hogy Svehláék orruknál vezetik őket, hatásos deklarációval már hónapokkal ezelőtt nyílt és fenntartás nélküli ellenzékbe lépett és ily módon a kitesszékelést elkerülte volna.”<sup>523</sup>

A közös német–magyar parlamenti klub felbomlásával végleg lezárult a korszak egyik legizgalmasabb kísérlete, mikor a magyar ellenzéki pártok közül a Magyar Nemzeti Párt egyedül megpróbálkozott az aktivista politikával. Ennek eredményein és kudarcain, a kísérlet sikertelenségeinek okain ma is vitatkoznak az elemzők.

Szen-lvány ezt két hónappal később, némi távlatból, 1927. szeptember 9-én elhangzott lévai beszédében elsősorban a német pártok magatartásával indokolta, akik feltételek nélkül, azaz a magyar kéréseket figyelmen kívül hagyva beléptek a kormányba. „A magyar aktivizmus halálát tehát a német nemzeti kisebbség aktivista pártjai okozták, amikor a kormánybalépést elhatározták. Másodszor azok a cseh politikusok, akik a cseh nacionalizmust többre becsülik az állam belbékéjénél, mert ne felejtsek el, hogy a görcsös ragaszkodás a nemzeti állam gondolatához és a cseh forradalom politikája, a türelmetlenség a nemzeti kisebbségekkel szemben, az állam biztonságát, kül- és belpolitikai presztizsét érdeklő kérdés.”<sup>524</sup>

A kudarcban szerepet játszott a szudétanémet pártok magyarokétól különböző érdekein kívül az is, hogy a cseh kormány tisztában volt a Magyar Nemzeti Párt magyarországi kapcsolataival, így kockázatosnak tartotta részvételét a koalícióban. Švehla miniszterelnök halogató álláspontra helyezkedett, amíg Szlovák Néppárt megnyerése a koalíció számára és Masaryk köztársasági elnökké választása megtörtént. Ezzel megszilárdult a belpolitikai helyzet, és a Magyar Nemzeti Párt a maga 6 képviselőjével már nem volt jelentős belpolitikai tényező.

A nemzeti pártra Magyarországról is nagy nyomás nehezedett. A Bethlen-kormány tevékenysége nyomán az ország kül- és belpolitikai helyzete a húszas évek közepére egyaránt megszilárdult, és elérkeztek látták az időt a határrevízió nyíltabb hirdetésére. 1927 áprilisában olasz–magyar barátsági és választott bírósági szerződést kötöttek.<sup>525</sup> Az angol lord Rothemere 1927. június 21-én a *Daily Mail*-ben *Hungary's Place in the Sun* (Magyarország helye a nap alatt) címmel írt cikket. A terjedelmes cikkben Rothemere bírálta a trianoni békeszerződést, elsősorban is annak területi rendelkezéseit. Javaslatára szerint a döntően magyarul lakta határ menti zónákat és az ott élő mintegy kétmillió elszakított magyar népességet vissza kellene juttatni az anyaországnak. A cikk nagy visszhangot keltett Magyarországon és az utódállamokban egyaránt. Rothemere lord akciója nyomán alakult meg 1927. július 27-én a Magyar Revíziós Liga, amely nyíltan törekedett a békeszerződés igazságtalanságainak megszüntetésére. A kisantant politikusai ellentámadásba mentek át, Beneš külügyminiszter a szenátus külügyi bizottsága előtt egyenesen háború szításával vádolta a lordot.<sup>526</sup> Ebben a kiélezett helyzetben, amely Csehszlovákia és Magyarország között kialakult, nem volt helye egy utódállamban működő magyar aktivista pártnak. Milan Hodža visszaemlékezésében szintén azzal indokolta a tárgyalások megszakadását a magyarok kormányba lépéséről, hogy a Rothemere-akcióval kapcsolatban megváltozott a közhangulat Magyarországon.<sup>527</sup>

#### 4. Tervek a két párt együttműködésére és a községi választások

A prágai követ szerint a németekkel történt végső szakítás után a Magyar Nemzeti Párt soraiban nagy zavar keletkezett. Szent-Ivány duzzogott, és ezért is ment hosszabb szabadságra, sőt elterjedt a hír, hogy visszavonul a politikától. A követ szerint nehéz lenne a helyére megfelelő személyt találni. Véleménye szerint a Magyar Nemzeti Párt képviselői nem tesznek meg mindent azért, hogy a két magyar párt egyesüljön vagy legalábbis közeledjen egymáshoz. Ehelyett inkább azon keseregnek, hogy az egyes minisztériumokban már más elbírálás alá esnek, mint korábban. A prágai követ már nem látja elvi akadályát a két párt együttműködésnek, mivel a Magyar Nemzeti Párt is ellenzéki álláspontra helyezkedett, ám annál több személyes problémát és ellenszenvet fedezett fel a két párt tagjai között. Ez érvényes volt Szüllő és Szent-Ivány közötti viszonyra, de az egyes párttitkárok között vidéken is nagyon elmérgesedett a viszony.<sup>528</sup>

Az együttműködés azonban elkerülhetetlen volt, és elsősorban az OKP berkeiből indultak ki különböző kezdeményezések a két párt együttműködésének intézményesítésére. Flachbarth Ernő, a Közpon-ti Iroda vezetője kidolgozott egy tervezetet, amelynek értelmében a



két párt együttműködését a „főtanács” irányítaná, s ebben a két pártelnök plusz egy-egy személy venne részt, továbbá egy személy képviselné Kárpátalját. „Az értekezlet elnöke az a tag, aki a leghosszabb nemzetgyűlési múlttal tekinthet vissza” – kitétel egyértelműen Szűllő vezető pozícióját volt hivatva biztosítani. A főtanács ülésein szavazati jog nélkül részt venne a központi iroda vezetője és a két párt főtitkára. A nemzetgyűlési képviselők és a szenátorok havonta közös ülést tartanának, s több közös szakbizottságot hoznának létre. A tervezet azzal zárult, hogy a következő parlamenti választásokon közös listával indul a két magyar párt. A listán váltakozó sorrendben szerepelnek a két párt jelöltjei.<sup>529</sup>

Egy ennél szorosabb együttműködésről készült tervezetet a prágai követ juttatott el Budapestre. Ennek értelmében közös parlamenti klub alakul, ennek elnökét a főtanács jelöli ki. Az országos, kerületi és helyi pártszervek továbbra is megmaradnak. A pártok titkárságait átalakítanák, ezek összeolvadnának. „Az átalakulás azonban nemcsak névlegesen tervezetik, hanem ténylegesen is azaz aként, hogy a 2 párt eddigi külön-külön titkárságai a gyakorlatban is közös szervei lesznek a 2 pártnak. Valójában a 2 párt adminisztrációs gépezete olvasztatik eggyé.”<sup>530</sup> A közös titkárságok irányítására adminisztratív elnökség alakul, amely 4 osztályra oszlik: általános, külügyi, kulturális és közigazgatási. Az eddigi Központi Iroda és a kultúrreferátus megszűnik. Szigorú takarékoság mellett a két párt eddigi külön pénzügye is megszűnik. A pénzügyeket az adminisztratív elnökség, illetve az élén álló elnök kezelné. A költségvetést a főtanács hagyja jóvá. Pénzügyi kérdésekben Ruszinszko autonómiát élvez, ő maga készíti el költségvetését és terjeszti a főtanács elé.<sup>531</sup>

Ezek a tervek voltak hívatottak a csaknem két éve szünetelő intézményes együttműködést helyreállítani. Az 1924 őszen az OKP-ban bekövetkezett pártszakadás óta ugyanis megszűnt a Közös Bizottság. A Kürthy-féle bizottság összesen kétszer ülésezett, és gyakorlatilag csak az ellentétek elsimítására törekedett, kevés sikerrel. A régebbi időkből fennmaradt még prágai Központi Iroda, amely azonban elhelyezkedése miatt sem tudott igazán a pártpolitikai ügyekbe beleszólni. Tevékenysége inkább a sérelmek gyűjtésére és feldolgozására, a sajtó informálására, valamint a külügyi munka segítésére és bizonyos anyaországi támogatás közvetítésére korlátozódott.

A két párt együttműködése már eldöntött tény volt, azonban mégsem léptek a fenti tervekkel a nyilvánosság elé elsősorban az OKP-on belül az együttműködéssel szemben megnyilvánuló ellenállás miatt. A községi választásokon történő közös fellépés kérdésében azonban gyorsan megegyezett a két párt által létrehozott pártközi bizottság Losoncon 1927. szeptember 20-án. A megegyezés ér-

telmében, néhány község kivételével, a két párt közös listával indul a választásokon. A külön listák esetében is kötelező volt azok kapcsolása. A választások szervezésére és a vitás kérdések rendezésére országos bizottságot hozott létre a két párt.<sup>532</sup>

A megállapodást igyekeztek is betartani, és mikor a keresztényszocialista párt pozsonyi szervezete nem akarta respektálni a döntést, nem akart a listáján helyeket biztosítani a nemzeti párt részére, Szüllő pártfegyelmiel fenyegette meg a szervezetet.<sup>533</sup> A közös listák a legtöbb községben létre is jöttek. A választási kampányban a gyűléseket azonban külön-külön szervezték, illetve az egyes pártok vezetői külön-külön vettek részt a kampánygyűléseken.

A községi választások a baloldali pártok erősödését hozták. Összesített eredmények híján csupán néhány fontosabb település eredményeit említem. Pozsonyban csupán a keresztényszocialisták indítottak listát, és 11 mandátumot szereztek, amely hárommal volt kevesebb a négy évvel korábbinál, de a párt még mindig a főváros legerősebb pártja maradt. A kommunisták és a szociáldemokraták egyaránt 8-8 mandátumot szereztek a 48 tagú képviselő-testületben. A többi mandátum 10 párt között oszlott meg.<sup>534</sup>

A Komáromi járás 23 települése közül hatban indult külön listával a két párt, a többiben közös listára szavazhattak. Komáromban a pártok közös listája kapta a legtöbb szavazatot, és 12 mandátumot szereztek. Ez azt jelentette, hogy a négy évvel korábbi eredményekhez képest a magyar ellenzéki pártok 5 mandátumot veszítettek. A második helyen a kommunisták végeztek 10 (+1) képviselői helyel, harmadik helyen a szociáldemokraták 5 (+2) mandátummal, a zsidó párt 3 (+1) mandátumot kapott. A többi képviselői helyet a centralista pártok és egy helyi jellegű csoport, a Hadikárosultak Pártja szerezte meg. Városbírónak ismét a szociáldemokrata Csizmazia Györgyöt választották.<sup>535</sup>

Gúta községben a két magyar ellenzéki párt külön listával indult, ennek ellenére az első helyen a keresztényszocialisták végeztek (12 mandátum) néhány szavazattal megelőzve csupán a kommunistákat (szintén 12 mandátum). Harmadik helyen 7 mandátummal a Köztársasági Magyar Földműves Szövetség (Csánki-párt) végzett, amely számíthatott az egyházi birtokot bérlő gazdák szavazatira. A negyedik helyen a Magyar Nemzeti Párt végzett 5 képviselői helyel.

A már szlovák városnak számító Nyitrán némi meglepetésre a keresztényszocialisták egyedül indulva az első helyen végeztek 10 mandátummal, a második helyen a kommunista párt végzett 6 mandátummal, a Hlinka-párt pedig a harmadik helyre szorult 5 képviselői helyel. Ipolyságon a magyar pártok közös listája 12 mandátumot szerzett, a kommunisták pedig 7 mandátumot kaptak a lehetséges 30-ból. A többi szavazatot a zsidó pártok, a szociáldemokraták és a csehszlovák pártok kapták.<sup>536</sup>

## 5. A községi választások után

A választások után a két párt közötti együttműködés akadozott. Ennek oka többek között az volt, hogy Szüllő Géza bizonyos hegemoniára törekedett. Kétéves pártelnöksége után büszkén jelenthette ki, hogy „pártunk erősebb mint valaha, pártunk a válságot teljesen kiheverte...” Igazolva látta az elmúlt két évben folytatott politikáját, és természetesnek tartotta, hogy Szent-Ivány az elszenvedett kudarcok után eltűnjön a politikai életből, de ezek az elvárásai nem teljesültek. „Az egyszer bizonyos, hogy Szent-Ivány politikai koncepciója nem volt koncepció, de másodszor megbukott. Sehol a világon egy megbukott politikát nem honoráltak, csak épen Budapesten.”<sup>537</sup> Szüllő természetesnek tartotta, hogy 30 éves politikai múltja után ő vezesse a már Flachbarth tervezetében is felbukkant ötös bizottságot, a két párt együttműködésének legfontosabb irányító szervét. A tagjai ennek az OKP részéről ő és Bittó Dénes, a nemzeti párt részéről Szent-Ivány és Szilassy, Korláth Endre pedig Ruszinszko képviselőjében lett volna jelen. Szent-Ivány azonban váltakozó elnöki posztot akart létrehozni azonos jogokkal, ebbe azonban Szüllő nem egyezett bele. Szüllő véleménye az volt, hogy ezt a bizottságot akár budapesti parancsszóval, de létre kell hozni, és erre kell bízni a pénzügyeket is.<sup>538</sup>

Bár Szent-Ivány a háttérbe vonult, és keveset szerepelt a politikai életben, végleges visszavonulásáról nem volt szó. Hiányát elsősorban a nemzeti pártban érezték, ahol nem akadt hozzá hasonló vezető. A párt új ellenzéki irányvonalának meghatározásához az ő visszatérésére feltétlen szükség volt. Ezt fejtegette Nitsch Andor, a Szepesi Német Párt vezetője egy Budapestre küldött memorandumában. Ennek lényege, hogy az aktivista német pártok helyett az ellenzéki szudétanémetekkel, elsősorban a német nemzeti párttal kell keresni a kapcsolatot. Az OKP bevonásával létre kell hozni egy új ellenzéki német–magyar blokkot, amelynek szellemi vezére lehet Szent-Ivány József.<sup>539</sup> Nitsch elképzelésének, a szudétanémet orientációnak azonban nem volt támogatottsága ekkor sem Szlovákiában, sem Magyarországon.

Néhány hónapos tárgyalások után 1928 elején még egyetlen közös szerv sem alakult meg. Megállapodás született, hogy március 1-jén Prágában a két párt nemzetgyűlési képviselői közös ülést tartanak, és itt hoznak végső döntést a közös parlamenti klub és egyéb közös szervek megalakításáról. Szüllő Géza február 22-én táviratot küldött Szent-Iváynak, amelyben lemondta az ülésen való részvételt. Ez nagyon felháborította a MNP képviselőit, s táviratban válaszoltak, hogy nem értenek egyet a halasztással, és az adott időpont-

ban demonstratíven megjelentek az ülésen, és a felvett jegyzőkönyvben szabotázzsal vádolták az OKP vezetőit. Kijelentették, hogy kitarának a közös szervek létrehozása mellett, és kívánják, hogy a következő választásokon a két párt közös listával induljon. A jegyzőkönyvet a prágai magyar nagykövet küldte el Budapestre. A mellékelt levelében megvilágítja Szüllő lépéseinek hátterét. „A keresztényszocialista párt távolmaradásának okairól a következő értesüléseim vannak. Bár Szüllő a jegyzőkönyvben említett halasztást indítványozó táviratban – a nemzeti párt tagjai szerint – kényelmi, illetve magántermészetű okokat hozott fel indokul, az elhalasztást keresztényszocialista párti forrásból bizalmasan kapott értesülés szerint azért kellett kérnie, mert pártján belül vannak bajok és ezeket akarta volna előbb elintézni. Főleg Francziszcy szenátor támasztana nagy nehézségeket, amennyiben katolikus pap létre semmi áron nem lenne hajlandó a nemzeti párttal együtt működni.”<sup>540</sup>

Azonban minden magyarországi nyomás és a sajtóban megjelent pozitív üzenetváltások ellenére sem került sor lényegi tárgyalásokra a két párt között. Sőt májusra az is eldőlt, hogy a tartományi választásokon sem lesz közös lista. Szüllő május 25-én kelt jelentésében a magyar kormánykörök számára magyarázza a kialakult helyzetet. Ebben kijelenti: azon van, hogy a két párt között megszűnjön a versengés. „Úgy nem lehet megszüntetni a versengést, hogy egy közös klubba menjenek a képviselők, mert erre egészen kategorikusan kijelentették az összes katolikus papok, hogy nem hajlandók. Kooperációra igen, de közös klubba menni nem, s pedig azért, mert ennek személyes okai vannak. Nem szabad elfelejteni, hogy a magyar nemzeti párt folytonosan a keresztényszocialista párt vérét szívta lett erős.”<sup>541</sup> A versengés megszüntetésének egyetlen módja az lenne, ha az egyik pártot köteleznék arra, hogy fuzionáljon a másik pártba. Ezután azt bizonygatta, az OKP a vezetése alatt megerősödött, és a legjobb lenne, ha az aktivista politikában csődöt mondott MNP olvadna be.

Rátérve a közelgő járási és tartományi választásokra, Szüllő kijelenti, hogy a járási listák összeállítása esetében a helyi viszonyok a döntőek. Más azonban a helyzet a tartományi választások esetében. Kijelenti, hogy az OKP külön listával indul, de kapcsolja a listáját a nemzeti párttal. Hosszasan fejtegeti ennek okait. Mint mondja, a keresztényszocialista párt ereje éppen abban van, hogy összefogja az őslakosságot. A Magyar Nemzeti Párttal alkotott közös lista magyar lista lenne, így nehéz lenne megmagyarázni a pártjában jelenlévő szlovák elemnek, miért csatlakozott a magyar listához. Továbbá a MNP listáján olyan zsidó és szabadkőműves elemek is lehetnek, akik ellenszenvet váltanának ki az OKP soraiban. Az őszi községi választásokon szerintem ott érték el a jobb eredményeket, ahol külön listával indult a két párt.<sup>542</sup>

A Magyar Nemzeti Párthoz a közeledést elsősorban a keresztényszocialista párton belüli ellentétek, a liberálisellenes papi szárny akadályozta meg. Kiéleződött a viszony a párton belül a Franciscy Lajos és Gregorovits Lipót vezette katolikus ellenzék, valamint Szűllő között. Szűllőt különösen felbosszantotta, hogy a magyarországi körök az ő megkerülésével tárgyaltak Franciscyékkel, sőt még „a feje fölött átnyúlva” pénzt is adtak. A katolikus papok kezdeményezésére alakult meg a komáromi papi szeminárium, amely a magyar papképzést volt hivatva segíteni, és az ehhez szükséges pénzt ők szerezték meg Magyarországon. A római katolikus egyház vezetése teljesen szlovák kézbe került az impériumváltás után a Felvidéken, a papok képzése is csupán szlovák nyelven folyt. A gondok enyhítése érdekében épült a magyar papnevelő intézet és internátus Komáromban. Erre a célra a TESZK költségvetésében az 1928/1929. évre 300 ezer koronát irányoztak elő.<sup>543</sup> Az ünnepélyes alapköletételre 1928. november 5-én került sor, amelyen megjelentek a csehszlovákiai magyar egyházi vezetők és az OKP elnöke.<sup>544</sup>

Szűllő több alkalommal nehezményezte a magyar kormánynak küldött jelentéseiben, hogy Franciscy Lajos és Gregorovits Lipót a tudta nélkül kijárták a komáromi papnevelőre a magyar kormánytámogatást. „Például a magyar kormány anélkül, hogy arról én, mint a ker. szoc. párt elnöke tudtam volna, az én pártom kebelében lévő Gregorovits képviselőnek a komáromi szeminárium építésére 250 000 koronát (a TESZK költségvetésében 300 ezer korona szerepel –A. B.), tehát tekintélyes összeget utalt ki. Gregorovits ugyan nem tudta, hogy azt a magyar kormány utalta ki, mert neki úgy állították be, hogy azt a prímás adta. Ezzel azonban a benne lévő klerikális gondolat megerősödött. Társult Franciscy szenátorral, aki szintén pap és olyan politikát kezdett, amely politika abban csúcsosodott ki, hogy ők meg akarják valósítani itt a Molnár János féle néppárti politikát és elkezdik a felekezeti irányt. Ezt a harcot én ugyan állom, de ha én általam és a velem való konzultálás után jutatták volna azt a pénzt a papok kezei közé, akkor nem állhatott volna elő az a helyzet, hogy Gregorovits és Franciscy most azzal agítálnak, hogy a magyar kormány protestánsokból állván mafiát szervez a katolikusok elnyomására és azért keresi azt, hogy a protestáns nemzeti párt uralmát erősítse meg a katolikus ker. szocpárt rovására.”<sup>545</sup>

A Magyar Nemzeti Párton belül is feszültség uralkodott. Bizonytalanságot okozott, hogy Szent-Ivány hónapokig nem vett részt a politikai életben. Elterjedtek a hírek, hogy befejezi politikai pályafutását. Az aktivista álláspont feladása után sokan a képviselők közül nem találták helyüket az ellenzéki szerepben. Rendezetlen volt a viszony a többi ellenzéki párttal, de a legfontosabb kérdés, a keresztényszocialista párthoz való viszony körül is sok volt a bizonytalanság.

Ezekre kérdésekre keresték a választ az 1928. június 4-én Kasán megtartott országos pártvezetőségi ülésen. Szent-Ivány betegségeire hivatkozva nem jelent meg az ülésen, de a rendőrségi jelentés szerint taktikai okok miatt maradt távol. Az ülésen érezhető volt a feszültség az ellenzéki álláspontot támogató Törköly József és Szilassy Béla által vezetett csoport és az aktivista állásponttal szimpatizáló Holota János és Richter János nevével fémjelzett szárny között. A ruszinszkói párttagok az ülésen nem vettek részt, s ez az aktivista irányt segítette, hiszen közismert volt Korláth Endre közeledése a keresztényszocialistákhoz. A rendőrségi jelentés szerint az aktivista programot támogató felszólalások voltak többségben. Mindannyian hangsúlyozták az együttműködés szükségét a keresztényszocialistákkal, de ugyanakkor kritizálták is annak tevékenységét. A párt aktivista múltját többen pozitívan értékelték. Az ülés végső kicsengése az volt, hogy a párt támogatásáról biztosította Szent-Iványt és a törvényhozókat. Kiemelték az OKP-val való együttműködés fontosságát, de mint egyenjogú partnerek között.<sup>546</sup>

A magyar sajtó nem számolt be részletesen az ülésről, de végső kicsengése, Szent-Ivány helyzetének megerősödése, érezhető volt a megszokottnál rövidebb tudósításokból is. A vezetőség „a párt nevében a gyengélkedő pártvezért törhetetlen bizalmáról, ragaszkodásáról biztosítja s mielőbbi fölgógyulást kíván neki”.<sup>547</sup>

Szent-Ivány az 1928 szeptember 26-án Pöstyénben megtartott vezetőségi ülésen bejelentette, újra átveszi a párt vezetését.<sup>548</sup> Az október 4-én Losoncon megtartott országos pártvezetőségi ülésen már látványosan, programadó beszédével visszatért a politikába. Ezen az ülésen mondták ki, hogy az eredménytelen tárgyalások után, amelyeket a másik magyar párttal folytattak, külön listán indulnak a választásokon, de a listákat készek kapcsolni.<sup>549</sup> Sőt a járási szerveknek is olyan utasítást adtak, hogy a járási választásokon is külön listával induljanak, kérték azonban a listakapcsolást az OKP-val.

Néhány nappal később, október 13-án az Ungvárott tartott ülésen az OKP pártvezetősége is nyilvánosságra hozta hasonló döntését a tartományi választásokról. A rendőrség feloszlatta az ülést, amelyet azonban más helyiségben folytattak és befejeztek.<sup>550</sup> Hónapokig tartó bizonytalanság után eldőlt, hogy a két párt ismét, immár a harmadik országos szintű választáson, külön listával indul.

## 6. Az Országos Magyar Kisgazda, Iparos és Munkáspárt

Miközben a magyar pártok között folytak a közeledést elősegítő tapogatózások, a Magyar Nemzeti Pártban újabb mozgások indultak meg. A rendőrségi jelentések már 1928 májusában jelezték, hogy a csallóközi kisgazdák egy része elégedetlen a párt új irányvonalával.

A párt ugyanis ellenzéki pozícióból keveset tudott nyújtani a földműveseknek, akik korábban a párt gerincét alkották. Felmerült a kisgazdapárt újraalapításának igénye. A csallóközi gazdák felkeresték Mohácsy János komáromi ügyvédet, az 1920-as kisgazdapárt egyik alapítóját. Mohácsy családi problémáira hivatkozva csak az ősre ígérte visszatérését a politikai életbe. A rendőrségi információk szerint azonban már ezekben a hónapokban felvette a kapcsolatot Lelley Jenővel és a köré csoportosult, a keresztényszocialista pártból kizárt politikusokkal.<sup>551</sup>

Nyáron tovább folytak a tárgyalások az új párt megalakításáról, ekkor elsősorban a másik egykori kisgazdapárt-alapító, Lukovich Ferenc volt aktív ezen a téren. Tárgyaltak az egykori keresztényszocialistákkal, Kaiser Gyulával, Méhes Gáspárral, Szappanossal, Knappal és Méreyvel. A rendőrségi jelentés szerint Mérey azt ajánlotta az öt megkereső kisgazdának, hogy tárgyaljanak előbb Holota János nemzetgyűlési képviselővel, érsekújvári polgármesterrel, aki ismert volt aktivista álláspontjáról. Holota állítólag kijelentette, hogy nem lát nagy jövőt a szervezkedésben, mivel nincs pénz a pártalakításra, ezért távol maradt a szervezkedéstől.<sup>552</sup>

A *Nap* című aktivista lap többször is hírt adott az új párt szervezéséről a nyár folyamán, ennek ellenére Bartók László pozsonyi magyar konzul november 16-án kelt jelentésében mégis meglepetésnek nevezte az Országos Magyar Kisgazda, Iparos és Munkáspárt megalakulását és azt, hogy listát állított a tartományi és a járási választásokon.<sup>553</sup> A másik meglepetés, amellyel a párt szolgált, az volt, hogy listáját a zsidó párttal kapcsolta, bár előtte az agrárpárttal folytatott erről tárgyalásokat.<sup>554</sup>

A párt tagjai elsősorban a két nagyobb magyar párt tagjaiból verbuválódtak, akik elégedetlenek voltak az addigi konzervatív, ellenzéki politizálással.<sup>555</sup> Az előzetes kormánybecslések alapján egy mandátumra számíthatott a választásokon, elsősorban a Komárom környéki gazdák támogatása révén. Lelley Jenő közvetlenül nem kapcsolódott be a párt szervezésébe. Állítólag ígéretet tett, ha sikerül mandátumot szereznie a pártnak, ő is aktívan bekapcsolódik a munkájába. A pártalakítás bejelentése után a MNP kizárta soraiból Mohácsy Jánost és Lukovich Ferencet.<sup>556</sup>

## 7. Az első tartományi választások 1928-ban

A Szlovák Néppárt nyomására 1928. július 1-jén Csehszlovákiában bevezették a tartományi rendszert. Eltörölték a nagymegyéket, és a tartományi területi elrendezés lépett életbe. Az országon belül mind Szlovákia, mind Kárpátalja külön tartományt alkotott. A járási beosztás változatlan maradt. Több mint tíz évig, az ország felbomlásáig ez a terü-

leti elrendezés volt érvényben. A tartományok szűk hatáskörrel rendelkeztek, és a törvény értelmében a képviselő-testületeiknek csupán kétharmad részét választották, a többit a kormány nevezte ki. Ez biztosította a mindenkori kormány befolyását. Szlovákiában az 54 képviselőből 36, Kárpátalján 18-ból 12 került választás útján a testületbe.

Csehszlovákiában 1928. decemberében 2-án tartották a tartományi és a járási választásokat. A két magyar párt, bár vezetői fogadkoztak, hogy a külön lista ellenére a kampány nem fog eldurvulni, ismét egymás ellen folytatott agitációt. Az egymás elleni kampány csúcspontját Szüllő Géza és Szent-Ivány József levélváltása jelentette a sajtóban a kampány hajrájában. Azzal vádolták egymást, hogy megakadályozták a választási koalíció létrejöttét az 1925-ös nemzetgyűlési választások előtt.<sup>557</sup> Az elmérgesedett vita zavarta a magyarországi kormányköröket, és a miniszterelnök személyesen adott utasítást annak leállítására.<sup>558</sup>

Különösen Szüllő Géza volt rossz hangulatban a választási kampány alatt, mivel a már általa bukott politikusnak tartott Szent-Iványt ugyanúgy kezelte a magyar kormány, mint őt, és a nemrég még a keresztényszocialisták által bekebelezni akart nemzeti párttal ismét meg kellett küzdenie a magyar szavazatokért. Egy ismeretlenhez írt levelében erről a következőképpen számol be. „Amióta a legfőbb tényező (Bethlen István miniszterelnök – A. B.) egyszer kijelentette azt, hogy Szent Ivánnak az a magatartása, hogy ő a politikát felhasználta vagyonának megmentésére, az ő hozzájárulását bírja, azóta én el vagyok kedvetlenedve és nem látom a célját annak, hogy én miért menjek tönkre egy olyan politikában, amely politika úgy látszik megértést nem talál... Pest nem tudja megérteni azt, hogy a ker. szoc. párt egész országban magyar és tót vidékeken igen sok szervezetben dolgozik és mindannak dacára ugyanannyi javadalmazást kap, mint a magyar nemzeti párt, amely csak magyar vidékeken dolgozik és Ruszinszko, amelynek együttevve nincsen annyi lakossága, mint a pártunk egyik városának.”<sup>559</sup> Ezért kilátásba helyezi a lemondását is, amellyel az elkövetkező években majd többször is fenyegetőzik Budapest irányába. „Eleget áldoztam időmből, anyagi erőmből és egész idegrendszeremből, megmondtam Walkonak is (Walko Lajos külügyminiszter – A. B.) és Nektek is megüzenem még egyszer, hogy ezt nem csinálom tovább. Természetesen a választásokat a legnagyobb kötelességtudással és becsülettel be fogom végezni, azután azonban elutazom és ott hagyom az egészséget.”<sup>560</sup>

A tartományi választásokon a részvétel jogát a 24. év betöltéséhez köthették. A tartományi választások eredményeit a 6. táblázatban foglaltam össze.<sup>561</sup> Szlovákiában és Kárpátalján is 13-13 lista indult, és mivel többnyire éltek a listakapcsolás lehetőségével valamilyen formában mindegyik szerzett mandátumot.



## 6. táblázat

Az 1928. évi tartományi választások eredményei

Járás, tartomány	CSKP	Centralista pártok	Szlovák pártok	Egyéb	MNP és SZNP		OKP		Magyar és német pártok összesen	
					szavazat	%	szavazat	%	szavazat	%
Aranyosmarót	8,49	39,34	35,18	3,13	351	2,20	1 860	11,66	2 211	13,86
Besztercebánya	22,20	33,03	32,08	3,84	343	1,72	1 420	7,13	1 763	8,85
Dunaszerdahely	19,09	17,47	1,05	9,27	5 210	28,18	4 610	24,94	9 820	53,12
Eperjes	10,62	35,70	28,62	8,05	1 070	4,51	2 965	12,50	4 035	17,01
Érsekújvár	18,31	30,91	16,52	8,88	2 989	12,03	3 317	13,35	6 306	25,38
Feléd	19,86	15,17	2,87	3,83	7 538	50,34	1 187	7,93	8 725	58,27
Galánta	26,57	17,21	7,30	7,35	3 023	10,59	8 845	30,98	11 868	41,57
Gölnicbánya	33,41	29,42	13,57	3,16	1 376	12,67	844	7,77	2 220	20,44
Igló	10,96	38,43	32,15	5,21	991	7,13	850	6,12	1 841	13,25
Kassa város	18,54	28,98	5,80	10,86	2 984	14,71	4 282	21,11	7 266	35,82
Kassa-vidék	7,92	47,37	27,53	1,69	739	3,22	2 815	12,27	3 554	15,49
Kékkő	7,12	53,15	14,71	2,09	2 554	14,84	1 393	8,09	3 947	22,93
Késmárk	9,97	13,57	30,11	5,06	4 533	37,37	476	3,92	5 009	41,29
Királyhelmece	24,69	24,86	1,15	10,08	2 229	15,12	3 552	24,10	5 781	39,22
Komárom	30,89	17,21	2,16	8,72	5 497	22,00	4 753	19,02	10 250	41,02
Körmöcbánya	8,71	43,30	32,42	3,37	207	1,76	1 230	10,44	1 437	12,20
Korpona	12,42	37,78	25,35	4,21	1 589	7,09	2 945	13,15	4 534	20,24
Léva	12,97	25,85	30,46	6,69	3 235	15,58	1 755	8,45	4 990	24,03
Lőcse	6,27	31,08	42,39	6,13	548	5,57	843	8,56	1 391	14,13
Losonc	20,07	38,55	18,26	5,63	2 997	10,23	2 126	7,26	5 123	17,49
Modor	13,19	37,64	36,17	4,91	647	4,01	659	4,08	1 306	8,09
Nagykapos	7,94	39,32	2,17	7,39	2 684	31,89	950	11,29	3 634	43,18
Nagy Mihály	7,35	55,62	20,44	8,52	738	4,00	750	4,07	1 488	8,07
Nagyőrce	23,88	36,81	15,15	3,73	1 350	14,02	617	6,41	1 967	20,43
Nagyszombat	14,52	32,41	41,34	8,19	164	0,55	888	2,99	1 052	3,54
Nyitra	22,17	33,05	19,32	7,38	1 420	4,70	4 039	13,38	5 459	18,08
Ógyalla	22,54	22,80	4,43	5,55	5 857	27,36	3 707	17,32	9 564	44,68
Ólubló	1,58	53,51	27,14	2,92	714	8,14	589	6,71	1 303	14,85
Párkány	24,89	19,44	1,36	4,70	5 210	25,18	5 055	24,43	10 265	49,61
Poprád	11,98	40,37	24,05	3,78	1 724	17,61	216	2,21	1 940	19,82
Pozsony város	15,23	38,79	7,06	10,84	1 952	4,42	10 440	23,66	12 392	28,08
Pozsony-vidék	18,86	41,52	24,09	5,38	750	3,27	1 576	6,88	2326	10,15
Privigye	17,57	28,29	42,77	3,43	188	0,72	1 872	7,22	2 060	7,94
Rimaszombat	10,14	49,02	21,63	4,01	2 188	10,41	1 007	4,79	3 195	15,20
Rozsnyó	28,11	27,85	9,52	5,54	3 696	20,67	1 485	8,31	5 181	28,98
Selmecbánya	6,44	46,81	30,70	5,21	75	0,73	1 042	10,11	1 117	10,84
Somorja	11,82	18,90	2,10	6,74	1 590	11,07	7 091	49,37	8 681	60,44
Szepsi	18,30	18,74	5,24	4,49	2 479	19,97	4 129	33,26	6 608	53,23
Szobránc	6,75	58,81	9,10	7,50	45	0,44	1 775	17,40	1 820	17,84
Tóketerebes	10,22	54,02	16,24	4,14	321	1,84	2 361	13,54	2 682	15,38
Tornalja	13,72	13,01	1,44	6,01	5 929	60,30	543	5,52	6 472	65,82
Turócszentmárton	11,76	55,13	20,17	7,51	699	2,68	718	2,75	1 417	5,43
Vágsellye	25,65	19,66	11,03	4,00	3 883	17,57	4 880	22,09	8 763	39,66
Verebély	22,59	35,36	14,67	4,32	1 633	10,59	1 922	12,47	3 555	23,06
Zseliz	31,20	21,96	1,44	3,11	4 456	29,31	1 973	12,98	6 429	42,29
Kiválasztott járások együtt					100 395		112 352		212 747	
Szlovákia	14,42	35,91	27,04	5,61	104 106	7,88	120 769	9,14	224 875	17,02
Kárpátalja	20,10	36,40	0	30,00					32 749	13,50

Szlovákiában az első helyen Hlinka-féle Szlovák Néppárt végzett, amely egyedül 24,64%-t és 9 mandátumot szerzett, és senkivel nem kapcsolta listáját. Az általa szerzett 325 ezer szavazat mintegy száz-ezerrel volt kevesebb, mint az 1925-ös nemzetgyűlési választások alkalmával. A párt ez alkalommal kormánytagként kampánya során nem érvelhetett a csehellenes autonóm jelszavakkal. A Köztársasági Agrárpárt végzett a második helyen 20,54 százalékkal, és még két kisebb kormánypárttal kapcsolva 8 mandátumot szerzett. A harmadik helyen a kommunisták végeztek (14,42%) egyedül elérve 5 mandátumot. Az újonnan alakult Országos Magyar Kiszgazda, Iparos és Munkáspárt a zsidó pártokkal kapcsolva közösen szerzett egy mandátumot.

Kárpátalján először sikerült az agrárpártnak 23,11 százalékot elérve megelőznie a korábbi évekhez képest nagyon visszaesett kommunistákat, akiknek meg kellett elégedniük a szavazatok alig egy-ötödével (21,10%). Az agrárpárt itt kapcsolta listáját további 5 kormánytámogató párt listájával, és közösen szereztek 5 mandátumot. A kommunisták nagy meglepetésre mindössze két mandátumot szereztek.

A magyar pártok számára a tartományi választás eredményes volt, a kapcsolt listájuk közösen 6 mandátumot ért el Szlovákiában. Elsősorban az OKP erősödött meg. Eredménye alig maradt el az 1923-ban a megyei választásokon elért eredményétől. Különösen a városokban szerepelt jól, az 5000 lakosnál nagyobb településeken 34 259 szavazatot kapott, ami a rá leadott szavazatok több mint 28 százalékát jelentette.

A Magyar Nemzeti Párt továbbra is elsősorban kiszgazdaréteg szavazataira számíthatott. A nagyobb településeken csak 18 054 szavazatot szerzett, amely a szavazatai 17 százalékát jelentette csupán. Ebből is egy jelentős részt a Szepesi Német Pártnak köszönhetett, amely ismét hozta a szepességi szavazatokat.

A magyar pártok közösen ismét 5 járásban, a Dunaszerdahelyi, a Feledi, a Somorjai, a Szepesi és a Tornaíjai járásban tudták elérni az abszolút többséget.

Tartományi képviselő lett a nemzeti párt részéről Blanár Béla, Nagy Nándor és Giller János, az OKP tartományi képviselői helyeit pedig Alapy Gyula, Fleischmann Gyula és Petrášek Ágoston foglalta el.

A kommunisták a magyar vidékeken ismét nagyon jól szerepeltek, a hét legmagyarabb járásban a szavazatok 24,47 százalékát szereztek meg, amely magasan meghaladta az országos átlagot. Szlovákiában, a Gölnicbányai járást leszámítva, ahol a CSKP minden választáson nagyon erős volt, a párt a magyar járásokban szerezte a legtöbb szavazatot.

Kárpátalján a magyar pártok a Kurtyák Autonóm Földműves Szövetséggel kapcsolták listájukat, és három mandátumot szereztek. Magyar részről Hokky Károly (OKP) és Siménfalvy Árpád (MNP) lett képviselő. A magyar pártszövetségre legtöbbször a Beregszászi járásban (34,79%), Munkácson (26,84%) és Ungvárott (27,18%) szavaztak.

Az Országos Magyar Kisgazda, Iparos és Munkáspárt listájára 13 746-an szavaztak, de a zsidó párttal kapcsolt listára mégis kaptak egy mandátumot. Ez mindenképpen kudarc volt a számára. Különösen fájdalmasan érintette a pártot, hogy a járási választásokon sem jutott mandátumhoz. A komáromi listája mindössze 870 szavazatot kapott, és a szervezkedés központjának tekintett járásban nem ülhettek be a képviselői a járási képviselő-testületbe. A 16 járási mandátum a Komáromi járásban hét párt között oszlott meg: kommunisták 5, MNP 3, OKP 3, agrárpárt 2, a szociáldemokraták és a hadirokkantak, valamint a cseh pártok egy-egy mandátum.

## 8. Tuka Béla pere

Ivanka Milan kezdeményezésére, 1929 elején letartóztatták Tuka Bélát a Szlovák Néppárt alelnökét és nemzetgyűlési képviselőjét. Ezt követően több letartóztatás is történt, és megkezdődött a bizonyítékok gyűjtése az ellene felhozott vádakkhoz, amelyek szerint Magyarország számára kémkedett, és államellenes katonai szervezkedésben vett részt.

Feszült belpolitikai hangulatban került sor 1929. február 5-én az OKP kongresszusára Pozsonyban. Ezen 459 községi szervezet 339 küldötte vett részt. Szűllő beszédében a vezetése alatt eltelt három évet a konszolidáció és a megerősödés időszakának nevezte a párt életében. Hangsúlyozta azt is, ki kell tartani az ellenzéki politika mellett.<sup>562</sup>

1929. március 19-én Ótátrafüreden került sor az OKP pártvezetőségi ülésére, amelyen megválasztották a legfőbb vezetőket. Szűllőt „spontán lelkesedéssel egyhangúlag választotta meg újból pártelnöknek”. Alelnöknek Dobránszky Jánost és Vámosy Istvánt választották. Az országos pártigazgató Böhm Rudolf, az országos főpénztáros Tost László lett. Az ülésen arról is döntöttek, hogy újabb tárgyalások kezdődnek a Magyar Nemzeti Párttal az együttműködésről.<sup>563</sup>

Március elején a Tuka-ügyben kihallgatták Flachbarth Ernőt, a Központi Iroda igazgatóját, és közölték vele, hogy a rendtörvény alapján eljárást indítanak ellene, majd szabadon engedték. Házkutatást tartottak nála és a Központi Irodában is. Flachbarth tagadta, hogy ismerte volna Tukát. Gál István, a *Prágai Magyar Hírlap* egyko-

ri szerkesztője azonban a rendőröknek azt vallotta, hogy Flachbarth többször küldött pénzt Tukának.<sup>564</sup> A magyar pártok és a magyarországi kormánykörök is tartottak attól, hogy Lelley Jenő is Tuka ellen fog vallani, és felfedi a magyar pártokkal való kapcsolatait. Lelley azonban nem tett ilyen vallomást. A cseh kormánylapokban sajtókampány indult a magyar pártok és Flachbarth Ernő ellen. A *Národný Denník* 1929 márciusában így írt: „Flachbarth dr. a szlovenszkoí magyar irredentához közel álló valamennyi körben mint az irredenta pénzügyminisztere ismeretes. Sok jólétesült forrásból úgy tájékozódunk, hogy Flachbarth dr. minden elsején délelőtt tizenegy órakor a prágai magyar követségen 180 ezer koronát kap a Prágai Magyar Hírlap fentartására és a magyar keresztényszocialisták organizációs és propagandisztikus szervei számára. Különös azonban, hogy ezekről az ügyekről az illetékes hivatalok és a külügyminisztérium is tud, mégsem tesz lépéseket, hogy az irredenta legfőbb forrása beduguljon.”<sup>565</sup>

Flachbarth idegei felmondták a szolgálatot, s bár előzetesen senkivel sem közölte tervét, mivel útlevelét elvették, hegyi úton Németországba szökött. Jelentkezett a müncheni magyar konzulátuson, és ott akarta bevárni a fejleményeket.<sup>566</sup> A Külügyminisztérium utasítást küldött Münchenbe, amely szerint Flachbarthtal egy levelet írtak haza ügyvédjének. Ebben közli, hogy elvonult gyógykezelésre egy meg nem nevezett szanatóriumba. Ha szükséges, a tárgyaláson megjelenik.<sup>567</sup> Flachbarth azonban nem tért vissza Csehszlovákiába. Néhány év múlva Magyarországra költözött, és mint a kisebbségi ügyek szakértője dolgozott tovább. Az ő távozásával megszűnt a Központi Iroda, amely az utolsó intézményes kapocs volt a két párt között.

Májusban házkutatást tartottak Tarján Ödönnél és Giller Jánosnál is, és Szüllőnek is próbálták átadni egy rendőrségi idézést, de mivel külföldön volt, ezért ez nem sikerült.<sup>568</sup> Gillert később tanúként is kihallgatták a Tuka-perben.

A Tuka és két társa elleni per 1929. július 30-án vette kezdetét, és az október 5-i ítélethirdetésig az újságok a címlapon öles betűkkel számoltak be az eseményekről. Tuka végig tagadta bűnösségét, és a szlovák autonómia töretlen híveként állította be magát. Több tanú ugyanakkor azt állította, hogy 1922-ig nem is beszélt szlovákul, és többször letartóztatták mint magyar nacionalistát. A magyar pártok környezetéből Gál István újságíró és Stöger Károly egykori keresztényszocialista párttitkár tett rá terhelő vallomást, számolt be Tuka kapcsolatairól a magyar pártokkal és a magyar kormánnyal. A vádiratban a legsúlyosabb pontként egy bécsi magyar katonai hírszerzőközponttal fenntartott kapcsolata és az 1920-as évek elején a Szlovák Néppárt mellett felállított fegyveres pártalakulat, a rodobrana (honvédelem) megszervezése szerepelt.<sup>569</sup>

Hlinka a tárgyaláson végig makacsul védelmezte Tukát, és tagadta, hogy bármilyen kapcsolata lett volna neki és Tukának Magyarországgal. A lapok alaposan megszelleztették a Hlinka-pártnak Magyarországról juttatott anyagi támogatás kérdését. Ezeket a támogatásokat azonban még titkosabban kezelték, mint a magyar pártokét, ezért konkrét bizonyítékokat felmutatni nem tudtak a csehszlovák hatóságok. Azonban néhány félreérthetetlen levéltári dokumentum, adat arra utal, hogy a Szlovák Néppárt valóban kapott titkos támogatást Magyarországról. Eddig egyetlen számszerű adatra bukkan-tam, egy 1927 márciusában kelt, a Külügyminisztériumnak küldött aláíratlan napi jelentésre, amely egyértelműen utal a pénzügyi támogatásra. „Szülő Gézával annyiban maradtunk – írja a szerző –, hogy az annak idején Hlinka által igénybe vett 2 000 000 cseh korona összegű kölcsön visszafizetése ügyében meg lehet elégedni azzal, hogy azonnal visszatérítik a tőke 35 %-át, a tőke 50 %-át illetőleg pedig kellő biztosíték mellett haladék adatik.”<sup>570</sup> Valószínűleg ezt az összeget még az 1925-ös választások előtt juttatták a pártnak.

A Hlinkának nyújtott 2 millió korona értékű kölcsönről a csehszlovák rendőrség is tudomást szerzett, mivel többször felmerült a Tuka-per során. A vádakkal kapcsolatban Hlinka vezércikket írt a *Slovák* című lapban, amelyben hevesen cáfolta, hogy a pénz, amelyet a Szlovák Néppárthoz közel álló, csődhelyzetbe került gazdasági vállalkozások megmentésére használt fel, a magyar kormánytól származott. „A kassai káptalanság kimentett a szorultságból, két milliót adott kölcsön, amelyet még ma is véres verejtékkel törleszték” – írta Hlinka a vezércikkében.<sup>571</sup>

Az ítélet 1929. október elején született meg: Tukát 15 év fegyházra ítélték.<sup>572</sup> Tuka valóban Magyarország részére kémkedett, ezt az előző fejezetekben leírtak és a bemutatott dokumentumok egy része is egyértelműen bizonyítja. A tárgyalás és az ítélet azonban mégsem volt jogi szempontból rendben. Tukát ugyanis az 1923-ban elfogadott rendtörvény alapján ítélték el, holott a cselekmények nagy részét, amelyekkel vádolták, a törvény elfogadása előtt, 1921–1922-ben követte el. A törvényt tehát visszamenőleges hatállyal alkalmazták. A vád bizonyítékai is elég szegényesek voltak, és fennállt a veszély, hogy Tukát kénytelenek lesznek felmenteni. Anton Štefánek szlovák agrárpárti politikus, akkori iskolaügyi miniszter visszaemlékezéseiben azt írja, hogy a bíróság tagjai az utolsó percre ingadoztak. Ezért ő személyesen járt közbe, hogy Tukát elítéljék.<sup>573</sup> A külföldi vélemények is tartózkodóak voltak, általános volt az a nézet, hogy tulajdonképpen politikai perről van szó. A szlovák autonomista mozgalmat akarták a perrel és a szigorú ítélettel megfékezni a centralista pártok.

## 9. A harmadik nemzetgyűlési választások

A nemzetgyűlési választásokra a felkészülést már 1929 tavaszán elkezdtek a magyar pártok, és Szüllő folyamatosan hangoztatta, hogy a két párt együttműködését meg kell teremteni. Ilyen jellegű nyilatkozatokat tett, amelyről a sajtó is folyamatosan beszámolt.<sup>574</sup> A március 19-én tartott pártvezetőségi ülés után a június 10-én Pozsonyban sorra került végrehajtó bizottsági ülés is támogatta az együttműködést. A tárgyalásokat természetesen a magyar kormány is szorgalmazta, de ismét felmerültek a keresztényszocialista pártban azok a problémák, amelyek az eddigi együttműködést is megakadályozták. Az együttműködést ellenzők vezére ismét Franciscy szenátor volt.<sup>575</sup>

Most azonban már a párton belüli papi ellenzék sem tudta megakadályozni az együttműködés létrejöttét. Az ellentétek odáig fajultak, hogy Franciscy szeptemberben lemondott mandátumáról, s helyét Kreibich Károly foglalta el.<sup>576</sup> A két párt által kiküldött 4-4 tagból álló bizottság szeptember 24-én Kassán megegyezett az együttműködés kérdésében<sup>577</sup>, majd október 3-án Ótátrafüreden aláírták a választási együttműködést rögzítő szerződést.<sup>578</sup>

Ennek a szerződésnek a teljes szövegét, illetve annak szlovák fordítását megtaláltam. A rendőrség ugyanis nagyszabású házkutatásokat tartott az OKP irodáiban, Szüllő bacsfai lakásán és Dobránszky János eperjesi plébánosnál. Az itt lefoglalt iratok között találták meg a rendőrök a szerződés szövegét és fordították le. A szerződés pontosan rögzíti a választásokon a jelöltállítás módját, illetve az egyes scrutiniumokban az eljárást. A szerződés azonban nem érinti a pártok önállóságát, és nincs szó benne a választások utáni együttműködésről. A jelöltlistán egyenlő arányban szerepel az OKP, valamint a MNP és a Szepesi Német Párt alkotta koalíció.<sup>579</sup>

A választási kampány a Tuka-per jegyében zajlott. A Szlovák Néppárt a kassai jelölőlistáján első helyre tette Tukát, ezzel akart újabb mandátumot és ezzel újabb mentelmi jogot biztosítani neki. Tuka maga is bízott benne, hogy képviselővé választják, és ezzel új képviselői immunitást szerez.<sup>580</sup>

A képviselőházi választásokon a köztársaságban összesen 19 jelölőlistát adtak le, ebből mindössze három nem jutott mandátumhoz. Több párt, köztük a magyar pártok is kihasználták a koalíciókötés lehetőségét. A két magyar párt és a Szepesi Német Párt Autonómista Pártszövetsége néven közös listával indult.

A választási eredményeket a 7. táblázatban foglaltam össze.<sup>581</sup>

## 7. táblázat

Az 1929. évi képviselőházi választások eredményei

Járás, tartomány	CSKP	Centralista pártok	Szlovák pártok	Egyéb	MNP, OKP és SZNP	
					szavazat	%
Aranyosmarót	4,58	36,24	42,27	3,05	2 337	13,86
Besztercebánya	15,22	45,41	27,29	6,04	1 323	6,04
Dunaszerdahely	16,08	14,58	2,97	10,18	11 240	56,19
Eperjes	6,85	37,90	35,46	6,77	3 373	13,02
Érsekújvár	13,92	29,79	22,03	6,39	7 696	27,87
Feled	19,60	13,07	3,43	3,31	9 943	60,59
Galánta	23,52	18,21	8,46	7,84	13 171	41,97
Gölnicbánya	29,35	31,47	12,71	7,95	2 150	18,52
Igló	5,30	45,01	32,82	5,95	1 610	10,92
Kassa város	14,15	32,90	9,25	12,79	7 034	30,91
Kassa-vidék	4,07	44,16	37,93	1,68	3 022	12,16
Kékkő	5,15	59,74	11,80	1,62	3 928	21,69
Késmárk	9,80	12,16	31,91	10,68	4 719	35,45
Királyhelme	20,60	35,10	2,27	7,70	5 502	34,33
Komárom	29,25	22,23	2,12	7,79	10 512	38,61
Körmöcbánya	6,90	35,51	35,91	13,42	971	8,26
Korpona	5,39	44,97	24,42	3,69	5 211	21,53
Léva	9,91	29,70	29,99	5,34	5 643	25,06
Lőcse	5,57	30,68	45,53	6,82	1 227	11,40
Losonc	16,54	43,86	15,89	3,80	6 298	19,91
Modor	7,74	39,30	38,09	12,51	409	2,36
Nagykapos	5,66	35,56	4,77	5,60	4 375	48,41
Nagy Mihály	5,82	54,43	21,24	8,21	2 085	10,30
Nagyroce	13,76	52,01	8,72	2,79	2 387	22,72
Nagyszombat	7,98	40,73	41,41	7,10	914	2,78
Nyitra	15,21	33,00	26,55	6,67	6 129	18,57
Ógyalla	21,00	20,33	5,95	6,68	10 876	46,58
Ólubló	0,83	44,20	37,58	4,12	1 264	13,27
Párkány	20,96	18,56	2,36	8,45	11 220	49,67
Poprád	8,82	37,44	30,44	7,46	1 728	15,84
Pozsony város	10,65	34,20	13,41	22,20	9 040	19,54
Pozsony-vidék	14,03	41,69	22,85	14,91	1 722	6,52
Privigye	13,32	19,99	55,30	5,76	1 411	5,63
Rimaszombat	7,67	60,69	13,80	3,52	3 238	14,32
Rozsnyó	24,25	36,80	4,01	3,93	6 115	31,01
Selmecbánya	3,45	47,14	34,39	3,28	1 292	11,74
Somorja	9,61	19,25	3,91	8,92	9 057	58,31
Szepsi	15,74	25,22	5,87	6,23	6 397	46,94
Szobránc	3,81	42,90	27,44	6,53	2 158	19,32
Töketeres	7,03	51,39	24,22	4,43	2 425	12,93
Tornalja	15,58	13,74	1,39	5,22	6 789	64,07
Turócszentmárton	6,38	67,84	12,17	9,91	1 041	3,70
Vágsellye	21,53	20,96	11,19	5,68	9 825	40,64
Verebély	14,55	34,08	22,23	3,38	4 204	25,76
Zseliz	28,52	17,45	2,69	6,92	7 318	44,42
Kiválasztott járások együtt					220 329	
Szlovákia	10,66	38,42	28,27	6,76	226 917	15,89
Kárpátalja	15,24	63,06	0,00	11,27	30 455	11,43

A nemzetgyűlési választások győztese ismét az agrárpárt lett, amely az egész köztársaságban 46 mandátumot szerzett. Az előző választásokhoz képest megerősödött a Csehszlovák Szociáldemokrata

Munkáspárt, amely 1926-ban magába olvasztotta magyar–német szociáldemokratákat is. 1929-ben a második legerősebb párt lett a köztársaságban 39 mandátummal.

Szlovákiában 15 listára lehetett szavazni, és a mandátum nélkül maradt pártok között volt az Országos Magyar Kisgazda, Iparos és Munkáspárt, amely az érsekújvári és a kassai választási körzetben indult. A szavazatainak száma mindössze 6036 volt. A párt a választási kudarca után hamarosan megszűnt.

A szlovákiai választások győztese ismét a Szlovák Néppárt lett, de 80 ezer szavazattal kevesebbet kapott, mint négy évvel korábban. A választások utáni események egyik szenzációja az volt, hogy Hlinka mégsem adott mandátumot Tukának, pedig a második scrutiniumban megtehetette volna. Ennek az volt az oka, hogy Masaryk elnök személyesen írt levelet a Szlovák Néppárt vezetőjének, és ebben felszólította, hogy végleg ejtsék Tukát.<sup>582</sup> Második helyen ismét az agrárpárt végzett, amely némileg növelve szavazatainak számát 19,5 százalékos eredményt ért el. Harmadik helyen a magyar párt-szövetség végzett 15,89% szavazattal. A kommunisták kissé visszastektek, 10,66 százalékkal a negyedik helyen végeztek.

A magyar pártok sikerként könyvelték el szereplésüket és a kilenc mandátumot, amelyet szereztek. Valójában ez eggyel kevesebb volt az előző választások eredményéhez képest. A magyar pártok esetében sem ment zökkenőmentesen a második és harmadik scrutinium jelölőlistáinak összeállítása, vagyis annak meghatározása, ki kapjon mandátumot. Az első fordulóban Szüllő Géza, Szent-Ivány József, Törköly József, Fedor Miklós, Jabloniczky János, Holota János és Hokky Károly kapott mandátumot. A november 2-án és 3-án Zsolnán lezajlott viharos pártvezetőségi üléseken született döntés a további képviselőkről. A zsolnai ülésen a Franciscy vezette papi szárny és a szlovák osztály egyaránt támadta Szüllő politikáját.<sup>583</sup> Végül Nitsch Andor, a szepességi németek vezetője és Dobránszky János keresztényszocialista alelnök, a szlovák osztály egyik vezetője, kapott képviselői mandátumot. Szenátor lett Grosschmid Géza, Richter János, Szilassy Béla, Böhm Rudolf, Korláth Endre és Füssy Kálmán.

A magyar pártok nagyrészt tartották azokat a pozíciókat, amelyeket az előző időszakban szereztek, sőt némi javulást is könyvelhettek el a kommunisták rovására a magyar járásokban. Ezúttal négy járásban sikerült megszerezniük az abszolút többséget: a Dunaszerdahelyi, a Feledi a Somorjai és a Tornaljai járásban. Az északi városokban továbbra is nemzetiségi arányokat meghaladó eredményeket értek el. Egészen kiugró eredmény a Szobránci járásé, ahol 19,32 százalékot értek el, bizonyára a ruszin szavazók megnyerésével. Az



5000 lakosnál többel rendelkező településeken 51 156 szavazatot szereztek, ami a szavazataik 22,54 százalékát jelentette.

A kommunisták visszaestek a magyar vidékeken is, de nem olyan mértékben, mint más területeken. A hat legmagyarabb járás eredményeit összesítve még mindig nagyon magas arányt, 22,49%-ot értek el, ami duplája az országos átlagnak. Jól szerepelt ezekben a járásokban az agrárpárt is, amely tíz százalék körüli eredményt ért el. A szociáldemokraták is erősödtek, néhány százalékot szereztek itt.

Kárpátalján ismét az agrárpárt végzett az első helyen 29,07 százalékkal. A második helyet a nemzeti demokraták, a Kurtyák-párt és még egy ruszin párt koalíciója szerezte meg 18,25 százalékkal. A kommunisták nagyon visszaestek az előző választásokhoz képest, 15,24 százalékot értek el. A magyar pártszövetség 11,43 százalékot szerzett. A legtöbben a Beregszászi járásban (33,05%), Munkácsen (25,89%), valamint Ungvárott (24,66%) támogatták. Szavazatai 2:1 arányban oszlottak meg a falvak és a városok között. Ez nagyon erős városi támogatottságra utal. Az 1930-as népszavazás alapján Ungvárott a magyarok a lakosság mindössze 18,44 százalékot alkották, ám ezt az arányt jóval meghaladta a választási eredmény, amelyet a magyar pártok Kárpátalja közigazgatási központjában értek.

A választások után ismét nehéz kormányalakító tárgyalások folytak, amelyek hat hétig tartottak, és 1929. december 7-én František Udržal megalakította második kormányát. Ebben nyolc párt kapott helyet, és kétszeresen is kevert kormánynak lehet nevezni. A koalícióba négyéves szünet után ismét bekerültek a szociáldemokraták, tehát jobboldali-baloldali koalíció volt, és ismét helyet kaptak benne a német aktivista pártok is. A német keresztényszocialistákat azonban felváltotta benne a Német Szociáldemokrata Párt, de a német gazdapárt továbbra is tagja maradt a kormánynak. A Szlovák Néppárt két év után visszatért a kedvelt ellenzéki pozíciójába. Ilyen széles koalícióval vágott neki Csehszlovákia a súlyos világgazdasági válság időszakának.

## 10. A nemzetgyűlési választások után

A két magyar párt képviselői a választások után azonnal siettek kijelenteni, hogy a közöttük létrejött szerződés csupán a nemzetgyűlési választások idejére szolgált, és ezután mindegyik szabadon dönt a további lépéseiről. A MNP tárgyalásokat kezdett a német ellenzéki pártokkal egy közös klub létrehozásáról. Az OKP hasonló lépéseket tett az ellenzékbe szorult német keresztényszocialista párt irányába. Masirevich, a prágai magyar követ többször sürgette Budapestre kül-

dött jelentéseiben a magyar kormányt, hogy gyakoroljon nyomást a két pártra a közös klub létrehozása érdekében.<sup>584</sup>

A másik fontos politikai kérdés, amelyben dönteni kellett a magyar pártoknak, az ún. autonomista blokk kérdése volt. Miután a Szlovák Néppárt ellenzékbe vonult, nem akart izolálódni a Nemzetgyűlésben, és ellenzéki blokk alakítását kezdeményezte. Két lehetőséget is felvetett: az egyik a katolikus blokk volt, amelyben az összes ellenzéki katolikus párt szerepelne, tehát a szudétanémetek is, a másik pedig az autonomista blokk, amely a Szlovákia autonómiájáért küzdeni kész pártokat egyesítette volna.<sup>585</sup> Az OKP részvétele mindkét blokkban felmerült. A Szlovák Néppárt számára azonban fontos volt, hogy a keresztényszocialista párt határolja el magát az irredenta törekvésektől, illetve ismerje el a trianoni békeszerződés érvényességét. Ezzel akarták kivédeni a Tuka-per folyamán már egyszer már rájuk zúdított vádakát, hogy autonómiatörekvéseik valójában Magyarország érdekeit szolgálják.

Magyarország már a kezdetektől szorgalmazta a magyar pártok és a Hlinka-párt együttműködését, és most üdvözölte a blokk létrejöttének lehetőségét. Az autonómia kérdését a csehszlovák állam egyik kulcskérdésének tartotta. A Szlovák Néppárt kérdéseivel kapcsolatban, amelyek pittsburghi szerződéshez való viszonyát és a békeszerződés érvényességét firtatták, Szüllő a sajtóban állásfoglalást tett közzé. „A pittsburgi szerződést elismerem jogforrásnak cseh és szlovák viszonylatban. A békeszerződést pedig természetes, hogy elfogadtuk akkor, amikor törvényes alapra helyezkedett politikai párt vagyunk, mert nem felejtjük el azt, hogy ennek az államnak konstruktív létezését a békeszerződés adta meg.”<sup>586</sup>

A választások után felmerült kérdések rendezése és a közös parlamenti klub létrehozása érdekében a miniszterelnök jelenlétében tartottak tanácskozást a magyar pártok vezetői Budapesten 1930 februárjában. A tanácskozás eredményeiről Apor Gábor értesítette Masirevich prágai követet. „A főbb dolgokat Gézával és Józssival tisztáztuk. 3 órai tanácskozás alatt – mindegyikkel úgy bántunk mint a hímes tojással – megegyeztek 1. közös klub alakításában, melyet március 10-én fognak megalakítani, 2. kulturális és gazdasági szervezést közösen végzik, 3. egy hónapon belül tisztázzák az autonomista illetőleg őslakos blokk kérdést úgy, hogy nyilatkozatra kényszerítik Hlinkaékat. Ha nemleges az eredmény, avagy kitérnek, úgy a két párt ünnepélyes nagygyűlésen saját maguk adják ki az autonomista programot, 4. Amennyiben szóba kerül Trianon, úgy ők úgy nyilatkoznak, hogy ezt igazságtalannak tartják, de egy meglévő ténynek, factumnak, melyet elismernek és nincs szándékukban irredentát csinálni vagy pláne erőszakos változásokat.

A 4 pont majdnem szóról szóra B. István (Bethlen István – A. B.) szavai. Ő még hozzátette, hogy Trianon megdöntése nem az elszakadt magyarság feladata, hanem a magyar kormányé.<sup>587</sup>

A megegyezés értelmében az OKP, a MNP és a Szepesi Német Párt március 17-én Pozsonyban létrehozta a közös parlamenti klubját. A képviselői klub elnöke az 1930-as évre Szüllő Géza, a szenatori klubé Szilassy Béla lett.<sup>588</sup> Közös mezőgazdasági és ipari szakosztályokat is létrehozta az év folyamán.

A két párt igyekezett a Szlovák Néppártot belekényszeríteni az együttműködésbe, illetve elérni, hogy radikális autonomista álláspontra helyezkedjen. A közös klub Szüllő Gézát és Szent-Ivány Józsefet bízta meg azzal, folytasson tárgyalásokat a blokk kialakításáról. A Szlovák Néppárt az egyre nagyobb befolyással bíró Jozef Tisót bízta meg a tárgyalással, akit egyre inkább Hlinka utódként emlegettek a pártban. A tárgyalások azonban egyre késtek, és amikor június 25-én Tiso táviratilag lemondta a találkozót a két magyar pártvezérrel, azok a sajtó útján nagy hírverést csaptak.<sup>589</sup>

A következő lépés az volt, hogy a Szlovák Néppártot egyértelmű nyilatkozatra bírják. 1930. október 27-én Losoncon nagygyűlést tartott a két magyar párt és a Szepesi Német Párt, amelyen „A közös értekezlet utasította a két párt vezérét, hogy egy utolsó kísérletet tegyenek a szlovenszkói blokk létrehozására és vegyék fel a novemberi prágai ülések idején az érintkezést a szlovák néppárttal s amennyiben eredményt nem érnének el, úgy az értekezlet három pártja, melyek az őslakosság minden rétegét képviselik, fogja az egész őslakosság egységes szervezését megkezdeni a szlovenszkói kulturális és gazdasági önvédelem céljára”.<sup>590</sup>

A Szlovák Néppárt elsősorban belső ellentétei miatt halogató álláspontra helyezkedett, és igyekezett kivédeni a sajtókampányt is, amelyet a magyar lapok folytattak ellene a kérdés kapcsán. Tiso egy interjúban kijelentette, hogy a blokk létrehozásának csupán a választások alkalmával lenne értelme.<sup>591</sup>

A közös parlamenti klub létrehozása és a Magyar Nemzeti Párttal való szorosabb együttműködés nem ment problémamentesen a keresztényszocialista pártban. A Szüllő-ellenes szárny élére ismét a katolikus papság vezére, Franciscy kanonok állt. Lankadatlanul intrikáltak a pártelnök ellen, még azt is fel akarták vetni, hogy válasszák szét a pártelnöki és a törvényhozói posztokat.<sup>592</sup> Szüllőnek számolnia kellett egy másik ellenféllel is a párton belül. Leváltatta ugyanis Böhm Rudolfot az országos főtitkári posztról, és helyére Aixinger Lászlót helyezte. Döntését azzal indokolta, hogy Böhm szenátor lett, és ez összeférhetetlen a párt adminisztrációjának vezetésével. Böhm nagyon nehezményezte a döntést, és csatlakozott a Szüllő-

ellenes csoporthoz. A pártvezér azonban visszavert minden támadást.

Jóval konszolidáltabb volt a helyzet a Magyar Nemzeti Párton belül, ahol Szent-Ivány pozíciója megingathatatatlannak tűnt. Léván június 2-án országos nagygyűlést tartott a párt, ahol „egyhangúlag a régi elnökséget és tisztkart hagyta jóvá a párt élén”.<sup>593</sup> Szüllő több írásában is epésen megjegyezte, hogy azért van más helyzet a nemzeti pártban, mert Szent-Ivány csupa kis emberekkel veszi magát körül.

1930 tavaszán kísérlet történt a Központi Iroda újjászervezésére. Flachbarth külföldre távozása után az irodát felszámolták. Szüllő javasolta az iroda újbóli létrehozását, elsősorban azért, hogy az segítse külpolitikai munkáját, gyűjtse a sérelmi anyagokat, s hogy azokkal ellássa a nyugati sajtót. Az iroda vezetőjének Szvatkó Pált, a *Prágai Magyar Hírlap* fiatal újságíróját ajánlotta, és a létrehozására pénzt kért Magyarországról.<sup>594</sup> A javaslatot a prágai magyar követ is támogatta, és Budapestre küldte Szvatkó által kidolgozott javaslatot az iroda felépítésére és működésére.<sup>595</sup>

Szvatkó nagyon részletes, színvonalas munkájában felvázolja a Központi Iroda működését, amely a korábbi, elsősorban a Petrogalli vezette intézménnyel szemben napi politikai feladatokat nem látna el, hanem tudományos háttérintézménye lenne a kisebbségi magyar pártoknak. „Ez a központi iroda – túl politikai és egyéni ambíciókon – egy egyszerű adminisztratív tényező, amelynek feladata rendszerbe szedni és felhasználhatóvá tenni a kisebbség életére vonatkozó adatokat és a kellő összeköttetések kiépítésével eredményesen alátámasztani a kisebbség politikai munkáját.”<sup>596</sup>

Az iroda azonban, valószínűleg anyagi okok miatt, nem jött létre. A súlyosbodó gazdasági válság miatt takarékosági intézkedéseket léptetett életbe Magyarország a kisebbségi magyarság irányába is.

## 11. A fiatal magyar nemzedék

Az impériumváltás után nagyszámú egyetemi és főiskolai hallgató tanult Magyarországon. Gondozásukat először a Felvidéki Liga, a Rákóczi Szövetség, majd a Felvidéki Egyesületek Szövetsége látta el. A Budapesten tanuló diákok részére 1925-ben a Felvidéki Egyesületek Szövetsége létrehozta a Hunfalvy Internátust. A Hunfalvy Internátus működéséről 1930-tól nincsenek adataink. Ebben az időben a magyar kormány megváltotta az elcsatolt területekről származó diákokkal kapcsolatos stratégiáját, mivel világossá vált, hogy különböző okok miatt a diploma megszerzése után kevesen térnek vissza szülőföldjükre. Tehát nem tudnak értelmiséget nevelni Magyarországon a határon túli magyarság számára, ezért inkább az utódállamokban tanuló magyar diákokat kezdték el támogatni.

A magyarországi diplomák nosztrifikációs (honosítási) tilalmának 1928. október 1-jétől történt életbe lépése után egyre inkább a prágai és a brünni német, valamint cseh egyetemek látogatása vált általánossá a magyar középiskolát végzettek körében. A húszas évek végére felnőtt egy fiatal generáció, amely a középiskolai, egyetemi és főiskolai tanulmányait már az új államban, nagyrészt nem anyanyelvén végezte. A magyar politikai pártok értékrendjétől, érzelmvilágától sokszor eltérő értékeket valló fiatal értelmiség megnyerése nagy gondot jelentett a magyar politikusok és a magyar kormány számára. Különösen a húszas évek végétől egyre növekedett a kommunista ideológia befolyása a magyar egyetemisták körében. A Balogh Edgár vezette, 1928 augusztusában megalakult és egyre inkább balra tolódó Sarló mozgalommal szemben nemzeti érzelmű ifjúsági szervezetek létrehozásával és a magyar diákmenzák, diákotthonok megindításával és azok anyagi támogatásával igyekeztek annak befolyását csökkenteni.<sup>597</sup> A diákotthonok létrehozásának célja egyértelműen kitűnik Masirevich Szilárd prágai követ Budapestre küldött leveléből. „Arról értesülök, hogy Budapesten anyagi támogatást helyeztek kilátásba az itteni magyar diákság nemzeti érzésének ápolására hivatott diákotthonok létesítése céljára. A terv mint hallom az volt, hogy ily diákotthonok létesítendők Pozsonyban, Kassán, Prágában és Brünnben. Bartók konzul most azt jelenti nekem, hogy nemrég egy itteni magyar politikusokból álló bizottság (Szentiványi Törköly, Groschmid és mások) foglalkozott ezen ügygel és azt határozta volna el, hogy csak Kassán, Prágában és Brünnben legyenek oly diákotthonok, de Pozsonyban nem. Ezt a határozatot részemről nem helyeselhetem. Ha valahol, úgy Pozsonyban van szükség ily diákotthonra, mert tudvalevőleg ott van a Sarlósok működésének központja, melynek befolyása elől elsősorban kell megvédeni a magyar ifjúságot.”<sup>598</sup> A pozsonyi regös cserkészmozgalom, amelyből a Sarló kinőtt, kezdetben szintén részesült anyaországi támogatásban, az elhidegülés, sőt ellenségeskedés néhány évvel később következett be.<sup>599</sup>

Az egyetemi városokban 1925-ben és 1926-ban létrejöttek a magyar egyetemi és főiskolai hallgatók érdekvédelmi egyesületei Magyar Akadémikusok Keresztény Köre (MAKK) néven. 1927-ben vita keletkezett az egyesületek elnevezésének kérdésében: a zsidó egyetemistákra való tekintettel többen javasolták, hogy az elnevezésből hagyják ki a keresztény szót. A javaslatot csak a prágaiak fogadták el. Ettől fogva Magyar Akadémikusok Körének (MAK) nevezték magukat. A MAKK-ok összefogó szerve a Csehszlovákiai Magyar Akadémikusok Szövetsége volt, amely 1926-ban alakult meg Léván. A szervezet 1929-es érsekújvári kongresszusán kimondta, hogy „a CSMASZ és annak minden szerve érdekvédelmi alakulat, s ideológi-

ai állásfoglalásra nem bírható, az ideológiai egyesületek nem tartoznak a CSMASZ-ba, de azok minden tagja kötelezően az illető egyetemi város MAKK-jának a kötelékébe tartozik”.<sup>600</sup> A diákszervezetek tehát igyekeztek magukat kivonni a magyar pártok befolyása alól.

A magyar egyetemisták szociális ügyeinek felkarolására és a magyar pártok befolyásának növelése jött létre Grosschmid Géza kezdeményezésére a Társadalmi Nagybizottság. A szervezet vezetésében helyet kaptak a két párt politikusai. Grosschmid Géza és Törkölly József sokszor élesen bírálta a Sarló fokozódó balratolódását.<sup>601</sup> A magyar ifjúság kérdésének komolyságát jelzi, hogy a magyar diákkongresszus ülésén 1930 szeptemberében részt vett és beszédet mondott Grosschmid Géza, a Társadalmi Nagybizottság elnöke, Szilassy Béla szenátor, Tarján Ödön és Törkölly József is.<sup>602</sup>

A harmincas évek elején további egyetemi mozgalmak indultak, például a Magyar Munkaközösség, amelynek számos aktivista tagja is volt, mint például maga az elnöke, Szerényi Ferdinánd. A katolikus egyetemisták csoportja hozta létre a Prohászka Körököt, amelynek hatását elősegítette az általuk szerkesztett színvonalas *Új Élet* című folyóirat.<sup>603</sup> A csehszlovák rendőrség is figyelemmel kísérte a magyar diákmozgalmakat, és érzékelte ezek távolságtartását a magyar pártoktól.<sup>604</sup>

A magyar pártok aggodalmait csak növelték az 1930 decemberében végrehajtott népszámlálás eredményei, amelyek a magyarság jelentős csökkenéséről számoltak be. Különösen a magyar értelmiség fogyása volt szembetűnő. Az új magyar érzelmű fiatal értelmiség kinevelése, társadalmi szerepvállalása a harmincas évek egyik állandó vitatémája volt a sajtóban.

## 12. A Masaryk Akadémia

Masaryk köztársasági elnök 80. születésnapja alkalmából 20 millió csehszlovák korona összegű nemzeti adományt kapott. Amikor 1930. január 17-én felkereste őt a Sarló mozgalom háromtagú küldöttsége, felmerült benne egy magyar tudományos társaság létrehozásának a gondolata. Erre a célra egymillió koronát ajánlott fel, amely nagy izgalmat váltott ki 1931 elején a kisebbségi magyarság körében. A prágai magyar követ a hír hallatán rögtön utasítást kért Budapestről, mi a magyar kormány véleménye az adományról és a létrehozandó társaságról.<sup>605</sup>

A magyar pártok közül az első hivatalos állásfoglalást az OKP pártvezetősége adta ki 1931. február 6-án Zsolnán. Megbízta egyik törvényhozóját, aki „az illetékes hatóságokkal tárgyalást kezd azon célból, hogy a köztársasági elnöknek magyar tudományos és irodal-

mi célra szánt adománya valóban ilyen célra fordíttassék és ne jusson politikamentesség örvébe burkolt politikából álmagyarok, politikai kísérletezők rendelkezésére, akik a nagylelkű adománnyal – nyilván az adományozó intenciója ellenére visszaélnének”.<sup>606</sup> Szent-Ivány nemzetgyűlési beszédében szintén azt kérte a köztársasági elnöktől, hogy az adomány valóban a magyar kultúrát szolgálja.

Hosszas előkészítés után 1931. november 8-án Pozsonyban alakult meg Csehszlovákiai Magyar Tudományos Irodalmi és Művészeti Társaság, amelynek ismertebb és elterjedtebb neve a Masaryk Akadémia volt. Az alapítók között számos emigráns és baloldali személyiség mellett megtalálható Sziklay Ferenc, Darvas János, Szvatkó Pál és Győry Dezső is, akik a magyar pártokhoz kötődtek. Az ülésen megjelent Ivan Dérer iskolaügyi miniszter, aki magyar nyelvű beszédet mondott. A Masaryk Akadémián belül három szakosztály alakult: tudományos, művészeti és irodalmi. Elnöknek Orbán Gábor nyelvészt, főtítkárnak Surányi Géza emigráns újságíró választották.<sup>607</sup>

A Masaryk Akadémia megalakulásáról Szűllő Géza mondott sommás véleményt november 10-én az OKP végrehajtó bizottságának zsolnai ülésén. „...nem véletlen, hogy az ittlévő régi magyar szervezetek vezetőségük útján nem hívtak be az akadémia tagjai közé és nem véletlen az, hogy a balfelé orientálódott írók mind behívtak, míg a régi magyar tudományosság eminens emberei kimaradtak... ha az akadémiában nem tudományos öncélt, de eszközt fogunk látni a magyarság öntudatának meggyengítésére, akkor lesz bennünk bátorság, hogy fellépjünk vele szemben.”<sup>608</sup>

A magyar pártok aggodalmait megalapozottak voltak, az akadémia nem végzett igazán eredményes tudományos munkát a következő években. Tevékenysége nem volt mentes a pénzügyi botrányoktól sem, és 1937-től már csak vegetált.

### 13. A községi választások 1931-ben

A világgazdasági válság már 1931-ben elérte Csehszlovákiát, és a helyzetet csak súlyosbította, hogy Szlovákiát számos természeti csapás is érte. A mezőgazdasági termés rendkívül rossz volt, és a magyar vidékeken több helyen a munkanélküli agrártömegek kenyér nélkül voltak. A kommunista párt sztrájkokat, tömegtüntetéseket szervezett Dél-Szlovákiában. Az egyik ilyen betiltott tüntetésen 1931. május 25-én a Galántai járáshoz tartozó Nemeskosúton a csendőrök a köveket dobáló a tömegbe lőttek. Két ember a helyszínen meghalt, öt ember súlyosan, egy pedig könnyebben megsebesült.<sup>609</sup> Később még egy súlyos sebesült belehalt sérüléseibe. Major István kommunista képviselőt, az akció vezetőjét a csend-

őrség letartóztatta. Később megfosztották képviselői mandátumától, és 21 hónapi börtönbüntetésre ítélték.

A politikai és gazdasági helyzet befolyásolta a községi választások kimenetelét, amelyekre 1931. szeptember 27-én került sor. A magyar pártok ezúttal nem adtak ki direktívát a koalíciókötésre, ez helyi szinteken dőlt el. A választások a kommunista párt előretörését hozták, különösen a magyar vidékeken.

Pozsonyban az OKP még mindig megmaradt a legerősebb pártnak, de mindössze 8 mandátumot szerzett, és ha hozzászámítjuk a nemzeti párt által szerzett egy mandátumot, akkor is kettővel kevesebb a négy évvel korábbinál. A szociáldemokraták és a kommunisták egyaránt 6-6 mandátumot szereztek a 48 tagú testületben. Ők is elvesztettek két mandátumot, egyiket a kommunista pártból kivált csoport, a másikat centralista pártok szereztek meg.<sup>610</sup>

A Komáromi járásban érték el a kommunisták a legjobb eredményt, ahol a leadott szavazatok több mint egyharmadát (7606 szavazat) kapták meg. Gútán a kommunisták fölényes győzelmet arattak 16 mandátumot szerezve a testületben. A második helyen az OKP végzett 9, a harmadikon az agrárpárt 6 mandátummal. A szociáldemokraták 2 helyet, a nemzeti párt mindössze egy mandátumot szerzett. Nagymegyeren a kommunisták 15 mandátumával szemben a magyar pártok közös listája csak 9 mandátumot szerzett.<sup>611</sup>

A Galántai járásban is a kommunisták kapták a legtöbb szavazatot (6 972), az összes érvényes szavazat 35 százalékát.

A keresztényszocialisták veszteségeit a magyar vidékeken némileg pótolták a szlovák városokban elért eredmények. A szavazókat elsősorban a Hlinka-párttól hódította el. Selmecbányán megelőzte a Szlovák Néppártot, és a szociáldemokraták mögött a város második legerősebb pártja lett. Nagyszombatban az OKP 1001 szavazatot szerzett, és ezzel 4 mandátumával a város negyedik legerősebb pártja lett.<sup>612</sup> A sajtóban megjelent győzelmi hírek ellenére azonban az eredmények a magyar pártoknak csalódást okoztak.<sup>613</sup>

#### 14. Szüllő Géza lemondása

A keresztényszocialista párt elnökének a harmincas évek elején egyre több problémával kellett szembenéznie. A magyar kormány részéről állandó nyomás nehezedett rá, hogy a Hlinka-párttal együtt alakítsa ki az autonomista blokkot, ez azonban a Szlovák Néppárt ellenállása miatt nem valósult meg. Magyarországról szorgalmazták a magyar pártok minél szorosabb együttműködését is. Ezen a téren történt némi előrehaladás (közös parlamenti klub megalakítása, együttműködés néhány gazdasági kérdésben). A személyes ellenté-



tek azonban a két párt vezetői között továbbra is fennmaradtak. A legnagyobb problémát azonban az jelentette, hogy a párton belül egyre növekedett az ellenállás a nemzeti párttal történő együttműködéssel szemben. Franciscy vezetésével a katolikus papok határozottan ellenezték az elsősorban reformátusokat tömörítő, de a zsidókat és a szabadkőműveseket is soraiba fogadó Magyar Nemzeti Párttal a szoros együttműködést. Franciscy a *Nyitra megyei Szemlé*-ben többször nyíltan is támadta Szüllőt és a Magyar Nemzeti Pártot.

További problémát jelentett, hogy a világgazdasági válság következtében bizonyos megszorító intézkedéseket hoztak Magyarországon, és ennek következtében csökkent az anyagi támogatás a csehszlovákiai magyar pártok részére.

A helyzet azután kezdett válságosra fordulni, miután 1931. augusztus 16-án Bethlen István és kormánya váratlanul lemondott. Szüllő személyesen is jó kapcsolatban volt a miniszterelnökkel, az ő politikájának legfőbb letéteményese volt Csehszlovákiában. A színre lépő új kormány tagjaival már korántsem volt ilyen jó viszonyban. A rendőrségi jelentések szerint különösen Gömbös Gyula honvédelmi miniszter nem kedvelte Szüllőt, és már régebben is szorgalmazta, hogy csökkentsék a határon túli magyar pártok anyagi támogatását.<sup>614</sup> Bethlen István távozása után az ő bizalmas emberének is távoznia kellett.

Néhány héttel a kormányváltás után a rendőrségi jelentések már arról számoltak be, hogy Szüllőt szeptember elején Budapesten hűvösen fogadta az új kormány, elutasították kérelmét, hogy támogassák a közelgő községi választásokat. Azzal indokolták döntésüket, hogy a magyar pártok eddig is sok pénzbe kerültek, de kevés eredményt értek el. Sőt olyan utasítást kapott, hogy terjesszen elő beszámolót az eddig elköltött pénzekről.<sup>615</sup> A rendőrség arról is beszámolt, hogy a pártban lázasan készítik a kimutatást a kiadásokról.<sup>616</sup> Közben lezajlottak a községi választások, amelyek csak újabb csapást jelentettek a párt számára, hiszen jelentős veszteségeket szenvedett el a korábbi időszakhoz képest.

Október végén – legalábbis a rendőrségi jelentések szerint – Szüllő lemondása már biztosra vehető. „Legfőbb oka Dr. Szüllő várható lemondásának, hogy a magyar kormány megtagadta tőle a további támogatást, mivel az ígérek ellenére sem sikerült megvalósítania a magyar ellenzéki pártok egyesülését Szlovákiában és Kárpátalján. Rámutattak az idei községi választások eredményeire, amelyekben a ker. szoc. párt sok szavazatot veszített...” A párton belüli katolikus papi ellenzék pedig Serédi hercegprímáshoz fordult, és kérte Szüllő elmozdítását. Az esztergomi érsek megígérte, hogy latba veti tekintélyét a magyar kormánynál. A jelentés megnevezi

Szüllő várható utódát is a fiatal Esterházy János személyében, akit elsősorban Esterházy Móric és a magyarországi legitimista körök támogatnak.<sup>617</sup>

Szüllő lemondása tehát már 1931 őszén eldőlt a magyar kormány berkeiben, de ő még hónapokig küzdött és igyekezett a magyar kormányt meggyőzni működésének és gazdálkodásának hasznosságáról. A magyar kormány hónapról hónapra csökkentette a pártnak nyújtott támogatást. Szüllő sorra írta Budapestre jelentéseit, és újabb és újabb kérésekkel állt elő. Magyarázott, és újabb tiltakozó leveleket írt. „1931. év augusztus 1-én a budget-ben kaptam a normal-budget-re havi 100 000 koronát a rendelkezési alapra havi 10 000 koronát. Ekkor egyszerre, minden átmenet nélkül, anélkül, hogy erről tudattak volna, leszállították a javadalmamat

augusztusban: 110 (ezer) k. cs.ról	82.000 k. cs.-re
szeptemberben:	88.000 -"
októberben	88.000 -"
novemberben	60.000 -"
decemberben	59.000 -"

Ilyen leszállítást semminemű intézmény nem bír el, hiszen augusztustól kezdve a manko 211.000 k. cs.”<sup>618</sup>

Beadványokat készített a párt felépítéséről, ugyanakkor az alkalmazottak számának csökkentését határozottan elutasította. „A keresztényszocialista párt teljes közigazgatási organizációval bír Szlovénországon. Két nagy centruma van: Pozsonyban és Kassán. A pozsonyi körletben a központban 16 alkalmazott van, a vidéken pedig 17 titkár működik. A pozsonyi központ személyzetébe bele van számítva a Magyar Néplap, a tót Vola Ludu (*Völa ludu* – A. B.) és a most felállítandó német Deutsche Zeitung lapok szerkesztősége, amely utóbbit adakozás útján újra életbe tudtam léptetni. Ezek az alkalmazottak a központban a párt központi adminisztrációján kívül intézik a tartománygyűlési képviselők klubjának ügyeit, a tartomány fővárosában (Pozsonyban – A. B.) lévő központi hivataloknál elfekvő ügyeket stb. A vidéken pedig titkárságok vannak Léván, Nyitrán, Dunaszerdahelyen, Somorján, Besztercebányán, Érsekújvárott, Vágsellyén, Ipolyságon, Galántán, Ipolynyéken, Verebélyen, Komáromban, Körömcébányán és Navojovcén.

A kassai főtítkárságon 12 alkalmazott van, vidéki titkárság pedig 11, és pedig: Losoncon, Rimaszombatban, Rozsnyón, Szepsiben, Királyhelmeceken, Gálszécsen, Nagymihályon, Szobráncon, Eperjesen, Iglón és Sárosban. A kassai központban szerkesztik a Nép című lapot, amelynek szerkesztői szintén a főtítkárság alkalmazottai közé vannak számítva.

Mindezeknek az intézményeknek megvan majdnem mindenütt a maga kaszinója, népköre, helyisége. Ezekben a helyiségekben gyűlni össze a magyarok, vagy a tótok, különböző ipartestületek, szakszervezetek, itt folynak le a színelőadások, műkedvelő előadások, zeneegyesületek, ifjúsági sportegyesületek s egyéb egyesületek összejövetelei. Ezeket mind állandó titkáraink vezetik...

Ezen az állandó kiadásokon kívül a keresztényszocialista pártnak részt kell vennie mindennemű társadalmi megmozduláson, a hitélet élesztését előmozdító intézményekben, processziók rendezésében, színelőadások rendezésében, propaganda-kiadásokban stb., úgyhogy az az összeg, amely rendelkezésre áll (ti. a támogatás a magyar kormány részéről – A. B.), per absolute nem elegendő ezen kiadások fedezésére. Csak úgy tudunk kijönni, hogy a legszigorúbb óvatossággal takarékoskodunk és néha gyűjtünk. A gyűjtéseknek azonban jóformán semmi eredményük nincsen, mert az arisztokrácia hihetetlen nemtörődomséggel s szűkkeblűséggel viseltetik, száz koronát sem ad, mert azt mondja, hogy nincsen, a középbirtokosság elvesztette vagyonát, a népnek pedig a lelkesedését anyagiak követelésével lecsökkenteni nem lehet.”<sup>619</sup>

A küzdelem azonban reménytelennek bizonyult, és a párton belül nőtt az elégedetlenség, mivel a pártapparátus nem kapta meg rendszeresen a fizetését. Magyarországon közölték Szüllővel, hogy az anyagi támogatást a párt részére csak Esterházy János tudja biztosítani elnökké választása esetén. Szüllő lassan feladta a küzdelmet. Az utolsó hetekben azonban még néhány hosszú memorandumot juttatott el Budapestre, amelyben arra panaszkodott, hogy mennyire tönkrement anyagilag és idegileg a szlovákiai küzdelmekben, és mégsem becsülik a munkáját. Bejelenti, hogy minden posztjáról lemond, és Magyarországra költözik. Néhány jó tanáccsal is szolgál. Javasolja, Esterházy legyen tagja a *Prágai Magyar Hírlap* igazgatóságának is, mert onnan is le fog mondani. Javasolja, hogy foglalkozzon többet a kisebbségi ügyek vezetésével külföldön, mert onnan is le akar mondani.<sup>620</sup> És még egy fontos jó tanácsot adott: „Azonban most is újból jelzem, hogy a két pártból egy pártot csinálni nem lehet.”<sup>621</sup>

1932. augusztus 19-én a *Prágai Magyar Hírlap* címlapon közölte a hírt, hogy Szüllő Géza egészségügyi okok miatt lemondott pártelnökségéről.<sup>622</sup> Szüllő pártelnöki posztjáról történt lemondásának közvetlen kiváltó oka a magyar kormánykörök pénzügyi támogatásának a megvonása volt, amellyel végül elérték önkéntes távozását. Bár Szüllő előbb idézett drámai bejelentéseivel szemben korántsem távozott a kisebbségi politikából, lemondásával mégis véget ért egy korszak a csehszlovákiai magyar pártok történetében.



## V. A pártegyesítés

### 1. A világgazdasági válság hatásai Csehszlovákiában

A világgazdasági válság a mezőgazdaságban már a húszas évek végén éreztette hatását Csehszlovákiában. A kormány erre protekcionizmussal reagált, az agrárpárt nyomására megemelték a mezőgazdasági termékek behozatali vámjait. Ennek következménye volt a Csehszlovákiai és Magyarország közötti 1930-tól folyó vámháború. 1931-ben az ipari termelést is elérte a válság. Hirtelen csökkent az ipari termelés és az export, megnőtt a munkanélküliség. A válság évekig elhúzódott, s a mélypontja a harmincas évek közepén volt.<sup>623</sup>

A mezőgazdasági válság a keleti országrészeket sújtotta a legjobban, az ipari válság leginkább a szudétanémet vidékeken éreztette hatását. A munkanélküliség jelentősen csökkent a harmincas évek második felében, ebben jelentős szerepet játszottak hatalmas hadiipari, védelmi beruházások, amelyekre a növekedő német veszély miatt volt szükség.

A sok jobb- és baloldali pártból összeálló koalíciós kormány nem tudott hatékonyan fellépni a világgazdasági válság ellen. A rossz gazdasági helyzetben – megelégedve a kormány tehetetlenségét – az agrárpárt 1932. október 24-én lemondatta Udržal miniszterelnököt. A miniszterelnöki posztra a határozottabb Jan Malypetr került, és kormánya hatalmon tudott maradni, megtartva a demokrácia játékszabályait, a sokféle szélsőséget gerjesztő válság időszakában. 1933-ban azonban elfogadtak a Nemzetgyűlésben néhány megszorító jellegű törvényt az ellenzéki pártok és a sajtó megregulálására.<sup>624</sup>

Az 1931-es községi választásokon megerősödtek a kommunisták. Radikalizálódtak a kisebbségek, megerősödött a szlovák autonomista mozgalom. Az igazi problémát azonban a német náci mozgalom terjedése jelentette, különösen Hitler 1933. január 10-i németországi hatalomra kerülése után. A csehszlovák hatóságok keményen felléptek a szudétanémet náci pártok ellen. A Német Nemzeti Pártot betiltották, sőt néhány félkatonai jellegű szervezkedést is betiltottak, mint a Volkssportverband, és vezetőire hazaárulás vádjával súlyos börtönbüntetésekkel szabtak ki 1932 szeptemberében. A náci pártok betiltása után 1933 októberében alakult meg Konrad

Henlein testnevelő tanár vezetésével a Szudétanémet Hazafias Front, amely pártok fölötti mozgalomnak indult, és célul tűzte ki a nemzeti elkötelezettségű németek összefogását. A mozgalom gyorsan növekedett, a szudétanémet társadalom minden rétegéből és pártjából gyűjtötte a híveit. Az 1935-ben sorra került választások előtt párttá alakult Szudétanémet Párt néven. A választásokon megkapta a német szavazatok kétharmadát, és az agrárpártot megelőzve a legerősebb párt lett Csehszlovákiában.

Masarykot, aki túl volt a nyolcvanadik évén, 1934. május 24-én a Nemzetgyűlés újra köztársasági elnökké választotta. Megválasztásában ismét jelentős szerep jutott a német képviselőknek és szenátoroknak. A Hlinka-párt, a magyar képviselők és még néhány kisebb csoport üres lappal szavazott. A kommunisták saját jelöltet állítottak.

## 2. Esterházy János elnökké választása

Az új magyar kormány az OKP elnöki posztjára Szüllő Géza helyett gróf Esterházy Jánost választotta ki. Ő volt az, aki elnökké választása esetén újra biztosítani tudta a párt számára a folyamatos anyagi támogatást. Esterházy János úgy lett hivatalosan is a pártelnökjelöltje az Országos Keresztényszocialista Pártnak 1932 nyarán, hogy előtte semmilyen vezető posztot nem töltött be a pártban. Nem találtam adatokat arra nézve, miért éppen őrá esett a választása a magyarországi kormányköröknek. Az viszont kétségtelen, hogy már 1931 őszén ő volt a kijelölt utódja a kétségbeesett hátvédharcokat folytató Szüllő Gézának. Rendőrségi jelentés szerint jelölését a legitimista körök és Esterházy Móric szorgalmazták.

Az egyetlen eset, amikor politikával kapcsolatban szóba kerül a neve 1932 előtt, a népszövetségi liga átszervezése volt 1931 júniusában. Losoncon június 11-én ülést tartott a Csehszlovákiai Magyar Népszövetségi Liga, ahol Novek Béla elnök bejelentette a maga és az egész vezetőség lemondását. Elnökké Esterházy Jánost, alelnökké Jaross Andort választotta a testület. Ugyanott döntöttek arról is, hogy a liga a székhelyét Losoncról Pozsonyba helyezi át.<sup>625</sup> Erről a szervezetről évekig hallani sem lehetett, az egyetlen kimutatható tevékenységet a nevében Szüllő végezte, aki minden külföldi népszövetségi liga ülésen képviselte a szervezetet. A szervezet súlyát jelzi az, hogy Novek Béla, az elnök, semmilyen szerepet nem vitt a magyar pártokban. Érdekes azonban, hogy Esterházyval együtt bukkan föl a népszövetségi liga alelnökének szerepében Jaross Andor neve, aki szintén nagyon rövid idő alatt a Magyar Nemzeti Pártban veszi át a vezető szerepet.

Esterházy várható gyors karrierjére még 1932 tavaszán sem utalt semmilyen külső jel a szlovákiai magyar pártéletben. Kassán 1932 áprilisában időközi helyhatósági választást tartottak, amelyet mindkét magyar párt rendkívül fontosnak tartott. Az OKP naggyűlésén megjelent az egész vezérkar. Szüllő nagyszabású beszédet mondott, amelyet a cenzúra több helyen megkurtítva engedett csak közölni a sajtóban. A résztvevők között azonban nem találjuk Esterházy nevét.<sup>626</sup>

A kassai választás is tovább rontotta Szüllő pozícióit a magyar kormány előtt, ugyanis kedvezőtlen eredményt hozott a magyar pártok részére. Kassán az 1930-ban végrehajtott népszámlálás alapján a magyarság létszáma a városban 20 százalék alá csökkent. A községi választásokon akarták a magyar pártok felmérni a magyarok valós súlyát és a saját pozícióikat a városban. Az 1927-es községi választás alkalmával az OKP 11, a MNP 7 mandátumot szerzett a 48 tagú testületben. 1932-ben azonban meg kellett elégedniük 9 és 5 mandátummal, és a szavazataik abszolút száma is csökkent.<sup>627</sup>

A pártelnökváltásra való felkészülés 1932. június 22-én kezdődött meg a Zsolnán tartott országos végrehajtó bizottsági ülésen. Erre utaló félreérthetetlen jel, hogy Szüllő javaslatára módosították a párt szervezeti szabályzatát, és Aixinger László országos főtítkárt országos pártigazgatóvá választották. Ennek bizonyára az a magyarázata, hogy így felhatalmazást kapott a párt egész adminisztrációjának irányítására, amelyhez nem kellett a pártelnök közreműködése. Elhatározták azt is, hogy ősszel Érsekújvárott országos pártkongresszust tartanak. A kongresszust előkészítő öttagú bizottságba azonban már beválasztották Esterházyt is.

Szüllő augusztus 18-án kelt levelében jelentette be – egészségügyi okokra hivatkozva – a lemondását. A rendőrség szerint azonban a kelet-szlovákiai pártvezetőségnek írt bizalmas levelében feltárta lemondásának igazi okát. Úgy érezte, személye vált az akadályává annak, hogy a párt megkapja a magyarországi támogatást. Leírja azt is, hogy Esterházy az, akit ha elnökké választják, újra biztosítani tudja a támogatást.<sup>628</sup>

A lemondás bejelentése után a pártelnök munkásságát a *Prágai Magyar Hírlap* vezércikkében Forgách Géza méltatta, aki a szerkesztőségben Szüllő legbizalmasabb embere volt. A vezércikkben a jövővel kapcsolatban kijelenti: „hála, a tisztelet és a bizalom érzéseivel vehetjük tudomásul Szüllő Géza nemes gesztusát s egyben megnyugvással szögezhetjük le, hogy Szüllő Géza nem vonul vissza.”<sup>629</sup> Szüllő ugyanis megtartotta képviselői mandátumát, és a külügyekben továbbra is vezető szerepet vitt az elkövetkező években. Nem

történt tehát olyan drámai változás, teljes visszavonulás, amellyel Szűllő a megelőző hónapokban fenyegetőzött a magyar kormánynak küldött leveleiben.

Az, hogy Szűllő lemondását a magyarországi körök kényszerítették ki, jól bizonyítja Szűllőnek az a kétségbeesett kísérlete is, amelyet néhány hónappal lemondása után tett annak visszavonása érdekében. Mikor az Udržal-kormány 1932 októberében lemondott, Szűllő Géza ezt kihasználva bejelentette a magyar kormánynak, hogy tekintettel a súlyos belpolitikai helyzetre, visszavonja lemondását. Erről ő maga számol be a magyar kormányköröknek 1934 áprilisában írt levelében. „...önbizalmamat első ízben csökkentette az, hogy amikor Károlyi Gyula miniszterelnök úr behozta a »szigorú takarékossgot«, s amikor én ezzel szemben kifejtettem, hogy az ő általa megszabott keret nem megfelelő, ő ezt számba nem vette, – sőt felajánlott lemondásomat elfogadta. Sőt – ezt nem felejttem el soha, – amikor én látva azt, hogy ugyancsak itt a köztársaságban Udrzsal lemondott s választások állottak küszöbön, ezért klubom kérésére a lemondásomat visszavontam, mert úgy ítélt meg én is és a klub is a helyzetet, hogy választások esetén az én lemondásom veszélyes a magyarságra, – amikor ezt bejelentettem, ezt tudomásul nem vették, sőt Csathó miniszteri tanácsos (valószínűleg Csatho Andrásról a Miniszterelnökség munkatársáról van szó – A. B.) szóval tudatta, hogy csak ragaszkodjam lemondásomhoz. Megtettem. Fáj.”<sup>630</sup>

Érdekes megnézni, hogyan vélekedett a rendőrség Szűllő lemondásáról. „Ezzel a régen várt döntéssel (Szűllő lemondásával – A. B.) úgy tűnik befejeződött egy szakasz a magyar államfordulat utáni politikában Szlovákiában. Dr. Szűllő személyében a magyar kisebbség egyik legtehetségesebb vezetőjét veszíti el, aki azonban nem tudott elég gyorsan tájékozódni a háború utáni viszonyokban és alkalmazkodni a megváltozott gazdasági és politikai helyzethez. Dr. Szűllő azt a politikusi típust képviselte, aki egész politikai koncepciójával a háború előtti Magyarország feudális rendjébe gyökerezett. Attól az elképzeléstől vezetve, hogy a trianoni béke következményei csupán átmeneti jelenségek, amelyeket belátható időn belül eltávolítanak, arra alapozta az egész politikai tevékenységét, hogy az »ideiglenesen megszállt Felvidéket« ismét Nagy Magyarországhoz csatolják. Ennek következtében a magy. kereszt. szoc. párt politikai irányvonalának teljesen negativista jellege volt, a párt nyíltan kimutatta, hogy nem ennek az államnak a talaján áll és a Budapestről irányított irredenta képviselőjének és a parancsok végrehajtójának tekinteti magát.”<sup>631</sup>



Az OKP szeptember 1-jén Zsolnán tartott ülésén a lemondásra reagálva, a pártkongresszus összehívásáig, öttagú bizottságot nevezett ki a párt élére. A bizottság tagjai: Dobránszky János, Esterházy János, Grosschmid Géza, Jabloniczky János és Jónás Imre. Az ülésen Szüllő nem vett részt.<sup>632</sup>

A tényekre szorítkozó szűkszavú sajtóbeszámolókból nem tűnik ki, mi is történt valójában az ülésen, az egyik rendőrségi jelentés azonban komoly összetűzésről számol be a papi szárny és az elnökjelölt között. „Esterházy János egy átlagos képességű ember, akinek politikai vezető poszthoz nincs elég látóköre, tehetsége és elővigyázatossága. Ezeknek a tulajdonságoknak a hiánya kimutatkozott az utolsó végrehajtó bizottsági ülésen, amelyen olyan elővigyázatlanul támadta meg a papok képviselőit, hogy a jelölése az elnöki posztra jelenleg komoly veszélyben forog.”<sup>633</sup>

Azonban nemcsak a rendőrségi jelentések, hanem a párt legfőbb vezetéséből származó beszámolók is azt jelezték, hogy nincs minden rendben Esterházy jelölésével, nagy ellentétek vannak a papi szárny és az ő jelölését támogató csoport között. Masirevich Szilárd prágai követ kérésére Böhm keresztényszocialista szenátor írt átfogó beszámolót a szlovákiai helyzetről 1932 őszén. Böhm ebben leújtó véleményt mond saját pártjáról. „A magyar kisebbségi pártok közül az országos ker. szoc. párt erejében két év óta egyre hanyatlik és híveinek cirka harmadát veszti. Bizonyítják ezt az időközi községi választások. Legutóbb Léván 10-ből 4 mandátumot veszített. A hanyatlás oka a szervező és irányító munka teljes hiánya, az egyes parlamenti képviselők tétlensége, a programtalanság a hozzá nem mérés és mindezek következtében a belső ellentétek ügyetlen kiélezése. Még Szüllő elnöksége alatt éles ellentét volt a papság és az elnökség között. Az utóbbi két év alatt elhibázott taktika és tapintatlanság következtében végzetesen elmérgesedett. A papság nem vesz részt a pártmunkában, hanem azt tétlenségével szabotálja. A mostani ötös elnökség egészen célját veszítette, mivel a katolikus papság a helyek betöltésénél puccsszerűen kijátszva érzi magát. Most is azt látja, hogy ki akarják jogait játszani és ezért mint a legvégsőbb konzekvenciákra is kész ellenzék készülnek felvonulni a kongresszusra. Az elnökségre Esterházyt nem találják alkalmasnak. Egyrészt látják rajta a tapasztalatlanságot, a fegyelmezetlen, könnyelmű beszédmodort, mely bárki előtt a legbizalmasabb természetű dolgokat feltárja, másrészt a mai elszegényedett kommunizmusra hajlamos munkásság előtt a grófi címet nem találják előnyösnek a párt elnöki név előtt. A papság negligálásával a pártot reorganizálni nem lehet, sőt félő, hogy a papság új pártot alakítva leszakad és ezzel teljesen szétfeszíti a magyar táborn. A kivezető utat te-

hát feltétlenül a papsággal kell megkeresni.”<sup>634</sup> Masirevich a jelentéshez küldött kísérőlevelében ezt írta: „Böhm-nek expozéjából látom, hogy Eszterházy jelöltsége Szüllő helyére nem találkozik osztatlan tetszéssel a keresztényszocialista pártban. Én Eszterházy Jánost nem ismerem személyesen és ennél fogva sem pro sem kontra állást nem foglalok.” Hozzáteszi még kérését Budapest irányába, hogy Böhm beszámolójának Esterházyra vonatkozó része ne jusson az érintett tudomására.<sup>635</sup> Elgondolkodtató maga a tény, hogy Masirevich, aki hosszú évek óta ellátta a prágai nagyköveti posztot, és minden magyar pártvezetővel személyes kapcsolatban állt, néhány héttel a pártelnökké választása előtt még nem ismerte Esterházyt.

Az idézett megállapítások, amelyek Esterházy tapasztalatával és képességeivel foglalkoztak, nem jártak messze az igazságtól. Erre utalnak Esterházy beszédei, amelyeket ebben az időben tartott. Ezek a beszédek inkább voltak általánosságok szintjén mozgó erkölcsi tanítások, mint egy pártelnökjelölt politikai beszédei. Nagyon távol voltak Szüllő nagy tapasztalatra valló, gyakran szellemes beszédeitől. Ennek ellenére azonban a legtöbb rendőri jelentés szerint Eszterházy megválasztása mégis biztosnak látszott 1932 őszén a magyarországi támogatás miatt.

A keresztényszocialista párt kongresszusára 1932. november 30-án került sor Érsekújvárott. 742 helyi szervezet képviseltette magát, Szüllő Géza és Böhm nem vettek részt a kongresszuson. A főbeszámolót Grosschmid Géza, az öttagú elnöki bizottság vezetője tartotta. Az új pártvezetőséget a beterjesztés alapján egyhangúlag választotta meg a kongresszus.<sup>636</sup>

A kongresszuson demonstrált „egység és harmónia” az új pártvezetőség első Ótátrafüreden december 14-én tartott ülésén már korántsem olyan egyértelmű. Ez az ülés volt hivatott megválasztani az elnököt és az alelnököket. A nyugat-szlovákiai katolikus papság Franciscy Lajost jelölte az elnöki posztra. Az ülésen nem vett részt Grosschmid Géza, aki a rendőrségi jelentések szerint szintén nem értett egyet Esterházy jelölésével, és Böhm szenátor sem volt jelen. Grosschmid Géza néhány héttel később Magyarországra költözött, és Miskolcon – a magyarság érdekében végzett szolgálataiért – jegyzői állást kapott.<sup>637</sup> Jelen volt viszont az ülésen Szüllő Géza, akinek tapasztalatára nagy szükség volt. Ő javasolta Esterházy Jánost az elnöki posztra és egyidejűleg Franciscy Lajost a párt tiszteletbeli elnökének jelölte. Az ülés elején Esterházy szólalt fel, és „kijelentette, hogy megválasztása esetén teljes harmóniában kíván együttműködni a párt papi tagjaival”. Ezután egyhangúlag választották meg Esterházyt elnökké, Franciscy pedig tiszteletbeli elnökké. Alelnökké Dob-

ránszky Jánost és Neumann Tibort választották.<sup>638</sup> Esterházy székfoglaló beszéde elég laposra sikeredett. Olyan általánosságokat tartalmaztak, mint „ellenzéki politikánk nem dacos gyerekes oktalanság, de öntudatos bátor küzdelem legfőbb célunkért az autonómia eléréseért” és „a magántulajdon alapján állunk, de le akarjuk nyesni a kapitalizmus számos felburjánzó kinövését”.<sup>639</sup>

Az ülésről beszámoló rendőrségi jelentés szerint Franciscy tiszteletbeli elnökké választásával sikerült megőrizni a párt egységét és megnyugtatni a lázadó papi szárnyat. A rendőrségi jelentés felhívja a figyelmet arra is, hogy Neumann Tibor pozsonyi ügyvédet a párt alelnökévé választották, aki viszonylag ismeretlen személy volt. A rendőrség szerint Szüllő bizalmi emberének számított.<sup>640</sup>

Időközben szaporodtak a gondok a magyar pártok körül. 1932-ben Dzurányi László, a *Prágai Magyar Hírlap* főszerkesztője és egyben legjelesebb publicistája, elhagyta a lapot, s Pozsonyban a kormánytámogató *Magyar Újság* főszerkesztője lett. Ez nagyon kellemtelenül érintette a magyar pártokat. A *Prágai Magyar Hírlap* főszerkesztői posztját Forgách Géza töltötte be, aki azonban nem volt olyan tehetséges újságíró, mint Dzurányi. A magyar pártsajtó ellen a cenzúra is felerősödött. A harmincas évek elején a magyar pártoknak is szembe kellett nézniük az egyre keményebben fellépő kormány intézkedéseivel. A pártok központi lapját, a *Prágai Magyar Hírlapot* több ízben három hónap időtartamra betiltották 1933-ban és 1934-ben. Mivel a sajtót minden áron biztosítani akarták, 1934 őszén a pozsonyi *Híradó* kiadójával tárgyaltak, hogy növelje a terjedelmét és a példányszámát. Arkauer István, a lap tulajdonosa bizonyos egyezségekre ugyan hajlandó volt, de nem akarta kockára tenni a lap betiltását.<sup>641</sup> Miután a megegyezés létrejött a pártok és a *Híradó* között, Arkauert berendelték a Pozsonyi Rendőr-igazgatóságra, és megfenyegették, hogy ha megváltoztatja lapja kiadási idejét, akkor a *Prágai Magyar Hírlap* pótlapjának fogják tekinteni, és betiltják azt.<sup>642</sup> A magyar pártok így hónapokig központi lap nélkül maradtak.

A csehszlovák kormány intézkedései kényszeríthették ki a magyar kormánykörök válaszlépését, hogy a magyar pártokkal és azok vezető politikusaival a kapcsolatokat még óvatosabban kezeljék. 1933 októberében a Miniszterelnökségen tartott értekezleten elhatározták, hogy az egyes személyeket fedőnevekkel látják el. A jegyzéket elküldik Wettstein prágai követnek is.<sup>643</sup> Sajnos, a felvidéki politikusok fedőneveinek jegyzéke még nem került elő, ezért nem kis fejtörést okozott a harmincas évek közepén keletkezett dokumentumokban az egyes fedőnevekkel jelölt személyek azonosítása. Néhányuk fedőneve azonban biztosan ismert: Tamás – Esterházy János

(egy dokumentumban Asztalos néven is szerepel), Éva – Szüllő Géza, Árpád – Pataky Tibor, Pál – Jaross Andor, Elemér – Szilassy Béla, Antal – Törköly József, Jenő – Jabloniczky János stb.

### 3. Jaross Andor befolyásának növekedése a Magyar Nemzeti Pártban

Jaross Andor ugyanazon a Losoncon 1931. június 11-én megtartott ülésen lett a Csehszlovákiai Magyar Népszövetségi Liga alelnöke, amelyen Esterházyt elnökké választották. Ő azonban nem számított már ekkor ismeretlennek a magyar pártpolitikában, mint Esterházy. Öt évvel idősebb is volt nála, és 1925-ben a MNP egyik alelnökévé választották. 1930-ban Nagy Nándor magyar nemzeti párti tartománygyűlési képviselő lemondása után Jaross lépett a helyére. Nem számított azonban a párt legfőbb vezetői közé, és nem utaltak külső jelek arra, hogy hamarosan azzá válik. Minden bizonnyal a magyarországi körök álltak Jaross növekvő politikai szerepvállalása mögött is.

Jaross neve akkor kezd előtérbe kerülni, amikor 1932 januárjában elkezd szervezni a Magyar Nemzeti Párton belül az ifjúsági mozgalmat, a Fiatal Magyarok Munkacsoportját. Az első helyi szervezet Udvard községben alakult meg 1932. január 13-án. A munkacsoport tagja lehetett minden párttag harmincéves korig. A csoport vezetője a MNP helyi szervezete által kijelölt személy volt.<sup>644</sup>

Amikor Szüllő Géza lemondott a pártelnökségről, felröppentek a hírek, hogy Szent-Ivány is hamarosan lemond. A *Prágai Magyar Hírlap*ban interjú jelent meg Szent-Ivány Józseffel erről a kérdésről. Az interjú szerint a párt országos elnöke nem Szent-Ivány, hanem Törköly József. „Nekem nem kell lemondanom – felelte a pártvezér –, mert én nem adminisztráltam a pártot eddig sem.”<sup>645</sup> Szent-Ivány szerepe – „pártvezér” – választás útján ki nem érdemelhető tisztség volt a pártban. Ezt a pártstruktúra fölötti, ugyanakkor a párt politikai irányvonalának meghatározásában kimagasló politikai szerepet meg tudta tartani az időszak végéig.

A magyarországi változások, valamint a kisebbségi magyar társadalomban végbement folyamatok és nem utolsósorban a szudétánemet mozgalmak hatással voltak a MNP vezetésére is. A párt 1933. május 15-én Léván országos nagygyűlést tartott, amelyen Szent-Ivány tartotta a főbeszámolót. Beszédében külön kiemelte az ifjúság szerepét. „Hívom a magyar intelligenciát! A feltörő magyar ifjúságot! Ennél a kérdésnél kicsit időznöm kell. A magyar ifjúság körében a magyarság politikai pártjairól úgy beszélnek, mint a reakciós, a fáradt múltból átnyúló öregek és teóriák területéről.”<sup>646</sup> Jaross Andor

javaslatára elhatározták a párt ifjúsági szakosztályának, a Fiala Magyarok Munkacsoportjának a létrehozását. A lemondott Szilassy Béla helyére Jaross Andort választották a párt új ügyvezető elnökévé. Az országos pártelnök Törkölly József, a pártvezér természetesen továbbra is Szent-Ivány József maradt.

A párt végrehajtó bizottsága 1933. május 29-én Losoncon ülésezett, és arról döntött, hogy a párt adminisztratív központját Losoncra Komáromba helyezi át. A végrehajtó bizottság az országos ügyvezető igazgatói teendőkkel Koczor Gyulát, a párt helyettes országos elnökét bízta meg. Határozatot hoztak az ifjúsági munkacsoportok szervezésének meggyorsításáról is.<sup>647</sup>

Mindezek a határozatok egy generációs váltásra utalnak a pártban. Az új generáció vezetője a pártban Jaross Andor és Koczor Gyula volt. A gömöri lakhellyel és háttérrel rendelkező Szent-Ivány, Szilassy és Törkölly után a Komárom környékiek vették át a párt irányítását. De nemcsak a személyek változtak, a MNP pártpolitizálása és retorikája is változott. Összevetve az 1925–1927 közötti időszak aktivista kísérletével és sajtóbeli megnyilvánulásaival, a párt jobbra tolódott, és most valóban „magyar nemzeti” politikát hirdetett. Fő jelszava a „magyar nemzeti gondolat” és a „magyar egység” lett. Nyoma sem volt a pár évvel korábbi aktivizmusnak.

A lévai nagygyűlés és a losonci határozatok után nagy lendülettel folyt a fiatalok munkacsoportjainak szervezése. Jaross a *Prágai Magyar Hírlapban* A „Fiala Magyarok Munkacsoportja” címmel vezércikket írt. „A fiatalságot a párt keretén belül nevelni akarjuk a közéletre és az új nemzeti irányú szellemiségre. Ettől csak azoknak van félni valójuk, akik osztálygyűlöletre és a markszizmus társadalombontó erőire alapozzák egyéni érvényesülésüket és akik fáznak dideregve attól, hogy a magyar munkás, a földműves, az iparos és az értelmiség kézfogásában pozdorjává törik minden elnemzetlenítő törekvés, jöjjön az balról vagy jobbról. A Fiala Magyarok Munkacsoportjában modern harmóniában egyesül minden foglalkozású és osztályú magyar, mert célunk éppen a nevelés révén ezt a szellemiséget meggyökereztetni, mert a jövő osztálytalan társadalmá fogja megmenteni és felemelni a nemzeti gondolatot, mely előtt minden tényezőnek meg kell hajolnia.”<sup>648</sup>

A munkacsoportnak a 21 és 40 év közötti párttagok lehettek a tagjai, és a helyi szervezetek mellett jöttek létre. Az elnököt a helyi szervezet nevezte ki. Minden belépő tagnak a következő esküt kellett tennie a pártközpont küldöttének kezébe: „Magyar becsületszavamra esküszöm, hogy a Magyar Nemzeti Párthoz minden körülmények között hű leszek.” Minden nyilvános fellépésük alkalmával azonos nyakkendőt hordtak a munkacsoporthoz tartozók. A köszönté-

sük a „Jobb jövőt!”, amelyre a válasz az „Adjon Isten!” volt.<sup>649</sup> A Fiala Magyarok Munkacsoportja hamarosan a hatóságok látókörébe került. Az 1933. június 11-én az Érsekújvárott rendezett nemzeti párti nagygyűlésen az udvardi Fiala Magyarok Munkacsoportja rendezett kettős sorban, zöld zászló alatt vonult fel, és utána haza. Útban hazafelé az „Éljen a revízió, éljen a magyar igazság!” jelszavakat kiabálták. A községbe érve egy kommunistát megvertek az utcán, és agyonlövessel fenyegettek minden csehet, kommunistát és zsidót. Az incidens miatt 10 személyt őrizetbe vett a rendőrség.<sup>650</sup>

A gyors ütemben szerveződő munkacsoportokat államellenes tevékenység miatt a tartományi elnök szigorúan bizalmas parancsa alapján összehangolt akció során 1933. július 20-án betiltották és feloszlatták.<sup>651</sup> Ezt az egész országra kiterjedő, egy napon végrehajtott akciót házkutatások és letartóztatások is kísérték.<sup>652</sup> Szent-Ivány és Jaross tárgyalásokat folytattak a tartományi elnökkel és a belügyminiszterrel, de a szervezet újbóli engedélyezését nem tudták elérni. A hatóságok szerint félkatonai jellegű szervezkedésről volt szó, és a hasonló szervezeteket a szudétánémetek körében is betiltották.

A rendőrség is figyelemmel kísérte a nemzeti párton belüli erőviszonyok alakulását. A harmincas évek elején történeteket a rendőrség úgy összegezte, hogy a Magyar Nemzeti Párton belül egyre inkább Jaross Andor tartományi képviselő befolyása érvényesül a beteg és anyagilag tönkrement Szent-Ivány<sup>653</sup> helyett. A következő nemzetgyűlési választásokon várható képviselővé választása, és ő lesz a párt elnöke is.<sup>654</sup>

A harmincas évek elején a csehszlovák kormány részéről végrehajtott szigorú intézkedések következtében Tarján Ödön is kénytelen volt elhagyni az országot, és Magyarországra távozott. Vele a Magyar Nemzeti Pártban képviselt magyar zsidóság egyik vezetője távozott a politikai életből. Magyarországon azonban nem teljesültek az elvárásai, és egzisztenciális gondokkal is szembe kellett néznie. Több-ször sürgette a magyar kormányköröket a korábban neki tett ígértek betartására.<sup>655</sup>

#### 4. Újabb kísérletek az autonomista blokk létrehozására a harmincas évek elején

Az autonomista blokk, amely Szlovákia összes olyan pártjának együttműködését feltételezte, amelyek a területi autonómia elérését tűzték ki célul, nem jött létre az 1929-es nemzetgyűlési választások után sem, amikor a gondolat legfőbb szorgalmazója, a Szlovák Néppárt újra ellenzékbe vonult. A magyar pártok többször is

szorgalmazták a blokk létrejöttét, és felajánlották a csatlakozásokat, mégsem értek el eredményt. Ennek oka elsősorban az volt, hogy a Szlovák Néppárt vonakodott a magyar pártokkal való nyílt együttműködéstől, másrészt a kormánylapok minden ilyen kísérletet a magyar irredenta célok szolgáló állambomlasztó tevékenységként állítottak be.

Az autonomista gondolat új lendületet kapott a harmincas évek elején. Az államfordulat óta felnőtt egy új szlovák generáció, amely az iskoláit már az anyanyelvén végezte, azonban az érvényesülését, a hivatalok és a vezető posztok elfoglalását a szülőföldjén akadályozta a nagyszámú cseh hivatalnokréteg, amely az államfordulat utáni években költözött Szlovákia területére. Ez a réteg akkor fontos szerepet töltött be a magyar kézen lévő irányítás átalakításában. A radikális fiatalok radikalizálták magát a Szlovák Néppártot is. A Szlovák Néppárt egyik természetes partnere az autonómiáért folytatott küzdelemben a Szlovák Nemzeti Párt volt, amely elsősorban a szlovák evangélikusokat tömörítette. A politikai életben egy évtizeden keresztül ez a párt csekély szerepet játszott, mivel a művelt evangélikus réteg nagy részét az agrárpárt szippantotta el. 1932. október 16-án a Zólyomban tartott nagygyűlésen azonban a két szlovák párt megállapodott az autonomista blokk létrehozásában.

Magyarország részéről is újabb nyomás nehezedett a magyar pártokra, hogy keressék az együttműködést a felerősödött szlovák mozgalmakkal. Most azonban újabb taktikát dolgoztak ki arra, hogy az együttműködésre megnyerjék a vonakodó Szlovák Néppártot és annak megbízhatatlan vezérét, Andrej Hlinkát. Ebben jelentős szerepet szántak a katolikus papságnak, amely a Szlovák Néppártban vezető szerepet játszott. Szüllő Géza 1932. decemberében közvetlen az Esterházyt megválasztó ótátrafüredi ülés előtt látogatást tett a Vatikánban, ahol azt szerette volna elérni, hogy a Szentszék gyakoroljon nyomást a szlovák papságra a magyar pártokkal történő együttműködés irányába. A szlovák papság megnyerése érdekében Szüllő ígéretet kért a magyar kormánytól arra, hogy a szlovákiai püspökségek magyarországi területen fekvő birtokainak jövedelmét átadják a püspökségeknek. Esterházy elnökké választása után országos körutat tett, amelyen meglátogatta a fontosabb egyházi személyeket, köztük Jozef Čársky kassai és Ján Vojtaššák szepesi püspököket.<sup>656</sup> A keresztényszocialista pártban a papi szárny vezetői, Dobránszky, Petrášek és Franciscy kaptak megbízást arra, hogy megnyerjék a szlovák papságot az együttműködésre. Dobránszky, aki személyesen barátságban volt Jozef Čársky kassai püspökkel, fontos szerepet szántak ebben a mozgalomban.

A katolikus egység megteremtésére jó alkalmat láttak a magyar pártvezetők az Ivan Dérer iskolaügyi miniszter által meghirdetett iskolareform elleni tiltakozás megszervezésében. A tervezet csökkentette volna az egyház befolyását az oktatás terén. Kassán 1933. február 27-én az OKP, a MNP és a Szepesi Német Párt részvételével országos tiltakozó nagygyűlést szerveztek.<sup>657</sup>

Nyitrán 1933 augusztusában Pribina szláv herceg által 1100 éve alapított templom jubileumának alkalmából nagyszabású ünnepséget rendezett a prágai kormány, amelyre nem kaptak meghívót az autonomisták. A többezres tömeg azonban kikényszerítette Hlinka tribünre lépését és beszédét. Az eredetileg a centralista pártok által szervezett ünnepség az autonomisták nagyszabású tüntetésévé vált, amely külföldön is visszhangot váltott ki.

A Szlovák Néppárt és a magyar pártok együttműködése az autonómiaért való küzdelem során még mindig nem jött létre. Ennek egyik magyarázata az, hogy a radikális, diktatórikus hajlamú szlovák ifjúság, az autonómia legnagyobb híve nemcsak cseh-, hanem magyarellenes is volt. A Szlovák Néppártnak volt egy szárnya, amely Karol Sidor vezetésével a lengyel orientációt szorgalmazta. Ez az irányzat próbált újabb alternatívát felmutatni a nem kedvelt csehek és a történelmi problémákkal terhelt magyar kapcsolat mellé. Lengyelország viszonya Csehszlovákiával rossz volt a kezdetektől a különböző területi követelések miatt. Lengyelország többek között Kárpátalját lengyel területnek tartotta. Ez azonban korlátot szabott a lengyel–szlovák kapcsolatoknak is, hiszen a Szlovák Néppárt nem akart semmilyen engedményt tenni Kárpátalja ügyében.

1935 elején mégis titkos tárgyalásokra került sor az OKP és a Szlovák Néppárt vezetői között. A keresztényszocialistákat Esterházy János és Aixinger László képviselte, a Szlovák Néppártot Jozef Tiso, Jozef Buday és Karol Sidor. Tiso átadta a néppárt autonómia-tervezetét véleményezésre. A véleményezéshez a keresztényszocialisták kérték a magyar kormányt, hogy dolgozzon ki egy autonómia-tervezetet, amellyel majd érvelhetnek a tárgyalásokon, és azt a magyar pártok részéről kidolgozott alapelveként mutathatják be. Esterházyék pénzt ígértek egy Sidor által szerkesztendő lap megindítására. Csupán azt kérték Sidortól, hogy a lapban ne támadják Magyarországot.<sup>658</sup> Nincsenek adataim a pénz átadásáról, ill. a további együttműködés megvalósulásáról.

## 5. A magyarok és a szudétanémet kisebbség

A magyar kisebbség már a húszas évek elejétől kereste a kapcsolatot a szudétanémet kisebbség pártjaival egy közös ellenzéki fellépés



érdekében. Az első intézményes együttműködés a MNP és a német agrárpárt között jött létre az 1925-ös nemzetgyűlési választások előtt a közös lista felállításával, majd folytatódott a közös parlamenti klub kialakításával. Az 1926-os év folyamán a közös német–magyar klub tagjai több kormánytámogató gesztust tettek, és elkezdődtek a tárgyalások a kormányba lépésről. A németek azonban az egyezséget felrúgva úgy léptek be egyedül a kormányba, hogy a magyar követeléseket a kormány nem teljesítette. Ezek támogatását a későbbiekben is hiába várta a MNP az aktivista német pártoktól, ígéreteken túl nem tettek semmit. Nem akarták kockára tenni a kormányban elért helyzetüket. Szüllő Géza, aki mindig ellenezte a szudétanémetekkel való együttműködést, beigazolválta az aggodalmait. Ő ugyanis többször kijelentette, hogy a németek más helyzetben vannak Csehszlovákiában, és követeléseik is más jellegűek, mint a magyaroké. A későbbiekben is voltak elképzelések a német ellenzéki pártokkal történő együttműködésre, de a kezdeti tárgyalásokon túl nem történtek komoly előrelépések.

A német–magyar kapcsolatok a harmincas évek elején új jelentőséget kaptak belföldi és külföldi aspektusból egyaránt. Hitler németországi sikere nyomán a magyar külpolitika is kereste a kapcsolatot Németországgal, mert azt remélte, hogy Olaszország után újabb szövetségest talál revíziós törekvései támogatására. A csehszlovák hírszerzés értesülései szerint ezen a téren már 1932-ben jelentős lépések történtek. Bethlen István lemondása után továbbra is vezető szerepet vitt a titkos külföldi diplomáciában, amelynek legfontosabb törekvése a revízió előkészítése volt. Az ő titkos római és berlini tárgyalásain fontos megegyezések születtek Hitlerrel még németországi hatalomra kerülése előtt. 1932-ben megegyezés született a revízió támogatására. Cserében Hitler azt kérte, hogy a magyar kisebbségi pártok működjenek együtt a hamarosan felerősödő náci szudétanémet mozgalommal.<sup>659</sup>

Szüllő 1933 januárjában Berlinben járt, ahol Kánya Kálmán követtel együtt találkozott a szudétanémet pártok és a nácik képviselőivel. Itt abban egyeztek meg, hogy Csehszlovákiában szorosabb ellenzéki együttműködést alakítanak ki egymással. Szó volt egy szélesebb magyar–német–szlovák–ruszin kisebbségi együttműködésről is, azonban a szudétanémet pártok ellenállása miatt csak magyar–német parlamenti együttműködésben tudtak megállapodni. Szüllő kijelentette, hogy ez a megállapodás nem korlátozhatja az egyes pártok önállóságát, s azt is hangsúlyozta, hogy az együttműködés nem érinti a szlovák autonomista blokk kialakítására való törekvéseit. „Dr. Szüllő ezt a feltételt állítólag azért állította, mert meg van győződve, hogy a németek elsősorban csak magukra fognak

gondolni és így a magyar tervek veszélybe kerülhetnek” – állapítja meg a rendőrségi jelentés.<sup>660</sup>

Szüllő berlini tárgyalásairól a magyar pártok 1932. február 7-én tartott közös parlamenti klubülésén számolt be. Az ülésen részt vettek a szudétanémet pártok képviselői is, akikkel megegyeztek közös ülések tartásában, a kormány elleni közös fellépés összehangolásában. Részt vett a parlamenti klub ülésén a keresztényszocialista párt új elnöke, Esterházy János is, aki nem volt képviselő. Esterházy az ülésen beszámolt országos körútjáról és az ifjúság megszervezésére irányuló terveiről. A klub nem hagyta jóvá tervét, hogy egy szervezetbe tömörítsék a két magyar párthoz kötődő ifjúságot. A megegyezés értelmében mindkét párt külön szervezi ifjúsági mozgalmát. További témája volt az ülésnek a ruszin Autonóm Földműves Szövetséggel való együttműködés. Kurtyák Iván halála után Bródy Andrásal keresték a kapcsolatot, hogy a párt továbbra is együttműködjön a magyar pártokkal. Erről néhány nappal később megegyezés született. Bródynak rendszeres anyagi támogatást ígérték, aki cserébe megígérte az autonómiatörekvések összehangolását, és azt, nem kezdeményez a magyar pártok tudta nélkül tárgyalásokat más pártokkal.<sup>661</sup>

A német pártokkal az együttműködés csak kisebb mértékben és nemzetgyűlési szinten valósult meg ebben az időben. A szudétanémet pártokkal való együttműködés egyik legnagyobb akadályát éppen azok gyors terjeszkedése jelentette Szlovákiában a harmincas évek elején. Az Országos Keresztényszocialista Pártban szerveződő pozsonyi németek és a Szepesi Német Pártban helyet foglaló szepesi németek mindig a magyar pártok szavazóbázisát jelentették. Amikor a nagynémet eszme térhódítása ezeken a területeken is megindult, éppen Nitsch Andor, a szepesi párt vezére, aki korábban leginkább szorgalmazta az együttműködést a szudétanémet pártokkal, támadta az azokkal történő együttműködést. Az 1935-ös választások előtt már nyíltan agitált a szudétanémetek ellen. „Hangsúlyozta, hogy a szlovenszkoói németység érdekei teljesen eltérőek a szudétanémet érdekektől, ezért az itteni németység nem támogathatja a szudétanémet pártokat.”<sup>662</sup> Egy új német párt létrehozását is javasolta a magyar kormánynak 1935 elején, amely útját tudná állni a Henlein-mozgalom szlovákiai terjeszkedésének.<sup>663</sup>

Szüllő Géza, aki állandóan ellenezte a szudétanémetekkel való együttműködést, 1935 májusában a választások előtt így foglalta össze politikája lényegét: „az asszimilálás ellen védekező szlovákokat pedig felbátorítani és velük együtt hirdetni az autonómiát mint sine qua non-t és így a partikuláris Szlovákiáról le nem menni és át

nem menni az osztrák mentalitású, tehát a magyart gyűlölő történelmi országok területére.”<sup>664</sup>

## 6. Nemzetgyűlési, tartományi és járási választások 1935-ben

Egy évvel a választások előtt, 1934. május 24-én került sor a köztársasági elnökválasztásra. Szülő a közös parlamenti klub ülésen 1934. május 15-én, amelyen Esterházy is részt vett, azt javasolta, hogy a magyar képviselők fehér lappal szavazzanak, és az elnöki eskü letétele előtt távozzanak. A képviselők javaslatát egyhangúlag elfogadták.<sup>665</sup> A nyolcvannégy éves Masaryk a 418 érvényes szavazatból 327-et kapott, és utolsó alkalommal választották köztársasági elnökké.

A nemzetgyűlési választásokra való felkészülés 1935 tavaszán kezdődött el. A MNP szokás szerint előre megegyezett a Szepesi Német Párttal, hogy egymást erősítve lépnek fel az OKP-val szemben a közös lista állításánál. A keresztényszocialista párt berkeiben azonban váratlanul probléma merült föl Jabloniczky János jelölése körül. Esterházy szerint a katolikus papság ellenezte az evangélikus Jabloniczky választható helyen történő jelölését. Bartók pozsonyi konzul számjelsürgönyt küldött Budapestre, hogy milyen álláspontot foglaljon el. Azt is írja a sürgönyben, hogy „Jenő (Jabloniczky János fedőneve – A. B.) sok ügybe van beavatva”.<sup>666</sup> A 18 óra 20 perckor Budapesten felvett táviratra 20 óra 25-kor adtak választ a Külügyminisztériumból. „Jenő jelöléséhez feltétlen ragaszkodunk.”<sup>667</sup>

Az 1935. április 25-i ótátrafüredi ülésen kaotikus helyzet alakult ki, mivel az előbb felvázolt probléma mellett újabbak bukkantak fel. A ruszinszkói Rudolf (Korláth) ugyanis teljesen felborította az előre megállapodott sorrendet, magát jelölte képviselőnek első helyen. Bartók újabb számjeltáviratot küldött Budapestre. A képviselőjelöltek állítása során problémát jelentett Halmi Béla jelölése, akit a harmadik helyen akartak indítani a kassai választókerület közös képviselőházi listáján, ezzel kívánván prezentálni a nemzeti párt zsidó tagságát, ám a keresztényszocialisták ellenállása miatt végül is eltekintettek Halmi jelölésétől, így Nitsch Andor került fel a lista harmadik helyére.<sup>668</sup> Az Ótátrafüreden összeállított közös listán váltakozva szerepeltek a keresztényszocialisták és a nemzeti pártiak jelöltjei. Jabloniczky az érsekújvári választókerületben csak az ötödik helyre került, amely már nem számított befutó helynek az első scrutiniumban.

A képviselőházi választásokra 1935. május 19-én került sor, amelyek eredményét a 8. táblázatban foglaltam össze.<sup>669</sup>

## 8. táblázat

Az 1935. évi képviselőházi választások eredményei

Járás, tartomány	CSKP	Centralista pártok	Szlovák pártok	Egyéb	MNP, OKP és SZNP	
					szavazat	%
Aranyosmarót	5,42	28,63	52,81	1,86	2 154	11,28
Besztercebánya	16,67	38,22	39,43	1,95	906	3,73
Dunaszerdahely	20,71	20,27	0,59	4,25	11 919	54,17
Eperies	10,22	34,89	42,10	4,69	2 317	8,10
Érsekújvár	13,59	32,95	20,48	7,33	8 307	25,65
Feled	23,62	26,11	4,00	1,50	8 062	44,77
Galánta	27,19	20,43	8,37	5,80	13 326	38,21
Gölnicbánya	19,87	36,98	15,64	9,32	2 398	18,19
Igló	3,42	38,32	45,12	4,62	1 426	8,52
Kassa város	18,75	31,24	9,85	9,80	9 186	30,36
Kassa-vidék	5,05	38,94	45,27	0,66	2 771	10,08
Kékkő	8,73	47,48	22,44	1,00	4 044	20,35
Késmárk+A85	10,65	19,81	30,84	15,81	3 495	22,89
Királyhelmece	20,79	39,93	1,26	1,16	6 573	36,86
Komárom	28,84	25,65	1,92	3,44	12 715	40,15
Körmöcbánya	7,47	25,50	39,56	22,07	742	5,40
Korpona	11,26	34,15	30,83	3,24	5 505	20,52
Léva	10,92	29,09	31,43	4,97	5 925	23,59
Lőcse	6,47	28,11	53,07	6,03	744	6,32
Losonc	17,14	38,40	27,26	2,61	5 635	14,59
Modor	8,10	33,71	44,22	12,21	342	1,76
Nagykapos	12,37	33,13	7,58	0,99	4 801	45,93
Nagyimihály	8,10	53,28	27,10	4,81	1 572	6,71
Nagyőrce	21,29	41,69	23,33	1,64	1 344	12,05
Nagyszombat	11,08	37,75	39,71	9,19	858	2,27
Nyitra	13,20	37,49	27,53	7,54	5 308	14,24
Ógyalla	22,00	19,29	3,05	7,15	12 944	48,51
Ólubló	2,18	55,77	30,08	4,00	837	7,97
Párkány	22,51	19,17	1,22	6,73	13 129	50,37
Poprád	11,16	36,33	33,44	8,36	1 359	10,71
Pozsony város	9,31	39,81	10,00	19,99	11 788	20,89
Pozsony-vidék	12,47	37,42	25,01	16,78	2 765	8,32
Privigye	11,29	19,95	50,49	14,06	1 255	4,21
Rimaszombat	20,48	47,59	17,98	2,67	2 683	11,28
Rozsnyó	30,51	31,22	9,72	1,45	5 954	27,10
Selmecbánya	6,47	43,24	41,36	1,27	934	7,66
Somorja	8,60	22,46	2,32	11,10	9 511	55,52
Szepsi	12,65	28,76	3,04	4,26	7 819	51,29
Szobránc	3,63	52,80	22,50	1,86	2 446	19,21
Tótkerebes	7,91	53,63	27,18	1,62	2 140	9,66
Tornalia	22,31	32,45	1,48	2,16	4 873	41,60
Turócszentmárton	10,15	45,36	29,60	13,49	443	1,40
Vágsellye	24,02	18,97	10,23	10,26	9 816	36,52
Verebély	15,56	38,94	22,90	2,10	3 840	20,50
Zseliz	18,52	23,76	1,92	6,68	8 838	49,12
Kiválasztott járások együtt					225 749	
Szlovákia	12,97	36,05	30,12	6,67	230 719	14,19
Kárpátalja	25,61	44,53	14,85	3,96	34 247	11,05

A választások hatalmas meglepetést hoztak, ugyanis országos szinten a győzelmet a Szudétanémet Párt szerezte meg több mint egymillió kétszázezer szavazattal (15,18%), megelőzve az agrárpártot (14,30%) és a szociáldemokratákat (12,55%). A negyedik helyen a kommunisták végeztek (10,32%). A választókerületek egyenetlen elosztása folytán az agrárpárt kapta a legtöbb mandátumot 45, a szudétanémet párt 44 képviselőhelyet szerzett. Az aktivista német pártok összesen csupán 22 mandátumot szereztek.

Szlovákiában a Szlovák Néppárt, a Szlovák Nemzeti Párt, az Autonóm Földműves Szövetség és egy lengyel párt alkotta Autonomista Blokk szerezte meg a győzelmet 30,12 százalékkal. Második helyen az agrárpárt (17,64%), harmadikon a magyar pártok közös listája (14,19%) végzett. A kommunista párt itt is a negyedik helyre szorult (12,97%).

Kárpátalján a kommunisták hosszú idő után ismét megszerezték a győzelmet (25,61%) az agrárpárt (19,60%) előtt. Harmadik helyen az itt is listát állított Autonomista Blokk (14,85%), negyediken a magyar pártszövetség (11,05%) végzett. A magyar pártok ismét a Beregszászi járásban (27,09%), Munkácson (21,50%) és Ungvárott (26,11%) szereztek a legtöbb szavazatot.

A magyar pártok számára nem volt igazán sikeres ez a választás. Visszaesést könyvelhettek el Szlovákiában a német vidékeken, ahol a Szudétanémet Párt jelentős mennyiségű szavazatot szerzett, visszaszorítva a Szepesi Német Pártot.<sup>670</sup> Némi visszaesés tapasztalható az északi városokban, Eperjesen és Iglón is. Ezúttal négy járásban, a Dunaszerdahelyi, a Párkányi a Somorjai és a Szepsi járásban szereztek meg az abszolút győzelmet. Megőrizték a korábbi mandátumaik számát, 9 magyar képviselőt és 5 szenátort juttattak a Nemzetgyűlésbe.

Ezek meghatározása sem ment botrányok és Budapestre küldött számjessürgönyök nélkül, ugyanis a II. és a III. scrutinium listáinak összeállítása során még többen elkeseredett kísérletet tettek arra, hogy mandátumhoz jussanak. A listák összeállítására Zsolnán került sor május 23-án. Jabloniczky jelölését a papok határozottan ellenezték, és végül Petrásek kapott mandátumot.<sup>671</sup> Képviselőjelölt lett Esterházy János, Holota János, Jaross Andor Korláth Endre, Nitsch Andor, Petrásek Ágoston, Porubszky Géza, Szent-Ivány József és Szüllő Géza. Nitsch Andor is csak Budapest határozott kérésére jutott mandátumhoz a második scrutiniumban. Meglepetés Porubszky mandátuma is, aki 1925-ben még a Lelley-csoport oszlopos tagjaként az egyik pártbontó volt. Füssy Kálmán, Hokky Károly, Pajor Miklós, Törköly József és Turchányi Imre szenátor lett. Itt előzetes megegyezés

született, hogy Törköly hamarosan lemond mandátumáról, és helyére Szilassy Béla kerül. Ez 1937-ben meg is történt.

A magyar pártok először indítottak listát a cseh országrészekben, és itt is szereztek 26 871 szavazatot, amelynek a második scrutiniumban a töredékszavazatok összeszámolásánál volt jelentősége. Ezeket a szavazatokat az ország megalakulása óta itt letelepült magyaroktól kapták.

A kommunista párt az előző választásokhoz képest az egész országban némi javulást ért el, a magyar vidékeken is megtartotta, sőt növelte pozícióit. A hat legmagyarabb járásban ezúttal 24,24 százalékot ért el, amely majdnem duplája az országos átlagnak.

A nemzetgyűlési választások után egy héttel, május 26-án került sor a tartományi és a járási választásokra. A tartományi választásokon is közös listával indultak a magyar pártok, és 225 408 (14,91%) szavazatot szereztek. A választások győztese Szlovákiában a Szlovák Néppárt lett a szavazatok 28,51 százalékával.<sup>672</sup> A tartománygyűlésbe öt magyar képviselő jutott be: Salkovszky Jenő, Virágh Béla, Kontsek György, Giller János (mind MNP), Alapy Gyula (OKP).<sup>673</sup>

Az 1935-ös szlovákiai járási választásokról országosan összesített, részletes adatokkal is rendelkezem.<sup>674</sup> Az adatok érdekes képet mutatnak a politikai erőviszonyokról az országban. Szlovákia 77 járásában tartottak választást – a két nagyvárosban, Pozsonyban és Kassán nem volt járási testület –, ezeken összesen 1 431 914 érvényes szavazatot adtak le, és 1080 járási képviselői mandátumot osztottak szét. Az OKP 36 járásban egyedül állított listát, köztük csaknem teljesen szlovákok lakta járásokban is, mint Nagytapolcsány, Breznóbánya, Újbánya, Zólyom. Ezekben az északi járásokban mindenhol szereztek néhány száz szavazatot, de a mandátumszerzéshez ez általában nem volt elég. Végül is tizenkét járásban nem jutott mandátumhoz az OKP. A párt külön listái összesen 78 988 szavazatot kaptak, ezért 52 mandátum járt 24 járásban.

A Magyar Nemzeti Párt éppen feleannyi járásban, tehát 17-ben állított külön listát, ezek mind olyan járások voltak, ahol jelentős számú magyarság élt. A MNP külön listái 75 717 szavazatot szereztek, és ezért mind a 17 járásban kaptak mandátumot, összesen hatvanat. A magyar járásokban tehát külön indult mindkét párt, ebből 13 járásban a MNP szerzett több szavazatot, mint az OKP. A MNP nagy fölényrel nyert az OKP-val szemben a Feledi, a Nagykaposi, az Ógyallai, a Rimaszombati, a Rozsnyói, a Tornaljai és a Zselizi járásban. A legnagyobb arányban a Tornaljai járásban nyert, ahol 4320 szavazatot (6 mandátum) szerzett, míg az OKP csupán 692 szavazatot, így nem kapott mandátumot. Az OKP 4 járásban bizonyult jobbnak a MNP-nál, a Galántai, a Nyitrai, a Kassa-vidéki és a Szepsi já-

rásban. Az eredmények tehát azt mutatják, hogy a MNP új, határozottan nemzeti húrokat pengető politikája meghozta eredményét, és a többségi magyarságon belül egyértelműen erősebb volt, mint az OKP.

A két magyar ellenzéki párt a Pozsony-vidéki, a Korponai, a Nagyrőcei, a Dunaszerdahelyi, a Somorjai és az Érsekújvári járásban állított közös listát. A közös listák mindenütt eredményesek voltak, összesen 39 094 szavazatot és 28 mandátumot eredményeztek.

A két magyar párt a Lőcsei járásban a Szepesi Német Párttal hármas koalícióban indult, de az elért 698 szavazat nem volt elég a mandátumszerzéshez. A Szepesi Német Párt egyedül csak a Poprádi járásban indult, ahol 1429 szavazatot és két mandátumot szerzett. Korábban a párt fellegvárának számító Késmárki járásban az OKP-val közös listát állított, és három mandátum jutott ennek a koalíciónak.

A Szepesi Német Párt visszaesésének az volt az oka, hogy a Szudétanémet Párt, illetve szatellitpártja, a Kárpátinémet Párt erőteljesen terjeszkedett a német vidékeken, és jelentős számú szavazatot vett el tőle. A nagynémet eszme terjeszkedésének második vesztese az OKP volt, amely korábban számíthatott a német szórványok támogatására. A Kárpátinémet Párt 19 056 szavazatot és 12 mandátumot szerzett szerte az ország 9 járásában.

A kommunista párt a harmadik lett a járási választásokon a Hlinka-párt és az agrárpárt mögött 172 584 (12,05%) szavazattal. Összesen 111 képviselője volt az országban. A magyar járásokban jóval az országos átlagon felüli eredményeket ért el, a Komáromi járásban például 27,56 százalék szavazatot szerzett.

## 7. A választások utáni helyzet és Beneš köztársasági elnökké választása

A Szudétanémet Párt megerősödése újabb nagy feladat elé állította a kormányzó pártokat. 1935. június 4-én alakult meg Malypetr kormánya, amelyben minden párt helyet kapott, amely Csehszlovákia létéhez pozitívan viszonyult. Ebbe három német aktivista párt is bekerült, a szociáldemokraták, a keresztényszocialisták és az agrárpárt. Részben az ellenzéki Szlovák Néppárt megnyerése érdekében 1935. november 4-én átalakították a kormányt. Az ország 15. kormánya élén először állt szlovák politikus, a köztársasági agrárpárti Milan Hodža személyében. Ez némileg stabilizálta a belpolitikai helyzetet.

A magyar pártok közös klubjának megalakítása ismét súlyos viták közepette zajlott. Jaross Andor ugyanis kijelentette, nem lesz közös klub a régi formában, és nem egyezik bele abba, hogy annak

Szüllő legyen az elnöke. Bartók konzul Budapestre küldött jelentése szerint ideje lenne Jarosznak „letörni a szarvait”, és határozottan kérni, hogy a közös klub ismét jöjjön létre a régi formában.<sup>675</sup>

1935. december 14-én az immár 84 éves beteg Masaryk elnök lemondott tisztségéről, és Edvard Beneš ajánlotta maga helyett köztársasági elnöknek. Az ezután következő eseményeken, Beneš elnökké választásán történeteken, a magyar képviselők magatartásán és annak okain máig is vitatkoznak a történészek. A magyar képviselők első alkalommal nem üres lappal szavaztak a köztársasági elnökkiválasztáson, és a legtöbbjük (de az is lehet, hogy mindegyikük) támogatta Beneš megválasztását. A lehetséges okok között most egy olyanra hívom fel a figyelmet, amely eddig nem merült fel, ám az egyik rendőrségi jelentésben szerepel. A választások után néhány héttel kelt jelentés megjegyzi, hogy a választások előtt be akarták tiltani a magyar pártokat, hasonlóan néhány német párthoz, de az egyik meg nem nevezett csehszlovák politikus közbenjárására ez nem történt meg. Ezért cserébe Szüllőnek meg kellett ígérnie, hogy az esetleges elnökkiválasztáson az ő utasításai szerint fognak szavazni.<sup>676</sup> Ugyanakkor már évekkel korábban is ismertek voltak Beneš elnöki ambíciói.

Szüllő Géza volt az, aki azt javasolta, hogy a magyar képviselők és szenátorok szavazzanak Benešre. A prágai követség december 7-én juttatta el Szüllő levelét Kánya Kálmán külügyminiszterhez, amelyben leírja a fenti javaslatot. Akkor még Szüllő azt gondolta, hogy a polgári blokk részéről az ellenjelölt Hodža lesz, és ebben az esetben jobb lenne Beneš támogatni. Azt javasolja, cserében kérjenek a szlovákiai tartományi kormányzat mellett magyar iskolai referátust.<sup>677</sup> A Külügyminisztériumban a levélre kézzel december 9-én Wettsteinnek szánt utasítást írtak. Ez két pontot tartalmazott: az első szerint, ha a polgári blokk létrejön, szavazzanak arra, bárki lesz is a jelölt, a másik pont szerint, ha nem a polgári blokk jön létre, szavazzanak üres lappal.<sup>678</sup>

Szüllő másnap, december 10-én a közös parlamenti klub ülésén arról informálta a képviselőket, hogy a külügyminiszter utasítása értelmében: „1, Ha létrejön egy olyan kombináció, amely megbuktathatja Benest, akkor ehhez a csoporthoz kell csatlakozni.

2, Ha ilyen csoport nem alakul, akkor passzív magatartás a kötelező, üres lappal kell szavazni.

3, Ha azt látjuk, hogy Benesnek igen nagy többsége van, akkor ezzel a többséggel kell menni.” Ezt a javaslatot a klub el is fogadta.<sup>679</sup> Tehát Szüllő egy harmadik ponttal is kiegészítette az utasítást, amelyet az eredeti nem tartalmazott. Néhány nappal később Wettstein követ is azt írta Kánya külügyminiszternek, hogy az első utasí-



tás az volt: szavazzanak üres lappal a magyar képviselők, és meglepődött, amikor néhány nappal később azt hallotta, hogy a helyzet megváltozott.<sup>680</sup>

Az események ezután gyorsan peregtek. Beneš december 13-án üzenetet küldött Esterházy Jánosnak, hogy tárgyalni kíván vele. Beneš ekkor még veszélyben látta megválasztását. Esterházy másnap Budapesten kért utasítást, de valószínűleg ezek nem voltak egyértelműek, így a december 15-i tárgyaláson bejelentette Benešnek, hogy csak magánemberként tárgyal, mert nem ismeri a klub véleményét. December 16-án Esterházy és Szüllő közösen találkoztak Kánya Kálmán külügyminiszterrel, Pataky Tibor államtitkárral és Bartók pozsonyi konzullal. Kánya itt nem adott egyértelmű utasítást, mert, mint mondta, a helyzet Beneš jelölése körül nem világos. Szüllő ismét azzal érvelt, hogy a kulturális jogok biztosítása esetén ki kell egyezni Benešsel, és ő magára vállalja a felelősséget a döntésért. A többiek ezt elfogadták.<sup>681</sup>

Másnap, december 17-én a közös klub ülésén Szüllő Géza tájékoztatta a képviselőket a budapesti álláspontról. A magyar nemzeti párti törvényhozók meglepődtek, és nem akarták elhinni, hogy Beneš megválasztása biztosra vehető. A magyar képviselők még aznap eljuttatták sebtében összeállított, 18 pontból álló memorandumukat Benešhez, amely elsősorban kulturális és nyelvi téren követelt engedményeket. Délután Jaross, Esterházy és Szüllő találkoztak Benešsel, aki megígérte, hogy ha elnökké választják, teljesíti a neki átadott követeléseket. Ezt követően este újabb klubülés volt, ahol Szüllő beszámolt a Benešsel történt a találkozóról, majd úgy döntöttek, mindnyájan Benešre szavaznak.<sup>682</sup>

Mialatt a küldöttség Benešsel tárgyal, Szent-Ivány József felkereste Wettstein János prágai követet. Közölte vele, hogy nem fognak Benešre szavazni, mert szerintük megválasztása egyáltalán nem biztos, és a szavazóik előtt sem tudnák igazolni Beneš támogatását. A követ számjeltáviratot küldött Budapestre Szent-Ivány beszámolója alapján. Este nyolc órakor érkezik meg Kánya válasza, amelyben kijelenti, hogy ragaszkodik az egységes szavazáshoz, ellenkező esetben a szavazástól tartózkodjanak.<sup>683</sup>

Este a prágai magyar követ a japán kollégájával vacsorázott, ahol már arról értesült, az agrárpárt nem állít jelöltet, és a Szlovák Néppárt is Benešre fog szavazni, így a megválasztása biztosnak látszik. A szlovák néppártiak erre állítólag a Vatikánból kaptak utasítást. A vacsora után kihívták a követet, és Szent-Ivány várt rá a kocsiban, és egy hosszas éjszakai autózás alatt azt bizonygatta neki, inkább lemond, minthogy Benešre szavazzon. Beneš ígéreteit nem lehet komolyan venni, hiszen a köztársasági elnöknek nem áll módjában tel-

jesíteni az efféle követeléseket. A prágai követ beszámolója szerint sikerült meggyőznie Szent-Ivánt, hogy a Magyar Nemzeti Párt szavazzon az Országos Keresztényszocialista Párttal együtt Benešre.<sup>684</sup>

Másnap a szavazáson Beneš a leadott 440 szavazatból 340 szavazatot kapott; Szüllő szerint a magyarok mindnyájan rá szavaztak. Szüllő a *Prágai Magyar Hírlapban* 1935. december 20-án megjelent interjújában is ilyen értelemben nyilatkozott, s kiemelte a Benešsel történt találkoójukat jelentőségét.<sup>685</sup> Jaross Andor ugyancsak hasonló hangnemben nyilatkozott Magyarországon. „Elmondhatom, hogy azért foglaltunk állást Beneš elnöksége mellett, mert Beneš ígéreteitől a magyarság számára többet várunk, mint a jobboldali túlzó nacionalista köröktől.”<sup>686</sup>

## 8. Az Egyesült Magyar Párt megalakulása

A MNP 1935 őszén újra kampányt kezdett a két párt egyesítéséért. A kampány szervezője maga Jaross Andor volt, aki népgyűléseken szónokolt a pártegyesülés érdekében, és ennek igyekezett Bartók László konzult is megnyerni, mondván, hogy a tömegek követelik az egyesülést. Úgy tűnik, Bartók nem különösebben kedvelte Jarost, mert amikor az felkereste őt, elutasította, és a Budapestre küldött jelentésében „új magyar Führernek” titulálta.<sup>687</sup> A rendőrségi jelentések is beszámoltak a MNP igyekezetéről, azonban Esterházy János, de elsősorban Szüllő határozottan ellenezte az egyesülést.<sup>688</sup>

Magyarországi körök is támogatták a szorosabb együttműködést, és a magyar pártok törvényhozóinak közös klubülésén, 1935. október 23-án elhatározták a Nemzeti Kisebbségek Politikai Nagybizottságának létrehozását. Ennek tagjai lettek volna a nemzetgyűlési törvényhozókön kívül a tartománygyűlési képviselők és a pártvezetők.<sup>689</sup> Konkrét lépések azonban nem történtek.

A Beneš köztársasági elnökké választása körüli bonyodalmak váratlanul kiélezték az ellentéteket a két párt között. A szavazás után ugyanis a Magyar Nemzeti Párt képviselői közül többen azt állították, hogy ők üres lappal szavaztak, tehát nem volt egységes a két párt fellépése. Szilassy Béla, aki ekkor még nem volt Prágában, hiszen csak 1937-ben vette át Törköly József szenátori mandátumát, 1935. december végén egy vezércikket akart megjelentetni a *Prágai Magyar Hírlapban*, amelyben támadta az Országos Keresztényszocialista Párt álláspontját a szavazásnál. Esterházy személyesen akadályozta meg a cikk megjelenését.

1936. január 7-én tárgyalásokra került sor Budapesten a két párt vezetőinek részvételével a pártegyesítésről. Itt olyan határozat született, hogy Pataky Tibor kidolgoz egy javaslatot, és annak megvi-

tatása után lépnek tovább. 1936. január 8-án ülést tartott a MNP vezetősége. Szilassy, aki részt vett a budapesti tárgyalásokon, nagyon harcias hangulatba érkezett az ülésre. Az ülésen elhatározták, hogy egy felhívást tesznek közzé a sajtóban, amely a pártegyesítésre szólít fel. A rendőrség szerint erről néhány nappal korábban a MNP néhány vezetője megegyezett a Gömbös környezetéhez tartozó személyekkel. A megegyezésről a hivatalos magyar kormányzervek sem tudtak, és a keresztényszocialisták előtt is titokban tartották.<sup>690</sup> A felhívást Szilassy vitte fel Prágába, de Forgách Géza, a *Prágai Magyar Hírlap* szerkesztője megtagadta annak közlését. Szilassy, aki a *Prágai Magyar Hírlap* szindikátusának vezetője volt, szabadságra küldte Forgáchot, és 1936. január 10-én a lap leköszölte a felhívást.<sup>691</sup> A felhívás megjelenése a *Prágai Magyar Hírlapban* nagy meglepetést keltett.<sup>692</sup>

Esterházy első reakciója az volt, hogy puccs történt, és azonnal kérte Szent-Ivány eltávolítását a politikai életből a MNP alattomos lépése miatt. Január 14-én kelt levelében ugyancsak a pártegyesítés ellen érvelt. Ebben a már Szüllő által is hangoztatott érveket hangoztatja, azt tudnillik, hogy ez a szlovák osztály elvesztéséhez és a más nemzetiségi csoportokhoz tartozó szavazók elpártolásához vezet. Kilátásba helyezte továbbá a papi szárny kiválását is a Magyar Nemzeti Párttal történő egyesülés esetén.<sup>693</sup>

A *Prágai Magyar Hírlapban* megjelent felhívás nyomán vélemények áradata jelent meg a sajtóban. A pozsonyi konzul, aki az egész felhívást elhibáztattnak tartotta a nemzeti párt részéről, úgy értékelte, hogy a vélemények nagyon vegyesek. A nemzeti párt hívei inkább támogatják az egyesülést, de olyan helyi szervezetek, amelyekben jelentősebb a zsidó származású tagság, már tartózkodóbbak. Korláth is kijelentette, ragaszkodik Kárpátalja önállóságához. Az OKP azon szervezetei támogatták elsősorban az egyesülést, amelyeket többségében a magyarok alkották, a vegyes területeken bonyolultabb volt a helyzet. Petrášek Ágoston nemzetgyűlési képviselő pedig egyenesen a fúzió ellen foglalt állást. „A fentiekben röviden vázolni kívántam az egységes párt körül tomboló nagy egységet, amelyből látható, hogy a nyugodt, megfontolt pártközi előkészítés hiánya »a nyílt tárgyalás« folytán milyen zavart keltett a felvidéki magyarság körében és milyen nehéz feladat lesz ezen nyílt diszkussziótól felzaklatott tömegeket lecsillapítani” – írta a konzul.<sup>694</sup>

Magyarországon 1936. február második felében került sor azokra a tárgyalásokra, amelyeken végül eldőlt az Egyesült Országos Keresztényszocialista és Magyar Nemzeti Párt (ismertebb nevén: Egyesült Magyar Párt) megalakulása. A tárgyalásokon az OKP részéről Szüllő és Esterházy, a MNP részéről Szent-Ivány, Jaross, Szilassy,

Korláth, valamint Nitsch Andor vett részt. Szüllő Géza makacsul ellenzte az egyesülést, helyette azt ajánlotta, hozzanak létre közös irányító szervet, Központi Irodát. A magyar kormánykörök kijelentették, hogy az erre irányuló kísérletek eddig minden esetben kudarcot valottak, mert a két párt maga szabotálta a közös munkát, ezért ennek most egyszer s mindenkorra véget kell vetni. A magyarországi illetékes körök még azt is tudomásul vették, hogy a szlovák és a német osztály esetleg kiválik. Még Korláthtal is közölték, hogy vagy csatlakozik, vagy buknia kell. A végső írásos egyezményt Tahy László államtitkár jelenlétében írták alá 1935. március 6-án. Az OKP ragaszkodott ahhoz a követeléséhez, hogy ha létrejön az egyesült párt, Szent-Ivány vonuljon vissza a politikától. A nemzeti pártiak válaszképpen Szüllő visszavonulását szabták feltételül. Az aláírt szerződés ezt is tartalmazta, de már a rendőri jelentés is megjegyezte, hogy Szüllőt bizonyára nem lesz könnyű kizárni a politikából.<sup>695</sup>

Az egyezmény megkötése után az OKP március 10-én Pozsonyban<sup>696</sup>, a MNP pedig Érsekújvárott tartott pártvezetőségi ülésén kimondta a pártegyesülést.<sup>697</sup> Az egyesülés kimondása elsősorban a keresztényszocialista pártban ment nehezen. Erről tanúskodik többek között Esterházy Jánosnak a magyar Külügyminisztériumba küldött jelentése. Március 10-én az OKP vezetősége 74 szavazattal 4 ellenében megszavazta az egyesülést. Az is eldőlt, hogy a papi szárny mégsem válik ki. „Március 6-án Tahy államtitkár úrtól vett utasítás értelmében ugyancsak március 7.-én 8.-án és 9.-én a keresztényszocialista párt vezető tényezőivel közöltem azt, hogy a két magyar pártnak feltétlenül egybe kell olvadnia. Nehezen, de mégis sikerült ezt az álláspontot elfogadtatnom a pártvezetőséggel, úgy hogy március 10.-én kimondották a magyar nemzeti párttal való egyesülést...”<sup>698</sup> A döntés nyomán a szlovák és a német szekció sem vált ki a pártból.

Újabb bonyodalmak jelentkeztek az új egyesült párt szervezeti szabályzatának kidolgozása során. A vita az egyes posztok, illetve az azoknak betöltésére kijelölt személyek befolyása körül folyt. Jaross Andor az országos elnök befolyásának növelését akarta elérni, ugyanakkor a parlamenti klub elnöke csupán a klub összehívását kapná feladatul, politikai befolyása nem lenne. Ezen természetesen Szüllő Géza háborodott föl mint a klub elnöke, és immár ismét lemondással fenyegetődzött. Az ellentétek feloldása ismét a magyarországi „instrukciók” alapján történt.<sup>699</sup>

A papi szárny sem nyugodott bele a döntésbe, és Tyukoss Evangelista János pozsonypüspöki plébános vezetésével egy kis csoport új párt szervezésébe kezdett.<sup>700</sup>

Hosszas előkészítés és tárgyalás után 1936. június 21-én Érsekújvárott hivatalosan megtörtént a két magyar polgári párt egyesülése. Az egyesült párt elnöke Jaross Andor, ügyvezető elnöke Esterházy János lett.<sup>701</sup> A MNP és az OKP paritásos alapon osztotta el a helyeket a vezetésben, 3-3 alelnököt adott mindkét párt. Az egyesülő kongresszuson nem volt jelen Nitsch Andor és Petrások Ágoston sem.<sup>702</sup> A párttűő papok új pártalakítását azzal igyekeztek megakadályozni, hogy Gregorovits Lipót, a papi szárny vezetője alelnöki posztot kapott.<sup>703</sup>

## 9. Az anyaországi támogatás a harmincas években

Bethlen István tíz év kormányzás után, 1931 augusztusában váratlanul lemondott kormányfői posztjáról. Ebben az időben készült egy kimutatás arról, hogy az előző évtized alatt milyen támogatást közvetített a TESZK a határon túlra az egyes utódállamokba. A jelentés szerint 1931. június végéig az északi szervezetek 8 399 000 pengő (akkori árfolyamon 49,4 millió csehszlovák korona) támogatást kaptak. Ez az összeg a TESZK tízéves kiadásainak 33 százalékát tette ki.<sup>704</sup>

A Bethlen István lemondását követő kormányok az anyagi támogatás kereteit átalakították. A TESZK támogatásközvetítő szerepe megszűnt. 1931-től nincs nyoma, hogy a TESZK a kisebbségi magyarság irányába pénzügyi támogatást nyújtana, koordinálna. A töredékes források alapján megállapítható, hogy az anyagi támogatás közvetlenül a Miniszterelnökségről és a Külügyminisztériumból folyt a határon túli szervezetekhez. A felvidéki szervezetekhez továbbra is a prágai nagykövetséget és pozsonyi konzulátus juttatta el pénzeket. A harmincas évektől a FESZ tevékenységéről sincsenek adataink.<sup>705</sup>

A Felvidékre juttatott anyagi támogatás túlnyomó többségét a harmincas években is a pártok kapták, akik továbbra is elsősorban ebből tartották fenn irodáikat, titkárságaikat. Ebben az időben is fennmaradt a ruszinszkoí pártok finanszírozási különállása. A sajtó terén az elsőszámú támogatott a *Prágai Magyar Hírlap* maradt.

Az OKP és a MNP 1936-ban történt egyesülését szorgalmazók elsősorban takarékosági okokkal igyekeztek magyarázni a két párt egyesülését, mondván, csak egy apparátust kell majd fenntartani kettő helyett. A töredékes adatokból azonban úgy tűnik, az apparátus és a költségek nem csökkentek jelentős mértékben. Az egyesülést elsősorban a MNP szorgalmazta, amelynek pénzügyi helyzete konszolidált volt, míg az OKP nem tudta rendezni régebbi adóságait. Az egyesülés a magyar kormány egyetértésével és támogatásával történt, s az OKP ígéretet kapott adósságai rendezésére, amely

nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az egyesülés létrejöjjön. Itt az apparátus, a titkári állások, a független státusok fenntartásáról volt szó. „Mikor Magyarországról ígéretet kapott, hogy az adósága rendezve lesz, a Magyar Nemzeti Párt belegezett, hogy a járási titkárságokon két titkár legyen és így mindkét párt képviselve legyen, a keresztényszocialisták belegeztek az egyesülésbe”<sup>706</sup> – áll a rendőrségi jelentésben.

1938-ban, néhány hónappal az első bécsi döntés előtt, Szüllő beszámolója alapján „A magyar ügyre a következő segélyeket osztják ki

Korláth pártja kap	42 ezer koronát
Bródy " - "	58 " - "
Az Egyesült párt " - "	123 " - "
A PMH havonta " - "	60 " - "
Az Új Hírek " - "	40 " - "
Az ifjúság " - "	20 " - "

Vagyis összesen 343 „ - ” havonta, ami egy esztendőben 4 millió 116 ezer koronát tesz ki...<sup>707</sup>

A kárpátaljai Korláth Endre vezette magyar és a Bródy András vezette ruszin pártok a két magyar párt egyesülése után is aránytalanul nagymértékű külön támogatást kaptak. Mivel a *Prágai Magyar Hírlap*ot a harmincas években az állami cenzúra többször hónapokra betiltotta, ezért Pozsonyban 1937. március 1-jétől egy másik napilapot, az *Új Híreket* is megjelentették a magyar pártok, ezzel igyekeztek pótolni a kieső központi lapot.

A harmincas években néhány Csehszlovákiában élő személy is kapott rendszeres segélyt Magyarországról. 1936-ban havi 8000 koronát fordítottak erre a célra. Feltehetően Tuka Béla feleségéről van szó az alábbi idézetben. „...ebből a 8000 koronából többek között egy intelligens úri asszony kapott mostanáig 2000 koronát, mely összegből nemcsak hogy saját magát kellett fenntartania, de ezen összegből kellett fedeznie azon útiköltségeket is, melyek felmerülnek minden hat hétben akkor, ha férjét ki már 7 éve el van csukva és további 8 év áll előtte meg akarja látogatni.”<sup>708</sup>

A csehszlovákiai magyar politika egyik kulcskérdése volt, hogy melyik politikus milyen befolyással bír Budapesten, milyen anyagi támogatást tud biztosítani a maga és pártja számára. A csehszlovákiai magyar politikusok mindig arra törekedtek, hogy az anyagi támogatásról szóló döntéseket ne Magyarországon hozzák meg, hanem minél nagyobb beleszólási joguk legyen nekik, akik a helyzetet leg-

jobban ismerik. Szüllő számos írásában utal arra, hogy helytelen a kisebbségi ügyekben a döntéseket Magyarországon, úgymond külföldön hozni, ezzel a saját szerepét kívánta erősíteni. „Mennél tovább foglakozom, mint a ker. szoc. Párt vezetője az itt levő ügyekkel, annál inkább látom azt, hogy nem lehet a külföldről belügyeket intézni, mert a szellemi vesztégár miatt annyira eltávolodott az évek során Magyarország az utódállamoktól, hogy nincs kellő módjuk a túloldalon arra, hogy megítélhessék az itteni tényleges helyzetet.

Angliában, ha a kormány valamely gyarmatra valakit kiküld, abban vagy megbízik, s akkor engedi teljesen szabadon a maga józan belátása szerint cselekedni, vagy – ha nem bízik meg benne akkor visszahívja. De soha nem engedi meg azt, hogy mellékkormányzatok, mellékirányzatok, vagy a fej fölött való átnyúlások által bizalmi emberének pozíciója meggyöngyössék.”<sup>709</sup>

Az anyaországi anyagi támogatás körüli problémák a harmincas években is fennálltak. A magyar pártok vezetői nagyobb beleszólást követeltek a pénzügyek irányításába. Erre utal Szüllő 1938-ban kelt feljegyzése is. „Ha az itt lévő magyar ügyet úgy kezelnék, ahogy azt az angol példa, az orosz példa és a német példa mutatja, – mert ezek sikeres példát nyújtanak, – akkor ezt nem lehet másképp megcsinálni, csak úgy, hogy ne felülről dirigálják azt, hogy itt ki mikor és mennyit kap, hanem megbíznának az itt élő tényezőkben és egy komitének adnák át pénzt úgy, hogy az a maga belátása szerint ossza szét az összeget, oda, ahova jónak látja. Ennek a vezetőségnek teljes szabadságot kell adni, mert ezt itt tudják a legjobban, hogy mit hova, és mikor kell adni, nem pedig B-n (...) ennek az eredménye az lesz, hogy el fog folyni rengeteg pénz minden gyakorlati érték nélkül. Pedig ennek a pénznek sokkal nagyobb eredményét lehetett volna megteremteni, ha húsz év alatt azt a majdnem százmillió koronát okosan s a helyi ismeretek és szükségletek szerint osztották volna szét.”<sup>710</sup>

## 10. Az anyaországi gazdasági támogatás

A magyarság térvészése Csehszlovákiában gazdasági téren is rendkívül gyorsan ment végbe az államfordulat után. Az államilag támogatott cseh bankokkal nem tudták felvenni a versenyt a magyar érdekeltségű pénzintézetek, amelyek korábban nagyrészt a budapesti bankok fiókjai voltak. A fejlett cseh ipar térhódítása a szlovák területeken lévő ipari üzemek egy részének bezárását eredményezte. A magyarság számára a legérzékenyebb veszteséget azonban a földreform okozta, amely a magyar földbirtokos réteg meggyengülését és szláv teleszes kolóniák létrejöttét eredményezte a magyarlakta vidé-

keken. A magyar parasztság földéhségét kihasználta a Milan Hodža vezette Köztársasági Agrárpárt, amikor kormánytámogató, korabeli szóhasználat szerint aktivista mozgalmakat indított el soraikban, földet és anyagi támogatásokat ígérve a magyar földműveseknek.

A cseh gazdasági befolyás veszélyeire először a Rákóczi Szövetség hívta fel a figyelmet, és 1922-ben 10 millió csehszlovák koronát kért Bethlen miniszterelnöktől a magyar pénzügyi intézetek megmentésére. Egy évvel később a Nyitrai Takarékbank Rt. megmentéséhez szükséges hitelhez kért állami garanciát a miniszterelnöknek írt levelében a Rákóczi Szövetség elnöke. „Nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy egy hasonló irányú akciót az állam Erdélyben már három éve megvalósított a pesti Hazai Első Takarékpénztár által, a Felvidék azonban mindeztideig nélküli pénzügyi kormányzatunk ezirányú támogatását.”<sup>711</sup> Hiába hivatkozott azonban az erdélyi példára a levél, elsősorban anyagi okok miatt a Felvidéken nem került sor magyar pénzügyi intézetek támogatására magyar kormány pénzekből.<sup>712</sup> A TESZK költségvetéséből kitűnik, hogy a húszas évek elején csak NIT támogatott gazdasági célokat a Romániához csatolt részeken.<sup>713</sup>

A további években többször születtek javaslatok a gazdasági támogatás növelésére, és erre felhívták az „illetékes tényezőket”<sup>714</sup> figyelmét is. 1931-ben a csehszlovákiai magyar vezetők részéről érkezett javaslat a Szepességi Bank és a Bars megyei Népbank, állításuk szerint a talán két utolsó hazai magyar befolyás alatt lévő független pénzügyi intézet megsegítésére a magyar kormányhoz. A javaslat indoklása szerint az államfordulat előtt 264 pénzügyi intézet volt a Felvidéken és Kárpátalján, 1930-ban már csak 94, „és ezek közül magyar érdekeltségűnek legfeljebb csak 26-ot” lehetett nevezni. Masi-revich nagykövet, aki az említett javaslatot eljuttatta Budapestre, a csatolt levelében a következőket írta. „A magam részéről kötve hiszem, hogy a pénzzavarba került magyar bankok és pénzügyi intézetek aránylag csekély összeggel való megsegítésével a cseh bankok terjeszkedése megakadályozható volna...”<sup>715</sup> A pénzügyi intézetek megsegítésére vonatkozó terveket a világgazdasági válság kitörése után végleg félretették. „Január 16-án este a Miniszterelnök Úr hozzájárult ahhoz az előterjesztésemhez, hogy a köztársaságban egyenlőre a mi pártjaink gazdasági programot ne forcirozzanak, mert sem egy a magyar érdekeket előmozdító bankhoz alaptőkéül szolgáló pénzt, sem szövetségek alkotásához kamat nélküli hitelt nem biztosíthat” – írja Szűllő 1932-ben.<sup>716</sup>

A csehszlovákiai magyar politikusok közül Szent-Ivány József fogalmazta meg a legmarkánsabban azt, milyen gazdaságpolitikát kövessen a magyar kisebbség a magyarországi támogatás hiányában. Ennek lényege a tudatos bekapcsolódás az új állam gazdasági folya-



mataiba. Az erre vonatkozó elképzeléseiről a már idézett „A felvidéki magyarság gazdasági megszervezése” című, a magyar kormányköröknek írt beadványában számolt be.<sup>717</sup> Szent-Ivány azonban hiába próbálta egységes álláspont kialakítására rábírnia a magyar pártokat a gazdasági kezdeményezések terén. A két magyar párt között ellentét feszült a csehszlovák gazdasági és politikai életbe történő részvétellel kapcsolatban is. Míg Szent-Ivány és az általa vezetett MNP a fent vázolt alapelveket, a kisebbségi önépítkezés útját próbálta követni a reálpolitika jelszava alatt, az OKP és Szüllő Géza elnök az értékmegőrzés, a passzivitás álláspontjára helyezkedett. Szüllő politikája legfontosabb értékének az ellenzékiséget és a kisebbségi sérelmek kimondását tekintette. „A magyar nemzeti párt mindig azt hirdette, hogy a szlovenszkoói magyarságnak Csehszlovákiában az anyagi létét akarja biztosítani. Ez tulajdonképpen a cseh kormánynak a törekvése is, mert hiszen a kormány is, de különösen Hodzsa mindig azt hirdette, hogy ő az agrárérdekek által konszolidálni akarja a magyarságot s akar itt nyelvében magyar, de szellemében csehszlovák állampolgárokat nevelni” – írja Szüllő Géza 1928-ban.<sup>718</sup>

A magyarországi támogatással megvalósult csekély számú gazdasági vállalkozások is elsősorban politikai célokat szolgáltak. Az első jelentősebb vállalkozás a Concordia nyomda létrehozása volt Pozsonyban 1921-ben, amely az OKP tulajdonában volt. Az 1925-ben a párton belül kirobbant válság során a legnagyobb harc a Szüllő- és a Lelley-szárny között a nyomda megszerzéséért folyt. Elsősorban a magyarországi támogatásnak köszönhetően a Szüllő-szárny győzött, és megszerezte az ekkor adóssággal terhelt nyomdát. Hamarosan azonban rendezték a nyomda adósságait, és 1930 táján Szüllő így jellemzi a helyzetet. „A keresztényszocialista pártnak egyetlen vagyona van, s ez a pozsonyi Concordia-nyomda... A Concordia ma jól megy s különös előnye az, hogy a telek, s a ház amelyen a nyomda van, annak a teleknek közvetlen szomszédságában van, ahol a törvényszéki palotát fogják felépíteni s ahova az egész élet koncentrálni kezd Pozsonyban, úgyhogy ma a Concordia telke megér egy millió koronát, a nyomda berendezése pedig legalább 600 ezer koronát, amivel szemben van ma összesen 560 ezer korona adósság.”<sup>719</sup>

Budapesti jóváhagyással, de konkrét anyagi segítség nélkül 1927-ben alakult meg az Országos Gazdasági Szövetkezet. A két magyar párt együttesen alapította meg és delegálta egyenlő arányban az igazgató- és felügyelő tanács tagjait. A szövetkezet élére Bitó Dénes, Bartal Iván, Szilassy Béla és Jaross Andor került. Az alapítke mindössze 70 ezer korona volt, ebből is valójában csak 30 ezer

került befizetésre. A szövetkezet célkitűzése az volt, hogy tagjainak a nagybani beszerzés előnyeit biztosítsa. Forgótőke hiányában az igazgatóság tagjai által személyesen garantált hitelekkel indult meg a beszerzés, 1 millió koronát vettek fel műtrágya vásárlásra. Az áru egy részét olyan gazdáknak és társaságoknak adták el, akik nem tudtak fizetni. A világgazdasági válság kitörése után az árak nagymértékű zuhanásával a raktárkészletük értékét veszítette, és a szövetkezet fizetéseképtelenné vált. 1931-ben kényszeregyezséget kért hitelezőitől. A veszteség 4 millió korona volt, amelyet a fedezetül szolgáló váltókat korábban aláíró igazgatósági tagoknak kellett volna visszafizetniük. A bajba került vezetők érdekében Szüllő a magyar kormányhoz fordult. „Ezeket az embereket feltétlenül segíteni kell, mert igazán a magyar nemzeti célokért önzetlenül dolgoztak és mindig biztatást nyertek, hogy a szövetkezeti mozgalmokban idevaló támogatást fognak nyerni.”<sup>720</sup> Ezért Szüllő kétmillió cseh koronát kér az ügy megoldására, mert, mint írta, „segíteni kell rajtuk azért is, mert akik ebben a csávában benne maradnak, azok egymás ellen olyan pereket indítanak, amely felborítaná az egész intelligenciát.”<sup>721</sup> Bethlen miniszterelnök kilátásba helyezett egymillió korona támogatást, azonban hirtelen lemondása miatt a terv nem valósult meg. Az ügy évekig húzódott, s csak 1934-ben érkezett a magyar kormánytól 150 ezer pengő segély, és Bartal Iván magyarországi birtokára további 100 ezer pengő hitelt vett fel. Azonban ez is kevésnek bizonyult a közben kamatterhek miatt tovább növekedett adósságok visszafizetésére. Bekövetkezett az, amitől már három évvel korábban Szüllő tartott, az egykori igazgatósági tagok egymás ellen indítottak pereket, így próbáltak a felelősség alól kibújni. A magyar kormány kínosnak találta az ügyet, hogy magyar politikai vezetők cseh bíróság előtt egymással pereskedjenek, és 1935 februárjában Budapestre kérte a szövetkezet négy érintett vezetőjét. A vezetőségi tagok beszámoltak a pénzügyi csőd mértékéről, és további 350 ezer pengő segélyt kértek a hitelezők kielégítésére. A kormány nyomására Szilassy Béla visszavonta a pert Bittó Dénes és Bartal Iván ellen.<sup>722</sup>

Történtek kezdeményezések arra is, hogy állami támogatással mindkét fél számára egyaránt kedvező gazdasági kapcsolatok épüljenek ki a csehszlovákiai magyar érdekeltségű és magyarországi szövetkezetek között. Az első ilyen megegyezés 1924-ben született, amikor a Kelet-szlovéniai Gazdák Szövetkezete és a Futura, a Magyar Szövetkezeti Központok Áruforgalmi Rt. megállapodott a kereskedelmi kapcsolatok felvételéről. Ennek értelmében a Futura a legkedvezőbb áron adja el a partnerének a mezőgazdasági termékeket,

és vállalja rekompenzációs üzletek lebonyolítását, elsősorban a papír és fa behozatalát Szlovákiából.<sup>723</sup>

A magyarországi Hangya és a felvidéki Hanza Szövetkezeti Áruközpont között alakult ki talán a legeredményesebb gazdasági kapcsolat. A háború előtti Szlovákia területén működött szövetkezetek fejlődését lehetetlenné tette a 210/1919. sz. törvény, amely kimondta, hogy a szövetkezeteknek fel kell mondaniuk tagságukat minden szövetkezeti központban, amely Csehszlovákia határán kívül székel. A Hanza Szövetkezeti Áruközpont többéves előkészítés után 1925. június 18-án alakult meg Galántán. A szövetkezeti áruközpontnak fokozatosan négy osztálya alakult ki: áruosztály, malomosztály, mezőgazdasági osztály és géposztály. Az egyes községekben sorra alakultak a Hangya szövetkezetek, bár nem előzmény nélkül, de a később tagszövetkezetek közül 137 már a háború előtt működött. 1938-ban a bécsi döntés előtt 17 magyarlakta járás 211 községében működött fogyasztási szövetkezet.<sup>724</sup> A felvidéki szövetkezetek létrejöttét Magyarország is támogatta. A Hangya az OKP-t bízta meg a szövetkezetek megszervezésével Szlovákiában, melyhez magyar kormánytámogatást is igénybe vettek. A TESZK északi, Csehszlovákiába irányuló költségvetésében az 1929/1930. évi költségvetésében először szerepelt gazdasági célok címén 550 ezer korona, és Papp Antal egy kézzel írt feljegyzése alapján ennek egy részét szövetkezeti célokra fordították.<sup>725</sup> A Szlovákiában létrehozott Hanza szövetkezetek célja az volt, hogy olcsó ipari termékekkel lássák el a magyar gazdákat, és ezzel nehezítsék a Csehszlovákiából erre a területre irányuló behozatalt. A magyar fél ehhez különleges vámkedvezményeket adott, így a Hanza jelentős eredményeket tudott elérni. Kihasználta a határ közelségéből adódó lehetőségeket, és így jelentősen csökkenteni tudták a vasúti szállítás költségeit is.<sup>726</sup> A Hanza forgalma az 1938-as évben meghaladta a 81 millió csehszlovák koronát.<sup>727</sup>

A csehszlovák földreform során a magyar parasztság csupán kis hányada jutott földhöz. A földreform egyik célja az összefüggő magyarlakta tömbök fellazítása volt, ezért cseh, morva és szlovák telepések által lakott kolóniákat hoztak létre többek között a Csallóközben és a Mátyusföldön. A kormánypártok részéről próbálkozások történtek a magyar parasztság megnyerésére is. Az esztergomi érsekiség Gúta közelében fekvő többezer holdas lefoglalt birtokán földbérlet-szövetkezetet hoztak létre, ahol nagyon kedvező feltételek mellett jutottak bérlethez a környékbeli kisparasztnak. A földbérlet szövetkezetet a Köztársasági Magyar Kisgazdák és Földművesek Szövetsége szervezésére használta fel az agrárpárt. A szövetségnek Gúta község lett az egyik központja, ahol a tagok száma több százra rúgott.

A szervezkedés erőltetett voltát jelzi azonban, hogy az 1923-as községi és az 1925-ös nemzetgyűlési választások alkalmával a szövetségre leadott szavazatok száma nem érte el a tagok számának felét sem.<sup>728</sup>

Magyar bérlők gazdálkodtak a Pázmány Péter Egyetem Vágsellye szomszédságában fekvő mátyusföldi 2 ezer holdas birtokán is. Az egyetem a hágai bíróságon megnyerte a pert a csehszlovák állammal szemben, és visszaszerezte a birtokát, azonban 1935-ben úgy döntött, hogy a bérlők megkérdezése nélkül eladja a birtokot. Az egyetem lépései nagyon felháborították Esterházy Jánost, aki levélben fordult a magyar kormányhoz. „A bérlők Sellye, Deáki, Pered, Zsigárd és Vághosszúfalu községekből származó katolikus magyar kisgazdák, kik a kezdettől fogva tántoríthatatlan hívei pártomnak... Kérdem mi indította az egyetemet arra, hogy ezen birtokot a cseh likvidácáná komisia-nak adja el, mely máris, mint hallom megkezdte összeírni azon cseh telepéseknek névsorát, akik még földre éhesek, úgyhogy többszáz magyar család el fogja veszteni kenyerét. Helyzetünk itt amúgy sem könnyű, de teljesen érthetetlen, hogy épp a most jubiláló Pázmány Péter egyetem nehezíti a helyzetünket olyanképpen, hogy 2000 holdat kiránt a magyar kisgazdák lába alól, cseh telepések javára... A leghatározottabban kérem az illetékes tényezőket, hogy ha valamiképpen lehetséges, ezt az egy ügyletet stornírozzák, mert nem fogjuk tudni tartani a helyzetünket, ha ezen szintiszta magyar lakosság által évtizedek óta bérelt földjét telepések fogják megkapni, amit mi, pártok nem fogjuk tudni megakadályozni. Ezek a bérlők hajlandók meg is venni ezen földet, pénzük is volna rá... Ezek után most már csak az hiányzik, hogy a hercegprímás és az esztergomi láptalan kiegyezzen a csehekkel az ittmaradt birtokok felett és akkor Párkánytól egész Galántáig minden teljesen csehszlovák agrár befolyás alá fog kerülni.”<sup>729</sup>

Böhm Rudolf keresztényszocialista szenátor az 1932 őszén készült Budapestre küldött jelentésében lesújtó képet fest a magyar kisebbség gazdasági helyzetéről, és ezért részben a gazdasági kérdés elhanyagolását okolja. „A szlovenszkói mezőgazdaság a múlt évi rossz termést még mindig nem heverte ki. A gazdatársadalom a legutolsó év alatt még jobban eladósodott, ez az eladósodás abból ered, hogy még a múlt évben különösen a cseh-agrár pénzügyintézetek nagyon könnyen adták a kölcsönöket, másrészt pedig a gazdák tavaly a köztartozások nagy részével is adósak maradtak. Ez évben az általános gazdasági leromlás következtében úgy az állam, mint a bankok igyekeznek követeléseiket behajtani. Nagyon sok esetben ez az eljárás katasztrófához vezet. A bankok eljárásához sokszor politikai momentumok adják a mozgató erőt és a bajba jutott magyar gaz-

dát teljesen kiforgatják vagyonából. Most tűnik ki igazában, hogy az önszegélyt biztosító hitelszövetkezeti hálózat ki nem építése milyen hátrányos a magyar kisebbségre... A kormány valamint a cseh nagytőke nyomása szintén súlyosbítja a magyar kisgazdák helyzetét. A dohányföldeket ez évben pl. mindenütt elsősorban a csehszlovák maradékbirtokosoknak adták ki, vagy telepeseeknek, a cukorgyárak pedig a cukorrépaszerződéseket lehetőleg nem magyar gazdákkal és földbirtokosokkal kötötték. A vámháború következtében a belföldi fogyasztási területre szorított nagyipar az iparákat a termelési áron aluli nivóra süllyesztette. Ennek valamint a gazdák fentvázolt eladósodása és pénztelensége következtében a szlovenszkoí kisiparosok helyzete is teljesen vigasztalan... A munkásság helyzete a munkaadók helyzetével együtt romlik. A subvenciók beszüntetésével az építkezésekben teljes a pangás, a munkanélküliek száma növekszik. Sohasem volt rá példa, hogy községek, mezővárosok aratás alatt munkanélküli segílyt lettek volna kénytelenek adni, mint az idén nagyon sok helyen megtörtént (pl. Szencen). A fakitermelő vidéken a szlovák munkásság helyzete ma már kétségbeejtő... Általában a magyarság ellentálló ereje megcsappant. Mindig csak a nagy világpolitikával és csak politikával traktálták, azonban nem foglalkoztak pozitív megsegítésével, kulturális szükségleteivel. Erős kulturális és gazdasági szervezetek kiépítésére van szükség, enélkül a magyarság sorsdöntő időkben nagyon erőtlenné válhat és nemzeti szempontból végzetes irányokba sodródhat<sup>730</sup> – zárja beszámolóját Böhm szenátor.



## VI. A revízió felé

### 1. Az első Csehszlovák Köztársaság utolsó évei

Csehszlovákia kül- és belpolitikája a harmincas évek második felétől elsősorban a stabilitás és a területi integritás megőrzésére irányult. A kül- és a belpolitika előterébe egyre inkább a kisebbségi kérdés került. 1935. november 5-én a szlovák Milan Hodža került a kormányfői posztra, és Beneš 1935 decemberében történt köztársasági elnökké választása után elsősorban kettejükre hárult az ország stabilitásának a megőrzése. Hodža elsősorban a Szlovák Néppártot igyekezett bevonni a kormányzásba, azonban a hónapokig tartó tárgyalások eredménytelenül végződtek. A Szlovák Néppárt a szlovák nép és a szlovák nyelv hivatalos elismerését és saját autonóm törvényhozás felállítását kérte, ami a centralista pártok számára ekkor még elfogadhatatlan volt.<sup>731</sup>

A német kisebbség lecsillapítása érdekében a kormányban helyet foglaló német aktivista pártoknak 1937 elején ígéretet tettek, hogy növelik a németek arányát a közigazgatásban, kiterjesztik a nyelvi jogokat, és határozott intézkedéseket tesznek a szudétánémet vidékek gazdasági helyzetének javítására. Az ígéretek közül azonban nem sok minden valósult meg, elsősorban a széles koalíciós kormány nehézkessége és a cseh bürokrácia ellenállása miatt.

A harmincas évek elejétől, Hitler hatalomra kerülése után az egyre növekvő német veszély érdekében nagyarányú fegyverkezésbe kezdett az ország. Erődítmények rendszerét építették ki a német határvonalon, és Ausztria 1938. március 11–13-án történt annektálása után meg kellett erősítenie az ausztriai határt is. A harmincas évek második felében megindult fegyverkezés csökkentette a munkanélküliséget az országban, és tulajdonképpen ekkor kezdődött el Szlovákia iparosításának új szakasza. A hadügyminisztérium egy esetleges német támadás esetére biztosítani kívánta a fegyvergyártást, ezért a német repülőgépek hatáskörén túli területekre kezdték telepíteni a fegyvergyárak egy részét. Erre alkalmas területnek a Vág völgyét és a Felső-Garam vidékét találták. A tervek megvalósításához szükség volt Szlovákia közlekedésének fejlesztésére is. Az áttelepítés óriási költségekkel, állami támogatással történt. Ez hatalmas terhet jelentett az állami költségvetésre.<sup>732</sup> A német nyomás

enyhítésére Csehszlovákia külpolitikai és katonai szövetségeseket keresett, és 1936. május 16-án kölcsönös segélynyújtási szerződést írt alá a Szovjetunióval.

1938. március 16-án Henlein, a Szudétanémet Párt vezére kijelentette, hogy május 31-e után már senki sem léphet be a pártba. Ezzel lavinát indított el a német vidéken, és mindenki rohant felvételét kérni a pártba. Március 22-én a Német Gazdapárt, majd 24-én a Német Keresztényszocialista Néppárt is kivált a kormányból. Mindkét párt feloszlott és beolvadt a Szudétanémet Pártba. A kormány két német minisztere (Franz Spina, Erwin Zajicek) beadta lemondását. Március 25-én a Német Szociáldemokrata Munkáspárt minisztere (Ludwig Czech) is beadta lemondását, s ezzel a kormány gyakorlatilag a németek támogatása nélkül maradt.

Ausztria annektálása után 1938 tavaszán a szudétanémet és a magyar kisebbség egyre erélyesebben követelte az önrendelkezési jogának érvényesítését. A csehszlovák kormány május 13-án elfogadta a kisebbségi státútum tervezetét, amely kisebbségi önkormányzatok létrehozását helyezte kilátásba. A német csapatmozgásokra reagálva Csehszlovákia május 21-től 31-ig általános mozgósítást rendelt el. 1938-ban három szakaszban, májusban és júniusban valósultak meg a régóta halogatott községi választások, amelyek a kormánypártok részére a nemzetiségek által lakott vidékeken katasztrofális eredményt hoztak. Bár az összesített eredményeket nem hozták nyilvánosságra, a sajtóhírek szerint a szudétanémet vidékeken Henlein pártja a szavazatok több mint 90 százalékát szerezte meg. A magyar vidékeken az Egyesült Magyar Párt aratott elsöprő győzelmet, a szlovák vidékeken a Szlovák Néppárt tört előre.

A szudétanémetek által lakott határvidéken egyre nőtt a feszültség, Németország részéről is erősödött a fenyegetés. Franciaország és Anglia nem voltak felkészülve egy háborúra, és a német igények maximális kielégítését javasolták Csehszlovákiának. Az angol kormány a németkérdés szakértőjét, Walter Runciman lordot küldte 1938 augusztusában Csehszlovákiába, hogy közvetítsen a szudétanémetek és a csehszlovák kormány között, útja azonban nem járt eredménnyel. Milan Hodža kormánya 1938. szeptember 22-én lemondott, helyét a Jan Syrový tábornok által vezetett kormány vette át. 1938. szeptember 23-án a kormány ismét mozgósítást rendelt el. A feszültség megoldását a Münchenben Anglia, Olaszország, Franciaország és Németország által 1938. szeptember 30-án aláírt szerződéstől várták, amelynek értelmében Csehszlovákiának le kellett mondania a németlakta területekről Németország javára. A csehszlovák kormány elfogadta a diktátumot, és átengedte a szudétanémet területeket Németországnak. Lengyelország ugyanezen a napon



ultimátumot adott át a csehszlovák kormánynak, melyben Tešín (Teschen) és környékének átadását követelte. Másnap átadták a lengyeleknek Tešínt, és Lengyelország kisebb területet szállt meg Szlovákiai északi részén is.

Október 6-án Zsolnán a Szlovák Néppárt, a Szlovák Agrárpárt, a Nemzeti Szocialista Párt, az Iparospárt és a Szlovák Nemzeti Párt aláírt egy egyezményt, melyben követelik Szlovákia autonómiáját a Csehszlovák Köztársaságon belül. Október 7-én kinevezték az autonóm szlovák kormányt Jozef Tiso vezetésével.

1938. október 11-én kinevezték Kárpátalja autonóm kormányát is, amelynek élén Bródy András állt. Bródyt azonban mint magyar kém-et október 25-én letartóztatták és bebörtönözték. Az új, Volosin vezette kárpátaljai autonóm kormányt október 26-án nevezték ki.

A müncheni egyezmény a magyar területi követelések ügyében közvetlen tárgyalást javasolt Csehszlovákia és Magyarország között. A tárgyalásokra október 9–13-a között Komáromban kerül sor. A csehszlovák küldöttséget már Jozef Tiso vezette a tárgyalásokon, a kérdést a központi kormány tulajdonképpen a szlovákokra bízta. A magyar küldöttséget Kánya Kálmán és Teleki Pál vezette. A tárgyalások eredménytelenül végződtek. Magyarország a magyarlakta területek átadását követelte, a csehszlovákok azonban csupán két várost, Sátoraljaújhelyt és Ipolyságot adták át, és a Csallóköz átengedését ígérték meg.

Miután a komáromi magyar–csehszlovák tárgyalások eredménytelenül végződtek, Németország és Olaszország Bécsben 1938. november 2-án megtartott döntőbíráskodása értelmében Csehszlovákia köteles volt átengedni Magyarországnak 10 390 négyzetkilométernyi magyar többségű területet 850 ezer lakossal. Az átcsatolt területen 504 ezer magyar nemzetiségű polgár élt. Az új határok nagyrészt követték az etnikai határt.

Az állam szétesése azonban tovább folytatódott, és 1939. március 14-én kikiáltották a független Szlovákiát. Magyarország ugyan-ezen a napon megkezdi Kárpátalja katonai elfoglalását. Március 15-én a németek megszállták Prágát, és a megmaradt területekből megalakul a Cseh–Morva Protektorátus.

## 2. A pártegyesítés után

Az Országos Keresztényszocialista Párt és Magyar Nemzeti Párt érsekújvári, pártegyesítést kimondó nagygyűlése valójában az egyesülési folyamat kezdetét jelentette a helyi szinteken, amely hónapokig elhúzódott. 1937. március végén a pozsonyi magyar konzul arról számolt be, hogy az egyesülés még nincs befejezve, és több problé-

ma is felmerült a folyamat során. „Kétségtelen, hogy az egyesítés végrehajtása kisebb-nagyobb helyi torzsalkodásokkal járt. Ahol ker. szoc. és nemzeti párti szervezetek voltak, az volt a helyzet, hogy a ker. szocok a szegényebb néprétegeket (zsellérek, cselédek) vallották magukénak, míg a falu módosabb elemei a Magyar Nemzeti Párt hívei voltak, akik az egyesítés folytán vezető pozíciókat vindikáltak maguknak. A helyi pártszervezetek egyesülése következtében kevesebb tisztség kerülhetett elosztásra, tehát fokozott figyelmet kellett fordítani a személyi érzékenységek tiszteletben tartására és a hiúságok kielégítésére.”<sup>733</sup> Az Országos Keresztényszocialista Párt szlovák és a német osztálya nem vált ki az egyesülés után, de a helyzet nem volt nyugodt a pártban. „Az egyesült pártban helyet foglaló német és tót hívekre pedig Henlein felvidéki pártja a Karpathendeutsche Partei, illetve a Hlinka párt pályázik. Kétségtelen, hogy az egyesült pártnak inkább magyar karaktere lévén a nemzetiségek nehezen találják meg benne helyüket.”<sup>734</sup>

A pártban azonban felszínre kerültek a felekezeti ellentétek is. Szüllő Géza például arról számolt be 1937 januárjában, hogy a református képviselők többször is szót emeltek a párt helyiségében a falra festett kereszt ellen.<sup>735</sup> A katolikus papok egy része is szervezkedett, és megalapították a Magyar Katolikus Tanácsot, amelynek az élén Lelley Jenő, az OKP korábbi elnöke és Tyukoss János pozsonypüspöki plébános állt.<sup>736</sup> A szervezet célja az OKP befolyásának csökkentése volt a magyar katolikusok körében.

Az egyetemi ifjúság problémája egyre jobban aggasztotta a magyar pártokat. Szüllő egyik Magyarországra írt levelében például felháborodottan számol be a pozsonyi főiskolások között szerzett tapasztalatairól. „Meglátogattam a pozsonyi menzát. Az egyik fiatalember a Sziklay felolvasása után tartott debat-ban azt mondotta a legjobb hiszemmel, hogy a magyar testvértelen nép, semmi jövője nincs, egész más a román, akinek francia rokonsága és más a cseh és a szlovák, akinek a szláv rokonsága életerőt ad. A másik azt mondotta, hogy Magyarország nem megcsonkított állam, de inkább egy hulla, amelynek a fejéből kioperálták az agyvelőt, akkor, amikor az emigrációt megteremtették.”<sup>737</sup> Sürgős intézkedést kért az ügyben.

Belpolitikai szempontból a pártnak két fontos döntést kellett meghoznia: egyrészt hogyan viszonyul a Szudétanémet Párthoz, másrészt hogyan viselkedjen a kormány közeledésével kapcsolatban. A németkérdéssel kapcsolatban Szüllő 1937 májusában világosan megfogalmazta az álláspontot. Egyrészt óvatosságra int, hiszen a német terjeszkedés a magyarságra is veszélyes. „A hitlerista »Auslanddeutschtum« feltétlenül fenyegeti az egész világon minden államnak a határait, mert hiszen Hitler azt tanítja a »Mein Kampf«-

jában, hogy a határok nem egyebek, mint az emberi energiának az eredményei.” Azonban a németek teszik gyengévé Csehszlovákiát. „Ennek következtében itt nekem az egész akció az, hogy a németek feszítőerejét úgy tudjam felhasználni, hogy az nekünk használgon.”<sup>738</sup>

A német terjeszkedés Szlovákiában nehéz helyzetbe hozta a Szepesi Német Pártot, amely féltette a saját befolyását. A nagynémet eszme különösen a német fiatalságra volt nagy hatással. „A fiatalság kezd éppen a Henlein párti agitáció következtében tudatára ébredni, hogy ők már nem németül beszélő magyarok, de igenis a nagy német népközösség tagjai, akiknek ma inkább van politikai célidentitásuk a Kárpátokon túl élő szudétanémetiséggel, mint a felvidéki magyarsággal” – írja a pozsonyi konzul 1937 elején.<sup>739</sup> Nitsch Andor, a párt elnöke kétségbeesetten küzdött a Szudétanémet Párt ellen, és nagy visszhangot váltott ki, hogy 1937 elején egy Késmárkon tartott beszédében üdvözölte az aktivista német pártok és a kormány között létrejött egyezményt, és élesen támadta a Henlein-pártot. Ez a tény viszont a magyar párt vezetői között és parlamenti klubjában váltott ki nemtetszést. „Teljesen megengedhetetlennek tartjuk, hogy a klubunkhoz tartozó és magyar szavazatokon behozott Nitsch tudunk és beleegyezésünk nélkül messzehordó politikai nyilatkozatokat tegyen, ha saját személyében is” – írta Budapestre küldött jelentésében Esterházy. Az is felmerült, hogy lemondatták Nitsch képviselőt mandátumáról.<sup>740</sup> Ezután Nitsch tartózkodott nyíltan fellépni a Szudétanémet Párt ellen, és tétlenül nézte pártja erózióját.

1937. május 11-én sor került egy találkozóra Henlein és magyar párt vezetői között. Ezen Szüllő, Jaross és Esterházy vett részt. Az egyesült párt vezetői a bevezetőben felvetették, hogy nem helyes a szudétanémet párt terjeszkedése a szlovákiai és a kárpátaljai területeken élő németiség körében, mert ezzel a magyarbarát szavazókat gyengítik. Karl Frank, Henlein helyettese megígérte, hogy megvizsgálják a kérdést. A parlamenti együttműködés kapcsán viszont megegyezés született a németek által benyújtott kisebbségpolitikai törvényjavaslatok közös támogatásáról.<sup>741</sup>

A csehszlovák kormány tárgyalásokat kezdeményezett a magyar kisebbséggel is. A magyarság megnyerése, bevonása a kormányba ugyanis elsősorban külpolitikai jelentőséggel bírt volna. A magyar pártok képviselői a köztársaság utolsó két éve alatt többször kaptak meghívást és tárgyaltak az állam vezetőivel, mint az előző 18 évben együttvéve. Ezeken a tárgyalásokon legtöbbször Esterházy János vett részt, aki az évek során egyre több tapasztalatra tett szert, és érett politikusként jelenik meg a harmincas évek második felében. 1936. szeptember 1-jén Szüllő és Esterházy aláírásával a magyar

törvényhozók nevében egy memorandumot nyújtottak be a miniszterelnököknek. Ebben a kisebbségi nyelvhasználat terén a hatályos nyelvtörvény és a nyelvrendelet megsértését panaszolják több ponton, és azonnali intézkedést követelnek. A képviselők szerint a hivatalokban nincsenek magyarul beszélő hivatalnokok, az okmányokat nem a rendelet szerint adják ki, de sérelmezik a magyar nyelvhasználat háttérbe szorítását az élet többi területén is. Ezért kérik, hogy a nyelvhasználat határát kössék a kisebbség 10%-os jelenlétéhez a bírósági eljárásokban (az eddigi 20% helyett).<sup>742</sup>

Edvard Beneš köztársasági elnök 1936 szeptemberében magához kérte Esterházy Jánost, az Egyesült Magyar Párt ügyvezető elnökét. A találkozóra az elnök szlovákiai útja alkalmával Kistapolcsányban 1936. szeptember 11-én került sor. Beneš egy hosszú külpolitikai bevezető után kijelentette, hogy áttanulmányozta a neki átadott memorandumot a nyelvi sérelmekről, és már intézkedett azok orvoslása érdekében. A köztársasági elnök a kormányba lépésre szólította fel a magyarokat, és tárca nélküli miniszterséget ajánlott Esterházynak. Esterházy válaszában a szemére vetette az elnöknek, hogy a december 18-a óta (az elnökválasztás időpontja) semmi nem változott, az akkor részéről tett ígérek nem teljesültek. Végül leszögezte, hogy az új állami költségvetés megszavazásáig, amelyben látni szeretnék a magyarság igényeit, a kormányba lépésről nem hajlandó tárgyalni még a saját pártjában sem.<sup>743</sup>

Beneš elnök azonban igazat mondott Esterházy Jánosnak, mikor arról beszélt, hogy a magyar párt memorandumával foglalkoznak az illetékes szervek. A beadványt köröztették az egyes minisztériumok, tartományi hivatalok között, és azok sorra véleményezték. Elsőként az igazságügy-minisztérium készített részletes elemzést a magyar panaszokkal kapcsolatban. A minisztérium lényegében visszautasította azt, hogy nem tartják be a nyelvtörvényt és a nyelvrendeletet. A nyelvi jogszabályok magyar törvényértelmezését számos ponton tévesnek mondta, amely alapján olyan jogokat és kedvezményeket is követelnek a magyar képviselők, amelyeket azok nem tartalmaznak. Elutasították a kisebbségi nyelvhasználat kiszélesítésére tett javaslatot is. A magyar javaslat a kisebbségi nyelvhasználatot a kisebbség 10%-os jelenlétéhez szeretne volna kötni az egyes bírósági eljárásokban. A 20 százalékról 10 százalékká való leszállítással újabb kb. 28 járásra kellett volna kiterjeszteni a kisebbségi nyelvhasználatot az egész országban, és ehhez nincs elég hivatalnok. Az érintett járások közül csupán ötben vonatkozott volna a magyar nyelvhasználatra. Az ilyen változtatáshoz azonban mindenképpen törvénymódosításra lett volna szükség.<sup>744</sup>

A belügyminisztérium a memorandummal kapcsolatos egyik levelében azt írta, hogy általában egyetért az igazságügy-minisztérium álláspontjával. Konkrétan a belügyminisztériumot érintő részokről szólva megjegyzi, hogy a községek nevében a levelezést a járási hivatalokkal a községi jegyzők végzik, s ez természetesen csehszlovák nyelven folyik. A magyar képviselők ugyanis azt sérelmezték, hogy színmagyar falvakban is államnyelven folyik a hivatalos levelezés. A levél idézi a pozsonyi és az ungvári tartományi hivatal jelentését, amelyek elsőként jeleznek némi engedményeket a többi minisztérium merev álláspontjához viszonyítva. Ezekből az tűnik ki, hogy Szlovákiában és Kárpátalján a közigazgatásban nem ügyelnek annyira a nyelvtörvény és a nyelvrendelet betartására, mint cseh országrészekben. Szerintük a magyar javaslatok nagy része indokolatlan, azonban néhány kielégíthető, pl. az anyakönyvek vezetése és az anyakönyvi kivonatok terén használni lehetne a kisebbségek nyelvét. A belügyminisztérium ezzel kapcsolatban utasításokat is kilátásba helyezett. A levél aljára kézzel a következőket írták: „A kisebbségi statútumban lesz megoldva. Ezért csak a/a. Prága 1938. május 6.”<sup>745</sup>

A memorandum sorsa azért is érdekes, mert először merült fel Csehszlovákia történetében, hogy a központi kormány komolyan foglalkozott a magyar kisebbség nyelvhasználatának kérdésével, illetve az ezzel kapcsolatos panaszokkal. A kérdés azonban a cseh bürokrácia központi útvesztőjébe terelődött, és ezzel, úgy tűnik, annak lehetséges megoldása is elveszett. Másfél éves aktatologatás után ad acta tették a kérdést, és a kisebbségi statútumtól várták a kérdés megoldását, azonban 1938 tavaszán erre már késő volt. Az elégedetlen kisebbségek problémája ekkorra már ilyen módon kezelhetlenné vált.

A csehszlovák kormány más taktikához is folyamodott a magyar kisebbség kéréseit illetően. A csehszlovák pártokban helyet foglaló magyar képviselők, Csomor István és Stunda István agrárpárti, valamint Schultz Ignác emigráns szociáldemokrata képviselő szintén memorandumot nyújtott be a kormánynak a magyar nyelvi jogokkal kapcsolatban, amelyek enyhébb követeléseket tartalmaztak, mint az Egyesült Magyar Párt memorandumja. A kormányfő megígérte, hogy teljesíti azokat. A kormányfőnek ez az eljárása a magyar párt berkeiben, amely a magyarság egyetlen legitim képviselőjének tartotta magát, nagy felháborodást váltott ki.

Az agrárpárt, amely a mezőgazdasági politika irányítását a kezében tartotta, más eszközöket is felhasznált a magyar parasztság megnyerésére. „A kormánykoalícióban résztvevő pártok közül a Csehszlovák Agrárpárt a legerősebb a Felvidéken. A pártnak Szlo-

venszkőről jelenleg 11, Ruszinszkőről pedig két képviselője van, akik közül kettő (Stunda és Csomor) magyar nemzetiségűek... Az agrárpárt volt az első a cseh pártok között, amely a szlovenszkói magyarságra is kivetette hálóját és előbb álmagyar pártok alakításával igyekezett bomlasztani a magyar ellenzéki pártokat (a Csánki-pártról van szó – A. B.), amidőn azonban ennek sikertelenségét belátta, lemondott az önálló magyar párt alakításáról és az 1935-i választásokon a pártnak magyar osztályát szerepeltette a magyar vidékeken. Az agrárpárt Szlovenszkón és Ruszinszkón a rá eső szavazatok számát 65.000-re becsüli. A párt hatósági támogatással széleskörű agitációt folytat a magyarság soraiban és mindenféle kedvezmények ígérgetésével édesgetik magukhoz a választókat. Munkájukat nagyrészt elősegíti az, hogy a földreform végrehajtása agrárpárti kezekben van, minél fogva földet és bérleteket ígérnek, sőt helyenként adtak is a magyar parasztságnak. Befolyásuk növeli az is, hogy a gabonamopólium szintén agrárpárti kezekben van, továbbá, hogy a dohánytermelési engedélyek és utóbbi időben a paprikatermelés kiosztásánál is vezető szerephez jutottak. A mezőgazdasági kényszeregyezségek bevezetése után magyar vidékeken a parasztságnak ingyenes jogvédelmet nyújtottak”<sup>746</sup> – írta a pozsonyi konzul 1937-ben.

A másik eszköz, amellyel a kormány a magyarság sorait igyekezett megbontani, a baloldali szociáldemokrata propaganda aktív és a kommunista propaganda hallgatólágos támogatása volt. „A baloldali pártoknak megvannak a maguk külön magyar kulturszervezetei. Így a szociáldemokrata párti Magyar Munkásakadémia, a kommunista párti Fáklya és Műhely című egyesületek, amelyeknek minden jelentős magyar kulturcentrumban fiókjai vannak. Működésük főleg abban nyilvánul, hogy világnézetüknek megfelelő irányban tartanak ismeretterjesztő előadásokat aktuális politikai és kulturális témákról, a cseh demokrácia dicsőítéséről szemben a mai magyar reakciós rezsimmel, hogy ezáltal meggyőzzék hallgatóságukat arról, hogy ma a magyar szellemi és politikai szabadság egyedül Csehszlovákiában van biztosítva (...) Prágának ezen szellemi Trianon megteremtésére irányuló igyekezetében legelső segítőitársai a magyarországi forradalmak elől idemenekült emigráns írók és politikusok és az itteni szocialista szellemű író és újságírógárda volt, akik azonban idővel a Sarló mozgalom segítségével már kineveltek maguk mellé egy szocialista-kommunista eszmékkel agyonszaturált fiatal gárdát, amely már többé nem érzi magát a magyar nemzeti kulturális közösséghez tartozónak, hanem a csehszlovák köztársaság demokráciájában találja meg a haladó eszméinek megfelelő szellemi otthonát”<sup>747</sup> – írta a pozsonyi konzul politikai helyzetjelentésében. „Amíg a koalíciós pártok kifejezett hatósági segédlettel dolgoznak a magyar vidéke-

ken, addig a kommunisták csendes segítséget élveznek, mert Prágának még mindig kellemesebb a magyarokat a kommunista pártban, mint az egyesült pártban tudni. Csak ezzel magyarázható az, hogy a kommunista párt magyar nyelvű orgánuma a Magyar Nap, az ellenzéki lapok tónusán is túlmenő eréllyel szállhat síkra hasábjain magyar kisebbségi követelésekért, ügyesen nacionalista jelszavakat hangoztatva magyar olvasóközönség félrevezetésére.<sup>748</sup>

A kormány részéről azonban újabb tapogatózások folytak az Egyesült Magyar Párt irányába is. 1937. február 11-én Beneš ismét magához kérette Esterházy Jánost, és azt mondta, hogy ha Jan Šrámek miniszter magához kéretné, tegyen eleget a kérésnek. Šrámek, a cseh néppárt elnöke másnap valóban magához kérette a nemzetgyűlésben Esterházyt. Jelen volt a megbeszélésen Rückl pápai kamarás is. Šrámek azt ajánlotta, terjessze elő neki és Hodža miniszterelnöknek a magyar párt követeléseit, és ígérte, hogy mindent meg fog tenni azok teljesítéséért. Cserében azt kérte, hogy a magyarok járjanak közbe Szentszéknél a Modus vivendi mielőbbi életbe léptetése érdekében. Esterházy kijelentette, hogy a Modus vivendi nem magyar érdek, és ez nem oldja meg a magyar katolikusok problémáit. Ezen az áron nem mehet bele a követeléseik tárgyalásába. Már átadták a miniszterelnöknek a követeléseiket, tehát nem szükséges további átadása.<sup>749</sup> Ez a próbálkozás az 1937. szeptember 2-án kiadott pápai bulla előkészítésével lehetett kapcsolatban, amely az új csehszlovákiai egyházmegyék kialakítására tett konkrét ígéretet.<sup>750</sup>

1937. április 23-án sor került egy újabb Beneš–Esterházy találkozóra, amely szintén eredménytelenül végződött.

A magyar párt álláspontjáról az esetleges miniszterelnökkel sora kerülő tárgyalásokon az 1937. január 16-án Pozsonyban tartott találkozón határoztak a párt törvényhozóinak és tartománygyűlési képviselőinek közös ülésén. A rendőrségi jelentés szerint olyan pontokat is bevettek a követeléseik közé, amelyek kizárták a tárgyalás eredményességét. Így például fel akarták vetni a földreform során magyar vidékeken létrejött szláv telepek felszámolását is.<sup>751</sup>

1937 tavaszán valóban készült egy átfogó memorandum „A csehszlovákiai magyarság sérelmei” címmel, amelyet május 5-én átadtak Kánya miniszternek is. Ez az előző, 1936 őszén átadott, első sorban nyelvi problémákkal foglalkozó beadványokkal szemben több területet is érintett. Négy részből állt, kulturális sérelmek (17 pont), egyházi sérelmek (6 pont), gazdasági sérelmek (8 pont) és a politikai sérelmek 13 pontba gyűjtve.<sup>752</sup>

1937. október 25-én Pozsonyban ismét összegyűltek a nemzetgyűlési törvényhozók és a tartományi képviselők, ahol fontos kérdéseket vitattak meg. Szűllő bevezető beszédet mondott, amely-

ben pesszimista képet festett a belpolitikai helyzetről. Szólt a német veszélyről, amely a kis népekre leselkedik, továbbá arról, hogy az új szlovák generáció magyarellenos, ezért a Szlovák Néppárttal nem lehet együttműködni. Az ülésen kijelölték a négy legfontosabb feladatot: ki kell tartani a követelések mellett, amelyeket a köztársasági elnökválasztásnál terjesztettek elő, tiltakozni kell a községi választások elhalasztása miatt, minden szintű képviselő-testületben fel kell lépni a magyarság követeléseire, nagy gondot kell fordítani a pártnak a szervezésben a kisemberekre, munkanélküliekre, továbbá növelni kell a pártfegyelmet és a tagdíjfizetést.

Az Egyesült Magyar Párt valóban rendkívül nagy erőfeszítéseket tett, hogy a magyar munkásságot megszerezze, elhódítsa a kommunista párttól. A szólamokon kívül tettekkel is igyekezett felkarolni a magyar munkásságot. Igyekezett elősegíteni, hogy támogatói munkát kapjanak, segítette megélhetésüket. Erre egy példa: A gútai csendőrpáncsnok 1937 nyarán arról tudósít, hogy az Egyesült Magyar Párt 27 új tagot szerzett a munkások köréből. Mivel az új tagok vagyontalanok, a párt vezetői kifizették helyettük az egész évi tagdíjat. A párt vezetői arról is gondoskodnak, hogy a támogatók a különböző napszámos munkákon, építkezéseken elhelyezkedjenek, különösen a közeli szivattyúállomás építésén, csatornaadásán stb.<sup>753</sup> A sajtóban felhívás jelent meg a magyar munkaadókhoz, hogy amennyiben munkaerőre van szükségük, forduljanak a párt pozsonyi titkárságához, amely közvetít megfelelő munkaerőt. „A magyarság helyzetét erősíti, ha magyar embernek juttat foglalkozást, kenyeret!” – zárul felhívás.<sup>754</sup>

A párton belül munkásszakosztályt hoztak létre. Esterházy János az új szakosztály szerepéről így beszélt: „...nemcsak a régi híveknek van helyük az új alakulatban. Örömmel kell fogadni abba azokat a megtért munkásokat, akik eddig tévutakon jártak, de most már rá kellett jönniök arra, hogy a munkásság gazdasági és szociális problémáit is csak a keresztény és nemzeti alapon álló becsületes törekvéssel lehet megoldani.”<sup>755</sup>

Az 1938-as jubileumi év elején a magyar pártok egy újabb memorandumot adtak át Beneš elnöknek és Hodža miniszterelnöknek. Ezt a memorandumot Jaross Andor készítette. A memorandum bevezetője hangsúlyozza, hogy az nem foglalja magában a párt egész programját, csupán az állam vezetőinek figyelmét hívja fel a problémákra. Ezután következnek három részre osztva 67 pontba foglalva a követelések. A három rész nincs külön megnevezve, csupán római számok jelölik. Az első rész általános alkotmányjogi és nyelvi kérdéseket érintett. A második a magyar iskolaügyi sérelmeket összegezte, a harmadik a gazdasági problémákat foglalta össze. Ezeknek a kö-



veteléseknek a teljesítése minden eddigig meghaladó beavatkozást igényeltek az ország jogrendjébe, és néhány megfogalmazása a személyi autonómia irányába mutatott. „Szükségesnek tartjuk egy a nemzeti katasztert megvalósító törvény alkotását, mely kötelességévé teszi minden állampolgárnak, hogy községenként saját nemzete kataszterébe felvétessék és ez a kataszter képezi alapját annak, hogy minden nemzet a közszolgálatban, szállításoknál, ösztöndíjaknál számarányának megfelelően részt kaphasson.”<sup>756</sup>

Milan Hodža miniszterelnökkel is sor került először egy informatív találkozóra 1938 márciusában, majd az 1938. június 29-én megtartott hivatalos találkozón Esterházy János, Jaross Andor, Szüllő Géza és Korláth Endre vett részt. Ezen a megbeszélésen Hodžának arra a kérdésére, az átadott memorandumra utalva, hogy nemzeti kataszter vagy területi beosztás alapján képzelik-e el az autonómiát, Jaross kijelentette: területi alapon. Hodža hangsúlyozta, hogy a nemzetiségi kérdés megoldásán dolgozik, és a magyarok is olyan megoldásban reménykedhetnek, mint a németek. Szüllő a találkozóról készült feljegyzését saját benyomásaival zárja. Szerinte a németek nélkül semmit sem lehet elérni, de a németekkel sem. A németek nem fogják azt a magyar követelést támogatni, hogy 10 százalékra szállítsák le a nyelvtörvényről a kisebbségek részarányát, mivel attól félnek, ez a vegyesen lakott területeken számukra kedvezőtlen lenne, mivel nyelvi jogokat kellene adni az ott élő cseheknek. „Péter és Pál napján Schwarzer Peter-t játszottunk, a kártyák ki vannak osztva, de – a fekete Péter még nem került napvilágra”<sup>757</sup> – zárja sorait Szüllő.

A csehszlovákiai kisebbségek között az együttműködés egyre szorosabbá vált. 1938. május 24-én Esterházy újra találkozik Henleinnel, aki kijelenti: Hitler hamarosan megtámadja Csehszlovákiát.<sup>758</sup>

### 3. Az 1938-as községi választások

Az utolsó községi választásokat az első Csehszlovák Köztársaságban 1938. május 22-én, 29-én és június 12-én tartották. Kárpátalján a községi választásokat ősre halasztották, de a közbejött események miatt végül nem tartották meg. Ezek a választások több szempontból is eltértek az eddigiektől. Ezekre a választásokra már rányomta bélyegét az elmélyülő belpolitikai válság és a háborús készülődés.

Az ellenzéki Egyesült Magyar Párt már a választások előkészítése során mindent megtett, hogy a többi pártot kiszorítsa a magyar vidékekről. Ebben a szudétanémet párt példáját követte. A párt központja 1938. április 8-án körlevelet adott ki a községi szervezetekhez, amelyben egységre szólított fel, és követendő példaként a né-

meteket említette. A körlevélben idéz olyanok leveleiből, akik más, kormánytámogató pártokból frissen léptek át a magyar pártba. „Hogy a köztársaság németiségének ügye ma az egész világot foglalkoztatja, azt főleg a németek bámulatos összetartásának s ezáltal a szudétanémet párt óriási súlyának köszönhetik. Meg kell érteni nekünk is az idők szavát s egy táborba kell tömöríteni magyar gazdát, munkást iparosost és polgárt!”

A többi párt kiszorítására utal a tartományi elnök szigorúan bizalmas körlevele, amelyet a járási hivataloknak adott ki 1938. május 30-án. Ebben felhívja a figyelmüket arra a tényre, hogy a magyar lakta falvakban a Köztársasági Agrárpártnak sikerült magyar jelölteket indítania. A magyar párt arra készült, hogy lebeszélje a jelölteket az indulásról, illetve visszalépésre kényszerítse őket a listákról. Támogatói állítólag nem riadtak vissza a kormánypárti jelöltek terrorizálásától sem.<sup>759</sup> Tény, hogy 108 magyar faluban csak a magyar párt listája volt az egyetlen, amelyre szavazni lehetett.<sup>760</sup>

A községi választások eredményeiről nem áll rendelkezésemre országos összesítés, csupán több község eredménye, elsősorban sajtóinformáció révén. Azonban ezekből is kitűnik, hogy az Egyesült Magyar Párt áttörést ért el, elsősorban a kommunistákkal szemben a magyar járásokban. Sok községben egyszerűen eltűntek a baloldali és kormánypárti magyar szavazók. Olyan községekben, amelyek korábban a kommunisták fellegetvái voltak, most alig kaptak szavazatot. A szlovák és a vegyes vidékeken is a magyarság számarányát messze meghaladó eredményeket ért el az Egyesült Magyar Párt. Besztercebányán 13, Nagyszombatban 7,71, Zólyomban 3,86 százalékos. Nyitrán a 42 mandátumból 11-et ért el a magyar párt, s ezzel a város legerősebb pártja lett. Komáromban, ahol 15 évig szociáldemokrata városbíró volt, a magyar párt a lehetséges 42 mandátumból 21-et megszerezett, és városbíróvá választott. Gútán 59,8 százalékkal 22 mandátumhoz jutott a párt, a kommunisták csak 16,9 százalékos és 7 mandátumot értek el. Zselizen 5-ről 16 emelte mandátumainak számát a magyar párt. Az akkorra már nagyon földuzzasztott és megváltozott lakossági összetételű Pozsonyban 16,55 százalékos eredményt ért el. A szlovák vidékeken viszont mindenütt megerősödött a Szlovák Néppárt.<sup>761</sup>

A választások után Esterházy és Jaross aláírásával jelentek meg köszönő sorok a sajtóban. „Hűségért hűséget kaptunk és ez a mi – legértékesebb jutalmunk!”<sup>762</sup> – áll a nyilatkozatban.

Az Egyesült Magyar Párt 1938. augusztus 13-án Léván megtartott pártvezetőségi ülésén értékelte a községi választásokat. Aixinger László pártigazgató beszámolója szerint a „községi választások eredményeképpen a pártra Szlovákiában 30 százalékkal több szava-

zat esett, mint az 1935. évi képviselőválasztáson. Beszámolt a tag-szaporulatról is, amely a folyó év első felében 65 százalékot tett ki. Különösen öröndetes a párt munkás-tagjainak szaporodása, amely 150 százaléknak felel meg.”<sup>763</sup>

1938. augusztus 3-án érkezett Prágába lord Runciman, az angol kormány megbízottja, hogy közvetítsen a szudétanémetek és a csehszlovák kormány között. Runciman két alkalommal találkozott a magyar kisebbség vezetőivel is, bár a magyar kisebbség kérdése eltörpült a szudétanémet válság mellett. Az első találkozóra augusztus 12-én került sor. Ezen magyar részről Szüllő Géza, Jaross Andor és Esterházy János vett részt. A tárgyalásról, mivel bizalmas jellegűek voltak, nem adtak ki részletes jelentést.<sup>764</sup> A második találkozó augusztus 25-én volt, amelyről szintén csak annyit közöltek a lapok, hogy Jaross Andor és Esterházy János révén a lord „behatóan informáltatta magát a csehszlovákiai magyarság kívánságairól”.<sup>765</sup>

A kisebbségi kérdés megoldására ekkor már a csehszlovák vezetők egyre inkább a területi önkormányzati testületek létrehozását javasolták. A kormánytervezetről a magyar törvényhozók klubja augusztus 24-én tárgyalt Pozsonyban. „A klub egyhangulag leszögezte, hogy változatlanul követeli az itteni magyarság részére a teljes nemzeti önkormányzat megvalósítását”<sup>766</sup> – állt a határozatban. A „teljes nemzeti önkormányzat” követelése túllépett a kormány által javasolt kantonrendszeren. Az újabb kormányjavaslatokat a németek is elutasították.

1938. szeptember 1-jén került sor az utolsó találkozóra Hodža miniszterelnök és magyar párt két vezetője, Jaross Andor és Esterházy János között. Hodža tájékoztatta őket arról, hogy a kisebbségi önkormányzat megoldását a megyerendszerben képzei el, s erről már a németekkel is tárgyalt. A magyar megyék határának meghúzásához és jogköreihez kikéri majd magyar párt véleményét. A magyar pártvezetők nem nyilvánítottak véleményt a javaslatról.<sup>767</sup>

Ezek a javaslatok azonban már későn érkeztek. 1938. szeptember 9-én Prágában több nemzeti kisebbség vezetője találkozott, és megállapították, „hogy az állam sürgősen szükséges átépítésének alapkérdéseire és a nemzetiségi kérdés rendezésére vonatkozó nemzetekben teljes az egyöntetűség”.<sup>768</sup>

A belpolitikai helyzet egyre radikalizálódott, és 1938. szeptember 17-én a magyar törvényhozók és tartománygyűlési képviselők közös ülésén Pozsonyban kimondták a magyar kisebbség önrendelkezési jogát, és népszavazást követeltek a magyar területek ügyében. Az ülésen a Genfben tartózkodó Szüllő helyett Jaross Andor elnökölt. A határozatot a lapok nem engedték közölni, a *Prágai Magyar Hírlap* címlapjának több mint fele fehéren jelent meg, jelezve a cen-

zúra munkáját.<sup>769</sup> A cenzúra többek között a következő részeket törölte: „A csehszlovákiai magyar népcsoport önmaga kívánja kezébe venni sorsának intézését, e célból szükség van arra, hogy biztosításuk részére az a jog, amellyel 1918-ban csak egyes nemzetek élhettek: az önrendelkezés joga. (...) Adassék meg a lehetőség arra, hogy a magyar népcsoport népszavazással dönthesse el, miként kíván elhelyezkedni a középeurópai térben. (...) Mi magyarok ellene vagyunk minden olyan megoldásnak, amely az erőszak eszközével kívánja az új, becsületes élet alapjait lerakni.”<sup>770</sup> Ezalatt Szűllő Géza Genfben tájékoztatta a világsajtót a magyarság követeléseiről.<sup>771</sup>

A csehszlovák kormány 1938. szeptember 23-án újabb általános mozgósítást rendelt el. A magyar vidékeken előfordult, hogy a mozgósítás alatt többen nem tettek eleget a behívásnak. Gúta községben mintegy 100 fő kijelentette, hogy az őszi munkák alatt nem hajlandók másodszor is eleget tenni a behívásnak.<sup>772</sup>

1938. szeptember 29-én Münchenben Hitler, Mussolini, Chamberlain és Daladier aláírta azt a szerződést, amelynek értelmében Csehszlovákiának le kellett mondania Németország javára a szudétanémet területekről. A magyar–csehszlovák határ kérdésében kétoldalú tárgyalásokat ajánlott az érintett felek között. A csehszlovák kormány szeptember 30-án elfogadta a müncheni egyezményt.

#### 4. München után

A müncheni szerződés aláírása után a magyar vidékeken a helyzet egyre feszültebbé vált. Komáromban 1938. október 4-én este a templomból többezres tömeg vonult végig a városon a magyar himnusz énekelve. A Duna-hídhöz vonultak, s csak akkor fordultak vissza, miután az ott elhelyezkedő csendőrök sortűzhöz készülődtek. A fiatalok kitűzték a magyar kokárdákat.<sup>773</sup> Aznap éjjel a Komáromi járás még számos falujában kitűzték a magyar zászlót. Másnap több községben békés tüntetés volt, az utcára vonuló emberek, diákok a magyar himnusz énekeltek, valamint irredenta dalokat énekeltek.<sup>774</sup>

A magyar vidékeken általános volt az a meggyőződés, hogy az általuk lakott területeket Magyarországhoz csatolják, Pozsony, Kassa és Ungvár sorsáról pedig népszavazás fog dönten. A helyzetet csak tovább élezte a szlovák pártok október 6-i zsolnai nyilatkozata az autonómia kihirdetéséről. Olyan hírek is elterjedtek, hogy Pozsonyt Németországhoz fogják csatolni, miután a németek megszállták Ligetfalut a Duna túlsó partján.<sup>775</sup>

Pozsonyban 1938. október 7-én a magyar képviselők és tartományi képviselők újabb történelmi határozatot hoztak, amelyben kijelentették, hogy vissza akarnak térni Magyarországhoz. Követelték a

csehszlovák katonaság kivonását, a magyar nemzetiségű katonák hazabocsátását, a mozgósításnál lefoglalt lófogatok visszaadását. Azt is követelték, hogy csehszlovák kormány a magyarlakta területeken a közhatalmat adja át az Egyesült Magyar Pártnak. „A magyarság öntudatos fegyelemmel, lelkes örömmel és mély történelmi felelősséggel várja felszabadulásának pillanatát és kéri a müncheni egyezményt aláíró nagyhatalmakat, hogy ezen egyezményen alapuló jogos kívánalmainak minél hamarabb érvényt szerezzenek.”<sup>776</sup> A határozatot plakát formájában terjesztették az országban.

Két nappal később Komáromban megkezdődöttek a magyar–csehszlovák tárgyalások. A komáromi tárgyalások alatt alakult meg a Magyar Nemzeti Tanács – valószínűleg Komáromban – a magyar parlamenti és tartományi képviselők vezetésével, amely október 13-án felhívást küldött a csehszlovákokkal tárgyalást folytató magyar küldöttségnek Esterházy János, Jaross Andor, Szüllő Géza és Vozáry Aladár aláírásával. Ebben azt kérték, hogy vonják be őket is a komáromi tárgyalásokba. A tárgyalások azon a napon eredménytelenül végződtek.<sup>777</sup> A komáromi magyar tárgyalóküldöttség az ország számos pontjáról (Pozsonyból, Mecenzérről) petíciókat kapott, amelyekben az ott élők követelték a Magyarországhoz történő csatlakozást.<sup>778</sup>

A Magyar Nemzeti Tanács október 14-én kiáltványt akart megjelentetni a sajtóban a magyarsághoz, a cenzúra azonban teljes egészében törölte a *Prágai Magyar Hírlap*ból. A kiáltvány megszületésekor még nem értesültek a komáromi tárgyalások kudarcáról. „Magyar Testvérink! A magyarság fölszabadulásának időpontja közeleg. A magyar kormány és a csehszlovák kormány között napok óta folynak határmegállapító tárgyalások. A magyarlakta területek átadása küszöbön áll.

Ipolyság és Sátorlajújhely után Ti is sorra jöttök. Magyarok, ezekben a napokban kötelességtek egységesen fősorakozni a magyarság történelmi élszerve, a Magyar Nemzeti Tanács mögött, hogy a magyarság a fölszabadulására törő szent akaratát teljes erkölcsi súllyal és eréllyel képviselje a kormányközi tanácskozásokon, melyeken megfigyelői útján vesz részt. Fölhívjuk a magyar nemzet minden tagját, hogy a felelősségteljes időben egyéni vállalkozásokba ne kezdjen, hanem várja be mindenben a Magyar Nemzeti Tanács utasítását. Fölhívjuk a magyar városok és falvak összes magyar tényezőit, hogy a rend fönntartása céljából alakítsák meg a magyar polgárőrségeket. (...) Magyar Testvérek! Várjátok türelemmel és fegyelemmel azt az órát, mely fölszabadítástokat jelenti.”<sup>779</sup> A kiáltványt Jaross Andor, Szilassy Béla és Esterházy János írta alá. A kiáltvány tartalmazta a nemzeti tanács székhelyét, ez pedig Komáromban volt.

A kormánytámogató pártok magyar osztályaiban hasonló pánik lett úrrá, mint néhány hónappal korábban a szudétanémet aktivista pártokban. Az agrárpárt magyar osztálya felhívást adott ki, amelyben felszólította tagjait, hogy lépjenek be az Egyesült Magyar Pártba. A magyar osztály vezetősége ülést tartott, és egyhangúlag kimondta csatlakozását a Magyar Nemzeti Tanácshoz, és felszólította a vidéki szervezeteket, hogy hasonlóan járjanak el.<sup>780</sup> Az Egyesült Magyar Párt október végén az intézkedés visszavonásáig elrendelte az új tagok felvételének tilalmát a pártba.<sup>781</sup>

A komáromi tárgyalások megszakadása után október 13-án éjjel újabb ülést tartott Komáromban a Magyar Nemzeti Tanács, ahol értékelték az előállt helyzetet, és egy újabb felhívást adtak ki, amelyből szintén törölt néhány sort a cenzúra. Az a rész nem jelenhetett meg, amelyben a Magyar Nemzeti Tanács értékeli a komáromi tárgyalásokat, és megállapítja: ezt követően négyhatalmi konferencia fog döntést hozni a határmódosítás kérdésében.<sup>782</sup> A cenzor által megkímélt részben felhívtak minden magyart, hogy „...zárt sorokban álljon a Magyar Nemzeti Tanács mögött, őrizze meg nyugalma és önfeleglétét.

A Magyar Nemzeti Tanács az október 7-én hozott határozat szellemében dolgozik tovább és harcol a magyar népcsoport igazáért.”<sup>783</sup>

A magyar–csehszlovák tárgyalások megszakadása után egyre nőtt a feszültség Szlovákiában és Kárpátalján. Több magyarok által lakott járásban statáriumot léptettek életbe. A magyar városokban sorra alakultak meg a Magyar Nemzeti Tanácsok, és ezek igyekeztek fenntartani a rendet.<sup>784</sup> Pozsonyban összetűzésekre került sor a magyar és a szlovák diákság között. A szlovák diákok megtámadták a Bocskay-nyakkendőt viselő magyar diákokat, tiltakozásképpen a pozsonyi magyar reál gimnázium diákjai sztrájkba léptek. Sztrájkoltak a kassai magyar reál gimnázium diákjai is.<sup>785</sup>

A feszültség enyhítése érdekében Jaross Andor, Holota János és Esterházy János felkereste Matúš Černák szlovák iskolaügyi minisztert, és kérték, intézkedjen, hogy megszűnjenek a diákság tüntetése. Černák a találkozó után kibocsátott egy felhívást, amelyben felszólította a diákságot, hogy tartózkodjon minden tüntetéstől, és a nemzeti jelképek viselése miatt ne háborgassák a járókelőket. Ezután Ferdinand Ďurčanský miniszterrel tárgyaltak a magyar képviselők a letartóztatott magyar személyek szabadon bocsátásáról. Ďurčanský ígéretet tett, hogy szabadlábba helyezik a magyar politikai foglyokat, és közölte velük, hogy a szlovák kormány hamarosan államtitkárságot létesít a magyar és a német népcsoportok részére. A törvényhozók tudomásul vették a bejelentést, de közölték, hogy a szlovák–magyar határ végleges rendezéséig nem foglalnak állást.<sup>786</sup>

A magyar fiatalok elleni támadások a Bocskay-nyakkendő viselése miatt az iskolaügyi miniszter felhívása után sem szűntek meg. Pozsonyban több helyen maga a katonaság támadt a fiatalokra, és tépte le a nyakkendőiket.<sup>787</sup> A Szlovák Néppárt félkatonai szervezete, a Hlinka Gárda is többször inzultálta a magyarokat.<sup>788</sup> A Csehszlovákiában felnőtt fiatal nacionalista szlovák nemzedék most elemében volt. A Magyar Nemzeti Tanács minden felhívásában nyugalomra, fegyelemre és passzív magatartásra intette a magyarságot, bizonyára ennek is köszönhető, hogy sikerült megőrizni a viszonylagos nyugalmat a magyar területeken.

Kárpátalján is tüntetések és incidensek zajlottak, amely Kárpátalja további sorsa körül bizonytalanság gerjesztett. A kedélyeket az autonóm kárpátaljai kormány kinevezése és október 12-én történt Ungvárra való érkezése sem csillapította. Ezen a napon Ungvárott is megalakult a Magyar Nemzeti Tanács.<sup>789</sup> Az új kormány kinevezésével kapcsolatban Korláth Endre csak annyit mondott, hogy „a kárpátaljai magyarságot egyáltalán nem érinti, mert az itteni magyarság sorsa már eldőlt s minden csak idő kérdése”.<sup>790</sup>

Szüllő Géza a magyar kormány megbízásából Rómába utazott, és 1938. október 13-án találkozott Ciano olasz külügyminiszterrel. Ciano szerint nagy a szimpátia Magyarország iránt, de úgy látja, sok a taktikázás, s kevés az elszántság a tetteiben. Pozsony visszaadásáról Ciano nem akart tárgyalni, hivatkozva a lakosság összetételére. Szüllő memorandumot adott át Ciano-nak és a sajtónak, amelynek lényege az volt, hogy a magyar határrevíziót nem kizárólag etnikai alapon kell végrehajtani. A trianoni békeszerződés is stratégiai határokat húzott meg, az etnikai elvet gyakran nem vették figyelembe. Azért van most szükség Pozsony, Kassa és Ungvár visszaadására, mert stratégiai pontok és Magyarország szempontjából fontosak.<sup>791</sup>

Külföldi útjáról hazatérve Szüllő nyilatkozott a *Prágai Magyar Hírlap*nak. Bizonyára a cenzúra kikerülése végett az interjúban kissé elvontan fogalmazott, de ugyanakkor sokak számára érthetően és biztatóan. „Olyan a helyzet, mintha sakkjátszmában vennénk részt. (...) A sakkjátszma még nincs befejezve, de meg kell állapítanom, hogy senki sem sakkozik jobban, mint Kánya Kálmán. Aki azt állítja, hogy jobban sakkozik, az már csal. Ezzel a kis példával akarom kérni a sakk barátait, a fantasztákat és a rajongókat, hogy ne féljenek és viselkedjenek nyugodtan.”<sup>792</sup>

Rómából hazatérve Szüllő mindjárt vitába keveredett Jaross Andorral és Koczor Gyulával. Nekik az volt a véleményük, hogy a magyar képviselők már nem vehetnek részt a csehszlovák nemzetgyűlés ülésein, csupán a Magyar Nemzeti Tanács munkájá-

ban. Szüllő a csehszlovák választási rendszerre hivatkozva ezt nem fogadta el, és 1938. október 26-ra összehívta a klub ülését. Jarossék azonban sürgönyöztek a képviselőknek az előző napon, és lemondták az ülést. A másik vita a *Prágai Magyar Hírlap* jövője körül robbant ki. Jarossék már csomagoltak, és kijelentették, hogy a *Prágai Magyar Hírlapot* át akarják vinni Budapestre, ahol *Felvidéki Újság* néven kívánják kiadni. Szüllő ezt ugyanúgy ellenezte, mint a külön felvidéki párt létrehozását. Ő a teljes egység, az anyaországba történő beolvadás híve volt. „Úgy látom, hogy ők azt akarják, hogy külön pártot csináljanak a felvidéki képviselők és szenátorok, amely párt a felvidék érdekében s annak eszejárásával a kormánnyal szemben, mint *separatum corpus* működjön. Ennek háttere az egyéni vezetői pozícióknak a fenntartása.”<sup>793</sup>

A szepességi németek is megpróbálták beleszólni sorsuk irányításába, és Iglón 1938. október végén megalakították a Magyar–Német Nemzeti Tanácsot. „Kimondták, hogy a szepesi magyar és német nép sorsa fölött önmaga hivatott dönteni és követeli, hogy a Szepesség sorsáról népszavazással döntsenek.”<sup>794</sup> Néhány nappal később azonban az iglói járási hivatal betiltotta a Magyar–Német Nemzeti Tanácsot.<sup>795</sup>

A magyar kormány diplomáciai offenzívába kezdett a komáromi tárgyalások megszakadása után, hogy a csehszlovák–magyar határ kérdésében kedvező döntés szülessen a nagyhatalmak konferenciáján. Most szembesült először a magyar kormány azzal a ténnyel, hogy majd két évtizeden keresztül rosszul mérte fel a szlovák és a ruszin nép hangulatát, hiszen mindig azt hirdette, hogy ezek egy esetleges népszavazás alkalmával Magyarországhoz csatlakoznának. Münchenben Hitler idegesen vágta Darányi Kálmán szemébe, nem érti, miért mondták a magyarok a szlovákokról és a ruszinokról, hogy Magyarországhoz húznak, mert tudomása szerint ez nem így van.<sup>796</sup> Az olaszországi és a németországi tárgyalások eredményeként 1938. november 2-án a bécsi Belvedere kastélyban kihirdették a döntőbíróság határozatát, mely szerint a vitatott városok közül Kassát, Ungvárt és Munkácsot Magyarország kapja meg, Pozsony és Nyitra viszont Csehszlovákiában maradt.



## VII. Összefoglalás

A kisebbségbe került csehszlovákiai magyarság pártjainak létrehozására nagy hatással voltak az első nemzetgyűlési választások 1920-ban. A korábbi hónapok dőbbenete után a magyar kisebbség tagjai felismerték, hogy hatalomváltásról, nem pedig átmeneti állapotról van szó, ezért az új államban való élethez tartósan kell berendezkedni. Az új magyar pártok elsősorban a korábbi magyarországi pártalakulatokra támaszkodtak. A pártok szervezésében részt vettek a történelmi Magyarország egykori képviselői, volt főispánok, parlamenti képviselők, de olyanok is bekerültek az új pártok vezetői közé, akik korábban nem töltöttek be fontosabb politikai posztokat.

A keresztényszocialista párt szervezésében jelentős szerepet játszott Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök és a katolikus egyház. A kisgazdapárt pedig inkább a protestáns magyarság körében talált támogatókra.

Az első nemzetgyűlési választások után mindkét párt – a kisgazdapárt és a keresztényszocialista párt is – bejutott a nemzetgyűlésbe, és ez a tény meghatározó volt hosszú éveken keresztül. A két párt egymással is rivalizálva adott hangot a magyar kisebbség problémáinak. A rivalizálás részben a különböző pártstratégiákból fakadt, részben abból, hogy mindkét párt ugyanarra a szavazóbázisra, a csehszlovákiai magyarságra támaszkodott.

A keresztényszocialista párt mindvégig az őslakos elméletet hirdette, amelynek értelmében magyarok, szlovákok, németek és ruszokok együtt küzdenek Szlovákia autonómiájáért. Ezzel valójában az új állam berendezésének alapjait, az egységes csehszlovák nemzet elméletét kérdőjelezték meg. A kisgazdapárt és még inkább a húszas évek közepétől a belőle alakult Magyar Nemzeti Párt csupán a magyarok körében szervezkedett és igyekezett a kisebbségi önszerveződéseket is segíteni. Számára fontos volt az, hogy a magyarság megtalálja érvényesülését az új államban.

A pártok szervezésében és fenntartásában jelentős szerepe volt a magyarországi anyagi támogatásnak. A kezdeti zavaros hónapok után az anyaországi támogatás rendszeressé vált, és ennek jelentős részét a politikai párok kapták, az oktatásra és a kultúrára fordított összegek jóval kisebbek voltak. A magyar kormány a támogatás fejében gyakran beleszólt a pártok belső ügyeibe, és saját hosszú távú céljaira igyekezett felhasználni a magyar pártokat. A kisebbségi

pártoknak tehát ebben a keretben kellett megtalálniuk a saját helyüket és arculatukat. A csehszlovák belpolitika és a magyarországi politikai helyzet egyaránt befolyásolta tevékenységüket.

A húszas évek második felében a két párt által követett különböző stratégiákat Szüllő Géza, az Országos Keresztényszocialista Párt elnöke és Szent-Ivány József, a Magyar Nemzeti Párt vezetője szemlélyesítette meg. A különbségekről és a közöttük feszülő ellentétekről Szüllő így írt 1928-ban. „Az én pozíciónak nehézsége, hogy én nem akarom azt, amit Szent-Ivány, én nem akarok megelégedett nemzetiséget kreálni a magyarságból Csehországban, nekem célom az, hogy a magyarság ne maradjon meg Csehországban s én Csehszlovákiában nem magyar politikát, de magyarországi politikát csinállok (az eredeti szövegben is alá van húzva ez a rész – A. B.). Destruálom magát az államot, hogy ezáltal a leválás annál könnyebb legyen, felélesztem a szlovákok nemzeti érzését, nemzeti gondolatát, de ezeket a dolgokat én nem mondhatom nyíltan meg. Ebben áll a nehézség, hogy nagyon sok emberrel nem beszélhetek nyíltan, nem leplezhetem magamat le. Azonban minden akció, amely aktivizmust hirdet, amely azt demonstrálja, hogy az én negatív politikám árt az idevaló magyarságnak, árt egyúttal annak a nagy gondolatnak is, amiért én egyáltalán politizálok.”<sup>797</sup>

A magyarországi befolyás értékelésénél figyelembe kell venni, hogy a magyar pártok sokszor saját belátásuk szerint, saját belső erőviszonyaik eredőjeként cselekedtek a legfontosabb ügyekben. A magyar kormánykörök csak kilenc év után tudták elérni azt, hogy a csehszlovákiai magyar pártok közös listát állítsanak a nemzetgyűlési választásokon. Több mint másfél évtized kellett ahhoz, hogy végre megvalósuljon a magyar pártok általuk kezdetektől szorgalmazott egyesülése. Érdekes azt is megfigyelni, hogy a magyarországi kormánykörök által leginkább támogatott, az ő politikai értékvilágukhoz legközelebb álló személyek milyen szerepet kaptak ezekben a pártokban. Szüllő Gézát leszámítva a többiek – Bittó Dénes, Rakovszky Iván, Kürthy Lajos, Kürthy István, Petrogalli Oszkár – tulajdonképpen a régi államfordulat előtti korszak emberei, akik a pártok közvetlen vezetésében alig kaptak szerepet. Vagy a háttérben maradtak, vagy Magyarországra távoztak. Ugyanakkor az államfordulat után feltűnt politikusok – Lelley Jenő, Tobler János, Böhm Rezső, Szent-Ivány József, Holota János, Nitsch Andor – a pártok irányításában jóval nagyobb szerepet játszottak. Az ő értékviláguk nagyon messze volt a két világháború közötti Magyarország vezető politikusaiétól. Érdekes lenne azt is megvizsgálni, hogy a csehszlovákiai magyar pártok programja, ideológiája, értékrendszere mennyire tért el az anyaországi kormánypártokétól. Talán nem járok messze az igazságtól, ha azt állítom: ezek a pártok, politikusok ellenzékinek minősültek volna az

anyaországban. A csehszlovákiai magyar ellenzéki pártok tehát semmiképpen sem tekinthetők csupán a magyar kormány által létrehozott szervezeteknek, hiszen megvoltak a maguk felvidéki gyökerei és jellegzetességei, és érvényesültek bennük a csehszlovákiai belpolitikai hatások. A csehszlovákiai magyar sajtó, még a központi pártlapnak számító PMH is, erősen különbözött hangvételében a magyarországi vezető lapokétól. Ezeknek a kérdéseknek a vizsgálata azonban újabb kutatásokat, elemzéseket igényelne.

A polgári demokrácia keretei közt élő csehszlovákiai magyarság a két világháború között rendszeresen gyakorolhatta választójogát az általános és titkos választójog alapján. A választások jogszerűen zajlottak le, s ez akkor nem volt általános a térség országaiban. A választásokon induló politikai pártok palettája nagyon sokszínű volt.

A magyarság körében elsősorban két politikai tömörülés dominált. Az ellenzéki magyar pártok kapták körében a legtöbb szavazatot, ez a mennyiség 50–70 százalék között mozgott. (Az egyes tartományok és járások választási eredményeinek értékeléséhez, összegzéséhez lásd a mellékelt 1–20. ábrát.) Az első nemzetgyűlési választásokon volt a legkisebb a magyar pártok támogatottsága, a húszas évek közepére ez oly módon stabilizálódott, hogy ezek a pártok a magyar szavazatok kétharmadára számíthattak.

A másik legerősebb tömörülés a baloldal volt. Az első nemzetgyűlési választásokon a szociáldemokraták szerezték meg a magyar szavazatoknak csaknem a felét, a következő választásokon a kommunista párt kapta a magyar szavazatok 20–25 százalékát. Szlovákiában a kommunista párt a legerősebb bázissal a túlnyomó részben magyarlakta vidékeken rendelkezett. Itt általában kétszer olyan arányban szavaztak erre a pártra, mint az országos átlag. Ennek magyarázata a nagyszámú nincstelen agrárproletariátus és az egyre elszegényedő, önálló egzisztenciáját veszítő parasztság, valamint a munka után a városokba húzódó magyar tömegek baloldali befolyásoltságában volt. A magyar társadalom elszegényedésének egyik kiváltó oka a nemzeti célokat követő csehszlovák földreform volt. Csehszlovákiában a kommunista párt volt az egyetlen minden etnikumot átfogó párt.

A két magyar párt közül az 1935-ös választásokig a katolikus egyházra jelentősen támaszkodó Országos Keresztényszocialista Párt rendelkezett a nagyobb szavazóbázissal. Elsősorban a katolikus magyarság és kis mértékben szlovák és német lakosság támogatta. A befolyása erős volt a két nagyvárosban, Pozsonyban és Kassán, de jelentős volt a többi városban is, mint például Nyitrán és Eperjesen.

A Magyar Nemzeti Párt elsősorban a református és evangélikus magyarság körében volt erős, elsősorban Gömör megyében, valamint azokban a délnyugati járásokban, ahol erős református közös-

ségek voltak. A párt szavazóbázisa – az OKP-val összehasonlítva – inkább vidéki jellegű volt. Legfőbb támogatói a vagyonosabb falusi paraszti rétegek voltak. Az országos választásokon mindig koalícióban indult a Szepesi Német Párttal, később az OKP-val is, így nehéz pontosan megállapítani országos befolyását. Biztosra vehető azonban, hogy a szepességi szavazatokat a német párt biztosította. A Szepesi Német Párt nagy befolyással bírt a Táttra alján, ez azonban alig terjedt túl egy-két járáson. A húszas években a szepességi németek 80-90 százaléka a magyar-német pártkoalíciót támogatta. Más vidékek, például Kőrmöcbánya német lakosságára, alig volt hatással. A harmincas évek második felében már a Szepességekben is meg kellett küzdenie a zipser szavazatokért a Szudétanémet Párttal, amely Szlovákiában is terjeszkedett.

Külön kell szólnom a szlovákiai északi városok gyakran háromnyelvű lakosságának szavazói magatartásáról. Ezekben a városokban a népszámlások csupán csekély és folyton csökkenő számú magyarságot mutattak ki. A választási eredmények azonban ennek ellenére meglepően kedvezőek voltak a magyar pártok és koalícióik számára, hiszen az olyan városokban, mint Eperjes és Besztercebánya, ahol a hivatalos népszámlálások szerint csupán néhány százaléknyi magyar és német polgár élt, 5–10, sőt 15 százalékos eredményeket könyvelhettek el a magyarok.

Ez a jelenség a történelmi kulturális hagyományokban gyökerezik. Szvatkó Pál szlovákiai magyar publicista 1934-ben erről így írt *A szlovenszkói magyar középosztály* című tanulmányában: „Vannak bizonyos rétegek Szlovenszkon, amelyeket kizárólag a magasrangú magyar szellemiség és a megszeretett elegáns életforma tart a magyarság oldalán. Ilyen réteg például a zsidóság egy része, a szepességi némettség és egyes szlovenszkói városok háromnyelvű középosztálya. Szlovenszko déli, keskeny sávján a városok magyar nyelvűek, északi keskeny sávján szlovák nyelvűek, de a középső széles sávban a polgárság ősidők óta háromnyelvű (...) Ilyen Nagyszombat, ahol a népszámlálás 23 945 lakosból 901 magyart, 1134 németet 1319 zsidót és 2271 bevándorolt csehet mutat ki. Itt a háromnyelvű réteg a magyarok, németek a zsidók és bizonyos szlovák határelemek bevonásával körülbelül 4-5 000 ember, azaz csaknem a teljes középosztály. Nagyszombatban az elenyészően kicsiny magyarság és némettség ellenére még mindig 761 magyar és német lapot adnak el naponta az 1835 szlovák és cseh újságpéldánnyal szemben, amely statisztikánál azonban figyelembe kell venni, hogy az utóbbiak között körülbelül 1000 példány egészen olcsó 20 filléres jelentéktelen néplap szerepel, míg a 366 eladott magyar lappéldány legnagyobb része drága és komoly újság.”<sup>798</sup>

Kárpátalján a magyar pártok a magyar kisebbség tagjai szavazatainak 50-60 százalékára számíthatott. Amit a háromnyelvű városokról megállapítottam, az érvényes volt Munkácsra is, de fokozottabban Ungvárra. Tehát itt is a városi, magyar, német és zsidó polgárság a népszámlálásoknál kimutatott magyarság arányánál nagyobb mértékben szavazott a magyar pártokra.

Arról a kérdésről, hogy vajon a női vagy férfi szavazók körében voltak népszerűbbek a magyar pártok, nincsenek számszerű adataim, ilyen jellegű felmérések akkor nem készültek. Szüillő Géza a korszak egyik legtapasztaltabb politikusa véleménye ad némi fogódzót a kérdésben: „Az itteni magyarság védelme szempontjából azért tartom jobbnak a felekezeti alapon való állást, s azért vagyok az országos keresztényszocialista pártnak a tagja, mert a férfiaknak a realitások iránt való fogékonysága miatt az agrárpárt és a kormány több anyagi előnyt tud adni gazdasági és minden más téren a népnek, mint amennyit mi tudnánk adni magyarságunknak a hazafias fellángoláson kívül, de nálunk a nőknek is van szavazati joguk s ezeknél a katolicizmus, egyáltalán a vallás és a papság révén többet tudunk nekik kilátásba helyezni a túlvilágon, mint a pozitív irányt képviselő huszita kormány és így tudjuk a nők szavazataival ellensúlyozni a férfiak szavazatait.”<sup>799</sup>

Összegzésül elmondható, hogy a magyar polgári pártok, amelyek a két világháború között a magyar kisebbség legitim képviselőiként léptek fel, valójában a magyarság mintegy kétharmadát képviselték. Ennek mélyebb magyarázatához, az összefüggések feltárásához további munka vár még a kisebbségtörténet kutatóira. Helyi feltáró munkákra van szükség, hogy a magyar kisebbség választási magatartásáról alkotott képet finomítani tudjuk. Változás csupán Csehszlovákia utolsó hónapjaiban következett be, mikor az Egyesült Magyar Párt előretört a magyar vidékeken.

Munkámban bemutattam a magyar kormány által a csehszlovákiai magyarságnak nyújtott anyagi támogatás kereteit és az ezen belül követett stratégiát a két háború között. A hiányos források ellenére is megállapítható, hogy húsz év alatt mintegy 100 millió csehszlovák koronát fordítottak a csehszlovákiai intézmények támogatására a magyarországi költségvetésből.<sup>800</sup>

Az államfordulat utáni első években a támogatás nem költségvetés alapján folyt, hanem a magyar kormánykörök által fontosnak tartott ügyeket támogatták rendszertelenül. A húszas évek elejétől a támogatás a társadalmi egyesületeken keresztül folyt. Az északi támogatás koordinálására létrehozott Rákóczi Szövetséget 1924-ben feloszlatták, feladatainak egy részét a Felvidéki Egyesületek Szövetsége vette át a harmincas évek elejéig. A csehszlovákiai támogatást közvetítő társadalmi szervezetekről elmondható, hogy nem volt

olyan jelentős szerepük az anyagi támogatás terén, mint a Népies Irodalmi Társaságnak, amely a keleti magyarság ügyeivel foglalkozott. A Népies Irodalmi Társaság kisebbségi társadalommal kapcsolatos adatgyűjtő és elemző munkáját egészen a második világháború végéig folytatta, míg a felvidéki magyarság esetében nem folyt ilyen mélyreható feltáró munka. A harmincas évektől a támogatás egyenesen a Külügyminisztériumból és a Miniszterelnökségről folyt.

Csehszlovákiában az anyagi támogatást illetően a legfontosabb intézmények a magyar ellenzéki politikai pártok voltak, amelyeket a magyar kormány a kisebbség hivatalos képviselőinek ismert el. A Felvidéken és Kárpátalján a katolikus és az evangélikus egyház vezetése szlovák kézben volt, ezért itt nem lehetett az erdélyi modellt követni, ahol az egyházak szerepe jelentős volt a támogatás elosztásában és felhasználásában. Míg ez utóbbi esetben az anyaországi támogatást jelentős részben oktatási és kulturális célokra használták, a Csehszlovákiához csatolt részeken a támogatás döntő többségében politikai célokat szolgált.

A Csehszlovákiába juttatott összegekből a legnagyobb arányban a magyar politikai pártok részesültek, amelyek a támogatás 50–70 százalékát kapták. Ez a támogatás tette lehetővé a pártok számára, hogy fenntarthassák apparátusukat, független státusokat hozhassanak létre. A rendszeres havi támogatás mellett a választások alkalmával külön pénzügyi támogatást is kaptak a pártok. Itt nem csupán az ellenzéki magyar pártok, hanem a szepességi német és a ruszin autonomista pártok is kaptak rendszeres támogatást. Sőt a Szlovák Néppárt is, amelynek autonómiatörekvéseit a csehszlovák állam megengedésére akarták felhasználni a magyar kormánykörök.

Kisebb mértékű, viszont a kisebbségi lét számára Csehszlovákiában nagyon jelentős volt az oktatásügy támogatása, elsősorban a magyar nyelvű középiskolák és a felsőfokú intézmények hiánya miatt.

A magyar ellenzéki sajtó, elsősorban a *Prágai Magyar Hírlap*, a magyar ellenzéki pártok központi napilapja nem tudott volna fennmaradni jelentős anyagi támogatás nélkül.

Kis mértékű és esetleges volt a gazdasági támogatás az anyaország részéről, amely elsősorban a pénzügyi támogatással magyarázható. Csehszlovákiában nem valósult meg nagyobb pénzügyi támogatás, mint például Erdélyben. Itt a két ország szövetkezetei közötti kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatok további kutatása érdemel figyelmet.

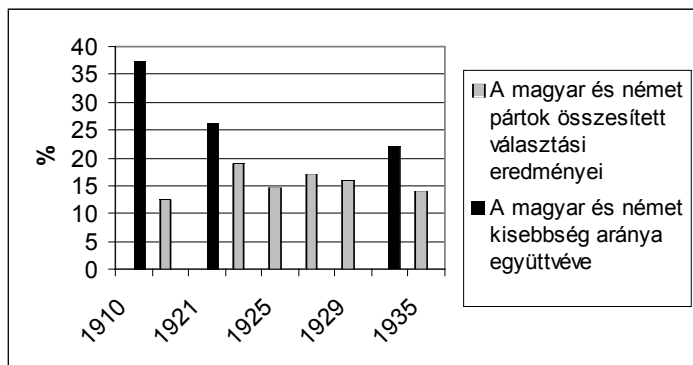
Általánosságban elmondható, hogy az anyaországi támogatás nélkül nem valósult meg úgyszólván egyetlen jelentősebb lépés sem a kisebbségi politika, kultúra, oktatásügy, sajtó terén. Lehetett szó akár választásról, pártépítésről, új intézmények létrehozásáról, sajtó-

termékek kiadásáról. Az anyaországi támogatás figyelembevétele nélkül nem értelmezhetők helyesen a kisebbségi társadalomban, politikában végbement folyamatok. A mélyebb összefüggések feltárása érdekében még további munka vár a kisebbségi magyarság kutatóira.

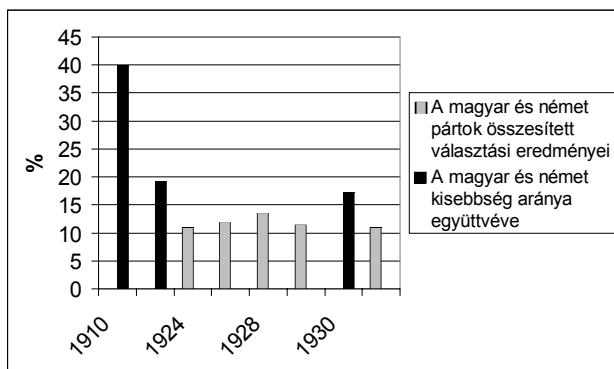
Mindkét párt külön figyelmet fordított a harmincas évek elejétől a magyar munkásság megszervezésére. A harmincas évek közepétől, részben külföldi példák hatására, a Magyar Nemzeti Párt egyre inkább nacionalista irányba tolódott el, és az egységes kisebbségi párt megteremtése került a tevékenysége középpontjába. Az 1935-ben lezajlott járási választások eredményei azt mutatják, hogy a Jaross Andor nevével fémjelzett új politika nyomán a MNP a magyar vidékeken megerősödött. Jobb eredményeket ért el, mint a keresztényszocialista párt. 1936-ban a két párt belső viták után egyesült. Az egyesülés létrejöttében jelentős szerepe volt a magyarországi elvárásoknak.

A német nyomás alatt egyre inkább összeroppanó Csehszlovákiában 1938-ban a magyarság követelése is egyre radikalizálódott. Az Egyesült Magyar Párt az utolsó hónapokban valóra tudta váltani régi vágyát, tömöríteni tudta a magyar választók 80-90 százalékát. Elsősorban a magyar nemzetgyűlési és tartománygyűlési képviselők-ből októberben megalakult a Magyar Nemzeti Tanács. Higgadt felhívásainak jelentős szerepe volt abban, hogy a müncheni szerződés után a magyar vidékeken fenntartották a nyugalmat egészen a bécsi döntésig. A bécsi döntés a magyarlakta vidékek jelentős részét Magyarországhoz csatolták. Ezzel lezárult a csehszlovákiai magyarság történetének egy fejezete.

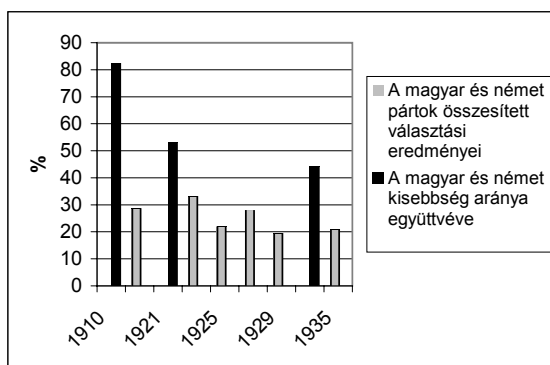
1. ábra. Szlovákiai népszámlálási és választási eredmények



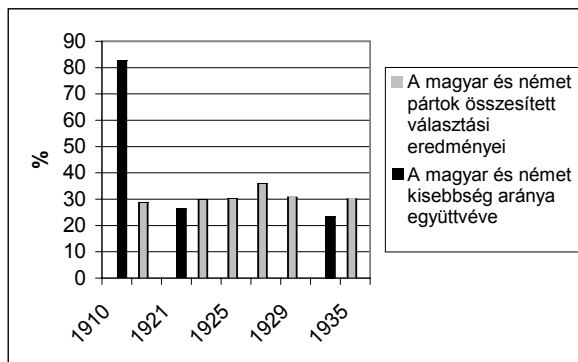
2. ábra. Kárpátaljai népszámlálási és választási eredmények



3. ábra. Pozsony város népszámlálási és választási eredményei

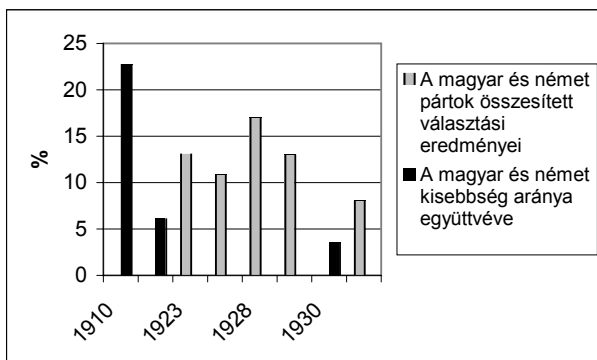


4. ábra. Kassa város népszámlálási és választási eredményei

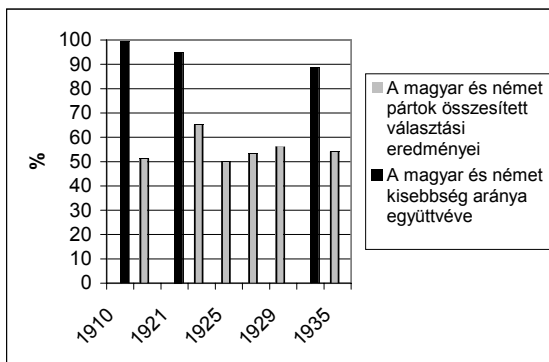




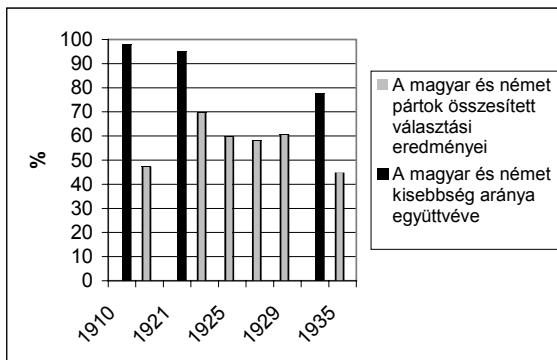
5. ábra. Az Eperjesi járás népszámlálási és választási eredményei



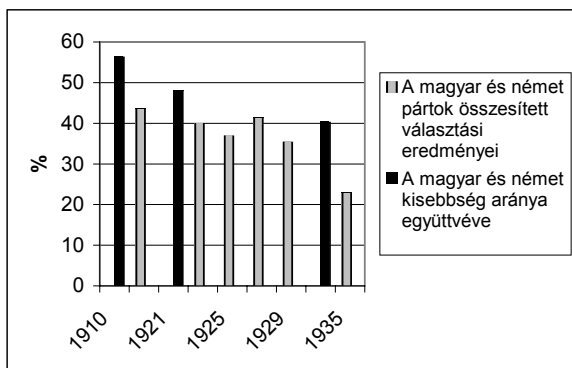
6. ábra. A Dunaszerdahelyi járás népszámlálási és választási eredményei



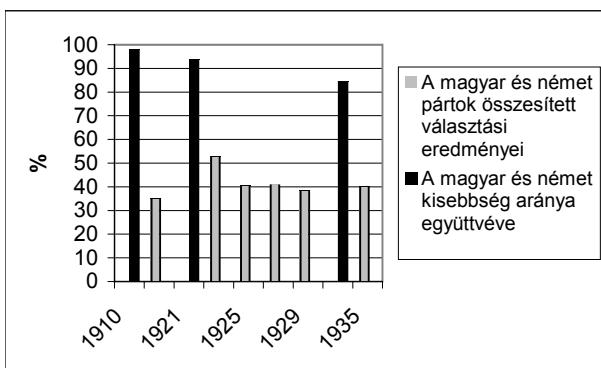
7. ábra. A Feledi járás népszámlálási és választási eredményei



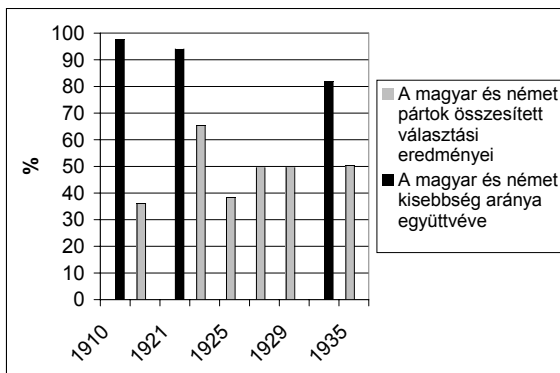
8. ábra. A Késmárki járás népszámlálási és választási eredményei



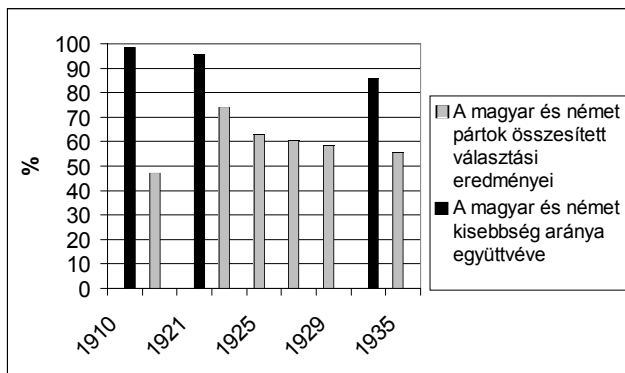
9. ábra. A Komáromi járás népszámlálási és választási eredményei



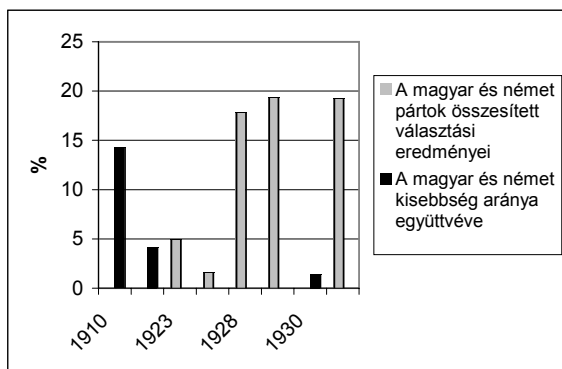
10. ábra. A Párkányi járás népszámlálási és választási eredményei



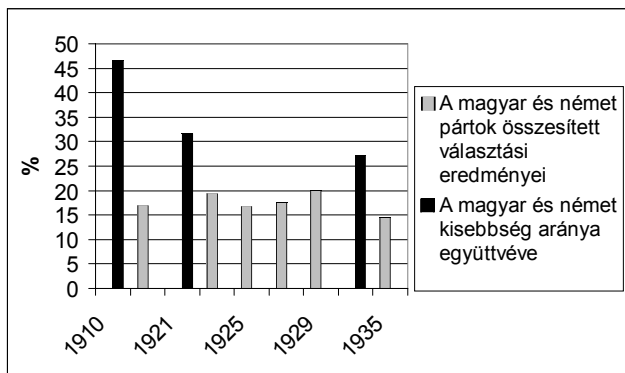
11. ábra. A Somorjai járás népszámlálási és választási eredményei



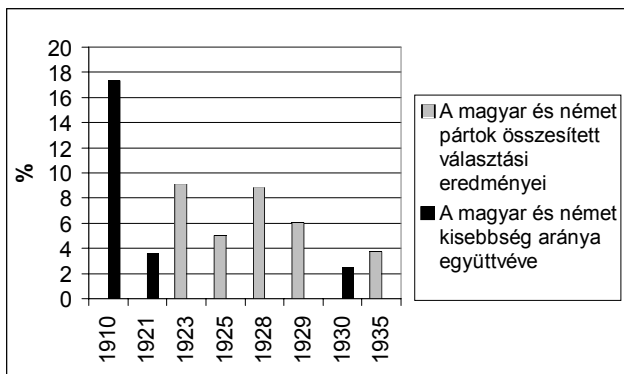
12. ábra. A Szobránci járás népszámlálási és választási eredményei



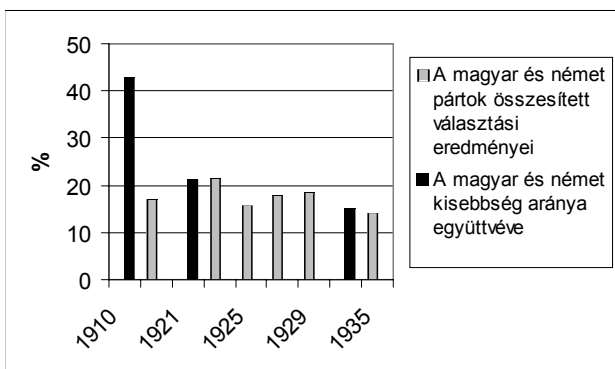
13. ábra. A Losonci járás népszámlálási és választási eredményei



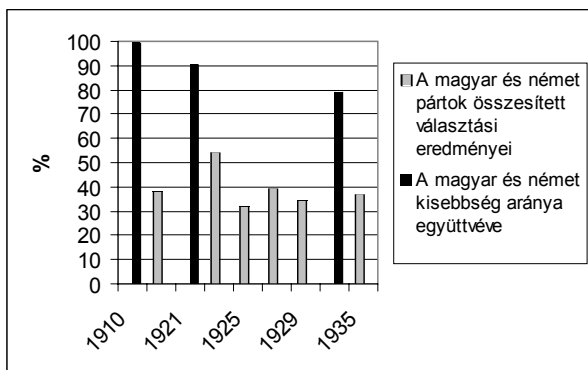
14. ábra. A Besztercebányai járás népszámlálási és választási eredményei



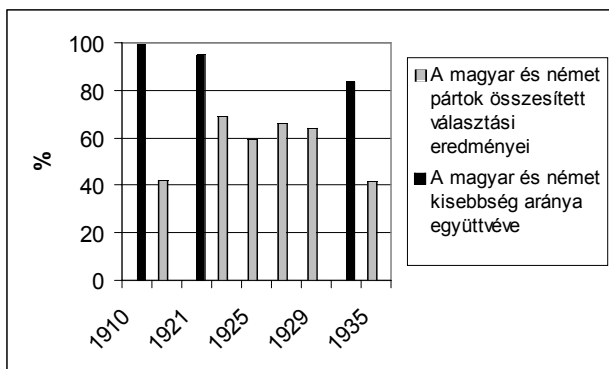
15. ábra. A Nyitrai járás népszámlálási és választási eredményei



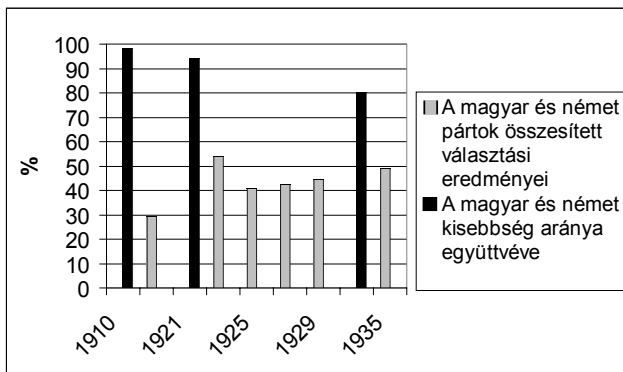
16. ábra. A Királyhelmeci járás népszámlálási és választási eredményei



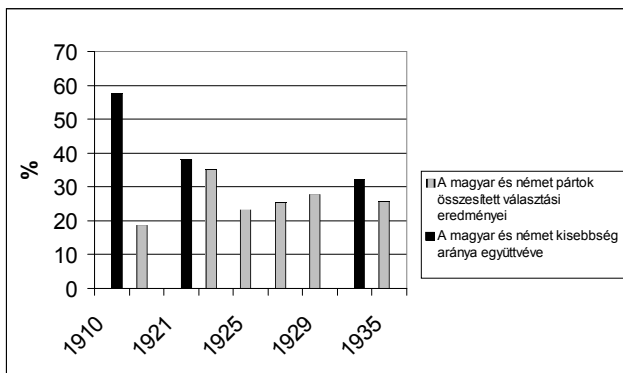
17. ábra. A Tornaljai járás népszámlálási és választási eredményei



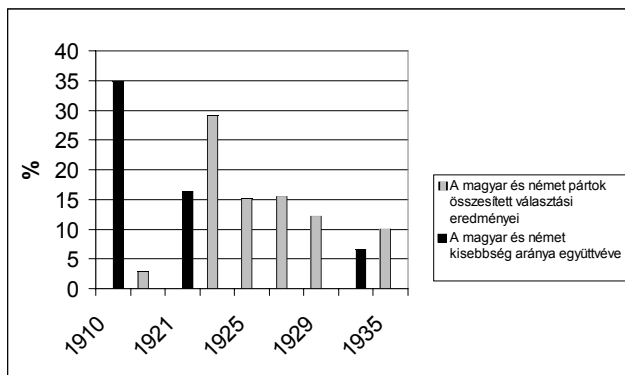
18. ábra. A Zselizi járás népszámlálási és választási eredményei



19. ábra. Az Érsekújvári járás népszámlálási és választási eredményei



20. ábra. A Kassa-vidéki járás népszámlálási és választási eredményei



## Rövidítések jegyzéke

Česk. statis.	Československá statistika
CSKP	Csehszlovákia Kommunista Pártja
CSMASZ	Csehszlovákiai Magyar Akadémikusok Szövetsége
EMP	Egyesült Magyar Párt (Országos Keresztényszocialista és Magyar Nemzeti Párt)
FEFHE	Felvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete
FESZ	Felvidéki Egyesületek Szövetsége
FL	Felvidéki Liga
KH	Komáromi Hírlap
KL	Komáromi Lapok
KÚ BA	Krajinský úrad v Bratislave
MAK	Magyar Akadémikusok Köre
MAKK	Magyar Akadémikusok Keresztény Köre
ME	Miniszerelnökség
MN	Magyar Népszövetség
MNP	Magyar Nemzeti Párt
MNSZ	Magyar Nemzeti Szövetség
MOL K 26	Magyar Országos Levéltár, Miniszerelnökség együtt kezelt aktái 1919–1923 K 26.
MOL K 28	Magyar Országos Levéltár, Miniszerelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály K 28.
MOL K 437	Magyar Országos Levéltár, Társadalmi Egyesületek Szövetsége Központjának iratai K 437.
MOL K 468	Magyar Országos Levéltár, Bethlen István iratai K 468.
MOL K 64	Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, a Politikai Osztály rezervált iratai K 64.
MV	Ministerstvo vnitra
MZV	Ministerstvo zahraničných vecí
NIT	Népies Irodalmi Társaság
OKP	Országos Keresztényszocialista Párt
OSZK KT	Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár
OÚ	Okresný úrad
PMH	Prágai Magyar Hírlap
PMR	Předsednictvo ministerské rady
PMV	Presidium ministerstva vnitra
PR BA	Policajný riaditeľstvo v Bratislave
RSZ	Rákóczi Szövetség
Sb.	Sbírka zákonů a nařízení státu československého
SNA BA	Slovenský národný archív Bratislava
ŠOBA BA	Štátny oblastný archív Bratislava

ŠOBA NR	Štátny oblastný archív Nitra
ŠOKA KN	Štátny okresný archív v Komárne
SÚA PH	Státní ústřední archív Praha
Sv.	Svazek
SZNP	Szepesi Német Párt
TESZK	Társadalmi Egyesületek Szövetségének Központja
TEVÉL	Területvédő Liga
ŽB	Župa Bratislavská
ŽRKO	Župa Rábsko-komárňansko-ostrihomská



## Jegyzetek

1. Borsody István (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938*. Budapest, 1938.
2. Fazekas József (szerk.): *Vagyunk és leszünk. A szlovenszkoí magyarság társadalmi rajza 1918–1945*. Pozsony, 1993.
3. A legfontosabbak a következők. Rády Elemér: A felvidéki magyar politika 20 éve (1918–1938). In: *Felvidéki mártírok és hősök aranykönyve*. Budapest, é. n. 89–133. p. – Darvas János: A felvidéki magyarság politikai története a csehszlovák megszállás alatt. In: Csatári István és Ölvedi János (szerk.): *A visszatért Felvidék adattára*. Budapest, 1939, 39–65. p. – Darvas János: A felvidék húszéves küzdelme és felszabadulása. In: *Magyar politikai és közigazgatási compass*. Budapest, é. n. 289–300. p.
4. Erre példa az összefoglaló igénnyel készült *Dejiny Slovenska*. V. köt. (1918–1945). Bratislava, 1985. Az utóbbi évek szlovák propaganda jellegű kiadványai közül megemlíthjük Deák, Ladislav: *Politický profil Jánosa Esterházyho*. Bratislava, 1996.
5. *Fejezetek a Csehszlovákiai magyarság történetéből*. Pozsony, 1993.
6. Popély Gyula: *Ellenszélben. A felvidéki magyar kisebbség első évei a Csehszlovák Köztársaságban (1918–1925)*. Pozsony, 1995.
7. Mácza Mihály: A politikai erőviszonyok alakulása egy dél-szlovákiai határvárosban az első Csehszlovák Köztársaság idején (Komárom 1919–1938). In: *Új Minden Gyűjtemény 1980*. Bratislava, 1981, 85–111. p. – Fogarassy László: Pozsony város nemzetiségi összetétele a 20. században a népszámlálások és a választási eredmények tükrében. In: *Új Minden Gyűjtemény*. 10. köt. Bratislava/Pozsony, 1993, 113–136. p. – Kovács Éva: Választói magatartás mint a nemzeti identitás mutatója Kassán a két világháború között. *Regio*, 1993. 3. sz. 75–106. p. – Szlovákia egyes régióinak választási magatartását vizsgáló alapos munka Krivý, Vladimír–Feglová, Viera–Balko, Daniel: *Slovensko a jeho regióny*. Bratislava, 1996, amely foglalkozik a két világháború közötti időszak választási eredményeivel is.
8. A korszak korábbi magyar kutatóinak, Turczel Lajosnak és Fogarassy Lászlónak a munkáiban sem találtunk utalásokat a korabeli magyar kisebbségi politika Magyarországhoz fűződő viszonyára.
9. Ilyen az egyik irat alján olvasható megjegyzés „Elovasás után elégetendő.” Magyar Országos Levéltár: Külügyminisztérium. A Politikai Osztály rezervált iratai K 64 (a továbbiakban: MOL K 64), 37. csomó, 7. tétel, 52/res/1930.
10. Angyal Béla: Magyar szervezetek és mozgalmak Csehszlovákiában 1918–1921 (I. rész). *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2000. 1. sz. 3–28. p. – Angyal Béla: Magyar szervezetek és mozgalmak Csehszlovákiában 1918–1921 (II. rész). *Fórum Társadalomtudományi Szem-*

- le, 2000. 2. sz. 67–84. p. – Angyal Béla: A csehszlovákiai magyarság anyaországi támogatása a két világháború között. *Regio*, 2000. 3. sz. 133–178. p. – Angyal Béla: A csehszlovákiai magyarság választói magatartása a két világháború között. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2001. 1. sz. 3–48. p. – Angyal Béla: Gúta a népszámlálások és a választások tükrében 1919-től 1945-ig. Kézirat, 1998.
11. Lipták, Lubomír: *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava, 1998, 83–84. p.
  12. Dr. Emil Stodola, a turócszentmártoni deklaráció egyik aláírója 1932-ben írt visszaemlékezésében így számol be az 1918. október 31-én Turócszentmártonból Budapestre történt hazautazásáról: „A vonatunkra több, frontról visszatérő katona szállt fel, akik vad örömkönek a puskáikból a vonat fűtőülése alatt a levegőbe leadott lövésekkel adtak kifejezést. Losoncon az állomáson teljes erővel folyt a rablás, a nők a hátukon vitték el a zománcdényeket, amelyeket az állomáson ragadtak el. Komikus látvány volt, ahogy a raktári hordókból, amelyekbe a katonák egyszerűen puskáikkal belelőttek, spriccelt ki a bor. A legélénkebb Budapesten volt a helyzet, ahol pánik uralkodott, amelyet a nagyszámú orosz hadifogoly menete váltott ki, akik Budáról a fogolytáborból szöktek meg és Budapest felé vonultak. A mi utcánkban is már lehetett hallani a lövéseket...” Stodola, Emil: *Prelom*. Praha, 1933, 149. p.
  13. A magyar kormány megbízásából 1918. november 13-án Linder Béla tárca nélküli miniszter Belgrádban aláírta a fegyverszüneti egyezményt. A belgrádi konvenció értelmében az antant által kijelölt demarkációs vonal a Nagy-Szamos felső folyásától Marosvásárhelyig, majd a Maros mentén Szegedig, innen a Szabadka–Baja–Pécs vonaltól északra a Drávaig húzódott. Északon a fegyverszüneti szerződés nem jelölt ki demarkációs vonalat. A polgári közigazgatás a magyar kormány kezében maradt, de a szövetségeseknek joguk volt a stratégiailag fontosabb helységek, így Budapest megszállására is. A konvenció demarkációs vonala etnikai szempontból több ponton sérelmes volt (pl. a Székelyföld esetében), de csak demarkációs vonalnak kellett tekinteni, és Budapesten sokan hittek abban, hogy a békekonferencián a magyar kormány majd hallatja hangját és elmondhatja a maga érveit. Lásd Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920*. Budapest, 1984, 59–74. p.
  14. „Már november első napjaiban átiratot kapott Késmárk város a turócszentmártoni nemzeti tanácstól, amelyben felszólította, hogy ismerje el fennhatóságát. A késmárki nemzeti tanács röviden azt válaszolta, hogy csak a magyar kormány fennhatóságát ismeri el.” A szepességi németek megszervezésével foglalkozó keltezetlen és aláíratlan dokumentum. A prágai követség mellékelt levele alapján a Szepességi Német Párt egy tagja adta át a követség tanácsosának. MOL K 64, 27. csomó, 7. tétel, f. 75–88.
  15. „December 14-én jöttek az első csehszlovák megszálló csapatok a Szepességre. Poprádra, Iglóra bevonultak, de Késmárkra nem, mert ide lengyel csapatok érkeztek. Csak többnapos tárgyalás után, december 18.-án vonultak innen ki a lengyelek és be a csehek, de a lengyelek még egy hónapig maradtak Késmárk mellett és 1919 márciusáig

- Podolinban. A lengyelek mindenáron rá akartak venni arra, hogy az ő oltalmuk alatt követeket küldjünk Párisba a hatalmak tanácsához és kérjük a Lengyelországhoz való csatlótatást. Kötelezték magukat, hogy visszaadják a Szepességet Magyarországnak, ha lehetséges lesz; és mi nem bíztunk ebben és főleg nem akartuk, hogy egy országhatár helyett kettő legyen köztünk és Magyarország között.” Uo.
16. „1918. október 28. Turoczszentmártonban megalakult a tót Rada, mely Csehországhoz való csatlakozását kijelentette. A magyar vezérek visszavonultak. Mindenütt arra szólítottuk fel a népet, hogy ne Csehországhoz csatlakozzék, hanem Magyarországhoz. És a nép zöme 98 %-a ezen az alapon áll” – emlékezik vissza Dvortsák Győző a Területvédő Liga (TEVÉL) nemzetiségi bizottságának ülésén 1921 júliusában. MOL A Miniszterelnökség együtt kezelt aktái K 26 (továbbiakban: MOL K 26), 1261. csomó, XXXVIII. tétel, 98–100. Lásd még *Magyar Politikai Lexikon 1914–1929*. Budapest, é. n. 96. p. – Ďurica, Milan S.: *Dejiny Slovenska a Slovákov v chronologickom prehľade*. Košice, 1995, 120. p. – Kramer, Juraj: *Iredenta a separatizmus v slovenskej politike*. Bratislava, 1957, 18–19. p.
  17. Hronský, Marián: Szlovákia elfoglalása a csehszlovák katonaság által 1918 novemberétől 1919 januárjáig. Budapest, 1993. – Ormos: i. m. 103–111. p. – Popély: *Ellenszélben*. 13–29. p.
  18. Hronský: i. m. – Komárom megszállása. 1919. január 10. *Komáromi Lapok* (a továbbiakban: KL) 1919. január 11. 1–2. p. „A cseh-szlovák köztársaság csapatai ma reggel kilenc órakor bevonultak Komáromba s megszállták városunkat. A megszálló csapat Csallóköz felől jött s példás rendben érkezett ide...”
  19. KL, 1919. január 11. 1–2. p.
  20. A nyitrai eseményekről és Batthyány püspök sorsáról *Emlékezzünk* címmel közölt cikket 14 év elmúltával szemtanúk beszámolója alapján a *Prágai Magyar Hírlap* (a továbbiakban: PMH) 1932. december 1. 2. p.
  21. KL, 1919. január 11. 1–2.p.
  22. Nariadenie ministra-plnomocníka vlády Československej republiky pre správu Slovenska zo dňa 11. prosinca 1918. č. 1/1918. *Úradné noviny*, 1919. január 1.
  23. Pálesch Ervin: *Cseh-szlovák Törvények és rendeletek Gyűjteménye*. I. köt. 1918–19. Prešov (Eperjes), 49. p.
  24. Zoch Sámuel Pozsony megyei zsupán 1919. március 12-én nyilatkozatot is kiadott, amelyben kijelenti, hogy a megyei tisztviselők részéről tett „szolgálati fogadalmukat nem úgy magyaráztam, mintha a honpolgári eskü volna...” ŠOBA Bratislava, fond Župa Bratislavská I. Prezidiálne spisy župana 1919–1922, (a továbbiakban: ŠOBA BA, fond ŽB I) 9. doboz, jelzet nélküli irat. Jamnitzky Ottokár, a Győr, Komárom és Esztergom vármegye zsupánja, aki 1919. február 21-én érkezett állomáshelyére Komáromba, „Hangsúlyozta, hogy óhaja az, hogy minden tisztviselő helyén maradjon és tovább teljesítse kötelességét. Lelki ismereti kényszer elé állítani nem akarja őket és hűségi fogadalmat nem kíván tőlük és megelégszik annak kijelentésével, hogy a tisztviselők

- teljesítik kötelességüket és a cseh-szlovák köztársaság ellen működést nem fejtenek ki.” KL, 1919. március 1. 1. p.
25. ŠOBA BA, fond ŽB I, 9. doboz, szám nélküli irat.
26. KL, 1919. március 1. 1. p. A csehszlovákiaitól eltérő helyzet volt Erdélyben, ahol a magyar kormány nem járult hozzá a hivatalnoki kar hűségesküjének letételéhez, holott ezt a román hatóságok megkövetelték. A hivatalnoki kar fogadalomtételére itt is hajlandó lett volna, a hűségeskü letételét azonban megtagadták, mivel ezzel a román fél pozícióit erősítették volna a béketárgyalásokon. Hónapokon keresztül folyt a hivatalnoki kar passzív ellenállása. Lásd Bárdi Nándor: „A Keleti Akció”. A romániai magyar intézmények anyaországi támogatása az 1920-as években. In: *Magyarságkutatás 1995–96*. Budapest, 1996, 144–146. p.
27. „Megtartottuk összes tanítóinkat, tanárainkat, amennyire lehetett rábírtunk minden állami és közigazgatási tisztviselőnk, hogy maradjon meg az állásában, mert minden egyes helyért kár, amit átengedünk. És ezt annyira sikerült keresztülvinnünk, hogy pl. a késmárki járásban mint egyetlenegyben a Felvidéken ma is a régi főszolgabíró és a legtöbb községben a régi jegyző van hivatalban” – vázolja a szépségségi zipserek (németek) által követett taktikát az 1928-ban készült visszaemlékezés. MOL K 64, 27. csomó, 7. tétel, f. 75–88.
28. Lipták: *Slovensko...* 86. p.
29. Plichtová, Jana: Československo ako viackultúrny štát v kontexte histórie regiónu od 1918–1992. In: *Menšiny v strednej a východnej Európe*. 8–9. p.
30. Lipták: *Slovensko...* 103. p.
31. ŠOBA BA, fond ŽB I, 1. doboz, 203/pres/1919.
32. ŠOBA BA, fond ŽB I, 11. doboz, 317/pres/1920.
33. „E hónap 12-én elesett személyek névsora. Albrecht Károly szül. 1892-ben Pozsonyban, gyári munkás, nőtlen, lakik Kusser Zsigmond utca 23 sz. Édesanyja Mindidorf Terézia, édesapja Albrecht István, bátyja József lovas rendőr, lakik Bohnen u. 11 sz. – Soós Angéla szül. Böhm, mosónő, szül 1879 Kárpáthalas pozsonyi illetőségű. Férje Soós Ferenc, városi kocsis r. k. (római katolikus – A. B.) gyermekek Ferenc 10 é., Irén 9 é., József 7 é., Aranka 6 é., Gábor 3 é. – Kubesch Vilmos 17 é. Született Ligetfalun, pozsonyi illetőségű, fémipari szakiskolai tanuló r. k. Apja Ferstanscher (?) Vilmos, édesanyja Cseszány Ludmilla, fiútestvérei Pál 28 é., Károly 14 é., Róbert 9 é., nővérei Leopoldina 26 é., Matild 22 é., Lotty 19 é. Lakik Török Ferenc utca 16 sz. – Lunzer Gusztáv, gyári munkás, 19 é., evang., pozsonyi illetőségű. Édesapja Gottlieb, édesanyja Terézia, fiútestvére Gottlieb 16 é., és Károly 13 é., húga Terézia 15 é. – Kovács György, rokkant, szül 1896 Bánokszentgyörgyön r. k. Édesapja József, lakik Bánokszentgyörgyön Zala megye. – Heringes Ferenc, szabó, nős szül 1818-ban (? valószínűleg helyesen 1881 – A. B.) Alsószderdahelyen felesége Julianna 30 é., gyerekek György és Aranka 10 éves, lakik Jókay Mór utcában. – Záborsky Gyula szül. 1888 Zsolnán, lakatos a Negedly cégnél, r. k.. Szenci illetőségű, lakik a Reich utca 15 sz.” ŠOBA BA,

- fond ŽB I, 2. doboz, jelzet nélkül. Lásd még Jankovics Marcell: *Húsz esztendő Pozsonyban*. Pozsony, 2000, 67–68. p. és Peéry Rezső: *Requiem egy országrészért*. Pozsony, 1993, 35. p.
34. Popély: *Ellenszélben*. 34–35. p. – KL, 1919. február 22. 1–2. p.
  35. Ormos: i. m. 197–205. p.
  36. Popély: *Ellenszélben*. 70. p.
  37. Fidler, Jiří: Francouští generálové na Slovensku a Podkarpatské Rusi (1919–1925). *Vojenská história*, 2000. 3–4. sz. 79–88. p.
  38. Ormos Mária: *Magyarország a két világháború korában 1914–1945*. Debrecen, 1998, 56–62. p.
  39. A Csehszlovák Nemzeti Tanácsot először Franciaország ismerte el 1918. június 29-én. Nagy-Britannia 1918. augusztus 9-én, az Egyesült Államok 1918. szeptember 3-án követte a Nagy-Britannia példáját. *Československé dějiny v datech*. Praha, 1986, 377–378. p.
  40. Rothschild, Joseph: *Csehszlovákia története a két világháború között*. Szeged, 1995, 10. p.
  41. Hodža ezeket a gondolatokat a második világháború alatt emigrációban írta. Hodža, Milan: *Federácia v strednej Európe*. Bratislava, 1997, 141. p.
  42. A népszámlálások eredményeit a következő kiadványokból merítettem: *Československá statistika. Svazek. 9. Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921. I. díl*. Praha, 1924 (a továbbiakban: Česk. statis. Sv. 9. I.). – *Československá statistika. Svazek. 22. Sčítanie ľudu v republike Československej zo dňa 15. februára 1921. II. diel. Povolanie obyvateľstva 3. časť*. Praha, 1925 (a továbbiakban: Česk. statis. Sv. 22. II.). – *Československá statistika. Svazek. 37. Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921. III. díl*. Praha, 1927 (a továbbiakban: Česk. statis. Sv. 37. III.). – *Československá statistika. Svazek. 98. Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. I. díl*. Praha, 1934 (a továbbiakban: Česk. statis. Sv. 98. I.). – *Československá statistika. Svazek. 104. Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. II. díl. Povolání obyvateľstva*. Praha, 1934 (a továbbiakban: Česk. statis. Sv. 104. II.). – *Československá statistika. Svazek. 116. Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. II. díl. Povolání obyvateľstva. Časť 3*. Praha, 1935 (a továbbiakban: Česk. statis. Sv. 116. II.). – *Zprávy štátného úradu štatistického republiky Československej. Ročník XIV. (1933), číslo 195*. A közölt adatokból néhány százalékszámítást magam végeztem el, és foglaltam az adatokat táblázatokba. – Česk. statis. Sv. 9. I. 43. – Popély Gyula: *Népfigyelgetés*. Budapest, 1991, 59. p.
  43. Az 1910-es népszámlálás alkalmával közigazgatásban dolgozók és a szabadfoglalkozásúak közül mindössze 2 911 vallotta magát szlovák anyanyelvűnek. Ebből is 1423 szülésznő volt. *Československá vlastivěda*. Díl 5. Stát. Praha, 1931, 451. p.
  44. Uo. 440. p.
  45. A Csehszlovákia függetlenségéről és a kisebbségek védelméről szóló szerződés, Saint-Germain-en-Laye, 1919. szeptember 10. In: Halmosy

- Dénes. *Nemzetközi szerződések 1918–1945*. Budapest, 1966, 87–92. p. A terület hivatalos neve: Podkarpatska Rus.
46. Česk. statis. Sv. 37. III. 61.
47. Az ország politikai és választási rendszerét elsősorban a 121/1920. számú alkotmánytörvény és a 123/1920. számú képviselőválasztásról szóló törvények fektették le. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého* (a továbbiakban: Sb.). Ročník 1920, čís. 121. és Sb. Ročník 1920, čís. 123.
48. A községi választás rendjéről szóló törvény Sb. Ročník 1919, čís. 75.
49. Česk. statis. Sv. 1. 11–13.
50. Česk. statis. Sv. 70. 9–10.
51. John, Miloslav: *Čechoslovákismus a ČSR 1914–1938*. Beroun, 1994, 58–59. p. – Rothschild, Joseph: *Csehszlovákia története a két világ-háború között*. Szeged, 1995, 56–57. p.
52. A nyelvtörvényként emlegetett, az alkotmánylevél 129. §-a alapján kiadott törvény 122/1920. számmal került be a törvénytárba. Sb. Ročník 1920, čís. 122.
53. Česk. statis. Sv. 104. II. 38.
54. *Československá vlastivěda*. Díl 5. Stát. Praha, 1931, 441–442. p.
55. Česk. statis. Sv. 1. 17.
56. Bethlen István miniszterelnök 1930-ban a *New York Times* riportérének arra a kérdésére, milyen terjedelmű határkiigazítással elégedne meg, a következőt válaszolta. „Mi, a magyar nemzetiséghez tartozó testvéreinket akarjuk visszanyerni és népszavazásra törekszünk, mely megállapítja, vajon bizonyos más nemzetiségűek is vissza akarnak-e térni hozzánk, igen, vagy nem. Én magam azt hiszem, hogy Csehszlovákia szlovák lakossága gazdasági okokból talán arra az elhatározásra jutna, hogy mellettünk döntsön. De ha szabad választással a visszatérés ellen foglalnak állást, úgy abba bele kell nyugodnunk.” Idézi a PMH, 1930. november 19. 3. p.
57. Az 1930-as népszámlálás alkalmával már külön kimutatták a cseh nemzetiségűeket is Szlovákiában. Számuk 120 926 volt, a legtöbben a nagyvárosokban települtek le, Pozsonyban 25 177, Kassán 11 131 cseh – elsősorban hivatalnok, tanár, katona, rendőr stb. – lakott. *Zprávy štátného úradu štatistického republiky Československej*. Ročník XIV (1933). Číslo 195.
58. Az utólagosan véglegesített adatok szerint Szlovákia lakossága 1919 augusztusában 2 923 214 fő volt. Ebből 1 954 446 fő (66,9%) csehszlovák, 689 565 (23,6%) magyar, 143 466 (4,9%) német, 81 332 (2,8%) rutén, 54 405 (1,86%) más nemzetiségűnek vallotta magát. Popély Gyula: *Népfogyatkozás*. Budapest, 1991, 31. p.
59. Flachbarth Ernő: *A csehszlovákiai népszámlálások és a felvidéki kisebbségek nyelvi jogai*. Pécs, 1935.
60. Česk. statis. Sv. 9. I. 41–42.
61. Česk. statis. Sv. 98. 35.
62. A Csehszlovákiához csatolt területekről Magyarországra érkező menekültek száma a következőképpen alakult az első években: 1918-ban 12 373, 1919-ben 57 783, 1920-ban 31 606, 1921-ben 1722 sze-

- mély. Dr. Petrichevich Horváth Emil: *Jelentés az Országos Menekültügyi Hivatal négyévi működéséről*, Budapest, 1924, 37. p.
63. Ezek területe nem minden esetben volt azonos a bírósági járásokéval, amelyekben a kisebbségek arányához a nyelvhasználati jogokat kötötték. Dolgozatomban a továbbiakban a 'járás' fogalom alatt minden esetben a politikai járásokat kell érteni.
  64. Popély: *Népfogyatkozás*. 62. p.
  65. Česk. statis. Sv. 9. I. 142–145.
  66. Machnyik Andor: *Csallóköz. Gyakorlati agrár- és szociálpolitika 1935*. Pozsony, 1993, 43–44. p.
  67. Česk. statis. Sv. 22. II. 192–193.
  68. Česk. statis. Sv. 22. II. 188–189.
  69. Česk. statis. Sv. 116. II. 36–41.
  70. Lásd a 17. sz. jegyzetet.
  71. Česk. statis. Sv. 22. II. 192–193.
  72. Česk. statis. Sv. 22. II. 176–177.
  73. Česk. statis. Sv. 9. I. 41–42.
  74. Česk. statis. Sv. 22. II. 188–189.
  75. Česk. statis. Sv. 116. II. 36–39.
  76. A földreformmal kapcsolatos legfontosabb törvények Sb. Ročník 1919, čís. 215, Sb. Ročník 1920, čís. 81, čís. 329, čís. 330.
  77. *Statistická ročenka republiky československé*. Praha, 1936, 49–50. p.
  78. Machnyik: i. m. 16. p.
  79. Vadkerty Katalin: Utószó. In: Machnyik: i. m. 208. p.
  80. Machnyik: i. m. 19–20. p.
  81. Uo. 208–209. p.
  82. *Statistická ročenka republiky československé*. Praha, 1936, 49–50. p.
  83. Machnyik: i. m. 189–190. p.
  84. „... csallóközi falvaink viszonyait ismerve nyugodtan kijelenthetjük, hogy csak az itt-ott még valamilyen nagyobb földbirtokkal rendelkező egyes falvak kivételével az egész Csallóközben a legnagyobb a munkanélküliség uralkodik. Ez a szegény munkanélküli népréteg a hosszú esztendő folyamán legfeljebb a 2-3 hétig tartó aratási és cséplési munkák alatt biztosíthatja egypár métermázsa gabonakeresetét, melynek nagyrészeivel az év közben tett adósságait törleszti, csak a maradék szolgál néhány hónapon át kenyérül a szegény éhező, de azért mindinkább szaporodó munkástömegnek.” Machnyik: i. m. 185–186. p.
  85. Machnyik: i. m. 102. p. Gúta községben, ahol a lakosság száma 1910 és 1938 között 8906-ról 12 160-ra nőtt, a 10 katasztrális holdnál kisebb birtokok száma 646-ról 1119-re emelkedett. Angyal: *Gúta a népszámlálások ...*
  86. Fehérváry Magda: *Parasztagazdaság a XX. század első felében. Gútai példa*. Budapest, 1988. – uő: A parasztagazdálkodás főbb jellemzői. In: *Gúta hagyományos gazdálkodása a XX. század első felében*. Komárom, 1992, 157–168. p. Ezt igazolták saját néprajzi gyűjtéseim a csallóközi Vásáruton és a Vág mentén fekvő Negyed, Vágfarkasd és Kamocsa községekben.

87. Česk. statis. Sv. 37. III. 3–4. és Gyurgyík László: A csehszlovákiai magyarság felekezeti megoszlásának alakulása 1921 és 1991 között. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2000, 3. sz. 55–65. p.
88. Česk. statis. Sv. 37. III. 3–4.
89. Česk. statis. Sv. 37. III. 61.
90. *Csehszlovákiai magyar tanítók almanachja 1918–1933*. Bratislava, é. n.
91. *Statistická příručka republiky Československé*. IV. V Praze, 1932, 356. p.
92. *Satistická ročenka republiky Československé*. Praha, 1938, 247., 256. p.
93. *Statistická příručka republiky Československé*. IV. V Praze, 1932, 351. p.
94. *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha, 1938, 247. p.
95. KL, 1919. május 17. 1–2. p. és 1919. június 28. 3. p.
96. KL, 1919. május 17. 1–2. p.
97. KL, 1919. augusztus 23. 1–3. p. A másik komáromi hetilap, a polgári értékrendet közvetítő *Komáromi Hírlap* (továbbiakban: KH) így számol be a vármegye közgyűléséről: „...Kürthy Lajos báró emelkedett szólásra, hogy a törvényhatósági bizottság deklarációját előterjessze. Meg kell állapítanunk, hogy erre a szerepre ő volt a legalkalmatlanabb. Ez az osztrák-magyar örökös főispán egyik legszerencsétlenebb tényezője volt a felsőmagyarországi nemzetiségi kérdés elmérgesítésének, legkevésbé alkalmas tehát arra, hogy a tótokkal való kölcsönös megértés munkájának előharcosa legyen. Ha ilyen múltú politikusokat szerepeltetünk megint, a tótok joggal fognak kételkedni szándékaink őszinteségében.” KH, 1919. augusztus 24. 1. p.
98. ŠOBA BA, fond ŽB I, 7. doboz. 7195/adm/1919. Kelt. 1919. október 25.
99. Noszkay Ödön: A magyar katolicizmus. In: Fazekas József (szerk.): *Vagyunk...* 160–167. p. Batthyány Vilmos nyitrai püspök kiutasítását részletesen leírja Dřímál cseh őrnagy, aki a határra kísérte a főpapot. A püspök egy nappal a Magyar Tanácsköztársaság kitörése után lépte át a határt Ligetfalunál. SNA, fond Antona Štefánka. 10. doboz.
100. A PMH említi Kačka Jozef paptanár esetét, akit a háború előtt államellenes tevékenységéért halálra ítélték, de Fischer-Colbrie közbenjárására 15 év fegyházra változtatták az ítéletet. PMH, 1937. január 30. 5. p.
101. Kramer, Juraj: *Slovenské autonomistické hnutie v rokoch 1918–1929*. Bratislava, 1962, 21–34. p.
102. A memorandum *Sérelmeink* címmel később Galántán nyomtatásban is megjelent. Erre válaszképpen Medveczky A. Károly egyházügyi kormánytanácsos megírta *Szlovákhon magyar papsághoz* című válaszirátát. (Megtalálható az Országos Széchényi Könyvtárban, jelzete 186.053, é. n.) A válaszirat egyes megállapításai miatt Palkovich Viktor becsületsértésért beperelte Medveczkyt, és a pert megnyerte. Lásd KL, 1921. június 8. 1–2. p.



103. „Mi nem vagyunk az állam alkalmazottai. Mi a szent vallás szolgái vagyunk. Mi esküt tettünk főpásztorunknak, hogy kötelességünket híven és lelkiismeretesen fogjuk teljesíteni. Ezt az esküt eddig megtartottuk, ezentúl is meg fogjuk tartani. Mi nem vagyunk lázadók, sem lázítók. Mi a törvényes rendnek és törvényes tekintélynek tisztelői vagyunk, ily irányban vezetjük a reánk bízott híveket is. Azt azonban megköveteljük, hogy vallási meggyőződésünkben és nemzeti érzelmeinkben ne háborgattassunk. Ezekért minden áldozatokra készek vagyunk” – állt a komáromi esperesi kerület papságának állásfoglalásában. KL, 1919. szeptember 6. 2. p.
104. Letz, Róbert: *Úsilie o vytvorenie slovenskej cirkevnej provincie v rokoch 1918 až 1938*. In: *Katolícka cirkev a Slováci. Úsilie Slovákov o samostatnú cirkevnú provinciu*. H. é. n.
105. KL, 1920. október 23. 2. p., KL, 1921. február 19. 1. p., KL, 1921. október 15. 2. p.
106. Vö. Kövy Árpád: A reformátusok és Baráth László: Az evangélikusok. In: Fazekas József (szerk.): *Vagyunk...* 168–177. p. – Gyurgyík: i.m.
107. Munkánk egyik forrása a Pozsonyi Rendőr-igazgatóságnak a magyar pártokkal kapcsolatos fennmaradt iratanyaga. Slovenský národný archív Bratislava, fond Policajné riaditeľstvo v Bratislave 1921–1945 (a továbbiakban: SNA BA, fond PR BA). A Pozsonyi Rendőr-igazgatóság tevékenysége a kezdeti években az egész országrészre kiterjedt. Első vezetője a cseh Karel Křikav volt. 1921-ben létrehozzák a Kassai Rendőr-igazgatóságot is.
108. A rendőrség évekig figyelte a püspök és környezetének tevékenységét. 1921-ben a püspök kapcsolatban állt a lengyelországi szlovák emigráns körökkel, államellenes rölapokat foglaltak le nála. Ugyanebben az évben találkozott Csernoch bíborossal, akitől nagyobb mennyiségű pénzt kapott a magyar propagandára. A jelentések megtalálhatók SNA BA fond Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska 1919–1927 (a Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium iratai), 871. doboz, 2779/1925/adm. rev.
109. A magyar keresztényszocialista mozgalom csehszlovákiai kezdeteiről lásd Jelentés a szlovenszkói országos Keresztény Szoc. Központ 1920 évi működéséről MOL K 64, 5. csomó. 7 II. tétel, 105/res/1921, valamint Keresztényszocialista életünk Nyugatszlovenszkóban In: *Keresztény szocialista naptár az 1926. közönséges évre*. Kiadta a Szlovenszkói Keresztény Szocialista Központ. Bratislava-Pozsony, 71–74. p.
110. SNA, fond Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska 1919–1927. 5. doboz. 7. I.
111. Erre egy példa: 1919. július 9-én Tobler János főtitkár levelet írt a pozsonyi zsupánnak, amelyben felhívja a figyelmét, hogy a Zichy uradalom munkásait, akik a keresztényszocialista szakszervezet tagjai, több mint 8 órás munkára kényszerítik. A zsupáni hivatal egyik dolgozója magához kérte Toblert, hogy személyesen tárgyalják meg a történetet. ŠOBA BA, fond ŽB I, 6. doboz. 2658/1919.

112. A Keresztény Szocialista Párt programja. Kiadja az užhorodi (ungvári) Ker. Szocialista Párt. Užhorod, 1919.
113. „Magyarország sajnos sokat szenvedett a zsidó betyáruralom alatt.” 27. p. „Már pedig a proletárdiktatúra maga a szabályokba foglalt igazságtalanság.” 33. p. *Keresztény szocialisták naptára az 1920-ik székővre*. Kiadja a Keresztény Szociális Egyesületek Központja, Bratislava (Pozsony).
114. A Csehszlovákiához csatolt területekről Magyarországra érkező menekültek számáról láad a 62. sz. jegyzetet.
115. Jászi Oszkár: *Magyar kálvária, magyar feltámadás*. Bécs, 1921, 63. p.
116. Bárdi: i. m. 146. p.
117. Kun Béla a „Slovenski irodának” 8 millió koronát folyósított, de a felhasználására már nem került sor. A Külügyminisztérium levele a pénzügyminiszterhez, 1919. október 10. MOL K 64, 1. csomag, 7. tétel. 4/res/1920.
118. A szöveg arra utal, hogy a történelmi Magyarország határain kívül élő magyarság ügyeivel ez az osztály foglalkozott a 20. század elejétől. A Miniszterelnökség III. ügyosztályának előterjesztése a miniszterelnácsnak. 1919. december 23. MOL K 26, 1204. csomó, I. tétel, 6460 szám.
119. A Felvidéki Liga vezetőinek levele a miniszterelnökhöz. 1920. szeptember 14. MOL K 64, 1. csomag, 7. tétel 343/res/1920.
120. Petricevich: i. m. 5. p.
121. Erre utal gróf Csekonics Ivánnak, a magyar kormány varsói kiküldöttének 1919. augusztus 19-én kelt Bethlen Istvánhoz írt levele, melyben beszámol arról, hogy Piłsudski fogadta a tót kiküldötteket, aki támogatja Párizsba menetelüket. Hlinkák lengyel útlevelet kapnak. MOL K 64, I csomag, 41. tétel, 4/res/1919.
122. Jehlicska külföldi tevékenységéről jelentős mennyiségű iratanyag áll rendelkezésünkre (pl. MOL K 64, 22. csomó 7/b tétel Jehlicska akció I, 23. csomó, 7/b tétel Jehlicska akció II), de számos csehszlovákiai rendőrségi jelentés is beszámol róla (SNA BA, fond PR BA). A párizsi úttal kapcsolatban lásd még *Dejiny Slovenska*. V. köt. (1918–1945). Bratislava, 1985, 24–25. p.
123. A tót főosztály 1920 évi működése. MOL K 64, 1. csomag 7. tétel, 505/res/1920.
124. Bleyer Jakab nemzetiségi miniszter levele a külügyminiszterhez. MOL K 64, 1. csomag, 7. tétel 34/res/1920.
125. Uo.
126. MOL K 64, 1. csomag, 7. tétel, f. 9–20. Bulissa tevékenységéről lásd még Kramer: *Iredenta...* 11–18. p.
127. A *Kassai Munkás* volt az első lap, amely leleplező írást közölt 1920. május 6-án *Horthyék ochranája Szlovenszkóban* címmel. MOL K 64, 1. csomó 7. tétel, f. 59–60. Bodor Pál és Diószegyi Tibor újságírók részletes vallomást tettek a csehszlovák hatóságoknak. Ők ketten később a bécsi magyar emigráns újságoknál dolgoztak. Kramer: *Iredenta...* 13–14. p.

128. Tilkovszky Loránt: Területi integritás és területi autonómia. A magyar kormány 1920. évi felvidéki szlovák autonómia-terve. *Századok*, 2000. 3. sz. 555–596. p. Lásd még Kramer: *Iredenta...* 34–36. p.
129. Jehlicska Ferenc levele Csernoch bíborshoz. Kelt, Varsó, 1920. június 12. MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel, 4057/res/1920.
130. Csernoch bíboros levele Teleki Pál külügyminiszterhez. Kelt 1920. június 23. MOL K 64, 2. csomó, 41. tétel, 179/res/1920.
131. A tót autonómia tervezetének alapelvei című dokumentum megtalálható MOL K 26, 1261 csomó, 13. szám 27–29. és OSZK KT, Fol. Hung 2075.
132. A TEVÉL levele Nyíregyházára Tass Jánosnak, 1920. V. 19. MOL K 26, 1261. csomó, XXXVIII. tétel, 13, sz. 2., 32. Dvortsák Győző volt az, aki a trianoni békeszerződés becikkelyezése alkalmával a nemzetgyűlésben „az elszakított területek tótságának tiltakozását” bejelentette. *Magyar Politikai Lexikon 1914–1929*. Budapest, é. n. 96. p.
133. A tót főosztály 1920 évi működése. MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel, 505/res/1920.
134. Cím, aláírás és keltezés nélküli, sokszorosított lapon lévő gépelt szöveg. Kézrel tüntették fel rajta az érkezés dátumát (1920.) IV. 26. MOL K 64. 5. csomó 7 II. tétel, 60/res/1920.
135. Kramer: *Iredenta...* 56–57. p.
136. A felvidéki Comité munkaterve. A Külügyminisztériumban 1920. április 26-án iktatták. MOL K 64, 5. csomó, 7 II. tétel, 61/res/1920.
137. Uo.
138. Uo.
139. Kramer: *Iredenta...* 57–58. p.
140. A Felvidéki Comité levele a miniszterelnöknek. Kelt 1920. augusztus 7. MOL K 64, 5. csomó, 7 II. tétel, 258/res/1920.
141. *Dejiny Slovenska*. V. köt. 24–25. p.
142. „Hangulat: megszállt területen: Nap nap után nyomottabb. Testvéreink bár biztosra veszik a felszabadulást, de ha sokáig késünk, belefáradnak a hosszú és hiábavaló várakozásba, és kénytelenek beletörődni a lehetetlen helyzetbe. Gyakran mondják a Felvidékről jött testvéreink, hogy csak a demarkációs vonalat lépjük át, a »többi« ők elintézik. Vannak máris sokan, akik megalkudtak a jelenlegi helyzettel, sajnos ezek főleg »magyar« anyanyelvűek! A tótok jobb magyaroknak bizonyultak, mint a született magyarok.” Vegyes Információk és hangulatjelentések a Felvidékről. In: *Magyarok kisebbségben és szóróványban. A Magyar Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztályának válogatott iratai 1919–1944*. Budapest, 1995, 26. p.
143. A Felvidéki Liga vezetőinek levele a miniszterelnökhöz. 1920. szeptember 14. MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel 343/res/1920.
144. Csekonics Iván varsói levele, kelt 1919. december 30. MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel, f. 143–146.
145. Kánya számjeltávirata Csekonicsnak 1920. március 23. MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel, 28/res/1920.
146. Csekonics Varsóból küldött számjeltávirata a Külügyminisztériumnak. 1920. március 23. MOL K 64, 1. csomó 7. tétel, f. 86. A Csekonics

- által említett „tót nemzeti tanács” 1920 májusában alakult meg. Elnöke Jehlicska Ferenc, első alelnöke Dvortsák Győző, második alelnöke Unger Ferenc volt. Kramer: *Iredenta...* 46–49. p.
147. Kramer: *Iredenta...* 51–52. p.
  148. Godó Ágnes: A Horthy-rendszer kalandor háborús tervei. *Hadtörténeti Közlemények*, 1961. 1 sz. 127. p.
  149. Godó: i. m. 130–131. p.
  150. Ádám Magda: *Magyarország és a kisantant a harmincas években*. Budapest, 1968, 16–22. p.
  151. Godó: i. m. 138–139. p.
  152. Lásd a Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium szigorúan bizalmas körlevelét a lengyelországi magyar légiókról, kelt 1920. november 6., valamint ugyancsak a miniszter szigorúan bizalmas jelzetű körlevelét a zsupánokhoz a Szlovákia elleni magyar támadás előkészületeiről 1921. május 9. ŠOBA BA, fond ŽB I, 12. doboz, 605/pres/1920 és ŠOBA BA, fond ŽB I, 19. doboz, 1402/pres/1921.
  153. Tuka Béla valós szerepét a magyar irredenta és a szlovák autonómista mozgalmakban a szlovák történettudomány már az ötvenes években feltárta, elsősorban az általunk is vizsgált külügyminisztériumi iratanyag (Politikai Osztály rezervált iratai K 64) alapján. Lásd Kramer: *Iredenta...* és Kramer: *Slovenské...*
  154. Tuka konspirációs képességeiről és megfigyelésének kudarcáról Klima pozsonyi rendőrigazgató számolt be Anton Štefáneknek. SNA BA, fond Antona Štefáneka 10. doboz, Proces Tuku Bélu (Tuka Béla pere – A. B.).
  155. A legtöbb előkerült jelentését Lukinich Imre, a neves történetíró, az Országos Széchényi Könyvtár későbbi igazgatója hitelesítette aláírásával, aki ebben az időben a pozsonyi egyetem tanára volt. Lukinich részt vett Tuka és a pozsonyi egyetem tanárai körül kialakult titkos katonai szervezkedésben. Többször futárszolgálatot teljesített Budapest és Pozsony között. Tuka másik bizalmas munkatársa Beke Lajos, a pozsonyi katolikus főgimnázium tanára volt, akinek neve szintén többször előfordul az iratanyagban. Ő szintén teljesített futárszolgálatot Pozsony és Budapest között.
  156. Balkay ezredes levele Kürthy Lajos bárónak. MOL K 64, 13. csomó, 7/a tétel, 45/res/1921.
  157. Jelentés a felsővidéki magyar és magyarbarát tót pártok cseh ellenes politikai szervezkedéséről és kívánalmairól. 1920. június 20. MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel, 168/res/1920. Tukának ezt az eddig előkerült legkorábbi jelentését Jehlicska Ferenc foglalta írásba és küldte Budapestre. Jehlicskát Teleki Pál külügyminiszter számjeltávirat útján Varsóból Bécsbe rendelte, ahol találkozott Tuka Bélával. Teleki számjeltávirata, kelt 1920. június 19. MOL K 64, 7. tétel, 15/res/1920.
  158. „T. egyébként még a Károlyi-kormánynak volt az embere...” Memorandum a felvidéki propaganda tárgyában MOL K 64, 2. csomó, 41. tétel, 272/res/1920.
  159. Lásd Zoch pozsonyi zsupán levelét a pozsonyi egyetem tanácsához az I. fejezetben.

160. Jelentés a felsővidéki magyar és magyarbarát tót pártok cseh ellenes politikai szervezkedéséről és kívánalmairól. MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel, 168/res/1920.
161. Uo.
162. Uo.
163. Balkay ezredes levele Kánya Kálmánnak. „Van szerencsém Tuka Béla pozsonyi egyetemi tanárnak chiffre útján hozzám juttatott alábbi jelentését átküldeni...” Kelt 1920. október 7. MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel, f. 370.
164. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého. Ročník 1920.*
165. Jelentés a felsővidéki magyar és magyarbarát tót pártok cseh ellenes politikai szervezkedéséről és kívánalmairól MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel, 168/res/1920.
166. Keresztényszocialista életünk Nyugatszlovenszkóban In: *Keresztény szocialista naptár az 1926. közönséges évre.* Kiadta a Szlovenszkói Keresztény Szocialista Központ. Bratislava-Pozsony. 71–74. p.
167. KL, 1920. január 24. 7. p.
168. KL, 1920. február 11. 1. p. – Popély: *Ellenzélben.* 71–73. p. – Lipták, Lubomír (szerk.): *Politické strany na Slovensku 1960–1989.* Bratislava, 1992, 158–159. p.
169. KL, 1920. január 24. 6. p.
170. KL, 1920. február 25. 1–2. p. és KL, 1920. március 3. 1–2. p.
171. KL, 1920. március 24. 1. p.
172. Popély: *Ellenzélben.* 73. p.
173. A kisgazdapárt bejegyzésével kapcsolatban a keresztényszocialisták éltek a gyanúval, hogy a csehszlovák kormány tudatosan tette lehetővé a kisgazdapárt indulását a választásokon, és ezzel elérte a magyarság megosztását. Ilyen értelemben számoltak be az eseményekről a keresztényszocialisták vezetői a magyar Külügyminisztériumba küldött jelentésükben, amely átfogó képet nyújt az 1920. évi tevékenységükről. MOL K 64, 5. csomó, 7 II. tétel, 105/res/1921. Lásd még a 184. sz. jegyzetben Szüllő Géza ezzel kapcsolatos véleményét.
174. KL, 1920. március 27. 1. p.
175. KL, 1920. április 17. 1. p.
176. *Barázda*, 1920. április 15. 1. p.
177. Lipták (szerk.): *Politické...* 171–172. p.
178. Az egyik a Magyar Nemzeti Párt néven indult lista volt a kassai választókerületben, amelyre 4214 szavazatot adtak le. Ez azonban nem tévesztendő össze a kisgazdapártból 1925-ben létrejött Magyar Nemzeti Párttal. A másik az Egyesült Zsidó Pártok listája volt, amely az egész országban 45 217 szavazatot szerzett, de mégsem kapott mandátumot, mivel egyetlen választókerületben sem érte el a választási számot, sem a 20 ezer szavazatot.
179. A munkámban felhasznált választási eredmények forrásai: *Československá statistika. Svazek. 1. Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a všeobecné volby do obecních zastupitelstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu roku 1919.* Praha, 1922 (a továbbiakban: Česk. statis. Sv. 1.). – *Volby na Slovensku so zvláštnym zrete-*

*lom ku volbám do Národného zhromaždenia v r. 1925. 1927. Knižnica SNA Bratislava (a továbbiakban: Volby 1925). – Československá statistika. Svazek. 60. Volby do zemských zastupitelstev roku 1928 (a továbbiakban: Česk. statis. Sv. 60.). – Československá statistika. Svazek. 70. Volby do poslanecké sněmovny v říjnu 1929. Praha, 1930 (a továbbiakban: Česk. statis. Sv. 70.). – Československá statistika. Sv. 134. Volby do poslanecké sněmovny v květnu 1935. Praha, 1936 (a továbbiakban: Česk. statis. Sv. 134.).*

A 2. táblázathoz az adatok forrásai: Česk. statis. Sv. 1. és Volby 1925. A táblázatban a szociáldemokraták rovatban szerepel a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt és a Magyar és Német Szociáldemokrata Párt összesített eredménye.

180. Az 1920-ban rendezett nemzetgyűlési választásokkal kapcsolatos adatok forrása a *Česk. statis. Sv. 1.*
181. Popély: *Ellenzélben.* 81. p. – Lipták (szerk.): *Politické...* 303. p. – Darvas János: Politikai életünk húsz éve. In: Fazekas József (szerk.): *Vagyunk...* 111. p. – KL, 1920. április 21. 1–2. p., KL, 1920. április 29. 1. p.
182. KL, 1920. április 21. 1. p.
183. Popély: *Ellenzélben.* 80. p. – Darvas: i. m. 111. p.
184. Tíz évvel később Szüllő Géza, az OKP elnöke egy, a magyar kormánykörök számára írt levelében a következőképpen értékelte a kialakult helyzetet (természetesen keresztényszocialista szemszögből): „A keresztényszocialista párt meg volt az államfordulat előtt Szlovénzkon. Itt nyugaton beszervezte azt Giesswein győri kanonok, keleten pedig Fischer-Colbrie püspök. Amikor az államfordulat beállta után kitűzték az országgyűlési választást, ebben a két keretben helyezkedett el a magyarság és a németeknek és tótoknak az a része, amely a cseh uralommal nem volt megelégedve.  
Már akkor ügyeskedett Hodzsa és megcsinált egy kiscgazda és iparos pártot, amelynek vezetői Mohácsy, Füssy és Lukovics: ügyvéd, kiscgazda és iparos voltak. (Nem bizonyított, hogy a kiscgazdapárt megalakításában a Hodzsa-féle agrárpárt is részt vett volna – A. B.) Keleten pedig egy olyan quasi Szabó István féle kiscgazda alakulatot csinált Szent-Ivány József, aki Károlyi híve volt... A képviselőválasztásnál Szent-Ivány József ki tudta venni Füssyékét Hodzsa kezéből és az első parlamentben Füssy mandátumot is kapott, mint kiscgazda. Szent-Ivány József azonban csak úgy kapott mandátumot, hogy a keresztényszocialista pártban jelöltette magát.  
És ettől kezdve azután, mint a Nibelungeni sorstragédia végighúzódik az a törekvés, hogy melyik párt nyelje el a másikat és ennek a fortagába kerültem bele én.” Országos Széchényi Könyvtár Kézirtár, Szüllő hagyatéék fond X, X/15 (a továbbiakban: OSZK KT, fond X.).
185. Jelentés a felsővidéki magyar és magyarbarát tót pártok cseh ellenes politikai szervezkedéséről és kívánalmairól. MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel, 168/res/1920.
186. Jelentés a szlovenszkoí országos Keresztény Szoc. Központ 1920 évi működéséről. MOL K 64 5. csomó, 7 II. tétel, 105/res/1921.

187. Az új és a régi, közhatalomváltás előtti politikusok közötti ellentét felmerült 1926-ban is, mikor rendkívül kiéleződött a viszony az OKP és a Magyar Nemzeti Párt között (ez utóbbi a kisgazdapártból és a Magyar Jogpártból alakult 1925-ben). Az ellentét elsősorban abból fakadt, hogy a keresztényszocialista párt a kemény ellenzéki magatartást szorgalmazta, a Szent-Ivány vezette nemzeti párt pedig a kormánytöbbséggel együtt megszavazott néhány gazdasági törvényt, így a vámtörvényt. A Magyar Nemzeti Párt törvényhozóinak beszámolója a párt vezetősége előtt. MOL K 64, 17. csomó, 7. tétel, 346/res/1926.
188. Az emigráns kommunista politikusok közül kiemelkedik Steiner Gábor (1887–1942), aki Komáromban élt a két világháború között. A Csehszlovákiában élt emigráns újságírók, írók közül meg kell említeni Barta Lajos (1878–1964), Erdélyi Ernő, Faragó Sándor (1899–1957) és Gyöngyösi Nándor (1891–1967) nevét. Többnyire baloldali vagy kormánytámogató lapoknál helyezkedtek el, de a magyar pártok lapjainál is találunk emigránsokat. Fodor Antal, aki a Tanácsköztársaság alatt Szombathelyen jelentős szerepet játszott, évekig a *Prágai Magyar Hírlap* kiadóhivatalánál dolgozott.
189. Lipták (szerk.): *Politické...* 166–167. p.
190. Lipták (szerk.): *Politické...* 133–150. p.
191. KL, 1920. május 26. 2. p.
192. Rimaszombatban július 25-én került sor ilyen nagygyűlésre a Gömör-Nógrádi Gazdasági Egyesület szervezésében, amelyen a tudósítás szerint tízezren vettek részt. *Gömöri Egyetértés*, 1920. augusztus 1. 2–3. p.
193. KL, 1921. április 27. 1–2. p.
194. *Barázda*, 1920. november 7. 1–2. p. – Popély: *Ellenzélben*. 96–97. p. – Lipták (szerk.): *Politické...* 160–161. p.
195. Ebben meghatározták a fizetések, a munkaidő, beteg- és balesetbiztosítás fizetését írták elő stb. Státny oblastný archív Nitra, fond Župa rábska, komariňanská, ostrihomská. (Állami Területi Levéltár Nyitra, fond Győr-Komárom-Eszetrgom megye. A továbbiakban: ŠOBA NI, fond ŽRKO) adm. 1921. 28. doboz
196. KL, 1921. június 1. 1–2. p.
197. Lipták (szerk.): *Politické...* 150–153. p.
198. Jelentés a szlovenszkoí országos Keresztény Szoc. Központ 1920 évi működéséről. MOL K 64, 5. csomó, 7II tétel. 105/res/1921.
199. „Keresztény és keresztyén gazdák! Kedves Testvérek! ....Mi a nép gazdasági pártja vagyunk, jöjjetek hozzánk! Szervezzétek meg minden községben a valláserkölc alapjára fektetett Keresztény Gazdák Orsz. Szövetségét s jutalmatok nem fog elmaradni.” Hirdette a párt röplapja. ŠOBA BA, ŽB I. 11. doboz.
200. Jelentés az Országos Keresztény Szoc. Párt 1921 évi első negyedévi működéséről. MOL K 64, 13. csomó, 7/b tétel, 165/res/1921.
201. „Kimutatás az Országos Keresztényszocialista Központ 1920 évi bevételeiről és kiadásairól”. A borítóján kézzel ráírva: „Tuka Béla elszámolása.” MOL K 64, 13 csomó, 7/b tétel, 75/res /1921.
202. KL, 1920. június 5. 1. p.

203. KL, 1920. július 7. 1–3. p. A Magyar Népszövetség Alapszabályát megküldték a magyar Külügyminisztériumba, ahol ceruzával feljegyezték a hátuljára vezetőinek a nevét. MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel, f. 314–319.
204. A propaganda szót ebben az esetben, de több más korabeli dokumentumban is, nemcsak a hagyományosan vett eszme terjesztése értelemben, hanem szervezkedés, mozgalom értelemben is használták.
205. Memorandum a felvidéki propaganda tárgyában MOL K 64, 2. csomó, 41. tétel, 272/res/1920.
206. Uo.
207. Tukát két ízben is letartóztatták mint államellenes egyént. 1920 áprilisában Illavára internálták, majd rövid idő után, bírósági tárgyalás nélkül, szabadon bocsátották. 1921-ben, a Magyarország elleni katonai mozgósítás ideje alatt Aranyosmarótra vitték. A csehszlovák rendőrség mint veszélyes, magyar érzelmű egyént tartotta számon, ezért is meglepő, hogy 1922-től már mint szlovák nacionalista tudott befutni meglepő karriert a Szlovák Néppártban. Kramer: *Slovenské...* 173–174. p.
208. MOL K 64, 2. csomó, 41. tétel, 272/res/1920.
209. Uo.
210. Más források szerint Tuka felesége Csehországban született ugyan, de német volt. Bátyja tagja volt a szudétanémet nacionalista mozgalmaknak. Dérer, Ivan: *Slovenský vývoj a ľudácka zrada*. Praha, 1946, 22. p.
211. MOL K 64, 2. csomó, 41. tétel, 272/res/1920.
212. Itt fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a tervezetben nincs szó a magyar kormány részéről korábban beígért szlovák területi autonómiáról, de még a Felvidéki Comité által tervezett ideiglenes területi különállásról sem. A felvidéki országrészek ideiglenes közigazgatási tervezete. Kelt 1920. augusztus 19. MOL K 64, 1. csomó 7. tétel, 274/res/1920.
213. MOL K 26, 1268. csomó, IV. biz. tétel, II. rész, 6492. sz.
214. Felvidéki Liga a csehek által megszállt Felvidéken lévő keresztényszocialistának (?) a magyar érdekek szolgálatában kifejtendő munkásságának anyagi támogatása ügyében. 1920. VI. 16. Benne Pataky Tibor Kürthy Lajoshoz írt levelének kézzel írt fogalmazványa. Kelt, 1920. augusztus 5. MOL K 26, 1268. csomó, V. biz. II tétel, 4798/1920.
215. Janovetz Lajos, aki korábban Tót Központi Irodában is dolgozott, végül a Rákóczi Szövetség osztályvezetője lett, 1924-ben nyugdíjba készült. A nyugdíjával kapcsolatos levelezés során említi Szinyei Merse István, a Rákóczi Szövetség akkori elnöke, hogy Janovetz „Boldogult Báró Kürthy Lajos vezetése alatti szervezetben fontos missiót töltött be s onnan jött át a Rákóczi Szövetséghez.” MOL Társadalmi Egyesületek Szövetsége Központjának iratanyaga K 437 (továbbiakban: MOL K 437), 4. csomó, K 437-1924-11. f. 143–144.
216. Bárá Kürthy Lajos elszámolása. MOL K 64, 3. csomó, 41. tétel, 311/res/1921.
217. KL, 1920. október 20. 1. p.



218. Balkay ezredes levele Kánya Kálmánnak, amelyben továbbítja Tuka számjéteáviratát. 1920. október 7. MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel, 370. l.
219. KL, 1920. november 3. 1. p.
220. Matuska Péter beszámolója külügyminiszternek. Kelt 1920. november 25. MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel, 478/res/1920.
221. Uo.
222. Uo.
223. Popély: *Ellenszélben*. 99–101. p.
224. Balkay ezredes levele Kürthy Lajos bárónak. MOL K 64, 13. csomó, 7/a tétel, 45/res/1921.
225. A pöstyéni tanácskozás dátuma helyesen február 14. Uo.
226. Tuka Béla elszámolása 1920. okt. 25-től 1921. márcz. 31-ig. MOL K 64, 13. csomó, 7b tétel, 202/res/1921.
227. Jelentés február 26.-áról. MOL K 64, 5. csomó, 7II. tétel, 105/res/1921.
228. Uo.
229. Uo. A jelentéshez mellékelve van Hlinka levelének magyar fordítása és Tuka cikkének a kefelevonata, amely a *Slovák* 1921. február 5-i számában jelent meg *Autonómia Slovenska* címmel. Tuka politikai éleslátására utal, hogy ebben a jelentésében felhívja a figyelmet arra is: „A magyar sajtó a tót autonómia kérdésével ne foglalkozzék, mert kedvező méltatás a tótokat, kedvezőtlen pedig a magyarokat tenné bizalmatlanokká az autonómiai mozgalom iránt.”
230. Tuka az 1921. április 12-i Külügyminisztériumnak küldött jelentésében számol be arról, hogy elkészült az autonómiatervezettel, és mellékeli azt jelentéséhez. MOL K 64, 13. csomó, 7b. tétel, 165/res/1921.
231. Megalakul a szlovenszkói magyar jogpárt. *Híradó*, 1921. január 21. 2. p.
232. KL, 1921. október 19. 1. p.
233. KL, 1921. október 19. 1. p.
234. Tuka Béla jelentése. Aláíratlan és keltezetlen szöveg. Az első lapon ceruzával ráírva az érkezés időpontja V. 25., valamint a név „Tuka”. A szöveg összefüggéseiből is kétségtelen, hogy Tuka Béla beszámolójáról van szó. MOL K 64, 13. csomó, 7/b tétel, 220/res/1921.
235. MOL K 64, 13. csomó, 7/b tétel, 220/res/1921.
236. Lásd Jegyzőkönyv az OKP elnöki tanácsának 1921. április 28-án tartott üléséről. MOL K 64, 13. csomó, 7/b. tétel, 202/res/1921.
237. Uo.
238. Kramer: *Slovenské...* 164–165. p.
239. A Tót Központi Iroda levele Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszternek, 1919. december 15. MOL K 26, 1261. csomó, XXXVIII. tétel, 93. l. A pénzüsszeg valós értékének megítéléséhez némi fogódzót adhat az, hogy a Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium által 1920 májusában kiadott rendelet szerint a mezőgazdaságban dolgozó felnőtt munkás havi bére 350 cseh korona volt, ezenkívül 600 négyszögöl földet használhatott.

240. A ME III. ügyosztályának levele a pénzügyminiszterhez, 1919. december 23. MOL K 26, 1239. csomó, XXXVIII. tétel, 6784/1919. A ME nemcsak a határon túli magyar szervezeteket támogatta ezután anyagiilag, hanem a magyarországi társadalmi szervezeteket is, amelyek a szomszédos országok magyarságával foglalkoztak. A Felvidéki Liga 1920-ban havi 100 ezer korona támogatást kapott. MOL K 26, 1268. csomó, IV. biz. tétel II. rész, 2786/1920 és 6492/1920.
241. Lelley 150 ezer cseh koronát kapott április elején Budapesten választási célokra, amely azonban jóval elmaradt az ígért 8 milliótól. Jelentés a felsővidéki magyar és magyarbarát tót pártok cseh ellenes politikai szervezkedéséről és kívánalmairól. MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel, 168/res/1920.
242. Erről Malcomes Béla memorandumából tudunk. A pénz kezelőjét csupán monogramjával jelöli (K. I.), mivel azonban komáromiról van szó, minden bizonnyal Kürthy István a felelős személy. Memorandum a felvidéki propaganda tárgyában. MOL K 64, 2. csomó, 41. tétel, 272/res/1920.
243. A FL levele a miniszterelnökhöz. 1920. június 9. MOL K 26, 1268. csomó, IV. biz. tétel II. rész, 4798/1920.
244. Haller István levele Teleki Pál miniszterelnökhöz. MOL K 26, 1268. csomó, IV. biz. tétel II. rész, 50. l.
245. Felvidéki Liga a csehek által megszállt Felvidéken lévő keresztényszocialistának (?) a magyar érdekek szolgálatában kifejtendő munkásságának anyagi támogatása ügyében. 1920. június 16. Benne Pataky Tibor Kürthy Lajoshoz írt levelének kézzel írt fogalmazványa. 1920. augusztus 5. MOL K 26, 1268. csomó, IV. biz. tétel II. rész, 4798/1920.
246. MOL K 64, 13. csomó, 7/b tétel, 202/res/1921.
247. Kimutatás az Országos Keresztényszocialista Központ 1920 évi bevételeiről és kiadásairól a címe a dokumentumnak. A táblázatos kimutatást Lelley továbbá még néhány pártvezető írta alá, és „Keresztény Szocialisták Országos Központja Pozsony” pecséttel van ellátva. A külső lapján ceruzával ráírva: „Tuka Béla elszámolása.” MOL K 64, 13. csomó, 7/b tétel 75/res/1921.
248. Uo.
249. MOL K 64, 2. csomó, 41. tétel, 406/res/1920.
250. Matuska Péter beszámolója külügyminiszternek. Kelt 1920. november 25. MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel, 478/res/1920.
251. Uo.
252. MOL K 64, 5. csomó, 7II. tétel, 105/res/1921.
253. „Több ízben jelentette már (Tuka – A. B.), hogy a felvidéki pártok subvenciója helytelen információk alapján lett megállapítva. Kéri mindenestre legalább 200.000 (kettőszázezer) koronára azt felemelni (havonta – A. B.)...” – áll Tuka 1921. május 5-i jelentésében. MOL K 64, 13. csomó, 7b. tétel, 202/res/1921.
254. A felvidéki politikai mozgalomra eddig lekötött havi összegek. Aláírás és keltezés nélkül. MOL K 437, 11. csomó, Amerikai segélyalap, 76. l.
255. Memorandum a felvidéki propaganda tárgyában. MOL K 64, 2. csomó, 41. tétel, 272/res/1920.

256. Körmendy-Ékes Lajos levele Hegedűs Lóránt pénzügyminiszternek. MOL Bethlen István iratai K 468, 9. csomó, 618/1926.
257. Ádám: i. m. 23–25. p.
258. Ádám: i. m. 33–34. p. Szarka László szerint a csehszlovák fél a területi engedményekért a magyarországi szlovák nyelvszigetek autonómiáját kérte. Szarka László: Kisebbségvédelem, reciprocitás, revízió. In: *Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből*. 91. p.
259. Szarka: Kisebbségvédelem... In: *Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből*. 91. p.
260. Irányelvek az 1921. évi prágai tárgyalásokra. MOL K 64, 71. tétel f. 18–21.
261. Szarka: Kisebbségvédelem... In: *Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből*. 91. p.
262. B. Bernát István: *TESZK a revíziós propaganda egységéért. (TESZK iratanyaga 1920–1928)*. Kézirat, Teleki László Alapítvány Közép-Európa Intézet Könyvtára 591/1987/I. 3–5.
263. Ezek közé tartozott a már említett Felvidéki Liga is, amely, mint már említettük, menekültgondozással, a megszállt területeken folytatott propagandával és hírszerzéssel foglalkozott. Az utóbbira példa, hogy a Felvidéki Liga képviselője 1920-ban levélben kérte a ME-t, járjon közbe, hogy a határrendőrség két tagja megmaradjon állásában. A nevezettek Budapest és Bécs között végeznek hajóellenőrzést. Az említett személyek, munkájukon túl hasznos propaganda-, valamint hírszerző tevékenységet folytatnak. Tevékenységük közt említi, hogy rölapokat terjesztenek a Duna mellett. MOL K 26, 1239. Csomó, XXXVIII. tétel, 2102/1920.
264. Romsics Ignác: Előszó. In: *Magyarok kisebbségben...* 2–3. p. Az új magyarországi politika céljait, amelyben a határon túli magyarokkal való törődés és a revízió előkészítése összefonódott, Jancsó Benedek, a NIT munkatársa fogalmazta meg. „Kétféle integritás van: területi és faji, vagy helyesebben nemzeti. Ez utóbbi azonos a kulturális egységgel. A területet elvehették tőlünk, de azt kedvező és szerencsés körülmények között, ha megjön az alkalom visszavehetjük, mert az nem fog megsemmisülni. A hazát nem a hegyek, völgyek, a folyók és a síkságok alkotják, hanem az emberek, akik benne laknak. Ha a magyarság az idegen uralom elnyomása következtében e területeken részben vagy egészen elvész, akkor el fogjuk veszíteni a területkhez való leg-erősebb jogcímünket is... Ha a kisebbségi záradéokra támaszkodva, azoktól az államoktól, illetőleg azoknak a többségi nemzeteknek kormányaitól, amelyeknek uralma alatt él a magyar nemzetnek egy harmada, azt kívánjuk, hogy semmi olyan törvényhozási vagy kormányzati intézkedést ne léptessenek életbe, amely alkalmas lenne, hogy az uralmuk alatt élő testvéreinket nemzeti kultúrájuktól, nyelvüktől megfosssa, vagy e cél elérése érdekében állampolgári szabadságukat korlátozza, gazdasági életelveiket elsorvassza, egyáltalán nem érhet az a vád, hogy államuknak belső ügyeibe avatkozva, meg nem engedhető irredentista politikát folytatunk.” Idézi Bárdi: i. m. 150. p.

265. A megszállt területeken folyó meggondolatlan propaganda megszüntetését a Felvidéki Liga is kérte, mivel a magyar lakosságot zaklatták miatta a csehszlovák hatóságok. Olyan rölapokról ad hírt a liga, amely lázadásra szólít fel a megszállt területeken, egyes rölapokon azt terjesztette, hogy az állami liszt mérgezett. MOL K 26, 1239. csomó, XXXVIII. tétel 7074/1920. A sok meggondolatlan akció közül említést érdemel az az akció is, amely során Mészáros Gyula vezetésével oszt-rák területen gyenge minőségű csehszlovák valutát állítottak elő 1921-ben, azonban hamarosan lebuktak. Ormos: *Magyarország a két világ-háború korában*. 84. p.
266. Jellemzi az elhatározás komolyságát a következő eset. 1920 júniusában a Szepesi Szövetség azzal a kéréssel fordult a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz, hogy rendeljen ki egy tanárt a számára munkaerőnek. Ebben az időben ugyanis több tisztviselő volt kirendelve az egyes szervezetekhez, akik különböző minisztériumok állományában voltak. A kérés több szinten történt megtárgyalása után azt a választ kapták a Miniszterelnökségtől, hogy előbb változtassák meg alapszabályukat, amely szerint az ország területi épségeért küzdenek. A kérésük csak az új alapszabály benyújtása után teljesíthető. MOL K 26, 1261. Csomó, XXXVIII. tétel, 2022/1920.
267. Bárdi: i. m. 148–149. p. – Romsics: i. m. 2–3. p.
268. Erről tanúskodik Perényi Zsigmondnak, a Magyar Nemzeti Szövetség elnökének levele Papp Antalhoz, a TESZK helyettes vezetőjéhez. MOL K 437, 2. csomó, K 437-1922-10.
269. A létrehozás pontos körülményeit nem ismerjük. 1921 márciusáig ki-sebbségi ügyekben a III. ügyosztály levelezett, áprilistól már az ME II. ügyosztálya. Ez a változás nyomon követhető a MOL K 26, 1268. csomó IV. biz. tétel iratanyagán.
270. *Magyarország tiszti név- és címtára XXXVIII. évfolyam 1927*. Budapest, 1927, 15. p.
271. Bárdi: i. m. 151. p.
272. Bárdi: i. m. 151. p.
273. OSZK KT, fond X. X/15.
274. MOL K 437, 11. csomó, Amerikai segélyalap.
275. Uo.
276. Uo.
277. Uo. 112.
278. Uo. 22.
279. Ez kitűnik Papp Antal 1921. október 30-án kelt leveléből is, amelyben arról értesítette Rakovszkyt, hogy átutalt az említett számlára 6 és fél millió koronát. MOL K 437, 10. tétel 44.
280. Papp Antal levele a ME II. ügyosztályához, amelyben kéri, hogy a TESZK-hez tartozó szervezetek dolgozói kapjanak a Köztisztviselők Fogyasztási Szövetkezetén keresztül önköltségi áron élelmiszert és ruházati cikkeket. Érkezett 1922. október 17. MOL K 26, 1266. csomó, I. biz. tétel, 557/biz.
281. MOL K 26, 1266. csomó, I. biz. tétel 365/biz.
282. MOL K 26, 1266. csomó, I. biz. tétel, 35/biz.

283. Ezek megtalálhatók a Miniszterelnökség iratai között. MOL K 26, 1262. csomó, XL. tétel, 1268. csomó IV. biz. tétel és MOL K 28, 38. csomó 89. tétel Csehszlovákiai lapszemlék és jelentések.
284. Stöger, aki a Tuka perben tanúként szerepelt, a tárgyalás során vallo-mását teljes egészében visszavonta. Korábbi vallomását, állítása sze-rint, erőszakkal csikarták ki a rendőrségen. A letartóztatott Stöger Ká-rolly vádiratának fordítása. MOL K 64, 37. csomó, 7. tétel, 215/res/1930. A Tuka-per lefolyásáról lásd PHM 1929. évfolyamának július 30., augusztus 25., szeptember 17. és október 6-i számait.
285. Lásd Bárdi: i. m.
286. Bárdi: i. m.
287. Rakovszky Iván levele Papp Antalhoz. Kelt 1921. december 1. MOL K 437, 10. tétel 196–197.
288. A miniszterelnökhöz írt levél kelte 1921. december 17. Bethlen vála-sza Papp Antalnak. Kelt 1921. december 17. Az iratok közt megtalál-ható a névjegyzék. MOL K 437, 1. csomó, K 437 1922-4628.
289. Hasonló lista létezett Romániából áttelepülők esetében. Lásd Bárdi: i. m. 19. sz. jegyzet.
290. MOL K 437, 6. csomó, K 437-1927-11-376.
291. Fia, Körmeny-Ékes Sándor pedig a ME II. ügyosztályára került, ahol hosszú évekig a csehszlovákiai magyarság ügyeivel foglalkozott.
292. MOL K 437, 11. csomó, 10. tétel f. 127-1228.
293. A pozsonyi Orsolya-rend tanítónőképzője anyagi támogatásával kap-csolatos levelezés. MOL K 26, 1268. csomó IV. biz. tétel I. rész, 407/biz/1922 és 386/biz/1922.
294. Pataky Tibor levele Papp Antalhoz, amelyben arról értesíti, hogy a mi-niszterelnök megbízásából felkéri vegye át a RSZ pénzügyeinek irányí-tását. Kelt 1922. X. 9. MOL K 437-1922-4. tétel. és MOL K 26, 1268. csomó IV. biz. tétel I. rész, 520/biz/1922.
295. Papp Antal levele Pataky Tibornak. Kelt 1922. október 18. MOL K 26, 1266. csomó, I. biz. tétel 576/biz.
296. Ismeretlen levele Pataky Tiborhoz. Kelt 1923. augusztus 20. MOL K 437, 3. csomó, K-437-1923-4. Tétel. 622.
297. Szinyei Merse István levele ismeretlenhez. Kelt 1924. május 23. MOL K 437, 4. csomó, K 437-1924-3-344.
298. Szinyei Merse István levele Papp Antalhoz. Kelt 1924. szeptember 28. MOL K 437, 4. csomó, K 437-1924-11.
299. Lásd Bárdi: i. m.
300. ŠOBA BA, fond ŽB I, Prezidiálne spisy, 23. doboz, 2646/pres/1921.
301. A nemzetközi szerződést Beneš külügyminiszter 1918. szeptember 10-én írta alá. A törvénytárban való megjelenésére csupán 1921-ben került sor. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého. Ročník 1921. 508/1921. sz. törvény.*
302. Popély: *Ellenszélben.* 144–146. p.
303. Popély: *Ellenszélben.* 94. p. Az erre vonatkozó adatok megtalálhatók még a cseh parlament honlapján a [www.psp.cz](http://www.psp.cz) cím alatt.
304. ŠOBA BA, fond ŽB I, Prezidiálne spisy, 23. doboz, 2479/pres/1921.
305. ŠOBA BA, fond ŽB I, Prezidiálne spisy, 25. doboz, 229/pres/1922.

306. ŠOBA BA, fond ŽB I, Prezidiálne spisy, 25. doboz, 229/pres/1922.
307. ŠOBA BA, fond ŽB I, Prezidiálne spisy, 21. doboz, 2067/pres/1921.
308. ŠOBA BA, fond ŽB II, ŽÚ BA, 700/1923/prez, 749-750 I.
309. Sb. Ročník 1923. čís. 50 Zákon ze dne 19. března 1923 na ochranu republiky.
310. KL, 1922. február 9. 1–2. p.
311. A Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium 1922. március 4-én a zsupánok és a rendőr-igazgatóságok részére kiadott körlevelében jelentette be, hogy a Központi Iroda megalakulását tudomásul vette. SNA BA, fond PR BA, 252. doboz, 5542/D-22 prez. adm.
312. Szinyei Merse István a már idézett, a RSZ feloszlását indokló levelében a Központi Iroda szerepét, jelentőségét hosszasan méltatja: „...melynek kezében minden szál egybefutván, fontos kérdésekben az egyöntetű s gyors állásfoglalást biztosítsa s az összes kulturális s publicistikai szükséglet egyöntetű biztosítását lehetővé tegye...” Kiemelte a pártérdeki túlzások, „személyi differentiak” és kilengések elleni harcban játszott szerepét. MOL K 437, 4. csomó, K 437-1924-3-344.
313. A prágai követség 1920. március 16-án jött létre képviseletként Tahy László vezetésével. 1922-től működött követséggént. Vezetői voltak Matuska Péter (ügyvivőként), Villani Frigyes követként (1923. január 18–1925. május 14.), Masirevich Szilárd rendkívüli követként (1925. május 19–1933. május 13.), Wettstein János rendkívüli követ 1939 márciusáig. Pritz Pál: *Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918 – 1945*. Budapest, 1996, 438. p.
314. ŠOBA BA, fond ŽB I, Prezidiálne spisy, 24. doboz, 19/pres/1922.
315. A teljhatalmú miniszter szigorúan bizalmas utasítása a pozsonyi rendőrigazgatónak. Kelt 1921. december 9. SNA BA, fond PR BA, 252. doboz, 10457/1921 adm. rev.
316. Matuska Péter beszámolója külügyminiszternek. Kelt 1920. november 25. MOL K 64, 1. csomó, 7. tétel, 478/res/1920.
317. Uo.
318. A váltót aláíró személyek kiléte ismeretlen. Az illetékes helyről (vagyis a miniszterelnöktől) Papp Antalnak küldött levél szerint „általad (tehát Papp által – A. B.) ismert urak” írták alá. Papp Antal levele Szinyei Merse Istvánnak. Kelt 1923. január 9. MOL K 437, 10. tétel Teleki iroda f. 1370.
319. SNA BA, fond PR BA, 252. doboz, 5331/1925/prez.
320. ŠOBA BA, fond ŽB I, Prezidiálne spisy, 24. doboz, 19/pres/1922.
321. MOL K 437, 4. csomó, K437-1924-3-344.
322. Uo.
323. Uo.
324. SNA BA, fond PR BA, 252. doboz, 5331/1925/prez.
325. SNA BA, fond PR BA, 252. doboz, 1107-1108. I.
326. KL, 1922. április 13. 2. p.
327. KL, 1923. február 22. 2. p.
328. PMH, 1925. március 24. 4. p.
329. KL, 1922. december 28. 1. p.

330. Fónod Zoltán (szerk.): *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–1995*. Pozsony, 1997, 266. p.
331. ŠOBA BA, fond ŽB II, ŽÚ BA, 700/1923/prez, 200–204. I
332. Lipták (szerk.): *Politické...* 169. p. – Popély: *Ellenzélben*. 106–107. p.
333. Az ott osztogatott belépési nyilatkozatok szerint a párt neve Köztársasági Magyar Földműves- és Polgári Párt. Státny oblastný archív Bratislava, fond Župa Bratislava II. Župný úrad Bratislava (a továbbiakban: ŠOBA BA, fond ŽB II. ŽÚ BA) č. 444/1923 prez.
334. A Csánki-párt szervezésével kapcsolatos korabeli újságcikkek: A gútai köszönete. *A Reggel*, 1923. január 28.; Áprilist járattak a gútai „nemzettet”. *Komáromi Lapok*, 1923. február 1.; A gútai párt. *Komáromi Lapok*, 1923. február 27.; Hodzsa miniszter nyilatkozik *A Reggel*-nek a gútai földosztásról. *A Reggel*, 1923. február 9.
335. ŠOKA KN, fond OÚ KN 408/1923 prez.
336. A megnevezés a szlovák župa – megye szóból ered.
337. PMH, 1923. május 12. 1. p.
338. PMH, 1923. augusztus 26. 2. p.
339. PMH, 1923. szeptember 7. 1. p.
340. PMH, 1923. szeptember 18. 1–2. p.
341. ŠOKA KN, fond OÚ Komárno, 570/1923/prez.
342. Mácza: i. m. 100. p.
343. ŠOBA BA, fond ŽB II, ŽÚ BA, 700/1923/prez, 605-612. I.
344. A választási eredmények forrása Volby 1925. A Nyitra megyei választási eredményeket a választási bíróság megsemmisítette, és 1924 áprilisában új választásokat tartottak. A táblázatban Nyitra esetében az 1923-ban elért eredmények szerepelnek.
345. A centralista pártok rovatban szerepelnek a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt, a Köztársasági Agrárpárt, Csehszlovák Szocialista Párt, Csehszlovák Nemzeti Demokrata Párt és a Csehszlovák Néppárt eredményei. A szlovák pártok rovat a Szlovák Néppárt és a Szlovák Nemzeti Párt választási eredményeit foglalja össze.
346. Lipták (szerk.): *Politické...* 169. p.
347. ŠOBA BA, fond ŽB II, ŽÚ BA, 700/1923/prez, 148-152. I.
348. PMH, 1923. november 6. 1–2. p. – *Népakarat*, 1923. november 11. 1–2. p.
349. KL, 1923. november 6. 1. p. – *Népakarat*, 1923. november 11. 1–2. p.
350. Juhász Béla lemondásáról Jelentés a felvidéki Egyesületek Szövetsége által fenntartott Hunfalvy Internátus 1926/27 évi működéséről. MOL K 28, 31. csomó, K 28-1927-76t.
351. Kimutatás a Felvidéki Egyesületek Szövetsége működéséről. MOL K 437, 6. csomó, K 437 1927-3-603.
352. Az egyes elszakított területek megnevezésével Észak, Kelet, Dél a folytonosságot hangsúlyozták a magyar kormány részéről.
353. Ismeretlen levele Papp Antalhoz. Kelt 1924. június 21-én. K 437-1927-3-377.
354. Az erdélyi hallgatók számára fenntartott diákotthonok támogatására a NIT két 50 holdnyi földbirtokot kapott. Lásd Bárdi: i. m. 157. p.

355. Jelentés a felvidéki Egyesületek Szövetsége által fenntartott Hunfalvy Internátus 1926/27 évi működéséről. MOL K 28, 31. csomó, K 28-1927-76t. 2-20.
356. MOL K 437, 9. csomó, K 437 Vegyes.
357. Szinyei Merse István levele ismeretlenhez. Kelt 1925. május 1. MOL K 437, 11. csomó, Prágai Magyar Hírlap f. 869-871.
358. A Rákóczi Szövetség húszas évek második felére vonatkozó havi elszámolásai megtalálhatók MOL K 437, 8 csomó.
359. Uo.
360. Bárdi: i. m. 165. p.
361. A Papp Antal előterjesztései a TESZK költségvetésére. MOL K 437, 8. csomó. A TESZK költségvetésével kapcsolatban még Bárdi: i. m. 160-166. p.
362. Masirevich Szilárd prágai követ levele ismeretlenhez. K 437, 11. csomó, K 437-10, Prágai Magyar Hírlap.
363. A pozsonyi konzulátust 1927 augusztusában nyitották meg. 1936 januárjáig Bartók László alkonzul, majd Petravich Gyula alkonzul vezette. Pritz: i. m. 471. p.
364. Papp Antal előterjesztése a TESZK 1928/29 évi költségvetéséről. Kelt 1928. július 3. MOL K 437, 9. csomó, Vegyes. 396-400.
365. Bárdi: i. m.
366. A táblázathoz felhasznált legfontosabb dokumentumok: Papp Antal költségvetés-előterjesztései, a RSZ és a FESZ kimutatásai a MOL K 437, 8., 9., és 11. csomóban találhatók. A különböző pénznemeket az aktuális árfolyamon átszámítottuk csehszlovák koronára, és ezután végeztük el a költségvetések egyes rovatainak összehasonlítását, százalékos kimutatását.
367. Szinyei Merse István levele ismeretlenhez. Kelt 1925. május 1-én. MOL K 437, 11. csomó, Prágai Magyar Hírlap f. 869-871.
368. Bárdi: i. m. Lásd *A támogatás megoszlása* című táblázatot, 163. p.
369. PHM, 1923. november 29. 3. p.
370. Gregorovits Lipót képviselő parlamenti beszéde a 1927. évi költségvetés vitájában. PMH, 1926. november 26. 4. p.
371. MOL K 437, 9. csomó, f. 383.
372. A külügyminisztérium levele gróf Klebersberg Kunó vallás- és oktatási miniszternek a kassai tanfolyamról. Kelt 1925. március 8. MOL K 64, 12. csomó, 80/res/1925.
373. SÚA PH, fond PMR, 93. doboz, S 118 - Fischer-Colbrie, MZV 19537/II/1/25.
374. A FEFHE levele Bethlen Istvánnénak, amelyben nyomorúságos helyzetük miatt, tankönyveket kérnek. Kelt 1921. december 13. K 437, 2. csomó, f. 42-43.
375. *Statisztikai Közlemények*, 74. köt. 4. szám. – Dobrovits Sándor: *Budapest egyesületei*. Budapest, 1933, 122. p.
376. Jelentés a felvidéki Egyesületek Szövetsége által fenntartott Hunfalvy Internátus 1926/27 évi működéséről. MOL K 28, 31. csomó, K 28-1927-76t.



377. A diákok nagy része felsőfokú tanintézményekben tanult, de 38-an különböző gimnáziumokba jártak. A budapesti charge d'affaires levele a prágai Külügyminisztériumnak. Kelt 1926. november 22. SNA, fond PR BA, 769. doboz. 610/1927 adm. rev.
378. A határon túli magyar diákokkal kapcsolatos döntésekről és az erdélyi diákközhonokról lásd Bárdi: i. m. 158–159. p.
379. A református egyház helyzetéről lásd MOL K 64, 12. csomó, 7. tétel 1–26.
380. MOL K 437, 9. csomó, Vegyes f. 390.
381. Varjú J. az OKP főtitkárának jelentése az OKP pénzügyi helyzetéről. Kelt 1922. június 27. MOL K 64, 23. csomó, 189/res/1922.
382. Jegyzőkönyv a Magyar nemzeti párt pénzügyi bizottságának üléséről. Kelt 1925. december 21. MOL K 437, 11. csomó, f. 899–900.
383. OSZK KT, fond X, X/15.
384. A fizetések nagyságának érzékeltetésére leírom, hogy 1926-ban Csehszlovákiában törvénnyel rendezték a középiskolai tanárok fizetését, jóval megemelve azt az előző időszakhoz képest. A törvény értelmében a tanárok kezdő fizetése évi 15 600 korona volt, melyet három félév után 17 400-ra emeltek. Ez az összeg már tisztes megélhetést nyújtott. Három év után állandósították őket, és évi fizetésük beosztástól és szolgálati idejüktől függően évi 15 000 és 39 600 korona között kerestek, amihez még 2800 és 7200 korona közötti pótlék járt.
385. MOL K 64, 13. csomó, 7b tétel, 189/res/1922.
386. Bárdi: i. m. 162–163. p.
387. Papp Antall emlékeztetője. MOL K 437, 8. csomó, K 437-1922-1930-10-26-27.
388. *Statistická příručka republiky Československé*. II. köt. V Prahe, 1925, 349. p.
389. A ruszin párt anyagi támogatásáról lásd Angyal Béla: *A csehszlovákiai magyarság anyaországi támogatása...* 133–178. p.
390. Idézi a PMH, 1924. március 18. 2. p.
391. MOL K 437, 4. csomó, K437-1924-3-344.
392. MOL K 64, 10. csomó, 7. tétel, 227/res/1924.
393. SNA BA, fond PR BA, 252. doboz, 7533/1924/prez.
394. PMH, 1924. augusztus 10. 3. p.
395. PMH, 1924. augusztus 17. 1. p.
396. A Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium jelentése a belügyminisztérium elnökségének. Kelt 1924. szeptember 23. SÚA PH, PMR 1918–1945, 500. doboz, S 1143 zpráva o maďarsku a činnosti Maďaru v ČSR 1921–1937, PMV 17 402/1924. Lásd még Popély: *Ellenszélben*. 175. p.
397. MOL K 437, 11. csomó, 10. tétel.
398. MOL K 64, 10. csomó, 7. tétel, 457/res/1924.
399. PMH, 1925. március 3. 1. p.
400. SNA BA, fond PR BA, 252. doboz, 2841/1925/adm. rev.
401. KL, 1925. április 23. 1–4. p.
402. PMH, 1925. március 27. 1. p.
403. MOL K 64, 12. csomó, 7. tétel, 142/res/1925.

404. Lásd például a *Lemondani!* című vezércikket. PMH, 1925. május 6. 1. p.
405. PMH, 1925. május 17. 1. p.
406. ŠOBA BA, fond ŽB II, ŽÚ BA, 3590/1926/prez, 1–2. l.
407. OSZK KT, Szülő hagyaték, fond X, X/15.
408. PMH, 1925. szeptember 6. 1. p.
409. PMH, 1925. szeptember 17. 3. p.
410. *Keresztény szocialista naptár az 1926. közönséges évre*. Kiadta a szlovenszkói Keresztény Szocialista Központ, Bratislava-Pozsony.
411. ŠOBA BA, fond ŽB II, ŽÚ BA, 409/1925/prez, 90-94. l.
412. Lipták (szerk.): *Politické...* 169. p.
413. ŠOBA BA, fond ŽB II, ŽÚ BA, 409/1925/prez, 55–56. l.
414. ŠOBA BA, fond ŽB II, ŽÚ BA, 409/1925/prez, 1534/ 1925/ adm. rev.
415. Ez volt a legnagyobb vonzerő a Csánki-párt tagjainak megszerzéséhez. Az esztergomi érsekség földbirtokait a földreform során államosították, majd 1924 végén létrehozták a földbérliő szövetkezetet. ŠOBA BA, fond ŽB II, ŽÚ BA, 409 1925 prez, 57 l.
416. A terület egy része mocsaras volt, így a föld minősége nagyon változó volt. Az ellenzéki magyar pártok és a sajtó az egész vizsgált időszak alatt hevesen támadták a földbérliő-szövetkezetet. „A gútai nemzet is így kapott földet a volt primási birtokokból, de mellette a föld javát, a lelkét a legionáriusok kapták maradékbirtokként. Nekik maradt a vízjárta zsombékos terület és ezen alakítottak bérliőszövetkezetet” – írja egy korabeli újság. KL, 1925. június 30. 2. p.
417. „A cseh agrárpárt vezére Hodzsa, kinek Gútán is voltak kortesei aztán kijárta, a kortesek közbenjárására, hogy a gútaiaké legyen újra a dűlő. Szövetkezeti alapon osztották ki közöttük... Ez az olcsó és száraz időben igen jó föld sokat segített a gútaiakon, az Abesszinia nevű új falurészben mind ilyen stagnócai gazdák vannak, azok tudtak ott építkezni és könnyen élni belőle” – írja Fél Edit néprajzkutató 1942 telén gútai kéziratos gyűjtésében. A saját néprajzi kutatásaim is ezt támasztották alá.
418. ŠOBA BA, fond ŽB II, ŽÚ BA, 409/1925/prez, 2. l.
419. SNA BA, fond PR BA, 242. doboz, 12198/1925/prez.
420. Szent-Ivány József a nemzeti realpolitika új útjáról. PMH, 1925. július 1. 3. p.
421. SNA BA, fond PR BA, 252. doboz, 7533/1924/prez.
422. ŠOBA BA, fond ŽB II, ŽÚ BA, 3590/1926/prez, 1–2. l.
423. A nemzeti kisebbségek együttműködése. PMH, 1925. szeptember 6. 1. p.
424. A felvidéki magyarság gazdasági megszervezése. Kelt 1924. október 7. A szerző Sz. J. monogrammal van jelölve, de a szöveg alapján kétségtelen, hogy szerzője Szent-Ivány József. MOL K 437, 11. csomó, 1386–1392.
425. Uo.
426. MOL K 437, 11. csomó, 10. tétel.
427. MOL K 437, 8. csomó, 10. tétel Rákóczi Szövetség.

428. A keresztényszocialista párt kassai országos kongresszusa. PMH, 1925. október 6. 1–3. p.
429. MOL K 64, 12. csomó, 7. tétel, 405/res/1925.
430. MOL K 437, 8. csomó, TESZK tétel.
431. Ez már a harmadik ilyen nevű magyar pártalakulat volt a csehszlovákiai magyarság történetében. Az elsőt, amely Komáromban alakult meg, betiltotta a Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium az első nemzetgyűlési választások előtt 1920 áprilisában, a második egy losonci székhelyű párt volt, amely ugyan részt vett az első nemzetgyűlési választásokon, de nem szerzett mandátumot és eltűnt a politikából. Ez a mostani Magyar Nemzeti Párt jóval jelentősebb alakulat a két előbbinél, és 1936-ig, a pártegyesítésig működött.
432. PMH, 1925. október 14. 1–2. p.
433. PMH, 1925. október 17. 1. p.
434. SNA BA, fond PR BA, 242. doboz, 12198/1925/prez.
435. *Érsekújvárott zászlót bontott a Magyar Nemzeti Párt.* PMH, 1925. október 20. 1–2. p.
436. SNA BA, fond PR BA, 242. doboz, 12198/1925/prez.
437. PMH, 1925. október 20. 1–2. p.
438. MOL K 64, 12. csomó, 7. tétel, 444/res/1925.
439. SNA BA, fond PR BA, 242. doboz, 12198/1925/prez.
440. OSZK KT, Szülő hagyaték, fond X, X/15.
441. A külön keresztényszocialista és a kisgazdapárti lista okai. PMH, 1925. november 3. 6. p.
442. Lásd pl. *A felelősség kérdése az országos keresztényszocialista párt és a magyar kisgazdapárt között meghíúsult megegyezés körül* című cikket. PMH, 1925. november 14. 4. p.
443. MOL K 64, 12. csomó, 7. tétel, 464/res/1925.
444. OSZK KT, Szülő hagyaték, fond X, X/15.
445. Papp Antal előterjesztése a TESZK 1926/27-ik évi költségelőirányzatára. MOL K 437, 8. csomó, MOL K 437-1922-1930-10.
446. A választási eredmények forrása Volby 1925. A centralista pártok rovatban szerepelnek a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt, a Köztársasági Agrárpárt, a Csehszlovák Szocialista Párt, Csehszlovák Nemzeti Demokrata Párt és a Csehszlovák Néppárt eredményei. A szlovák pártok közé soroltam a Szlovák Néppártot és a Szlovák Nemzeti Pártot. A választásokon csekély eredményt elért pártok között az egyéb rovatban szerepelnek a Nyugat-szlovenszkoí Keresztényszocialista Párt és az Országos Parasztpárt eredményei is
447. A magyarországi anyagi támogatás megvonása okozta a Lelley-csoport bukását, az OKP ugyanakkor külön támogatást kapott a választásokra. Angyal Béla: *A csehszlovákiai magyarság anyaországi támogatása...* 162. p.
448. *Československá vlastivěda. Díl 5. Stát.* Praha, 1931, 465–466. p.
449. Česk. statis. 70. 24. p.
450. Angyal Béla: *Gúta...* 19. p.
451. Lásd Major István kommunista vezető Gútán elhangzott beszédéről készült jelentést. ŠOKA KN, fond OÚ Komárno, 478/1925/prez.

452. 17. sz. kormányrendelet. Sb. Ročník 1926.
453. A 125. sz. törvény. Sb. Ročník 1927.
454. Lipták (szerk.): *Politické...* 115. p.
455. ŠOBA BA, fond ŽB II, ŽÚ BA, 3590/1926/prez, 40–43 l.
456. Előnyös volt-e a magyarságra a német-magyar választási kapcsolat. PMH, 1925. december 2. p.
457. Szent-Ivány *Reálpolitika* című cikke. PMH, 1926. január 13. 1. p.
458. SNA BA, fond PR BA, 769. doboz, 14574/1925/prez.
459. Jegyzőkönyv a MNP pénzügyi bizottságának üléséről. 1925. december 21. MOL K 437, 11. csomó, 10. tétel.
460. SNA BA, fond PR BA, 242. doboz, 3660/1926/prez.
461. Szüllő Géza a magyar pártok kooperációjáról. PMH, 1925. február 12. 3. p.
462. A kassai rendőr-igazgatóság jelentése a kassai megyei hivatal elnökségének a MNP tevékenységéről. Kelt 1925. december 11. SNA BA, fond PR BA, 769. doboz, 14574/1925/prez.
463. Értetetlen optimizmus. PMH, 1926. február 13. 1. p.
464. A hivatalos érintkezési nyelv 13 járásban tisztán magyar, 14-ben csehszlovák és magyar. PMH, 1926. február 13. 1. p.
465. Ezekre a magyar pártok gyakran rámutattak, de igazából belpolitikai kérdéssé a harmincas évek második felében váltak a kisebbségi nyelvhasználat problémái. Ekkorra az egész Csehszlovákia létének alapkérdésévé vált a kisebbségi probléma rendezése, erről azonban majd a megfelelő helyen szölok.
466. ŠOBA BA, fond ŽB II, ŽÚ BA, 3590/1926/prez, 69–72. l.
467. Újjáalakult a P. M. H. szindikátusa. PMH, 1926. május 23. 3. p.
468. Sb. Ročník 1926. č. 109 Zákon ze dne 22. června 1926 jímž se částečně mění zákon o celním sazebníku pro československé celní území a celní sazebník a vydávají ustanovení o úpravě obchodních styků s cizinou.
469. Sb. Ročník 1926. čís. 122. Zákon ze dne 25. června 1926 o úpravě platů duchovenstva církví a náboženských společností státem uznávaných případně recipovaných.
470. Sb. Ročník 1926. čís. 103 Zákon ze dne 24. června 1926 o úpravě platových a některých služebných poměrů státních zaměstnanců (Platový zákon).
471. Sb. Ročník 1926. čís. 104 Zákon ze dne 24. června 1926 o úpravě platových a služebných poměrů učitelstva obecných a občanských škol (Učitelský zákon).
472. MOL K 64, 17. csomó, 7. tétel, 346/res/1926.
473. Lásd Gregorovits Lipót parlamenti beszédét. PMH, 1926. június 19. 1. p.
474. MOL K 64, 17. csomó, 7. tétel, 334/res/1926.
475. Uo.
476. MOL K 64, 17. csomó, 7. tétel, 312/res/1926.
477. Sb. Ročník 1926. č. 152. Ústavný zákon zo dňa 1. júla 1926 o udelení štátneho občianstva československého niektorým osobám.

478. Jellemző, hogy ezt a beszámolót egy nappal a tanácskozás előtt a prágai követ már eljuttatta Budapestre. A Magyar Nemzeti Párt törvényhozőinak beszámolója a párt vezetősége előtt. MOL K 64, 17. csomó, 7. tétel, 346/res/1926.
479. Uo.
480. Uo.
481. Hammersberg László nevével sehol máshol nem találkoztam, semmilyen életrajzi adatra sem bukkantam vele kapcsolatban. Rejtély, hogyan, kinek a javaslatára került bele ilyen fontos egyeztető bizottságba.
482. Kiutasították Palkovich Viktort, Szlovenszko nagy magyarját. PMH, 1926. július 22. 3. p. Spina és Szent-Ivány követelik, hogy Palkovich Viktor kiutasítását azonnal vonják vissza. PMH, 1926. július 24. 3. p.
483. A prágai követség jelentése. MOL K 64, 17. csomó, 7. tétel, 444/res/1926.
484. Több rendőrségi jelentésben is található hasonló, nem konkretizált utalás, de van olyan is, amely kereken kimondja, hogy Szüllő homoszexualitásáról van szó. ŠOBA BA, fond ŽB II, ŽÚ BA, 3590/1926/prez. 8–10. l.
485. Szüllő Géza a vámkérdésről, a magyar kisebbség nemzeti politikájáról és a magyar-csehszlovák viszonyról. PMH, 1926. augusztus 3. 2. p.
486. A Magyar Nemzeti Párt a többségben. KL, 1926. október 9. 1. p.
487. Nyilatkozat. PMH, 1926. augusztus 15. 1. p.
488. A prágai követ jelentése. Kelt 1926. október 4. MOL K 64, 17. csomó, 7. tétel, 504/res/1926.
489. A prágai követ jelentése. MOL K 64, 17. csomó, 7. tétel, 498/res/1926.
490. MOL K 64, 17. csomó, 7. tétel, 497/res/1926.
491. Szüllő jó kapcsolatban volt az államfordulat után is Samuel Zochhal, akit már jól ismert – mint a bazini választókerület nemzetgyűlési képviselője – az államfordulat előttről is. Állítólag ezért megvádolták a Monarchia alatt szlovákbarátsággal is. ŠOBA BA, fond ŽB II, ŽÚ BA, 3590/1926/prez, 29-30. l.
492. MOL K 64, 17. csomó, 7. tétel, 498/res/1926.
493. Az országos keresztényszocialista párt várakozó álláspontja. PMH, 1926. október 21. 1. p.
494. Várakozó állásponton. KL, 1926. október 23. 1. p.
495. MOL K 64, 17. csomó, 7. tétel, 582/res/1926.
496. Uo.
497. Uo.
498. Uo.
499. Uo.
500. A prágai követ jelentése. Kelt 1926. november 27. MOL K 64, 17. csomó, 7. tétel, 581/res/1926.
501. A prágai követ jelentése. Kelt 1926. december 4. MOL K 64, 17. csomó, 7. tétel, 582/res/1926.
502. Uo.

503. Korláth Endre nyilatkozik – parlamenti szerepléséről. PMH, 1926. december 1. 2. p.
504. SNA BA, fond PR BA, 242. doboz, 37023/1926/prez.
505. A magyar nemzeti párt döntő állásfoglalása a polgári többséghez való csatlakozás kérdésében. PMH, 1926. december 15. 1–2. p.
506. Január első hetében várható a magyar nemzeti párt és a kormány közti tárgyalások befejezése. PMH, 1926. december 25. 3. p.
507. Hlinka üzenete a szlovenszkoí magyarságnak. PMH, 1927. január 19. 5. p.
508. A magyar nemzeti párt a nagy döntés előtt. PMH, 1927. január 30. 3. p.
509. Masirevich Szilárd prágai követ levele ismeretlenhez. Kelt 1927. február 3. MOL K 64, 21. csomó, 7. tétel, f. 12–13
510. MOL K 64, 21. csomó, 7. tétel, 38/res/1927.
511. Uo.
512. MOL K 64, 21. csomó, 7. tétel, 88/res/1927.
513. Uo.
514. A losonci rendőrség jelentése a pozsonyi rendőrigazgatónak. Kelt 1927. március 17. SNA BA, fond PR BA, 242. doboz, 715/1927/prez.
515. Uo.
516. A keresztényszocialista párt újult erővel száll síkra Szlovenszko autonómiájáért. PMH, 1927. április 1. 3–4. p.
517. Szent-Ivány a magyar nemzeti párt politikájáról és eredményeiről. PMH, 1927. április 3. 1. p.
518. Szent-Ivány önálló aktivizmusa német szociáldemokrata megvilágításban. PMH, 1927. március 19. 3. p.
519. A pozsonyi zsupáni hivatal bizalmas jelentése a pozsonyi rendőrigazgatónak. Kelt 1927. április 29. SNA BA, fond PR BA, 242. doboz, 2841/1927/prez.
520. Szüllő Géza hatalmas beszédében felajánlotta a testvérpártok együttműködését. PMH, 1927. május 18. 3–4. p.
521. SNA BA, fond PR BA, 240. doboz, 170–171. l.
522. Masaryk újra köztársasági elnök. PMH, 1927. május 28. 1–2. p.
523. Masirevich prágai követ jelentése. Kelt 1927. július 11. MOL K 64, 21. csomó, 7. tétel, 332/res/1927.
524. Szent-Ivány: A szabad kéz politikája a magyar egység alapja. PMH, 1927. szeptember 10. 3–4. p.
525. Romsics Ignác: Bethlen István külpolitikája 1921–1931. *Századok*, 1990. 5–6. sz. 577–616. p.
526. Ziedler Miklós: A Magyar Revíziós Liga. *Századok*, 1997. 2. sz. 303–352. p.
527. Hodža: i. m. 155. p.
528. MOL K 64, 21. csomó, 7. tétel, 332/res/1927.
529. Keltezés nélküli dokumentum. Szüllő kézírásával ráírva: „Flachbarth projectuma.” OSZK KT, Szüllő hagyaték, fond X, X/18.
530. MOL K 64, 21. csomó, 7. tétel, 206–212. l.
531. Uo.

532. Megvalósult a magyarság egységes választási frontja. PMH, 1927. szeptember 21. 1. p.
533. Az országos ker. szoc. párt a magyar választási egységért. PMH, 1927. október 5. 3. p.
534. Fogarassy: i. m. 120–121. p.
535. Mácza: i. m. 103. p.
536. Az őslakos pártok mindenütt megtartották pozíciójukat. *Magyar Újság*, 1927. október 18. 1. p.
537. OSZK KT, Szülő hagyaték, fond X, X/18.
538. Uo.
539. MOL K 64, 27. csomó, 7. tétel, 23–26. l.
540. Masirevich prágai követ jelentése. Kelt 1928. március 1. MOL K 64, 27. csomó, 7. tétel, 179/res/1928.
541. OSZK KT, Szülő hagyaték, fond X, X/15.
542. Uo.
543. MOL K 437, 9. csomó, Vegyes f. 390.
544. Az esztergomi főegyházmegye katolikus magyarságának hatalmas segrszemléjévé szélesült a komáromi magyar kisszeminárium és internátus alapkövetétele. KL, 1928. november 6. 1–2. p.
545. Szülő Géza feljegyzése 1929-ből. OSZK KT, fond X, X/15.
546. A kassai rendőr-igazgatóság jelentése a belügyminisztériumnak. Kelt 1928. június 5. SNA BA, fond PR BA, 242. doboz, 8507/1928/prez.
547. A magyar nemzeti párt a keresztényszocialista párttal szövetségben fölkészült a választásokra. PMH, 1928. június 5. 4. p.
548. A pozsonyi rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatal elnökségének. Kelt 1928. október 2. SNA BA, fond PR BA, 242. doboz, 14647/1928/prez.
549. Szent-Ivány József a losonci pártvezetőségi ülésen kijelölte a magyar nemzeti párt politikájának célkitűzéseit. PMH, 1928. október 5. 1–2. p.
550. Rendőri karhatalom közbelépése zavarta meg a keresztényszocialista párt országos pártvezetőségének ungvári ülését. PMH, 1928. október 14.
551. A pozsonyi rendőr-igazgatóság jelentése a zsupáni hivatalnak. Kelt 1928. május 15. SNA BA, fond PR BA, 239. doboz, 7960/1928.
552. A pozsonyi rendőr-igazgatóság jelentése a pozsonyi zsupáni hivatalnak. Kelt 1928. június 14. SNA BA, fond PR BA, 242. doboz, 9346/1928/prez.
553. Bartók pozsonyi konzul beszámolója a tartományi választások előkészületeiről. Kelt 1928. november 16. MOL K 64, 27. csomó, 7. tétel, 682/res/1928.
554. A pozsonyi rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatal elnökségének. Kelt 1928. november 19. SNA BA, fond PR BA, 242. doboz, 17335/1928/prez.
555. Lipták (szerk.): *Politické...* 171. p.
556. Miért közösi tette ki Mohácsy Jánost és Lukovich Ferencet a magyar nemzeti párt? PMH, 1928. november 30. 3. p.
557. Szent-Ivány József és Szülő Géza vitája. PMH, 1928. november 27. 3. p.

558. MOL K 64, 27. csomó, 7. tétel, 298. l.
559. Szüllő levele ismeretlenhez, a megszólítás Kedves Zoltán. Kelt 1928. november 12. OSZK KT, Szüllő hagyaték, fond X, X/15.
560. Uo.
561. Az adatok forrása Česk. statis. Sv. 60. Kárpátalja esetében az Autonóm Földműves Szövetség eredménye az egyéb rovatban szerepel.
562. Szüllő: Gazdasági konszolidáció nem lehet lelki konszolidáció nélkül, béke nem lehet igazság nélkül. PMH, 1929. február 6. 1–2. p.
563. Szüllő Géza Ótátrafüreden nagy beszédben foglalkozott a szlovenszkói őslakospolitika új adottságaival. PMH, 1929. március 20. 3–4. p.
564. A prágai magyar követ jelentése. Kelt 1929. február 15. MOL K 64, 32. csomó, 7. tétel. 166/res/1929.
565. Idézi a PMH, 1929. március 6. 3. p.
566. A prágai magyar követ jelentése. Kelt 1929. március 14. MOL K 64, 32. csomó, 7. tétel. 261/res/1929.
567. A külügyminisztérium levele a müncheni konzulnak. Kelt 1929. március 26. MOL K 64, 32. csomó, 7. tétel, 278/res/1929.
568. A pozsonyi magyar konzul jelentése. Kelt 1929. május 17. MOL K 64, 32. csomó, 7. tétel. 403/res/1929.
569. Tuka Béla dr.: Nem érzem magam bűnösnek... százszázalékos szlovák és autonómista vagyok és maradok. PMH, 1929. július 30. 1–3. p. A szlovenszkói hegyeken kigyúló tűzjelekről, András-napi forradalomról, kísérteties esküvésről vallottak a vád tanúi. PMH, 1929. augusztus 6. 1–2. p.
570. Ismeretlen levele Khuen Héderváry Sándorhoz. MOL K 64, 21. csomó, 7. tétel, f. 185.
571. Idézi a PMH, 1929. augusztus 8. 7. p.
572. A bíróság katonai árulásért és köztársaság ellenes üzemekért Tukát 15 évi, Snaczkyt 5 évi fegyházra ítélte, Machot pedig fölmentette. PMH, 1929. október 6. 1–2. p.
573. SNA BA, fond Antona Štefáneka, 10. doboz, Tuka Béla pere. 984–992. l.
574. Szüllő: A közeli még ez évi választásokon együtt kell lennünk elsősorban a testvérpárttal és a velünk sorsközösséget érző szlovákokkal! PMH, 1929. május 12. 1–2. p.
575. SNA BA, fond PR BA, 239. doboz, 17387/1929/prez.
576. A keresztényszocialista párt új szenátora. PMH, 1929. szeptember 12. 3. p.
577. A magyarság pártjainak kiküldöttei megegyeztek a választási együttműködés kérdéseiben. PMH, 1929. szeptember 25. 1–2. p.
578. A magyarság pártjai ratifikálták a választási egységet és készek egy hatalmas német-magyar-szlovák-ruszin választási blokk megalakítására. PMH, 1929. október 4. 1–2. p.
579. OSZK KT, Szüllő hagyaték, fond X, X/18.
580. MOL K 64, 37. csomó, 41. tétel, 550. l.
581. Az adatok forrása Česk. statis. Sv. 70.
582. MOL K 64, 41. csomó, 41. tétel, 760/res/1930.



583. A pozsonyi rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatal elnökségének. Kelt 1929. november 18. SNA BA, fond PR BA, 242. doboz, 20239/1929/prez.
584. A prágai követ jelentései. MOL K 64, 32. csomó, 7. tétel, 909/res/1929. MOL K 64, 37. csomó, 7. tétel, 52/res/1930.
585. Politikai helyzetkép Slovenskóban. Dátum nélküli dokumentum ismeretlen szerzőtől. MOL K 64, 41. csomó, 41. tétel, 760/res/1930.
586. Szülő Géza pozitív programot ad a szlovenszkói autonómista blokk számára. PMH, 1929. november 24. 1–3. p.
587. Apor Gábor levele Masirevich Szilárd prágai magyar követnek. A végén megjegyzés: „Elovasás után elégetendő.” Kelt 1930. február 22. MOL K 64, 37. csomó, 7. tétel, 52/res/1930.
588. Közös parlamenti klubot alakított az országos keresztényszocialista párt, a magyar nemzeti párt és a szepesi német párt. PMH, 1930. március 18. 1. p.
589. Korytnicán elmaradt a szlovenszkói autonómista blokk előkészítésére kitűzött találkozó. PMH, 1930. június 26. 3. p.
590. Utolsó kísérletet teszünk a szlovenszkói blokk létrehozására, s ha ez sem sikerül, úgy három pártunk megkezdi az egész őslakosság egységes szervezését. PMH, 1930. október 28. 1–2. p.
591. Tisó József elismeri, hogy a szlovákság tömegeit meghódította az autonómista blokk eszméje. PMH, 1930. november 16. 1–2. p.
592. A pozsonyi rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatal elnökségének. Kelt 1930. július 24. SNA BA, fond PR BA, 252. doboz, 296–298. l.
593. A gyakorlati munka jegyében zajlott le a magyar nemzeti párt országos nagygyűlése Léván. PMH, 1930. június 3. 1–3. p.
954. OSZK KT, Szülő hagyaték, fond X, X/15.
595. Masirevich prágai követ levele. Kelt 1930. április 15. MOL K 64, 37. csomó, 7. tétel, 246/res/1930.
596. Uo.
597. 1928-ban a Külügyminisztérium 17 ezer koronát küld Flachbarth Ernőnek a prágai követség révén. „Abból a Leány menza, 12 000 a Fiú menza részére fordítandó.” Walkó külügyminiszter számjeltávirata Masirevich prágai követnek. Kelt 1928. március 20. MOL K 64, 27. csomó, 7. tétel, 69.
598. Masirevich Szilárd prágai követ levele Khuen-Héderváry Sándor külügyminiszternek. Kelt 1930. szeptember 19. MOL K 64, 37. csomó, 7. tétel, 608/res/1930.
599. Erről tanúskodik Flachbarth Ernő levele, amelyben köszöni a 3000 koronát, s ebből 2000 a Szent György Körének a regős mozgalom fejlesztésére, 600 koronát a pozsonyi cserkészeknek adott. 400 korona maradt esetleges más cserkészmozgalom támogatására. Flachbarth levele ismeretlenhez. Kelt 1927. július 16. MOL K 437, 6. csomó K 437-1927-3-400.
600. Az ifjúsági szervezetek rövid ismertetését lásd Fónod Zoltán (szerk.): *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–1995.*

601. „A fantasztikus marxista internacionalizmus, a nemzeti létet eldobó halálos kozmopolizmus elveit és célkitűzéseit meg lehet és kell ismerni, hogy védekezni lehessen ellenük, de követni azokat annyi, mint megtagadni a nemzetet, annyit tesz, mint támogatni és szolgálni olyan célkitűzéseket, melyek diadala a magyarság fönnyomlását s életboldogulását egyszersmindenkorra megsemmisítené” – hangozta Törköl az érsekújvári diákkongresszuson. PMH, 1929. szeptember 7. 3. p.
602. A közös munka és megértés jegyében kezdte meg tanácskozásait az ötödik magyar diákkongresszus. PMH, 1930. szeptember 5. 3–4. p.
603. Fónod Zoltán (szerk.): *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona*.
604. A kassai rendőrigazgatóság 1933-ban kelt jelentése a Prohászka Kör tevékenységéről és céljairól arról számol be, hogy mintegy 250 tagot számlál a szervezet. Magyar főiskolásokat tömörít, lapja az *Új Élet*. Eltávolodott a magyar pártoktól és a revízió gondolatától, a katolikus egyetemesség jegyében közeledik a cseh diáksághoz és az aktivizmushoz. SNA BA, fond KÚ BA, 255. doboz, 55362/1933. Több jelentés szólt a Magyar Munkaközösség megalakulásáról és programjáról is. Beszámolnak arról is, hogy a főiskolások, akik a Magyar Munkaközösséggel szimpatizálnak, új magyar főiskolás önszervező egyesületet alapítottak, hogy ezzel ellensúlyozzák az OKP befolyása alatt álló Társadalmi Nagybizottság hatását, amely Mensa Academicán keresztül osztja el a diáksegélyeket. SÚA PH, fond PMR, 575. doboz, S 1468 – Madarská křesťansko-sociální strana a maďarská národná strana na Slovensku – činnosť, PMV 13697/1932 és PMV 18260/1932.
605. A prágai követ jelentése. Kelt 1931. február 4. MOL K 64, 42. csomó, 7. tétel, 115/res/1931.
606. Szülő nagy beszédben lerögzítette álláspontunkat a kisebbségi jogok, a belpolitikai helyzet s a gazdasági válság kérdéseiben. PMH, 1931. február 7. 1–3. p.
607. Megalakult a Csehszlovákiai Magyar Tudományos Irodalmi és Művészeti Társaság. PMH, 1931. november 10. 3–4. p.
608. PMH, 1931. november 11. 1–2. p.
609. A kossuti véres sortűz a szenátus előtt. PMH, 1931. május 27. 1–2. p.
610. Fogarassy: i. m. 123–124. p.
611. Magyar vidékeken nem a kormány pártjai törnek előre, hanem a kommunista párt. KL, 1931 október 3. 2. p.
612. A szövetkezett ellenzéki pártjaink a kormánypártoknak minden erőfeszítése dacára megvédték pozícióikat. PMH, 1931. szeptember 30. 1–3. p.
613. Összesített eredmények nem állnak a rendelkezésemre, de a rendőrségi elemzés szerint a magyar pártok országos szinten elvesztették a választóik 12-15 százalékát. A kassai rendőrigazgató jelentése. Kelt 1931. október 23. SNA BA, fond PR BA, 239. doboz, 16613/1931/prez.
614. A kassai rendőrigazgatóság jelentése. Kelt 1931. március 4. SNA BA, fond KÚ BA, 47. doboz, 11986/1931.

615. A kassai rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatalnak. Kelt 1931. szeptember 8. SNA BA, fond PR BA, 239. doboz, 14482/1931/prez.
616. A kassai rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatalnak. Kelt 1931. szeptember 21. SNA BA, fond PR BA, 239. doboz, 14988/1931/prez.
617. A pozsonyi rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatalnak. Kelt 1931. október 30. SNA BA, fond PR BA, 239. doboz, 16955/1931/prez.
618. Szüllő Géza feljegyzése 1932-ből. OSZK KT, fond X, X/15
619. OSZK KT, fond X, X/15
620. Szüllő levele ismeretlenhez. Kelt 1932. augusztus 12. OSZK KT, Szüllő hagyaték, fond X, X/49.
621. OSZK KT, Szüllő hagyaték, fond X, X/15
622. Szüllő Géza lemondott az országos keresztényszocialista párt elnökségéről. PMH, 1932. augusztus 19. 1. p.
623. A gazdasági fellendülés utolsó évében a munkaközvetítők hivatalos statisztikai adatai szerint 42 ezer munkanélküli volt. A következő években a munkanélküliség gyorsan növekedett, 1931-ben 105 ezer, 1931-ben 291 ezer, 1932-ben 545 ezer. A csúcsot 1934-ben és 1935-ben érte el, amikor 677 ezer ill. 686 ezer ember volt munka nélkül. 1936-ban 623 ezerre, 1937-ben 409 ezerre csökkent, sőt 1938-ban 200 ezer alá esett a munkanélküliség. John: i. m. 369–370. p.
624. Sb. Ročník 1933. č. 124. Zákon ze dne 10. července 1933 kterým se doplňuje zákon na ochranu republiky. Sb. Ročník 1933. č. 150. Vládní nařízení ze dne 18. července 1933 o zastavování periodických tiskopisů. Sb. Ročník 1933. č. 201. Zákon ze dne 25. října 1933 o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran.
625. A csehszlovákiai magyar népszövetségi liga Pozsonyba helyezte át székhelyét. PMH, 1931. június 14. 5. p.
626. Grandiózus nagygyűlés keretében tartott választási seregszemlét Kassán az országos keresztényszocialista párt. PMH, 1932. április 20. 3–4. p.
627. A pártok erőviszonyainak alakulása hat kassai választáson. PMH, 1932. április 27. 3. p.
628. A kassai rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatalnak. Kelt 1932. augusztus 20. SNA BA, fond PR BA, 239. doboz, 10873/1932/prez.
629. Szüllő Géza. PMH, 1932. augusztus 20. 1. p.
630. Szüllő levele ismeretlenhez. MOL K 64, 57. csomó, 7. tétel, 211/res/1934.
631. A tartományi hivatal levele a pozsonyi rendőrigazgatónak. Kelt 1932. november 12. SNA BA, fond PR BA, 238. doboz, 1/12873/1932/prez.
632. Öttagú bizottság fogja vezetni az országos keresztényszocialista pártot az ősszel esedékes pártkongresszusig. PMH, 1932. szeptember 2. 1. Ö.

633. A tartományi hivatal levele a pozsonyi rendőrigazgatónak. Kelt 1932. november 12. SNA BA, fond PR BA, 238. doboz, 1/12873/1932/prez.
634. A prágai követ levele Khuen-Héderváry külügyminiszterhez. Kelt 1932. november 1. MOL K 64, 48. csomó, 7. tétel, 594/res/1932.
635. Uo.
636. Egyhangúlag választotta meg új pártvezetőségét az országos keresztényszocialista párt. PMH, 1932. december 1. 1–2. p.
637. A kassai rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatal elnökségének. Kelt 1932. december 19. SNA BA, fond PR BA, 238. doboz, 16034/1932/prez.
638. Egyhangúlag Esterházy Jánost választották meg a párt országos elnökévé. PMH, 1932. december 15. 3. p.
639. Esterházy: Főfeladatunk a nemzeti öntudat s a keresztény felfogás erősítése. PMH, 1932. december 16. 3. p.
640. SNA BA, fond PR BA, 238. doboz, 16034/1932/prez.
641. A pozsonyi rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatal elnökségének. Kelt 1934. október 2. SNA BA, fond PR BA, 252. doboz, 11762/1934/prez.
642. Bartók konzul telefonsürgönye. Kelt 1934. október 9. MOL K 64, 57. csomó, 7. tétel, 533/res/1934.
643. MOL K 64, 53. csomó, 7. tétel, 463/res/1933.
644. „Az apák tántoríthatatlan nemzethűségével, de a fiúk felelősségérzetével és szorgalmával előre” PMH, 1932. január 14. 2. p.
645. „Pártjaink ereje nem személyeken, de az organizmuson nyugszik, amely már jónéhányszor kiállotta a próbát.” PMH, 1932. szeptember 15. 3. p.
646. Szent-Ivány a meg nem alkuvó nacionalizmus programját fejtette ki a magyar nemzeti párt lévai országos nagygyűlésén. PMH, 1933. május 16. 3. p.
647. A magyar nemzeti párt adminisztrációs központját Losoncról Komáromba helyezték át. PMH, 1933. június 1. 2. p.
648. A Fiatal Magyarok Munkacsoportja. PMH, 1933. július 7. 1. p.
649. SÚA PH, fond PMR, 575. doboz, S 1468 – Maďarská kresťansko-sociální strana a maďarská národná strana na Slovensku – činnosť, PMV 13207/1933.
650. SÚA PH, fond PMR, 575. doboz, S 1468 – Maďarská kresťansko-sociální strana a maďarská národná strana na Slovensku – činnosť, PMV 13207/1933.
651. A tartományi hivatal elnökségének szigorúan bizalmas utasítása a rendőrségnek. Kelt 1933. július 10. SNA BA, fond PR BA, 242. doboz, 27000/1933/prez.
652. A szlovenszkoí országos hivatal betiltotta a magyar nemzeti párt ifjúsági szervezkedését. PMH, 1933. július 21. 1–2. p.
653. Szent-Ivány a vagyona egy részét elvesztette a földreform következtében, és a megmaradt birtokain is jelentős banki teher volt, erről több rendőrségi jelentésben is lehet olvasni.

654. A pozsonyi rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatal elnökségének. Kelt 1934. október 2. SNA BA, fond PR BA, 252. doboz, 11762/1934/prez.
655. Bartók pozsonyi konzul számjeltávirata és ismeretlen szerző feljegyzése (valószínűleg Elemér – Szilassy Béla – A. B.) Tarján Ödönnel Bécsben folytatott beszélgetéséről. Kelt 1934. május 22. MOL K 64, 57. csomó, 7. tétel, 229/res/1934.
656. Esterházy János az országos keresztényszocialista párt helyzetének biztató prognózisát hozta magával országos körútjáról. PMH, 1933. február 16. 3. p.
657. Magyarok, szlovákok, németek – katolikusok, protestánsok és zsidók egységes frontja iskoláink védelmében. PMH, 1933. február 28. 3. p.
658. A pozsonyi konzulátus jelentése. Kelt 1935. február 1. MOL K 64, 62. csomó, 7. tétel, 93/res/1935.
659. A pozsonyi rendőr-igazgatóság terjedelmes elemzése a tartományi hivatal elnöksége részére a mo.-i helyzetről és a revíziós törekvésekről Közép-Európában. Kelt 1932. október 12. SNA BA, fond KÚ BA, 47. doboz, 12234/1932.
660. A kassai rendőr-igazgatóság jelentése tartományi hivatal elnökségének. Kelt 1933. február 9. SNA BA, fond PR BA, 240. doboz, 1614/1933/prez.
661. A kassai rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatal elnökségének. Kelt 1933. február 21. SNA BA, fond PR BA, 240. doboz, 2109/1933/prez.
662. A szeptsi járásban, a Gölnicvölgyében és a Bodroghközben lelkes tömegek fogadták Esterházy Jánost. PMH, 1935. március 13. 3. p.
663. A tartományi hivatal elnökségének jelentése a pozsonyi rendőrigazgatónak. Kelt 1935. január 29. SNA BA, fond PR BA, 241. doboz, 2828/1935/prez.
664. OSZK KT, Szülő hagyaték, fond X, X/8.
665. OSZK KT, Szülő hagyaték, fond X, X/2.
666. Bartók konzul számjeltávirata. Kelt 1935. április 24. MOL K 64, 62. csomó, 7. tétel, 271/res/1935.
667. A Külügyminisztérium számjeltávirata. Kelt 1935. április 24. MOL K 64, 62. csomó, 7. tétel, 271/res/1935.
668. Bartók pozsonyi konzul számjeltávirata. Kelt 1935. április 26. MOL K 64, 62. csomó, 7. tétel, 276/res/1935., SNA BA, fond PR BA, 252. doboz, 23947/1935/prez.
669. A adatok forrása Česk. statis. Sv. 134. A szlovák pártok rovatban az Autonómista Blokk eredménye szerepel.
670. A Szudétanémet Párt szlovákiai szervezete a Karpathendeutsche Partei (Kárpátinémet Párt) volt, amely a választások előtt szintén Henleint, a szudétanémetek vezérét választotta elnökéül. A nemzetgyűlési választásokon Szlovákiában a két szervezet közös listával indult. Egy korabeli beszámoló alapján az együttműködésük lényege volt hogy „...a szudétanémet képviselők gyakori látogatásával igyekeznek a felvidéki németiséget annak tudatára ébreszteni, hogy helyük nem a magyar ellenzéki párt és a Zipser Deutsche Partei oldalán, hanem a szudétané-

- metséggel közös táborban van". A pozsonyi magyar konzulátus politikai helyzetjelentése. MOL K64. 70. csomó, 7. tétel. 219/res/1937. Kelt: 1937. március 31.
671. Bartók pozsonyi konzul jelentése. Kelt 1935. május 24. MOL K 64, 62. csomó, 7. tétel, 348/res/1935.
672. SNA BA, fond KÚ BA, 108. doboz.
673. KL, 1935. május 29. 2. p.
674. SNA BA, fond KÚ BA, 108. doboz.
675. Bartók pozsonyi konzul jelentése. Kelt 1935. június 21. MOL K 64, 62. csomó, 7. tétel, 439/res/1935.
676. A kassai rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatal elnökségének. Kelt 1935. június 24. SNA BA, fond PR BA, 252. doboz, 35766/1935/prez.
677. MOL K 64, 62. csomó, 7. tétel, 835/res/1935.
678. Uo.
679. OSZK KT, Szülő hagyaték, fond X, X/11.
680. Wettstein levele Kánya Kálmánnak. Kelt 1935. december 19. MOL K 64, 62. csomó, 7. tétel, 872/res/1935.
681. OSZK KT, Szülő hagyaték, fond X, X/11.
682. OSZK KT, Szülő hagyaték, fond X, X/11.
683. Wettstein prágai követ számjetávirata. Kelt 1935. december 17. MOL K 64, 62. csomó, 7. tétel, 840/res/1935.
684. MOL K 64, 62. csomó, 7. tétel, 872/res/1935.
685. „Elfogadtuk a felénk nyújtott kezét, mert nemes intenciókból fakadó megértésről van szó.” PMH, 1925. december 20. 1–2. p.
686. Jaross Andor Budapesten a köztársaság elnökénél tett látogatásáról nyilatkozott. Az Estnek. PMH, 1935. december 22. 3. p.
687. Bartók pozsonyi konzul jelentése. Kelt 1935. július 8. MOL K 64, 62. csomó, 7. tétel, 479/res/1935.
688. A kassai rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatalnak. Kelt 1935. november 24. SNA BA, fond PR BA, 252. doboz, 16334/1935/prez.
689. Megalakul a szlovenszói és kárpátaljai nemzeti kisebbségek politikai nagybizottsága. PMH, 1935. október 24. 1–2. p.
690. A pozsonyi rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatal elnökségének. Kelt 1936. március 18. SNA BA, fond PR BA, 253. doboz, 3514/1936.
691. A pozsonyi konzul jelentése. Kelt 1936. január 14. MOL K 64, 66. csomó, 7. tétel, 36/res/1936.
692. Csehszlovákiai magyarsághoz! PMH, 1936. január 10. 1. p.
693. MOL K 64, 66. csomó, 7. tétel, 36/res/1936.
694. A pozsonyi konzulátus jelentése. Kelt 1936. január 21. MOL K 64, 66. csomó, 7. tétel, 50/res/1936.
695. A kassai rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatal elnökségének. Kelt 1936. február 29. SNA BA, fond PR BA, 253. doboz, 3028/1936/prez. és A pozsonyi rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatal elnökségének. Kelt 1936. március 18. SNA BA, fond PR BA, 253. doboz, 3514/1936.

696. Megalakult az Egyesült Országos Keresztényszocialista és Magyar Nemzeti Párt. PMH, 1926. március 11. 1–2. p.
697. A magyar nemzetiek egyhangúlag határozták el a pártfúziót. PMH, 1936. március 12. 1–2. p.
698. MOL K64. 66. csomó, 7. tétel. 211/res/1936. Kelt: 1936. március 19.
699. A pozsonyi magyar konzulátus jelentése. Kelt 1936. április 28. MOL K 64, 66. csomó, 7. tétel, 323/res/1936.
700. Uo.
701. Érsekújvár nagy történelmi napja. PMH, 1936. június 23. 1–4. p.
702. SÚA PH, fond PMR, 575. doboz, S 1468 – Maďarská kresťansko-sociálna strana a maďarská národná strana na Slovensku – činnosť, PMV 15965/1936.
703. A pozsonyi konzul beszámolója. Kelt 1936. június 30. MOL K 64, 66. csomó, 7. tétel, 456/res/1936.
704. Jelentés a Teleki Iroda vezetése alatt álló Társadalmi Szervezetek tíz évi gazdálkodásáról. MOL K 468, 9. csomó, 31–33.
705. A FESZ nem szerepel a budapesti egyesületek jegyzékében sem. *Statisztikai Közlemények*. 74. köt. 4. sz. – Dobrovits Sándor: *Budapest egyesületei*. Budapest, 1933.
706. A pozsonyi rendőrigazgató bizalmas levele a tartományi elnökségnek. Kelt 1937. március 16. SNA BA, fond PR BA, 253. doboz, 297–300.
707. OSZK KT, fond X, X/8.
708. Tuka Bélát 1929-ben ítélték 15 év fegyházra, és ebben az időben Prágában raboskodott. A pozsonyi konzul levele a külügyminisztériumba. Kelt 1936. április 28. MOL K 64, 69. csomó 47. tétel, 322/res/1936.
709. OSZK KT, fond X, X/15.
710. Szüllő Géza feljegyzése 1938-ból. OSZK KT, fond X, X/8.
711. A RSZ elnökének levele a miniszterelnökhöz. Kelt 1923. január 25. MOL K 437, 3. csomó, K 437 1923-4-219. Megtalálható a levél még a MOL K 64, 13. csomó, 7b. tétel, 87/res/1923.
712. A levélben említett erdélyi példa a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank Rt. 1921-ben végrehajtott tőkeemelése volt. Lásd Bárdi: i. m. 173–175. p.
713. Bárdi: i. m. 164. p.
714. Az illetékes tényezőkön akkoriban a magyarországi döntéshozó személyeket értették, akik a kisebbségi kérdésben a legfontosabb határozatokat meghozták, vagyis elsősorban a miniszterelnököt, a külügyminisztert és a ME vezetőit.
715. Masirevich Szilárd prágai magyar követ levele a külügyminiszterhez és a hozzácsatolt A Szepességi Bank szanálása A Legio Bank előretörése című beadvány. Kelt 1931. július 15. MOL K K 64, 42. csomó, 7. tétel, 578/res/1931.
716. Szüllő Géza feljegyzése 1932 elején. OSZK KT, fond X, X/15
717. Lásd III. fejezet 144. sz. jegyzet.
718. OSZK KT, fond X, X/15.
719. OSZK KT, fond X, X/15.
720. Szüllő Géza levele ismeretlenhez. OSZK KT, fond X, X/15

721. Uo.
722. Bartal Iván Bittó Dénes és Szilassy Béla levele ismeretlenhez az Országos Gazdasági Szövetkezet helyzetéről. Kelt 1935. február 20. MOL K 64, 62. csomó, 7. tétel, 123/res/1935.
723. Jegyzőkönyv a Futura és a Keletiszlovenszkói Gazdák Szövetkezetének tárgyalásáról. Kelt 1924. február 13. MOL K 437, 4. csomó, f. 11.
724. Pukkai László: *A Galántai „Hanza” Szövetkezeti Áruközpont a délszlóvákiai magyarság szolgálatában (1925–1945)*. Kézirat. Teleki László Alapítvány Könyvtára.
725. MOL K 437, 9. csomó, Vegyes, f. 383.
726. A Kassai Rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatalnak, amelyben leírja a Hanza és a Hangya együttműködését. Kelt. 1931. április 21. SNA, fond PR BA, 239. doboz, f. 64–65.
727. Pukkai: i. m.
728. A Gúta környéki szervezkedésről Angyal Béla: *Gúta a népszámlálások és a választások tükrében 1919-től 1945-ig*. Kézirat.
729. Aláíratlan és dátum nélküli jelentés. Az első lapon kézzel ráírva: Tamás küldi. Tamás volt Esterházy János fedőneve ebben az időben. MOL K 64, 62. csomó, 7. tétel, 327/res/1935.
730. Böhm szenátor elemzése a belpolitikai helyzetről. Kelt 1932. november 1. MOL K 64, 48. csomó, 7. tétel, 594/res/1932.
731. Petravich pozsonyi konzul politikai helyzetjelentése. Kelt 1937. március 31. MOL K 64, 70. csomó, 7. tétel, 219/res/1937.
732. John: i. m. 85–90. p.
733. Petravich pozsonyi konzul politikai helyzetjelentése. Kelt 1937. március 31. MOL K 64, 70. csomó, 7. tétel, 219/res/1937.
734. Uo.
735. Szüllő jelentése. MOL K 64, 70. csomó, 7. tétel, 70/res/1937.
736. Petravich pozsonyi konzul politikai helyzetjelentése. Kelt 1937. március 31. MOL K 64, 70. csomó, 7. tétel, 219/res/1937.
737. Szüllő levele ismeretlenhez. Kelt 1937. február 3. OSZK KT, Szüllő hagyaték, fond X, X/8.
738. OSZK KT, Szüllő hagyaték, fond X, X/8.
739. MOL K 64, 70. csomó, 7. tétel. 219/res/1937. Kelt: 1937. március 31.
740. MOL K 64, 70. csomó, 7. tétel, 169/res/1937.
741. MOL K 64, 70. csomó, 7. tétel, 299/res/1937 és OSZK KT, Szüllő hagyaték, fond X, X/8.
742. SÚA PH, PMR 1918-1945, 575. doboz, S 1468 – Maďarská kresťansko-sociálna strana a maďarská národná strana na Slovensku – činnosť, číslo bez dátumu listu. A memorandum megtalálható még a MOL K 64, 66. csomó, 7. tétel, 593/res/1936.
743. MOL K 64, 70. csomó, 7. tétel, 606/res/1936.
744. SÚA PH, PMR 1918-1945, 575. doboz, S 1468 – Maďarská kresťansko-sociálna strana a maďarská národná strana na Slovensku – činnosť, MS 48862/36-8.



745. SÚA PH, fond PMR, 575. doboz, S 1468 – Maďarská křesťansko-sociální strana a maďarská národní strana na Slovensku – činnost, MV 4648/1937-8.
746. A pozsonyi magyar konzulátus politikai helyzetjelentése. MOL K64. 70. csomó, 7. tétel, 219/res/1937. Kelt: 1937. március 31.
747. Uo.
748. Uo.
749. Petravich pozsonyi konzul jelentése. Kelt 1937. február 18. MOL K 64, 70. csomó, 7. tétel, 128/res/1937.
750. XI. Pius pápa 1937. szeptember 2-án adta ki az *Add ecclesiastici regiminis incrementum* című bulláját. Letz: i. m. 57. p.
751. A pozsonyi rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatal elnökségének. Kelt 1937. január 22. SNA BA, fond PR BA, 253. doboz, 928/1937/prez.
752. MOL K 64, 70. csomó, 7. tétel, 280/res/1937.
753. ŠOKA KN, fond OÚ KN, 411/1937 prez.
754. A munkaadókhöz! PMH, 1937. július 7. 4. p.
755. Megalakult az egyesült párt keletiszlovákiai és kárpátaljai munkásszakosztálya. PMH, 1938. február 23. 4. p.
756. MOL K 64, 75. csomó, 7. tétel, 43/res/1938.
757. OSZK KT, Szüllő hagyaték, fond X, X/25.
758. MOL K 64, 75. csomó, 7. tétel, 473/res61938.
759. ŠOKA KN, fond OÚ KN, 721/1938 prez.
760. PMH, 1938. június 5. 1. p.
761. Az adatok forrásai: PMH, 1938. május 2. 3. p. – Ölvedi János: Magyar kisebbség Csehszlovákiában. *Magyar Szemle*, 1938. július 279–286. p. – Mácza: i. m. 105. p. – Fogarassy: i. m. 125. p. – Angyal Béla: *Gúta...*
762. Köszönet a magyar hűségért. PMH, 1938. június 16. 2. p.
763. Az Egyesült Párt példátlan megerősödéséről adott számot a lévai pártvezetőségi ülés. PMH, 1938. augusztus 17. 2. p.
764. Szüllő, Jaross és Esterházy másfél óra hosszat tárgyalt Runciman lorddal. PMH, 1938. augusztus 13. 1. p.
765. PMH, 1938. augusztus 26. 3. p.
766. A magyarság változatlan követelése: a teljes nemzeti önkormányzat. PMH, 1938. augusztus 26. 2. p.
767. MOL K 64, 75. csomó, 7. tétel, 777/res/1938.
768. Magyar-német-szlovák-lengyel egységfront Prágában. PMH, 1938. szeptember 9. 1. p.
769. Az Egyesült Magyar Párt parlamenti klubjának ülése a sorsdöntő történelmi órákban – „A nemzet és nemzet közti megértésnek vannak békés eszközei is”. PMH, 1938. szeptember 18. 1. p.
770. SÚA PH, PMV 1918-1945, 776. doboz, Elkobzott sajtó, PMH, 1938. szeptember 18. p.
771. PMH, 1938. szeptember 17. 2. p.
772. MOL K 28, 16. csomó, K28-59-1938-16812.

773. A komáromi rendőrség jelentése a városban este lezajlott többezres magyar tüntetésről. Kelt 1938. október 4. SNA BA, fond KÚ BA, 255. doboz, 62165/1938.
774. A komáromi járási hivatal telefonjelentése a járásban kialakult helyzetéről. Kelt 1938. október 5. SNA BA, fond KÚ BA, 255. doboz, 43–44. l.
775. A kassai rendőr-igazgatóság jelentése a tartományi hivatal elnökségének. Kelt 1938. október 5. SNA BA, fond KÚ BA, 255. doboz, 64939/1938.
776. OSZK KT, Szülő hagyaték, fond X, X/1.
777. MOL K 64, 75. csomó, 7. tétel, 1455/res/1938, 163. l.
778. A komáromi tárgyalások jegyzőkönyvei és teljes anyaga megtalálható MOL K 64, 75. csomó, 7. tétel, 1455/res/1938.
779. SÚA PH, PMV 1928-1945, 776. doboz, Elkobzott sajtó, PMH, 1938. október 14. 2. p.
780. Uo.
781. SÚA PH, PMV 1928-1945, 776. doboz, Elkobzott sajtó, PMH, 1938. október 28. 3. p.
782. SÚA PH, PMV 1928-1945, 776. doboz, Elkobzott sajtó, PMH 1938. október 18. 2. p.
783. Uo.
784. Dunaszerdahelyen is megalakult a Magyar Nemzeti Tanács. PMH, 1938. október 18. 2. p. Megalakult a magyar Nemzeti Tanács Léván, Zselízen és Párkányban. PMH, 1938. október 30. 2. p.
785. SÚA PH, PMV 1928-1945, 776. doboz, Elkobzott sajtó, PMH, 1938. október 18. 2. p.
786. A magyarság vezetői a szlovák kormánynál. PMH, 1938. október 18. 3. p.
787. SÚA PH, PMV 1928-1945, 776. doboz, Elkobzott sajtó, PMH, 1938. október 22. 3. p.
788. Petrások Ágoston nemzetgyűlési képviselő panasszal fordult a szlovák belügyminiszterhez, mivel őt és paptársát megállították október 26-án a gárdisták Szenc határában, és szidalmazva kirángatták őket az autójukból. „... maguk nem szlovákok, hanem magyarok, itt most nem vagyunk templomban stb.” Petrások Ágoston képviselő incidense a Hlinka gárdistákkal. PMH, 1938. november 1. 2. p.
789. Az önrendelkezés álláspontját vallja Bródy miniszterelnök. PMH, 1938. október 18. 2. p.
790. SÚA PH, PMV 1928-1945, 776. doboz, Elkobzott sajtó, PMH, 1938. október 18. 3. p.
791. OSZK KT, Szülő hagyaték, fond X, X/26.
792. Szülő: Türelemel, önfegyelemmel és önbizalommal várjunk. PMH, 1938. október 22. 3. p.
793. OSZK KT, Szülő hagyaték, fond X, X/17.
794. SÚA PH, PMV 1928-1945, 776. doboz, Elkobzott sajtó, PMH, 1938. október 28. 3. p. Lásd még SNA BA, fond KÚ BA, 256. doboz, A Szepesti Magyar-Német Nemzeti Tanács röplapja.
795. SÚA PH, PMV 1928-1945, 776. doboz, Elkobzott sajtó, PMH, 1938. november 3. 2. p.

- 
796. Sallai Gergely: az első bécsi döntés diplomáciai és politikai előtörténete. *Századok*, 2000. 3. sz. 597–631., 624. p.
797. OSZK KT, Szüllő hagyaték, fond X, X/15.
798. Szvatkó Pál: A szlovenszkói magyar középosztály. *Magyar Szemle*, 1934. május 79–89. p.
799. Szüllő Géza feljegyzése 1935-ből. OSZK KT fond X. X/11.
800. Összehasonlítás céljából közlök néhány adatot. A csehszlovák állami költségvetésben az iskolaügy céljaira évente 800–900 millió koronát különítettek el. Az 1936-os állami költségvetés alapján a nemzetgyűlés két háza 36,1, a miniszterelnökség 37,2 millió csehszlovák koronából gazdálkodott.



# Irodalom, források

## Levéltári források

- Magyar Országos Levéltár, Miniszterelnökség együtt kezelt aktái 1919–1923 K 26.
- Magyar Országos Levéltár, Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály K 28.
- Magyar Országos Levéltár, Társadalmi Egyesületek Szövetsége Központjának iratai K 437.
- Magyar Országos Levéltár, Bethlen István iratai K 468.
- Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, a Politikai Osztály rezervált iratai K 64.
- Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár, Fol. Hung. 2075.
- Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár, Szülői hagyatéka, fond X.
- Slovenský národný archív Bratislava, fond Antona Štefánika (Szlovák Nemzeti Levéltár Pozsony, fond Anton Štefánek).
- Slovenský národný archív Bratislava, fond Krajinský úrad v Bratislave I. Prezídium 1928–1939 (Szlovák Nemzeti Levéltár Pozsony, Pozsonyi Tartományi Hivatal I. Az elnökség iratai 1928–1939).
- Slovenský národný archív Bratislava, fond Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska 1919–1927 (Szlovák Nemzeti Levéltár Pozsony, Szlovák Teljhatalmú Minisztérium iratai 1919–1927).
- Slovenský národný archív Bratislava, Policajné riaditeľstvo v Bratislave (Szlovák Nemzeti Levéltár Pozsony, Pozsonyi Rendőrigazgatóság iratai).
- Státní ústřední archív Praha, Předsednictvo ministerské rady, 1918–1945 (Állami Központi Levéltár Prága, Minisztertanács elnökségének iratai 1918–1945).
- Státní ústřední archív Praha, Presidium ministerstva vnitra 1918–1940 (Állami Központi Levéltár Prága, Belügyminisztérium elnökségének iratai 1918–1940).
- Štátny oblastný archív Bratislava, fond Župa Bratislavská I. Prezidiálne spisy Župana 1919–1922 (Pozsonyi Állami Területi Levéltár, Pozsony megye I. A zsupán elnöki iratai 1919–1922).
- Štátny oblastný archív Bratislava, fond Župa Bratislavská II. Župný úrad Bratislava 1923–1928 (Pozsonyi Állami Területi Levéltár, Pozsony megye II. Pozsony Megyei Hivatal iratai 1923–1928).
- Štátny oblastný archív Nitra, fond Župa Rábsko-komárňansko-ostrihomská administratívne spisy (Nyitrai Állami Területi Levéltár, Győr-Komárom-Esztergom megye adminisztratív iratai).
- Štátny okresný archív v Komárne, fond Okresný úrad v Komárne (Komáromi Állami Járási Levéltár, Komáromi Járási Hivatal iratai).

## Korabeli kiadványok, újságok

*Barázda*

*Csehszlovákiai magyar tanítók almanachja 1918–1933.* Bratislava, é. n.

*Československá statistika. Svazek 1.* Volby do Národního shromáždění v dubnu roku 1920 a všeobecné volby do obecních zastupitelstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu roku 1919. Praha, 1922.

*Československá statistika. Svazek 9.* Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921. I. díl. Praha, 1924.

*Československá statistika. Svazek 22.* Sčítanie ľudu v republike Československej zo dňa 15. februára 1921. II. diel. Povolanie obyvateľstva 3. časť. Praha, 1925.

*Československá statistika. Svazek 37.* Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921. III. díl. Praha, 1927.

*Československá statistika. Svazek 60.* Volby do zemských zastupitelstev roku 1928. Praha, 1928.

*Československá statistika. Svazek 70.* Volby do poslanecké sněmovny v říjnu 1929. Praha, 1930.

*Československá statistika. Svazek 98.* Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. I. díl. Praha, 1934.

*Československá statistika. Svazek 104.* Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. II. díl. Povolání obyvateľstva. Praha, 1934.

*Československá statistika. Svazek 116.* Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. II. díl. Povolání obyvateľstva. Časť 3. Praha, 1935.

*Československá statistika. Sv. 134.* Volby do poslanecké sněmovny v květnu 1935. Praha, 1936.

*Československá vlastivěda.* Díl 5. Stát. Praha, 1931.

*Híradó*

*Keresztény szocialisták naptára az 1920-ik szököévre.* Kiadja a Keresztény Szociális Egyesületek Központja Bratislava (Pozsony).

*Keresztény szocialista naptár az 1926. közönséges évre.* Kiadta a Szlovenszkói Keresztény Szocialista Központ. Bratislava-Pozsony.

*A Keresztény Szocialista Párt programja.* Kiadja az užhorodi (ungvári) Ker. Szocialista Párt. Užhorod, 1919.

*Ki Kicsoda? Kortársak lexikona.* Budapest, é. n.

*Komáromi Hírlap**Komáromi Lapok*

*Köztársasági magyarok jubileumi könyve.* Kiadja a „Köztársasági magyarok jubileumi könyvének szerkesztő-bizottsága, Bratislava, é. n.

*Magyarország tiszti név- és címtára XXXVIII. évfolyam 1927.* Budapest, 1927.

*Magyar Politikai Lexikon 1914–1929.* Budapest, é. n.

*Magyar Újság*

*Magyar Szemle*

*Népakarát*

Pálesch Ervin: *Cseh-szlovák Törvények és rendeletek Gyűjteménye I. kötet*  
1918–19. Prešov (Eperjes), é. n.

*Prágai Magyar Hírlap*

*A Reggel*

*Sbírka zákonů a nařízení státu československého.*

*Statisztikai Közlemények. 74. kötet, 4. szám.* Dobrovits Sándor: Budapest  
egyesületei, 1933.

*Statistická příručka republiky Československé II. V Praze, 1925.*

*Statistická příručka republiky Československé IV. V Praze, 1932.*

*Statistická ročenka republiky československé.* Praha, 1936.

*Satistická ročenka republiky Československé.* Praha, 1938.

*Szepesi Lapok*

*Úradné noviny*

*Volby na Slovensku so zvláštnym zreteľom ku voľbám do Národného zhromaž-*  
*denia v r. 1925. 1927.* Knížnica SNA Bratislava. (A továbbiakban: *Volby*  
1925).

*Zprávy štátneho úradu štatistického republiky Československej. Ročník XIV.*  
(1933), číslo 195.

## Irodalom

- Ádám Magda: *Magyarország és a kisantant a harmincas években*. Budapest, 1968.
- Angyal Béla: Magyar szervezetek és mozgalmak Csehszlovákiában 1918–1921 (I. rész). *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2000. 1. sz. 3–28. p.
- Angyal Béla: Magyar szervezetek és mozgalmak Csehszlovákiában 1918–1921 (II. rész). *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2000. 2. sz. 67–84. p.
- Angyal Béla: A csehszlovákiai magyarság anyaországi támogatása a két világháború között. *Regio*, 2000. 3. sz. 133–178. p.
- Angyal Béla: A csehszlovákiai magyarság választói magatartása a két világháború között. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2001. 1. sz. 3–48. p.
- Angyal Béla: Gúta a népszámlálások és a választások tükrében 1919-től 1945-ig. Kézirat. 1998.
- Balogh Edgár: *Duna-völgyi párbeszéd*. Bratislava, 1974.
- B. Bernát István: *TESZK a revíziós propaganda egységéért. (TESZK iratanyaga 1920–1928)*. Kézirat. Teleki László Alapítvány Közép-Európa Intézet Könyvtára 591/1987/I.
- Bárdi Nándor: „A Keleti Akció”. A romániai magyar intézmények anyaországi támogatása az 1920-as években. In: *Magyarságkutatás 1995–96*. Budapest, 1996, 144–146. p.
- Borsody István (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938*. Budapest, 1938.
- Československé dějiny v datech. Praha, 1986.
- Darvas János: A felvidéki magyarság politikai története a csehszlovák megszállás alatt. In: Csatári István–Ölvedi János (szerk.): *A visszatért Felvidék adattára*. Budapest, 1939, 39–65. p.
- Darvas János: A felvidék húszéves küzdelme és felszabadulása. In: *Magyar politikai és közigazgatási compass*. Budapest, é. n. 289–300. p.
- Dejiny Slovenska*. V. köt. (1918–1945). Bratislava, 1985.
- Dérier, Ivan: *Slovenský vývoj a ľudácka zrada*. Praha, 1946.
- Đurica, Milan S.: *Dejiny Slovenska a Slovákov v chronologickom prehľade*. Košice, 1995.
- Fazekas József (szerk.): *Vagyunk és leszünk. A szlovenszkói magyarság társadalmi rajza 1918–1945*, Pozsony, 1993.
- Fehérváry Magda: A parasztgazdálkodás főbb jellemzői. In: *Gúta hagyományos gazdálkodása a XX. század első felében*. Komárom, 1992, 157–168. p.
- Fehérváry Magda: *Parasztgazdaság a XX. század első felében. Gútai példa*. Budapest, 1988.



- Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből.* Pozsony, 1993.
- Fidler, Jiří: Francouští generálové na Slovensku a Podkarpatské Rusi (1919–1925). *Vojenská história*, 2000. 3–4. sz. 79–88. p.
- Flachbarth Ernő: A csehszlovákiai népszámlálások és a felvidéki kisebbségek nyelvi jogai. Pécs, 1935.
- Fogarassy László: Pozsony város nemzetiségi összetétele a 20. században a népszámlálások és a választási eredmények tükrében. In: *Új Mindenes Gyűjtemény*. 10. köt. Bratislava/Pozsony, 1993. 113–136. p.
- Fónod Zoltán (szerk.): *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–1995.* Pozsony, 1997.
- Godó Ágnes: A Horthy-rendszer kalandor háborús tervei 1919–1921. *Hadtörténeti Közlemények*, 1961. 1. sz. 112–144. p.
- Gyurgyík László: A csehszlovákiai magyarság felekezeti megoszlásának alakulása 1921 és 1991 között. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2000. 3. sz. 55–65. p.
- Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1918–1945.* Budapest, 1966.
- Hodža, Milan: *Federácia v strednej Európe.* Bratislava, 1997.
- Hronský, Marián: *Szlovákia elfoglalása a csehszlovák katonaság által 1918. novemberétől 1919. januárjáig.* Budapest, 1993.
- Jankovics Marcell: *Húsz esztendő Pozsonyban.* Pozsony, 2000.
- Jászi Oszkár: *Magyar kálvária, magyar feltámadás.* Bécs, 1921.
- John, Miloslav: *Čechoslovakismus a ČSR 1914–1938.* Beroun, 1994.
- Kovács Éva: Választói magatartás mint a nemzeti identitás mutatója Kassán a két világháború között. *Regio*, 1993. 3. sz. 75–106. p.
- G. Kovács László–Kamenec, Ivan: *Jozef Tiso.* Dunaszerdahely, 1997.
- Kramer Juraj: *Iredenta a separatizmus v slovenskej politike.* Bratislava, 1957.
- Kramer, Juraj: *Slovenské autonomistické hnutie v rokoch 1918–1929.* Bratislava, 1962.
- Krivý, Vladimír–Feglová, Viera–Balko, Daniel: *Slovensko a jeho regióny.* Bratislava, 1996.
- Ladislav Deák: *Politický profil Jánosa Esterházyho.* Bratislava, 1996.
- Letz Róbert: Úsilie o vytvorenie slovenskej cirkevnej provincie v rokoch 1918 až 1938. In: *Katolícka cirkev a Slováci. Úsilie Slovákov o samostatnú cirkevnú provinciu.* H. é. n.
- Lipták, Lubomír (szerk.): *Politické strany na Slovensku 1860–1989.* Bratislava, 1992.
- Lipták, Lubomír: *Slovensko v 20. storočí.* Bratislava, 1998.
- Magyarok kisebbségben és szórványban. A Magyar Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztályának válogatott iratai, 1919–1944.* Budapest, 1995.
- Machnyik Andor: *Csallóköz. Gyakorlati agrár- és szociálpolitika 1935.* Pozsony, 1993.
- Mácza Mihály: A politikai erőviszonyok alakulása egy dél-szlovákiai határvárosban az első Csehszlovák Köztársaság idején (Komárom 1919–1938). In: *Új Mindenes Gyűjtemény 1980.* Bratislava, 1981, 85–111. p.
- Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920.* Budapest, 1984.

- Ormos Mária: *Magyarország a két világháború korában 1914–1945*. Debrecen, 1998.
- Ölvedi János: Magyar kisebbség Csehszlovákiában. *Magyar Szemle*, 1938. július, 279–286. p.
- Peéry Rezső: *Requiem egy országrészért*. Pozsony, 1993.
- Petrichevich Horváth Emil: *Jelentés az Országos Menekültügyi Hivatal négyévi működéséről*, Budapest, 1924.
- Plichtová, Jana: Československo ako viacukultúrny štát v kontexte histórie regiónu od 1918–1992. In: *Menšiny v strednej a východnej Európe*. 8–9. p.
- Popély Gyula: *Ellenzélben. A felvidéki magyar kisebbség első éve a Csehszlovák Köztársaságban (1918–1925)*. Pozsony, 1995.
- Popély Gyula: *Népfogyatkozás*. Budapest, 1991.
- Pritz Pál: *Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918–1945*. Budapest, 1996.
- Pukkai László: *A Galántai „Hanza” Szövetkezeti Áruközpont a délszlovákiai magyarság szolgálatában. (1925–1945)*. Kézirat. Teleki László Alapítvány Közép-Európa Intézet Könyvtára.
- Rády Elemér: A felvidéki magyar politika 20 éve (1918–1938). In: *Felvidéki mártírok és hősök aranykönyve*. Budapest, é. n. 89–133. p.
- Romsics Ignác: Bethlen István külpolitikája 1921–1931. *Századok*, 1990. 5–6. sz. 577–616. p.
- Rothschild, Joseph: *Csehszlovákia története a két világháború között*. Szeged, 1995.
- Sallai Gergely: Az első bécsi döntés diplomáciai és politikai előtörténete. *Századok*, 2000. 3. sz. 597–631. p.
- Stodola, Emil: *Prelom*. Praha, 1933.
- Szvatkó Pál: A szlovenszkoí magyar középosztály. *Magyar Szemle*, 1934. május, 79–89. p.
- Tilkovszky Loránt: Területi integritás és területi autonómia. A magyar kormány 1920. évi felvidéki szlovák autonómia-terve. *Századok*, 2000. 3. sz. 555–596. p.
- Vadkerty Katalin: Utószó. In: Machnyik Andor: *Csallóköz. Gyakorlati agrár- és szociálpolitika 1935*. Pozsony 1993, 203–213. p.
- Ziedler Miklós: A Magyar Revíziós Liga. *Századok*, 1997. 2. sz. 303–352. p.

## Névmagyarázatok és névmutatók

AIXINGER LÁSZLÓ (1883–1944) Pozsonyban született, majd jogot végzett. 1920-tól a pozsonyi *Híradó* szerkesztője. Az Országos Kezresztényszocialista Pártban politizált. 1930-tól a párt országos főtítkára, majd 1932-től országos pártigazgatója. 1936-tól az Egyesült Magyar Párt országos pártigazgatója. 136, 171, 183, 192, 226.

ALAPY GYULA (1872–1936) Komáromban született, egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. A századfordulótól Komáromban volt tisztviselő, levéltáros. Az államfordulat után az OKP tagja lett. 1928-ban és 1935-ben tartománygyűlési képviselővé választották. A komáromi Jókai Egyesület elnöke és a Szlovenszkoí Magyar Kultúregyesület főtítkára volt. Számos történelmi és néprajzi tanulmányt publikált. 162, 198.

APOR GÁBOR (1889–1969) diplomata. 1918-ban lépett külügyi szolgálatba, a húszas években Varsóban és Párizsban teljesített szolgálatot. 1927-től a Külügyminisztérium politikai osztályának vezetője. 1939–1944 között vatikáni követ. Magyarország német megszállása után lemond, s Rómában marad. 170, 280.

APPONYI ALBERT (1846–1933) magyar politikus, a Függetlenségi Párt egyik vezetője. 1906–1910 között a Wekerle Sándor vezette koalíciós kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere. Az első világháború utáni párizsi békekonferencián a magyar küldöttség vezetője. Ismert volt szónoki képességéről és bravúros nyelvtudásáról. 1920 után a legitimista ellenzék parlamenti vezetője. 56.

ARKAUER ISTVÁN (1886–1940) Pozsonyban született, itt végezte a jogakadémiát. 1910-től a *Nyugatmagyarországi Híradó* felelős szerkesztője, 1914-től tulajdonosa volt. Lapja 1919-től 1937-ig *Híradó* címmel jelent meg Pozsonyban. Szoros kapcsolatot tartott fenn a magyar ellenzéki pártokkal. 187.

BALOGH EDGÁR (KESSLER) (1906–1996) publicista, lapszerkesztő. Temesváron született, négyéves korában került Pozsonyba, itt érettségizett. Egyetemi tanulmányait a prágai Német Egyetemen végezte, etnográfát tanult. A baloldali Sarló mozgalom elindítója és vezetője. 1935-ben romániai illetőségére hivatkozva a csehszlovák hatóságok kiutasították az országból. Brassóban, majd Kolozsvárott telepedett le. 173, 295.

BÁNYFY MIKLÓS (1873–1950) író, politikus. Kolozsvárott született, egyetemi tanulmányait szülővárosában és Budapesten végezte. 1906–1910 között Kolozsvár és Kolozs megye főispánja. 1912-től Budapesten az állami színházak intendánsa. 1921–1922-ben külügyminiszter Bethlen István kormányában. 1926-ban hazatért Erdélybe, ahol jelentős szerepet játszott a két világháború közötti irodalmi életben és a közéletben. 80.

BARTA LAJOS (1878–1964) író, újságíró. A Tanácsköztársaság idején irodalompolitikai szerepet vállalt, ezért 1919-ben bebörtönözték, majd emigrációban élt, többek között 1934-től Pozsonyban. 263.

BARTAL AURÉL (1856–1931) Pozsonyban született, itt végezte a jogakadémiát. Az államfordulat előtt Pozsony vármegye főispánja volt. A kezdetektől részt vett a magyar pártok szervezésében Csehszlovákiában. 39–40, 58, 63, 140.

BARTAL IVÁN (1892–?) Kislúcson született földbirtokos családban. A gazdasági akadémiát Magyaróváron, a jogakadémiát Pozsonyban végezte. Harcolt az első világháborúban, majd hazatérve gazdálkodott apja birtokán. 1920-tól részt vesz a kisgazdapárt szervezésében, annak Dunaszerdahelyi járási elnöke lett. A csehszlovák földreform során birtokai egy részét kisajátították. 1923-ban Pozsony nagymegyében megyei képviselővé választották. A magyar pártok érdekkörébe tartozó Országos Gazdasági Szövetség egyik alapítója. 1938. december 22-én Komárom megye főispánjává nevezték ki. 101, 209–210, 288.

BARTÓK LÁSZLÓ (1896–1963) magyar diplomata. 1922–1926 között a prágai követségen dolgozott. 1927 augusztusától 1936 januárjáig a pozsonyi konzulátus vezetője. Ezután a Nemzetek Szövetsége melletti genfi képviselőten dolgozott. Washingtonban halt meg. 159, 173, 195, 200–202, 272, 280, 284–286.

BATTHYÁNY VILMOS nyitrai püspök. A csehszlovák hatóságok 1919 márciusában kitoloncolták Csehszlovákiából. 17, 251, 256.

BEKE LAJOS (1868–?) gimnáziumi tanár. Nógrád megyében született, több város gimnáziumában tanított történelmet és latint. Az államfordulat idején Pozsonyban tanított, s részt vett a Tuka vezette ellenállásban az ezt követő években. 1926-ban nyugdíjazták. 55, 260.

BELA (BERNSTEIN) HENRIK író, újságíró. (1864–?) Tarnowban született, gyermekkorát Kassán töltötte, ott is érettségizett. Kezdetben verseket írt, később a *Budapesti Hírlap* munkatársa lett. 1907-ben megválasztották a trencsényi kerület országgyűlési képviselőjévé, a parlament tagja volt egészen az államfordulatig. A Tanácsköztársaság alatt Bécsbe menekült, majd visszatért Budapestre. A csehszlovákiai magyar pártok felkérésére 1922 júniusától 1922 októberéig a *Prágai Magyar Hírlap* első főszerkesztője volt. A csehszlovák hatóságok kiutasították. Magyarországra visszatérve a Miniszterelnökség sajtóirodájában dolgozott. 94.

BENEŠ, EDVARD (1884–1948) a Csehszlovák Köztársaság társalapítója, az időszak egyik legtehetségesebb cseh politikusa. 1918–1935 között minden csehszlovák kormánynak tagja volt mint külügyminiszter, 1921 szeptembere és 1922 októbere között kormányfő is egyben. 1935 decemberétől államelnök. A müncheni egyezmény után lemondott posztjáról, és emigrációba ment. 1940–1945 között az emigráns csehszlovák kormány vezetője. 1945 után újra államelnök, a kommunista hatalomátvétellel (1948. február) után visszavonulásra kényszerítették. 20, 64, 79, 152, 199–202, 215, 220, 223–224, 270.

BETHLEN ISTVÁN (1874–1946) politikus, a Nemzeti Egyesülés Pártja alapítója és a Bécsben 1919-ben alakult Antibolsevista Comité egyik vezetője. 1921–1931 között miniszterelnök. Az ő nevéhez fűződik az első világháborút követő időszak gazdasági és társadalmi stabilizálása. Az 1931-es lemondását követően is Horthy kormányzó bizalmasa maradt, és jelentős szerepe volt a határrevízió előkészítésében. A második világháború alatt a fokozódó német nyomással szemben az angolszász politikát támogatta. 1945-ben a Szovjetunióba internálták, és ott is halt meg. 78, 80–81, 84, 87–89, 103, 106, 113, 117, 123, 140, 148, 152, 160, 171, 177, 193, 205, 208, 210, 247, 254, 258, 267, 269, 273, 279, 292, 297.

**BITTÓ DÉNES** (1876–?) Budapesten született, jogi tanulmányokat végzett. 1905-ben országgyűlési képviselővé választották. 1906–1910 között pozsonyi főispán. Az államfordulat után részt vett a magyar politikai élet megszervezésében, a keresztényszocialista pártban politizált. 1923-tól a párt megyei képviselője Pozsony nagymegyében. 1925 márciusában a Szlovenszkói és Ruszinszkói Szövetkezett ellenzéki Pártok Vezérőlbizottságának elnökévé választották. A régi impériumváltás előtti politikai elit egyik megtestesítője volt a két világháború közötti csehszlovákiai magyar politikában. 39, 55, 68, 101, 114–116, 137, 140, 155, 209–210, 234, 286.

**BLANÁR BÉLA** (1866–1932) Kassán született, a jogi tanulmányai befejezése után szülővárosában volt ügyvéd, majd jogakadémiai tanár. 1910-ben országgyűlési képviselő lett. 1914-től a cseh megszállásig Kassa város polgármestere volt. Az államfordulat után a Magyar Jogpárt egyik alapítója. Pártja 1925-ben egyesült a kisgazdapárttal, létrehozva a Magyar Nemzeti Pártot. 1928-ban tartománygyűlési képviselővé választották. 74, 162.

**BLEYER JAKAB** (1874–1933) irodalomtörténész, politikus. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, 1911–1919 között a német irodalomtörténet tanára a budapesti egyetemen. Az államfordulat előtt a német kisebbség mozgalmának egyik irányítója. 1919 augusztusa és 1920 decembere között a nemzeti kisebbségek minisztere. 48, 258.

**BÓHM REZSŐ** (RUDOLF) keresztényszocialista politikus, 1929-től 1930-ig az OKP főtitkára, 1929–1935 között szenátor. 163, 168, 185–186, 212–213, 234, 252, 288.

**BRÓDY ANDRÁS** (BRÓDY, ANDREJ) (1895–1944) ruszin politikus, újságíró, az Autonóm Földműves Szövetség titkára. Pártja a magyar kormánytól rendszeres anyagi támogatást kapott Kárpátalja autonómiájáért folytatott tevékenységéhez. 1933-tól, Kurtyák Iván halála után, nemzetgyűlési képviselő és a párt elnöke. 1938. október 11–1938. október 26-a között a Csehszlovákián belüli autonóm kárpátaljai kormány elnöke. Kihasználva a belpolitikai helyzetet, népszavazást követelt Kárpátalja hovatartozása ügyében. Október 25-én mint magyar kémletartóztatták és bebörtönözték. 1939 márciusában szabadult. Kárpátalja Magyarországhoz történt csatolása után behívták a magyar parlamentbe képviselőnek. 194, 206, 217, 291.

BUDAY, JOZEF (1878–1939) szlovák néppárti politikus, katolikus pap. 1899-ben szentelték pappá. 1919-ben a csehszlovák Nemzetgyűlés kooptált szlovák képviselője. 1920-tól a Szlovák Néppárt nemzetgyűlési képviselője. Ismert volt kommunistaellenes és konzervatív nézetiről. 143, 192.

BULISSA KÁROLY (1883–?) ügyvéd. Budapesten született, a jogi tanulmányainak elvégzése után Eperjesen nyitott ügyvédi irodát. Közvetlenül az államfordulat után a magyar kormány által támogatott mozgalom vezetője a Felvidéken. A szlovák lakosság körében eredménytelenül igyekezett nyugtalanságot kelteni az új csehszlovák rendszerrel szemben. Később Budapesten nyitott ügyvédi irodát. 47, 54–55, 258.

BUZA BARNÁ (1873–1944) politikus. 1905–1910 között országgyűlési képviselő. 1918-ban a Magyar Nemzeti Tanács tagja. 1918 októberére és 1919 márciusa között földművelésügyi miniszter. 45.

CZECH, LUDWIG (1870–1942) szudétanémet politikus, ügyvéd. 1890-től a Német Szociáldemokrata Párt egyik vezetője Brünn környékén. 1906-tól az osztrák birodalmi tanács tagja. 1920-tól a Német Szociáldemokrata Párt nemzetgyűlési képviselője. 1929–1934 között a szociális ügyek minisztere, 1934–1938 között egészségügyi miniszter. 1938 márciusában a Henlein-párt nyomására lemondott miniszteri posztjáról. A német megszállás után a Gestapo letartóztatta. Koncentrációs táborban halt meg. 216.

ČÁRSKY, JOZEF (1886–1962) katolikus pap, Fischer-Colbrie Ágost kassai püspök utóda. 1909-ben avatták pappá. Az államfordulat után a kassai papnevelő intézet tanára. 1925–1939 között kassai püspök, 1939–1946 között adminisztrátor. 1946-tól újra kassai és szatmári püspök. Az 1948-as kommunista hatalomátvétel után megegyezésre törekedett az egyház és az állam között. 1955-ben Munkaérdemrenddel tüntették ki. 191.

ČERNÁK, MATÚŠ (1903–1955) szlovák politikus, középiskolai tanár. A Szlovák Néppárt radikális autonóm szárnyának tagja. 1938. október 7-től 1939. január 20-ig Tiso autonóm szlovák kormányának iskolaügyi minisztere. A háború alatt berlini és helsinki nagykövet. 1947-ben 3 évi börtönre ítélték, kiszabadulása után emigrált. 230.

ČERNÝ, JAN (1874–1959) cseh agrárpárti politikus. 1920 szeptemberre és 1921 szeptembere között a hivatalnokkormány vezetője, keményen fellépett a baloldali nyomás ellen. 1926 márciusa és októbere között ismét a hivatalnokkormány feje. 1932–1938 között belügyminiszter. 1945-ben kommunista nyomásra letartóztatták, és 12 hónapot töltött börtönben. A kommunista hatalomátvétel után 1948-ban az USA-ba emigrált. 64.

CIANO, GALEAZZO (1903–1944) olasz politikus, Mussolini veje. 1936–1943-ban olasz külügyminiszter, a Magyarország javára végrehajtott határmódosításokat kimondó bécsi döntések egyik kulcsfigurája. 1943-ban szembefordult Mussolinival, a németek elfogták és kivégezték. 231.

CLAIR VILMOS (1858–1951) újságíró. Budapesten végzett jogot, 1899-től Nyitrán élt, a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület főtítkára volt. A Tanácsköztársaság leverése után a Nemzeti Kisebbségek Minisztériumában a Tót Főosztály munkatársa volt. 49, 86.

CSÁNKI ALADÁR (NEUMANN) lévai ügyvéd. A Károlyi-kormány alatt Bars megye főispánja volt. 1923-ban az aktivista Köztársasági Magyar Földműves Szövetség egyik alapítója, első elnöke. 96–97, 99–100, 118–119, 154, 222, 271, 274.

CSATHO ANDRÁS a magyar Miniszterelnökség II., a határon túli magyarsággal foglalkozó ügyosztályának munkatársa. 184.

CSECSOTKA KÁROLY a Rákóczi Szövetség sajtóosztályának munkatársa a húszas évek elején. 84.

CSEKONICS IVÁN (1876–?) Budapesten végezte jogi tanulmányait, 1900-tól külügyi szolgálatban állt, több követségen szolgált az első világháború előtt. A háború alatt Konstantinápolyban dolgozott. 1918 augusztusában a Monarchia kirendeltségének vezetőjeként került Varsóba, 1919-ben a magyar Külügyminisztériumban lépett szolgálatába. Ő lett Magyarország első varsói követe 1920-ban. 1923-ban nyugalmába vonult. 1927-től a felsőház tagja, a legitimisták egyik vezetője. 51–52, 258–260.

CSERNACH JÁNOS (1852–1927) szlovák származású főpap. Szokolcán született. 1901-től országgyűlési képviselő volt néppárti programmal. 1908-tól csanádi püspök, 1911-től kalocsai érsek,



1913-tól esztergomi érsek. A Tanácsköztársaság alatt részt vett a titkos ellenforradalmi szervezkedésben. A forradalmak bukása után a legitimisták egyik vezéralakja. 47–48, 257, 259.

CSIZMAZIA GYÖRGY szociáldemokrata politikus. 1923–1937 között Komárom polgármestere. 99, 154.

CSOMOR ISTVÁN farnadi földműves, a Köztársasági Magyar Földműves Szövetség egyik alapítója. 1935-től az agrárpárt nemzetgyűlési képviselője. 221–222.

DARÁNYI KÁLMÁN (1886–1939) magyar politikus. 1935–1938 között földművelésügyi miniszter, 1936–1938 között miniszterelnök. 232.

DARVAS JÁNOS (1891–1945) Ipolymagyariban született, a kolozsvári egyetemen szerzett diplomát. Az első világháborúban orosz fogságba esett, ahonnan csak 1922-ben tért haza. Az akkor már Csehszlovákiához tartozó Losoncon lapot szerkesztett, majd házitánítóként dolgozott. 1925–1938 között a PMH szerkesztője. A szerkesztőségen belüli politikai harcokban általában a Magyar Nemzeti Pártot támogatta. Több verseskötete is megjelent. 1938-ban Budapestre költözött, ahol több újságnál is dolgozott szerkesztőként. 175, 249, 262, 295.

DAXER HENRIK bazini evangélikus lelkész. 1920-ban az OKP nemzetgyűlési képviselőjelöltje az érsekújvári választókerületben. 91.

DÉRER, IVAN (1884–1973) szlovák szociáldemokrata politikus. Budapesten ügyvédeskedett az első világháború előtt, és részt vett a szlovák nemzeti mozgalomban. A turócszentmártoni deklaráció egyik aláírója, tagja lett a prágai forradalmi nemzetgyűlésnek, a Szlovák Teljhatalmú Minisztérium bírósági referenseként dolgozott. 1920-ban nemzetgyűlési képviselővé választották. Több miniszteri posztot töltött be a két világháború között. Volt teljhatalmú miniszter, kétszer unifikációs miniszter, 1929-től iskolaügyi miniszter. 139, 140, 175, 192, 264, 295.

DOBRÁNSZKY JÁNOS politikus, katolikus pap, az OKP szlovák osztályának egyik vezetője, 1929 márciusában a párt alelnökévé választották. 1929–1935 között nemzetgyűlési képviselő. 41, 102, 163, 166, 168, 185–186, 191.

DOBROTKA GYÖRGY a Rákóczi Szövetség sajtóosztályának munkatársa a húszas évek elején. 85.

DREXLER ANTAL (1865–?) katolikus pap, pozsonyi kanonok. Nyitrabányán született, 1888-ban szentelték pappá. A bécsi Pázmáneum tanára volt 22 éven keresztül. 1915-ben került Pozsonyba. Részt vett a keresztényszocialista párt munkájában, és a pártszakadás után 1925. szeptember 27-én a párt nyugati kerületének elnökévé választották. Az 1925-ös választásokon elszenvedett vereség után visszavonult a politikai életből. 118.

ĎURČANSKÝ, FERDINAND (1906–1974) szlovák politikus, jogász. Külföldi egyetemeken tanult, hazatérve belépett a Szlovák Néppártba, 1935-től nemzetgyűlési képviselő. A *Nástup* című lap felelős szerkesztője volt, amely körül a radikális fiatal szlovák nemzedék tömörült. 1938. október 7-től 1939. március 9-ig Tiso autonóm kormányának minisztere. A háború alatt nem töltött be fontosabb posztokat a párt vezetőivel felmerült ellentéte miatt. A szlovák nemzeti felkelés leverése után együttműködött a németekkel. 1945-ben nyugatra menekült. Távollétében halálra ítélték. A szlovák radikális emigráció egyik vezetője volt haláláig. 230.

DVORTSÁK GYÖZŐ (DORČÁK, VIKTOR) (1878–1943) a Sáros megyei Felsővízközön született, tanulmányait Budapesten és külföldön végezte. Mint Sáros megyei főlevéltáros több lapot is szerkesztett, köztük a magyar szellemben íródott *Naša zastava* (Zászlónk) címűt kelet-szlovákiai nyelvjárásban. 1918 végén vezetésével Kassán kikiáltották a Független Szlovák Köztársaságot. A csehek bevonulása után Varsóba menekült, majd éveken keresztül a magyar kormány támogatásával több külföldi államban folytat propagandát Szlovákia Magyarországhoz történő csatolása érdekében. Az első parlamenti választásokon 1920 januárjában a nyíregyházi kerület képviselőjévé választják. Ő olvasta fel a trianoni békeszerződés becikkelyezése alkalmával a parlamentben az „elszakított területek tótságának tiltakozását”. 15, 49, 251, 259–260.

DZURÁNYI LÁSZLÓ (1888–1955) újságíró, szerkesztő. Újságírói pályáját Eperjesen kezdte. 1918–1923 között a *Kassai Napló* felelős szerkesztője. 1925–1932 között a PMH főszerkesztője. A szerkesztőségi belharcokban a MNP irányvonalát támogatta. 1933–1938 között a kormánytámogató *Magyar Újság* főszer-

kesztője. A korszak egyik legtehetségesebb csehszlovákiai magyar publicistája volt. 74, 115, 137, 148, 187.

EGRY FERENC (1864–?) harangöntő, gazdálkodó, politikus. A Monarchia időszakában a függetlenségi párt tagja volt. Az államfordulat után a kisgazdapárt szervezésében vett részt, és elnöke lett a ruszinszkói kisgazdapártnak. 1924-ben Kárpátalja szenátorává választják. 1925–1929 között ismét szenátor. 112, 128.

ERDÉLYI ERNŐ újságíró. Az 1918–1919-es forradalmak után Csehszlovákiába emigrált. Az érsekújvári *A Reggel* című aktivista lap szerkesztője volt. Részt vett 1923-ban a Köztársasági Magyar Földműves Szövetség megalapításában. 97, 263, 272–273.

ESTERHÁZY JÁNOS (1901–1957) Nyitraújlakon született régi nemesi családban. 31 évesen, 1932 decemberében lett az OKP elnöke. 1935-ben nemzetgyűlési képviselővé választották. A két magyar ellenzéki párt egyesülése után 1936 júniusában a párt ügyvezető elnökévé választották. A bécsi döntés után Szlovákiában maradt. A Magyar Párt elnöke volt, és 1942-ben egyetlen parlamenti képviselőként nem szavazta meg a zsidótörvényt a szlovák parlamentben. 1945-ben a szovjet hatóságok letartóztatták, és a Szovjetunióba hurcolták. 1949-ben a szovjet hatóságok kiadták a csehszlovák szerveknek. A morvaországi Mírov börtönében halt meg. 6, 178–179, 182–183, 185–188, 191–192, 194–195, 197, 201–205, 212, 219–220, 223–227, 229–230, 249, 284–285, 288–289, 296.

ESTERHÁZY MÓRIC (1881–1960) politikus. 1917 júniusától 1917 augusztusáig miniszterelnök. A két világháború között a magyarországi legitimisták egyik vezetője. 1956-tól külföldön élt. 178, 182.

FARAGÓ SÁNDOR (1899–1957) emigráns újságíró, író. Az 1918–1919-es forradalmak bukása után a húszas évek elején jött Csehszlovákiába, a *Kassai Napló*ban, *A Reggel*ben dolgozott, s szerkesztője volt a rövid életű *Az Est* című napilapnak. 1926-ban visszatért Magyarországra. 97, 263.

FARKAS JENŐ a felvidéki magyarság gondozására létrehozott Rákóczi Szövetség titkára volt a húszas évek elején. 86–87.

FEDOR MIKLÓS (1874–?) Nagyszombatban született. Az államfordulat idején Lőcse város katolikus elemi iskolájának volt az igazgatója. A keresztényszocialista párt szlovák osztályának egyik vezetője és a párt szepességi főtitkára volt. 1923-ban a megyei választásokon megyei képviselővé választották, 1925–1929 között pedig nemzetgyűlési képviselő volt. 88, 102, 115, 128, 168.

FEKETE SÁNDOR nagymegyeri református lelkész. Az OKP megyei képviselőjévé választották az 1923-ban lezajlott választásokon Pozsony nagymegyében. 101.

FISCHER-COLBRIE ÁGOSTON (1863–1925) katolikus püspök. Zselizén született német eredetű családban. Teológiai tanulmányait Bécsben végezte. Egy ideig az ottani egyetemen tanított, majd a bécsi Pazmaneum rektora lett. 1904-től kassai segédpüspök, 1907-től haláláig megyés püspök Kassán. A katolikus és a kulturális élet szervezésében is jeleskedett. Ő alapította a *Felvidéki Újságot* és 1918 utáni jogutódját, az *Esti Újságot*. A Monarchia időszakában több alkalommal kiállt szlovák papjai mellett, ezért az államfordulat után egyedülként maradhatott meg székében a felvidéki püspökök közül. Hamarosan szembefordult azonban a csehszlovák állam szekuralizáló, magyarellenos törekvéseivel, és jelentős szerepe volt a keresztényszocialista párt megszervezésében. A csehszlovák rendőrség rendszeresen figyeltette őt, feltárta lengyelországi és magyarországi kapcsolatait. A csehszlovák kormány 1925-ben javasolta a Szentszéknek elmozdítását is a püspöki székből. Váratlan halála miatt nem került sor további intézkedésre. 40, 42–43, 109, 233, 256, 262, 273.

FLACHBARTH ERNŐ (1896–1955) Gölnicbányán született szepességi német családban. A késmárki a reálgimnáziumban tanított, majd 1922-ben Prágába került, ahol a PMH szerkesztőjeként, majd főszerkesztőjeként, kiadójaként dolgozott. 1925-től az ellenzéki pártok prágai Központi Irodájának igazgatója és magyar a parlamenti képviselők klubjának titkára. 1929 elején a csehszlovák rendőrség a Tuka-perrel kapcsolatban zaklatta, ezért Németországba szökött, 1933-tól Budapesten élt. Itt egyetemi tanárként, a kisebbségi ügyek szakértőjeként dolgozott. 93–96, 104, 115–116, 137, 148, 150, 152, 155, 163–164, 172, 254, 279, 281–282, 296.

FLEISCHMANN GYULA (1889–1969) politikus, publicista. Kassán született, szülővárosában érettségizett, Budapesten szerzett tanári képesítést. Az első világháborúban az orosz fronton harcolt.

1918-ban a kassai főreáliskolában tanított, de az államfordulat után elbocsátották állásából. Az OKP egyik alapítója és egy ideig főtítkára, majd tartománygyűlési képviselője volt. A párt magyar és szlovák nyelvű lapjainak szerkesztője és kiadója volt. 43, 88, 93, 102, 115, 162.

FODOR ANTAL Szombathelyen aktívan részt vett a Tanácsköztársaságban, annak bukása után Csehszlovákiába menekült. Éveken keresztül a PMH kiadójában dolgozott, a lapterjesztés volt a feladata. 95–96, 263.

FORGÁCH GÉZA (1895–1976) Kassán született, a gimnáziumot Kassán végezte. A budapesti műegyetemen és a kassai jogakadémián tanult. Az államfordulat után a keresztényszocialista lapoknál helyezkedett el szerkesztőként. 1922–1926 között a szövetkezett ellenzéki pártok losonci központi irodájának titkára volt. 1926-tól a PMH felelős szerkesztője, 1932-től 1938-ig főszerkesztője volt. Az 1945 utáni jogfosztottság éveiben Csehszlovákiában üldözték, börtönbüntetésre ítélték. 1964-ben önként Magyarországra távozott. 93–94, 137, 183, 187, 203.

FRANCISCY LAJOS (1862–1933) politikus, katolikus pap, nyitrai kánonok. Szalakusz községben született. Éveken keresztül a keresztényszocialista párt papi szárnyának vezetője volt. 1925-ben az OKP szenátorává választották. 1928-ban a párt elnökével, Szüllő Gézával való konfliktusa miatt lemondott mandátumáról. Később is szembehelyezkedett Szüllővel, a *Nyitramegyei Szemlében* élesen támadta a párt közeledését a MNP-hoz. 1932-ben a párt tiszteletbeli elnökévé választották. 128, 150, 157, 166, 168, 171, 177, 186–187, 191.

FRANK, KARL HERMANN (1898–1946) szudétanémet politikus, nemzetgyűlési képviselő, a Szudétanémet Párt egyik vezetője. Csehszlovákia széthullása után a Cseh–Morva Protektorátus birodalmi helytartója. Nevéhez fűződött több véres megtorló intézkedés a megszállt cseh területeken. 1945-ben az amerikaiak elfogták, és átadták a csehszlovák hatóságoknak. Mint háborús bűnöst elítélték és kivégezték. 219.

FÜSSY KÁLMÁN (1878–?) Komáromban született, az iskolai elvégzése után saját birtokán gazdálkodott. Az államfordulat előtt a Nagyatádi-féle kisgazdapártban tevékenykedett. 1920-ban a kisgazdapárt egyik megszervezője. Két cikluson át, 1920-tól 1929-ig nemzetgyűlési képviselő, majd két cikluson keresztül, 1929-től

1938-ig szenátor a prágai Nemzetgyűlésben. 1938 decemberétől a magyar parlament behívott képviselője volt. 57, 62, 128, 168, 197, 262.

GAÁL GYULA (1863–1942) ügyvéd. Az államfordulat idején Komárom polgármestere volt. A két világháború között a *Komáromi Lapok* főszerkesztőjeként tevékenykedett. 16.

GÁL ISTVÁN újságíró, szerkesztő. Az államfordulat előtt a megyei közigazgatásban dolgozott. A Tanácsköztársaság alatt a *Gömöri Munkás* című baloldali lapnál dolgozott. 1919 végétől Szentlíván köréhez tartozott. 1921 elejétől a szövetkezett ellenzéki pártok rimaszombati sajtóosztályát vezette. 1922-től a PMH szerkesztője, 1924 nyarától felelős szerkesztője. 1926 januárjától a MNP pozsonyi sajtóirodáját vezette és a *Magyar Újság* főszerkesztője volt. Amikor 1927-ben a sajtóiroda Losoncra került, azt továbbra is Gál vezette. 1929-ben terhelő vallomást tett Tukára. Később aktivista magyar lapoknál dolgozott. 93, 95–96, 115, 134, 137, 148, 163–164, 178.

GALLO, ŠTEFAN katolikus pap, az OKP szlovák osztályának egyik vezetője a húszas évek elején. 74.

GAŽIK, MAREK (1887–1947) szlovák politikus, ügyvéd. Budapesten végzett jogot, az államfordulat után a Szlovák Néppárt tagja. 1920–1935 között nemzetgyűlési képviselő, 1927–1929 között miniszter. 1935-ben a párton belüli ellentétek miatt kilépett a pártból, és befejezte politikai pályafutását. 146.

GELLÉRT JENŐ emigráns újságíró. 1925-ben részt vett az Országos Parasztpárt megalapításában. 118–119.

GILLER JÁNOS (1886–1956) Dévényben született, a jogot Pozsonyban és Budapesten végezte. Ügyvédi gyakorlatot Losoncon folytatott. Az államfordulat után a többnyire reformátusokat tömörítő Magyar Nemzeti Pártban tevékenykedett annak ellenére, hogy ő aktív római katolikus volt, és helyi viszonylatban az egyházközségben is különböző tisztségeket töltött be. 1928-ban és 1935-ben is tartománygyűlési képviselővé választották. A pártegyesítés után a közös jogi és egyházpolitikai szakosztály elnöke volt. 1945-ben a magyarok jogfosztottságának idején letartóztatták, vagyonát elkobozták, őt pedig bebörtönözték. 1947-ben megszökött a munkatáborból, és Magyarországra menekült, haláláig ott élt. 57, 94, 162, 164, 198.

GOMBOS BÉLA a Rákóczi Szövetség sajtóosztályának munkatársa a húszas évek elején. 86.

GÖMBÖS GYULA (1886–1936) politikus. Hivatásos katonaként harcolt az első világháborúban. A szegedi ellenforradalmi kormányban hadügyi államtitkár. Horthy bizalmasaként nagy szerepet játszott a nyugat-magyarországi gerillaharcokban és az 1921. októberi királypuccs leverésében. 1932 októberétől miniszterelnök. Szorosan együttműködött Olaszországgal és Németországgal. 177, 203.

GREGOROVITS LIPÓT (1883–?) katolikus pap, politikus. Nemeskosúton született, Jókán volt plébános. 1925–1929 között az OKP nemzetgyűlési képviselője. 1936-ban az Egyesült Magyar Párt alelnökévé választották. 116, 128, 157, 205, 272, 277.

GROSSCHMID GÉZA (1872–1934) ügyvéd, politikus. Kassán született, jogi tanulmányait Budapesten végezte. Kassán egy ideig tanított a jogakadémián, és ügyvédi gyakorlatot folytatott. A kezdetektől részt vett a keresztényszocialista párt munkájában. Két alkalommal, 1925-ben és 1929-ben a párt szenátorává választották. Elnöke volt a magyar főiskolások szociális helyzetének javítását elősegítő Társadalmi Nagybizottságnak. Élesen bírálta a baloldali Sarló mozgalmat. 1932-ben Magyarországra költözött, és Miskolcon közjegyzőként működött. Márai Sándor író és Radványi Géza filmrendező édesapja. 102, 128, 140, 150, 168, 173–174, 185–186.

GYÖNGYÖSI NÁNDOR (1891–1967) újságíró, szerkesztő. Az 1918–1919-es magyarországi forradalmak bukása után Csehszlovákiába emigrált. Érsekújvárott 1921-ben az egyik alapítója és 1924-ig szerkesztője volt *A Reggel* című aktivista lapnak. A húszas évek közepén visszatért Magyarországra, és tagja lett az illegális kommunista mozgalomnak. A második világháború alatt koncentrációs táborba hurcolták, hazatérve a *Szabad Nép* szerkesztője volt. 97, 263.

GYÖRÝ DEZSŐ (WALLENTINYI) (1900–1974) író, újságíró. Rimaszombatban született, szülővárosában érettségizett, Németországban kereskedelmi iskolában szerzett diplomát. Hazatérve több újságnál dolgozott, 1925-től a PMH szerkesztője volt. Kapcsolatban állt a baloldali Sarló mozgalommal. 1933–1938 között az aktivista *Magyar Újság* szerkesztője volt. A szlovák állam megalakulása után Magyarország területére, Beregszászra menekült. 1949-

ben Budapestre települt, itt élt haláláig. Több verseskötete, regénye jelent meg. 175.

HALLER ISTVÁN (1880–1964) újságíró, politikus. 1919 augusztusa és 1919 novembere között propagandaügyi miniszter. 1919 novemberétől 1920 decemberéig vallás- és közoktatásügyi miniszter. 75–76, 266.

HALMI BÉLA (1875–?) Kassán született, jogot Kassán és Kolozsvárott végzett. Szülővárosában folytatott ügyvédi gyakorlatot. Részt vett a Magyar Nemzeti Párt megalapításában. A pártban tömörült magyar zsidóság egyik vezetője volt.

HAMMERSBERG LÁSZLÓ a magyar kormány által 1926-ban a két magyar párt közötti ellentétek rendezésére kinevezett egyeztető bizottság tagja. 140, 277.

HANÁK JÓZSEF az OKP nagycétényi vezetője a húszas évek elején. 112–113.

HANGOS ISTVÁN (1860–1922) Érsekújvárott született, ott volt temetkezési vállalkozó. 1920-ban a kisgazdapárt listáján szenátorra választották, amelyet haláláig betöltött. 62.

HEGEDÜS LÓRÁNT (1872–1943) gazdaságpolitikus. 1898–1905 között országgyűlési képviselő. 1920 decemberétől 1921 szeptemberéig pénzügyminiszter. 78, 267.

HENLEIN, KONRAD (1898–1945) szudétanémet politikus. A húszas években tornatanárként dolgozott, és kapcsolatba került a nagy-német eszmével. 1931-ben részben cseh mintára megalapította a Szudétanémet Hazafias Front nevű mozgalmát, amely 1935-ben párttá alakult. Az 1935-ös választásokon a Szudétanémet Párt az ország legerősebb pártjává vált. A hitleri Németország támogatásával belpolitikai válságot robbantott ki, és a szudétanémet nemzeti követelések fokozásával a csehszlovákiai kisebbségi kérdést európai problémává duzzasztotta. Az európai nagyhatalmak által megkötött müncheni egyezmény értelmében a szudétanémet területeket Németországhoz csatolták. Ezután a birodalomhoz csatolt szudéta területek közigazgatásában dolgozott, a háború alatt nem töltött be jelentős politikai funkciót. 1945-ben az amerikaiak elfogták, és átadták a csehszlovák hatóságok-



nak. A börtönben öngyilkos lett. 182, 194, 216, 218–219, 225, 286.

HITLER, ADOLF (1889–1945) osztrák származású német politikus. 1919-től a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt tagja, 1921-től elnöke. 1923-as puccskísérlete után a pártot betiltották, őt pedig börtönbüntetésre ítélték. 1924-ben szabadult, később a pártot újra engedélyezték. 1933-ban birodalmi kancellárrá nevezték ki. A nemzetiszocializmus programja jegyében több millió ember pusztult el a koncentrációs táborokban. A külpolitikában a „német élettér” számára a keleti területek meghódítására törekedett. Az ő nyomására született meg a müncheni egyezmény, amely a szudétanémet területek átadására kötelezte Csehszlovákiát. 1939 márciusában katonailag elfoglalta Csehszlovákiát. 1939 szeptemberében megtámadta Lengyelországot, s ezzel kirobbantotta a második világháborút. 1941-ben kiadta a parancsot a Szovjetunió megtámadására. A német hadsereg sorozatos vereségei után 1945 áprilisában öngyilkos lett. 181, 193, 215, 218, 225, 228, 232.

HLINKA, ANDREJ (1864–1938) szlovák politikus, katolikus pap. 1899-ben szentelték pappá, 1892-től tagja volt a Zichy gróf vezette néppártnak. 1905-ben saját Szlovák Néppártot alapított. A szlovák nemzeti mozgalomban folytatott tevékenységéért üldözték, 1908-ban két év börtönbüntetésre ítélték. 1918-ban a turóc-szentmártoni deklaráció egyik aláírója, 1918 decemberében felújítja Szlovák Néppárt tevékenységét, kooptálják a csehszlovák Nemzetgyűlésbe. 1919 augusztusában Jehlicska és mások kíséretében, a lengyel kormány támogatásával, Párizsba utazott, hogy a béketárgyalásokon Szlovákia autonómiájáért emeljen szót. Küldetése nem járt sikerrel, 1919 októberében hazatért. Letartóztatták, és csak 1920 áprilisában szabadult, miután a néppárt nemzetgyűlési képviselőjévé választották, és haláláig tagja maradt a prágai Nemzetgyűlésnek. Élesen fellép a katolikus egyház érdekeinek védelmében, és Szlovákia autonómiájának a híve. Pártjával 1927 januárjában belép a csehszlovák kormányba, 1929 októberétől ismét ellenzékbe vonult. 26, 41, 46, 48, 50, 56, 64, 66, 73–74, 116, 122–123, 132–133, 146, 154, 162, 165, 168, 170–171, 176, 182, 192, 198, 218, 230, 265, 278, 290.

HODŽA, MILAN (1878–1944) szlovák agrárpárti politikus. Budapesten végzett jogot. 1906–1910 között a magyar parlamentben a Szlo-

vák Nemzeti Párt képviselője. Az első világháború végén az új Csehszlovákiát képviselte Budapesten, tagja lett a prágai forradalmi Nemzetgyűlésnek, majd ezt követően minden választáson képviselővé választották. Több kormánynak is tagja volt a két világháború között, volt unifikációs, mezőgazdasági és iskolaügyi miniszter. Az agrárpárt szlovák szárnyának vezetője, a németekkel 1926-ban történt kiegyezés egyik szorgalmazója. 1935 novembere és 1938 szeptembere között miniszterelnök. A müncheni egyezmény aláírása után külföldre emigrált. Az USA-ban halt meg. 21, 131, 145, 152, 199–200, 208, 215–216, 223–225, 227, 253, 279, 296.

HOKKY KÁROLY (1883–?) Szepsiben született. A gimnáziumi tanulmányait Rozsnyón, a bölcsészkart Kolozsvárott és Budapesten végezte. Az államfordulat idején Kassán volt tanár. Az OKP-ban politizált, annak egyik kárpátaljai vezetője volt. 1929-ben nemzetgyűlési képviselővé, 1935-ben szenátorrá választották. A 1939-ben behívták a magyar parlamentbe. 163, 168, 197.

HOLOTA JÁNOS (1890–1958) Érsekújvárott született, a jogi tanulmányait Budapesten végezte, majd elvégezte az államrendőrség tisztképző tanfolyamát. 1908-tól 1918-ig az érsekújvári rendőrségen dolgozott, 1919-ben mint rendőrkapitányt nyugdíjazták. A kezdetektől részt vett a kisgazdapárt szervezésében. 1923-tól Érsekújvár polgármestere volt. Három alkalommal, 1925-ben, 1929-ben és 1935-ben a MNP nemzetgyűlési képviselőjévé választották. A második világháború után Dél-Amerikába emigrált. Santiagóban halt meg. 128, 142, 146, 158–159, 168, 197, 230, 234.

HORTHY MIKLÓS (1868–1957) politikus, tengerésztiszt. I. Ferenc József szárnysegédje (1909–1914), az Osztrák–Magyar Monarchia flottájának főparancsnoka (1918). 1919-ben a szegedi ellenforradalmi kormány hadügyminisztere. 1920-ban kormányzóvá választják. A középrétegre támaszkodva igyekezett az ellenforradalmi rendszert megszilárdítani. A revíziós törekvések megvalósítása érdekében kapcsolatokat épített a fasiszta Olaszországgal és Németországgal. A második világháború alatt kapcsolatokat keresett az angolszász hatalmakkal. A sikertelen háborús kiugrási kísérlete után a németek lemondatták, és Németországba internálták. 1945–1946-ban amerikai fogságban volt. 1947-től haláláig Portugáliában élt. 48, 97, 258, 260, 296.

ILLÉS JÓZSEF (1871–1944) egyetemi tanár, jogtörténész. Huszton született görög katolikus családban. Jogi tanulmányai elvégzése után bíróként dolgozott. 1913-tól munkapárti országgyűlési képviselő. A háború után tagja a magyar béke delegációnak mint a ruszinkérdés szakértője. Ebben a minőségében vett részt a Rákóczi Szövetség és más a felvidéki magyarság kérdésével foglalkozó magyarországi szervezetek munkájában a két világháború között. 1922-től ismét országgyűlési képviselő. 83, 88.

IVANKA, MILAN (1876–1950) szlovák politikus. Eperjesen érettségizett, jogi tanulmányait Pozsonyban fejezte be. 1907-től a magyar parlament képviselője. A szlovák nemzeti mozgalomban tevékenykedett, ezért üldözték. 1908-ban bebörtönözték, 1910-ben szabadult. 1918-ban tagja lett a forradalmi csehszlovák Nemzetgyűlésnek. 1929-től a szociáldemokrata párt parlamenti képviselőjévé választották. Tuka leleplezésének és perének kezdeményezője. 163.

JABLONICZKY JÁNOS (1874–?) politikus, ügyvéd. Nagyszombatban született, Pozsonyban folytatott ügyvédi gyakorlatot. Az államfordulat után bekapcsolódott a keresztényszocialista párt munkájába, és annak német tagságát képviselte a vezetésben. Három alkalommal, 1920-ban, 1925-ben és 1929-ben a párt nemzetgyűlési képviselőjévé választották. Az OKP 1925-ös pártszakadása alkalmával a Lelley-ellenes csoport egyik vezetője. 62, 77–78, 114, 116–117, 128, 136, 140, 168, 185, 188, 195, 197.

JAKOBY GYULA (1903–1985) festőművész. Kassán született, festészetet először szülővárosában tanult, 1927–1928 között Budapesten tanult. A felvidéki diákokat tömörítő Hunfalvy Internátuson lakott. 110.

JANKOVICS MARCELL (1874–1949) író, publicista, ügyvéd. Gárdospusztán született. Jogi tanulmányai után Pozsonyban lett ügyvéd. Az államfordulat után elsősorban a magyar kultúra szervezésében vett részt, több lapban publikált. 1925-ben a MNP alelnökévé választották, de a politikában nem vett részt közvetlenül. A bécsi döntés után Magyarországra költözött. 124, 253, 296.

JÁNOKY-MADOCsÁNY GYULA az államfordulat előtt főispán volt. A húszas évek elején az OKP egyik vezetője. A pártszakadás alkalmával a Lelley-csoportot támogatta. Az 1925-ös nemzetgyűlési választások után visszavonult a politikától. 117.

JANOVETZ LAJOS 1921–1924 között a Rákóczi Szövetség osztályvezetője. Korábban munkatársa volt a kormány által megindított hazafias tót lapnak is, a Tót Közművelődési Egyesületnek választmányi tagja, jegyzője, majd az 1919-es évben ügyvezető alelnöke volt. 49, 86, 89, 103, 265.

JARABEK REZSŐ az OKP vezetőségi tagja a húszas évek elején, a német osztály képviselője. A pártszakadás alkalmával a Lelley-csoportot támogatta. 75, 118.

JAROSS ANDOR (1896–1946) Komáromcsehiben született, gimnáziumi tanulmányait Tatán végezte. Budapesten jogot tanult, de a katonai szolgálat miatt megszakította tanulmányait. A háború után édesapja birtokán gazdálkodott. 1921-ben belépett a kisgazdapártba. 1925-ben, amikor megalakult a MNP, annak egyik országos alelnökévé választották. 1930-ban tagja lett a tartománygyűlésnek. 1933-ban a MNP országos ügyvezető elnökévé választották, ettől kezdve vezető szerepet töltött be a pártban. 1935-ben nemzetgyűlési képviselővé választják. 1936-tól az Egyesült Magyar Párt országos elnöke. 1938–1940 között a felvidéki ügyek tárca nélküli minisztere. 1944 márciusa és augusztusa között a Sztójay-kormány belügyminisztere. A második világháború után a népbiroság mint háborús bűnöst halálra ítélte, és kivégezték. 6, 124, 182, 188–190, 197, 199–205, 209, 219, 224–227, 229–232, 239, 286, 289.

JÁSZI OSZKÁR (1875–1957) publicista, társadalomtudós, politikus. 1918 októberétől a Károlyi-kormány nemzetiségi ügyekkel foglalkozó tárca nélküli minisztere. A proletárdiktatúrát nem fogadta el, Bécsbe emigrált, majd 1925-től haláláig az Egyesült Államokban élt. 44–45, 258, 296.

JEHLIČKA, FRANTIŠEK (JEHLICKA FERENC) (1879–1939) szlovák politikus, katolikus pap. 1906-ban a magyar parlament tagjává választották, de rövid idő után lemondott mandátumáról. Ezután a budapesti egyetem tanára. Az államfordulat után a prágai Nemzetgyűlés kooptált képviselője lett. Andrej Hlinkával együtt 1919-ben lengyel segítséggel titkos küldetésben Párizsba ment, ahol a békekonzferencián a szlovák autonómia érdekében akartak szót emelni, de nem jártak sikerrel. Párizsból Budapestre ment, és a haláláig a magyar kormány szolgálatában különböző külföldi országokban a szlovák autonómia és Szlovákia Magyarországhoz csatolása érdekében dolgozott. 46.

JÓNÁS IMRE keresztényszocialista politikus, az OKP pártvezetőségének tagja a harmincas évek elején. Szüllő Géza lemondása után beválasztották a pártot ideiglenesen vezető 5 tagú bizottságba. 185.

JUHÁSZ BÉLA az államfordulat előtt Kassán volt törvényszéki bírő. Ezt követően Magyarországra települt, és a Felvidéki Egyesületek Szövetségének első elnöke volt. Tiszteről 1927-ben lemondott. 102, 110, 272.

KAISER GYULA keresztényszocialista szakszervezeti vezető a húszas évek elején. A pártszakadás alkalmával a Lelley-csoportot támogatta. 117–118, 133, 159.

KAMRÁS JÓZSEF komáromi ügyvéd. A húszas évek elején részt vett a magyar pártok megszervezésében. 57.

KÁNYA KÁLMÁN (1869–1945) diplomata, politikus. Az első világháború előtt különböző osztrák–magyar külképviseleteken és a Külügyminisztériumban dolgozott. A háború után az önálló magyar Külügyminisztérium megszervezésében jelentős szerepet játszott. A határon túli magyarság ügyeinek irányítója volt a minisztériumban, és ő képviselte ezen a területen a folytonosságot. 1925–1932 között berlini követ. 1932–1938 között külügyminiszter. Jelentős szerepe volt a második világháború előtt és alatt Magyarország javára végrehajtott határrevízió előkészítésében és végrehajtásában. 50, 55, 73, 78, 84, 104, 123, 193, 200–201, 217, 223, 231, 259, 261, 265, 286.

KÁROLYI GYULA (1871–1947) politikus. 1919-ben az ellenforradalmi kormány elnöke. 1930–1931 között külügyminiszter. 1931–1932-ben miniszterelnök. 184.

KÁROLYI MIHÁLY (1875–1955) politikus. 1913-tól a Függetlenségi Párt, 1916-tól a Függetlenségi és 48-as Párt elnöke. 1918 októberétől a Magyar Nemzeti Tanács elnöke, majd miniszterelnök. 1919 elején ideiglenes köztársasági elnök. Sem az ország megcsonkítását, sem a proletárdiktatúra kikiáltását nem tudta megakadályozni. 1919-től emigrációban élt, szemben állt a Horthy-rendszerrel. A második világháború után hazatért, 1947–1949-ben párizsi magyar követ. A Rajk-per elleni tiltakozásul újra emigrációban élt. 15, 54, 69, 262.

KATONA GYULA a PMH kiadóhivatalának igazgatója volt a húszas években. 95.

KHUEN-HÉDERVÁRY SÁNDOR (1881–1947) magyar diplomata. A Monarchia alatt külügyi szolgálatot teljesített többek között Berlinben és Londonban. A Monarchia széthullása után a magyar külügyi szolgálat megszervezője. 1920-tól a Külügyminisztérium politikai osztályának vezetője. 1925-től a külügyminiszter állandó helyettese. 1934–1941 között párizsi követ. 125, 280, 282, 284.

KISS ALBERT (1874–1937) jogász, egyetemi tanár. 1898-tól a kecskeméti, 1907-től a kassai jogakadémiai tanára. 1914-től a pozsonyi egyetemen tanára, itt éri az államfordulat. Az első években részt vesz a Tuka és a pozsonyi egyetem körül csoportosuló ellenállásban a cseh megszállás ellen. Ő végezte a Magyarországról érkező pénzek elosztását, az elbocsátott tisztviselők segélyezését. Később Magyarországra költözik, 1921-től haláláig a szegedi egyetem tanára. 78.

KISZELY GYULA (1900–?) zeneszerző, a rádió rendezője. Liptószentmiklósön született, közgazdasági egyetemet végzett, de zenei tehetsége már korán megnyilvánult, és elvégezte a Zeneművészeti Főiskolát is. Több operát, operettet írt. 1922-ben a Rákóczi Szövetség ideiglenes elnöke volt. 1929-től a magyar rádióban dolgozott mint rendező. 89.

KNIHA JÁNOS katolikus pap, az OKP szlovák osztályának egyik vezetője a húszas évek elején. A pártszakadás után a Lelley-csoportot támogatta. 118.

KOCZOR GYULA (1890–?) Komáromban született, a kereskedelmi akadémiát Kolozsvárott végezte. A háború alatt frontszolgálatot teljesített. Az államfordulat után részt vesz a kisgazdapárt megszervezésében, amelynek 1922-től ügyvezető elnöke. 1925-től 1929-ig a MNP nemzetgyűlési képviselője. 1933-tól a párt országos ügyvezető igazgatója, 1936-tól az Egyesült Magyar Párt országos igazgatója. A bécsi döntés után a Komáromi járás miniszteri biztosa, 1938 decemberétől Bars és Hont vármegye főispánja. 128, 142–143, 146–147, 189, 231.

KOLLÁNYI FERENC (1863–1933) történész, jáki apát. A húszas évek elején a felvidéki magyarság gondozására létrehozott Rákóczi Szövetség alelnöke volt. 86.

KONTSEK GYÖRGY magyar nemzeti párti politikus, 1935-től tartománygyűlési képviselő. 198.

KOPERNICZKY FERENC (1851–?) katolikus pap, pozsonyi prépost. 1874-ben szentelték pappá. 1908-ban kinevezték esztergomi kano-nokká, Esztergomból 1915-ben került Pozsonyba. Az államfordulat után részt vett a keresztényszocialista párt megszervezésében. 1920–1925 között a párt szenátora volt. 62.

KORLÁTH ENDRE (1881–?) az Ung megyei Botfalván született Jogi tanulmányait Sárospatakon és Kolozsvárott végezte. Az államfordulat idején vármegyei tisztí ügyész volt. A ruszinszkói Magyar Jogpárt megalapítója. Az ő kezdeményezésére alakult meg 1920 novemberében a Ruszinszkói Magyar Pártszövetség, és mint a pártszövetség vezetője tagja volt a Szlovenszkói és Ruszinszkói Szövetkezett Ellenzéki Pártok Közös Bizottságának. 1924-ben mint a ruszinszkói pártok közös listájának vezetőjét nemzetgyűlési képviselővé választották. 1925-től a MNP ruszinszkói ügyvezetője, ugyanebben az évben ismét nemzetgyűlési képviselővé választották. 1929-ben szenátorrá, 1935-ben ismét nemzetgyűlési képviselővé választották. Kárpátalja elfoglalása után Ung és Bereg megye főispánja lett 1939 júliusáig, akkor behívást kapott a magyar parlamentbe. 88, 104, 112, 127–128, 136–137, 140, 144–146, 155, 158, 168, 195, 197, 203–204, 206, 225, 231, 278.

KOZMA FERENC (1897–?) Lőcsén született, 1921-ben Budapesten szerzett jogi doktorátust. Csehszlovákiába hazatérve diplomáját nem honosították. 1924 elejétől Flachbarth Ernő mellett dolgozott Prágában az ellenzéki pártok Központi Irodájában. 1937–1941 között a magyar párt által kiadott *Új Hírek* szerkesztője. 96.

KÖRMENDY-ÉKES LAJOS (1876–?) a Veszprém megyei Dégen született, Budapesten végezte jogi tanulmányait. 1898-ban a kassai postai igazgatóságához nevezték ki. Kassán élt, az államfordulat idején Kassa város tanácsnoka volt. Állásából elbocsátották, ezután részt vett a magyar politikai élet megszervezésében. A keresztényszocialista párt egyik vezetőjeként az első csehszlovákiai nemzetgyűlési választások alkalmával 1920-ban szerzett képviselői mandátumot. 1921. február 14-én a Szlovenszkói és Ruszinszkói Szövetkezett Ellenzéki Pártok Vezérőlbizottságának elnökévé választották. A csehszlovák hatóságok rendezetlen állampolgársága címén 1925-ben kiutasították az országból, és

Magyarországra költözött. 1926 augusztusától Veszprém vármegye főispánja. 1931-ben vonult nyugalomba. 62, 68, 72–73, 78, 88, 113–115, 267, 269.

KRAMMER JENŐ a Társadalmi Egyesületek Szövetsége Központjának munkatársa a húszas években. A könyvelést végezte. 104.

KREIBICH KÁROLY keresztényszocialista politikus. 1929-ben ő foglalta el a lemondott Franciscy szenátor helyét. 166.

KURTYÁK IVÁN (1888–1933) a Kárpátalja autonómiáját követelő ruszin Autonóm Földműves Szövetség megalapítója 1923-ban és első elnöke. 1924-től haláláig nemzetgyűlési képviselő. 111–112, 163, 169, 194.

KÜRTHY ISTVÁN (1859–1943) a Komárom megyei Koltán született. Az államfordulat előtt Komárom vármegye főispánja volt. 1910 és 1918 között országgyűlési képviselő. Az államfordulat után nem kapcsolódik be nyíltan egyetlen magyar párt munkájába sem, de magyarországi kapcsolatai révén befolyással bírt azok működésére. A régi impériumváltás előtti politikai elit egyik megtestesítője volt a két világháború közötti csehszlovákiai magyar politikában. 39, 55, 57, 67, 69, 70, 75, 77, 123, 140, 144, 148, 153, 234, 266.

KÜRTHY LAJOS (1849–1921) a Komárom megyei Kürtön született. Jogi tanulmányokat végzett, majd Zólyom és Turóc vármegye főispánjának nevezték ki. Az államfordulat után néhány hónapig Csehszlovákiában maradt, majd Magyarországra települt, ahol a Felvidék visszaszerzésére indított titkos szervezkedések egyik vezetője volt. 39–40, 50, 69, 70, 76, 234, 256, 260, 265–266.

LELLEY JENŐ (1879–1949) Nagykéren született. Jogi tanulmányait Budapesten végezte, majd ügyvédként dolgozott Nyitrán az államfordulat idején. Részt vett a keresztényszocialista párt megszervezésében, és 1920 márciusában a párt első országos elnökévé választották. 1920–1925 között a párt parlamenti képviselője. 1925 májusában a belső pártharcok miatt kénytelen volt lemondani elnöki tiszteréről. A lemondásának legfőbb oka volt, hogy elvesztette a magyar kormány támogatását. A pártszakadás után, 1925 novemberében a párt nyugat-szlovákiai csoportját vezette a parlamenti választásokon, de nem sikerült átlépniük a választási küszöböt. Ezután visszavonult a politikától. 43, 56, 58, 62,



71–72, 75, 93, 95, 102, 112–119, 122–123, 125–127, 133–134, 136, 159, 164, 197, 209, 218, 234, 266, 276.

LOGDMAN, AUEN RUDOLF VON (1877–1962) szudétanémet politikus. 1911–1918 között a bécsi birodalmi tanács tagja. A Monarchia szétesése után a szudétanémet területek Ausztriához csatolását szorgalmazta. 1920–1925 között a Német Nemzeti Párt vezetője és nemzetgyűlési képviselője. Az 1925-ös nemzetgyűlési választások sikertelensége után visszavonult a politikától. 1945-ben Németországba telepítették. 1947-től 1959-ig a németországi szudétanémet mozgalom egyik vezetője volt. 120.

LUKINICH IMRE (1880–1950) történetíró, egyetemi tanár. A kolozsvári egyetem bölcsészkarán szerzett diplomát, majd különböző erdélyi városok gimnáziumaiban tanított. 1918-ban került a pozsonyi egyetemre tanárnak, itt éri a cseh megszállás. Tuka köréhez tartozott, az első években részt vett az ellenállásban, majd Magyarországra költözött. 1923-tól az Országos Levéltár, 1924-től az Országos Széchényi Könyvtár igazgatója. 1929-től a budapesti egyetem tanára. 87, 260.

LUKOVICH FERENC a kisgazdapárt egyik megszervezője 1920-ban, később központi titkára, majd pártigazgatója. 1923-ban megyei képviselővé választották Pozsony nagymegyében. A kisgazdapártból 1925-ben létrejött Magyar Nemzeti Párt tagja. 1928-ban kizárják a nemzeti pártból, mivel egyik alapítója volt az aktivista Országos Magyar Kisgazda, Iparos és Munkáspártnak. A pártnak az 1929-es választásokon elszenvedett veresége után visszavonult a politikától. 57, 77, 101, 159, 280.

MACHNYIK ANDOR (1888–1955) gazdasági szakíró, agrármérnök. A Szepességből származott, egyetemi tanulmányait részben Németországban végezte. 1921-től 1937-ig a komáromi, utána a rimaszombati magyar földműves szakiskolában tanított. 1935-ben kiadta a *Csallóköz* című munkáját, amelyben részletesen leírja a csehszlovák földreform magyar parasztságot sújtó intézkedéseit. 34, 255, 296–297.

MAJLÁTH ISTVÁN volt Bars megyei főispán. 1921-ben a Magyar Népszövetség elnökévé választották. 70.

MAJOR ISTVÁN (1887–1963) tanító, kommunista politikus. A két világháború közötti szlovákiai magyar kommunista mozgalom egyik vezetője, nemzetgyűlési képviselő. Az 1931-es kosúti csendőr-

sortüz után megfosztották képviselői mandátumától, és 21 hónapi börtönbüntetésre ítélték. A német megszállás alatt a Szovjetunióba emigrált. 1952 és 1957 között Csehszlovákia budapesti nagykövete volt. 175, 276.

MALCOMES BÉLA a Barsmegyei Gazdasági Egyesület elnöke volt. 1920-ban részt vett a Magyar Népszövetség megszervezésében, s annak elnökségi tagjává választották. 63, 68–69, 266.

MALYPETR, JAN (1873–1947) cseh agrárpárti politikus. 1918-ban bekerült a prágai forradalmi Nemzetgyűlésbe, majd minden választás alkalmával nemzetgyűlési képviselővé választották. 1922-től belügyminiszter Švehla első kormányában, a miniszterelnök betegsége idején helyettesíti őt. 1925-ben a Képviselőház elnökévé választják, majd a harmadik nemzetgyűlési választások után, 1929-ben ismét a parlament elnöke lett. 1932 októberétől 1934 februárjáig miniszterelnök. 1935–1939 között ismét a Képviselőház elnöke. 181, 199.

MASARYK, TOMÁŠ GARIGUE (1850–1937) politikus, filozófus. 1876-ban a bécsi egyetemen szerzett diplomát, ezután a prágai egyetemen tanított. A cseh nemzeti mozgalom egyik vezetője volt. 1914 decemberében külföldre távozott, és a csehszlovák ellenállást szervezte. A csehszlovák állam megalapítója és első elnöke lett 1918-ban. 1920-ban, 1927-ben és 1934-ben újra köztársasági elnökké választják. 1935-ben öregkora és betegsége miatt lemondott posztjáról. Utódja legközvetlenebb munkatársa, Edvard Beneš lett. 6, 20, 22, 25, 132, 149–151, 168, 174–175, 182, 195, 200, 278.

MASIREVICH SZILÁRD (1879–?) magyar diplomata. 1903-tól dolgozott a Monarchia külügyminisztériumában és különböző követségeken. 1920 januárjától az új magyar Külügyminisztériumban dolgozott, és a bécsi nagykövetségen teljesített szolgálatot. 1925 májusától 1933 májusáig a prágai követség vezetője. Ezután Berlinben, majd Londonban vezeti a magyar nagykövetséget. 1938-ban nyugdíjazták. 146, 169–170, 173, 185–186, 208, 270, 272, 278–279, 281–282, 288.

MÁTÉ ANDRÁS bátorkeszi földműves. Az 1925-ben alakult Országos Pársztpárt egyik megszervezője, a párt titkára. 118–119.

MATUSKA PÉTER (1885–?) magyar diplomata. Budapesten született, édesapja szlovák származású volt. A jogi tanulmányai befejezése után Liptó vármegye aljegyzője, majd főjegyzője lett. Harcolt az első világháborúban, 1919-től külügyi szolgálatba lépett. 1921–1928 között a prágai követségen dolgozott. Ezután különböző követségeken teljesített szolgálatot. 71–72, 77, 94, 117, 265, 267, 270.

MAYR-HARTING, ROBERT (1874–?) szudétanémet politikus, a prágai Német Egyetem jogi professzora. A német keresztényszocialista párt egyik vezetője, 1920-tól szenátor a prágai Nemzetgyűlésben, 1925-től képviselő. Az aktivista irányzatot szorgalmazta a párton belül, 1926-tól igazságügyi miniszter Švehla kormányában. 1929-től ellenzékben volt, de a mérsékelt irányt képviselte, Henlein Szudétanémet Pártjával soha nem működött együtt. 142.

MÉHES GÁSPÁR a húszas évek elején a Keresztény Gazdák Országos Szövetségének igazgatója, az OKP vezetőségi tagja volt. Az 1925-ös pártszakadás idején a Lelley-csoportot támogatta. Az 1925-ös nemzetgyűlési választásokon elszenvedett kudarc után visszavonult a politikai életből. 159.

MÉREY LAJOS (1852–?) Nyitrán született, jogi tanulmányokat végzett. 1892-ben és 1906-ban a függetlenségi párt jelöltjeként országgyűlési képviselővé választották. Az államfordulat után a keresztényszocialista párt tagja volt, amelynek 1923 novemberében elnökségi tagjává választották. Az 1925-ös pártszakadás idején a Lelley-csoportot támogatta. Az 1925-ös nemzetgyűlési választásokon elszenvedett kudarc után visszavonult a politikai életből. 159.

MÉSZÁROS GYULA (1883–1957) etnográfus, egyetemi tanár. A hatalomváltás után magyar kormánytámogatással irredenta mozgalmakat szervezett a Felvidéken. 1921-ben részt vett a szokolhamisításban, ezért Bécsben letartóztatták, majd kaució ellenében szabadon bocsátották. A húszas évek közepétől tudományos munkássággal foglalkozott. 1951-től az Egyesült Államokban élt. 47, 50, 54, 268.

MIKLE VINCE nagyhindi földműves. Az első nemzetgyűlési választások alkalmával a Magyar és Német Szociáldemokrata Párt jelöltje volt, 1923-tól 1925-ig független nemzetgyűlési képviselő. 1925-

ben létrehozta az Országos Parasztpártot. Az 1925-ös választásokon elszenvedett kudarc után visszavonult a politikától. 118–119.

MOHÁCSY JÁNOS komáromi ügyvéd, a kisgazdapárt egyik alapítója 1920-ban. A kisgazdapártból 1925-ben létrejött a Magyar Nemzeti Párt, de ebben nem viselt vezető tisztséget. 1928-ban kizárják a nemzeti pártból, mivel létrehozta az aktivista Országos Magyar Kisgazda, Iparos és Munkáspártot. Az aktivista pártnak az 1929-es választásokon elszenvedett veresége után visszavonult a politikától. 57, 159, 262, 280.

NAGY GYULA a Magyar és Német Szociáldemokrata Párt nemzetgyűlési képviselőjévé választották 1920-ban. Rendezetlen állampolgársága ürügyén 1923 végén a csehszlovák hatóságok kiutasítják az országból. 91, 118.

NAGY KÁLMÁN orvos, nagyszöllősi keresztényszocialista politikus. A húszas évek elején a párt kárpátaljai kerületének ügyvezető elnöke. 1924-ben a Petrogalli Oszkár által az ellenzéki magyar pártok irányítására javasolt Intéző Bizottság tagjává választották. 114.

NAGY NÁNDOR (1881–?) Nemesócsán született, a gazdasági akadémiát Magyaróváron végezte. Az első világháború alatt katonai szolgálatot teljesített, a háború után a birtokán gazdálkodott. A kisgazdapárt, majd a MNP aktív tagja volt. 1928–1930 között tartománygyűlési képviselő. Mandátumáról lemondott, utóda Jaross Andor volt. 1939 júniusától Komárom megye főispánjává nevezték ki. 162, 188.

NAGY SÁNDOR a MNP pártvezetőségi tagja a húszas évek végén. 148.

NEUMANN TIBOR pozsonyi ügyvéd. 1932-ben az OKP alelnökévé választották. 187.

NITSCH ANDOR (1883–?) Kakaslomnicon született, a gimnáziumot Késmárkon és Iglón végezte, majd gazdasági akadémiát végzett. Szepesség egyik gazdasági vezetője volt, foglalkozott a Magas Tátra idegenforgalmának fejlesztésével is. Egyik alapítója volt a Szepesi Német Pártnak, 1922-től a párt elnöke volt. A szepességi németek között a magyar orientáció híve, pártjával csatlakozott a magyar ellenzéki pártok által létrehozott Szlovenszkoí és

Ruszinszkoí Szövetkezett Ellenzéki Pártok Közös Bizottságához. 1923-ban megyei képviselővé választják, 1925-ben a MNP és a Szepesi Német Párt közös listáján kerül be a Nemzetgyűlésbe képviselőnek. 1929-ben és 1935-ben már az OKP, a MNP és pártja közös jelöltjeként lett nemzetgyűlési képviselő. A harmincas években harcolt a nagynémet eszme és a Henlein-párt térhódítása ellen a szepességi németek körében. 59, 102, 128, 155, 168, 194–195, 197, 204–205, 219, 234.

NOVEK BÉLA Iosonci gyáros. 1922–1931 között a Csehszlovákiai Magyar Népszövetségi Liga elnöke. 96, 182.

ORBÁN GÁBOR (1883–1958) nyelvész. A budapesti egyetemen 1907-ben szerzett diplomát. Évtizedeken keresztül a pozsonyi gimnáziumban tanított. Az első köztársaság idején a Masaryk Akadémia elnöke volt. 175.

PAJOR MIKLÓS (1884–?) Turdossinban született, jogot Kolozsvárott és Budapesten tanult. Az államfordulat után Kassán folytatott ügyvédi tevékenységet, és bekapcsolódott be az OKP munkájába. 1935-ben szenátorrá választották, 1938-ban behívták a magyar parlamentbe. 197.

PALKOVICH VIKTOR (1850–1930) Esztergomban született, itt végezte a teológiai tanulmányait. 1873-ban szentelték pappá, 1886-tól Gúta községben plébános. Évtizedeken keresztül a község és Komárom megye gazdasági és közéletének szervezője. Az államfordulat után részt vett a magyar politikai élet megszervezésében. A magyar katolikus papok ellenállásnak egyik vezetője az új állammal szemben. 1922–1925 között a keresztényszocialista párt nemzetgyűlési képviselője. Az 1925-ös pártszakadás idején a Lelley-ellenes csoport egyik vezetője. A csehszlovák hatóságok megfosztották állampolgárságától, ezért 1927-ben Magyarországra költözött. 39, 41, 57, 91, 108, 116, 140, 256, 277.

PAPP ANTAL az államfordulat előtt Kolozsvárott volt bankigazgató. A Társadalmi Egyesületek Szövetsége Központjának helyettes vezetője a húszas években. Teleki távollétében tulajdonképpen ő végezte a szervezet operatív irányítását, ő dolgozta ki a költségvetéseket. 81, 85–89, 103–104, 106, 112, 122–123, 211, 268–270, 272–273, 275.

PATAKY TIBOR (1889–?) Alsóvereckén született, a jogi tanulmányai elvégzése után a Statisztikai Hivatalban dolgozott, majd 1916-ban került a Miniszterelnökségre, ahol az egész két világháború közötti időszakban dolgozott. Az 1921-ben létrehozott, a határon túlra szakadt magyarok gondozását végző II. ügyosztály vezetőjeként az egész két világháború közötti időszakban ő képviselte a kisebbségi ügyek területén a folytonosságot a magyarországi politikában. 81, 88–89, 123, 188, 201–202, 264, 266, 269.

PAZURIK JÓZSEF a Rákóczi Szövetség sajtóosztályának munkatársa a húszas évek elején. 86.

PECHÁNY ADOLF (1859–1942) újságíró, szótárszerkesztő. Illaván született. Ő adta ki az első magyar–szlovák, szlovák–magyar szótárt 1906-ban. Több magyar orientációjú szlovák nyelvű újságot szerkesztett az államfordulat előtt. 1908-tól a miniszterelnökségi sajtóirodában dolgozott. A történelmi Magyarország széthullása után a felvidéki magyarság gondozására létrehozott Rákóczi Szövetségben dolgozott. 1921-től a magyarországi „tótajkúak” kormánybiztosa lett. 49, 86.

PECHÁNY ALADÁR a húszas évek elején a Rákóczi Szövetség sajtóosztályán dolgozott. 86.

PELLÉ, MAURICE (1863–1924) francia tábornok. 1918–1920-ban a csehszlovákiai francia katonai misszió parancsnoka. 1919–1921 között a csehszlovák hadsereg főparancsnoka. 20.

PERÉNYI ZSIGMOND (1870–1946) Budapesten született, itt végezte jogi tanulmányait. 1896-ban a nagyszöllősi kerület országgyűlési képviselője. 1903-ban Máramaros vármegye főispánjává nevezték ki. 1913–1917 között Tisza István kormányában belügyi államtitkár. A Tanácsköztársaság alatt letartóztatták. A második Friedrich-kormány belügyminisztere volt. A két világháború között jelentős szerepet játszott a különböző revíziós mozgalmakban, és Bethlen István egyik bizalmas barátjának számított. Az ifjúkori működési helyének, a Csehszlovákiához került Kárpátalja ügyében a legbefolyásosabb politikus volt ebben az időszakban Magyarországon. Kárpátalja visszafoglalása után 1939-ben kormányzóbi biztossá nevezték ki. 86, 88–89, 104, 268.

PETRÁSEK ÁGOSTON katolikus pap, az OKP szlovák osztályának egyik vezetője. 1923-tól a párt megyei képviselője Pozsony nagymegyé-

ben. 1935–1938 között nemzetgyűlési képviselő. 41, 66, 74–75, 101, 162, 191, 197, 203, 205, 290.

PETRAVICH GYULA (1894–?) magyar diplomata. 1923–1925 között a prágai követségen dolgozott. 1936 januárjától 1939 augusztusáig a pozsonyi konzulátus vezetője. 272, 288–289.

PETRI PÁL (1881–?) Budapesten született, jogi tanulmányokat végzett, 1904-től a Miniszterelnökségen dolgozott. A Monarchia felbomlása után a ME III., majd a határon túli magyarság gondozására létrehozott II. ügyosztályának vezetője a húszas évek legelején. 1922-től a vallás- és közoktatási minisztérium politikai államtitkára. 1926-tól 1935-ig parlamenti képviselő. 81, 87.

PETROGALLI OSZKÁR (1874–1925) politikus, újságíró. Besztercebányán született, jogi tanulmányai elvégzése után szülővárosában folytatt ügyvédi gyakorlatot. 1906-ban függetlenségi párti parlamenti képviselővé választották. Az államfordulat után a magyar ellenzéki pártok egyik fő szervezője lett. Az ő irányításával szerveződött meg 1922 elején a szövetszett ellenzéki pártok Központi Irodája. A pártok napilapjának, a PMH-nak 1922 októberétől haláláig főszerkesztője volt. Mindig az egységes magyar párt létrehozásáért küzdött, élesen szembehelyezkedett a Lelley Jenővel, aki enyhébb politikát igyekezett folytatni a csehszlovák kormánnyal szemben. 71, 77, 93, 95, 98, 102, 107, 112–115, 118, 172, 234.

PICCIONE LAJOS olasz tábornok, 1919 elején az Észak-Magyarországot elfoglaló csehszlovák csapatok főparancsnoka. 17.

PODHRADSKY GYÖRGY a Rákóczi Szövetség sajtóosztályának munkatársa a húszas évek elején. A húszas évek második felében a Felvidéki Egyesületek Szövetségének munkatársa volt. 49, 86, 103, 110.

POÓR GYULA szenci ügyvéd. Az OKP megyei képviselővé választották az 1923-ban lezajlott választásokon Pozsony nagymegyében. 101.

PORUBSKY GÉZA (1887–?) Garamdamásdon született, a gimnáziumot Esztergomban végezte. Teológiai tanulmányait Bécsben és Budapesten végezte, 1910-ben szentelték pappá. 1921-től Kémén-den működött, és bekapcsolódott az OKP munkájába. Az 1925-ös pártszakadás alkalmával a Lelley-csoportot támogatta, ezért

kizárták a pártból. Később visszatért a pártba, és 1935-ben nemzetgyűlési képviselővé választják. 1938-ban behívták a magyar parlamentbe. 197.

PRÓRAY GÖRGY (1887–?) Budapesten végezte jogi tanulmányait. Harcolt az első világháborúban, 38 hónapot töltött hadifogságban. Bethlen István kormányában a Miniszterelnökség államtitkáraként dolgozott. 1922–1934 között országgyűlési képviselő. 1935-től a Felsőház tagja. 123, 125, 140.

RAFFAY SÁNDOR (1866–1947) evangélikus püspök. 1887-től a pozsonyi evangélikus teológiai akadémián, majd külföldi egyetemeken tanult. 1906-tól a pozsonyi evangélikus teológia tanára, 1908-tól budapesti lelkész. 1918-tól a bányai evangélikus egyházkerület püspöke. Az államfordulat után a felvidéki magyar evangélikusok gondozására létrehozott Thököly Szövetség elnöke volt. Jelentős szerepet játszott a felvidéki kisebbségi ügyekben, elsősorban a felvidéki magyar evangélikus iskolák fenntartásában. 84, 107.

RAKOVSKY ELEK az államfordulat előtt Sáros megyében a megyei közigazgatásban dolgozott. 1927-ben Magyarországra repatriált. 88.

RAKOVSKY IVÁN (1885–1960) Budapesten született, a középiskolái elvégzése után jogi doktorárust szerzett. 1907-től Turóc megye aljegyzője, majd főjegyzője. 1910-től munkapárti parlamenti képviselő. A háború alatt a Turóc megyei vöröskereszt elnöke, majd a Kárpátok védelmére rendelt német csapatok mellett polgári biztos. A Tanácsköztársaság alatt részt vett Bethlen István ellenforradalmi mozgalmában. Az elfogatása előtt a Felvidékre menekül. Az államfordulat utáni kezdeti években a felvidéki magyar politikai mozgalom egyik vezetője. 1921-ben Magyarországra repatriált. Az 1921 nyarán a csehszlovákiai magyarság gondozására létrehozott Rákóczi Szövetség megszervezője és első elnöke. 1922–1926 között belügyminiszter Bethlen kormányában. 1928-tól a fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke. 1951-ben kitelepítik, és kényszerlakhelyén hal meg. 68, 71–72, 77, 83–84, 86–90, 94, 234, 269.

RAŠÍN, ALOIS (1867–1923) cseh politikus. Részt vett a cseh nemzeti mozgalomban. Az új Csehszlovákia első pénzügyminisztere volt. Második pénzügyministersége alatt, 1923 februárjában merénylet áldozata lett. 92.



RICHTER JÁNOS (1872–1934) politikus, katolikus pap. Iglón született, a középiskoláit szülővárosában, a teológiai tanulmányait Szepeshelyen végezte. A húszas évek elején Ipolyszakállason volt plébános. A politikai életbe 1924-ben kapcsolódott be, de nem a keresztényszocialista pártba, mint paptársai, hanem a kisgazdapártba. A MNP 1925-ös megalakulása után szenátorrá választották. 1929-től újra szenátorként dolgozott haláláig. 125, 128, 141, 147, 158, 168.

ROTHEMERE, HAROLD SIDNEY (1868–1940) angol sajtómágnás, a trianoni békeszerződést elutasító propagandaakciója révén a húszas évek végétől nagy népszerűséget szerzett a két világháború közötti Magyarországon. 152.

RUNCIMAN, WALTER (1870–1949) angol politikus, parlamenti képviselő. A csehszlovák válság idején, 1938 augusztusában az angol kormány megbízásából Prágában tárgyalt a szudétanémet és a magyar kisebbség vezetőivel. Közvetíteni próbált a csehszlovák kormány irányában, útja azonban nem járt eredménnyel. 216, 227, 289.

RÜCKL, JAN JIŘÍ (1900–1938) cseh üveggyáros, néppárti politikus, pápai kamarás. 223.

SALKOVSKY JENŐ (1889–1970) publicista, szerkesztő, politikus. Ipolyságon született, az esztergomi bencés gimnáziumban érettségizett, jogi tanulmányait Budapesten folytatta. 1918 után ügyvédként dolgozott Ipolyságon. 1935-ben tartománygyűlési képviselővé választották. 198.

SCHMIDT KÁROLY JENŐ az 1920-as nemzetgyűlési választásokon az OKP szenátorává választották. 62.

SCHULTZ IGNÁC (1894–?) politikus, író. Galántán született, és Budapesten dolgozott nyomdászként. Részt vett az 1918–1919-es magyarországi forradalmakban, utána Csehszlovákiába emigrált, és a szociáldemokrata pártban tevékenykedett. 1931–1935 között a *Csehszlovákiai Népszava* főszerkesztője volt. 1935-től nemzetgyűlési képviselő. 1938 végén emigrált, és kapcsolatot tartott fenn a londoni csehszlovák emigrációval. 221.

SERÉDI JUSZTINIÁN (SZAPUCSEK GYÖRGY) (1884–1945) esztergomi érsek, egyházjogász. Deákiban született, 1908-ban szentelték pappá.

Hosszú évekig a római egyetemen tanított kánonjogot. 1927-től esztergomi érsek. A Csehszlovákiában működő magyar pártok közül elsősorban az OKP-val működött együtt. Küzdött a Csehszlovákiában maradt egyházi birtokok visszaszerzéséért és a csehszlovák–vatikáni szerződés (Modus vivendi) végrehajtása ellen. 177.

SIDOR, KAROL (1901–1953) szlovák néppárti politikus. 1920-tól a *Slovák* szerkesztőségében dolgozott, 1930-tól a lap főszerkesztője volt. Az autonomista irányzat híve, a külpolitikában a lengyel orientáció vezetője. 1935-től nemzetgyűlési képviselő, 1938-tól a szlovák parlament képviselője. 1938. december elsejétől miniszterelnök-helyettes a prágai kormányban. 1939 márciusában az utolsó Csehszlovákián belüli szlovák kormány miniszterelnöke. 1939 áprilisától Szlovákia római nagykövete. 192.

SIMÉNFALVY ÁRPÁD kárpátaljai magyar politikus. A MNP tartománygyűlési képviselőjévé választották az 1928-as választásokon. 163.

SIMÉNFALVY TIHAMÉR katonatiszt. A Felvidék visszafoglalására irányuló magyarországi szervezkedés egyik katonai vezetője a húszas évek elején. 50.

SIMONYI-SEMADAM SÁNDOR (1864–1946) ügyvéd, politikus. 1920-ban miniszterelnök, belügy- és külügyminiszter volt. 76.

SPINA, FRANTZ (1868–1938) német agrárpárti politikus, a cseh nyelv és irodalom professzora a prágai Német Egyetemen. 1920-tól a német agrárpárt képviselője a prágai Nemzetgyűlésben, 1925-től a párt elnöke, a szudétanémet aktivisták vezetője. 1926–1929 között a közmunkák minisztere, 1929–1935 között egészségügyi miniszter, végül 1935–1938 között tárca nélküli miniszter. 142, 216, 277.

ŠROBÁR, VAVRO (1867–1950) szlovák politikus, orvos. Az első világháború előtt részt vett a szlovák és a cseh nemzeti mozgalomban. Szlovákia első teljhatalmú minisztere volt, majd különböző miniszteri posztokat töltött be. 1925-től nemzetgyűlési képviselő, majd szenátor. A második világháború alatt részt vett a szlovák nemzeti felkelésben. 16–17.

ŠTEFÁNEK, ANTON (1877–1964) szlovák agrárpárti politikus. Bécsben tanult filozófiát, majd több szlovák újság szerkesztőjeként dolgo-

zott. Az államfordulat után a Szlovák Teljhatalmú Minisztérium iskolaügyi osztályát vezette, majd agrárpárti nemzetgyűlési képviselő lett. 1929–1935 között iskolaügyi miniszter. 1935-től Szlovákia önállóvá válásáig szenátor. 165, 256, 260, 280, 292.

ŠTEFÁNIK, MILAN RASTISLAV (1880–1919) szlovák politikus, csillagász, katona. Szlovák evangélikus családban született, Prágában és Párizsban tanult. A háború előtt Franciaországban élt. Az első világháború kitörése után felvette a kapcsolatot a Masaryk vezette cseh emigrációval, a csehszlovák egység lelkes híve volt. Belépett a francia hadseregbe, részt vett a csehszlovák légiók megszervezésében. A csehszlovák kormány első hadügyminisztere volt, és mint a Csehszlovák állam egyik megalapítóját tartják számon. 1919 májusában halt meg, amikor olasz repülőgépe Pozsony közelében lezuhant. 20.

STEIER LAJOS (1885–1938) Liptószentmiklóson született, publicista, történész. Főleg a szlovák–magyar viszonyról, az 1848–1849-es évekkel foglalkozott. Az államfordulat után a Tót Központi Irodában dolgozott. 49.

STEINER GÁBOR (1887–1942) politikus, nyomdász. 1906-tól tagja volt a szociáldemokrata pártnak. A Tanácsköztársaság bukása után Csehszlovákiába menekült, Komáromban telepedett le, a szlovákiai magyar kommunista mozgalom egyik vezetője volt. 1925–1935 között a CSKP nemzetgyűlési képviselője, 1935-től szenátora. 1939-ben letartóztatták, a dachaui koncentrációs táborban halt meg. 263.

STÓGER KÁROLY az OKP pozsonyi titkárságán dolgozott a húszas évek elején. A Tuka-per egyik tanúja volt. 87, 269.

STUNDA ISTVÁN (ŠTUNDA, ŠTEFAN) (1891–1945) evangélikus lelkész, agrárpárti politikus, az agrárpárt magyar lapjaiban is publikált. 1929–1939 között az agrárpárt nemzetgyűlési képviselője. A Tiso-féle szlovák állam idejében részt vett az antifasiszta ellenállásban, a németek letartóztatták, és koncentrációs táborban halt meg. 221–222.

SURÁNYI GÉZA emigráns újságíró, a Csehszlovákiai Magyar Tudományos Irodalmi és Művészeti Társaság (Masaryk Akadémia) főtitkára a harmincas évek elején. 175.

SURÁNYI LAJOS a Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt jelöltjeként lett nemzetgyűlési képviselő az 1920-as választásokon. Rendezetlen állampolgársága miatt azonban 1921-ben megfosztották mandátumától. 91.

ŠVEHLA, ANTONÍN (1873–1933) a cseh mezőgazdasági mozgalom vezetője, agrárpárti politikus. 1900-tól a bécsi parlament tagja, 1909-ben a cseh agrárpárt elnökévé választották. Az első világháború alatt a cseh nemzeti mozgalom egyik vezetője, ő irányította 1918 októberében, Ausztria szétesése idején az új államhatalom kialakítását. Az első Csehszlovák Köztársaság egyik legjelentősebb politikusa volt. 1918–1920 között belügyminiszter, 1922–1929 között kis megszakítással miniszterelnök. 65, 131–132, 142–145, 151.

SYROVÝ, JAN (1888–1970) csehszlovák politikus, katonatiszt. Részt vett az oroszországi csehszlovák légiók megszervezésében, és itt szerzett tábornoki rangot. Hazatérése után magas katonai posztokat töltött be a két világháború között Csehszlovákiában. 1938. szeptember végétől Csehszlovákia utolsó miniszterelnöke és egyben hadügyminisztere, ő fogadta el a müncheni egyezményt. 1938 decemberétől már csak hadügyminiszter 1939 márciusáig, a német megszállásig, de ekkor sem tanúsított ellenállást. A második világháború után bíróság elé állították, és 20 év börtönre ítélték. 1960-ban szabadul. 1967-ben részlegesen rehabilitálták. 216.

SZALAY LÁSZLÓ Abaúj-Torna megye főispánja volt az államfordulat előtt. 1921-ben a Magyar Jogpárt egyik megalapítója. 73, 78.

SZALONTAY OSZKÁR evangélikus lelkész. A kisgazdapárt megyei képviselőjévé választották az 1923-ban lezajlott választásokon Pozsony nagymegyében. 101.

SZAPPANOS LAJOS a húszas évek elején a Keresztény Iparosok Országos Szövetségének igazgatója. Az 1925-ös pártszakadáskor a Lelley-csoportot támogatta. A választási vereség után visszavonult a politikától. 55, 113, 117–118, 159.

SZENT-IVÁNY JÓZSEF (1884–1941) Liptón született, középiskoláit Pozsonyban és Késmárkon végezte, Budapesten jogi tanulmányokat folytatott. Gömör megyében, Bején telepedett le, és a birtokán gazdálkodott. A politikai pályafutását a Függetlenségi Párt-

ban kezdte. A Gömör-Nógrádi Gazdasági Egyesület elnökévé választották, az államfordulat után erre a szervezetre támaszkodva indította el a kisgazdapárt szervezését. Az időszak egyik leghatékosságosabb csehszlovákiai magyar politikusa. 1920 áprilisában nemzetgyűlési képviselővé választották, ugyanebben az évben, májusban a párt elnöke lett. 1925-ben megszervezi a MNP-t, ugyanebben az évben újra nemzetgyűlési képviselővé választják. 1926-ban megpróbált a német pártokkal egységes klubba tömörülve kormánytámogató politikát folytatni, pártja azonban a kormányba nem lépett be. 1929-ben és 1935-ben ismét képviselővé választották. Nevéhez fűződik egy irodalmi szervezkedési kísérlet: 1930–1931-ben három alkalommal a lipcsei kúriáján tanácskoztak a csehszlovákiai magyar írók. 1938-ban behívták a magyar parlamentbe. 57–58, 62, 65–66, 71–72, 76, 77–78, 93, 108, 113–116, 120–126, 128, 133–150, 152, 155, 157–158, 160, 168, 171–173, 175, 188–190, 197, 201–204, 208–209, 234, 262–263, 275–280, 284–285.

SZERÉNYI FERDINÁND (1886–1938) pedagógus, író, lapszerkesztő. Pozsonyban született Budapesten szerzett tanári oklevelet, majd Miskolcon tanított. Az 1918–19-es magyarországi forradalmak bukása után Csehszlovákiába emigrált. 1921–1931 között az ungvári ruszin gimnáziumban, majd a pozsonyi tanítóképzőben és a pozsonyi gimnáziumban tanított. Olyan emigráns volt ő, aki az állam iránti lojalitást nem tévesztette össze a szervilizmussal. A harmincas évek elején az egyetemista mozgalom, a Magyar Munkaközösség elnökévé választották. 1934-ben ő állította össze *A csehszlovákiai magyar tanítók almanachját*. 174.

SZIKLAY FERENC (1883–1943) Aranyidán született, az egyetemet Kolozsvárott fejezte be 1909-ben. Ezután több középiskolában tanított, 1913-tól Kassán élt. Az államfordulat után elbocsátották tanári állásából. 1919–1921 között a kassai *Esti Újság* szerkesztője. 1922-től a Szövetkezett Ellenzéki Pártok kulturális referense. Az ő nevéhez fűződik egyebek között a Szlovéniai Magyar Kultúregyesület, a Szlovéniai Magyar Szinpártoló Egyesület és a Dalos Szövetség megszervezése. Az időszak legjelentősebb magyar kultúraszervezője. 1938–1943 között a kassai tankerület főigazgatója volt. 88, 175, 218.

SZILASSY BÉLA (1881–?) Budapesten született, jogi tanulmányait Budapesten és Kolozsvárott végezte. Az államfordulat után Losoncban élt, és a kezdetektől bekapcsolódott a kisgazdapárt szerve-

zésébe. 1920 decemberében a Szlovenszkói és Ruszinszkói Szövetkezett Ellenzéki Pártok Közös Bizottságának elnökévé választották. Az 1925-ben a kisgazdapárt és a jogpárt egyesüléséből létrejött MNP egyik alelnöke lett. 1929-ben szenátorrá választották. Kezdeményező szerepe volt az Egyesült Magyar Párt létrehozásában. 1937-től újra szenátor. 1938-ban behívták a magyar parlamentbe, és a felvidéki minisztérium államtitkára lett. 66, 71–72, 78, 94, 114–115, 124, 137, 140, 148, 155, 158, 168, 171, 188–189, 198, 202–203, 209–210, 229, 285, 288.

SZINYEI MERSE ISTVÁN (1862–?) a Sáros megyei Jernyén született. Budapesten végzett jogi tanulmányokat, majd különböző közigazgatási posztokat töltött be a felvidéki megyékben az első világháború előtt. Volt Sáros, Árva és Zemplén megye főispánja. A háború után Magyarországra költözött, ahol részt vett különböző Felvidékkel kapcsolatos szervezkedésekben. 1922-ben a Rákóczi Szövetség elnöke volt. A Bethlen-kormány idején a kisebbségi ügyekben nagy befolyással bírt. 87–90, 103–104, 106, 265, 269–270, 272.

SZÜLLŐ GÉZA (1872–1957) Budapesten született és szerzett ügyvédi diplomát. Fiatalon, már 1901-ben a budapesti parlament képviselőjévé választották, amelynek egészen a forradalom kitöréséig tagja volta néppárt színeiben. Ekkor visszavonult Pozsony megyei birtokára, és részt vett a csehszlovákiai magyarság politikai életének elindításában. 1920-tól gyakorlatilag külföldön tevékenykedett, a magyar kisebbségi jogok védelméhez igyekezett külföldi támogatást szerezni. 1925-ben hazatér Csehszlovákiába, és az Országos Keresztényszocialista Párt elnökévé és ugyanabban az évben nemzetgyűlési képviselővé választják. Elnöki posztjáról 1932-ben lemondott, de egészen a bécsi döntésig a prágai parlamentben tevékenykedett. A korszak egyik legtehetségesebb csehszlovákiai magyar politikusa. A bécsi döntés után a magyar Felsőház tagja lett. 6, 39, 56, 81, 96, 101, 116–117, 119, 122–123, 125–126, 128, 131, 134–135, 137, 139, 140–144, 148–150, 152–157, 160, 163–166, 168, 170–172, 175–179, 182–188, 191, 193–195, 197, 200–204, 206–210, 218–219, 223, 225, 227–229, 231–234, 237, 261–263, 274–292.

SZVATKÓ PÁL (1901–1959) újságíró, esszéíró. Zsolnatarnón született, gyermekkorát Nagyszombatban töltötte. A budapesti egyetemen szerzett filozófiai doktorátust. 1924–1938 között a *Prágai Ma-*

*gyar Hírlap* munkatársa, az *Új Munka* és az *Új Szellem* című folyóirat szerkesztője. A két világháború közötti csehszlovákiai magyar publicisztika egyik legtehetségesebb művelője. 1939-től Budapesten élt. 1945-ben a németek letartóztatták, és a mauthauseni koncentrációs táborba került. 1956 után Münchenben élt, ahol haláláig a Szabad Európa Rádió munkatársa volt. 172, 175, 236, 291, 197.

SZVIEZSÉNYI ZOLTÁN (1887–?) Budapesten szerzett tanári diplomát, és több gimnáziumban tanított a Monarchia széthullásáig. A Tanácsköztársaság leverése után a Nemzeti Kisebbségek Minisztériumában a Tót Főosztály vezetője volt. A felvidéki kisebbségi kérdés szakértőjének számított. A húszas évek elejétől az idegenforgalom területén dolgozott. 47, 49.

TAHY LÁSZLÓ (1881–1940) diplomata, politikus. Eperjesen született, a Monarchia idején külügyi szolgálatot teljesített. 1920–1922 között a prágai diplomáciai képviselő vezetője. Később ankarai és berni követ. 1935-től a Miniszterelnökség államtitkára. 204, 270.

TARJÁN ÖDÖN losonci gyáros, a Magyar Jogpárt egyik alapítója. Pártja 1925-ben egyesült a kisgazdapárttal, megalakítva ezzel a MNP-t. Jelentős szerepet játszott a párt pénzügyeinek irányításában és a PMH szindikátusában. A pártban tömörült felvidéki magyar zsidóság egyik legtekintélyesebb képviselője. A harmincas évek elején Magyarországra költözött. 74, 94, 96, 102, 116, 125, 134, 137, 148, 164, 174, 190, 285.

TATTAY MIKLÓS a Magyarországról a Felvidékre irányuló iskolaügyi és kulturális támogatást közvetítő iroda vezetője a húszas évek második felében. 104.

TELEKI PÁL (1879–1941) politikus, földrajztudós. 1919-ben az ellenforradalmi kormány külügy- és földművelésügyi minisztere. 1920–1921-ben miniszterelnök és külügyminiszter. 1921–1938 között elsősorban tudományos munkát folytatott, de Bethlen miniszterelnök bizalmasa volt. A határon túli magyarság gondozására létrehozott társadalmi szervezeteket összefogó Társadalmi Szervezetek Szövetsége Központjának elnöke a húszas években. 1938–1939-ben vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1939-től haláláig miniszterelnök. A korszak egyik legjelentősebb magyar

politikusa. 14, 48, 76, 80–81, 83, 217, 259–260, 266–267, 271, 287–288, 295, 297.

TISO, JOZEF (1887–1947) szlovák néppárti politikus, katolikus pap. 1910-ben szentelik pappá, 1918-ban Batthyány Vilmos nyitrai püspök titkára. 1918 decemberében részt vett a Szlovák Néppárt megalakításában. 1925-ben nemzetgyűlési képviselővé választották. 1927–1929 között egészségügyi és testnevelési miniszter volt a csehszlovák kormányban. 1929-ben a Szlovák Néppárt alelnökévé választották. Hlinka halála után, 1938 augusztusától ő a néppárt vezetője. 1938–1939-ben az autonóm Szlovákia miniszterelnöke, majd 1939–1945 között az önálló szlovák állam elnöke. Mint háborús bűnöst halálra ítélték, és kivégezték. 146, 171, 192, 217, 296.

TOBLER JÁNOS (1889–?) Sopronban született, kitanulta a kelmefestő ipart. 1918–1921 között a *Pressburger Tagblatt* felelős szerkesztője volt. Az államfordulat után a pozsonyi keresztényszocialista központ vezetője, sokat tett az OKP megszervezése érdekében. A csehszlovák hatóságok többször letartóztatták. 1920-tól nemzetgyűlési képviselő. 1923-ban rendezetlen állampolgárságának ürügyén a csehszlovák hatóságok kiutasították az országból. Magyarországra távozott, ahol rövid ideig a Rákóczi Szövetség munkatársa volt. Bekapcsolódott a magyarországi keresztényszocialista szakszervezeti mozgalomba, 1926–1939 között kereszténypárti parlamenti képviselő. 43, 62, 75, 86, 90–91, 111, 234, 257–258.

TOST BARNA (1876–1951) katolikus pap, publicista, politikus. Zborón született. Középiskoláit Kassán, a teológiát Budapesten végezte. A háború előtt Kassán tevékenykedett mint Fischer-Colbrie püspök titkára, majd 1918 januárjától Kassa város plébánosa lett. Az államfordulat után a keresztényszocialista párt egyik megszervezője. A községi választásokon városi képviselővé választották, 1927–1932 között a város helyettes polgármestere. 1939-ben a magyar parlament felsőházának tagjává nevezték ki. 1946-ban kiutasították Csehszlovákiából. 42–43, 114.

TOST LÁSZLÓ (1875–1945) politikus, publicista. Zborón született. Középiskoláit, a gazdasági akadémiát és a jogakadémiát Kassán végezte. 1918 előtt a megyei közigazgatásban dolgozott. Az államfordulat után részt vett a keresztényszocialista párt szervezésében, 1928–1933 között a párt főpenztárosa volt.



1933–1938 között Kassa helyettes polgármestere volt. A bécsi döntés után Kassa polgármesterévé nevezték ki, 1939 júniusában saját kérelmére nyugdíjba vonult. 1939 júniusában behívták a magyar parlamentbe. 1945-ben a nyilasok kivégezték. 163.

TÖRKÖLY JÓZSEF (1878–?) Rimaszombatban született. A középiskoláit szülővárosában, a jogi tanulmányait Budapesten végezte. Ezután Rimaszombatban folytatott ügyvédi tevékenységet. Az államfordulat előtt Szent-Ivány Józseffel együtt a Függetlenségi 48-as Pártnak volt a tagja. Az államfordulat után részt vett a kiskisgazdapárt megszervezésében. A kiskisgazdapártból alakult MNP elnökévé választották 1925-ben, ugyanebben az évben szenátor lett a prágai Nemzetgyűlésben. 1929-ben képviselő, majd 1935-ben újra szenátor. 1937-ben egészségügyi okokból lemondott mandátumáról. 57, 98, 102, 124, 128, 140, 158, 168, 173–174, 188–189, 197–198, 202, 282.

TUBA JÁNOS (1855–1921) komáromi író, költő szerkesztő. Az államfordulat után részt vett a magyar pártok megszervezésében. A pártok fölötti érdekszervezetnek szánt, de a csehszlovák hatóságok által nem engedélyezett Magyar Népszövetség főtítkárává választották 1920 júliusában. 57, 68.

TUKA BÉLA (TUKA, VOJTECH) (1880–1946) a Selmecbánya melletti Hegybányán született szlovák családban, de kezdettől magyar nevelést kapott. Jogi tanulmányokat végzett, majd az államrendőrség bünyügyi osztályán dolgozott. Előbb a pécsi jogakadémián, majd 1914-től a pozsonyi egyetemen a nemzetközi jog tanára. A hatalomváltás után 1921-ben a pozsonyi egyetemet Pécsre költöztetik, ő azonban Csehszlovákiában marad. A kezdetektől részt vett a titkos magyar katonai szervezkedésekben és a magyar politikai pártok megalakításában. A magyar kormány megbízásából belép a Hlinka-féle Szlovák Néppártba, annak alelnöke, 1925-től parlamenti képviselője lesz. Ő dolgozta ki a párt első autonómia-tervezetét. 1929-ben mint magyar kémet a csehszlovák hatóságok letartóztatják, és 15 évi fegyházbüntetésre ítélik. Részleges amnesztiával szabadul 1937-ben. Az önálló Tiso-féle szlovák állam megalakulása után miniszter-helyettes, majd 1939 októberétől 1944 szeptemberéig miniszterelnök. 1946-ban mint háborús bűnöst kivégzik. 5–6, 52–55, 63, 68–70, 72–74, 76, 78, 87–88, 132–133, 163–166, 170, 206, 260–261, 264–267, 269, 280, 287.

TURCHÁNYI IMRE a keresztényszocialista párt szenátorává választották 1935-ben. 197.

TUSAR, VLASTIMIL (1880–1924) csehszlovák szociáldemokrata politikus. A párt jobbszárnyához tartozott. 1920 májusa és szeptembere között kormányfő. 1921–1924 között Csehszlovákia berlini nagykövete. 64.

TVRDY JENŐ zsolnai ügyvéd. Az államfordulat után a Szlovák Néppárt tagja. Kilép a pártból, és az OKP szlovák osztályának egyik megalapítója lesz a húszas évek legelején. 66, 74.

TYUKOSS JÁNOS katolikus pap, pozsonypüspöki plébános, a keresztényszocialista párt papi szárnyának egyik vezetője. 1936-ban a csehszlovák kormány által támogatott Magyar Katolikus Tanács megalapítója, amelynek célja az OKP befolyásának csökkentése volt a magyar katolikusok körében. 116, 204, 218.

UDRŽAL, FRANTIŠEK (1866–1938) cseh agrárpárti politikus. 1897–1918 között a bécsi parlament képviselője, 1906-tól az agrárpárt egyik vezetője. 1918-ban tagja lett forradalmi Nemzetgyűlésnek, és 1935-ig folyamatosan képviselő. 1935-ben szenátorrá választják. Több kormányban védelmi miniszteri posztot töltött be. 1929–1932 között miniszterelnök. 132, 169, 181, 184.

UHROVICS VENDEL dunaszerdahelyi ügyvéd. Az OKP megyei képviselőjévé választották az 1923-ban lezajlott választásokon Pozsony nagymegyében. 101.

VÁMOSSY ISTVÁN keresztényszocialista politikus. 1929 márciusában a párt alelnökévé választották. 163.

VARECHA JÓZSEF a 1926 elején Losoncon létrehozott Magyar Nemzeti Munkáspárt főtítkára. A Tanácsköztársaság alatt csatlakozott a bolsevikokhoz, később szociáldemokrata politikus volt, 1924-től Szent-Ivány szolgálatában állt. A párt azonban csekély befolyással rendelkezett a munkások körében, és csupán a MNP szatellitpártjának tekinthető. 1934 végén szűnt meg, amikor a MNP elnöksége feloszlatta. 134.

VARJÚ JÓZSEF a húszas évek első felében az OKP főtítkára volt. Az 1925-ös pártszakadás idején Lelley Jenő irányvonalát támogatt.

ta. Az 1925-ös választásokon elszenvedett kudarc után visszavonult a politikától. 87, 111, 113, 117–118, 273.

VASZKÓ ENDRE (1869–?) a Bereg megyei Nagyilosván született. Jogi tanulmányait Budapesten és Németországban végezte. Kezdetben ügyészként dolgozott, majd Komáromba került, ahol öt évig törvényszéki elnök volt. A csehek bevonulása után 1919-ben kiutasítják Csehszlovákiából. Ezután a Nemzetiségi, majd a Külügyminisztériumban dolgozott. 1927-től a Felvidéki Egyesületek Szövetségének ügyvezető elnöke. 103–104, 110.

VÉCSEY ZOLTÁN (1892–1984) író, újságíró, tanár. 1914–1919 között premontrei szerzetesként a kassai főgimnázium tanára. 1919-ben kilépett a rendből, és a *Kassai Napló* szerkesztője lett. 1925–1933 között a PMH munkatársa volt. 1933-ban Magyarországra költözött. Több regényt és színművet is írt. 137.

VÉGH FERENC pozsonyi lakos, ő juttatta el a pozsonyi Orsolya-rend kérését a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumba 1922-ben, melyben anyagi támogatást kértek a női tanítóképző fenntartásához. 88.

VIRÁGH BÉLA (1890–?) Bésben született. A református lelkészi oklevelet 1916-ban szerezte meg Sárospatakon. 1917-től Királyhelmen cen lelkész. 1935-ben tartománygyűlési képviselővé választották. 1938-ban behívták a magyar parlamentbe. 198.

VOJTAŠŠÁK, JÁN (1877–1965) katolikus pap, politikus. A teológiát Szepeshelyen végezte, 1900-ban avatták pappá. Az első szlovák katolikus püspökök között 1921. február 13-án iktatták be szepeši püspöki hivatalába. A szlovák állam idejében aktívan politizált. A második világháború után 1951-ben 24 év börtönbüntetésre ítélték, 1963-ban amnesztiával szabadult. 191.

VOLOSIN, AVHUSZTIN (1874–1945) ruszin ortodox pap, politikus. Az államfordulat előtt ruszin lapot szerkesztett. 1919-ben aláírta a deklarációt Kárpátalja Csehszlovákiához csatlakozásáról. Ezután a ruszin tanítóképző igazgatója volt, a ruszin agrárpárt nemzetgyűlési képviselője. 1938. október 26-tól 1939. március 14-ig az autonóm kárpátaljai kormány elnöke. A bevonuló magyar csapatok elől Romániába menekült. A második világháború után a szovjet szervek letartóztatták, a Szovjetunióba hurcolták, ahol nyoma veszett. 217.

VOZÁRY ALADÁR (1895–1959) újságíró, politikus. Munkácson született, középiskoláit a szülővárosában végezte, egyetemi tanulmányait a háború kitörése miatt nem fejezte be. Több kárpátaljai magyar újság szerkesztésében részt vett a két világháború között. 1935-ben tartománygyűlési képviselővé választották. Kárpátalja visszacsatolása után tanügyi tanácsossá nevezték ki. 1944 őszén az oroszok elől Budapestre menekült. 229.

WALKO LAJOS (1880–1954) politikus. A két világháború között több magyar kormány tagja, 1931 augusztusától 1932 októberéig külügyminiszter. 160.

WETTSTEIN JÁNOS (1887–1972) magyar diplomata, 1933–1939 között prágai nagykövet, 1939–1943 között berni magyar követ. 187, 200–201, 270, 286.

WIRTH GYULA (1881–?) építésmérnök, politikus. Kassán született, a középiskoláit Kassán és Lőcsén, a műegyetemet Budapesten végezte. 1904-től Kassán mérnöki irodát tartott fenn. A keresztényszocialista párt egyik megalapítója. Az 1938 októberében megalakult kassai Magyar Nemzeti Tanács vezetője volt. 73, 114.

WLASICH GYULA (1852–1937) politikus, jogász. 1895–1903 között vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1927–1935 között a felsőház elnöke. Szent-Ivány József csehszlovákiai magyar politikus apósa és magyarországi támogatója. 149.

ZAJICEK, ERWIN (1890–1976) szudétanémet politikus, tanító. A Német Keresztényszocialista Párt nemzetgyűlési képviselője volt 1925–1938 között, az aktivista irányzat támogatója. 1936–1938 között miniszter. 1938 márciusában, amikor pártja tagjainak nagy része belépett a Szudétanémet Pártba, kénytelen volt lemondani. A második világháború alatt a Getapo megfigyelése alatt állt. Ausztriában halt meg. 216.

ZOCH, SAMUEL (1882–1928) szlovák politikus, evangélikus püspök. Sopronban érettségizett, majd ott és Bécsben végezte az evangélikus teológiát. 1907-től Modorban evangélikus lelkész. A turócszentmártoni deklaráció egyik aláírója. 1919-ben néhány hónapra kinevezték Pozsony megye zsupánjává. 1922-ben a nyugati evangélikus egyházkerület püspökévé választották. 1925-ben az agrárpárt listáján parlamenti képviselővé választották. 18, 40, 68, 143, 251, 261, 277.

## Magyar-szlovák helységnévjegyzék

Aranyosmarót	Zlaté Moravce
Aranyida	Zlatá Idka
Bacsfa	Báč
Bátorkeszi	Bátorové Kosihy
Bazin	Pezinok
Beje	Behynce
Bés	Beša
Besztercebánya	Banská Bystrica
Csíz	Číz
Deáki	Diakovce
Dévény	Devín
Dunaszerdahely	Dunajská Streda
Eperjes	Prešov
Érsekújvár	Nové Zámky
Farnad	Farná
Feled	Jesenské
Felsővízköz	Svidník
Galánta	Galanta
Galgóc	Hlohovec
Gálszécs	Sečovce
Garamdamásd	Domaša
Gölnicbánya	Gelnica
Gúta	Kolárovo
Hegybánya	Štiavnické Bane
Igló	Spišská Nová Ves
Ilava	Ilava
Ipolymagyari	Uhorské

Ipolynyék	Vinica
Ipolyság	Šahy
Ipolyszakállas	Ipeľský Sokolec
Jernye	Jarovnice
Jóka	Jelka
Kakaslomnic	Veľká Lomnica
Kassa	Košice
Kékkő	Modrý Kameň
Kéménd	Kamenín
Késmárk	Kežmarok
Királyhelme	Kráľovský Chlmec
Kislúcs	Malá Lúč
Kistapolcsány	Topolčianky
Kolta	Kolta
Komárom	Komárno
Komáromcsehi	Čechy
Korpona	Krupina
Körmöcbánya	Kremnica
Kürt	Strekov
Léva	Levice
Liptószentmiklós	Liptovský Mikuláš
Losonc	Lučenec
Lőcse	Levoča
Mecenzéf	Medzev
Modor	Modra
Nagycétény	Veľký Cetín
Nagyhind	Chyndice
Nagykapos	Veľké Kapušany
Nagykér	Veľký Kýr
Nagymegyer	Veľký Meder
Nagymihály	Michalovce
Nagyróce	Revúca
Nagyszombat	Trnava
Návoly	Navojovce
Negyed	Neded
Nemeskosút	Košúty
Nemesócsa	Zemianska Olča
Nyitra	Nitra

---

Nyitrabánya	Handlová
Nyitraújlak	Veľké Zálužie
Ógyalla	Hurbanovo
Ólubló	Stará Lubovňa
Ótátrafüred	Starý Smokovec
Párkány	Štúrovo
Pered	Tešedíkovo
Poprád	Poprad
Pozsony	Bratislava
Pöstyén	Piešťany
Privigye	Prievidza
Rimaszombat	Rimavská Sobota
Rózsahegy	Ružomberok
Rozsnyó	Rožňava
Selmecbánya	Banská Štiavnica
Somorja	Šamorín
Szakolca	Skalica
Szalakusz	Sokolníky
Szenc	Senec
Szepeshely	Spišská Kapitula
Szepsi	Moldava nad Bodvou
Szobránc	Sobrance
Tornalja	Tornaľa
Tóketerebes	Trebišov
Turdossin	Tvrdošín
Turócszentmárton	Martin
Udvard	Dvory nad Žitavou
Vágfarkasd	Vlčany
Vághosszúfalu	Dlhá nad Váhom
Vágsellye	Šaľa
Vásárút	Trhová Hradská
Verebély	Vráble
Zboró	Zborov
Zólyom	Zvolen

Zseliz

Zsigárd

Zsolna

Zsolnatarnó

Želiezovce

Žihárec

Žilina

Trnové



## Summary

Béla Angyal

### Organizing National Minority and it's Self-defence

Chapters from the history of the Hungarian party policy  
in Czechoslovakia between 1918–1938

In his work, the author reveals such fields of the history of Hungarian parties in Czechoslovakia between the two World Wars that have not been known up to these days. Building on the archive sources in Hungary and Slovakia, in the first place he is looking for the answer to the question how the political institutional system of a social group - that had not existed until that time - has been formed; how the Hungarian people - who found themselves in the minority position - established their political parties; and what roles the certain Upper Hungarian politicians played in this process; and/or what strategies the certain parties followed.

Then he examines the relationship between the Hungarian government and the Hungarian parties in Czechoslovakia. In connection with the electoral results he examines what electoral support the Hungarian parties in Czechoslovakia had within the Hungarian community.

He examines the state of the Hungarian people living Czechoslovakia, but mainly in Slovakia, but he also deals with Sub-Carpathian relations and the electoral results from that area; for the Hungarian parties in Czechoslovakia closely co-operated with the Germans in Spiš, and/or the National Christian-Socialist Party had a German division, this is why he introduces the German people in Slovakia.

The first elections to the Czechoslovak National Assembly in 1920 had a strong influence on the establishment of parties from the circles of Hungarian people - that found themselves in minority position - in Czechoslovakia. After the dismay of the preceding months the members of the Hungarian minority realised that that was not the case of a temporary situation, but a change of power, and that they had to arrange their lives for living permanently in a

new state. The Hungarian parties relied mainly on previous Hungarian party formations. In the establishment of parties former representatives of the historical Hungary, former lord lieutenants, parliamentary representatives participated, but also such people found their ways to leading positions of new parties who had no significant political position before. In the establishment of the National Christian-Socialist Party the Catholic Church played an important role. The National Hungarian Smallholder Party found supporters mainly in the circles of Protestant Hungarian people.

After the first National Assembly elections both Hungarian parties in Czechoslovakia got into the National Assembly and this fact was determining for long years. The two parties, competing with each other, emphasised the problems of the Hungarian minority. The rivalling stemmed from the differences in party strategy, in a certain extent from the fact that both parties relied on the same electoral base - on the Hungarian people in Czechoslovakia.

The National Christian-Socialist Party proclaimed the theory of original settlers all the time, according to which Hungarian, Slovak, German, and Ruthenian people fight together for Slovakia's autonomy. In fact, with this theory they questioned the basics of the new state's establishment, the theory of a united Czechoslovak nation. The National Hungarian Smallholder Party and rather the Hungarian National Party that was formed from the National Hungarian Smallholder Party in the middle of the 20's, organised in the circles of the Hungarians and made efforts to support minority self-organisations, too. This party considered it important that the Hungarians find their success in the new state. Between the period 1926-1927, it tried to implement government-supporting policy, had discussions on joining the government, although they had no successful results.

Financial support from Hungary had significant role in the establishment and operation of Hungarian parties. After the early confused months support from the mother country became permanent and their significant part was received by the parties; the amount of money spent on education and culture was a lot lower. In return, the Hungarian government often intervened in the internal affairs of parties and tried to use the Hungarian parties in Slovakia for the Hungarian government's own long-term goals. Hence, the minority parties had to find their own places and profile within this frame, i.e. the Czechoslovak internal affairs and the Hungarian political situation equally influenced their activities.

While considering the influence from Hungary, one has to bear in mind that the Hungarian parties in Slovakia acted many times and in the most important affairs according to their own consideration,

and as the results of their own inner power relations. Only after nine years the Hungarian governmental circles could achieve that the Hungarian parties drew up a joint list during the National Assembly elections. It took almost one and a half decades to unite the Hungarian parties in Slovakia that had been their wish from the beginnings. Thus, the Hungarian opposition parties in Czechoslovakia cannot be viewed as organisations established only by the Hungarian government, since they had their Upper Hungarian roots and characteristics, and the influences of the Czechoslovak internal affairs were also present.

From the two Hungarian parties to the elections of 1935, the National Christian-Socialist Party, which was significantly supported by the Catholic Church, had a larger electoral basis. First of all, it was supported by the Catholic Hungarian people and by the Slovak and German population in a smaller extent. The influence was stronger in the towns.

The Hungarian National Party was prevailing mainly in the circles of Calvinist and Lutheran Hungarian people, mainly in Gömör county, and in those south-west districts, where the community was of strong Calvinistic religion. The party's electoral basis was mostly of village character. The most supporters were the richer layers of village people. The German Party of Spiš had a strong influence under the Tatras, although it was present only in one-or-two districts. 80-90 per cent of Germans in Spiš in the 1920's supported the Hungarian-German party coalition. It had almost no influence on the German population of other areas. In the second part of the 30's, it had to fight with the Sudeten German Party - that was spreading also in Slovakia - for the vote of German voters even in Spiš. In Sub-Carpathia the Hungarian parties could count with 50-60 per cent of the votes of members of the Hungarian minority.

The Hungarian civic parties, that between the two World Wars were the legitimate representatives of the Hungarian minority, in fact they represented about two-thirds of Hungarians. A change occurred only in the last months of Czechoslovakia, when the United Hungarian Party had success in the Hungarian areas.

In his work, Béla Angyal introduces the frames of financial support provided by the Hungarian government to the Hungarian people living in Czechoslovakia and within these frames the implemented strategies between the two World Wars. In connection with the financial support in Czechoslovakia, the Hungarian opposition political parties were the most important institutions that the Hungarian government regarded as the official representatives of the minority. At the territories annexed to Czechoslovakia the support from Hungary

served in the majority of cases political goals. Here, not only the opposition Hungarian parties, but the Germans in Spiš and Ruthenian autonomy parties received support permanently. Moreover, the Slovak Folk Party - of which autonomy ambitions the Hungarian circles wanted to use for shaking the Czechoslovak state - received support, too. Support of education - that was of a smaller extent, although for the minority in Czechoslovakia was very important, because of the lack of high schools and university institutions in Hungarian language.

Both Hungarian parties in Czechoslovakia paid special attention to the organisation of the Hungarian workers. from the 30's. From the middle of the 30's - in part for the influence of foreign examples, the Hungarian National Party inclined more and more to nationalistic dimensions and the establishment of the uniform minority party was set as the goal of its activities. The results of the district elections in 1935 reveal that the Hungarian National Party got stronger in the Hungarian areas. It had better results than the National Christian-Socialist Party. After internal arguments in 1936 the two parties united. Expectations from Hungary had an important role in the establishment of this union.

In 1938 in Czechoslovakia that under the German pressure was collapsing, the demands of Hungarian people were radicalized more and more. The United Hungarian Party could implement its original aim - gather 80-90 per cent of Hungarian voters. In the first place, in October the Hungarian National Committee was established from the representatives of the Hungarian Parliament and Territorial Assembly. Their calm appeals had significant role in the fact that after the Munich Agreement they kept calm in the Hungarian territories until the Vienna Decision. The Vienna Decision's result was that a significant part of territories lived by Hungarian people was annexed to Hungary. With this act one chapter of the history of Hungarian people living in Czechoslovakia ended.

A kézirat elkészítését az Illyés Közalapítvány és a Nemzeti  
Kulturális Örökség Minisztériuma támogatta – A. B.

Fórum Társadalomtudományi Intézet  
Fórum inštitút, Spoločenskovedný ústav,  
P. O. Box 49  
924 01 Galanta



Angyal Béla  
ÉRDEKVÉDELEM ÉS ÖNSZERVEZŐDÉS  
NOSTRA TEMPORA 6  
Első kiadás

Sorozatszerkesztő: Tóth Károly  
Felelős szerkesztő: Fazekas József  
Borítóterv: Matús Gábor

Nyomdai előkészítés: Kalligram Typography, Érsekújvár  
Kiadta és terjeszti: Lilium Aurum Könyvkiadó, Dunaszerdahely  
Nyomta: Expressprint, Bánovce nad Bebravou  
Dunaszerdahely, 2002  
ISBN 80-8062-117-9

Béla Angyal  
OCHRANA ZÁUJMOV A SEBAORGANIZOVANIA SA  
NOSTRA TEMPORA, 6.  
Prvé vydanie

Redaktor edície: Károly Tóth  
Zodpovedný redaktor: József Fazekas  
Návrh obálky: Gábor Matús  
Tlačiarenská príprava: Kalligram Typography, Nové Zámky  
Vydanie a distribúcia: Vydavateľstvo Lilium Aurum, Dunajská Streda  
Tlač: Expressprint, Bánovce nad Bebravou  
Dunajská Streda, 2002  
ISBN 80-8062-117-9

## **A Nostra Tempora sorozatban megjelent:**

- PETŐCZ KÁLMÁN: *Választások és felosztások. A demokratikus választási rendszerek alapjai. Közigazgatási felosztások Szlovákia területén.* Dunaszerdahely, 1998, Nostra Tempora 1, Lilium Aurum Könyvkiadó, 218 p. (magyarul)
- LAMPL ZSUZSANNA: *Vállalkozások és vállalkozók 1989 után.* Dunaszerdahely, 1999, Nostra Tempora 2, Lilium Aurum Könyvkiadó, 128 p. (magyarul, a szlovák nyelvű kiadás előkészületben)
- TÓTH KÁROLY (szerk.): *Ezredforduló. A tudomány jelene és jövője a kisebbségben élő közösségek életében c. konferencia előadásai - 2000. december 7.* Dunaszerdahely, 2001, Nostra Tempora 3, Lilium Aurum Könyvkiadó, 280 p. (magyarul)
- NOVÁK VERONIKA (szerk.): *Migrácia.* Dunaszerdahely, 2001, Nostra Tempora 4, Lilium Aurum Könyvkiadó, 194 p. (szlovákul)
- NOVÁK VERONIKA (szerk.): *Migráció a Kisalföldön. A Vágsellyén 2000 szeptember 10-én megtartott konferencia előadásai.* Dunaszerdahely, 2001, Nostra Tempora 5, Lilium Aurum Könyvkiadó, 204 p. (magyarul)

